MAGYAR BÁNYAJOG.

TEKINTETTEL

A FRANCZIA, SZÁSZ, POROSZ BÁNYAJOGOKRA,

A MAGYAR BÁNYATÖRVÉNYJAVASLATRA

ÉS AZ UJABB

IGAZSÁGÜGYI REFORMTERVEKRE.

JOGESETEKKEL, DÖNTVÉNYEKKEL, FELVILÁGOSITÓ RAJZOKKAL ÉS IROMÁNYMINTÁKKAL.

IRTA

Dr. SIPOS ÁRPÁD,

ÜGYVÉD ÉS KIR. JOGAKADEMIAI TANÁR.

16 kőmetszvénynyel.

NAGYVÁRAD.

KIADJA HÜGEL OTTÓ.

1872.

SZAB. KIR.

NAGYBÁNYA VÁROS

KÖZÖNSÉGÉNEK ÉS BÁNYAPOLGÁRAINAK

TISZTELETE JELÉÜL

AJÁNLJA

szerző.

ELŐSZÓ.

Az itt következő előszóban csak azon nézetek megvilágitására terjeszkedem, mik munkám irása közben vezéreltek.

A tartalom és rendszerre nézve kell mindenekelőtt elfoglalt álláspontomat körvonaloznom. Sok szaktudós ugy nyilatkozik, hogy a bányászati (földtani, földismei, ásványtani, kohászati stb.) alapismeretek vázlatos, de rendszeres előadása bányajogi munkában nincs helyén, hanem ha épen attól tart az iró, hogy a bányajog érdemleges tárgyalása közben az olvasó nem érti meg, tegyen magyarázó jegyzeteket az ily czikkek alá. Azonban könnyen belátható, hogy az ily (gyakran előforduló) magyarázó jegyzetek közlése folytán a szükséges bányászati alapismeretek mégis becsúsznak, mint ez Schneidernek legujabb kiadásu bányajogában tapasztalható; ha pedig ez alapismeretek részére nagyobb tért akar engedni az iró, akkor — nézetem szerint — czélszerübb azokat összefüggő egészben, mint elkülönitett jegyzetekben közölni, mert az utóbbi mód által az olvasó sohasem fog hü képet szerezni azon termelési ágról, melynek viszonyait a bányajog szabályozza. Ki csak montanisták számára ir bányajogot, az követheti Zerrennert vagy Achenbachot, de az, ki azt óhajtja, hogy munkája

a bányaügyekben járatlan jogászközönség számára is használható vezérfonalul szolgáljon, az igyekezzék érthető lenni, s ha a bányajog megértésére a bányászati alapismeretek közlése szükséges, az iró helyesen cselekszik, ha a közlésnél a felfogást leginkább elősegitő módot követi.

Ily felfogástól vezéreltetve, a szükséges bányászati alapismereteket — rövid rendszerbe foglalva — a segédtanok között közöltem, s a bányajog érdemleges tárgyalása alkalmával ott, hol azt szükségesnek láttam, ismételt vonatkozást tettem; e részhez felvilágositó rajzok vannak csatolva, mik (némelyek szerint) szintén sértik a jogtudományi munka méltóságát, de — a felfogást tetemesen könnyitik.

Ami a tartalmat egyebekben illeti, azon meggyőződésben voltam, hogy a fennálló jogrendszer egyszerü közlése a jogtudomány ezen ágának fejlesztésére mi hatással sem volna, — ez okból minden fontosabb jogintézményt a franczia, szász és porosz banyajogokban fennálló rendelkezésekkel hasonlitottam egybe, s ezen összehasonlitó észlelet után — hazai viszonyaink figyelembevételével — a jogintézmény czélszerüsége vagy helytelensége felett véleményemet birálatilag indokolva minden alkalommal elmondám. Talán sok helyütt hibáztam? de az önálló itélkedés a jogtudományi irodalom terén még hibái által is használ, mert alkalmat nyujt az igazság kideritésére. Az egyes jogintézményeknek hazai állapotainkhoz való viszonyitására nézve: sok tekintetben becses anyagot találtam a 44-ki bányatörvényjavaslat megbirálása végett kiküldött kincstári bizottság munkálatában!

szándékom is volt annak fontosabb részeit az illető helyeken megérinteni, azonban midőn már munkám 2. füzete is sajtó alá került, közzébocsáttatott az uj bányatörvényjavaslat, minek folytán kéziratomnak sajtó alá nem rendezett részén tetemes változást tenni, a bizottsági munkálatokra való vonatkozásokat pedig egészen abbanhagyni kényszerültem. E helyett az ujabb bányajogi irodalom segélyével a külföldi bányatörvényeket és a javaslatot az általános bányatörvénynyel itészetileg összehasonlitgattam.

Az elmélet ily méltatása mellett azonban a gyakorlati felfogás kivánalmainak is eleget óhajtottam tenni; ezért nem kimélve a fáradságot, a nagybányai kir. bányatörvényszék elnökének szivességéből hosszasabb időn át bányaperek tanulmányozásával foglalkoztam, s a bányatörvény gyakorlati alkalmazása, meg az azt szabályozó ujabb rendeletek felől adatokat és gyakorlati észleleteket szereztem. A végitéletekkel ellátott bányaperekből azokat, melyek a törvény pótlása vagy magyarázása tekintetében elvi jelentőségü birói határozatokat tartalmaznak, az illető helyeken közlém; ugyanezt tevém az irománymintákkal s azonfelül a gyakorlati példákra is gondot forditottam.

Egyes kérdések, melyek elméleti érdekességük és gyakorlati fontosságuk miatt a bányajogi irodalomban bőven vannak kifejtve, általam elméletileg és gyakorlatilag részletes tárgyalás, összehasonlitás és birálás alá vétetvén, példák és jogesetekkel megvilágittatván, oly terjedelmet vőnek, mi alig áll arányban a csekélyebb fontosságu kérdéseknek szánt térrel. Igy nyertek aránytalan dimenziót: a bánya-

regál, a kutatás, az adományozás, a bányatársulatok, a társládák stbiről szóló részek; mentse ki ezt e tárgyak fontossága és érdekessége.

Munkám általában terjedelmes levén, kényszerülve voltam a mai nap nem igen szokásos exegetikus módszert követni, mivel igy e munka tan- és kézikönyv gyanánt egyaránt használható.

Ki a tervezett igazságügyi reformokkal és az azokra vonatkozó törvényhozási mozzanatokkal ismerős, az méltányolni fogja azon nehézségeket, mikkel ez átmeneti korszak változásai miatt meg kelle küzdenem. A reformtervek közül ugyanis azokat, mik a bányajogrendszerrel összefüggenek, u. m. a bányabékebirói, — továbbá a bányabirói szervezet és hatáskörre vonatkozó, végül az erdélyi urbéri viszonyok és a kőszén ügyét érintő javaslatokat meg törvényeket munkám keretébe igyekeztem vonni; hasonlóan tettem a bányaügyi szakbizottság munkálatának egy részével és a javaslatot biráló hirlapi czikkekkel, mi az előfordult változások miatt csak bajjal sikerült. Némely ügyben, melyre nézve ha nem is a bizonyos, de legalább a valószinü jövendő állapotot vázoltam, már azóta változás történt; igy pl. pár nappal azután, hogy munkám azon része ki lett nyomva, melyben a bányabiróságok székhelyei az eredeti tervezet nyomán közölve vannak, kijött az igazságügyminiszteriumnak az elhelyezésre vonatkozó rendelkezése, mely az eredetleg Rozsnyóra tervezett bányabiróságot Rimaszombatra helyezi át. Ily és egy pár hasonló esetből magyarázható ki azon körülmény, hogy munkámban nehány állitás már nem felel

meg a tényleges vagy az ujolag tervezett jövendő állapotnak.

Elmondám: mily felfogástól vezéreltetve s mily körülmények között irtam munkámat. Nem mulasztottam el a hazai és külföldi, régibb és ujabb bányajogi irodalom azon számos és jeles terményeit fölhasználni, miket egy jól rendezett nagy könyvtárból vagy magánosoktól kaphattam, igénybe vettem továbbá a nagybányai bányatörvényszék és bányakapitányság méltán köszönetet érdemlő szivességét, végül folytonos figyelemmel kisértem a sajtónak bányaügyeinkre vonatkozó közléseit; igyekeztem — röviden — megragadni minden eszközt és alkalmat, mit czéljaimra felhasználhattam. Hogy az előadott nézetektől vezérelve s a rendelkezésem alatt állott eszközökkel mennyiben sikerült a kitüzött czélt megközelitenem, azt a t. olvasóközönség fogja legjobban megitélhetni.

Igyekeztem a felvett kérdéseket alaposan tárgyalni, s mindazon időt, mit terhes tanári foglalatosságom szabadon engedett, munkámnak szenteltem; ha igyekezetem daczára hiányok mutatkoznak benne, azok megitélésénél szolgáljon mentségemül azon körülmény, hogy csak másfél év óta lévén a tanári pályán, ez idő óta a pályakezdés nehézségeivel is meg kelle küzdenem, s első kisérletemmel oly térre léptem, melyen hazai jogászaink közül igen kevesen munkálkodtak: magyar nyelven ugyanis eddig még csupán egy munka jelent meg e szakmában, az úttörés háládatlan munkájából tehát még nekem is jutott!

Szerző.

TARTALOM.

Általános rész.

	Lap
I. A bányajog fogalma	3
II. Segédtanok	5
III. A magyar bányajog története	86
IV. Bányajogunk forrásai	112
V. E munka rendszere és a bányajog irodalma	118

Különös rész.

I. Általános határozatok (1—12. §§.)	125
II. A kutatásról (13—39. §§.)	181
III. Az adományozásról (40—97. §§.)	209
IV. A telkeknek és a viznek bányászati vállalatokrai átengedése és a bányakások megtérítése (98—107. §§.)	277
V. A bányatulajdonról és a bányaadományozással egybekapcsolt jogokról (108—133. §§.)	291
VI. A közös bányaművelésről és a bányatársulatokról különösen (134—169. §§.)	320
VII. A bányák munkábantartásáról és a bányaművelési haladékokról (170—189. §§.)	365
VIII. A bányavállalkozóknak egymásközötti viszonyáról (190—199. §§.)	381
IX. A bányabirtokosoknak hivatalnokaikhoz és munkásaikhozi viszonyáról (200—209. §§.)	388
X. A társpénztárakról (210—214. §§.)	393
XI. A bányaadózásokról (215—219. §§.)	400
XII. A bányahatóságoknak a bányaművelésrei felügyeléséről és az annáli eljárásról (220—234. §§.)	404
XIII. A bányatörvény szabályainak áthágásai. elleni büntetésekről (235—250. §§.)	417
XIV. A bányászati jogositványok elenyésztéről, elvonásáról és az azokróli lemondásról (251—267. §§.)	422
XV. A bányákra és azok tartozékárai zálog- és előjogokról, végrehajtás és csőd eseteiben (268—269. §§.)	430
XVI. Átmeneti határozatok (270—286. §§.)	433

ÁLTALÁNOS RÉSZ.

I. A bányajog fogalma.

A bányajog tárgyi értelemben véve azon szabályok foglalatja, mely a bányászattal foglalkozó személyeknek egymáshoz, az államhoz és annak többi polgáraihoz való viszonyukat meghatározza, — alanyi értelemben véve pedig az ezen szabályok összegének megfelelő szabadság. [1])

A tárgyi értelemben vett bányajog tehát a bányatörvény, mig az alanyi értelemben vett bányajog, a bányászati viszonyokra vonatkozó egyéni jogozat (Befugniss). A bányajog tudományos tárgyalása a bányajogtannak képezi feladatát.

A bányatörvény az államban fennálló jogrendszer kiegészitő része s azzal szorosan egybefügg, mindazonáltal tárgyának és sajátos viszonyainak természetéből kifolyólag önálló jelleggel bir; ezért minden jelentékenyebb bányaiparral és előrehaladottabb törvényhozással biró államban, az általános jogi viszonyokat szabályozó törvényektől elkülönitett, önálló bányatörvénykönyv létezik. [2]) Ezen önállóság azonban a fennálló többi törvény befolyását a bányászati ügyekre nem zárja ki, mert hol a fennforgó bányajogi-esetekre nézve a bányatörvény különös intézkedést nem tartalmaz, az általános magán- és büntetőjogi, politikai, ipar- és kereskedelmi törvényrendeletek teljes alkalmazást nyernek. [3])

A bányajogtan a bányajog tudományos tárgyalásával foglalkozván, hivatva lenne azt meghatározni, hogy az a jogtudomány melyik részéhez tartozik; azonban a bányajog tisztán sem a magánjoghoz, sem a közjoghoz nem számitható, mert rendelkezései hol az egyik, hol a másik természetével birnak, sok helyütt pedig specziális tárgyu politikai, kezelési, rendészeti stb. intézkedéseket foglalnak magukban, [4]) minők például a biztonsági, müvelési, adóztatási, könyvvezetési szabályok.

Hogy mi tartozzék voltaképen a bányajogtan köréhez, azirányt eltérők a vélemények: némelyek csak azon viszonyokra vonatkozó rendelkezéseket kivánják itt megemlíttetni, mik magánjogi vagy közjogi jelleggel birnak, az egyéb természetü szabályokat pedig a közigazgatás, adórendszer, bányarendészet stb. körébe osztályozzák; mások ellenben még az állambányák tisztviselői részére kiadott kezelési utasításokat is a bányajogtan köréhez számitják.[5]) A bányajog kettős elemből, ugymint jogi és államtudományi (politikai, nemzetgazdászati, rendészeti) intézkedésekből[6]) állván, a bányajogtannak tárgyalnia kell mindazon jog- és államtudományi szabályokat, mik a törvényhozó hatalom által a bányaipar viszonyaira vonatkozólag közrebocsátattak; és igy azon nézet, mely a bányajogtant tárgy- és terjedelemre nézvé megszorítani óhajtja, el nem fogadható; másrészt azonban túlzott azon állítás, mintha az állambányák tisztviselőinek adott s a művelés- vagy kezelésre vonatkozó utasitások is a bányajog alkatrészei gyanánt volnának tekintendők. Ezek csak egy bányabirtokos által kezelő tisztei részére kiadott, s csupán ezeket kötelező rendeletek horderejével birnak.[7])

Jegyzetek és idézetek. [1]) A bányajog fogalmának meghatározására nézve l. Wenczel G. „Magyar és erdélyi bányajog"-ának 1. lapját, v. ö. Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde" 1. s köv. lapjait, ugy dr. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts" czimü művének 1870-ben megjelent kiadását 18. lapon. [2]) L. Wenczel id. munkájának 2—5. lapjait. [3]) Ált. bányatörvény 2. §. [4]) Franciaországban 1789 előtt a közjog körébe tartozott, Oroszországban most is odaszámittatik, Angliában pedig a magánjog alkatrészét képezi. V. ö. Wenczel G. id. m. 5. lapjának a) jegyzetét. [5]) Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde" 2. s köv. lapjain. [6]) Igy a franczia, porosz, osztrák, olasz stb. [7]) „Ezen utasitások ép oly kevéssé tartoznak a bányajoghoz, mint a kincstári ipar és gyártelepek részére kiadott utasitások nem képezik az ipartörvény alkatrészeit," mondja erre nézve találóan dr. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts" (Prag. 1848.) czimü művében.

II. Segédtanok.

A bányajog a bányaipar viszonyait szabályozván, teljes megértésére tárgyának ismerete szükséges.

A bányaipar az őstermelés egyik kiváló ágát képezi, és igy a nemzetgazdászatnak a termelésre, felosztásra és fogyasztásra vonatkozó elvei, a bányaipar viszonyait szabályozó törvényekkel szorosan egybefüggenek, és nem egy bányajogintézmény lételét csak magasabb ökonomiai szempontból lehet igazolni. [1])

És épen mert az államnak érdekében áll, hogy a nagy fontossággal biró bányatermelés minél szélesebb kiterjedést nyerjen, szükséges, hogy a jog határain belől a nemzetgazdászati elvek kellő figyelemben részesüljenek; azonban amennyire fontos az államra nézve a bányászat emelkedése, annyira kivánatos, hogy az észszerü maradjon, helyesebben, hogy a művelés czélszerüen történjék. A helyes, összhangzatos irányt kijelelni, melynek nyomán a jog- és nemzetgazdászati elvek kivánalmai megegyeznek, másrészt pedig az elérni szándékozott főczélhoz szükséges czélszerü eszközöket kiválasztani a politika feladata, és az igazságügyi politikának a bányatörvényhozásra való hatását ép annyira kell méltányolni, mint aminő figyelemben részesitik azt a törvényhozás más ágazatánál. [2])

Végül szem előtt kell tartanunk azt, hogy a bányászati foglalkozásnak és az e téren mozgó munkásságnak, a természet akadályaival és gyakran veszélyes elemekkel kell küzdenie; a munkák legnagyobb része a föld gyomrában történvén, az ott dolgozó munkásokat többféle veszély fenyegeti. E veszélyek ellen biztonsági és védintézkedések szükségesek, miknek meghatározását és foganatositását nem szabad az egyes bányavállalkozók belátására és jóakaratára bizni, hanem az állam törvényhozásának szükséges azokat kötelező módon előirni. — Más szavakkal, az államnak a veszélyek elhárítására vonatkozó előzetes védintézkedést, r e n d ő r i szabályokat kell alkotnia, és azoknak mikénti foganatositására és megtartására felügyelnie.

Két elemet különböztethetünk meg tehát, melyekből a bányatörvényhozás a törvények alkotására szükséges anyagot megszerzi, u. m. jogit és államtudományit.

Az államtudományi alkatelem egyes részei, mint a nemzetgazdászat és politika, csak a helyes, czélszerü módot mutatják meg az egyes jogintézmények mikénti létrehozatalára s az igy utalásuk következtében alkotott rendelkezések igazolása és motivuma gyanánt szolgálnak, mig a rendészeti szabályok részben mint a bányajog tényleges alkatrészei szerepelnek.

Ezekből láthatólag, a szükséges jogtudományi ismereteken kivül a bányajog felfogását kétségkivül elősegitik, a vele szerves kapcsolatban álló államtudományi alapelvek és pedig:

1-ör a nemzetgazdászat, vonatkozással a bányaiparra,

2-or a bányaügyi politika (Bergwesenspolitik),

3-or a bányarendészet (Bergpolizei) alapelvei, mikhez még

4-er a bányászati alapismeretek sorolandók, melyek a bányamüvelést és az annak folytán nyert termelékek felkészitését, illetőleg kidolgozását, vagyis a bányaipar természetét ismertetik, mi által az abból származó viszonyok szabályozása érthetővé és könnyebben felfoghatóvá válik. [3])

Jegyzetek és idézetek. [1]) Gränzenstein Gusztáv: „Das allgemeine österreichische Berggesetz.“ Wien. 1855. 2. lap. [2]) Hingenau: „Handbuch der Bergrechtskunde“ 1., 2., 3., továbbá 169. s köv. lapjain. [3]) Ugyanezen sorban, mint itt felszámlálvák, térünk át az egyes segédtanok részletezésére, melyeknek tárgyalása bevezető előismereteket nyujt a bányajog valódi felfogásához, s egyszersmind föltünteti azon szoros organikus egybefüggést, — mely ezen államtudományi ágak és ezen oly fontos termelési ág viszonyainak törvényes szabályai között, a bányaipar tárgya- és természeténél fogva létezik. Dr. Schneider prágai tanár művének 1870-ki III. kiadásában („Lehrbuch des Bergrechtes“ Prag.) ugyanily két alkatelemet különböztet meg a bányajogban, u. m. jogi és politikait, mely utóbbi alatt a bányarendészetet is érti. V. ö. id. m. 19. lapját. Ugyancsak ezen szerző több helyütt hangsulyozza a nemzetgazdászatnak a bányajoggal ennek tárgya általi egybefüggését s a bányaipart az őstermelés legfontosabbjának nevezi (id. m. 3. lapján), de ezen rész bővebb tárgyalásába nem bocsátkozik.

a. Nemzetgazdászati elvek vonatkozással a bányaiparra.

I. A bányaipar nemzetgazdasági fontossága.

Ha gazdászat alatt a javak szerzésére és igazgatására irányzott emberi tevékenységet értjük, akkor a bányaipar is csak az esetben tarthat igényt nemzetgazdászati fontosságra, ha az e téren mozgó emberi foglalkozás eredménykép j a v a k a t tud felmutatni; minden emberi tevékenység csupán anyagi eredmény által érdemelvén ki az ökonomiai fontosságot, a bányaiparnak ha erre igényt tart, szükségkép javakat kell működésének eredményeül előtüntetni. E működés ásványtestek kinyerésére irányul; kérdés most már, hogy ezen a tevékenység czélját képező tárgyak javaknak nevezhetők-e, s igy a bányaipar bir-e nemzetgazdászati fontossággal?

Javaknak neveztetnek mindazon dolgok, melyek az emberi szükségletek fedezésére alkalmasak;[2]) e szükségletek, miknek fedezésére a javak szolgálnak, nélkülözhetlenek, hasznosak vagy kényelmiek és végül fényüzésiek. A dolog természetében rejlik, hogy a javak azon sorban birnak ökonomiai fontossággal, amint a nélkülözhetlen, a kényelmi avagy a fényüzési szükségletek fedezésére alkalmasak; hogy az ásványtermelékek, mint a bányaipari tevékenység által létrehozott javak nélkül á l t a l á b a n nem képzelhető a szükségletek egyik nemének fedezése sem, az majdnem kétségtelen s bővebb bizonyitást alig igényel.

Képzelhető ugyan az enyhe éghajlat alatt: hol a pálmalevelek hajlékot és a buja növényvilág gyümölcsei eledelt nyujtanak, az ásványvilág termékeinek teljes nélkülözése, de az ily tengődésben élő emberi nem soha sem jutna a jólét és vagyonosodás azon fokára, hol egyszersmind a szellemi tökélyesedés mindazon eszközei megszerezhetők volnának, mik az embert a föld méltó urává képezék. Ott azonban, hol az ember az elemekkel folytonos küzdelemben van, hol javait fárasztó szellemi és testi munka által kell kiérdemelnie, és ilyennek mondhatók az emberi nem legnagyobb része által lakott földterületek, az ásványtermelékek még a nélkülözhetlen szükségletek fedezésére is szolgálnak: a legszokásosabb eledelekhez só, az állandó lakházak épitéséhez kő, agyag,

mész, stb. oly anyagszerek szükségesek, melyek már magukban ásványtermények vagy pedig csak ezek (p. vasszerszámok) segélyével szerezhetők meg. A nélkülözhetlen szükségletek fedezésén kivül hasznosság tekintetében is kiváló, sőt még az előbbinél nagyobb figyelmet érdemelnek az ásványok: pótolják a gyú- és világitó anyagokat kőszén és kőolaj által; a termelés minden ágánál segédszerepet játszanak; helyetesitik az emberi munkaerőt mint gőzgépek s az igy nagyobb mérvet nyert termelés czikkeinek szárazon vagy vizen való szállitását könnyitik: vasutak, gőzhajók, távirdák, könyvnyomda stb.-hez mind az ásványország nyujtja az anyagot, végül bátran állithatni, hogy a fényüzési szükségletekhez oly jelentékeny és értékes illetéket a természetnek egyik országa sem szolgáltat, mint az ásványország. [3])

Már e rövid vázlatból látható, hogy az ásványtermelékek mennyire alkalmasak az emberi szükségletek fedezésére; némelyek azonban természetüknél fogva oly fontossággal birnak, hogy külön kell róluk szólanunk.

Az emberek legtöbbje gazdászati tevékenységét nem képes annyi ágazatban működtetni, hogy a szükségleteinek fedezésére megkivántató javak mindegyikét előállithassa, hanem javainak egyik vagy másikából a feleslegest a neki még hiányzó, de szükséges javakért átbocsátani kénytelen; ez a kereskedés legkezdetlegesebb neme; vagyis a cserekereskedés. Ez azonban könnyen felfoghatólag sok nehézséggel jár, mert oly ügyletfélt tételez fel, ki a cserébe adni szándékolt javakat saját czéljaira használhatja, vagyis kire nézve azon javak közvetlen, használati értékkel (Gebrauchswerth) birnak, ilyet pedig találni nem mindig lehet. Szükségesnek mutatkozott tehát már a legrégibb időkben egy oly tárgyat találni, melyet mindenki szivesen elfogad azon okból, mert könnyen ismét cserébe adhat; egy oly tárgyat, mely általános csereértékkel bir; az ókorban a marhákat használták (innét a pecunia elnevezés), később meg a gabonára gondoltak, de egy oly általános csereértékegységet, mely az árhullámzásoktól teljesen ment, mai napig sem sikerült találni, [4]) azonban mindazon tárgyak között, miket e czélra kisérletül használtak, egyik sem bir az általános csereeszköz kellékeivel oly nagy mérvben, mint az arany és

ezüst.[5]) Azon tulajdonaik: hogy tiszta állapotban alkatuk egyenlő, hogy nem nagy mérvben s ritkán jőnek elé, hogy aránylag kis tömegben nagy értéket képviselnek s könnyen szállithatók, hogy értékük, finomsági tartalmuk csökkenése nélkül eltarthatók, hogy belértéküket, mely a drágakő, gabna s más tárgyakénál kevésbé változik, külső rányomat által felismerhetővé lehet tenni, mindannyi okot képeztek arra, hogy általános csereeszközül az egész világ elfogadja, és az egyenlő finomsági tartalommal, alakkal, sulylyal biró ily nemes fémeket, belértéküket kifejező rányomattal ellátva, mint pénzt használja.[6])

Hogy mily szerepet játszik a nemzetgazdászatban a pénz, azt az e tudományban bármily kissé jártas egyén is tudja; hogy a nehézkes cserekereskedés helyét a könnyebb adásvevés foglalta el, s hogy az ily módon megkönnyitett forgalom következtében a népek vagyonosodása ily nagy mérvet vett, abban nagy érdemük van azoknak, kik nem féltek a föld méhébe rejtett nemes fémekért lehatolni, mert nekik köszönhetni azt, hogy általános forgalmi csereeszköz, azaz pénz van.[7])

Ezek után bátran állithatni, hogy az ásványvilág tárgyai, mert az emberi szükségletek mindegyikének fedezésére alkalmasak és azonkivül mint általános csereeszközök a forgalom közvetitésére szolgálnak, — javaknak nevezhetők; miből ismét önként következik, hogy az azok létrehozására irányzott emberi tevékenység produktiv, nemzetgazdászati fontossággal biró foglalkozás.[8])

Jegyzetek és idézetek. [1]) Kudler: „Grundlehren der Volkswirthschaft.“ Wien. 1—2. §§. [2]) Kudler: „Grundlehren der Volksw.“ 24. §. Jakob: „Grundsätze d. National-Oeconomie.“ 20. §. [3]) L. a bányászat ismertetését nemzetgazdasági, köz- és magánjogi tekintetben Szentkirályi Zsigmondnak ily tárgyu és Kolozsvárott 1841-ben megjelent müvében, mely ugyan az erdélyi viszonyokra vonatkozik, de van benne sok általános érdekü rész is. [4]) V. ö. Kautz Gyula: „Nemzetgazdaság és pénzügytan“ czimü müvének I. kötetét. [5]) L. Rau: „Lehrbuch d. pol. Oec.“ I. R. 259—261. §§. V. ö. Michel Chevalier: „Cours d' économie politique.“ Tome III. „De la monnay“ p. 5. 6. [6]) Az arany és ezüst nagyobb termelése is csekély befolyást gyakorol e két nemes fém értékcsökkenésére, mert nagyobb termelés megfelelő nagyobb felosztást, elterjedést von maga után, másrészt pedig a fényüzési czikkek készitése is mindig

több részt követel a nemes fémtermelésből. L. Michel Chevalier fentidézett munkáján kivül (158—334. lap) Smith Ádámnak az ezüstáraknak az utolsó századokban előfordult változati okára vonatkozó munkáját. Ugyanily érvekkel támogatja a bányaipar fontosságát a bányatörvényjavaslat feletti véleményadással megbizott bizottság (Hofd. 1844. 19. Juni) birtokomban levő munkálatának 3. ivében. (Sess. 2.) [7]) A bányaipar által kinyert javakat bányajavaknak nevezzük, hogy általában bányajavakhoz mik számitandók még, hogyan osztályozhatók ezek és minő természettel birnak, azt a következő szakaszokban lesz alkalmunk látni. V. ö. mindezekre nézve Hingenau: „Handbuch der Bergrechtskunde." Wien. 1855. 169—188. lapjait, hol e tárgy bőven és sok szakértelemmel van kidolgozva.

2. A bányajavak termelése.

Az ásványkincsek természeti fekvésükben holt vagyont képeznek s javakká csak az által válnak, ha telepeikben felkerestetve kiaknáztatnak; tehát a bányaipar mint termelés alatt a bányajavak kinyerésére irányzott emberi tevékenységet értjük.[1]) Ez azonban csak a legszorosabb értelemben vett bányatermelés; mert a javakra nézve a termelés proczedurája mindaddig tart, mig azok mint a szükségletek fedezésére alkalmas tárgyak fogyasztás végett forgalomba bocsáthatók, — a szoros értelemben vett bányaipar által természeti fekvéseikben felkeresett és onnét kinyert ásványtermelékek pedig csekély kivétellel (mint p. a kőszén) majdnem mind értéktelen anyagokban (agyagban, kőben) és egymással oly módon vegyülve jelennek meg,[2]) hogy azok csak megtisztitásuk és szétválasztásuk után nevezhetők valójában bányajavaknak, vagyis csak ekkor használhatók közvetve vagy közvetlenül az emberi szükségletek fedezésére. Ez okból a bányajavak termelésének proczedurája addig tart, mig a telepeikből kiaknázott ásványok a mű- és vegytani készülékek segélye által a szükségletek fedezésének és az általános forgalomnak alkalmas tárgyaivá válnak, s igy a bányaiparnak nem csupán az ásványok kinyerésére, hanem az azok kidolgozására és felkészitésére irányzott tevékenységet is magában kell foglalnia.[3])

Minden kinyert, kidolgozott és felkészitett ásvány természeti alkatánál fogva bir ugyan értékkel, de hogy a termelés hasznothajtó legyen, szükséges, hogy azon kiadások, mik erre fordittatnak, — a termelvény *csereértékét* vagyis

árát felül ne mulják; a bányaiparnál előforduló ezen kiadások, továbbá a kereslet és kinálat közötti arány együttesen határozzák meg a bányatermelékek árát, melynek — hogy a termelés hasznothajtó legyen, a termelési költségeknél magasabbnak kell lenni. Ami a kereslet és kinálat közötti arányt illeti, erre nézve itt ugyanazon nemzetgazdászati elvek alkalmazhatók, melyek a javak áránál általában irányadók [4]) s annak szabályozására a bányatörvény csekély vagy épen semmi befolyást sem gyakorolhat; azonban a kiadásokat, helyesebben: termelési költségeket illetőleg a bányatörvényhozásnak tekintetbe kell venni az ökonomia azon szabályait, mik a termelés tényezőit felszabaditják s lehetővé teszik, hogy ezek összműködése folytán az olcsó produkczió akadályai elháritassanak. A termelés e nagy fontosságu tényezői: a tőke, a munka és a természet (föld) adományai, melyeknek mint termelő erők és forrásoknak segélyével jönek létre a bányajavak; ezekről tehát egyenkint szólunk. [5])

Jegyzetek és idézetek. [1]) L. Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ 178. s köv. lapjait. [2]) V. ö. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 5. s köv. l. [3]) A zúzdák, érczpörkök, foncsorozó, lugzómüvek, olvasztók, lánghődök stb. müvek a tágasb értelemben vett bányaipar körébe soroztattak ugy az osztrák, mint a franczia és porosz bányatörvények által: a franczia „Code des mines“ (1810) VII. fejezete „Sur l' établissement des forges, fourneaux et usines“ czim alatt 73. s köv. czikkelyeiben még intézkedik róluk, de a „Loi du Mai 1866“ a törvény idézett részeit hatályon kivül helyezi s elvonván a bánya és hutamüveket a bányajog köréből, azokat közigazgatási gondozás tárgyaivá teszi; hasonló módon cselekedett a porosz törvényhozás még megelőzőleg az 1861. junius 10-i törvény által, a bányászati müveket az ipartörvény alá rendelvén. Az emlitett két államban virágzó, nagymérvü s előhaladott ipar, melynél az erőmü és vegytan, valamint a gépészet minden ujabb vivmánya alkalmazást nyer, megfoghatóvá teszi egy jeles szaktudós (dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 210. lap) azon nyilatkozatát, melyben a porosz törvényhozás intézkedését üdvösnek mondja; nálunk azonban még kezdetleges s iparszerü berendezéssel nem dicsekedhető müvek képezvén a nagyobb részt, czélszerübb azokat még a bányamüvelés alkatrészei gyanánt tekinteni s ez által a bányaipar fejlődését könnyiteni. Az ált. bányatörvény idevonatkozó §§-ai csak méltánylást érdemelnek; erről l. alantabb. [4]) L. Rau: „Pol. Oeconomie“ 435. s köv. lapjait. [5]) V. ö. Hingenau 185. és köv. lapj.

α) A tőke.

Tőke alatt azon javakat értjük, melyek nem közvetlenül elfogyasztásra és élvezetre, hanem uj javak előállitására eszközül szolgálnak.[1]) A tőkejavak, melyek alatt nem csupán pénz értendő, hanem minden törzsvagyon, álló (stehende) és forgó tőkére (umlaufende Capital) oszlanak; az előbbiekhez soroljuk a bányaipar azon beruházásait, mik természetüknél vagy jogi jellegüknél fogva ingatlanok, minők: az épületek, gépek, vasutak s az azok vágányain futó szállitószekerek stb., az utóbbiak azaz a forgótőkejavak olyanok lévén, melyek (legtöbbnyire) egyszeri használat által elenyésznek ugyan, de a segélyükkel létrejött termelésből ismét megszereztetnek. Ide számitjuk a gyúanyagokat, a robbantáshoz szükséges lőport, a lámpáknál nélkülözhetlen olajat stb.[2])

A tőkének a termelés tényezői között igen jelentékeny szerepe lévén, mint mindenütt ugy a bányaiparnál is csak az esetben nyerhet a produkczió magasabb lendületet, ha minél nagyobb tőkék fordittatnak reá. Hogy a külföld, főleg a nyugot-európai államok oly virágzó bányaiparral dicsekedhetnek, hazánkban pedig ez még igen alantas fokon áll,[3]) annak oka ott a tőkegazdagságban, nálunk pedig a tőkeszegénységben keresendő. Hol sok tőke van, mely elhelyezést keres, ott az avval kapcsolatosan járó okszerü vállalkozási hajlam nagy tőkéket alkalmaz a termelés ezen ágánál is, és mert a tőkebér ily esetekben sokkal kisebb, a termelés is olcsóbb, hasznothajtóbb, s a bányaipar virágzóbb lesz; ugyanazért a bányaipar, — mert jövedelme legváltozóbb szokott lenni, — a tőke részéről hathatósabb támogatást csak az esetben remélhet, ha a tőkeszaporulat s abból folyólag a kinálat oly nagy lesz, hogy az a kereslet ezen terére is kénytelen lépni.[4])

Azért tehát az általános gazdászati, ipar, forgalmi és hitelviszonyok javulásától várhatni a bányászati állapotok jobbrafordultát, is s az állam törvényhozása saját jól felfogott érdekei ellen cselekednék, hogy ha a viszonyok természetéből folyó ezen fejlődést preokupálni s a tőkéket a bányavállalkozáshoz mesterségesen terelni akarná.[5]) Téves felfogáson alapuló nézet azonban az, hogy mert a közgazdászati érdek kivánatossá teszi azt, miszerint a bányászatnál alkalmazást nyert

tőkék produktiv módon helyeztessenek el, az állam kötelessége volna hiteles, szakértő egyén vizsgálata által minden müvelés alá felkért telepnél kétségen kivül helyezni azt, miszerint okszerü müvelés mellett a kinyerendő ásványok csereértéke a termelési költségeket fedezni fogja, s csak ilyenek müvelésére adni jogositványt. Tagadhatlanul megtörténhetik, hogy a szakismeretet nélkülöző, kalandos vállalkozási láz néha oly telepek feltárását is megkisérti, melyek a vájást meg nem érdemlik, s ez káros tőkepazarlást von maga után, tagadhatlanul vélelmezhető az is, hogy a vájástérdemlőknek (abbauwürdig) nyilvánitott bányatelkek a hitel áldásaiban hamarább részesülhetnek; ámde ez elméleti elvek gyakorlati alkalmazásukban másként ütnek ki és sok kivánni valót hagynak hátra; mert mig egy részről hitelt csak kivételes esetben eredményeznek, másrészről a mindennapi tapasztalás mutatja, hogy ez óvatosság daczára is igen sok vájástérdemlőnek nyilvánitott s mint ilyen adományozott és müvelés alá vett vájnatelek munkáltatása oktalan tőkepazarlásra vezet. Ezen jogi szempontból kifogás alá vehető nézet, mely az ausztriai bányatörvényben is érvényre jutott, nemzetgazdászati tekintetben sem védhető.[6])

Ezen czélhoz nem vezető intézkedés helyett a törvényhozásnak arra kell törekednie, hogy a termelési költségek lehetőleg kevesbüljenek, s a termelési érők teljesen felszabaduljanak; e végből kivánatos; a tulzott bányaadózások, mértékilletékek alábbszállitása s részben eltörlése és a bányászati jogositványok megszerzése körül előforduló költséges alakiságok egyszerüsitése,[7]) egyebekben pedig a bányaipar felvirágzásához szüséges olcsó tőke segélyét csak az általános gazdászati viszonyok javulásától remélhetni.

Jegyzetek és idézetek. [1]) A tőke fogalma és fontosságára nézve l. Kautz Gyula: „Nemzetgazdaság és pénzügytan“ 1. köt. 103. s köv. lapjait, továbbá v. ö. Roscher: „Volkswirthschaft“ 1. köt. 470. s köv. lapjait. [2]) V. ö. Hingenau: „Lehrbuch d. Bergrechtskunde“ 184. s köv. lapjait. [3]) Konek Sándor: „A magyar-osztrák birodalom statisztikája“ czimü müvében erre nézve főleg Csehországgal párhuzamba helyezve igen érdekes leirást közöl; hogy bányászatunk ennyire is van, azt csupán a természetnek köszönhetjük, mely

hazánkat ásványkincsekkel oly gazdagon megajándékozá. [4]) Cornwall fémbányáiban az álló tőke két millió font sterlingre, az érczhegységi bányák álló tőkéje 3 millió tallérra becsültetett. L. Rau: „Lehrbuch d. pol. Oeconomie“ 439 lap. [5]) V. ö. Rau id. munkájának 1. köt. [6]) Ezen indokból és ily értelemben intézkedik az ált. bányatörvénykönyv 54. §-a is, ugyanigy a franczia bányatörvény (1801. julius 7); ezt czélhoz nem vezető, részrehajlásra alkalmat nyujtó, visszaéléseket szülő intézkedésnek tartja dr. Achenbach s főleg az ottani tőke és előhaladott szakértelmi és bányaiparviszonyokat tekintve, nagyon is igaza lehet, nálunk azonban e „gyámkodás“ még nem egy védőre talál. Egyébiránt erről bővebben alantabb. V. ö. dr. Achenbach: „Das franz. Bergrecht“ 79. és 239. lapjait. [7]) L. Smith A. id. munkáját és Ricardo: „Von der Bergwerksrente“ I. Rész III. fejez. V. ö. Hingenau 186. s köv. lapjait. Az államnak lelkiismeretes feladata megakadályozni azt, hogy a bányászat körül alkalmazott tőkék czéltalanul és ok nélkül ne fecséreltessenek, ez okból kötelessége elháritani minden akadályt, mi az okszerü és produktiv bányamüvelés utjában áll; különösen szem előtt kell tartani a törvényhozásnak, hogy a bányamivelési jogositványok megszerzése minél kevesebb fáradság és költségbe kerüljön. Bányaiparos osztályunk tőkeszegénysége (a mivelés érdekében) parancsolólag követeli ezt s az ált. bányatörvény egyik főhibájául a bányakerületi gyülések, az adományozás s általán a bányamivelési jogositványok megszerzése körül előirt sokszoros alakszerüséget s az avval karöltve járó tetemes költségeket tünteték fel; ugyanez áll a mértékilletékekre nézve is. Óhajtandó, hogy a törvényhozás a készen levő bányatörvényjavaslat tárgyalása alkalmával honunk ezen viszonyait kellő figyelemre méltatván, a jelzett improduktiv kiadásokat és túlzott mértékilletékeket alábbszállitsa, illetőleg eltörölje. Mindezekre nézve lásd alantabb jelen munkának az adományozás és kutatásra vonatkozó részeit.

β) A munka.

A munka azon emberi tevékenység, mely a javak termelésénél a javak többi forrásainak közrehatásától függetlenül, mint tényező szerepel, és javak létrehozása végett történik.

Az ember magasabb szellemi képességeinél fogva az egész szerves és nem szerves lények és testekből álló világ uralmára lévén hivatva, mint ily eszes lény a természeti kincsek hasznosságát fel tudja ismerni, azokat anyagi, szellemi tökélyesedésének eszközeül használja s tevékenységét odairányozza, hogy a természettől erőket és adományokat csikarjon ki, és ezeket szükségleteinek fedezésére alkalmassá tegye. [1])

E tevékenység, mely munkának neveztetik, a vagyontermelésben a legnagyobb horderejü szerepet játszsza, mert daczára annak, hogy a fizikai világ, a természet, a produkczió kimaradhatlan tényezője, anyagi kincsei és adományai csak azáltal válnak értékesekké és élvezhetőkké, hogy az ember által felkerestetnek, feldolgoztatnak és czéljaira használtatnak; az ily tevékenység ha produktiv, anyagi hasznán kivül mint erkölcsi és szabadsági tény a rend, békeszeretet, előregondoskodás, takarékosság, jogtisztelet és más társadalmi erények forrása. [2]) A munka produktiv ereje azonban csak ott emelkedhetik s csak azon iparág örvendhet virágzásnak, hol a foglalkozást nyerő munkásosztály a társadalmi müveltség azon fokán áll, melyen szükségletei már nagyobbak, mert e szükségleteket fedezni óhajtván, munkaösztöne emelkedik; másrészt pedig ez ösztön növelésére nem kis behatással bir azon körülmény, ha a munkást fáradságához illően jutalmazzák, ha munkájának gyümölcseit békében s azon tudatban élvezheti, hogy dolga által magának és övéinek szükségleteit biztositja és hogy munkaképtelenség esetére némi segélyben részesül. [3]) Mind e körülmények nagyban emelhetik a munkás munkaösztönét, ez pedig a munka, e termelési tényező produktiv erejét gyarapitja; azért tehát mindenütt s igy különösen a bányaiparnál foglalkozó munkásosztálynál a termelés érdekében szükségkép felkölteni és nevelni kell a munkaösztönt: a munkásokat veszélyes, nehéz és egészségrontó fáradtságukért kellően dijazni, szükségleteik jutányos fedezését lehetővé tenni és oly segélyalapról gondoskodni szükséges, honnét az anyagi zavarban levő munkások és munkaképtelenek némi támogatást remélhetnek.

Ami a munkadijt illeti, ez nálunk kevés kivétellel igen alacsony és a teljesitett munka nehézségével alig áll arányban, [4]) másrészt azonban a bányatörvény az élelemnek, mint főszükségletnek jutányos beszerzését könnyiteni s a visszaéléseknek elejét venni igyekszik az által, hogy a bányatulajdonosoknak munkásszemélyzetük élelmezését csak iparszerü nyereményi nélkül engedi meg [5]), s erre nézve az állam mint bányavállalkozó maga megy jó példával előre; ezenfelül a segélyre szorult bányamunkások, nemkülönben azok özvegyei és árváinak gyámolitása végett ápolóintézetek, helyesebben:

bányászlegénységi pénztárak, vagyis u. n. társpénztárak (Bruderladen) felállitását rendeli el, [6]) az oly bányák birtokosainak pedig, kik még ily törvénykivánta segélypénztárt üzletüknél létrehozni nem voltak képesek, kötelességükbe teszi, hogy annak felállitásáig megbetegedett vagy szerencsétlenül járt munkásaikat legalább azon segélyben részesitsék, melyben az általános törvények szerint a szolgálatadó cselédjeit részesiteni tartozik. [7])

Ezen ugy emberbaráti, mint nemzetgazdászati elveknek törvénynyé emelését és megtartását a bányabirtokosoknak jól felfogott érdeke is kivánatossá teszi; itt azonban a munkaadóknak még nem tanácsos megállapodni, hanem hogy munkásaikban a munkaösztönt még fokozzák, czélszerü a szorgalmasabb és ügyesebbek részére a bányatelken esetleg használatlan állapotban levő téreket háztelkekül kiosztani, az ahhoz szükséges és egyéb czélokra nem alkalmazható, illetőleg alig értékesithető épületanyagszereket u. m. fát, követ, agyagot stb. ingyen vagy jutányos áron, (a munkabérből levonások által eszközlendő) törlesztésre adni, s igy a vagyontalan proletárt a birtokosok sorába emelni, benne az önérzetet, takarékossági hajlamot életre ébreszteni, őt a szeretet, hála és hűség kötelékeivel munkaadójához csatolni és benne a munkaösztönt ez által serkenteni, megszilárditani. [8])

Mindezen elősorolt körülmények a munkaösztön hatalmas elősegitői lehetnek; ámde a munka produktiv ereje nem függ egyedül ettől, helyesebben még más tényező is van, mi a munka produktiv erejét növeli, és ez a munkás testi ereje, ügyessége és szellemi képzettsége. [9]) E képességek együttesen határozzák meg a munkaerőt.

A fizikai munkaerő és munkaképesség a munkásosztály nem- és korviszonyaitól, egészségi állapotaitól és életmódjától függ. A fejlődésben levő fizikai erőre káros behatással van az erőt felülhaladó munka, a kifejlett testi erőt pedig sorvasztja a szeszes italok mértéktelen élvezete; a nem és kor erejét felülmuló sulyos munkák káros hatása törvények által van gátolva, [10]) a szeszes italokkal való mértéktelen élést azonban, mely pedig főleg nálunk nagyon el van terjedve, szomorú következményeivel együtt csak a müveltség és takarékossági hajlam terjedése szüntetheti meg.

A munkás ügyessége nem csupán gyakorlottságától, hanem főleg itt értelmisége- és részben elméleti képzettségétől függ; a bányatan alapvonalaiban elméletileg is jártas munkás bizonyára csakhamar nagyobb gyakorlottságra tesz szert és mindvégig ügyesebb munkás leend, mint az, ki épen semmi ismerettel sem birva kezdett e foglalkozáshoz. Bányamunkásosztályunk értelmiség, szakképzettség tekintetében (szakértők állításai szerint) sok kivánni valót hagy hátra, s a müvelt külföld munkásaitól messze hátramaradt;[12]) pedig még a gyakorlatilag ügyes munkások és iparosoktól is nélkülözhetlen az elméleti oktatás, mert annak segélyével az iparágban előforduló felfedezések és találmányokat a bányaiparos osztály nagy tömege gyorsan megérti és a termelés előnyére alkalmazza.[13]) Minthogy azonban ez egyhamar nem foganatositható, tanult s a tudomány szinvonalán álló bányatisztekről, bányamérnökökről kell oly felsőbb tanintézetek felállitása és fenntartása által gondoskodni, mint pl. a selmeczi bányászakademia,[14]) másrészt pedig nagyon kivánatos értelmes munkavezetőket és felügyelőket képezni minden nagyobb bányavárosban létesitett bányásziskola[15]) segélyével.

Ily módon növelve a szellemi erőt és értelmiséget a munkásosztály kebelében, a munkások erkölcsi, müveltségi állapotát jó népnevelési törvényekre kell bizni és ezek helyes keresztülvitele és alkalmazása lelkiismeretesebb-, rendszeretőbb- és szorgalmatosabbá teendi őket; ez pótolná egyelőre a szellemi és elméleti képzettséget, a gyakorlati ügyesség fokozására pedig a munkaegyesités és munkafelosztás elveinek életbeléptetése bizonyára sokat teend.[16])

Jegyzetek és idézetek. [1]) Schütz: „National-Oeconomie" 65. lap. [2]) L. Roscher: „Volkswirtschaft" 1. k. 61. s köv. lapj. V. ö. Kautz Gyula: „Nemzetgazdaság és pénzügytan" 1. köt. 97. s köv. lapjait. A javak termelését czélzó munkák következően osztályoztatnak: 1-ör felfedezések és nyers anyagok előállitása; ilyenek a vadászat, halászat, földmivelés, marhatenyésztés, bányászat, erdészet, stb. 2-or. A nyers anyagok átalakitása; ide soroltatik a kézmű és gyáripar és a tágasb értelemben vett bányaipar kidolgozási és felkészitési müvei. 3-or. A termelt javak egyik kézből a másikba való jutásának közvetitése vagyis a kereskedés — s végre 4-er: A személyes szolgálatok, hová a szellemi javak létrehozása is számitható. V. ö. Karvasy Ágoston „Nemzetgazdászatának" 40. lapját. [3]) Schütz:

„National-Oeconomie“ 87. s köv. lapjain. [4]) A munkabér átlag 50—60 kr. között változik, mely ha a munka sulyos voltát figyelmen kivül hagyjuk is, az egyéb munkáknál divó fizetésekhez hasonlitva bizton alacsonynak mondható. [5]) Ált. bányatörvénykönyv: 131. §. g) pontja. Schütz: „National-Oeconomie“ 187. s köv. lapj. [6]) A kincstár több helyütt a bányamüveinél alkalmazott munkások főbb élelmi szükségleteiről u. m. buza, gabona és kukoriczáról maga gondoskodik, még pedig gyakran tetemes veszteséggel alacsony szabott áron bizonyos mennyiségü czereáliát ad munkásainak. A 44-diki btörvényjavaslat feletti véleményadással megbizott bizottság munkálatában azt javasolja, hogy több a munkások élelmezésére szükséges tárgy s ezek között a bor, sör és pálinka vám és adótól ment legyen, mely javaslat csak a munkásosztály élelmezésének könnyitését czélozza. (25. fejezet.) [7]) Ált. bányatörvénykönyv 210. s köv. §§-ai. [8]) U. a. 214. §. Franciaországban az 1813. január 3-án közrebocsátott bányarendészeti cs. dekretum 15. és 16. czikkeiben meg van hagyva a bányabirtokosoknak, hogy szerencsétlenség esetére kellő mennyiségü orvosszereket tartsanak készletben és hogy sebészekről legyen gondoskodva; később alakultak „Caisses de secours“ czim alatt beteg bányamunkások segélyezésére segélypénztárak s midőn de l' Ourte departement-ban (Lüttich belga tartomány) rendkivüli szerencsétlenségek fordultak elő, egy 1812. május 26-ról kelt cs. rendelet „Caisse de prévoyance“ czim alatt kőszénbányamunkások aggastyánai és özvegyei részére segélypénztárak alakitását hagyta meg. Mindamellett a munkások segélyügye csekély lendületet nyert. Belgiumban két nagyobbszerü (1838-ban a Seraing mellett levő „Espérance“ és a St.-Nicolas mellett fekvő „Horloz“ nevü kőszénbányákban történt) szerencsétlenség, mely két robbanás 115 ember életébe került, inditotta a kormányt arra, hogy a fentebbiekhez hasonló segélypénztárakra vonatkozó törvényjavaslatot készitsen. Poroszországban a „Krankenkasse“ érdemel figyelmet. (Preuss. allg. Berggesetz 172. §.) Mindezen segélypénztárak szervezetéről alantabb, jelen munka 2. részében szólandunk. V. ö. ezekre nézve dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 295. s köv. lapjait. [9]) L. erre nézve a mühlhauseni munkáslakokra vonatkozó s a magyar mérnökegyesület közlönyében megjelent leirást. [10]) Kautz id. müvének 100. lapján. [11]) Ált. bányatörvénykönyv 200. §. 1840. XVII. t.cz. [12]) A véleményadásra felhitt bizottság 21. ülésében. [13]) Schütz: „National-Oeconomie“ 93. s köv. lapj. [14]) Az emlitett bizottság munkálatában a selmeczi akadémiára több reformot hoz javaslatba; a reformokra talán most még nagyobb szükség van, mert ha hallgatóinak csekély számából lehet következtetnünk, ugy ezen egykor méltán európai hirü tanintézet hanyatlóban van. Az utolsó előirányzat szerint e tanintézet költségvetése 80,000 frtra emeltetett, mi bizonyára jó sikert eredményez. [15]) Mint a minő például pár év óta Nagybányán van, munkavezetők és felügyelők képzésére. [16]) Kautz id. munk. 102. lapj. V. ö. Hingenau 163, s köv. lapjait

id. munkájában. Különösen az elméleti szakképzettség fejlesztésére fordit nagy gondot minden jelentősebb bányaiparral biró állam: Franciaországban az „École centrale des mines à Paris" és az „École de mines à St.-Etienne", Ausztriában a leobeni, pribrami, Oroszországban a sz.-pétervári, Szászországban a freibergi bányászati akademiák érdemelnek kiváló említést. Hogy a jó eredmény el nem maradhat, azt a tapasztalás mutatja. V. ö. Hingenau id. m. 223. s köv. lapjait.

γ) A természet helyesebben föld adományai.

Ámbár a mondottakból kitünik, hogy a javak termelésénél az emberi munka mily fontos szerepet játszik, mégis hogy az eredményt mutathasson fel szükséges, miszerint a külső természet szövetségese legyen, [1]) mert a javak előállitása bizonyos anyagok, tárgyak és erők lététől függ, melyek segédeszközét vagy alapját képezik az ember ez irányban kifejtett fáradozásának. [2])

Ez anyagokat, tárgyakat és erőket a természet nyujtja, miért is azt joggal számithatni a termelés tényezői közé; ezen természeti erők, adományok vagy olyanok, melyek a földdel vagy telekkel nincsenek összekötve, például a szél, gőz, villany stb. vagy pedig olyanok, melyek a földdel vagy telekkel összekötvék, helyesebben abból származnak, mint például annak termékenysége, érczbősége stb. [3]) A bányaipar szempontjából, főleg az ásványtermelékek kidolgozása- és felkészitésénél tagadhatlan fontossággal birnak a természet önálló s telekkel egybe nem kötött erői is, mindazáltal sokkal inkább igénylik figyelmünket a földdel kapcsolatos adományok [4]) s igy maga a földtalaj. A termelés bármely ágát veszszük irányadóul, mindegyikre s igy a bányaiparra is előnyös, hogy ha a föld felületének alakzata, konfigurácziója akként alakult, hogy termékeny sikságok hegyekkel és völgyekkel váltva jönek elő s a forgalom könnyitését tetemesen előmozditó folyampályák futják át egyes részeit; ezenkivül a talaj- és geognoziai viszonyokat kell emlitenünk, melyeknek képződésétől, helyesebben itt ásványgazdagságától függ a bányászat léte, virágzása. [5])

A természet adományai alatt itt azon ásványtelepzeteket kell értenünk, melyek kevés kivétellel [6]) a föld méhébe vannak lerakva s igy már valamely néha müvelés alatt álló, néha

parlagon heverő, de majd mindig tulajdon tárgyát képező telek területén, illetőleg gyomrában jőnek elő.

Már most azon kérdés merül fel: vajjon a hasznos ásványtelepek felkeresésére és kiaknázására irányult vállalkozási hajlam nagyobb mérvet fog-e ölteni, vagyis a termelés e harmadik tényezője hatályosabban szerepelni s igy a bányászat jobban fog-e virágzani, hogy ha ezen ásványtelepek müvelés alá vételét a földfelület tulajdonosára bizzuk?

E kérdésre következőkben felelhetni:

Mindazon telepek lételét, melyekben hasznos ásványok találhatók, csak legritkább esetben lehet a föld felszinéről észrevenni s legtöbbnyire oly mélyen feküsznek a föld kérge alatt, hogy azokat a közönségés mezőgazdászati müvelés által felfedezni nem lehet; de ha ez megtörtenhetnék is és igy a felület müvelése egyuttal lényeges összefüggésben állana a telepek felfedezésével, még akkor is azon eset áll elő, hogy a feltárt ásványtelep leggyakrabban átlépi a föld alatt azon határokat, mik a felfedező földtulajdonos birtokának a föld felett határait képezik; más szavakkal: a telepképződés csaknem mindig olyan, hogy több földtulajdonos birtoka alatt szokott elterülni, s e szabály alól csak a rendkivüli kiterjedéssel biró nagy birtokok s azok is csupán ritka esetben vannak kivéve. A telepképződés ismert szabálytalansága, mely szeszélyében egyhelyütt gazdag, máshelyütt fukar módra nyujtja ásványkincseit s közbe pedig meddő részeket tol, a földbirtokosok által egyenkint foganatbaveendő kiaknázás produktivitását lehetetlenné teszi, holott ha az egész egy munkálat által táratnék fel, bizonyára jutalmazó és hasznothajtó munka volna. Hogy pedig a földtulajdonosok egyesüljenek valamely birtokuk alatt elterülő ásványtelep müvelés alá vételére, az nem képzelhető, mert a költségek és hasznok igazságos elosztása csak örökös viszályra vezetne. [7]) De ha mindezen felsorolt körülményeket figyelmen kivül hagyjuk is, kétségtelen az, hogy a földtulajdonosok nem mindegyike bir vállalkozási hajlammal vagy pedig szakismerettel, s igy sok nem merné vagy nem tudná azon természeti kincseket felhasználni, mik földbirtokán rejlenek, vagy pedig nem rendelkezik oly tőkével, melyet e czélra fordithatna, s igy számos ásványkincs parlagon heverne a nemzeti vagyontermelés kimondhatlan kárára.

Azért tehát a bányaipar lételének érdekében a mineráliák müvelés alá vételének lehetőségét sem a telekképződésektől, sem a földbirtokviszonyoktól, sem a telektulajdonosok társulásától, sem pedig azok tőkegazdagságának, vállalkozási hajlamának és képességének esélyeitől függővé tenni nem tanácsos. Ott hol hatalmas ásványtelepek szembeötlően, nagy tömegekben a felszinen terülnek fel, vagy hol a nép előhaladott iparos természete kezeskedik arról, hogy az elrejtett ásványkincsek fontossága általános felismerésnek örvend, hol szakismeret, vállalkozási hajlam és a produktiv foglalkozás szelleme el van terjedve (mint például Angliában), ott az ásványok felkeresését és müvelés alá vételét inkább lehet a földbirtokos szabadakaratára bizni, hol azonban még ezen állapot bekövetkezve nincs, ott egyesek önzése, szakismeretekben való járatlansága, közönyössége vagy tőkeszegénységétől függővé tenni az ásványok felkeresését és kiaknázását, más szóval: az ásványokat a földbirtok járulékának nyilvánitani és a telektulajdonosok tulajdonába bocsátani annyit tesz, mint a bányaipar további fejlődésének gátat vetni. Ugyanazért mindazon értékesebb ásványokra nézve, melyeknek kiaknázása a nemzeti vagyontermelés érdekében kivánatos, a törvényhozás által kimondandó, hogy azok nem képezik a földbirtok tartozékát, hanem attól teljesen független, senkinek tulajdonához nem tartozó oly dolgok, melyek müvelés alá vételére bárki (s igy a földbirtokos) is megszerezheti a jogositványt.[8]) Minthogy azonban az ásványok felkeresése, kutatása, továbbá a feltárt telepek müvelése a földbirtokosnak részben kellemetlenségeket, részben kárt okozhat, ez okból őt kárpótolni szükséges, még pedig ugy, hogy vagy a megengedni tartozott használatért akár egyszer mindenkorra fizetendő, akár pedig évről évre szolgáltatandó összeggel kárpótolja őt a bányabirtokos (a földfelület tulajdona és használata továbbra is az előbbeni kézben maradván), vagy pedig ha e miatt a földfelület előbbeni czéljaira használható nem volna (mert például a felállitott érczpörk által kifejtett kénfüst a vegetácziót elöli), köteles legyen a bányavállalkozó a földet megvenni.[9])

Hogy mily ásványokra mondandó ki, miszerint nem képezik a földbirtok tartozékát? Azt az egyes ásványok használati értéke és azon körülmény határozza meg, minő kiter-

jedésben és mennyiségben jő valamely ásvány elő; hazánkban azonban a földbirtok rendezetlen állapota s a tagositás messze jövőben levő befejezése óhajtandóvá teszik azt, hogy az e tekintetben szerencsésebb körülmények között levő külföld [10]) eltérő intézkedéseit ne kövessük, hanem minden nagyobb tömegben előjövő és értékes ásvány a földbirtoktól független s adományozás tárgyát képező javak sorába emeltessék. [11])

Jegyzetek és idézetek. [1]) Schütz: „National-Oeconomie“ 63. s köv. lapjai. [2]) L. Kautz Gyula: „Nemzetgazdaság“ cz. művének 91. s köv. lapjait. [3]) Karvasy: „Nemzetgazdászat“-ának 36. lapján. [4]) A természet adományai kétfélék: élvezetiek, vagyis olyanok, melyek közvetlenül élvezhetők és az emberi szükségletek fedezésére alkalmasak, minők pl. a gabona, fák gyümölcsei, a szarvasmarhák húsa stb., az adományok másik nemét pedig a kereseti szerek képezik, melyek az előbbiek előállításánál és forgalombahozatalánál közvetitő segédeszközül szolgálnak. Azon természeti adományokat, mik a bányászatra nézve oly fontosak, a második, t. i. a kereseti szerek közé sorolhatjuk. V. ö. erre nézve Kautz id. munkájának 95. s köv. lapjait. [5]) Schütz: „National-Oeconomie“ 66., 67. lapjain. [6]) Például a felszinen nagy tömegben levő márvány, agyag stb. ezenkivül a szórványosan mutatkozó szemes vasércz és gyepi vaskő. [7]) Itt valóban teljes érvényt nyerne azon közmondás: societas est mater discordiarum. [8]) Ált. bányatörvényünk 3. §-a tartalmaz ez elvnek megfelelő intézkedést; különben erről bővebben jelen munka második részében. [9]) Ugyanily javaslatot tett a véleményadásra felhitt bizottság. (S. 20.) [10]) A franczia törvény ugyan ezeket mondja: „la propriété du sol emporte la proprieté du dessus et du dessous,“ mindazáltal, bár a fossziliák a föld tartozékául jelentetnek ki, az 1809. nov. 18-án tartott államtanácsülésben kimondatott: „hogy engedélyezés előtt az ásványok nem képeznek tulajdont, hanem csak javakat,“ („Avant la concession les mines ne sont pas des propriétés, mais des biens.“) (Locré p. 236.) s ezzel a törvény mégis kiveszi azokat a földbirtokosok tulajdonából. V. ö. dr. Achenbach id. munkájának 119. s köv. lapjait. Hogy minő szabályok állanak a kárpótlásra s mit rendel ugyanerre a porosz bányatörvény, arról bővebben jelen munka második részében szólunk. [11]) Ezen egész kérdésre nézve l. Hingenau: „Handbuch der Bergrechtskunde“ czimü müvének 210. s köv. lapjain foglalt felette érdekes közlését. Ezen kérdésnél fent elősorolt s a nemzetgazdászat természetéből folyó tételek méltánylásánál, ha azokat hazai állapotunkra viszonyitjuk, nem hagyhatjuk figyelmen kivül azon körülményt, hogy földbirtokaink nagy része még tagositva nincs s igy a fent elősorolt nehézségek kétszeresen akadályozzák az ásványoknak a földtulajdonos által esetleg szándékolt müvelését, — egy bányavállalkozóra

nézve pedig lehetetlen harmincz-negyven, sőt néha több földbirtokossal a kártalanitás ügye iránt megegyezni. Hozzájárul még az, hogy alsóbb néposztályaink e téren való járatlanságuk miatt mesés kincseket vélvén rejleni telkük alatt, maguk ugy tőke mint szakképzettség hiánya miatt müvelés alá nem veszik, de rendszerint oly magas árt követelnek, melyet a vállalkozó meg nem adhat. Itt tehát a termelés érdekében a törvényhozó hatalomnak kell tekintélyével fellépni. Az egészre nézve l. Rau: „Pol. Oeconomie" cz. művének „Verhältnisse der Erdarbeit" fejezetét 436. s köv. lapjain. E kérdésről hason értelemben nyilatkozott dr. Schneider „Beiträge zur Reform d. Berggesetzgebung" cz. értekezésében már 1850-ben, v. ö. „Haimerl's Vierteljahrschrift" 1. köt. 71—92. lapjait. Kimeritő értekezésének főbb vonalait e munka II. részében tárgyaljuk.

3. A termelési tényezők összműködése és a termelési költségek.

A három termelési tényező, melyek közül az emberi munka aktiv, a föld (természet) és tőke pedig csupán passziv tényezők,[1]) nem minden termelési proceduránál egyenlően részes s rendesen egyik vagy másik bir kiváló fontossággal a többiek felett;[2]) azonban majd minden esetben a három erő összmüködése, közrehatása szükséges.[3])

Megtörténhetik, hogy e három tényező ugyanazon egy személy birtokában van, de ez főleg a bányatermelésnél kivétel; alig képzelhető ugyanis, hogy az, ki saját telekkel, a müvelésre szükséges tőkével bir, önmaga teljesitse a munkát is. Leggyakoribb eset azonban az, hogy a különféle személyek birtokában levő termelési erőket egy (tőkepénzes) személy egyesiti; az ki az erőket közremüködés végett egyesiti s az esetleg előforduló veszteségeket viseli, bányavállalkozónak (Bergbau-Unternehmer) neveztetik. E vállalkozók számától, ismereteiktől, hitelük- és tevékenységüktől függ valamely nép termelő tevékenysége;[4]) e vállalkozók, tőkepénzesek a bányaiparnál akár mint fizikai személyek, akár pedig mint jogi személyek (bányatársulatok) lépnek fel, a termelési tényezőket akként egyesitik, hogy a telektulajdonosoknak kárpótlást vagy vételárt, a munkásoknak meg munkadijt fizetnek s ezenfelül beruházásokat tesznek.

A produktiv tényezők ily módon végbevitt egyesitése teszi a bányavállalkozóknál a termelési költségeket (Gestehungskosten) vagy kiadásokat s hogy termelése, vállalata hasznothajtó legyen, szükség, hogy a kiásott termelékek a ki-

adott munkadijon, a kárpótlási összégen, a beruházások vagy álló tőkék kamatain felül nyereményt, tiszta hasznot nyujtsanak.

Ily tisztajövedelem létrejöhetése, — tehát a termelés hasznossága közvetlenül a müvelés által kinyert ásványtermelékek értékétől függ; minden ércz vagy használható tartalmu ásványnak van ugyan bizonyos értéke, csakhogy ennek a reáforditott költségeket felül kell haladnia. Igy például vannak kövek, melyek mázsánkint 2—10 font vastartalommal birnak s mégis alig érdemlik meg a vaskő elnevezését, mig ismét ugyanannyi lat ezüsttartalommal biró kőzet már művelés alá vétetik. Mindkét felhozott esetben a kőzet használható tartalommal bir, de a vasnál ez alig érdemli meg a figyelmet, mig az ezüstnél ez arány már kedvező.[5]) A használható tartalomnak tehát oly értéket kell képviselni, mely a produktiv erők egyesitéséből és vállalatból folyó azon költségeket fedezze, mik kiásására fordittattak s még ezenfelül tiszta hasznot is nyujtson.

Ettől függ tehát közvetlenül a bányavállalat eredménye, közvetve azonban erre is, mint minden vállalatra behatással vannak a jogrendszer szilárdsága, a müveltség, a munkafelosztás, a szabad verseny, a nagyban való termelés, a gépészet ujabb vivmányainak alkalmazása, a jó közlekedési rendszer, a hitel és a társulás, melyeknek bővebb kifejtése a nemzetgazdászat körébe tartozik.[6])

Jegyzetek és idézetek: [1]) Schäffle „Mensch und Gut in der Volkswirtschaft“ czimü értekezésében a termelési erők e hármas osztályozását megtámadja s egyedüli termelési tényező gyanánt az embert tünteti fel, mint aki észhatalmával a tárgyakat és anyagokat önczéljaira használja fel; szerinte a termelésben sem a tőke sem a természet, hanem azok által és azokon az ember müködik s a föld maga sem egyéb mint tőke. Ezek ellenében Kautz id. munkájának 113. s köv. lapjain az általában elfogadott álláspontot védi s különösen a tőkefogalom kiterjesztésének helytelen voltát tünteti fel. [2]) Az emberi nem gyermekkorában a természet játszotta a legnagyobb szerepet, a középkorban egész e század elejéig a munka lépett előtérbe, mig jelenben a gépek és nagyban való termelés korában a tőke szoritja háttérbe a másik két tényezőt. (Roscher.) [3]) Schütz: „National-Oeconomie“ 123. lapj. [4]) Schütz ugyanott. [5]) Hingenau: „Lehrbuch d. Bergrechtskunde“ 185. s köv. lapjain. [6]) Kautz „Nemzetgazdászat“ának 116—136. lapjain. A három termelési erő közrehatására nézve v. ö. Roscher id. munkájának 79—83. lapjait.

4. A bányajavak felosztása és fogyasztása.

Már azon körülmény, hogy a három termelési tényező csak ritkán szokott egy személy birtokában lenni, hanem leggyakrabban a tőkepénzes vállalkozónak meg kell azokat szerezni s a vállalatához szükséges másik két tényezőért reménybeli nyereményének egy részét ki kell adnia, a bányajavak és jövedelmek felosztását idézi elő; a termelt és kinyert ásványjavak ily esetben már nem jutnak egész értékükben a bányavállalkozó tulajdonába, mert azok értékéből a földtulajdonos és munkások részére előlegesen vagy utólag kiadott dijakat, mint termelési költségeket le kell számitani. Igy tehát a bányajavak termelésük alkalmával a munka, föld és tőke tulajdonosai között oszlanak fel. [1])

Azonban a bányajavak további felosztása azoknak mint áruknak forgalombahozatala által történik; [2]) a felosztás annál könnyebben megy végbe, minél kevesebb akadálya van a forgalomnak, ez pedig attól függ: vajjon az áruk alkalmasak-e a szállitásra, értékük sulyukhoz és teriméjükhöz képest elég nagy-e, mert csak az ily áruk örvendhetnek keresletnek és élénk forgalomnak. [3])

Különösen ami az ásványokat illeti, ezeknél a forgalmi terjedtség a fajsuly (specifische Gewicht) különfélesége s a bizonyos térimét elfoglaló ásvány csereértékétől függ. Mig az ólom, vas, réz [4]) stb. érczek súlya, a kőszénnek pedig nagy térfogata a szállitást felette nehezitik és drágitják, addig a kis térfogatban nagy értéket képviselő nemes fémek, ugymint az arany és ezüst igen nagy elterjedtségnek örvendenek. Könnyen megfogható, hogy egy mázsa nyers vasnak ára negyven—ötven mértföldre szállitva bizonyos esetekben csaknem kétszeres leend, különösen ha természeti akadályok járulnak a szállitási költségek emeléséhez; a szekeren, rosz hegyi utakon szállitott vas vagy bárminemü ásvány semmiesetre sem állhatja ki a versenyt azon ásványokkal, melyek vizi- vagy vasutakon [5]) szállittatnak. Azon kell tehát igyekezni a termelőknek, hogy a kiásott ásványok minél kisebb térfogat- és súlyban minél nagyobb értéket képviseljenek, mert a forgalombahozatal még a közlekedési eszközök normális állapota mellett is csak igy van megkönnyitve; e végből czélszerü az

ásványtermelékeket mindjárt a feltárás mellett közel felállitott kidolgozási és felkészitési müvekben minden értéktelen, meddő anyagtól megtisztitani s azokat szállitásra alkalmas állapotba helyezni. [6]) A bányajavak forgalombahozatalára vonatkozó ezen általános szabályok keresztülvitele sokszor a helyi viszonyoktól, hitel és közlekedési eszközök állapotától függ. [7])

Az igy forgalomba hozott bányajavaknak rendeltetése az, hogy elfogyasztassanak, vagyis emberi czélok elérésére és szükségletek fedezésére fordittassanak; e felhasználás, fogyasztás a javak értékének rongálása által történik. [8])

A fogyasztásnak általában két nemét különböztetjük meg. A fogyasztás egyike oly természetü, hogy általa közvetve vagy közvetlenül más, uj javak jónek elő és ez produktiv vagy reproduktiv fogyasztásnak neveztetik; [9]) ennek ellentéte az improduktiv fogyasztás, melynél a javak felhasználása uj javakat nem hoz létre. A bányaiparnál nemcsak akkor történik reproduktiv fogyasztás, midőn nyers vas vagy segédanyagok használtatnak fel, hogy általuk javak termeltessenek, például az érczek felolvasztatnak, a gőzgéphez kőszén használtatik fel stb., hanem akkor is, midőn oly anyagok rongáltatnak el, melyeknek az uj javak előállitására közvetlen befolyásuk nincs, minők a munkások által elfogyasztott étkek, elhasznált ruhaszerek.

Ugyancsak reproduktivnak tekinthető azon fogyasztás is, mely műdarabok, minták, modelle-k készitése alkalmával történik, minden ilynemü konzumálás hasznothajtó és nem gáncsolható. [10])

Sőt az improduktiv fogyasztás is csak az esetben káros, hogy ha az a nemzetvagyon tetemes csökkenését idézi elő s a javak termelésével nem áll arányban.

A bányajavak nagy része, főleg az érznemüek elrongálása rendszerint hosszabb időt vesz igénybe, mint más javaké, mindamellett nagyon óvakodnunk kell a czéltalan és nagymérvü improduktiv fogyasztástól s nem szabad semmi körülmény között elfelednünk, hogy csak azon ásványkincsek állanak az emberi nem rendelkezése alatt, melyek a föld méhében rejlenek s hogy azok helyébe, melyeket elfogyasztunk, ujak nem teremnek. Itt a felhasznált, elfogyasztott ásványok, javak reprodukciójáról szó sem lehet, azért tehát kerülnünk kell e

természeti kincsek oktalan pazarlását s legyen minden élő nemzedék a következő nemzedékek lelkiismeretes gondnoka![11])

Jegyzetek és idézetek. [1]) L. erre nézve az előbbi fejezetben foglaltakat. [2]) Schütz: „National-Oeconomie" 272. s köv. lapjain. Karvasy: „Nemzetgazdászat" 82. lap. [3]) Kautz: „Nemzetgazdaság" 132. s köv. lapjain. [4]) Chiliben a rézérczek igen gazdag tartalommal egészen a felszinen fekszenek, ugy hogy kiásásuk igen kevés költségbe kerül s mázsáját ennek folytán 27—30 forintért képesek adni a bányavállalkozók; ez alig felét teszi az európai piaczi árnak s ily alacsony termelési költségek mellett a távolabb helyekre való szállitás is meg van könnyitve. Ugyanezen eset áll az Ujdélwalesben, Ausztraliában, (1843-ban) felfedezett gazdag réztelepekre is, melyek Angliában tonnánkint 24 font sterlingért bocsátattak áruba. Rau: „Politische Oeconomie" 439. s köv. lapjain. [5]) A vizi utak olcsóságát tünteti elő azon most emlitett eset is, hogy az ausztraliai rézérczek nyers állapotban Angliába szállittatnak s ott a walesi olvasztókban dolgoztatnak fel, — a higanyt pedig Spanyolországból az amerikai foncsormüvekhez szállitják. V. ö. Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde" 198—199. lapjait. [6]) Az ált. bányatörvénykönyv 131. §-a mintegy utalja a bányavállalkozót erre, megadván a jogositványt arra, hogy mindennemü felkészitési és kidolgozási müveket állithasson. [7]) Hingenau id. munkájának 199. l. [8]) L. Roscher: „System der Volkswirtschaft" czimü müvének (Die Grundlagen der National-Oeconomie) I. kötetét 410. s köv. lapjain. [9]) V. ö. Rau: „Grundsätze" I. rész 321. §-át. [10]) V. ö. Roscher s Rau id. munkájuknak a fogyasztásra vonatkozó részeit. „Volkswirtschaft" 1. köt. 82. s köv. lapja. „Pol. Oec." 312. l. [11]) Erről különben alább bővebben.

b. A bányaügyi politika alapelvei. [1])

Az államnak a bányaipar szabályozása körül tett intézkedései ez iparág lendületét czélozzák; szükséges azonban, hogy e pozitiv vagy negativ, direkt vagy indirekt rendelkezések az állam és társadalom egyéb érdekeivel összhangzásban legyenek.

Azonban a bányatörvényhozásnak azon, szem elől soha el nem tévesztendő czélja, mely az észszerü bányaipar virágzásában áll, a czélhoz vezető eszközök oly megválasztását, melyben a bányaipar érdekei a társadalom egyéb érdekeivel helyesen össze legyenek egyeztetve, felette nehézzé teszi; vannak bizonyos czélszerüségi elvek és szabályok, melyek a

bányatörvényhozásnak irányadóul szolgálnak, melyek a kettős érdek összeegyeztetése mellett a bányászat virágzását tartják főczélnak s azonkivül e kettős főszempontból indokolják és igazolják a bányatörvény sok oly rendelkezéseit és intézkedéseit, mik ellen különben kifogást lehetne emelni. E czélszerüségi elvek és szabályok összegét bányaügyi politikának nevezhetjük. [2])

Ezen munka terjedelmét meghaladná annak közlése, mit e téren előadni lehetne, azért itt tehát csak nehány főbb momentumot emelünk ki, melyek különösen igénybe veszik a bányatörvényhozás figyelmét s ezeket pontonkint soroljuk elé.

1. Szükséges, hogy a bányaművelés észszerü (raisomässig) legyen, e végből a mohózat (Raubbau) lehetőleg gátoltassék. Mohózat a vájásnak azon neme, mely azonnali közvetlen nyeremény kedveért a jövőt koczkáztatja; például a vájás a telepnek csak azon pontjain vétetik foganatba, hol az kevesebb költséggel jár, mitsem törődve a telep többi ki nem vájt részeivel, melyekhez ezen elhibázott művelés folytán később vagy épen nem, vagy csak nagy költséggel juthatni. [3])

2. Különös fontossággal bir azon kérdés, mily nagy területre adassék művelési jogositvány? Fentebb emlitve volt, hogy a telepképződések gyakran megszaggatva és többfelé ágazva szoktak előfordulni, czélszerü tehát bizonyos területi mértékegységet felállitani, mely azonban elfogadható indokoltság mellett (minő például az ásványtelep mély fekvése) többszörösen is adományozható. Hogy mily nagy legyen e mértékegység, az a helyiviszonyoktól és körülményektől függ és a különböző államokban csakugyan különböző. Lehet különbséget tenni a mértékegység és bányatelek alakjára nézve ahhoz képest, amint az fém- vagy másnemü ásványtartalommal bir; a fémek képződése ugyanis olynemü, hogy azok inkább hosszu mint széles kiterjedéssel birnak, [4]) azért helyes, ha a fémtartalmu bányatelkek nagyobb hosszusággal mint szélességgel s általában hosszegyenközény alakjával birnak, mig azon ásványoknál, melyeknél a vastagság (Mächtigkeit) határoz, mint például a kőszén, ez alakhoz nem szükség ragaszkodni. Egyébiránt a bányatelkek alakjának e megkülönböztetése felesleges, mert ha a mérték hosszegyenközény, és ha megvan a lehetőség több ily egységet megszerezni s azokat hosszoldalaikkal egymás

mellé illesztve a bányateleknek inkább széles mint hosszu alakot adni, akkor mindkét követelménynek elég van téve. Általános szabályul vehető fel, hogy a mélyebben fekvő és kisebb értékkel biró ásványoknál nagyobb, illetőleg több mérték adandó a bányavállalkozónak, mi állhat a vasérczekre is, de főleg a kőszénre [5]) érvényes; azonfelül szintén szabály, hogy akárminő nagy legyen, vagy bármily alakkal is birjon a vájnamérték, könnyen felismerhető határokat és oly négyszeget képezzen, melynek mindegyike derékszög, mert ez által lehet a földszinen és föld alatt a határokat egyaránt könnyen felismerhetővé tenni s ez által lehet ugy a szomszédos föld-, mint bányabirtokossal a határvillongásokat elkerülni. A mértékegység nagyságának, alakjának meghatározásánál, a törvényhozás a helyi viszonyokat és szokást veheti zsinórmértékül, mint ezt az általános bányatörvény tette, [6]) de az általánosan felállitott mértékegységtől rendkivül eltérő mértékeket adományozni még kivételes esetekben sem helyes. [7])

3. Ami a művelési jogositványok tartamát illeti, ezt az állam adhatja akként, hogy bizonyos a jogositvány kiadása alkalmával meghatározott időre, például 10—20 évre terjed, s ez idő elteltével a jogositvány önmagában elenyészik; vagy pedig záros határidőre adatik ugyan ki a jogositvány, de a bányavállalkozónak ez idő bekövetkeztével mindannyiszor szabadságában áll a jogositványt megujitani, annak tartamát meghosszabbitani s ha mások is kérik ugyanazon bányatelekre a művelés alá vétel engedélyét, a régi birtokosnak az ujabb kérvényezőkkel szemben előjoga biztosittatik. E két mód közül az első vagyis a határozott időhöz kötött s annak lejártával elenyésző jogositvány adományozása határozottan kárhoztatandó, mert gátolja azt, hogy a bányaipar virágzása nagyobb mérveket öltsön; az ily bányabirtokos, ki tulajdonosnak nem is nevezhető, hitelben nem részesülend s azonfelül minden igyekezetét odairányozza, hogy az engedélyezett idő alatt minél több ásványt nyerjen ki s a közvetlen, azonnali nyereség elérhetéseért szabálytalan és oly művelést fog folytatni, mely a feltáratlanul maradt részek kiaknázását lehetetlenné vagy legjobb esetben igen költségessé fogja tenni, végül pedig minden költségesebb beruházásoktól, mik nélkül bányaművelés alig képzelhető, óvakodni fog. Ez adományozási mód tehát igen

helytelen s ma már alig van gyakorlatban. [8]) A másik mód, mely a lejárt időtartam meghosszabbitását megengedi s ez által lehetővé teszi a bányabirtokosnak, hogy a jogositványt addig tartsa fel önmaga vagy jogutódai részére, amig neki tetszik, az időtartamra nézve lényegében a mai nap szokásos és korlátlan időre terjedő jogositványnyal egy, — mert valószinü, hogy minden bányavállalkozó addig fog élni meghosszabbitási jogával, mig a művelés alá vett bányatelekből hasznot remél s a prolongálást csak akkor fogja abbanhagyni, ha meggyőződést szerzett afelől, miszerint a telek meddő és semmi értékes ásványtartalommal sem bir. Ami tehát azon czélszerüségi szabályt illeti, hogy a jogositványok tartama ne legyen határidőhöz kötve, e tekintetben e most emlitett mód ellen valami különös kifogást nem lehet emelni; annyiban azonban gáncsolható, hogy a gyakori utánjárás, költség és alakiság bágyasztóan hatnak a vállalkozási kedvre, azért ez leginkább csak ott divatos, hol az állam bányászati főuri jogát nagyon élesen ki akarja tüntetni. [9]) Nem tanácsos tehát a jogositvány tartamát időhöz kötni, mert mint a mondottakból kitetszik, ez több tekintetben káros; akár mohózatot (Raubbau) követ el a bányabirtokos s a közvetlen nyereményért a későbbit lehetetlenné teszi, akár pedig semmi költséges beruházásokba sem bocsátkozván, az időtartamot pedig vég nélkül prolongálván, semmitsem termel, mindkét szélsőség által kárt okoz s a különbség a kettő között csak az, hogy az elsőt pozitiv kárnak (damnum emergens), az utóbbit pedig elmaradt haszonnak (lucrum cessans) nevezhetjük az államra nézve. E két szélsőségre vezethető mód között helyes kisegitő eszköz csak az, hogy ha a jogositvány tartama nem időhöz, hanem oly feltételhez van csatolva, mely feltétel megnemtartása a jogositvány elenyésztét az időre való tekintet nélkül maga után vonja. E feltétel többféle lehet, mint például: hogy magát mindenben a fennálló bányatörvényhez fogja alkalmazni, annak az okszerü művelésre és védbiztonsági intézkedések megtételére vonatkozó szabályait megtartja s főleg a bányát folytonos munkában tartja, vagyis annyi munkást foglalkodtat benne szakadatlanul, mennyit a törvény előir. A bányatörvények legtöbbje ugyanis azért vonta el az ásványokat a földbirtokos tulajdonából s azért nyilvánitotta ki a fontosabb mineráliákra

nézve azt, hogy azok nem képezvén a telek járulékát, bárki által művelés végett felkérhetők, mert a művelést nem kivánta a telektulajdonos vállalkozási hajlamának esélyétől függővé s ez által e termelési ág virágzását prekáriussá tenni; ha azonban a bányavállalkozónak szabadságában áll a bányatelket lanyhán vagy épen nem műveltetni, akkor minden a művelés virágzását czélzó törvényrendelet hatástalan marad. Az teljesen közönyös ugyanis az államra nézve, vajjon a földbirtokos vagy a bányabirtokos indolenciája, hanyagsága és tőkeszegénysége miatt marad valamely telep feltáratlanul; s minthogy a főczél, a bányaiparlendület érdekében a telektulajdonos személyében előfordulható s fentebb emlitett akadályok elháritásáról gondoskodva van, szükséges ugyanily módon eljárni az oly bányabirtokos irányában, ki hanyagságával a törvénynek minden a bányaipar felvirágzását czélzó intézkedéseit képes meghiusitani. Ezért tehát szabályul lehet, sőt kell felállitani azt, hogy a ki a részére adományozott bányatelket folytonosan nem művelteti, vagyis aki bányájában a törvény vagy jogszokás által minimum gyanánt előirt számu munkást nem foglalkodtat, az jogositványát elveszti.[10]) A folytonos, szakadatlan művelés szabálya alól azonban ott, hol a munka nem a föld mélyében, hanem a felszinen történik, hol tehát a munkások az időjárás viszontagságainak ki vannak téve, a zordonabb évszakra a munka félbeszakitását meg lehet engedni; hogy az ily külmértékeknél mily nagy legyen a munkaszünet, az az égalji és orografiai viszonyoktól függ. Mind a föld mélyében, mind pedig a felszinen végzendő munkálatoknál előforduló és törvényellenes munkamulasztásnak a jogositvány elvesztését kell maga után vonni s a vájnatelek megszünvén az előbbi bányavállalkozó tulajdona lenni, bárki által művelés alá kérhető s ismét adományozhatónak nyilvánitandó; de a meghosszabbitási móddal ellenkezőleg a volt bányabirtokos ugyanazon telek ujolagos adományozása iránt beterjesztett kérvényét elutasitani, vagy legjobb esetben csak akkor czélszerü figyelembe venni, hogy ha más kérvényező nem jelentkezik. Mert ha más kérvényezők felett elsőség adatik a volt bányavállalkozónak, akkor ez nem egyéb mint a végnélküli prolongácziónak rendszeresitése káros következményükkel együtt. A jogositvány ily elvonásán kivül annak tartama függ főleg a természettől, helyesebben: a telep

képződésétől és annak tartalmától. Hol a bányavállalkozó azon meggyőződésre jutott, hogy a munkálat alá vett telek semmi értékes ásványt nem tartalmaz vagy pedig már ki van aknázva, ott természetesen önmaga szünteti meg a költséges munkáltatást s a telket elhagyja. Mikor következik be azon időpont, midőn a vállalkozó e meggyőződéshez jut, azt tisztán a telepviszonyok és a bányavállalkozó észleletei határozzák meg s e felett dönteni bárkinek is bajos, mert a tapasztalás mutatja, hogy valamely érmenet elenyészte s éveken át tartó pótfizetések még nem nyujtanak kellő alapot ily föltevésre. Gyakori esetekhez számithatjuk azt, hogy az ily évek hosszu során át meddőnek mutatkozó bányákban a vállalkozó kitartása és szivóssága a leggazdagabb erekhez és jövedelmező termeléshez vezetett. Itt a törvényhozásnak beavatkozni nem tanácsos s valamely telep művelésétől a vállalkozót azért eltiltani mert ez silánytartalmunak mutatkozik, vagy e miatt a jogositványt elvonni, tulzott, nem helyeselhető s a bányavállalkozót terhelő gyámkodás, [11]) mi gyakran sujtja azt, kit menteni akar; a vállalkozót saját akaratára kell hagyni, mert feltehető róla, hogy önérdeke leend legbiztosabb vezére. [12])

4. Meg kell emlékeznünk a bányászati jogositványok terjedelméről. Arra nézve: vajjon a jogositványokat czélszerü-e nagyon kiterjeszteni vagy pedig igen szük körre szoritani, általánosan mindenütt érvényesithető szabályt felállitani lehetetlen, mert itt is minden attól függ, mennyire van fejlődve a bányaipar, a kereskedés, a forgalom és minő közlekedési eszközökkel rendelkezik az állam? Amely államban mindezen körülmények kezdetleges vagy csak fejlődő állapotban vannak, ott czélszerü a bányászati jogositványok körét szélesbiteni, nevezetesen a bányavállalkozónak jogot adni arra, hogy mindennemü felkészitési és feldolgozási müveket állithasson; mert igy remélhető, hogy az ásványok a szállitásra alkalmasabbakká válnak s könnyebben forgalomba hozhatók. Hazai viszonyainkra kétségtelen, hogy ez a szabály illik s e tekintetben a bányatörvénykönyv ellen nem lehet panaszt emelni; [13]) ott azonban, hol a bányaipar segédtényezői annyira fejlett állapotban vannak, mint például Poroszországban, a jogositványokat ily nagy mérvben kiterjeszteni felesleges, sőt amennyiben a többi iparágakkal szemben kiváltságoltnak tünnék fel, még rosz

hatást is szül. Porosz- és Franczia országban a felkészitési és kohómüvek csakugyan részint közigazgatási, részint ipartörvények alá tartoznak, s hogy szakértők e rendelkezéseket üdvösnek tartják, az legfényesebben bizonyitja azt, miszerint az ottani bányaipar szilárd lábon áll s a gyámkodás inkább terhes mint üdvös reá nézve. [14]) Mivel azonban minden jognak kötelezettség szokott megfelelni, a bányavállalkozókat azon kiterjedt jogositványokért, mikkel az állam őket megajándékozza, kötelezni lehet, hogy a bányaipar állapota és mozzanatai felől teendő észleletekhez segédkezet és eszközöket nyujtsanak; e végből kötelezni lehet őket arra, hogy évenkint statisztikai kimutatást készitsenek a náluk alkalmazásban volt munkások számáról, a kinyert ásványtermelékek mennyiségéről, értékéről és a müvelés alatt álló telkek térfogatáról. Ezen egyes bányaiparosoktól bejövő kimutatások összegéből az ország bányaiparának statisztikája jő létre, s a minden évben létrejött statisztikai állapotot a mult évivel egybevetvén, abból a bányaipar haladására vagy hanyatlására bizton következtetést vonni és utóbbi esetben a hanyatlás oka iránt kutatni s a baj orvoslására intézkedést tenni lehet. [15])

Jegyzetek és idézetek. [1]) A czélszerüségi elveknek vagyis a bányaügyi politikának a bányajoggal való egybefüggését és azt, mennyire szükséges a törvényhozásnak a bányaügyi politika szabályait szem előtt tartani, az általam használt bányajogi munkák között rendszeresen és kimeritően csak Hingenau többször idézett, valóban jeles müvében találtam. Habozás nélkül használtam e részt vezérfonalul dolgozatomban, mert azon véleményt táplálom, hogy e nagynevü szerzőnek, ki a törvénykönyv szerkesztésében tettleg részt vön, a bányaügyi politikára vonatkozó általános tanai a törvény szellemének megértését s felfogását megkönnyitik, másrészt pedig kellően feltüntetik, hogy amily befolyással bir a politika más törvényhozási ágazatokra (például a büntetőjogra), ugyanoly tekintettel kell arra itt is lenni. Ami ezen rész rendszerét illeti, azon a rövidség és könnyebb áttekintés okából változtatást, egyszerüsitést tettem s mint az alább olvasható munkák mutatják, más szerzőket is használtam, azonban a vezéreszméket érintetlenül elfogadtam, mindenben nézeteimmel megegyezőknek találván azokat. [2]) Rau: „Lehrbuch der polit. Oeconomie“ II. köt. 58—73. lapj. [3]) L. Zsigmondy Vilmos „Bányatan“ának 4. lapj. V. ö. Hingenau id. m. 229. lapját. [4]) Ugyanaz id. m. 226. lapj. [5]) Ily értelemben intézkedik az ált. bányatörvény is. [6]) L. erre nézve Gränzenstein Gusztáv: „Das

allg. öst. Berggesetz" czimü müvének 136. s köv. lapjait; abból látható, hogy a jelenleg érvényes mértékegység nagyságát régi szokás állapitotta meg s a bányatörvény ezt elfogadta, vagyis megtartva törvénybe igtatta. [7]) Kivétel van például e tekintetben Felsőbányának egy bányahatárára („Nagyhegy"), hol a mértékegység nagysága 28 öl hosszu s ugyanily széles, vagyis 784 □ ölet tesz. L. Scheuchenstuel: „Motiven" 213. lapj. Es e nem helyeselhető kivételt képező gyakorlat, mint azt e munka szerzőjének alkalma volt személyesen tapasztalni, még mai nap is tart. [8]) Ugyancsak e felsőbányai nagyhegyi bányahatár részeire „alhübér" czim alatt a kincstár (bár tudtommal nem telekkönyvezett tulajdonos) bizonyos régi jog és gyakorlat alapján jogositványokat osztogat, melyek lényegükben az adományozás természetével birnak s ezen szerződésnek nevezett adományozási okmányok következő záradékkal vannak ellátva: „usque et ad beneplacitum altissimi aerarii"; e záradék szerint tehát bármikor is visszavonható volna a jogositvány. Erről l. alantabb jelen munka 2. részét. [9]) Mint ez Lombardiában és Velenczében volt 1808-ban a „Regolamento per le miniere" érvénye alatt. [10]) Ugyanigy az „Ált. bányatörvénykönyv." [11]) Hasonló tekintet alá jő a „vájástérdemlőség" (Abbauwürdigkeit) kérdésével, csakhogy emez előzetesen, amaz pedig már a müvelés folyama alatt korlátolja a vállalkozót. [12]) Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde" 229. lapj. [13]) „Ált. bányatörvény" 131. §-a. [14]) „Loi du Mai 1866" a francziaországi s az 1861-ki bányatörvény a poroszországi kohókra stb. müvekre nézve. V. ö. dr. Achenbach id. munkájának 210. lapját. [15]) E kivánalomnak megfelelő rendelkezéseket találunk bányatörvényünk 186. §-ában.

c. A bányarendészet alapelvei.

A bányarendészet azon elvek foglalatja, melyeknek alkalmazása által a bányaművelés körül előfordulható veszélyek közvetlenül elhárittatnak, vagy a már beállott veszélyek káros következményeikkel együtt megszüntettetnek.

Ezek szerint tehát a bányarendészet részben előzetes (praeventiv) intézkedéseket, részben pedig olyanokat foglal magában, melyeknek feladata a már előfordult veszélyeket megszüntetni és azok tovább terjedését gátolni.

A veszélyek a természet elemeitől és az emberek vigyázatlanságából származhatnak. Az embernek ugyanis midőn a föld ásványkincseit kiaknázza, nem egy veszélyes természeti elemmel kell megküzdenie, melyeknek káros hatásait csak a leggondosabb elővigyázati intézkedések megtétele által lehet kikerülni; ily veszélyek leggyakoribb nemei lehetnek: rob-

banás, fojtó gázok, beomlások, gyuladások stb., melyek részben a foglalkozó munkások egészségét, életét, részben pedig a bányavagyont és más vagyont is fenyegetnek. Ezeknek tehát elháritása gondos elővigyázatot igényel; ezen intézkedéseket a tudomány és tapasztalat utmutatása mellett a bányarendészet szabja meg, szem előtt tartván folytonosan azt, miszerint a védintézkedéseknek mindenre ami fenyegetve van, tehát az emberéletre úgy mint a vagyonra ki kell terjedni.

Hogy a veszélyek egyes nemeinek elháritására minő védintézkedések szükségesek? azt a bányaművelés ismertetése alkalmával tárgyalandjuk s itt csak arról emlékszünk meg, mi módon nyerhetnek a bányászati elvek alkalmazást s miként szerezhetni érvényt a bányarendészet szabályainak?

E most emlitett czélok elérésére három út vezethet. Vagy engedi az állam, hogy a bányaművelő háboritlanul és saját belátása szerint intézkedjék s csak akkor lép fel, midőn a bányaiparos a törvény és okszerü munkáltatás határait elhagyja, pénzbirsággal vagy pedig a jogositvány elvonásával büntetvén a törvényszegőt, vagy pedig maga az állam veszi kezébe a magánbányák technikai vezetését is, a hivatalnokokat kinevezi, a művelési tervet, az érték- és dijszabályzatot megállapitja, a nyereményt kiosztja vagy pedig a szükséghez képest pótfizetéseket rendel; végül van egy harmadik mód is, mely a most előadott két rendszer egyesitéséből származik s ez következő: az állam meghagyja ugyan a bányatulajdonosoknak bányáik igazgatását, mindazáltal fönntartja magának a jogot, hogy esetről esetre megvizsgálhassa, mennyiben tett eleget a bányavállalkozó az előirt művelési és rendészeti szabályoknak s kihágás vagy vétkes mulasztás esetében bizonyos jogi kényszerrel szoritja őt azoknak megtartására. E most emlitett három mód közül az első ott, hol a szakértelem, jóakarat, törvény iránti tisztelet és az önérdek helyes felfogása kellően el van terjedve, talán kielégitő lenne, minthogy azonban csak már megtörtént balesetek büntetését czélozza, a bányarendészet azon feladatának, mely a veszélyek elháritását nem csupán utólagos büntetések s igy elrettentés, hanem előzetesen alkalmazott védintézkedések foganatositása által véli elérhetni, — meg nem felel s igy nem is igen nyer gyakorlati alkalmazást; ami a második módot illeti, mely az állam

kezei közé kívánja helyezni a magánbányák technikai vezetését, ez ellen még több kifogást lehet tenni: az ily gyámkodó beavatkozás a bányaiparos osztály önállóságát teljesen megsemmisitené, azt mindenben az államhatalom közegeitől tenné függővé, számos visszaélésre és gyanusitásra szolgáltatna alkalmat, miért is ezen rendszer teljesen elitélve lévén, egy előrehaladottabb államban sem követtetik.[1]) Leghelyesebb a harmadik rendszer, mely a magánbányatulajdonosoknak kellő önállóságot és szabad mozgást, ameliett azonban az állam felügyeletének kellő hatáskört enged, miért is e rendszert látjuk elfogadva a franczia, porosz, belga bányatörvényeken kivül az általános bányatörvényben is.

Minden attól függ azonban, minő gyakorlati erélylyel találkozunk a kivitelben, tehát minő közegek és mily módon gyakorolják a felügyeletet és ellenőrzést? Kétségtelenül legczélszerübb ezt az e czélra külön felállitott bányahatóságokra vagy pedig közigazgatási hatóságokra bizni oly módon, hogy ez utóbbiak mellé szakértők[2]) legyenek alkalmazva, sőt ez utóbbi szervezet még gyakorlatibbnak mutatkozik az elsőnél; mert ha külön hatóságok szerveztetnek kerületenkint, rendszerint oly nagy területre terjed illetékességük, hogy a felügyelet és ellenőrzés lelkiismeretes gyakorlása lehetetlenné válik, mig ha egyes hatósági szakértő kisebb területeken időről-időre megvizsgálja a bányamüveket s a közigazgatási hatóságokra bizza indokolt javaslatainak foganatositását, a rendészeti szabályok jobban megtartatnak.

E tekintetben a franczia bányarendészet szervezetéről elismeréssel szólhatunk.[3]) Franczia országban ugyan a bányarendészet a közigazgatási hatóságok jogköréhez tartozik, azonban oldaluk mellé van adva egy bányamérnök (ingénieur des mines), ki mint szakértő (comme gens de l' art) a bányamüveket időről időre megvizsgálja, a „közigazgatási hatóságot és bányatulajdonost az esetleg fenyegetőző veszélyről felvilágositja, annak elhárítására javaslatot tesz, de sohasem dönt“ (Locré p. 391 „et ne statueront jamais“). A gyakorlatban azonban e most idézett szabálytól nagy, de igen üdvös eltérést találunk. A veszélyek ugyanis akár a bányamüvet, akár a mű felett levő vagyont, akár pedig a munkások biztonságát fenyegessék, mindenesetben kétféleképp osztályoztatnak a franczia bányaren-

dészeti szabályok által (Tit. 2. art. 3.) u. m. sürgős, vagy közvetlen és távolabbi veszélyekre; ha a veszély sürgősnek mutatkozik (en cas d' urgence, danger imminent), akkor a bányamérnök saját felelősségére azonnal rendelkezéseket tehet: igy például ha azt tapasztalja szemléje alkalmával, hogy a tárna-boltozatok valamelyikének összeomlását minden pillanatban várhatni, s ez nemcsak a munkások életét, hanem magát a bányamüvet is fenyegeti, s a külszinen levő magánépületekre veszélyes, akkor a további munkának megszünését és a fenyegetőző veszély elháritására czélzó intézkedések megtételét azonnal elrendelheti. [4]) Ha azonban a veszély távoli, nem közvetlenül fenyegető, ha például a bányamérnök azt tapasztalja, hogy a művelés terv- és szabályellenesen vitetik, hogy e mohózatnak következménye a bányamű beomlása lesz, akkor csak hivatalosan figyelmezteti a közigazgatási hatóságot arra, hogy e veszély által nemcsak a külszinen levő épületek, hanem maga a bányamű is szenvedhet, s hogy a kiaknázatlanul maradt telepek feltárása nagy költséget okozhat, de ő maga itt nem dönt, hanem a kerületi főnök (prefet) határoz. [5]) A bányatulajdonosok kötelesek a bányamérnöknek tudomásszerzéséhez szükséges minden eszközt kiszolgáltatni, és valahányszor bányalátogatást tesz, kiséretül egy bányahivatalnokot adni (art. 23. 24.); a mérnök pedig köteles jegyzőkönyvet felvenni a bányalátogatásról.

Hasonló tökélyes rendészetnek örvend a porosz bányaipar is, csakhogy még annyival jobbnak tekinthetni szervezetét, mennyiben nem szoritkozik csupán a bányamű- és bányamunkásokat fenyegető veszély megelőző elháritására, hanem minden más tárgyra és esetre kiterjeszti figyelmét. (198. 199. §§. Preuss. allg. Berggesetz.)

Bányatörvényünk [6]) rendészeti iránya egészen negativ, mint Schneider helyesen megjegyzi; [7]) a rendészet tevékenysége a bajoknak és veszélyeknek elháritását czélozza, de nem oly aktiv fellépés által, minőnek példáját a franczia és porosz bányarendészetben láttuk, hanem utólag kivetendő büntetés által, s mintha a bányászatnál nem legtöbb veszély fenyegetné a külszinen és a föld mélyében levő vagyont és embereket egyaránt, még annyi gondot sem látunk aktiv működés alakjában reáforditva, mint amennyivel a közönséges iparágak

dicsekedhetnek, melyeknek pedig erre távolról sincs ily nagy szükségük.[8]) A közegül felállított bányahatóságok[9]) (kapitányságok) kötelesek ugyan a járásukban levő bányákat küldötteik által időről időre megvizsgáltatni, az üzleti terveket és térképeket megszemléltetni, a bányaüzletre ártalmas befolyással levő s elharapózással fenyegető események előfordultakor vizsgálatot tartatni, s ha az üzletvezető vagy igazgatóság által tett intézkedések nem kielégitők, kellőleg rendelkezni;[10]) ámde e bányahatóságok hatásköre oly nagy, illetőségük alá oly kiterjedt területek tartoznak, azonfelül egyéb teendőik e közegeket annyira elfoglalják, hogy e bányalátogatás és vizsgálat általuk legjobb akarat mellett is csak ritkán és hiányosan végezhető. Az sem helyeselhető, hogy a bányahatóságokat nem szakértő bányamérnökök végzik, hanem szakférfiak (Berggeschwornen)[11]) tanácsadás végett csak akkor hivatnak fel, midőn a biztonsággal ellenkező állapot már a bányahatóság által észrevétetett,[12]) mert ez a fenyegető baj felfedezését is kétségessé teszi. Általában bányarendészetünk sok kivánnivalót hagy hátra, s bizonyára nem egy vagyont és személyt érő szerencsétlenség történik, melyet elháritani lehetett volna és amely tudomására sem jut a hatóságnak; óhajtandó volna a franczia szervezethez hasonlóan bányamérnököket (ingénieurs des mines) ugyanoly hatáskörrel felruházni nálunk is, mint ott vannak.

Szerencsétlenségek a legnagyobb elővigyázat mellett is fordulván elő, szükséges azoknak okozóit megbüntetni, hogy a megérdemlett büntetés intő például szolgáljon, s a jövőre nagyobb vigyázatot és lelkiismeretesebb óvatosságot eredményezzen; e büntetés kisebb vétségeknél és mulasztásoknál pénzbirság, nagyobbaknál pedig a jogositvány elvonásából állhat,[13]) ezenfelül pedig a büntetőtörvények alkalmazása sincs kizárva. Természetesen a büntetés azt sujtja, kinek vigyázatlanságából, hanyagságából vagy roszakaratából a szerencsétlenség származott, legyen az a tulajdonos, valamely hivatalnok[14]) vagy munkás, mely utóbbi esetben a pénzbirság vagy jogositvány elvonása bajosan vagy épen nem lévén alkalmazható, közönséges büntetésnek (például fogságnak) van helye.

A bányarendészet főbb vonalai: az ismertebb és gyakrabban előforduló veszélyek elháritására vonatkozó előzetes

intézkedések, továbbá az ezen rendeletek foganatosítására hivatott közegek hatásköre, eljárási módja, tehát a bányarendőrhatósági szervezet, mint általános bányarendészeti szabályok a bányatörvényben bentfoglaltathatnak s annak alkatrészeit képezhetik,[15]) de még ezzel a bányarendészet kimeritve nincs. Minden előfordulható esetre e szabályrendeletek nem illenek, és mindent magukban nem foglalhatnak; szükséges tehát gondoskodni afelől, hogy az ily egyes konkret esetekben különös bányarendészeti intézkedések történjenek, vagyis ilyenek tételére valamely közeget czélszerü megbizni.

Bányatörvénykönyvünk az általános rendészeti szabályokat mint a törvény alkatrészeit adja elé, azonfelül pedig felhatalmazza nemcsak a bányahatóságokat,[16]) hanem sürgős veszély esetén még az esetleg korábban értesült közigazgatási organumokat is mentési és biztonsági rendeletek kibocsátására és foganatosítására.[17])

Francziaországban az általános bányarendészetet magában foglaló törvény[18]) által nem szabályozott esetekre nézve némi korlátolás mellett a kerületi főnökök vannak felhatalmazva; a porosz bányatörvény[19]) a főbányahivataloknak megengedi, hogy ily speciális rendészeti szabályokat bocsássanak közre, s valóban a rajnai tartományokban számos ily rendelet látott napvilágot.[20])

Angliában az általános és főbb rendészeti kérdések meghatározására általános rendészeti szabályok (general rules), a konkret esetekre pedig a hatóságoktól különös rendeletek (special rules) bocsáttatnak közre; ezen általán elfogadott eljárás csak helyeselhető, mert a rendészeti szabályokat, mik minden esetnél szükségesek, a bányatörvénybe beigtatni nem lehet, és e végből pótló intézkedésekre a bányahatóságoknak czélszerü szabadrendelkezési jogot adni.

Ennyiben a fenyegető veszélyek előzetes védintézkedések általi elháritásáról, s e praeventiv rendelkezések foganatosítására hivatott közegekről megemlékezvén, a bányarendészet azon feladatáról, mely az előfordult balesetek terjedését gátolni, káros következményeit enyhiteni van hivatva, csak annyit jegyzünk meg, hogy itt a rendészet közönséges szabályai követendők; azonban a közérdek szempontjából azon bányabirto-

kosokat, kiknek szomszédjában a szerencsétlenség történt, kötelezni lehet, hogy összes munkásszemélyzetükkel a veszélyben forgó emberélet és vagyon megmentésére segédkezet nyujtsanak, mely emberies rendőri szabályt törvénynyé emelte bányatörvénykönyvünk; [21]) ugyszinte a franczia és porosz törvények [23]) is hasonlót rendelnek.

Jegyzetek és idézetek. [1]) E rendszer régebben Szász- és Poroszországban volt alkalmazva s bár azon előnye tagadhatlan, hogy a bányamüvelésben egyöntetüséget eredményez, mindamellett számos kifogás alá esik. V. ö. erre nézve Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ 231—233. lapjait. [2]) Azon ellenvetés, hogy más felügyeleti jog gyakorlatához szintén nincsenek szakértők alkalmazva, kevés figyelmet érdemel; lásd erre nézve Hingenau id. m. 234. lapj. [3]) Achenbach: „Bergpolizei“ 15. l. [4]) Achenbach: „Das französische Bergrecht etc.“ 313. lapján. [5]) Ugyanaz u. o. [6]) „Ált. bányatörvény“ 171. §. [7]) dr. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechtes“ 1870. Prag. III. kiadás 221. l. [8]) Ugyanaz u. o. [9]) „Ált. bányatörvény“ 220. §. [10]) U. a. 221. §. [11]) Schneider id. m. 222. lapján; e jeles iró, ki a bányajog reformjaira vonatkozó nézeteinek közzétételével általános figyelmet gerjesztett, a törvénykönyv bányarendészeti szervezetéről s állapotáról nem nagy elismeréssel nyilatkozik. [12]) „Ált. bányatörv.“ 173. §. [13]) U. a. 173. §., hasonlóan a franczia bányajog. [14]) „Ált. bányatörv.“ 172. §. [15]) U. a. 170, 171, 172, 240. s köv. §§-aiban. [16]) U. a. 221. §. c) d). [17]) U. a. 222. §. [18]) Az 1813. jan. 3-án kelt bányarendészeti törvény. [19]) A porosz bányatörvény 197. §-a. [20]) V. ö. dr. Achenbach: „Bergpolizeischriften“ II. R. 122—133. l. [21]) „Ált. bányatörvénykönyv“ 190. §. [22]) „Les exploitants et directeurs des mines voisines de celles où il serait arrivé un accident fourniront tous les moyens de secours dont ils pourront disposer, soit en hommes, soit en tout autre manière, sauf le secours pour leur indemnitè, s' il y a lieu contre qui de droit;“ — franczia bányarendészeti törvény (1813. jan. 3.) 17. art. [23]) „Die Besitzer benachbarter Bergwerke sind zur Hülfeleistung verpflichtet, um die Rettung verunglückter Personen, — und um die Abwendung weiterer Gefahr“ „Preussische allg. Berggetetz“ 205. §-a. Ezen általános szabály alól bányatörvénykönyvünk csak azokat és csak annyiban menti fel, a mennyiben és a kiknek saját bányamüveik volnának veszély által fenyegetve, miért is természetes, hogy munkásaikat saját bányáikban alkalmazhatják.

d. Bányászati alapismeretek.

Egy oly sajátos természetü viszonyokat szabályozó törvény, mint a bányajog, azon egyén előtt, kinek a bányászatról,

e külön szakképzettséget igénylő foglalkozásról fogalma nincs, érthetetlen; általában minden jogintézmény könnyebben felfogható, ha a benne és általa szabályozott viszonyok ismeretesek; ha áll e szabály a közönséges élet- és vagyonjogi viszonyok meghatározására alkotott törvényeknél, ugy bizonyára kétszeres igazság a bányajognál. [1]) Ki azt sem tudja: mi az ásvány, fém, ér, akna, tárna stb., azzal a bányajogról értekezni ép oly hálátlan munka, mint oly egyénnel, ki sem a hangok, sem a hangjegyek ismeretével nem bir, a zenéről beszélni. [2])

A bányászat a földben rejlő ásványok kinyerését, felkészitését és kidolgozását tüzvén ki feladatául, hogy viszonyairól magunknak hű, bár vázlatos képet alkothassunk, szükséges tudnunk azt: miként keletkeztek az ásványokat magukban foglaló kőzetek, minő hatás következtében és mily sorban jöttek létre az egyes képződmények, melyek birnak közülök vájástérdemlő ásványokkal, hogyan képződtek ez ásványok, minő fekvényük van, mily tulajdonságokkal birnak, hogyan történik felkeresésük, feltárásuk, felkészitésük és kidolgozásuk? Mindezek megismerésére csak a tág értelemben vett ásványtan és a bányatan segélyével juthatunk, miért is e két ismeág rövid tárgyalására kell áttérnünk.

Jegyzetek és idézetek. [1]) Kétségtelen, hogy a bányászat ismerete nagyban könnyiti a bányajog felfogását; azért nem oszthatom Gränzenstein Gusztáv nem rég elhunyt jeles bányajogászunknak kitünő munkájában kifejezett azon nézetét, mintha az ásványtan, földisme, földtan, bányaművelés, kohászat stb. kivonatos ismertetése azért volna felesleges, mivel a szakképzett bányásznak nincs szüksége reá, a laikus előtt pedig ugyis érthetlen dolog marad. (L. „Das allg. öst. Berggesetz“ 3. l.) A szakképzett bányásznak, midőn a bányajogot tanulmányozza, valóban e részre semmi szüksége, de a bányajogirók nemcsak, helyesebben nem annyira ezek, mint inkább jogászok, tehát a bányászatban legtöbbnyire egészen járatlan egyének részére irják munkáikat; azt pedig bizonyitani szükségtelen, hogy a jogászok is könnyebben megértik akkor a bányajogot, ha a bányászatról homályos fogalmuk van, mint ha e téren semmi ismerettel sem birnak. Egyébiránt e jeles iró maga is oly mélyen bocsátkozott vegytani, mineralogiai és geognoziai fejtegetésekbe, hogy e ténye alig egyeztethető meg fentidézett állitásával. V. ö. Gränzenstein id. m. 4—44. lapj. [2]) E találó hasonlatot ugyancsak Gränzenstein mondja id. m. 2. lapján.

I. A tág értelemben vett ásványtan alapvonalai.

E tudomány a földet képező szilárd kéreg szervetlen testeinek, vagyis az ásványországnak ismertetésével foglalkozik. [1]) A tág értelemben vett ásványtan két részre oszlik, ugymint szélesb értelemben vett földismére (Geognosie) és szükebb értelemben vett ásványtanra (Mineralogie, Oryktognosie).

A földisme az ásványokból álló szilárd földtest keletkeztéről és képződéséről vagy alkatáról szóló tant foglalja magában, és ugyancsak két részből áll: földtanból (Geologie, Geogenie) meg a szükebb értelemben vett földismétől (Geognosie); [3]) itt tehát első sorban a földtant, azután a szorosabb értelemben vett földismét, végül a sajátképi ásványtant tárgyalandjuk. [4])

A földtan földünk keletkeztének kérdését igyekszik megfejteni; az e téren felállított számos elmélet közül a legelfogadottabbat adjuk vázlatosan elé. Laplace és Kant elmélete szerint a naprendszer, melyhez földünk is tartozik, kezdetben lencsealaku, chaotikus, nyugotról kelet felé mozgó, igen finom ködtömegből állott; a tömeg e finom feloszlása a roppant hő következménye volt, s mihelyt a világürbe történt kisugárzás folytán a hő csökkent, a ködtömeg közepén sűrüdés támadván, képződött a nap, mint ködcsillag. A többi, még meg nem szilárdult ködtömeg hüvely gyanánt vette körül a napot, s a további hűlés folytán sűrüdvén, a nap vonzóerejének következtében gyűrüalakokat vőn; e gyűrük egyenetlenül kezdettek hűlni, miért is szétszakadván, minden gyűrü tömege a körforgás következtében gömbbé, bolygóvá alakult; legtöbb bolygónál ez ügymenet hasonló módon ismétlődött, s ez által holdjaik képződtek. [5])

Földünk ez időben sarkainál behorpadt, izzó, folyékony gömb lehetett, körülvéve sűrü gőzlepellel, mely a levegőn kivül, sok most már szilárd testet és a földön levő összes viztömeget magában foglalá; a fönnlégben e gőztömegek kihűlvén, megsűrüdtek, eső alakjában leomlottak, s bár ismét elpárologtak, az izzó földtömeg kihűlését nagyban elősegitették. A föld felszinén lassankint szilárd, valószinüen gránitkőzetből álló kéreg képződött, mely folyton vastagabb lett; a hűlés

következtében a földgömb térfogata kisebb lőn, miért is e gránitkéreg széttört, annak egyes részei elsülyedtek, más részei magasra tolultak, s a hasadékokon kiömlő folyékony tömeg segélyével egyenetlen gömbfelületté alakultak. Ily módon történhettek a földfelület változásai, s mihelyt e kéreg annyira kihült, hogy róla a leomló eső nem párolgott el rögtön, az igy képződött mélyedésekben a lefutó viz tavakat, végül tengert képzett; e nagy viztömegek megjelenésével a földkéreg másnemü változásai kezdődtek. E vizek ugyanis a körlég végtelenül nagy nyomása miatt valószinüen forró állapotban voltak, s a föld egyes részeit sokkal könnyebben feloldották, mint a mostani viz ezt tenni képes lenne, az igy feloldott és szétválasztott tömegeket e vizek magukkal ragadva, más helyütt lerakták; valószinü, hogy az őstenger csekély sótartalommal birt, s hogy azon só, mely most a tenger alkatrészét képezi, a vizek által (a földkéregből feloldatván) vitetett oda. A viznek ezen most emlitett hatása nem egy változást idézhetett elé, számos helyeket feloldván magával vitt, más helyt pedig lerakodásai által uj képződményeket hozott létre, ugy hogy az első gránitképződményekből és földkéregből ma már alig szemlélhetni valamit; természetesen ez hosszas ideig tartott, másrészt azonban a földben levő tűz sem pihent: időről-időre előtört, tetemesen megváltoztatva a föld felületét. Messze meghaladná jelen munka körét annak fejtegetése, hogy e két romboló és teremtő elem által korszakonkint előidézett forradalmak után mikép nyerte földünk mai alakját;[6]) láttuk, minő módon keletkezett földgömbünk, hogyan jött létre a kéreg, mely ásványtömegekből áll? miután nem lehet czélunk az egyes korszakok átalakulási fázisait tüzetesen fejtegetni, átmegyünk feladatunk másik részére, — mely annak megismerésében áll: minő különböző ásványok teszik a föld kérgét, melyik korban képződtek, minő viszonyban állanak egymáshoz, melyek birnak bányászatilag értékes ásványtartalommal, stb.?

A sajátképi földisme (Geognosie), melynek segélyével e kérdésekben tájékozást nyerhetünk, két főrészből áll: u. m. kőzettanból (Petrographie), mely a földet képező egyes kőzetek leirását tartalmazza, és teleptanból (Stratographie), mely előadja, hogy a különnemü hegycsoportok mily módon képződtek egymás fölé és egymás mellé.[7])

A földismének kiváló segédtudománya a kövülettan (Paläontologie, Petrefactenkunde), vagyis a korábbi teremtmények kövült maradványainak tanulmányozása, mert ennek köszönhetni főleg, hogy századunkban a földisme annyira tökélyesedett, miszerint természettudósok, képzett mezőgazdák és bányászokra nézve nélkülözhetlenné vált; [8]) itt azonban csupán a kőzet- és telepisme alaptanaira szoritkozunk.

A kőzettan (Petrographie, Lithologie) a kőzetek, hegységek és sziklák alkatát, vagyis azon ásványalkatrészeket ismerteti, melyek valamely hegység vagy országnak részeit képezik s változatlan tulajdonságokkal birnak. [9]) A hegységek vagy egyetlen ásvány kis részecskéiből (például lemezeiből, jegeczeiből) állanak, vagy pedig több ásvány részecskéi vannak vegyitve; ennélfogva a kőzetek két főcsoportra oszlanak, ugymint: egyszerü (einfache) és kevert (gemengte) kőzetekre; [10]) a hegységeknek más felosztása is képzelhető: vannak ugyanis hegységek, melyeknek alkata mutatja, hogy a viz egy időben rakta le részeit, vagy pedig minden részei izzó és folyékony állapotból egyidőben lettek szilárdakká, mig ismét találunk hegységeket, melyeknek alkatából kitünik, hogy azok már szilárdult állapotban valamely hegységhez tartoztak, azonban e hegységtől természeti erő, például földingás — következtében elszakittatván, más fekvényt nyertek, vagy pedig valamely kötanyag (Bindemittel) segélye által ismét megszilárdultak. A hegységek előbb emlitett nemei izonom, az utóbbiak pedig heteronom képződésüeknek mondatnak; [11]) amazokhoz sorolják a gránit-, porphyr-, trachyt-, kigyla- (serpentin), kova-, mész-, dolomit-, gipsz-, só-, szén- és vaskőzeteket, [12]) emezekhez számitják a konglomerat- (görgyület), fövénykő-, agyag-, töreg- (Lose Gesteine) kőzeteket és végül a termőföldet. [13])

Hogy mikép keletkezett a föld, miként alakult meg kérge, hogyan támadtak e kérget alkotó ásványokból a hegységek, arra nézve már fentebb részben adtunk felvilágositást, itt tehát csupán a hegységek keletkeztének okait és az ebből folyó osztályozást emlitjük meg. Már fentebbi kisérletünk alkalmával két képző okkal ismerkedtünk meg, ugymint: a tüzzel és vizzel, s minthogy az általuk képzett kőzeteket mythologiai képviselőjük után plutói és neptuni képződményeknek szokták nevezni, mi is e névvel fogjuk azokat jelölni. [15])

A plutói (eruptiv) vagy tömegkőzetek nyomás következtében izzóan folyós állapotban a föld gyomrából feltolattak s ha gyorsan kihültek, alaktalan, hosszasabb kihülés után azonban jegeczes belszerkezetet nyertek; e tömegkőzeteknél sem lényeges és jelentékeny rétegzetre, sem pedig kövületekre nem találunk.[16]) A neptuni vagyis rétegzett képződések ezzel ellentétben mint nevük mutatja, jobbadán réteges alakkal birnak s kövületükben gazdagok; tudjuk ugyanis, hogy a tenger nagy ásványtömegeket sodor magával, főleg pedig homokot, meszet, iszapot és töreget, melyeket áramlatai oly helyeken, hol ereje csökken, hullámzása csendes, lerak s igy rétegeket képez; e képződő rétegek közé jutván a tengeri-állatok és növények maradványai, ott megkövülnek.[17])

E két képző ok azonban nemcsak elszigetelten működött, hanem néha egyiknek a másikra való hatása is hozott képződményeket létre[18]), az ilyeneket metamorph-képződményeknek nevezik; ezek a kiválóan tömeg- és rétegzett hegységek megszakításaként jelentkeznek, többé-kevésbé rétegesek, de rendszerint semmi kövület sem található bennök. Nem táplálnak kétséget aziránt, hogy az idesorolt csillám- és agyagpalla mint neptuni tömegek leülepedvén, később az izzó állapotban levő plutói tömegekkel érintkezésbe jöttek s igy jegeczes kőzetekké változtak át; ez átváltozási ügymenet kőzetátalakulásnak (Gesteins-metamorphismus) neveztetik.[19]) Akár egyik, akár másik képző ok, vagy ezeknek egymásra hatása hozta a hegységeket létre, az egy bizonyos időköz alatt származottakat, azon időközü képződménynek (Formation) nevezik;[20]) az egymásután következő képződmények között forradalmaknak kellett lenni, melyek minden életet kiöltek, és uj szerves lények tengerben ugy mint szárazon csak akkor keletkeztek, midőn a hosszas nyugalom kora ismét beköszöntött; minden átalakulás valószinüen évezredeket vett igénybe s reá ugyanoly időig tartó nyugalom következett, mert csak igy lehet megmagyarázni azt, hogy ugyanazon kövületek nemei különképződményü rétegzetekben nem fordulnak elé.[21]) Az egyes képződmények különböző neveket kaptak, vagy a vidék után, hol először előfordultak, vagy a bennök előforduló kövületek stb. után; a külön korszak képződményei ismét csoportokba osztattak, ami neptuni formációknál könnyebben sikerült, mint az eruptiv kőzeteknél.[22])

E rövid bevezetés után a képződmények egyes korszakaira térünk át, minden egyes korszak képződményei közül különös sulyt fektetvén azon hegységek és kőzetekre, melyek ásványtartalmuknál fogva főleg érdekesek a bányászatra; ezzel a telepisme (Stratographie, Lagerungslehre)[23] körébe jutván, az ásványtartalmu képződések és kőzetek leirása után az ásványok természeti fekvényeiről, telepviszonyairól és az érképződésről fogunk szólani.[24]

A neptuni vagy rétegzett képződmények első korszaka, az ugynevezett tenyésznélküli kor (azoische Periode) azon időre esik, midőn még szerves lény nem létezett a földön; az e képző ok folytán e korban keletkezett képződmények: a csillámszirt (Gneissformation), csillámpalla (Glimmerschiefer-formation) és az ősagyagpalla (Urthonschiefer-formation),[25] melyek közül a csillámszirtnek rétegeiben horgany (Zink), kobalt, réz- és delejvasérczek gazdag telepekben jőnek elé,[26] mig a csillámpalla rendesen dús rézérczekkel bir csaknem kizárólag.[27] Az ősagyagpallában nem ritkán arany is található, leggyakoribb azonban a barna vaskő, vörös vaskő és higany.[28]

A rétegezett képződmények második korában, az őslénykorban (paläozoische Periode) már szerves lények léteztek, mint azt az e hegységekben talált kövületek tanusitják.[29] Az őslénykori képződmények következő csoportokra oszlanak: 1) siluri, 2) devoni, 3) kőszén- és 4) rézpalla-csoportokra. A silur-képződmények leginkább agyagpalla-, fövény- és mészkőrétegekből állanak, s a bennök található kövületekről nevezetesek; a devon-i csoport hasonló alkatrészekből áll, kövületeinek nagyobb részét halmaradványok képezik, a benne néhol előforduló anthracit, azaz tömött, földolajtól (bitumen) csaknem egészen ment kőszén[30] arról tanuskodik, hogy ez időben már jelentékeny növényélet létezett.[31] A kőszéncsoport bir e korszak képződményei közül a bányászatra legnagyobb fontossággal, mert hol ezek előjőnek, ott biztosan vélelmezmezhetni, hogy feltárásra érdemes kőszéntelepre lehet akadni. E csoport roppant kiterjedéssel bir: Északamerikában magában 9000 □ mértföldre teszik kiterjedését; ezután leggazdagabb Anglia, továbbá Belgium és Francziaország.[32] Németországnak aacheni, saarbrückeni, zwickaui és chemnitzi telepei érdemelnek említést; hazánkban kiterjedésük- és minőségükre nézve

az oraviczai, pécsi és ujabban a salgótarjáni legnevezetesebbek. A kőszén kutatásánál igen vigasztaló, ha veresfökü (Rothliegendes) és keselykő jelentkeznek; mert e képződmények a szén közvetlen környezői.[33]) A rézpalla vagy Perm-féle csoport a bányász előtt azért bir érdekkel, mert mint Németországban gyakran előfordul, e pallaképződményekben réztelepek találhatók.[34])

A trias-csoport, mely nevét onnan nyerte, hogy mindig három főalkatrészből áll: Keuper-, homokkő- és kagylómészből, kövületekben igen szegény, azonban fövénykő-rétegeiben lábnyomok fedeztettek fel; legnagyobb tömegei Németországban találhatók, s annyiban nevezetesek, amennyiben Germania sósforrásainak nagyrésze a trias-képződményü hegyekből fakad, s mintegy két millió mázsa sótömeget hoz fel napvilágra, miért is e hegységeket sóhegyeknek nevezik.[35])

Negyedik csoport az ugynevezett Jura-csoport, mely nevét a keleti Franczia országban 4000—5000 lábnyi magasságra emelkedő Jura hegységtől kölcsönözte; kövületei között már emlős állatok vázai is találtatnak, némi vastartalommal is bir.[36])

A krétacsoport vagy ötödik csoport meszes, márgás, fövenyes és agyagos rétegekből áll; felső rétegeiben tengeri állatok maradványai, az alsóbbakban pedig szárazföldi növények és édesvizi állatok kövületei találtatnak. Kitünően jellemző része a kréta, mely néha krétamárgába vagy mészkőbe megy által; alsó részeiben a zöldföldszemcsékkel szinezett, vagy pedig szabályos repedései által feltünő zöldföveny vagy faragott kő (Quaderstein) található, és az u. n. Szász-Svájcz kőszálaiban nagy tömegekben fordul elé.[37])

Ez utóbb elősorolt képződmények korszakainál sokkal fontosabb a bányászatra a harmadképződésü hegységek (tertiäre Bildung) csoportja; ezen csoport azon képződményekből áll, melyek a krétaképződmények és az ember teremtése között lefolyt időszak alatt jöttek létre, kövületei között nagy számmal találhatók emlős állatok, kigyók, békák stb. A bányászatra nézve azért bir fontossággal e csoport, mely a körébe tartozó s Helvéthonban előforduló laza fövénykő után Molasse-nak is neveztetik,[38]) mert rétegeiben hatalmas barnaszéntelepek fordulnak elé;[39]) továbbá ugyancsak e képződményekben van a

wieliczkai kősótelep, a szicziliai kén, a kaliforniai és ausztraliai mesés gazdagságu aranyerek.[40]) Ezenfelül nem egy helyt gyémánt is jő elé. A barnaszénben egész ép törzsök, levelek és rovaros borostyánkő találtatik; ha azonban bazalt-kőzet közelében fekszik, faforma milyensége csaknem egészen elenyészik, s a meleg befolyása által a kőszénhez egészen hasonló alakot nyer;[41]) a földes barnaszén, melyhez agyagföld és vaskéneg van vegyülve, timsógyártáshoz használtatik.[42])

A képződmények sorát bezárják a jelenkori képződmények (Bildungen der Gegenwart, Jetzige Periode). E képződés az embernek a földön való megjelenésével kezdődik és most is tart; a földfelület mostani változásai azonban nem rohamos úton, hanem lassan, alig észrevehetőleg történnek: Angliában Darwin azon észleletet tevé, hogy a szántóföldekre trágyául széthintett hamu három év után egy hüvelyknyi mélységben volt a föld alatt, a tizenöt év előtt elhintett hamut és szenet azon kövecsekkel együtt, melyekre elszórva volt, négy hüvelyknyi mélységből emelte ki az eke. A torlaszföld vagy özönvizi képződmény tehát folytonosan emelkedik s magasabb lesz;[43]) alkatrészeit mész, homok, agyag stb. teszik, legbecsesebb része a termőréteg (Ackerkrume), mely a növényéletre legalkalmasabb. A bányászatra nézve a tőzeg (Torf) bir érdekkel; ez kiveszett mocsárnövények elsülyedéséből származott, s különféle nemei vannak, u. m. a gyeptőzeg (Rasentorf), szuroktőzeg (Pechtorf) stb., említést érdemel továbbá a gyepi vaskő (Raseneisenstein), mely vastartalommal bir és a föld felszinén vagy jelentéktelen mélységben van lerakodva, miért ha művelést érdemel és ez alá vétetik, ez nem földalatti feltárás, hanem felszintes munkálat (Tagbau) által történik, s az ily bányatelkek külmértékeknek neveztetnek.[44])

A plútói vagy tömegkőzetek csoportjai gránit-, porphyr-, zöldkő-, bazalt- és trachyt-kőzetekből, illetőleg ezek alfajaiból állanak.

Ezek közül a gránit-kőzet egynémelyike idősebb lehet, mint a fentelősorolt rétegképződmények bármelyike, és a föld első szilárd kérgét képezé, később pedig annak szétrepedése után a föld felületére tolult; nagyobb résznek képződése azonban az őslénykori, a kőszén- és kréta-képződmények korszakába esik, mint például ezt a pyrenei hegységeknél tapasz-

talhatni. A gránit: kova-, mezőpát- és csillámból áll, de ez alkatrészek néha oly apró szemerek, hogy alig lehet azokat szabad szemmel kivenni; kiterjedése igen tekintélyes, igy pl. Dél-Oroszországban Brody és Taganrog között 4000 □ mértföldet foglal el, azonkivül számos alfajokkal bir u. m. syenit, granulit stb.; alkatrészei közül a pát, különösen a súlypát (Schwerpath) a trias-korszak egyedüli plútói kőzetének tekintendő. Ásványtartalmát tekintve: belsejében ón, kobalt és ezüst, sőt némely helyütt, mint pl. Cornwallisben rézérczek, szórványosan pedig gránát található; szélei pedig, főleg ott, hol a szomszédkőzetekkel érintkezik, gazdag vastartalommal birnak.[45])

A porphyr, mely kova és mezőpátnak keverékéből áll, több alfajokra oszlik, u. m. kovaporphyr, syenit-, barna-, veres- stb. porphyr; nagyobbrészt az őslénykorszak (paläozoische Periode) idejére tehető képződése, bár egyes fajai a jura- és krétakorszakokban is előfordulnak. Ami érczgazdagságát illeti, ez a syenit-porphyr szélein előjövő vas- és ezüsterekre, továbbá a szórványosan és kivételesen előforduló ólomfényre szoritkozik.[46])

A zöldkőcsoport (Gruppe der Grünsteine) a porphyrhoz leginkább hasonló; alfajai: a diabase, kigyla (Serpentin), diorit stb. Legnagyobb rész az őslénykorszakban képződött, a kigylának azonban a harmadképződésü hegységekben is akadni nyomára; csekélytartalmu vas-, kobalt- és rézerek vonulnak át némely helyen tömegében.[47])

A bazaltcsoport, mely a vulkáni és neptuni kőzetek között átmenetet képez,[48]) a harmadképződmények korában jött létre;[49]) gyors hűlés következtében hasábos oszlopokat alkotott. Müveléstérdemlő érczereket nem tartalmaz magában, szélein azonban néha jőnek elé; e helyett azonban számos ásványforrás buzog közelében.[50])

A trachyt-csoporthoz tartozó kőzetek részben szilárd, részben pedig még folyó állapotban tolultak a földfelületre; keletkezésük ideje a harmadkori képződmények korszakára esik. Ami bányászatilag értékes ásványtartalmukat illeti, ez felette különböző: néhol 15—20,000 láb magas hegyláncokat képeznek s ásványtartalmuk semmi, más helyütt jóval kisebb dimenzióban jőnek elé, de nemes fémekkel bővelkednek; igy Amerikában arany-, ezüst- és higanyként tartalmaznak, ha-

zánkban pedig a trachyt-kőzetekben aranyérczen kivül még igen szép, nemes opálkő találtatik. [51])

Az eruptiv kőzetek, nem tekintve a tenyésznélküli korban létrejött ősplútói alakulásokat, leginkább az őslénykori, továbbá a harmadképződésü korszakban támadtak; e két korszakban a gránit, syenit, porphyr, diorit, diabase, bazalt, trachyt és kigyla a földkéreg repedéseinek következtében vagy már szilárd állapotban magasra tolatott, vagy pedig mint izzóan folyékony anyag a földnyilatokon előtolult s hegyeket képzett. A trias-, jura- és krétakorszakokban figyelmetérdemlő plútói kőzetek nem igen támadtak; ami a jelenkor plútói kőzetét illeti, ez csak az általánosan ismert tűzhányóhegyek vagyis vulkánok kitöréseiből, a lávából (leucit) áll. Ily tűzhányó-hegyek Európában az Aetna, Vezuv, — Amerikában pedig az óriási Andesek stb.

Láttuk mily különféle kőzetekből áll földünk, minő képző ok folytán, mily alkatokból és mily korszakokban jöttek ezek létre, minő ásványtartalommal birnak, — most az e kőzetekben foglalt ásványok természeti fekvényeinek ismertetésére kell áttérnünk.

Az ásványoknak a föld mélyében kőzet (Gestein) között levő helyzete fekvénynek neveztetik. Kőzet alatt azonban a bányász földgömbünknek nemcsak azon részét nevezi, mely, ha abba úr vájatik, szilárdan megáll, hanem ez elnevezéssel még a futóhomokot is megilleti; van tehát szilárd kőzet (festes Gestein), melynél a kivájás után támaszra nincs szükség, — van lágy (mild), törékeny (brüchig), görgeteg (rollicht) kőzet, melyet ugyan könnyü kivájni, de ha a vájás ki nem ácsoltatik, összeomlik, s van elvégre folyó kőzet (schwimmendes Gebirge) homokból vagy laza, vizzel vegyest agyagból álló, melybe költséges készülék nélkül be sem lehet hatolni. [52])

A kőzet fölött elterülő földfelület k ü l (Tag) névvel jelöltetik; a kőzetnek oly része, mely minőmüségénél és alkatrészeinél fogva az ezen részt környező többi kőzettől lényegesen különbözik, t e l e p n e k (Lagerstätte) mondatik, [53]) és ha ez alkatrészeiben a hegység vagy kőzettől különböző rész meddő (taub) kőzetből (pl. gránit-, porphyr- vagy bazaltból) áll, akkor ez kőtelér (Gesteinlager), ha pedig bányászilag művelés alá vehető ásványokból, érczekből áll, akkor érctelep. [54])

E kettő között alkatrészeiken kivül még azon különség is észlelhető, hogy a kőtelérek egyenesen a föld mélyéből vagyis az ugynevezett örökmélységből (ewige Teufe) vonulnak fel, mig az érctelepeknél ez nem fordul elé.[55])

A bányászati művelés alá vehető ásványoknak fekvénye tehát általában a telep elnevezéssel fejeztetik ki; azonban mégis e fekvények, különféleségükhöz mért más elnevezéssel jelöltetnek.

Az ásványok ugyanis, mint a testek általában, hármas kiterjedéssel birnak, ugymint: hosszusággal, szélességgel és vastagsággal. Valódilag telepeknek csak az oly ásványok neveztetnek, melyek rétegszerü fekvényükben hosszuságuknak megfelelő szélességgel és vastagsággal is birnak,[56]) tehát melyek aránylag kis területen tetemes mennyiségben jelentkeznek; igy pl. hallunk beszélni hatalmas kősó-, vas-, kőszénstb. telepekről, mig az aranyra, ezüstre, gyémántra e kifejezést ritkán vagy épen nem használják. Ha tehát az ásványok fekvényében a hosszaságnak nem találunk megfelelő szélességet és vastagságot, s a fekvény keskeny és felette lapos, ott telepről nem, hanem csak *érről* (Gang) lehet szólani; ez legtöbbnyire a nemes fémeknél szokott előfordulni.[57])

A telep és ér azonban külön fajokkal birnak. Az oly telep, mely nem nagy szélességi és hosszkiterjedéssel bir, de vastagsága rendkivüli, törzsöknek (Stock) neveztetik, s ez lehet álló vagy fekvő törzsök; az álló törzsököt némelyek hatalmas érnek tartják; ettől azonban megkülönböztetendő az ásványok azon fekvénye, midőn a kőzetben elszórt, kis, szabálytalan tömecsekben fordulnak elé, mert ezek fészkeknek (Nester) és veséknek (Nieren) mondatnak. Ha az erek vékonyak, szaggatottak, akkor *erecseknek* (Klüfte) hivatnak, s ha az erek akként vannak alakulva, hogy egy több ásványcsoporton keresztül vonuló főérből különféle irányban több ágazat nyulik ki, akkor a főértől (Gangrevier) megkülönböztetésül, ez ágazatok mellékereknek (Nebengänge) neveztetnek.[58])

Mind az ereknél, mind a telepeknél tapasztalható: 1) A *kibuvás* (Ausbiss), vagyis előfordulhat, hogy az ér vagy telep egy része a földfelületen látható, a kül-ön (am Tage) észrevehető. 2) Az *egyesülés* (das Scharren), midőn két különböző ér egy szög alatt találkozik, azonban 3) *elágazás*

áll elé, ha az egyesülés után ismét külön ágakra szakadnak. 4) Átmetszik (das Kreutzen) egymást az erek, hogy ha két különböző ér egy szög alatt találkozván, ugyanoly szög alatt folytatja menetét továbbra is, de ha az átmetszett erek vagy telepek egyike vagy másika nem rögtön és nem ugyanazon irányban folytatja menetét, mint eddig, hanem attól az átmetszés által mintegy eltérittetett, akkor ez 5) Vetődés (das Verwerfen). 6) Végül az ér vastagságában nő (thut sich auf), vagy veszt (verdrückt sich), avagy pedig megszünik (keilt sich aus).[59])

Azon kőzet, mely az ásványeret közvetlenül födi, födü (Hangend), melyen pedig a telep fekszik, fökü (Liegend),[60]) ha azonban telepről van szó, akkor a fökü talapnak (Sohle), a födü pedig fedélnek (Dach) neveztetik.[61]) A födüt és föküt az értől az u. n. vállapok (Saalbänder) választják el; az ásványok vastagságát a födü vállapjától a fökü vállapjára bocsátott függélyes mérvonal határozza meg. (L. az 1. és 2. számu rajzokat.)

Csapás alatt az ásványfekvénynek a délvonalhoz viszonyitott hosszát értjük, mit a bányairánytű segélyével lehet meghatározni; e delejtű 24 fokra oszlik, s e fokok óráknak neveztetnek, minden óra ismét 15 fokra, s e fokok szinte 10 részre vannak osztva. Midőn tehát valamely ásvány fekvényének csapásáról azt mondjuk: hogy 24 óra irányban vonul, ez északi irányt jelent, épen ugy mint 12 óra délit; ha az északot és délt mutató delejtű irányától eltérő vonal, mely a fekvény csapását képviseli, hat óra irányába jut, akkor határozottan keleti, ha pedig 18 óra irányába jő, akkor nyugati irányt jelent, mert ez iránytűnek jellemző sajátsága, hogy a keletet és nyugatot megforditva mutatja, ugymint: keletet nyugoti irányban és nyugotot keleti irányban. (L. a 3. sz. rajzot.)

Dőlés (das Verflächen) a telepnek lejtős kiterjedése felés lefelé; a dőlés mértéke azon legnagyobb szög, melyet a telep valamely szintes felülettel képez, s e szög, melyet — mint minden más szöget fokivvel (Gradbogen)[62]) szoktak megmérni, — dőlényszögnek (Verflächungswinkel) neveztetik; ha e dőlésszög 1—15°, akkor szintes (schwebend), ha 15—30°

foknyi, akkor lapos (flach), 30—70°-ig lejtős vagy meredek (tonnlägig, steil), azontúl álló (stehend).[63])

Megismerkedtünk az ásványok fekvényeivel, most már azon kérdés támad, hogyan képződtek ily alakban a kőzetekben? Mint mindenütt, hol kényállitmányokra lehet csak támaszkodni, ugy e kérdésben is felette eltérők a vélemények. Némelyek azt állitják, hogy az érczek kongeneráczió utján jöttek létre, vagyis tehát mellékkőzeteikkel egyidőben szilárdultak meg; sokan (s köztük a hires Werner) azt vélik, hogy lateralszekreczió, vagyis a szomszédkőzetekből való kilugzás miatt töltötték be a kőzetben levő üregeket; ez utóbbi véleményt a szakértők több valószinüséggel birónak állitják, mint az előbbit, azonban csak annyiban fogadják el, menynyiben megengedik, hogy kisebb üregek betöltése vagy meglevő erek némi változtatása ez úton képzelhető. Hasonlóan elvetik azon állitást, mintha a deszczenzió, vagyis az érczeknek felülről az üregekbe való lerakodása lehető lenne; ellenben nagyobb méltánylatban részesitik azon elméletet, mely szerint az érczek aszczenzió, vagyis izzó állapotban a föld gyomrából való föltolulás következtében nyomultak a szirtek részei közé s ott kihülve ereket képeztek, — de ezen elméletet is csak oly érczekre fogadják el, melyek viztől szabadon képződhettek, mint p. az ón. Legtöbb ércz azonban infiltráczió utján keletkezett: amint most látjuk, hogy eruptiv kőzetek szomszédságában számos meleg forrás buzog fel, melyek mindegyike ásványoldatot tartalmaz, épen ugy valószinü, hogy a földalakulás régibb korszakaiban roppant mennyiségü és hőfoku melegvizek levén, ezek a gránit-, trachyt- stb. kőzetekből nagymennyiségü ásványt oldottak fel s azt később az üregekben és résekben lerakták; ezt tartják a legvalószinübb képződési módnak.[64]) Az ásványok fekvényeiről vagy azok képződéséről többet közölni, nem tartozhat jelen mű körébe, azért tehát most a sajátképi ásványtanra térünk át, melynek feladata az ásványokat tulajdonságaik szerint leirni.

Ásvány a természetnek szervtelen és tömegében egynemü tárgya;[65]) az ásványok tulajdonságai vagy alakbeliek, tehát olyanok, melyek az ásványnak alakjára vonatkoznak, vagy egyéb fizikai tulajdonságok, melyeket az ásványokon észlelünk,

anélkül, hogy azok állományukban (Substanz) változnának; végül vannak vegytulajdonságok is, melyeket azonban nem lehet észlelni anélkül, hogy az ásványok állományukban ne változnának. Az első vagy alakbeli tulajdonságokkal (morphologische Eigenschaften), ha az ásvány egy lényeges alakkal biró szervetlen test vagyis jegecz, — a jegeczisme (crystallographia) foglalkozik; vannak azonban oly ásványok is, melyeknek képződésében a jegeczedésnek semmi nyoma, s az ily ásványok alaktalan (amorph) ásványoknak neveztetnek; lehetnek ezek szilárdak, mint pl. az obszidián, kálczedon stb., avagy folyékonyak, mint a higany, földolaj stb. [66]) Ami az állományváltozás nélkül észlelhető fizikai tulajdonságokat illeti, ezek közül első helyen érdemel figyelmet az anyagrészek összeállására (cohäsio) vonatkozó tulajdonság; az összeállás nagyságát azon ellenállás határozza meg, melyet az ásványoknál akkor tapasztalunk, ha külerővel akarjuk részeit szétválasztani, az ütés, feszités, zuzás stb. alkalmával némely ásvány hasad (ilyenek a kristályos ásványok), más meg inkább törik, van azonban oly ásvány, mely feltünő keménységgel bir, s ha e tulajdonságát más hason tulajdonsággal biró ásványnyal egybehasonlitva észlelni akarjuk, egyiket a másikkal megkarczoljuk, s a melyik ennek következtében karczolási nyomot mutat, annak keménysége kisebb az épen maradotténál; ez főleg a drágaköveknek, ugymint: gyémánt, topáz stb. valódisága meghatározására alkalmas támpontot nyujt. Az összeállás minden ásványban kisebb-nagyobb mérvben megvan, és bizonyos szivósságot (Tenacität) találunk mindegyiknél, ha annak részeit fokonkint növesztett külhatás által távolitani akarjuk; e szivósság tekintetében lehet az ásvány: hajlékony, rugós, lágy, nyujtható stb., ez utóbbi tulajdont a lemezekké vagy húzallá alakitható fémeknél, u. m. az arany, ezüst, platina, réz stbinél tapasztalhatjuk. Ugyancsak figyelmetérdemlő fizikai tulajdonság az ásványoknál a tömöttség vagy fajsuly (spezifisches Gewicht); valamely test fajsulyának neveztetik azon szám, mely megmutatja, hányszor könnyebb azon test, mint más hasontériméjü test. Szilárd testeknél s igy az ásványoknál is ez egybehasonlitásra a 4°C. hőmérsékü vizet használják egységül; [67]) e tulajdonság az ásványoknál azért fontos, mert a különböző fajoknak különböző, ugyanazon faj alfajainak ellenben

kevés különbséggel ugyanazon fajsúlyuk van, azonfelül a fajsúly nagyságából az ásványnak bányászati értékére is lehet némileg következtetést vonni, s igy azon kérdés meghatározásánál: mely ásványok tekintessenek vájástérdemlőknek, s melyeket czélszerü a földtulajdontól függetlenül felkövetelhető mineráliáknak kijelenteni? a fajsúly alkalmas zsinórmértéknek mutatkozik. Ezenkivül megemlitendő még az ásványok fizikai tulajdonságai közül a gyanta, borostyánkő stb.-inél észlelhető villanyossági,[68]) továbbá a delejvaskőnél jelentkező delejességi tulajdonság. Az ásványoknak harmadik tulajdonságait a vegytulajdonságok képezik; ezeket csak akkor észlelhetjük, ha állományváltozás történik, s általuk az ásvány anyagának beltermészetéről nyerünk tudomást. Az ásványok vegyalkata alatt értjük: az anyagnak minőségét, az atomok viszonylatos számát és csoportulásuknak módját; a vegyészek minden testet vegyelemzés alá vevén, hatvanhárom, sőt némelyek szerint több elemet különböztetnek meg, melyeket mint egyszerü anyagokat két osztályba sorolnak, u. m. fémeknek (Metalle) nevezik azokat, melyek a meleg- és villanyosságra nézve jó vezetők, nemfémeknek (Metalloide) hivják pedig a rosz vezetőket. E hatvan és egynehány elemből és azoknak vegyületeiből származik a szerves és nem szerves országok minden teste, de mig a szerves lényeknél, állatoknál, növényeknél e vegyületek igenis sokszorosak, addig az ásványoknál vagy kettes (binär) vegyülékre találunk csupán, melyekben két elem van egyesülve, vagy kétszer kettesre (doppelt binär) vagyis hol az elsőrendü vegyülékből kettő van egyesülve; előfordul azonban még egy harmadrendü, vagyis többszörkettes (mehrfach binär) vegy, melyben két másodrendü vegy van egyesülve.[69])

Az ásványok leirását felette megkönnyiti az, hogy ha az ásványokat fajokra, s a fajokat ismét rendszerbe állitjuk. Faj (Species) azon ásványok összesége, melyeknél a főtulajdonságok: nevezetesen a vegy és alak hasonlók; a rendszer czélja általában a fajokat hasonlatosság szerint csoportokba gyüjteni s igy a természet tárgyai felett az áttekintést könnyiteni. Az ásványtanban három rendszer van, melyek közül a vegytani ásványrendszer, mely alapul a vegyalkatot, s melléje

az alakbeli tulajdonságot veszi, leginkább divatos; e rendszer az ásványokat hydrogen-, arsen-, carbon-, chlor-, fluor- és oxygencsoportba osztja.[70]) A bányászat körében azonban e rendszer helyett sokkal egyszerűbb van használatban; az ásványok itt fémekre (metalla), földekre (terrae), égvényekre (inflammabilia) és sókra (salia) osztatnak; ugyan e rendszert követve a bányászatilag fontos ásványok leirását megkisértjük.

I. A fémek közül legnevezetesebbek:

Az arany, melynek neve termés- (gediegen) vagy fövenyarany, midőn tisztán jő elé; leggyakrabban azonban más érczerek közt elvegyülve, alig észrevehetően eloszolva található, többnyire ezüst-, mireny-, réz- és tellurvegyülékben jelentkezik.

Az ezüst nagyobbára a kén, dárdany, mireny, tellur, arany és higany által alkotott különféle érczek vegyülékében fordul elé; van azonban termésezüst (gediegenes Silber) is, miből hazánkban Selmeczbánya, Csehországban Przibram igen szép példányokat mutathat fel; van azonban amalgamezüst, tellur-ezüst és több másféle vegyülék, melyeknek csaknem mindegyike a benne domináló résztől vette nevét; különben minden vegyülék, mely egy mázsa kőzetben több mint két lat ezüstöt tartalmaz, általában ezüstércznek szokott neveztetni.

Az ólom csak vegyülve szokott előfordulni, s vegyülékei szerint különféle fajokat képez, melyek közül a bányászra nézve legérdekesebb: az ólomfény, 87% ólom- és 13% kéntartalommal, néhol hazánkban egyik vagy másik alkatrész rovására 1% ezüst is van e vegyülékben; említést érdemelnek még a fekete, fehér, sárga, zöld és barna ólomérczek, 61% — 83% ólomtartalommal. A csekélyebb tartalmu ólomvegyülékek inkább ásványtani, mint bányászati érdekkel birnak.

A réz tisztán, vagy pedig kén-, chlor- stb. vegyülékben jelentkezik; a terméssréz hazánkban Oraviczán, Moldaván és Beszterczebányán, — a vörösrézércz pedig, mely 88% réztartalommal bir, ugyancsak az emlitett helyeken fordul elé, azonban Beszterczebánya kivételével. Az iromba-rézércz (Buntkupfererz), mely 55% rézből, egyéb részeiben pedig vasból és kénvegyülékből áll, továbbá a leggyakrabban előforduló rézkovand (Kupferkies), mely csak 35% rezet tartalmaz ugyan, de nagy tömegei által nyer fontosságot, hazánkban Selmecz, Szomolnok, Gölnicz, Borsa stb. bányákban ásatik. Néhol a

vizben feloldva mutatkozik, és vegyeljárás által szilárddá változtatják.

A higanyt vagy tiszta, folyékony állapotban, vagy ezüsttel vegyülve szilárd foncsor (amalgam), avagy higanykén (Zinober) alakjában találják; lelhelye főleg Idria környéke, kisebb mennyiségben azonban Magyarország és Steiermark hegységei között is előfordul.

A horgany (Zink) csupán más érczekkel vegyülve szokott előfordulni; a horganykéneg (Zinkblende), mely 66% horganyból, egyéb részeiben pedig kénből áll, legnevezetesebb faja és igen gyakran található, főleg hazánknak selmeczi, körmöczi, nagybányai, kapnikbányai, nagyági stb. bányáiban; ezenfelül megemlitendő még a horgkovag (Galmei), mely horgéleg-, szénsav- és kovaföldből áll, hazánkon kivül Karinthiában, Krakó környékén stb. hegységekben fordul elé, s ebből nem csupán tiszta horganyt nyernek, hanem veresrézérczczel vegyitve sárgarezet készitenek belőle. Általán a horgany ilynemü nagyobb vegyitékben, mint bronz: ágyuk, harangok, diszmüvek stb. öntésére használtatik.

A keneny (Wiesmuth) még tiszta állapotban is legalább mekhanicze más fémekkel vagy ásványokkal van keverve, vegyületei különben nem igen birnak nagy fontossággal bányászati tekintetben.

A dárdany (Antimon) tiszta állapotban is csak 98% dárdanyt tartalmaz, 2% pedig vas és ezüst; különben a dárdany mellékalkatként igen sok ezüst- és réztartalmu ásványnál mutatkozik; főlelhelyét Liptó-, Abaujmegyék és Nagybánya hegyei képezik.

A kobalt többnyire kén-, mireny- stb. ásványok kiséretében jelenik meg; a mirenykobalt és kobaltfény, melyek 20—35% kobaltot tartalmaznak, leginkább a cseh érczhegységekben jőnek elé.

Az álany (Nickel) a rézhez hasonló, s az ujabb időben pakfong meg ujezüst készitésére használt ércz; mirenynyel, rézzel stb. vegyülve álanyfény és rézálany alakjában jő elé s a szepességi hegységekben találtatik.

A mireny tiszta állapotban ritkán jő elé; kobalttal és kénnel vegyülve a kobaltfényt, vassal és kénnel vegyülve a

mirenykovagot, álanynyal vegyülve pedig a rézálanyt képezi; a vegyült mirenyfémek a cseh Óriás- és Érczhegységekben meg az oraviczai hegyekben jönek elő nagyobb mennyiségben.

A vas a legelterjedtebb és hasznosabb fémek egyike. Tiszta állapotban csaknem ezüstfehér s sokkal lágyabb, mint feldolgozott minőségben: sötét színét a szén- és mangan-részecsek adják s ugyanezek keményebbé teszik. A tiszta vas csak igen nagy hő mellett olvad fel s ekkor mintákba lehet önteni; izzó állapotban nyujtható, lemezekké, sodronyokká alakitható. A delejesség iránt legnagyobb fogékonysággal bir az ásványok között; és e tekintetben vannak természetes delejvasak és mesterségesek, ez utóbbiak t. i. a delejességgel mesterségesen láttatnak el. Termés állapotban a vas ritkán fordul elé; találtak ugyan Amerikában Tucuman mellett nagyobb tömeget is, de ez ritkaság. Leggyakoribb vegyülékei szerint előfordul: vörös-vaskő, barna-vaskő, gyepi-vaskő, szemes-vasérez és vaspát alakjában; a kohókban felolvasztott vastermelék öntött- vagy nyers-vasnak neveztetik, s ennek durvább faja 5—6% széntartalommal bir, mig a finomabb fehérszinünek széntartalma 3—4, az aczélé pedig csak 1%. Az öntött vastól különbözik a kovácsolt és hengerezett vas. Hazánk számos gazdag vasteleppel bir, melyek közül a dobsinai vidéken levő, kiterjedését és vastagságát tekintve kétszázmillió mázsára van becsülve.

II. A földekhez számitott drágakövek, ugymint: a gyémánt, topáz, smaragd, opál honunkban nem találhatók; e nemes ékkövek leginkább Brazilia, Kelet-India, Borneo, Ural, Észak-Amerika és Mexikó hegyeiben fordulnak elé, s kivételt egyedül a nemes opál, e szép szinjátékkal biró drágakő képez, amennyiben Veresvágáson (Cservenicza) nagyobb mennyiségben találtatik s ennélfogva bányaipari tevékenység tárgyát képezi. A legszebb veresvágási 34 lat súlyu s 75,000 frtra becsült példány a bécsi udvari gyüjteményben őriztetik mint ritkaság. Ugyanily nemes opálkövek bányásztatnak Dél-Amerikában; a kevésbé értékes opálfajok lelhelyei hazánkban: Selmecz, Bohunicz, Franczia-országban pedig a Páris környékén lévő Ménil-Montant.

III. Az égvények közül emlitésre méltó a kén, mely mint termés-kén is ismeretes, gyakrabban találjuk azonban

vas- és rézvegyületben, melynek 40—50% kéntartalma van; termés-kén hazánkban csak Kalinkán és Radobojban (Horvátország) fordul elő, mig vegyült állapotban több lelhelylyel bir.

A kőszén, mely növények egymásra halmozása és ezeknek átváltozásából származott, rendesen nagy telepekben jelentkezik; a régi eredésüek jobbak, mint az ujabban kevésbé átváltozott növénytestek. E jeles tüzelőanyag több fajokból áll; legjobb a fekete kőszén, különösen: a fényszén (Glanzkohle), mely nevét fényességétől nyerte s bársonyfekete szinnel bir, továbbá a szinte jeles gyertyaszén (Cannelkohle), meg a szurokszén stb. A kőszénnek néha kénvegyülék szolgál hátrányára, s általán némely szenet, hogy bizonyos czélokra alkalmas legyen, elébb égetés által megszabaditják illó részeitől, s csak a hátramaradt szenet, melyet ez esetben koaksznak neveznek, használják. A barna-szén nem oly tömött, mint a fekete s a növényszöveget többnyire látni lehet rajta; ez képezi a kőszenek második főnemét, földtani tekintetben fiatalabb, mint a feketeszén, tüzelésre használják, de rendesen előkészités nélkül, mert koakszot nem lehet égetni belőle. A kőszéntermelés Angliában vett legnagyobb dimenziót, ezután Franczia-ország és Poroszország következnek; hazánkban eddig csak a kitünő oraviczai és pécsi kőszénbányászat emlitendő meg, továbbá a nemrég Salgó-Tarján mellett művelés alá vett telepek érdemelnek figyelmet; a legujabban végbevitt kutatások azonban azt mutatják, hogy hazánk kimerithetlen gazdag ez ásványban, igy Biharmegyében a bárodsági hegyek között hatalmas fényszén (Glanzkohle), továbbá szurokszéntelepek fedeztettek fel és vétettek művelés alá, ugyancsak a nagybányai érczhegységek között feketekőszenet találtak, mi az ott virágzásban lévő bányaiparnak még nagyobb lendületet adhat. Barnaszénnek nyomaira, illetőleg hatalmas telepeire akadtak Biharmegyében (Kopacsel környékén), továbbá Szathmármegyében (Nagybánya környékén) s általában hazánk északi és keleti hegyeiben. Legujabb eredésü szénfaj a gyeptőzeg (Torf), mely honunkban a Tisza, Körös, Fertő és az alibunári mocsárok partjain található; tüzelésre használják Irlandban és használták nálunk is (például a szentmiklósi czukorgyárban), a tüzelőanyagban oly nagy szükséget szenvedő alföld érdekében a fentemlitett helyeken lévő telepek művelés alá vétele valóban kivánatos volna.

Az irla (graphit, Reissblei) csak igen nagy hőfoknál ég, miért is némelyek nem sorolják az égvényekhez; a finomabbat irónnak használják, a közönségesebbet pedig tűzmentes tégelyek készitésére fordítják. Alsó-Ausztriában, Cseh- és Morvaországokban nagy mennyiségben termelik, ugy hogy e termelés egy részét Hamburgon át Angliába szállitják; hazánkban Offenbánya és Pietróza környékén található.

IV. A sók közül bányászati tekintetben legfontosabb a konyhasó; ez vagy hatalmas, szilárd tömegekben tisztán, kevés gypsz és agyagpalla kiséretében jelenik meg mint kősó, vagy pedig vizben feloldva jő elő, honnét főzés által nyerik ki, és ez főtt só. A kősó (Chlor natrium) legnevezetesebb telepei hazánkban: Soóvár (Eperjes mellett), Rónaszék, Sugatag, Szlatina (Mármarosban), végül Ujvár, Torda és Deésakna (Erdélyben); sósforrásokban hazánk szinte bővelkedik.[71])

Jegyzetek és idézetek. [1]) L. „Synopsis der Mineralogie und Geognosie“ v. A. Roemer. Hannover. 1853. 1. lap. V. ö. „Lehrbuch der Mineralogie und Geognosie“ v. S. Fellöcker 1. lapj. [2]) L. dr. Schoedler: „Természet könyve“ czimü munkáját 362. lapján. [3]) Roemer: „Synopsis der drei Natur“ 239. lapon. Fellöcker: „Lehrbuch der Mineralogie“ Wien, 1855. 1, 2. lapjain. [4]) A szaktudósok első sorban a sajátképi ásványtant, azután a földismét és végül a földtant tárgyalják; ez általán elfogadott tudományos rendszertől itt azért tértem el, mert mig a széles értelemben vett ásványtannál czélszerübb előbb az egyes ásványokat megismerni s csak azután tárgyalni a földismét és végül előadni a föld keletkezésére vonatkozó részt, addig itt azért nem volt tanácsos e rendszert követni, mert a bányászati alapismeretek természetéből kifolyólag, a müvelést érdemlő ásványoknál kell legtöbbet időznöm, s a földtan meg földismét csupán mint a sajátképi ásványtan (kiegészitő s annak felfogását megkönnyitő) segédtanait tekintettem. A tág értelemben vett ásványtan tudományos tárgyalásánál a szaktudósok által felállitott rendszer mindenesetre megtartandó; jelen müben azonban czélszerübbnek tartottam a föld keletkeztére vonatkozó tant előrebocsátva előbb az egészet ismertetni s ugy áttérni azon részhez, melyhez jutni s annál maradni ugyis feladatunk. [5]) V. ö. Roemer: „Synopsis der Geologie“ 421—422. lapjait. [6]) L. Roemer: „Geologie“ 423—446. lapjait. [7]) Roemer: „Synopsis d. Mineralogie und Geognosie“ 242. l. Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geognosie“ 257. l. [8]) Roemer: „Synopsis“ 242. l. [9]) V. ö. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 263. lapját. [10]) L. dr. Schoedler: „Természetkönyvé“-nek 408. l., továbbá Roemer most id. müvének 263. lapját. V. ö. Fellöcker:

„Lehrbuch d. Min. u. Geogn.“ 266. s köv. lapjait. [11]) L. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 269. l. [12]) Roemer id. m. 278—284. lapjain. [13]) L. dr. Schoedler 415. s köv. l. V. ö. Roemer: „Synopsis d. drei Natur“ 3. R. 285—290. l. [14]) Különben a föld keletkeztének más elmélete is van. L. erre nézve Schoedler id. munkájának 426—432. l. [15]) L. dr. Schoedler „Természetkönyvét“ 428. lapján. [16]) Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 290., 291. lapjain. [17]) L. Roemer id. m. 292. l. [18]) Ugyanaz 290. l. [19]) Gränzenstein: „Das österreichische Berggesetz“ 30., 31. lapjain. V. ö. Roemer id. m. 292. lapját. [20]) L. Schoedler id. m. 427., 428. lapj. V. ö. Roemer id. m. 305. lapját. [21]) Kivétetnek némely oly tengeri állatok, melyek a tenger vizében élve maradtak, miután ott azokat veszély nem érte, s igy átmentek a következő korszakokba is. V. ö. Roemer: „Synopsis d. drei Naturreiche“ 3. Rész 306. l. [22]) L. Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geogn.“ 304. l. [23]) Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 296. l. [24]) A földismészek nagyobb része előbb tárgyalja az ásványok fekvényeit (Lagerstätte) s azután tér át a korszakokra; ugyanazon okból, mely miatt az eredeti förendszertől eltértem, itt is előbb a korszakokat adom elő s csak azután térek át az ásványok fekvényeire; czélunknak megfelelőbb előbb a korszakok képződményeit ismerni s azután részletezni az ásványok fekvényeit, melynél ugyis hosszasabban kell időznünk. [25]) V. ö. Gränzenstein: „Das österreichische Berggesetz“ Wien. 1855. 36. s köv. lapjait. [26]) Igen becses ércztelepek a (főleg vastartalomban) gazdag salai, dannemorai és kirunavarai e nemü hegységek. V. ö. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 310. lapját. [27]) Ilyen például a libetbányai rézércztelep honunkban; rendesen ugyan réztartalommal bir a csillámpala, s ezt a szileziai, szászországi és a skandináv hegységekben tapasztalhatni, de kivételkép kobalt is található benne, pl. Tunabergen. L. Roemer id. m. 311. lapj. [28]) Ugyanaz id. m. 312. l. [29]) U. a. id. m. 314—340. lapjain. [30]) L. Szabó József: „Az ásványtan alapvonalai“ Pest, 1861. 144. lap. [31]) Gränzenstein: „Das österreichische Berggesetz“ 31. lapon. [32]) Anglia kőszéngazdagságának illusztrációjául felemlithetjük, hogy összes területének $^1/_{20}$-adrészét kőszén képezi; Belgiumban e szám $^1/_{24}$-re, Francziaországban pedig már $^1/_{200}$-re változik, Németország kőszén dolgában még oly szerencsés helyzetben sincs, mint Francziaország, mely még szinte dúsan van megáldva. L. Roemer 332. lapját. [33]) V. ö. dr. Schoedler id. m. 411. lapját. [34]) Gränzenstein id. m. 38. l. [35]) L. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 341—346. l. [36]) L. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ czimü munkájának 349. s köv. l. V. ö. Gränzenstein id. m. 39. s Schoedler „Természetkönyvének“ 439. lapját. [37]) L. Schoedler id. m. 437. l. Gränzenstein id. m. 38. l. [38]) Schoedler id. m. 436. l. [39]) Főleg a mürzi és lavanti völgyekben, azonfelül Radobojban Horvátországban találhatni ilyen szénképződményekre. V. ö. Roemer: „Synopsis der Min. u. Geogn.“ 393. s köv. lapjait. [40]) L. Gränzenstein: „Das österreichische Berggesetz“ 49. l. [41]) L. Schoedler „Vegytan“-ának

353. l. [42]) L. Schoedler „Természetkönyvé"-nek 437. l. [43]) A torlasz és termőréteg folytonos vastagodását némelyek a földgiliszták működésének tulajdonitják. L. erre nézve Roemer: „Geologie" 445. s köv. lapjait. Különben e korszaknak főleg tőzegképződményére nézve v. ö. Gränzenstein id. m. 41. és Roemer id. m. 401. l. [44]) „Ált. bányatörvény" 76. §. [45]) L. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn." cz. m. 404., 402., 403., 308. s 346. lapjait. V. ö. Gränzenstein: „Das österr. Berggesetz" 34., 35. l. [46]) Roemer id. m. 405., 408. lapjain. V. ö. Gränzenstein id. m. 42. l. [47]) Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn." 408., 409., 313., 308. lapjait. [48]) Gränzenstein: „Das öst. Berggesetz" 43. l. [49]) Roemer id. m, 384. l. [50]) L. Gränzenstein id. m. 43., Roemer id. m 409. s 411. l. [51]) Ugyanazok id. m. 44., illetőleg 412., 413. l. [52]) L. Zsigmondy Vilmos: „Bányatan." Pest. 1865. 2. lapját. [53]) Zsigmondy V. „Bányatan"-ának 3. l. [54]) Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geogn." 283. l. [55]) Roemer: „Synopsis" etc. 414. l. [56]) L. Wenczel Gusztáv „A magyar és erdélyi bányajog rendszere" cz. m. 10., 11. lapjait. [57]) Hingenau: „Bergrechtskunde" 38., 39. l. V. ö. Wenczel id. m. 10., 11. l. [58]) Hingenau id. m. 40. l. [59]) Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geogn." 290—294. l. V. ö. Roemer id. m. 414., 415., továbbá Hingenau id. m. 42. lapj. [60]) Zsigmondy „Bányatan"-ának 3. l. [61]) Hingenau id. m. 43. lap. [62]) U. a. 44. l. [63]) Zsigmondy id. m. 3. l. [64]) Roemer: „Synopsis der drei Naturreiche" 3. R. 418. s köv. lapj. [65]) L. Szabó József „Ásványtan"-ának 1. l. [66]) V. ö. Szabó József id. m. 2., 3., 74., 75. lapj. [67]) L. dr. Bauer: „Lehrbuch d. technisch-chemischen Untersuchungen" (Wien. 1855.) cz. művének 17. s köv. lapj. [68]) L. Szabó József „Ásványtan"ának 75., 79., 88—91. l. [69]) U. a. id. m. 92. s köv., 99. s köv. lapjain. [70]) U. a. id. m. 129. s köv. l. [71]) Az egyes ásványoknak leirására és jelen fejezetnek az egyes fémeket tárgyazó részére nézve lásd Gränzenstein: „Das öst. Berggesetz" 18—26. l. Hingenau: „Bergrechtskunde" 17—28. l., továbbá Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn." cz. m. 236. s köv. lapj. V. ö. dr. Konek: „Az ausztriai birodalom és hazánk statisztikájára" vonatkozó munkájának 242. s köv. 250—282. lapjait. Szabó József „Ásványtan"-ának 142. s köv. lapjait. L. Sigmund Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geogn." cz. m. 231. s köv. lapjait.

2. A tág értelemben vett bányászat alapvonalai.

A bányászat nemcsak az ásványoknak a föld mélyében való felkeresését és kinyerését tüzte feladatául, hanem egyszersmind a kinyert ásványtermelékek felkészitését és kidolgozását is tevékenysége körébe vonja. A bányászat ily kiterjesztett tevékenységi körrel, tág értelemben vett bányászatnak neveztetik közönségesen, ellentétül a szükebbkörü vagy saját-

képi bányászattal, mely alatt tisztán az ásványok feltárását és kinyerését értjük. Szólani fogunk tehát röviden: a) az ásványok felkereséséről vagyis a kutatásról, b) az ásványok feltárásáról, vagyis a sajátképi bányászatról, c) végül a kinyert ásványok félkészitéséről és kidolgozásáról vagyis a kohászatról.

a) A kutatás.

Kutatás alatt a föld méhében rejlő ásványok felkeresésére irányzott bányászati tevékenységet értjük.[1])

A régibb időben művelés alá vett bányák ásványtelepei jobbadán véletlenül fedeztettek fel, és számos monda kering a bányásznép ajkain, melyek mindegyike az ásványtelepek esetleges feltalálásáról tanuskodik;[2]) azonban az ujabbkori bányák telepei közül nem egyet már alapos, és a földisme segélyével foganatositott kutatás által fedeztek fel. Általában a föld- és ásványisme segélye nélkül okszerü bányamüveletet kezdeni nem lehet, s e tudományok mellőzése sok keserü csalódásnak volt már oka.[3]) A kutatási kisérletnek azt kell megállapitania: vajjon a kutatni szándékolt vidéken létezik-e sikerrel művelhető ásványtelep? Ennek megállapitása főleg oly vidékeken, hol már jelentékenyebb bányászat van, az ottani tapasztalatok segélyével sokkal könnyebb, mint ott, hol még semmi bányászat sem létezik. Ily helyeken a kutatás (Schürfen) csak akkor könnyü, hogy ha jelentékeny kibuvás (Ausbiss) mutatkozik, mert annak nyomán sikerrel lehet legtöbb esetben haladni; ellenben ha ily kiindulási pont nincs, akkor az eredményes kutatás sok nehézséggel van egybekapcsolva, s a kutatónak a földisme és ásványtan segélyéhez kell folyamodnia: első sorban ugyanis a kutatónak arról kell meggyőződést szereznie, vajjon a túrzás alá venni szándékolt vidéken oly képződmények vannak-e, melyekben földismei tapasztalatok szerint bányászatilag értékes minerálliák találhatók? Ha ily képződmény mutatkozik, akkor annak rétegeit dőlésök irányában szorgos vizsgálat alá veszik: a folyók, patakok medreit, mély útakat, hegyoldalakat, kőfejtéseket és egyáltalán mindazon helyeket, hol a kőzet természetes vagy mesterséges úton fel van tárva, meg szokták szemlélni, különös figyelmet forditván az itt-ott netalán előfordulható ásványdarabkákra és azok darabjaira, miből a telep közellétére nem egy izben következtetést vonhatni.

A rétegzet települési viszonyai határozzák meg rendesen a további eljárást: szintes vagy lapos fekvésü rétegzetnél a kisérleti munkálatok legczélszerübben függélyes, — meredek vagy álló rétegzetnél ellenben szintes irányban történnek legtöbbnyire.[4])

Ezen most emlitett szabályhoz képest a kisérleti munkálatok többféle módon történhetnek.

Oly helyeken, hol az ásvány- és földismei észleletek egybevetése, meg a talált ásványdarabkák alapot nyujtanak azon föltevésre, hogy a keresett ér vagy telep közel lehet, a kőzet könnyebb szemlélése végett a termőrétegben és torlaszföldben keresztárkot húznak (das Ziehen einer Rösche); de ha ez czélhoz nem vezet, vagy a kutató mélyebben akar a kőzetbe hatolni, akkor három mód között választhat, e választásnál azonban a kőzet települési viszonya és az arra vonatkozó, már fentebb is emlitett szabály szokott zsinórmértékül szolgálni.

Ha szintes kisérleti munkát kezd a kutató, akkor az ásványdarabok lelhelyének közelében a hegyoldalba egy vizszintes irányu kis alagúthoz[5]) hasonló vágást kezd s annak folytatása által igyekszik a keresett ásványtelephez jutni; de ha függélyes irányban óhajt turzani a kutató, akkor vagy kutató-vermeket[6]) ásat bizonyos távolságban egymástól, s ezek segélyével az áthatolt rétegzetek ásványtartalmáról tudomást szerez, vagy végre a fúró segélyéhez folyamodik.

Fúrásnak neveztetik azon műtét, mely által az ahhoz alkalmatos műszer — a földfúró (Erdbohrer) — segélyével a föld kérgében csekély átmérőjü, kerek és nagyobbára függélyes — fúrlyuknak (Bohrloch) nevezett ür készül;[7]) ez ür rendesen csak néhány hüvelyk átmérettel bir ugyan, de a zuham (Stoss) által szétzúzott kőzettöredékekből vagyis a fúróporból (Bohrmehl) bizton megitélhetni, hogy a földkéreg mily tartalmu rétegzetekből áll. A fúrás maga a fúrónak sulya által vitetik véghez; a fúró t. i. bizonyos magasságba emeltetvén, onnét szabadon bocsáttatik, s ily módon saját sulya által idézi elé a fúrást; lehet a fúró rudazat (Gestänge) vagy pedig kötél általi fúrás. Hol a kőzetben futóhomok vagy görgeteg föld van, a fúrlyuknak kibéleléséről szokás gondoskodni; a fúrás teljes jelentőségre csak az ujabb korban jutott s főleg

a kőszéntelepek kutatásánál legjelentékenyebb kisérleti munkálatnak nevezhető.[8])

Jegyzetek és idézetek. [1]) L. „Der praktische Grubenbau, oder die wichtigsten Grundsätze aus d. Gebiete des Bergbaues“ etc. v. Joseph Gall v. Gallenstein (Grácz 1858.) 238. lapon. [2]) Az esetleg még ma is fontos szerepet játszik az ásványtelepek felfedezésében, — s a számos rege (a földből kinőtt ezüstágakról meg ólomrudakról) mind azt bizonyitja, hogy azon korban, midőn a természettudományok még bölcsőjükben voltak, kizárólag a véletlen volt az ásványok felfedezésében a tényező; földmunkálatok alkalmával vagy más úton észrevett termésásvány kibúvása szolgált legtöbb esetben figyelmeztetésül; ma már azonban a föld- és ásványisme segélyével okszerü kutatás utján is igen szép eredményt képes a bányászat felmutatni. L. Hingenau: „Bergrechtskunde“ 69. l. [3]) Zsigmondy Vilmos „Bányászat“-ának 18. l. [4]) Ugyanaz a 19. s követk. lapokon főleg a kőszénkutatásra nézve. [5]) E kutatási alag tárnának is neveztetik; erre nézve l. a következő szakaszt. [5]) A kutatási vermek aknáknak hivatnak; l. erre nézve a köv. szakaszt. [7]) Zsigmondy id. m. 35. l. [8]) L. Hingenau: „Bergrechtskunde“ 70—75. l. V. ö. Zsigmondy id. m. 20., 35., 44. s köv., továbbá 147. s köv. l.

b) A sajátképi bányászat.

Ha a bányász akár a véletlen (pl. szembeötlő kibuvás), akár pedig a most emlitett kutatási módok valamelyikének segélye által az ércztelep létezéséről meggyőződést szerzett, akkor annak kinyeréséhez vagyis az ásványér vagy telep kizsákmányolásához fog; természetes, hogy e végből a föld mélyébe kell hatolnia, s a telep csapását követve vájásokat kénytelen tenni.

Vájás (Abbau) alatt azon bányászati munkát értjük, mely a használható ásványok közvetlen kinyerését eszközli;[1]) e vájásnak azonban ugy kell történni, hogy az azonnali nyeremény kedvéért a jövőt ne koczkáztassa, vagyis a még kiaknázatlanul maradt ásványrészek kinyerését lehetlenné ne tegye, mert ez esetben a vájás mohózat (Raubbau) lesz; szükséges tehát, hogy a vájások okszerüen és a tapasztalat által felállitott szabályoknak megfelelően történjenek.

Minden bányászati munkálat vagy vájás folytán létrejött űr, vájnának (Bau) neveztetik általában; külön értelemben véve, azonban csak azon bányászilag készült űrt nevezik vájnának,

mely rendszeres, egyforma átmetszettel birván, függélyesen, vizszintesen, avagy lejtősen vezettetik nagyobb távolságra a föld mélyébe; ezek szerint a tárna, akna, táv, pászta stb. a vájnának mindmegannyi féleségei.

Hogy az alább ismertetendő vájnamüvek közül a bányász melyiket használja, vagyis mily vájnamű készitése által véli az ásványtelepzet kincseit könnyebben kinyerni, azt rendesen a telepképződés, melynek menetét a bányász követni kénytelen, határozza meg.

Ha oly vájna által igyekszik a föld mélyébe jutni, mely szintesen, — vagy csekély, vizcsorgául (Wassersaige) szolgáló lejttel vezet külről a hegybe, akkor tárna (Stollen) segélyével zsákmányolja ki az ásványokat: a tárnának, mely tehát egy alagúthoz hasonló vájna, szabályszerü kelléke, hogy legalább másfél öl magas és háromnegyed öl széles legyen, továbbá minden 100 ölnyi hosszuságban körülbelül egy öllel emelkedjék, hogy igy a vájás által felfakasztott vájnaviz kifolyására alkalmas vizcsorgával ellátható legyen. A tárnák egyébkint használati czéljukhoz képest különféle elnevezéssel jelöltetnek: feltárási alagnak (Zubaustollen) neveztetik akkor, ha az ásványtelepzet közvetlen feltárását czélozza, ha pedig a hegységben lévő összes bányaépitményeket alávájja, s ez által az érczekhez való férhetést s a művelést stb. megkönnyiti, akkor altárnának (Erbstollen, Galèrie d'écoulement) hivatik. Ez, — ha több bánya használatára szolgál, néha megyetárna (Revierstollen) névvel bir. A kutatásnál használt tárnát kutatási alag (Schurfstollen), azt pedig, mely a meggyült vájnaviz levezetésére használtatik, viztárna (Wasserstollen), végül a rekedt léggel biró bánya szellőztetése végett vájt tárnát légtárna (Wetterstollen) elnevezéssel jelölik; néhol a tárna csak a kinyert ásványtermelékek szállitására szolgál, s ekkor szállitási tárnának (Förderstollen) hivják. Tárnaszád vagy torkolat (Mundloch) az alag nyilása; a szintes vájnák tetejét főtének (First), alját talpnak (Sohle), jobb és bal részeit oldaloknak (Ulmen) nevezik, szint (Horizont) alatt pedig a bizonyos mélységben fekvő vizszintes vájnák összeségét értjük. (L. a 4., 5. és 6. sz. rajzokat.)

Különben a szintes vájnák még más elnevezés alatt is ismeretesek, — igy például: táv (Strecke) azon szintes vájna, mely valami fővájnából (pl. tárnából vagy aknából) veszi kez-

detét, ha pedig e távból a födü vagy fökü megvizsgálására szolgáló szintes vájnát vezetnek, ez vágat (Schlag) nevezet alatt ismeretes, és pedig födvágat (Hangendschlag) vagy fekvágat (Liegendschlag) ahhoz képest, amint a födü vagy fökü megvizsgálását czélozza; amely szintes vájnák által közvetlenül a telepeket vájják, azokat pásztának (Abbaustrasse) hivják; a vájás itt emeletileg történvén, különbség tétetik a fel- és lefelé menők között, — amazokat főtepászták (Firstenstrasse), emezeket pedig talppásztáknak (Sohlenstrasse) nevezik.

Akna (Schacht) a föld mélyébe vezetett függélyes vagy lejtős vájna; lappancs (Hängebank) az aknának felső része vagyis nyilása, fenék (Sumpf) pedig annak alsó része; szokás az aknák mélyében, közvetlenül mellettük rakadort (Füllort) késziteni, mely egy nagyobb kiterjedésü űr s a kivájt termények ideiglenes lerakására s azoknak a szállitóedényekbe való elhelyezésére szolgál. Egyébiránt az aknák irányukhoz és használati czéljukhoz képest szinte többféle elnevezéssel birnak; a föld mélyébe függetlenül lebocsátott, kerek- vagy négyszögü átmetszettel biró vájna irányakna (Richtschacht), mig ha ferde irányban megy lefelé, lejtakna (tonnlägiger Schacht), ha pedig e függélyes vagy lejtős vájna valamely tárna, vagy táv talpáról vezettetik felfelé vagy lefelé, akkor első esetben átakna, emelke (Schutt, Steigort), utóbbi esetben meg mélyakna, ereszke (Gesenk, Fallort) elnevezéssel jelöltetik. Használati czélját tekintve lehet az akna: járakna (Fahrschacht), szállitási akna (Förderschacht), gépakna (Kunstschacht), szélakna (Wetterschacht), kutatási akna (Schurfschacht) stb., ahhoz képest, amint járásra, szállitásra, ventillácziára vagy kutatásra használtatik.[2]) (L. a 7. és 8. számu rajzokat.)

Bármelyik vájnamű segélyével vagy alakjában történik is a munkálat, az háromnemü lehet. Görgeteg vagy omladékony természetü kőzetnél, például a kutatás alkalmával elháritandó termőréteg, vagy a hegy bensejében előforduló laza kőzetnél, ezt (t. i. a kőzetet) egyszerü garaszolás, ásás (das Wegfüllen) által választják el és nyerik ki,[3]) de ha már a kőzet keményebb ugyan, de robbantani még sem szükséges, vagy pedig veszélylyel jár (pl. a kőszénnél), akkor az u. n. ásókapa

(Keilhaue) segélyével vágják ki az ásványokat, mint például a kősónál vagy kőszénnél történik.[4]) Ha azonban a kőzet igen szilárd, akkor általában robbantás (Sprengen oder Schiessen) által választják szét részeit: vasék vagy fúró használtatik e czélra eszközül a bányász által, s ezt egy kalapács segélyével a kőzetbe veri néhány hüvelyknyire, az igy támadt fúrlyukacsot lőporral megtölti s a töltényt jól levervén, kanóczczal látja el, melynek meggyujtása után félrevonul; a meggyúlt lőpor robbantó ereje a szirtből egy darabot leszakit, mely ha értékes tartalommal bir, mint ásványtermelék a felkészitési és kidolgozási müvekhez szállittatik, ha pedig csak törecs (Berge), vagyis a bányászati munkálatoknál hulló, semmi ásványtartalommal sem biró meddő kőzet (taubes Gestein), akkor vagy berakatra, azaz vájnák betöltésére használják, vagy pedig kiszállitják ugyan, de a hányára, gorcztérre (Halde), azaz a tárna vagy akna előtt a kül-ön lévő kúpalaku ásványhalmazra öntik.[6]) A dynamit, mint robbantószer segélyével természetesen nagyobb eredményt lehetne elérni, mint a lőporéval, mert feszereje sokkal fokozottabb mint a lőporé, ámde épen, mert rombolóereje igen nagynak bizonyult be, addig mig hatását tökéletesen és általánosan ki nem ismerik, nem czélszerü földalatti vájnákban használni.

Általában a bányamunkálatnak óvatosan s a bányavész elleni védintézkedések szorgos figyelembentartása mellett kell történni; a bányavészek származhatnak beomlások, gyuladások, vizfakadásoktól és a bányalégtől.

Hogy a beomlások, melyek nemcsak az emberéletet s a bányamüvet, hanem még a kül-ön lévő vagyont is fenyegethetik, elkerültessenek, szükséges, hogy a vájások okszerüen történjenek, vagyis a munkálat alkalmával bányagyám (Bergveste) maradjon; bányagyámnak a telep azon része neveztetik, mely annak vájásakor a vájnának összeomlás elleni biztositására meghagyatik; e telep a kőzet minőségéhez képest lehet három, sőt több öl vastagságu is. Ezenfelül, mert a kőzet nem mindig szilárd, s igy egyes részei a vájnaűrbe omolhatnak, oly vájnáknál is, melyek csak rövid, időleges használatra szánvák, mint például a kutatási tárnák vagy aknák, gondoskodni kell azoknak ácsolatáról; ácsolat (Grubenzimmerung) alatt a vájnák főtéinek és oldalainak a beomlás ellen támaszfákkal való biz-

tositását értjük. Támaszfákul lomb- és tűlevelü fák egyaránt alkalmasak, azonban a fákat eleve le szokták hámlitani, mert a fák kérge a bányanedveket könnyebben magába foglalja, mint a lehántott fa, s igy az ácsolat hamarább gyengül; magától érthető, hogy más módon történik a tárnák ácsolata, és ismét másként az aknáké.[7]) Ha azonban a vájnamű egészben vagy részben hosszasabb használatra van szánva, vagy pedig laza, görgeteg kőzetbe akar a bányász hatolni, akkor a beomlások ellen biztosabban védheti magát kifalazás (Ausmauerung) által: ez tagadhatlanul többe kerül, mint az ácsolat, ámde hosszasabban tart és sokkal biztosabb, és oly bányáknál, hol gőzgépek vannak a bánya mélyében alkalmazva, s igy a tűz és tüzelőanyag miatt bányagyúladástól lehet tartani, a bányamű érdekében kivánatos, miszerint kifalazás és ne ácsolás által védjék azt a beomlások ellen. (L. az 5. és 4. sz. rajzokat, melyek egyike ácsolt, másika falazott tárnát mutat.)

A bányagyúladások (Grubenbrand) elkerülése a legnagyobb vigyázatot teszi szükségessé, főleg oly helyeken, hol a bánya maga is égvényes anyagokat (pl. kőszenet, ként stb.) tartalmaz, vagy pedig ácsolattal van ellátva, mert az ily bányagyuladások az emberéletet nem is számitva, legjobb esetben is az ácsolatot megemésztik, s igy tetemes költséget okoznak,[8]) leggyakrabban azonban ennek folytán bányaomlást, vagy pedig ha az ásványok égvények, az egész ásványtelep megsemmisülését eredményezik. Vannak bányák, melyek 70—80 év előtt gyuladtak meg, és még most is égnek;[9]) a bányáknál, hol a gyuladástól bármi okból tarthatni, a tűzgerjesztéstől felette óvakodni kell, ha pedig az ily gyuladások mégis előfordulnak, azoknak eloltását megkisérlik, mi ha nem sikerül, a bányát mentesen elzárják, hogy a gyuladás a szomszédos bányamüvekre ki ne terjedjen.[10])

Harmadik veszélyes elem a viz; az eső, hó és minden nedvesség a föld repedésein és hézagain át annak mélyébe fut s oly helyeken egybegyülve, hol erre a természettől alkotott tér van, vizmedenczéket képez; ez okból minden mélyebb ásásnál rendszerint viz szokott felfakadni. Bányamüveknél, ha még ezek nem hatoltak nagyon mélyre, eleinte csak kevés viz szokott a vájnamű fenekén mutatkozni, minél mélyebbre hatol azonban a vájás, annál több viz mutatkozik s ha már jelen-

tékenyebb mennyiség gyül egybe, akkor a bányamunkálatot felette nehézzé, néha pedig, midőn a bányamű alsóbb részeit elönti, teljesen lehetetlenné teszi. De nem mindig egyszerü szivárgás utján gyül egybe a vájnaviz, hanem néha oly rohamosan és nagy mennyiségben tör elé, hogy a bányászok életét és az egész bányamüvet fenyegeti; ilyen eset fordul néha elő érczbányáknál is, ha a telep feltárása oly mélyre jutott, hogy a vájásoknál magasabban fekvő s eddig a hegység kőzetébe zárt bőtartalmu vizmedenczét nyitottak meg munkálat közben, leggyakoribb eseteit azonban e vizomlásoknak a sóbányáknál látjuk.[11]) Ugyanazért a bányaművelést kezdetben ugy inditják meg, hogy a viz által okozandó akadályokon segiteni lehessen: a szintes vájnákat ugy vezetik, hogy azok kellő lejttel birjanak, s talpuknál mindjárt vizcsorgákat készitenek, aknáknál pedig a fenéken egybegyült vizet, ha még az nem nagy tömegben mutatkozik, húzmüvek által edényekkel merik; midőn azonban a vájnák a tárnaszád szintes vonalától jelentékeny, például 6—800 láb mélységre vannak vezetve, s a vájnaviz az alsóbb részeket elöntéssel fenyegetvén, a munkálatot lehetetlenné teszi, már ez intézkedések nem elegendők. A főtárnát ugyanily alkalommal is ellátják vizcsorgával, de ez inkább a felülről és az oldalfalakról szivárgó viz levezetésére szolgál, az aknafenéken egybegyülő nagy viztömeg eltávolitására itt már a szivattyuk segélyéhez kell folyamodni; hol a fenéken egybegyült vizhez a szivattyucsövek részére külön aknát vezetnek, ezt gépaknának (Kunstschacht) nevezik. A szivattyut néhol gőz-, néhol pedig vizerővel hozzák mozgásba, van azonban eset, hogy ugyanazon gépaknában működő szivattyúk hajtására mindkét mozgatóerőt, t. i. egyiknél a gőzt, másiknál a vizet veszik igénybe;[12]) e szivattyuk a munkálhatás érdekében folyton működnek s az általuk kiemelt viz lefolyására néhol külön árkot vezetnek a főtárna (Entwässerungsstolle) talpán, másutt azonban csak a szintes vájnák vizcsorgáját használják e czélra; általában minden mélyebbre nyúló vájnánál ezen költséges, de nélkülözhetlen készülékeket alkalmazásba veszik, mert hol ezt tenni elmulasztják, ott rendesen a vájások viz alá merülvén, az ásványtelep művelése lehetetlenné lesz.[13]) Hol a viz nagy tömegekben, rohamosan tör elé, ott annak kiszivattyúzását rendkivüli géperővel kisértik meg, s ha sikerül

a bányát annyira megszabaditani e kártékony elemtől, hogy akadálytalanul eljuthatnak a vizrésig, akkor azt vizhatlan gáttal igyekeznek elzárni, s a viztömeg lefolyásának mesterséges úton (pl. tárnanyitás által) más irányt adni. (L. a 9. sz. a. rajzot.)

Negyedik tényező, mit művelés közben különös figyelemre méltatnak a bányászok, — a bányalég (Grubenwetter); ez lehet üde, bágyasztó, vagy pedig robbanó lég. A föld mélyen fekvő rétegeiből, hol széntartalmu testek bomlanak fel, nagy mértékben szénsav, egy szin- és szagtalan gáz fejlik ki, s az e gázzal telített (saturalt) bányalégben a láng kialszik, a bányamunkás pedig elkábul vagy meghal, ha azt nagy mérvben belélegzi; e gáznak súlya nagyobb mint a levegőé, azért eleinte csak a vájnák alsóbb részeiben foglal tért, később azonban lassankint a közönséges levegővel összekeveredik, s ekkor az ily bányákban kétszeres okból nem lehet dolgozni, először mert a bányalámpa (Froschlampe) nem ég, másodszor mivel a munkásokra a légzés bágyasztólag hat, sőt ha a szénsav nagy mennyiségben fejlődött ki, még halált is okozhat.[10]) Van ismét eset, hogy a növényanyagok, melyek széntartalommal birnak, alsóbb mérséknél felbomlanak, s szenük egy része a köneny (Hydrogen) egy részével gázalaku vegyületté alakul; ez ha bányákban történik, akkor az bányagáznak neveztetik. A bányagáz szintelen, tiszta állapotában szagtalan, s meggyújtva gyengén világoló lánggal ég, de ha levegővel van keverve s meggyúl, a durrléghez hasonlóan ég el,[15]) miért is robbanó bányalégnek (Schlagende Wetter) neveztetik; főleg a kőszénbányákban fejlik ki e gáz, s a levegővel összevegyülve borzasztó rombolásokat visz véghez, ha a bányász mécsétől meg talál gyúladni; ez a bányaszerencsétlenségek legborzasztóbb és leggyakoribb neme. A bányáknak tiszta léggel való ellátása lévén itt a legbiztosabb védszer, ezt különféle módon törekszenek elérni. Legegyszerübb neme a szellőztetésnek az, hogy ha a bányamű csak egy tárnából vagy aknából áll, akkor ha már e vájna legbensejében bágyasztó lég van, amannál egy szélaknát, emennél pedig egy légtárnát (Wetterstolle) nyitnak, vagyis a szintes tárna végpontjára a kül-ről egy függélyes aknát, az aknafenékhez pedig ugyancsak a kül-ről egy szintes tárnát vezetnek; ez által termé-

szetesen nagy léghúzam támad és az üde küllég betódulván, a rekedt, bágyasztó bányaléget türhetővé teszi. [16]) Néhol azonban ez intézkedés nem elégséges, hanem mesterséges úton látják el üde léggel a bányákat; e czélra négyszögü, fából készült, néha pedig kerek érczcsöveket használnak, s e légtisztitó csöven át a külléget azon pontra vezetik, hol a léghiány észlelhető volt; a léget szélkerék, széldob (Wetterrad, Wettertrommel) vagy fúvó (Blasebalg) segélyével hajtják be, másrészt azonban más csöven a romlott bányaléget gép által (saugende Maschine) kiszivják.[17]) Néhol vizkészülék (Wassertrommel) által idézik elé a légváltozást; a viz tudvalévőleg sok körléget hord magával, s azért igen alkalmas eszköznek bizonyult be az erős vizsúgár általi légtisztitás is.[18]) A robbanó bányalég megismerésére legbiztosabb eszköz a bányamécs, mert oly helyeken, hol e gáz van, a mécs lángja nagyobb s kékes szinü lesz; e jelenség a bányászt a veszély közellétére figyelmezteti.[19]) A bányáknak friss léggel való ellátása nemcsak a bágyasztó, hanem a durranó bányalég veszélyei ellen is a legjobb óvszert képezik; mindazáltal, hogy a vész mégis jobban kikerültessék, Davy-féle biztositólámpával birnak a munkások,[20]) mely egy sodronyhengerrel ellátott olajlámpa, s mert a sodronyszövet hűtő tulajdonsággal bir, a bányagáz a mécshez hatol ugyan, s ott meggyúlad, de a láng a sodronyszövet emlitett tulajdonsága miatt annyira meghűl, hogy az égés a lámpán kivül nem terjedhet.[21]) Természetes, hogy itt főgondot arra forditanak, miszerint a sodronyhenger lezárt s a szövet ép állapotban legyen, miért is a felügyelők a munkások lámpáit gyakran megvizsgálják, s ez nem felesleges óvatosság, mert a bányavészek e legborzasztóbbikának, egyetlen munkás hanyagsága vagy könnyelmüsége miatt számos emberélet eshetik áldozatul, azonfelül a robbanás rendesen beomlással, vagy pedig ami még roszabb, bányagyúladással szokott járni.[22])

Eddig láttuk, hogy a bányavészek elkerülése mellett mi módon történik az ásványok kinyerése, most áttérünk arra, hogy az annyi akadály között kinyert ásványok mi módon szállittatnak a bányából ki és rendeltetésük helyére.

A szállitás a bányamű alkatához képest kétféle úton történhetik, ugymint: az e végre használt tárnán, vagy pedig az

e czélra készült aknán; első esetben a szállitást (Förderung) tárnaszállitásnak (Stollenförderung), — második esetben pedig aknaszállitásnak (Schachtförderung) nevezik.[23])

Azonban a szállitás e két neme nagyon gyakran egybe van kötve egymással, azon különbséggel, hogy a szállitás nevét onnét nyeri, amily vájnaúton az ásvány a külre érkezik.

Az egész szállitási ügymenet tisztán tárnaszállitás akkor lesz, — hogy ha az egész vájnamű egy tárnából áll, vagy hogy ha a szállitási tárnán kivül a bánya többi részeit szintes vájnák képezik; ez utóbbi esetben azonban a kiszállitást megelőzi a különféle távok, pászták és szárnyvágatokban kinyert ásványtermeléknek e helyekről a szállitási tárna végpontjához való szállitásuk. Hasonlóan történik, hogy ha a tárna talpáról lefelé, vagy főtéjéről felfelé vezetett mélyaknák vagy átaknák vannak a bányában; általában tehát a különféle vájnák termelékei elébb a fő- vagy szállitási tárna végpontján egybehordatnak, s ott felrakatván, onnét szállittatnak ki. A szintes vájnákban ásott termelékek a munkások által taligán, tolószekérkén vitetnek a rakodóhelyhez, mig az átaknák szárnyvágataiból az ásványokat legörditik az aknafenékbe, mely itt rendesen a szállitási tárna végső pontja szokott lenni; a mélyaknákból (Gesenk) azonban már mesterséges húzmű segélyével emelik ki az érczet. E húzmüveket kezdetleges bányamüveknél emberi erő hajtja, s mindössze is egy hengerkerékből áll, a henger végén van a munkások által kezelt fogattyú, a hengergerendre csavarodó kötelen pedig függ a tonna, melybe az ásványt rakják (l. a 10. sz. rajzot); ez azonban igen lassu munka, s a valamivel nagyobb beruházásokkal biró bányamüveknél már lóerő által hajtott és bonyolódottabb szerkezetü járgányt (Göppel) találunk (l. a 11. sz. a. rajzot), mig a nagy, s a műtani vivmányok segélyével müvelt bányáknál a mélyaknákból gőz-szállitógép segélyével emelik ki a termeléket; ez egy vaskorláttal ellátott, fagerendek között haladó tömör fatábla, mely gőzgép által hajtott vashengerről csavarodó sodronykötelen függ, s rendkivül gyorsan 15—20 mázsa terhet képes tetemes mélységből a tárna felszinére hozni, azonkivül balesetek ellen is biztosabb az előbbi készülékeknél, mert a sodronykötél a súly által feszült állapotban lévén, két vas-rugonyt tart egybe, melyek a kötél elszakadása

esetére — megszünvén összehúzatásuk, — szétpattannak s a fagerendekhez erősitett számos párhúzamos vasfogak valamelyikébe akadnak; ekként tehát a lezuhanás veszélye ellen is van gondoskodva.[24]) A bánya minden részeiből ekként összehordott ásványtömeget a szállitási tárna rakodóhelyén szekerekre helyezik; ezen, négy vaskerékkel ellátott, szétbontható deszkaoldallal biró szekerek, csille (Hund) elnevezéssel jelöltetnek, s rendesen keskenyvágásu vasúton járnak, a csillérnek (Hundstösser) nevezett bányamunkás által tolatva; hogy ha azonban a csille igen nagy, akkor górcsillének (Riese) hivatik, és ez esetben, vagy ha a szállitás tetemesen hosszú pályán tart, akkor lóerőt használnak vonására.[25]) (L. a 12. sz. rajzot.)

Az aknaszállitásnál, hogy ha annak mélyében szárnyvágatok vannak, a szoros értelemben vett aknaszállitást (épen úgy mint a tárnaszállitásnál) megelőzi a különféle vájnákban kinyert termékeknek a rakadorhoz való szállitása (Streckenförderung), ha pedig csak egy aknából áll az egész vájnamű, akkor a fenékről a rakadorhoz hordják az ásványokat, s innét emberierő által hajtott húzmű, vagy pedig lóerővel mozgatott járgány által a külre emelik. A sajátképi bányászattal, ugymint: a vájnamüvek nemeivel, alakjával, a kinyerési munkálatokkal, továbbá a bányavészek elleni intézkedésekkel, végül a szállitások három nemének, jelesül: a bánya bensejében való egybehordásnak (Streckenförderung), — az akna- és tárnaszállitásnak (Schacht- oder Stollenförderung)[26]) természetével megismerkedvén, most már áttérhetünk az ásványok felkészitésére, kidolgozására, vagyis a kohászatra.

Jegyzetek és idézetek. [1]) L. Zsigmondy V. „Bányatan"-ának 4. lapját. [2]) Ugyanaz id. m. 4., 5. lapjain. Aknák általi müvelés legtöbb esetben a sóbányáknál fordul elő, mig az érczbányák termelékei rendszerint tárnamüvek segélyével nyeretnek ki, különben e részre v. ö. Hingenau: „Bergrechtskunde" 74—79. lapjait. Az altárnának (másként megyetárna) használati czélja leginkább vizlevezetés, ventilláczió s végül olcsó és könnyü szállitás szokott lenni. L. ezekre nézve Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde" czimü müvének 61—65. lapjait. [3]) L. Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde" 10. s köv. lapj. [4]) Ugyanaz id. munkájának 20. s köv. l. [5]) V. ö. Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde" cz. müvének 31. s köv. lapj. [6]) L. Zsigmondy „Bányatan"-ának 5. l. [7]) Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde" 2. s köv. 9., továbbá 69. s

köv. lapj. [8]) Igy legujabban egyik erdélyi sóbányának ácsolata — egyéb kárt nem is számitva — lett a bányagyuladás áldozata. [9]) V. ö. Hingenau: „Lehrbuch der Bergrechtskunde“ cz. m. 97. l. [10]) Gondatlanságból eredhet a tűz a kőszénbányáknál még az által is, hogy ha a kőszéntörecset felgyülni és megfülledni hagyják. L. Hingenau id. m. 96. l. [11]) Hazánkban a rónaszéki sóbánya van viz által elöntve; a hires wieliczkai sóbányában pedig nem rég oly tetemes mennyiségü viz fakadt föl, hogy a sótelep feloldatásától és az alá-aknázott város összeomlásától tartottak, — azonban a tudomány és munka segélyével sikerült elháritani a fenyegető bajt; a vizet kiszivattyuzták, a vizrést elzárták és most már a munka zavartalanul folyik tovább. [12]) Igy például a nagybányai „kereszthegyi“ kincstári bányának ugyanazon egy gépaknájában két különböző, egy viz és egy gőz által hajtott szivattyu müködik. [13]) Honunk mindazon bányái, melyek már igen mélyre hatottak, alsó részeikben viz által vannak elöntve, s csak folytonos szivattyuzás teszi lehetővé a további müvelést; igy pl. a most emlitett nagybányai, továbbá a selmeczi stb. bányák a szivattyuk segélye mellett müvelhetők, mig a rézbányai (Biharmegyében) állitólag gazdag tartalmu ásványtelep el van öntve. Különben erre nézve l. Gallenstein id. m. 131—142. l. [14]) A szénsav néha a külszinen is fejlődik s észrevehető hatással bir; általánosan ismeretes pl. az u. n. nápolyi kutyabarlang és a hindosztáni mérges völgy. L. erre nézve Schoedler „Vegytan“-ának 279—280. l. A bányamécs három német különböztetik meg, még pedig alakjukhoz képest: Froschlampe, Eierlampe és Kannenlampe elnevezéssel birnak. V. ö. Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde“ 49. l. [15]) L. Schoedler „Vegytan“-ának 281. s köv. l. [16]) Ez oly mindennapi eset, mely leggyakrabban szokott előfordulni s érczbányáknál is tapasztalható. L. Gallenstein id. m. 154. s köv. lapj. [17]) Ugyanaz id. munkájának 158. s köv. l. [18]) E vizkészülékek olcsóságuk mellett tartósak s oly hatásosak, hogy a csövön át vezetett s a vizzuham folytán mozgásba jött lég, néhány száz ölnyire bent a bányában, képes még a mécslángot kioltani. Szerkezetükre nézve l. Gallenstein id. m. 156—157. l. [19]) Ugyanaz id. m. 148. l. [20]) E lámpa, mely feltalálójától vette nevét, — sir Humphry Dawy angol vegyész észleleteinek eredménye; Davy 1815-ben tette felfedezését, azóta azonban tökéletesitették Müseler, Roberts és Dumesnille. L. erre nézve Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde“ cz. müvének 149—150. l. [21]) L. Schoedler „Vegytan“-ának 281. l. [22]) Angliában a kőszénbányák munkásainak lámpáira külön felügyelő visel gondot, kinek egyéb feladata nincs, mint a sodronyszövetek zárt és ép állapotára felügyelni, s ezen őrt „Davyman“-nek nevezik; hogy ez óvatosság mellett mégis sok szerencsétlenség történik, az köztudomásu dolog, mi egyrészt a bányagáz veszélyes voltáról, másrészt azonban az angol bányarendészet roszaságáról tanuskodik. [23]) V. ö. Hingenau: „Bergrechtskunde“ cz. müvének 82. l. [24]) Az itt leirt szerkezethez hasonló gőzszállitógép van a nagybányai „kereszthegyi“ bányában,

melyre az aknatávból vasúton kitolt csillék érczczel telve elhelyeztetnek, s kiemeltetvén, a szállitási vagy altárna vasútjára helyeztetnek azonnal. [25]) A bányavasútak, csillék és szállitási eszközök szakértő leirását lásd Gallenstein többször idézett művének: „Die praktische Bergbaukunde“ 190—218. l. [26]) Ugyanaz id. munkájának 187. l. Némely bányajogiró a bányászati alapismeretek kiegészitő részének tartja a bányamérés alapvonalait is, s annak ismertetésébe bőven bocsátkozik (p. Hingenau 97—114. l.); bár hazai bányajogunkban a hazai bányamérnököknek nincs azon fontos szerepkörük, mint a francziaországiban, mindazáltal itt én is helyén látom pár szóval a mérnöki működést megemliteni. A bányamérnökök feladata főleg a bányamértékek kimérése, még pedig nem csupán a kül-ön, hanem bent a föld szine alatt is; természetes, hogy a külső és földalatti mérés között nagy különbség van; ez utóbbira sajátos készülékü méreszköz (u. n. sächsische Schinnzeug) van, mely delejtű, fokív és zsinórból van egybeállitva, s a méréseknél főleg hazánkban még most is ez van használatban, bár ennél már ujabb és tökéletesebb készülék is van. A felmért területekről a bányamérnökök térképet vesznek fel, melyeket azután a bányahatósághoz intézett beadványoknál mellékletként lehet használni, ugyancsak ők készitenek müvelési terveket a vállalkozók számára. Peres kérdéseknél a bányamérnök (Markscheider) szerepe leginkább ott fontos, hol határvillongások, birtokháboritások képezik a per tárgyát, mert itt ő mint szakértő mond véleményt, s a biróság annak alapján itél; azonfelül szemlékben, becslés stb. peres és perenkivüli eljárásban segédül használható. Ennyit tartok szükségesnek általában előadni inkább a bányamérnökök hatásköréről, mint a bányamérnöki ismeretekről, mert ezeket egyáltalában nem tartom elkerülhetlenül szükségeseknek a bányajog megértésére.

c) Felkészitès (Aufbereitung) és kidolgozás vagy kohászat (Hüttenwesen).

Az ásványok egy része oly állapotban szállittatik ki a vájnákból, hogy azokat az emberi szükségletek fedezése végett azonnal forgalomba lehet hozni, de a nagyobb rész a kőzetben annyira elszórva és más ásványokkal olyannyira összevegyülve jő elő, hogy még előbb a kőzettől meg a többi ásványvegyületektől megszabaditani s igy a forgalomra alkalmassá tenni szükséges. Ez kétféle módon történhetik, ugymint: erőműtani és vegytani úton; amazt felkészitésnek (Aufbereitung, préparation mécanique), emezt kohászatnak (Hüttenwesen, préparation chimique) [1]) nevezik. Némely ország bányászai a felkészitést a szoros értelemben vett bányászathoz számitván, a

kohászattól egészen elkülönitik, s az egész bányaipart „bányászat és kohászat“ (Berg- und Hüttenwesen) elnevezéssel jelölik, mialatt a bányászat mindhárom ágát, ugymint: a szoros értelemben vett bányászatot, továbbá a felkészitést és végül a kohászatot is értik. Minthogy azonban a felkészitési munkálat a bányaiparnak igen fontos részét teszi, és épen annyira tekinthető önálló iparfoglalkozásnak, mint a kohászat, czélszerünek látszott a sajátképi bányászattól elkülönitve, a kohászattal együtt ismertetni.

A felkészités azon tevékenység, mely erőműtani (mechanisch) úton az ásványok megtisztitását, vagy tartalmuknak kisebb térfogatban való konczentrálását tüzi ki feladatául; ez különféle módon történhetik, s a természásványoknál, mint pl. a szinarany-, meg a gazdagtartalmu, rögtön olvasztható érczeknél alkalmazást nem nyer. A felkészitési munkálatok két főcsoportra oszthatók: az első a felkészitendő ásványok tördelésével (Zerkleinerung), a második pedig a valódi ásványtartalomnak a meddő kőzettől való elkülönitésével (Separation) foglalkozik. A tördelést gépek végzik rendszerint, és pedig háromnemü tördelőgépezet van általában alkalmazásban, ugymint: zúzgépek, érczmalmok és zúzdák. A zúzgépek (Quetschwerke) oly felkészitési müvek, melyeknél a zúzérczet (Pocherz) egymás mellett párhuzamosan forgó hengerek (Walzen) közé bocsátják, honnét a zúzmány rostákra jő, melyek azt fajsúly és finomság szerint osztályozzák; az érczmalmok (Erzmühlen) pedig a tördelést akként végzik, hogy a már elébb kalapácsok által szétvert ásványok kőjáratok közé kerülnek s azok által összemorzsoltatnak. Legelterjedtebb hazánkban a tördelési müvek között a zúzda (Pochwerk) (l. a 12. sz. rajzot), mely egy sor, nyilvasnak (Pocheisen) nevezett, vastalpu, függélyes fagerendből áll, e gerendet egy vizkerék által [2]) hajtott, s kiálló vasfogakkal ellátott, saját tengelye körül forgó henger hozza mozgásba; e henger vasfogai ugyanis minden körforgásnál beleakadnak alulról a fagerendekből vizszintesen, oldalt kiálló fogakba, s a zúzczölöpöket egy emelékre (Hubhöhe) vagyis bizonyos magasságra föltolják, honnét azok lezuhanva, súlyuk által az alájuk került, s zúzköpüben (Pochtrog) lévő zúzandó készletet (Pochvorrath) porrá törik. (L. a 13. és 14. sz. rajzot.) A nyilvasnak nevezett vasazott talpu álló gerendek

hármankint külön-külön csapatot képeznek, s minden ily csoport czölöposztályt (Pochsatz) képez. E zúzdák lehetnek: 1) száraz zuzdák (Trockene Pochwerke), s igy akkor neveztetnek, ha a köpübe vizet nem bocsátunk, mi főleg választott érczeknél (Scheidenerz), melyeket a tördelés után azonnal az olvasztóba visznek, szokott történni, közönségesen azonban 2) a nedves zúzdák (Nasspochwerke) a leggyakoriabbak, melyeknél a zúzmányra vizet eresztenek, s ez a törött ásványporral zúzdaiszapot (Pochtrübe) képez. Az igy bevégzett tördelés után következik a valódi ásványtartalomnak a meddő kőzettől való elkülönitése, s ugyanakkor az ásványrészeknek finomságuk és falysúlyuk szerint való osztályozásuk (Sortirung), ami viz segélyével történik. A rostálás- és rostán való mosásnál, mi szinte használatban van, sokkal elterjedtebb a szér és a lökszér. A közönséges szér (Schlämmherden) egy csekély lejtővel biró, oldalain bedeszkázott, alsó részén azonban a viz lefolyása végett nyitva hagyott fatábla, melyre durva vászonszövet van kiteritve; e szér felső része az érczköpü elé, illetőleg alá van helyezve, s a köpüből kifolyó, zuzdaiszappal kevert viz a szekrénynek vászonnal fedett lejtőjén leszalad ugyan, de a legsúlyosabb és legfinomabb tartalom leülepszik, s a viz csak a meddő zuzdaport vagyis iszapot viszi magával. E közönséges szér egészen mozdulatlanul áll, s főleg ebben különbözik a lökszértől (Stossherde); ez utóbbi egyébkint alakjára, fekvésére egészen hasonló az iszapszérhez, azonban nem áll mozdulatlanul, hanem szabályos, rövid időközökben oldalról vagy hátulról gyenge lökéseket kap, és minden lökés után ruganyos faléczek által előbbi helyzetébe szorittatik vissza; ennek következtében a zuzdaiszap higabb része a szér megmegtaszitott oldalával átellenben lévő részre rohan, de a finom és súlyos ásványszemerek fajsúlyuk fokozatos arányában telepednek le, ugymint az arany, ezüst stb. mindjárt szélről, azután a kevésbé súlyosak, s a viz csak a meddő iszapot ragadja magával; e lökszérek egyébkint osztályozó készülékkel is el vannak látva. (L. a 15. és 16. sz. rajzokat.) Fődolog általában e műveleteknél az, hogy minél több érctartalmu ásvány legyen konczentrálva lehetőleg legkisebb mennyiségü iszapban; hogy a felhozott elkülönitési és osztályozási módok közül melyik ajánlatosabb, azt a szakemberek vannak hivatva

eldönteni, azonban a helyes alkalmazás főleg a szegényebb-tartalmu érczeknél egész bányavállalatokra életkérdés. Az előadott módokhoz hasonló, de természetesen sokkal egyszerübb és kisebb mérvben történik az aranypor mosása.[3])

A kőzettől megszabaditott zúzmány most már olvasztás és vegyeljárás tárgya lesz, ami már a kohászat körébe tartozik. A kohászat (Hüttenwesen, Metallurgie) vegytani úton a kibányászott ásványok egybekötött anyagainak szétválasztását, s a tiszta, egyszerü anyag előállitását kisérli meg; szabály szerint a zúzmány valódi ásványtartalma és vegyképzetei azonban még az olvasztás előtt kipuhatolandók, annak megtudása végett: minő eljárás követendő az olvasztásnál, s megérdemli-e a zúzmány azt, — hogy kohászati munkálat alá vétessék; a kohászatnak ezen elővizsgálati része kémlésnek (Probierkunde, Docimasie) neveztetik, s az elemző vegytantól (analytische Chemie) abban különbözik, hogy csak a kohászati fontossággal biró testekre terjeszti ki vizsgálódását.

A kémlés czélja az, hogy kicsiny részen tett kisérletek által megtudják, minő tartalma van az egész olvasztásra szánt zúzmánynak? E végből az egész tömeg átlagos fémtartalmát (Durchschnittsgehalt) képviselő kivonatot állitanak vegyités utján elé; minden zúzmányból aránylagos kis mennyiséget vesznek, s ezeket kellően összekeverik, e keverékből azután ismét kisebb részt választanak ki, és igy azt folytonosan kevesbitik (Verjüngen), mig végül a kémlekisérlethez szükséges kis mennyiséget előállitják, s ezt kisérlet alá vévén, hogy ha például $^1/_2$ kémlelat 20% fémtartalmat mutat ki, akkor állithatni, hogy a zúzmány mázsánkint húsz százalék fémtartalommal bir. E számitásból az olvasztás eredménye ritkán és csak kicsiben szokott eltérni, s ha kevesebb jő ki, mint a mennyit a kémlet jósolt, annak okát leginkább az érczek alkatában, a kezelési módban és a munkások ügyetlenségében kell keresni. A kémlelési műtét vagy olvasztás által, száraz úton (auf trockenem Wege), vagy pedig feloldószerek, savak segélyével nedves úton (nasse Probe) történik, s ha ez minden ásványalkatrészek pontos vizsgálatát magában foglalja: elemző kémlés (analytische Probe) lesz.

A kémlet által az érczeknek nemcsak fémtartalmuk, hanem minden egyéb, a kohászati műveletre befolyással bir-

ható tulajdonságuk is kipuhatoltatik: némely ásványok könnyen, mások ellenben igen nehezen olvadnak (leichtflüssige, strengflüssige Erze), s vannak olyanok is, melyek a hő behatásainak ellentállanak, mig némelyek gőz alakjában a tűzön tovaillannak; mind e tulajdonságokat a szárazkémlet segélyével lehet világosságra hozni, a nedves kémlet az érctartalmat és vegyalkatot ismét más módon kutatja ki, s a kémlet annyiféle lehet, ahányféle érczre vonatkozik.[4]) A kikémlelt érctartalomról és tulajdonságokról a kémlő irásbeli nyilatkozatot ad, s azon kohótulajdonosok, kik az ily zúzmányt megveszik, a beváltás összegét ezen irásbeli nyilatkozat (beváltási lap, Anschlagzettel) alapján számitják ki; a kikémlelt érctartalom becsértékét ugyanis a kémlet alapján az egész zúzmányra nézve meghatározzák, s azután a munka, fáradság és gyúanyag, szóval a reáforditandó kidolgozási költségek összegét ebből levonják.[5])

A kohászati művelet alá veendő érczek ritkán kerülnek azon tiszta állapotban az olvasztóba, amint a felkészités alól kikerültek, hanem a kémlet által vagy más úton felismert tulajdonságaikhoz képest más ásványokkal kevertetnek össze, hogy kedvezőtlen tulajdonságuk kedvező természetet nyerjen; igy például a nehezen olvasztható fémek az olvasztást könnyitő ásványokkal vegyittetnek, s e művelet elegyitésnek (Beschickung) neveztetik akkor, hogy ha nemcsupán érczek, hanem másnemü ásványok is (pl. mész) használtatnak, ellenben érczvegyités (Gattirung) lesz azon esetben, ha csupán érczek elegyittetnek össze; néha azonban a könnyebb olvadás elősegélésére meddő ásványokat használnak, és ezek ily esetben a kohászati műveletnél pótlékot (Zuschlag) képeznek.

A kohászat vegyműveletei különfélék. Melegités (das Erhitzen) által azon anyagokat, melyek bizonyos hőfok mellett elpárolognak, eltávolitják a tisztitani szándékolt, s e művelet által alkatában nemváltozó azon ásványoktól, melynek ez anyagok mellékrészeit képezék; igy például a vasat megszabaditják a kéntől, az ezüstöt a higanytól stb. De ha ez elpárolgó anyagok oly nagy mennyiségben fordulnak elé, hogy jutalmazó lehet különválasztásuk, akkor páritás (Destilliren) és lengités (Sublimiren) által meghűtik, és ismét folyékony vagy szilárd, de már tiszta ásványtestekké változtatják; a

kén, és a vele együtt elpárolgó anyagok eltávolitása pörkölésnek (Rösten) [6]) neveztetik. Mihelyt a melegités oly nagy mérvet ölt, hogy az anyagok ennek következtében izzóan folyós állapotba jőnek, a művelet olvasztás (Schmelzen)[7]) lesz. Egy különös nemét képezi a kohászati műveleteknek az élenyitás (Oxydiren)[8]), midőn bizonyos testekkel az élenyt azért hozzák kapcsolatba, hogy ez által más anyagoktól megtisztitsák, igy például a nyersvasban sok szénanyag van, melegités alkalmával fúvók segélyével nagymennyiségü élenyt vezetnek hozzá, s ez a szénrészekkel együtt szénéleget (Kohlenoxyd) képez, s mint gáz elég, miáltal a vas nagymennyiségü szénrésztől megszabadulván, puhább és fehérebb lesz. A foncsoritás (Amalgamation) alatt a nemes fémeknek, ugymint: az arany és ezüstnek higanynyal való összeköttetését értjük; a higanynyal e nemes fémek könnyen egyesülnek, s ez által foncsort képeznek, és mert más fémek e tulajdonsággal nem birnak, annálfogva a higanyt arra használják, hogy az aranyat, de főleg az ezüstöt a többi érczrészektől különválaszszák. Ezt egy délamerikai közönséges bányász, Medina P. fedezte fel, de ezen találmány Európában tökélyesbitve lőn: az ezüstérczet megtörik, konyhasóval összevegyitik, megpörkölik, és azután nedvesen finomra őrlik, higanynyal és vassal kevervén, e keveréket foncsorhordókba helyezik, melyek legtöbbnyire vizerőmüvek által mozgásba hozatnak, és saját tengelyük körül forognak; a vas felbontja az arany, ezüst és réz között a konyhasó segélyével létrejött vegyületet, s az attól elkönitett fémek a higanynyal foncsorrá egyesülnek. A felesleg higanyt kisajtolják, s a foncsort kimosván, desztilláczió útján az abban levő higanyt is kiválasztják, és az ezüst kevés más fémmel vegyülve hátramarad. Meg kell még emlékeznünk a czementezésről, mely háromféle lehet, ugymint: 1) rezités, 2) edzés és 3) aranyitás vagy anyitás. Reziteni annyit tesz, mint réztartalmu vizből a rezet vas hozzáadása által kiválasztani; a réz ekkor a bedobott vasra kéreg gyanánt leülepszik; edzeni a vasat akként szokták, hogy a rúdvasat fából égetett szénporral befedik, nagy hő mellett megtüzesitik, s igy a vasnak, a vele mesterségesen egybekötött szénrészek által rendkivüli keménységet adnak. Aranyitás alatt az aranynak a réztől való elválasztását értjük; az aranyrézvegyülethez salétromot,

vasvitriol- stb. keveréket adnak, s a melegités következtében a réz az aranytól elválik.[9])

Mindezen különféle munkálatokhoz különféle épületek és készülékek szükségesek, és ezen különféleséget nemcsak a munkák nemei, hanem a kidolgozandó ásványanyagok és azok mellékalkatai teszik szükségessé. Hogy e munkálatokról némi fogalommal birhassunk, szükséges a kohászati müvek főbb nemeivel és elnevezéseivel is megismerkednünk.

Ha az érczek nyilt, s csak alacsony oldalfalakkal körülvett tüzelőben (Herd), a gyúanyaggal való közvetlen érintkezés által olvasztatnak fel, akkor e kohászati műveletet meg kell különböztetnünk a sajátképi olvasztókban (Oefen), vagyis teljesen zárt helyeken véghezvitt kidolgozástól; az olvasztókban az ércz vagy közvetlen érintkezésben van a tűzanyaggal (Schachtoefen), vagy pedig csak a tüzelőanyagból kifejlődő lánggal érintkezik (Flammoefen). Mind a tüzelők, mind az olvasztók lehetnek ugy használati czéljuk, mint alakjuk tekintetében többfélék; igy pl. a tüzelőknél pörkölő (Röstherde), készlő (Frischherde), érczválasztó (Seigerherde) stb. müveket különböztetünk meg; hasonlóan az olvasztók nagy, közép és kis olvasztók (Hoch-, Mittel- und Krummoefen), lánghődök (Flammrostoefen), vas-, ezüst-, réz-, ólom- (Eisen-, Silber-, Kupfer-, Bleioefen) stb. olvasztók lehetnek, és végül oly ásványoknál, melyek nem jőnek sem a tűzzel, sem a lánggal közvetlen érintkezésbe, hanem zárt edényekben melegittetnek, találunk elválasztó-, melegitő-, kén-, higany-, foncsor-, horgany- (Treib- und Glühöfen, Schwefel-, Quecksilber-, Amalgam- und Zinkoefen) olvasztókat.

A tüzeléshez fa- és kőszenet, vagy pedig fát használnak, s általában a tűz gerjesztésére rendszerint mindenütt, különösen azonban oly olvasztásoknál, hol a tűz az érczczel közvetlen érintkezésben van, fúvók vannak alkalmazva; e fúvókat emberi erővel vagy pedig viz által mozgatják, midőn azonban a fúvónak fontosabb szerep jut a kohászati műveletben, pl. a Bessemer-féle aczélkészitésnél, akkor gőzerővel hajtják. A felolvasztott ércz salakját hátrahagyván, folyós állapotában mintákba öntetik, az izzóan megmelegitett érczek pedig gyakran pőrölyözés alá jőnek; kezdetleges kohóknál és kis műveknél munkások pőrölyözik az érczet, nagyobb műveknél azonban

már vizkerék hajtja a kalapácsot, de van oly kalapács is, melyet gőzerő mozgat. [10]) Meg kell emlékeznünk a hengermüvekről, melyek által az izzó állapotban lévő fémek lemezekké, rudakká stb. nyujtatnak; e müvek legtöbbnyire párhuzamosan forgó vashengerekből állanak, melyek a lemeznyújtásnál folytonosan összébbszorulva a lemezt fokozatosan vékonyitják, mig a rudaknál a hengerek szilárd tengelylyel birnak, azonban a hengerek között lévő üregek fokozatosan kisebbednek, és igy az ezen üregeken átbocsátott fémrudak mindinkább vékonyabbra hengerezve jőnek elé, mert az érczek azon hengerközök alakját öltik magukra, melyekből utólszor kikerülnek. A hengergépezetet rendesen gőzerő hajtja. [11])

Jegyzetek és idézetek. [1]) E két csoportra a francziák a „Préparation des mines“ általános kifejezést használják, s alatta ugy a felkészitést, mint a kohászatot értik; ily általános kifejezés tudtommal nálunk nem létezik. [2]) Az érczmalmokat főleg Amerikában használják; az ausztriai császárságban legnagyobb elterjedtséggel Karantánban bir, a magyar királyság területén azonban igen kevés van és a zúzdák használata miatt mellőzik. L. Hingenau: „Bergrechtskunde“ 119. lapj. [3]) Az aranymosásra Kaliforniában és Ausztráliában nagy fateknőket használnak, melyeket rengető mozgásba hoznak, a vizet egy rostán átbocsátják, s az aranyport a napfényen megszáritják, azután pedig a könnyebb port és fövényt elfuvják. L. Michel Chevalier: „Cours d' économie politique“ T. III. de la Monnay. Bruxelles 1850. pag. 240. Hazánkban a közönséges aranymosáshoz durva lepleket használnak, melyen viz segélyével a fövényiszapot az aranyportól külön választják; azonban az aranybányák zúzdáinál az aranytartalmu zúzmányt fatálba helyezik, s azt vizzel elegyitvén gyenge lökemek által különitik el a kőzetportól; az elkülönitett kőzetport a vizzel együtt kiöntik s a tál fenekére ülepedett fémrétegre egy szaruból vizet bocsátván, a mosást ismét kezdik, s e müveletet addig folytatják, mig az aranypor a nemtelen részektől csaknem egészen megtisztul. [4]) A nedves uton való kémlet különféle érczeknél különféle módon történik; igy pl. a vasnál horganyvegyitést és sósavat használnak (l. Bauer: „Technisch-chemische Untersuchungen“ 115. l.), s a vastartalmat grammokban arány szerint kipuhatolják, s ismét másféle eljárást tapasztalunk a rézérczek különféle nemeinél, mást a horganynál és a többi fémeknél. L. ezekre nézve Bauer: „Lehrbuch der technisch-chemischen Untersuchungen“ cz. művének (Bécs. 1864. kiadás) 107—130. l. [5]) Szándékosan időztem ily hosszasan a kémlet ismertetésénél, mert főleg a beváltás (Einlösung) alkalmából számos peres kérdés szokott támadni; hol a kibányászott és felkészitett ércz tulajdonosa kohómüvekkel is bir, ott a kémlet

csak annyiban fontos, amennyiben azt kell kitüntetnie: vajjon az érez megérdemli-e az olvasztást vagy kidolgozást? de hol valamely bányaiparos kohóval nem bir, s igy kinyert ásványtermelékét valamely kohótulajdonosnak kénytelen eladni, ott a kémlet eredménye a bevallási összeg nagyságának meghatározására befolyással bir, s igy főleg az eladóra nézve igen nagy anyagi fontossággal bir azon kérdés: vajjon a kémlet eredménye a valódi fémtartalomnak megfelel-e, s nem tüntet-e annál kevesebbet elé? Ki bányaiparunk viszonyait némileg ismeri, az tudhatja, hogy bányaiparososztályunk szegényebb része nem képes költséges kohómüveket állittatni, hanem kénytelen kinyert ásványtermelékét a kohótulajdonosoknak eladni; mi természetesebb, mint hogy a kohótulajdonosok végezvén a kémletet, egyrészről bizalmatlankodás támad — főleg kedvezőtlen eredmény esetén — az eladó bányaiparosban, másrészt pedig tagadhatlanul számos viszszaélésre nyilik alkalom a kémlésben járatlan bányaiparossal szemben. Hol a kincstárnak nagy bányaművei vannak, és nagyobbára saját czéljai végett szakértő kémlőt („próbamestert") tart, ott a bányaiparos könnyen szerezhet magának megnyugtatást, s egyszersmind védheti magát a megröviditések ellen; hol azonban ily kémlehivatalok nincsenek, ott a jelzett bajoknak tág tér nyilik; óhajtandó, hogy a bányavidékek minél több pontján hiteles kémlők működjenek. [6]) A pörkölés oly módon történik, hogy gyúanyaggal rétegenkint az érczet felhalmozzák, s a tüzelőanyagot meggyujtván, az égés következtében a kén, továbbá a mireny, viz, higany, szénsav és más illóanyagok elpárolognak; a pörkölőhely néhol csak oldalfalakkal körülvett, felül azonban nyilt tüzelő, sőt hazánkban némely helyen és esetben egészen szabad téren végzik a pörkölést, de ha a kén vagy higany oly nagy mennyiségben mutatkozik az érczekben, hogy azoknak kinyerése érdemes, akkor pörkölőlánghődökben melegitik az érczeket, s a higanyt meg ként páritás és lengités által felfogják, s a hűtőcsövekben (Giftfänge) folyó, illetőleg szilárd testekké változtatják; az elpárolgott részektől megszabaditott érczek pedig, melyek ilyenkor földhöz hasonló kinézéssel birnak, további művelet alá kerülnek. [7]) Az olvasztás az olvasztókemenczékben történik, s ez természetesen az olvasztandó fémek nemei szerint különféle módon megy végbe; más módot követnek a nemes fémeknél, s ismét mást az ólomnál, réznél és vasnál: nagyobb kohóknál az olvasztókemenczék folytonosan működnek, s az ólmot, vasat a tűz közvetlen érintkezése teszi folyóvá, mikor is e folyós állapotban lévő fémek az olvasztó alján lévő nyiláson egy e végre készült mélyedésbe ömlenek, s ott kihűlve megszilárdulnak; a vasat ezután még mint nyersvasat ismét megtüzesitik s pőrölyözik stb. A tüzet, mely az olvasztókemenczében folytonosan ég. viz-, sőt néha gőzerő által hajtott fúvókkal élesztik. [8]) Nagy mérvben láthatni az élenyités példáját az u. n. Bessemerféle aczélkészitésnél: az izzóan folyós állapotban lévő vas egy retortába öntetik, melybe, két oldalról gőzerő által hajtott fúvók segélyével szelet vezetnek be, a betóduló éleny a vasban lévő szénré-

szekkel szénéleggázt képezve elég; időnkint a tüzes, folyékony fémanyag robajjal salakot dob ki, s bár a retortában semmi gyúanyag sincs, a vas a most emlitett vegyfolyamat következtében folytonosan nagyobb hőfokot ér el, mig végre a szénrészektől kellően megtisztulván, a retorta alján lévő nyiláson át formáka öntetik. Ily Bessemer-féle aczélkészitőgyár van a neubergi nagyhirü vasbánya kohóművei között, továbbá Gráczban és Steyrban és több más helyen. Hazánkban ugyancsak történtek intézkedések ily mű felállitására. [9]) Az aranyat midőn ezüstös érczekkel vegyitve van, nedves úton akként szabaditják meg a többi részektől, hogy salétromsav és kénsav által ezeket feloldván, az arany visszamarad; száraz úton pedig következő eljárást követnek: az ezüst-, réz- és aranytartalmu érczeket tűzmentes tégelyekben felolvasztják, hozzáadnak ezután finom porrátört kénantimont és tiszta ként, az ezüst és réz a kénnel nagy rokonságban lévén, azzal egyesülnek, mig az arany az antimoniummal olvadt állapotban visszamarad; az aranyat ezután az antimoniumtól ugy választják el, hogy e vegyületet megtüzesitik, s fújtatás által élenyt vezetnek hozzá, miáltal az antimon élenyülve elszáll s az arany tiszta állapotban marad. Némely helyeken e két módot összekapcsolják, — mint pl. a herczinіai hegyek között lévő bányamüveknél. Különben átlag minden oly vegyüléknél, hol nehezen olvasztható fémek könnyen olvadó érczekkel vannak keverve, ez utóbbiakat akként választják el az előbbiektől, hogy addig melegitik, mig folyós állapotba jőnek, s az olvasztó alsóbb részein egybegyülve, onnét kibocsáttatnak; ez eljárást csurtatásnak (Seigerung) nevezik, s ez az elkülönités legegyszerübb neme, melyet legtöbb fémvegyületnél használnak: kettős czél van ezáltal elérve, kinyerik ugyanis a könnyebben olvadó részt s visszamarad a nehezen olvadó fém. [10]) Ily hengeralaku gőzkalapács van a már emlitett neubergi vasgyárban; súlya 100 mázsa, az ó-budai hajógyárban szinte van egy valamivel kisebb súlyu. [11]) A vaskerekek hengerezésére különalaku, függélyesen álló, párhuzamos vashengerekből álló mű van; különnemü hengermüvek Ausztriának minden jelesebb vasgyárában vannak, hazánkban ujabban Diósgyőrön állitanak egy nagyszerü hengermüvet fel, az aninai vasgyárban pedig már működik egy ilyen.

III. A magyar bányajog története.

Kétségtelen, hogy a bányajog keletkezését mindenütt a bányaipar előzte meg, mert csak a bányászat felmerült viszonyainak szabályozása folytán támadtak a bányatörvények; nem tartozik azonban e munka körébe annak fejtegetése, miként és hol keletkezett a bányászat, s feladatunk csupán hazai bányajogi intézményeink rövid ismertetése lévén, itt csak a magyar bányajog történetét adjuk elé, s más államok jogtörténetéről is csak annyiban emlékszünk meg, amennyiben közvetlenül, vagy közvetve az ottani viszonyok befolyással voltak honunk bányajogi viszonyainak alakulására.

Hazánk bányajogának tekintetében három korszakot különböztethetünk meg: az első korszak ideje honunknak az európai államok közé lett lépésétől a Miksa-féle bányarendelet kihirdetéséig terjed,*) a második korszak a Miksa-féle bányarendelet érvényrejutásától kezdve annak hatályon kivül helyezéséig tart, végül a harmadik korszak az 1854-ki általános bányatörvény hatálybaléptétől egész napjainkig folyik.

Itt a hazai bányajog történetét e három korszakra osztva, a korszakokat a most érintett rendben egyenkint tárgyalás alá veszszük.

---

*) Bányajogunk régibb történetét szakavatottan s bőven kidolgozta dr. Wenczel Gusztáv egyetemi tanár: „Handbuch d. allgem. öst. Bergrechts," továbbá a Miksa-féle bányarendelet keletkezését ugyancsak nevezett iró terjedelmes kútfői tanulmányozás tárgyává tévén, „A magyar és erdélyi bányajog rendszere" czimü müvében mind ezt, mind a régibb történetet kimeritően közli. L. erre Wenczel id. m. 90, illetőleg 43 s köv. lapjait.

1. Bányajogunk története a Miksa-féle rendelet kihirdetéseig.

Azon föld, melyen most hazánk fekszik, egykor a germán, dák és római népek tusáinak volt szinhelye; a dunántúli vagyis délnyugoti rész mint „Pannonia" legelőször került a

római sasok uralma alá, s mégis a római világuralomnak és kulturának távolról sem akadunk oly fennmaradt nyomaira, minőket Erdély, az egykori Dáczia felmutatni képes. Pannonia azon roppant országútnak, melyen át a nagy származat sikságról délnyugotra, Róma felé özönlő néprajok végig pusztitottak, egy részét képezé, mig Dáczia inkább félreesett; ugyanazért Erdélyben a rómaiak épitkezéseinek számos maradványát találjuk, s bányaművelésüknek létéről is vannak észleleti adatok, mig Pannoniáról csak történeti okmányok hirdetik, hogy egykor római tartomány volt.[1]) Hazánk északi részében a quadok tanyáztak ez időtájban. E néppel s szövetségeseivel a rómaiak hosszú időn át folytattak harczokat, s bár több izben legyőzték őket, e tartományokat állandóan meghóditani képesek nem voltak, s az időnkint megujuló lázadások nemcsak a gyarmatositást tették lehetetlenné, hanem még a legiók által épitett castrumokat is elpusztitották; mindaddig tartottak e küzdelmek, mig a római birodalomnak azon korszaka elérkezett, melyben hóditások helyett saját biztonságáról kelle gondoskodnia.[2]) Ez okból valószinütlen azok állitása,[3]) kik a legrégibb selmeczi és körmöczi bányák művelését a rómaiaknak tulajdonitják; sokkal inkább hihető, hogy a Tacitus által ezüstért sovárgóknak nevezett quadok műveltették a bányákat az ebben járatos s a harczban elfogott rómaiakkal.[4]) Kérdés most, vajjon e bányavidéknek továbbra is ezen ősgermánok maradtak lakói, vagy pedig a népvándorlás őket is elüzte e vidékről?

Wenczel Gusztáv[5]) szerint azon németek, kik az alsómagyarországi bányákat művelik, amaz ősgermán népek utódai, melyek már a rómaiak korában e kárpáti vidékeken laktak, mit nem csupán a meglévő történelmi források kombinácziója, hanem a jelenleg is azon vidéken (Bars-, Zólyom- és Turóczmegyékben) lakó németek (az u. n. handerbolzok vagy krikehaierek) nyelvének jellemző sajátsága is bizonyit. Ezen állitás azonban bővebb bizonyitást igényelne, — mert ha eltekintünk is a népvándorlás egyes pusztitásaitól, s a hunnoknak a germánokkal, továbbá az avaroknak a frankokkal folytatott irtóháboruikat[6]) figyelmün kivül hagyjuk is, még akkor is nagyon meggyengiti e feltevés valószinüségét azon körülmény, hogy a kilenczedik században a Kárpátok ezen vidékén uralkodó

Szwatoploug, mint a szláv elem képviselője, a német császárral (Arnulffal) véres harczban állott, és igy alig hihető, hogy országa közepén azon nemzet törzsét megtürte volna, melynek gyülölt fejével a szláv nemzeti létért küzdött.[7]) Nagyobb valószinüséggel bir azon feltevés, hogy az u. n. alsómagyarországi bányavárosok vidékén ez időben már német elem nem volt, sőt maguk a német irók állitják, hogy a szlávok elődeiknek (t. i. a germánoknak) szokásait örökölvén, ez időben folytatták a bányaművelést.[8])

Ugyancsak német történészek[9]) szerint 1004-ben a harczinai hegyek bányáit természeti akadályok miatt tiz éven át művelni nem lehetvén, a bányamunkások onnét kivándoroltak s valószinüen Magyarországba jöttek:[10]) a bányászok első bevándorlása tehát sz. István korára tehető, a későbbi telepitéseket pedig hazai történelmünkből ismerjük: igy a Szepességen szászorszagi, Nagybányán mies-i[11]) bányászok telepedtek meg, az erdélyi szászok régi bevándorlásáról elég annyit megjegyeznünk, hogy már a tatárjárás idejében egy virágzó város a pusztitás áldozatául esett, mig e pusztitást az előrelátó, óvatos szepesi szászok kikerülék.[12]) Mindezen történeti tények azt tanusitják egy részről, hogy a német bányászok bevándorlása a 10. és 11. században vett nagy mérvet, más részt azonban azt bizonyitják, hogy a mongolok betörése már meglehetősen fejlett bányaipart talált.

A bányaipar viszonyainak szabályozásával azonban e korban a törvényhozás nem foglalkozott, s csak későbbi törvényeknek e korra hivatkozó rendelkezéseiből lehet következtetnünk, hogy a bányák nem képezték a földbirtok tartozékát, hanem a földbirtok rovására akként különittettek el, hogy a földbirtokos, kinek jószágán bányatermékek találtattak, azt a királynak csekély (cambium vagyis jószágcsere) kárpótlás mellett átengedni tartozott;[13]) miből azt következtethetjük, hogy a bányák a király főúri jogának voltak alárendelve, azokat vagy ő műveltette, vagy pedig azok művelhetésére másoknak engedélyt adott. A bányáknak a királyok által való műveltetése rendszerint csak pénzügyi szempontból történt (pl. rendkivül gazdag arany- vagy ezüstbányáknál, legtöbbnyire azonban sóbányáknál), miért is ez a bányajog alakulására és fejlődésére semmi, vagy csak igen csekély befolyással volt; sokkal

fontosabb a bányajog alakulására azon befolyás, melyet a királyi kiváltság által bányaművelési szabadalmakkal ellátott (u. n. szab. kir.) bányavárosok helyhatósági szabályai arra gyakoroltak. A királyok ugyanis főúri jogukat egyik vagy másik bányászattal foglalkozó városra ruházván, azokat vám- és egyéb adóterhektől felmentették, a földesúri hatalom alól kimentve egyenesen a közvetlen királyi hatalom alá helyezték, s a községi szabadság támogatása által virágzó bányaipart teremtettek, melynek szabályozására azután e szab. városok helyhatósági szabványokat alkottak. Ugyanezen eredményt idézte elé a király által egyes hatalmasabb földesúrnak adott bányaművelési engedélyből származott földesúri bányászat, — azonban csak oly esetekben, midőn e földesurak jogositványukat valamely községre ruházták, és azt a bányavárosok sorába emelték, mint pl. Jászó, Rozsnyó, Rudnabánya stb. városokkal történt.

Hazánk bányajogalakulásának két főtényezője volt tehát e korban, ugymint: a királyi szabadalmak és az ennek folytán fejlett bányaiparral foglalkozók szokásai; természetes azonban, hogy a törvényhozás a bányajoggal nem foglalkozván, annak fejlődése csak az egyes municzipális helyhatóságok szabályai folytán történt, miért általános bányajog nem létezett, azonban volt több partikuláris bányajog hazánk különféle bányavidékein.

A különböző vidékek partikuláris bányajoguk között első helyen érdemelnek említést az alsómagyarországi régi bányajogok [14]) és pedig a selmeczi és körmöczi helyhatósági bányajogi szabályok.

A régi selmeczi bányajognak keletkezési idejét IV. Béla uralkodásának közepére, ugymint 1240—1260. évre tehetjük; a most említett királytól nyert privilegium vétetett e statutumokhoz alapul, s a városi esküdtek által foglaltatott irásba; czime következő: „Gemaine Statt- vnd Perckrecht der Erbern vnd Löblichen Stat Schebnitz," s mint ilyen később II. Ulászló, továbbá III. Ferdinánd királyok által megerősittetett. Gróf Sternberg Gáspár, és utána Schneider prágai egyetemi jogtanár tagadják azt, hogy ily régi lenne a selmeczi bányajog, s az iglói (morvaországi) bányajoggal szemben amazt ennél későbbi származásunak állitják; azonban indokaik, melyek főleg abból állanak, hogy nem eredeti okiratban birjuk e

statutumokat, meg hogy sokkal több uj kifejezés foglaltatik bennük, mintsem ily régi eredetü okmányban ez lehető volna, — el nem fogadhatók, — mert ha e statutumok okirata nem is eredeti, mindamellett hiteles, ami pedig a kifejezéseket illeti, ezek szinte előfordulnak a német bányajog „magna charta"-jában, az iglói bányarendeletben, melyről pedig ugyanezen irók állitják, hogy 1251-ben keletkezett.[15]) Pedig az iglói bányarendeletnél, mely különben a selmeczi bányajog fordításának látszik lenni, ez sokkal régibb eredetü,[16]) s valószinü, hogy az idézett irók azért igyekeznek bebizonyitani az iglói bányarendelet régibb voltát, hogy ezáltal a selmeczi bányajogtól az őseredetüséget megtagadják, és azt a morvaországi bányajog fordításának tüntessék elé, ami azonban hiú törekvés; mert a selmeczi bányajog a Németországból Selmecz környékén letelepedett bányászok közel kétszázéves fejleményü iparviszonyainak köszöni eredetét,[17]) és mint ilyen bizonyára inkább tarthat igényt az őseredetüségre, mint az iglói, mely későbbi származásu és a selmeczinek latin fordítása.[18]) Ami a selmeczi bányajog tartalmát illeti, ez két részre oszolván, az első rész 40 szakasza magánjogi és büntetőjogi intézkedéseket tartalmaz, melyek a törvényes és végrendeleti örökösödésre, zálog- és adásvevési ügyletekre, továbbá a varázslók, tolvajok, erőszakottevők stb. megbüntetésére vonatkoznak; — a második részt, mely 20 szakaszból áll, egészen bányajogi rendelkezések képezik.[19]) A bányászati jogositványok, akár akna, akár tárna képezte azok tárgyát, mindig a városi esküdtek és a bányamester (perkmaister) által, a város pecsétje alatt adattak ki;[20]) ha valaki tárnát kezdett megnyitni, hogy azáltal valamely ércztelepet kinyerjen, köteles volt az ércz lételét a tanács és bányamesternek bemutatandó három márka ezüsttel bizonyitani, és ezek után a bánya tulajdonában maradt,[21]) de ha az adományozott és kimért hegyet müveltetés nélkül hagyta a tulajdonos, s azt pusztán találták, hat vasárnap ezt kihirdették, s felhivták a tulajdonost, hogy azt művelés alá vegye, s ha ez a felszólitásnak nem engedett, s a bányaművelés végett nem jelentkezett, hetedik vasárnap bárkinek, ki azt felkérte, oda adományozták; a kutatásnál meg épen csak három napot engedtek a kutatónak, s azután munkáját meg kellett kezdeni, különben a kutatási tért bárkinek

is átengedték.[22]) Azonban e szigoru folytonos munkábantartás kötelezettsége alól kivételt engedhetett a bányanagy azon esetre, hogy ha a művelés elé elhárithatlan akadályok gördültek, azonfelül a főbb ünnepek alatt, ugymint: husvét, pünkösd és karácsony idejében minden bányamunka 14 napig szünetelt.[23]) Ezen nevezetesebb részeken kivül találunk intézkedést azon esetre, hogy ha két akna összetalálkozik, — továbbá ha a különösen gazdag érmenetet követő és kedvezményezett kutatótárna („Suchstolle“) haladásában valamely más bányamű által akadályoztatnék (9. szak.), azonfelül a czövekelés (marschaydstempl) is meg van emlitve, végül pedig a kohók és érczmalmok épitése és fával való ellátásukról is van gondoskodva.[24])

Ezen bányajog hazánk legrégibb statutuma e téren, s még később a Miksa-féle bányarendelet behozatala alkalmával is figyelembe vétetett, amennyiben a most emlitett bányarendelettel egyeztetésbe hozták; különben ezen ugy koránál, mint rendelkezéseinél fogva nagyhirü bányajog, melyről egy jeles porosz bányajogász (Karsten) azt mondá, hogy a német bányajog fejlődésének alapjául szolgált, nemcsak Selmeczen birt érvénynyel, hanem azonkivül hatályban volt Libetbánya, Beszterczebánya, Bélabánya és Bakabánya városokban is.[25])

A régi körmöczi bányajog már nem oly nevezetes, mint a selmeczi; nem oly régi mint emez, mert csak a 14. század közepe táján jegyeztetett fel, bár Róbert Károly az abban foglalt jogokkal a körmöczieket még 1328-ban felruházta, és még ezen első redakczió is elveszvén, 1492-ben Schayder Péter körmöczi kamaragróf és Czon Miklós királyi bányamester által a városi község beleegyezése mellett, e czim alatt: „Perckwerchsgerechtigkeith“ német nyelven irásba foglaltatott, mihez azután a városi tanács és bányapolgárok hozzájárultával, Behem Bernát kamaragróf 1537-ben még néhány czikket toldott. A körmöczi régi bányajog sokkal terjedelmesebb, mint a selmeczi, mert 26 szakaszból és 18 szakasz toldalékból áll, de az eredetiséget nélkülözi, mert egészen a kuttenbergi (csehországi) bányajog másolata.[26])

Az alsómagyarországi bányavidék partikuláris joga csak a most emlitett két statutum által van képviselve, s ámbár e vidékhez ez összes Dunamellék és dunántúli rész tartozott,

nem találunk sehol az e nagy területen művelés alatt álló bányák viszonyainak szabályozására vonatkozó bányajogot; Fejér, Kovachich és mások gyüjteményeiből látható, hogy e bányavidéken számos egyházi és világi főúr birt bányajogositványnyal, igy: az esztergomi érsek, a pécsi püspök, a Garam melletti (iuxta Grón) apát, továbbá a Garai, Szentgyörgyi és Szentiványi családok nemcsak jogositványnyal, hanem bányabirtokkal is dicsekedhettek, mindamellett, s talán épen azért, mert e jogositványukat nem ruházták át községekre, a bányaipar sem vőn oly lendületet, hogy ez bányajog alakulására vagy fejlődésére vezethetett volna.

A felsőmagyarországi bányavidék városai közül némelyek szabadalmukat egyenesen a királyoktól nyerték, s mint ilyenek szabad királyi városok, ezek: Igló, Gölniczbánya és Szomolnokbánya; más városok azonban a bányajogositványnyal ellátott egyházi vagy világi főuraktól nyerték szabadalmaikat. E bányavidéken is igen kiváló bányajogositványnyal birt az esztergomi érsek, kinek egyházmegyéjéhez még akkor Rozsnyó is tartozott,[27]) s e várost III. Endre és Róbert Károly 1320-ki privilegiumai folytán virágzó bányaiparra segitette; Rozsnyó bányavárosi jogositványait Zsigmond és II. Ulászló királyok erősitették meg. Jászó bányajogositványait Albert préposttól 1243-ban kapta, s ezt utódai többször megerősitették, Rudbánya pedig a Palócziaktól, kik közül Palóczi Lászlót 1450-ben a leleszi konvent igtatta be Rudbánya birtokába, nyerte jogositványát; különösen megemlitendő itt, hogy a 16. századig a Soós-család birta és műveltette a Sárosmegyében lévő sóbányákat, minthogy még ekkor a só nem képezte a koronának kizárólagos jogát, azonban az 1514-ki országgyülés azon határozata folytán, mely a sóbányászatot a királyi fenntartott jogok közé sorozza, ezek jószágcsere (cambium) útján a kincstár birtokába mentek át. Végül még egy felsőmagyarországi bányavárost kell felemlitenünk, mely a Rozgonyi-családtól nyerte jogositványait.

E három szabad királyi és négy magánbirtokosok által jogositványokkal felruházott, tehát összesen hét bányaváros virágzó iparral birt a bányászat terén, de azt még jobban előmozditandók, kölcsönös érdekeik által vezéreltetve, 1487. végén Kassán gyülést tartottak, és statutum alakjában bánya-

jogukat megállapitották, mely az egész felső bányavidék 7 városára kiterjedt, és czime következő volt: „Item hernach stehent geschriebenn die artikel dy dy perckstetb pesschlossen haben zw Casschaw etc.“ E bányajog rendelkezései az egész felsőmagyarországi bányavidéken elfogadtattak; azonban a bekövetkezett török uralom és különféle pártharczok e vidék bányászatát egészen elnyomván, vele együtt e statutumok is hatályon és alkalmazáson kivül esvén, érvényük többé fel nem éledt.

E felső bányavidéken egyébiránt számos család birt ez időben bányajogositványnyal, igy: a Görgey, Berzeviczy, Csetneki és Thurzó családok, melyek közül főleg az utóbbi különösen kitünt és érdemeket szerzett a bányaipar terén, mindez azonban a bányajog alakulására és fejlesztésére igen csekély befolyással volt. [28])

Hazánk keleti bányavidékein, melyhez Szathmár-, Kővár-, Bihar-, Arad-, Krassó- és Zarándmegyéket és egész Erdélyt számithatjuk, szinte igen virágzó bányászat volt, s erről van tudomásunk is, azonban oly jelentékeny jogfejlődésre, minőt az alsómagyarországi bányavidéknél tapasztalunk, itt nem találunk.

Krassómegyében vasbányászat, Körösbányán, Karánsebesen aranymosás, Rézbányán ezüst- és aranybányászat, Nagybányán, Felső- és Kapnikbányán pedig ezeken kivül még ólombányászat virágzott, mig Mármaros öt koronavárosában a sóbányászat nyert nagy lendületet; [29]) Erdélynek is nevezetes bányavárosai voltak, és pedig: Abrudbánya, Offenbánya, Radna, Zalathna és más, még most is hires bányavárosok már ekkor jelentékenyek voltak.

Azonban e bányaműveléssel foglalkozó vidékek jobbadán csak szokásjoggal birtak, irott bányajoguk általában nem létezett; van ugyan említés téve egy bányarendtartásról, mely 1535-ben „Bergordnung in Neustav vnd Mittelberg“ czim alatt érvényben volt, s 56 czikkből állott, és mely a felső- és nagybányai bányászok között 1521-ben felmerült egyenetlenségek folytán származott, — de erről Bornemisza Pál és Wernher György (I. Ferdinánd király biztosai) csak mint szokásjogról szólanak. Abrudbányának is voltak e korban a bányajogra vonatkozó statutumai, mindezen keleti bányavidékek bányajoga azonban csak szokásjognak nevezhető, s irott bánya-

jogra, vagy legalább ennek maradványára, ez ideig még nem találtunk.[30])

Bányajogunk ekként fejlődvén, a bányászat fontosságának felismerése végül a törvényhozás figyelmét is felköltě, s azzal az országgyülés is foglalkozni kezdett, mig végre a 16. században kimondá a bányaszabadság nagyjelentőségü elvét; a bányaművelési jogositvány ugyanis eddig szabadalmak útján a királyoktól csak egyes városoknak vagy vidékeknek volt adományozva, azt azonban az országgyülés 1523-ban az egész országra kiterjeszté és megnyerhetését minden lakos részére lehetővé tette, kimondván: „hogy a királyi felség az arany, ezüst, réz és minden más fémek és ásványok bányászatának művelését mindenkinek szabadon megengedi.“[31])

A bányaszabadság e nagyjelentőségü és horderejü elvének kimondása és életbeléptetése mindenesetre a bányaipar országos lendületét eredményezte volna egy részről, más részt pedig bizonyára a bányászat jogviszonyainak a törvényhozás által való részletes rendezését vonta volna maga után; azonban mielőtt ezen eredmények bekövetkeztek volna, már bányajogunk természetes fejlődése akadályozva, s honi viszonyaink figyelmen kivül hagyatván, bányászatunk idegen bányarendtartás által lőn szabályozva.

Hogy ez idegen bányaviszonyokra alkotott, s hazai bányászatunkra erőszakolt bányarendeletnek genezisével megismerkedjünk, hazai jogunk történetének vázlatát meg kell szakitanunk, s szükséges egy rövid pillantást vetnünk azon jogtörténeti előzményekre, melyeknek ezen, — nálunk csaknem három századon át érvényben volt, — bányarendelet lételét köszöni.

A hazánkkal szomszédos német tartományokban ugyancsak azt látjuk, hogy nem csupán a fejedelmek bocsátottak közre a bányászat szabályozására rendeleteket (mint például I. Venczel az iglói bányaviszonyokra), hanem az egyes egyházi és világi főurak is alkottak szabályokat a birtokukon vagy kormányzati területükön lévő bányászat viszonyainak rendezésére.

Mellőzve az ily partikuláris természetü bányarendtartások közül azokat, melyek reánk nézve semmi érdekkel sem birnak, itt csupán azokat emlitjük fel, melyek általánosabb elterjedést

nyerve, benső összefüggésben állanak a hazánk részére alkotott bányarendelettel, és igy hazai bányajogunk történetére közvetett befolyással voltak.

Első helyen érdemel említést a salzburgi bányarendtartás, melyet Máté salzburgi érsek 1532 ben bocsátott közre, ezen rendelet által, melynek czime: „des hochlöblichen Erzstiftes Salzburg Bergwerksordnung," e tartománynak utóbbi, s ugyancsak Bernát salzburgi érsektől alkotott, összesen 20 szakaszt tevő bányajoga hatályon kivül helyeztetett; az egész rendelet eredetleg 46 szakaszból állott, melyhez későbbi kelettel ellátva még egy szakasz lett függesztve.[33]) Főfontosságát ezen bányarendelet azáltal nyerte, hogy alapúl szolgált a Ferdinánd által 1553. év május 1-én, az alsóausztriai tartományok részére kibocsátott u. n. Ferdinánd-féle bányarendeletnek; helyesebben a Ferdinánd-féle bányarendtartás valójában nem más, mint a salzburgi partikuláris bányajog, (mert daczára annak, hogy az ausztriai bányarendtartás eltérő rendszerrel és felosztással bir, emlitett eredetét mégis kétségbevonhatlanul bizonyitja azon körülmény, hogy a salzburgi bányarendelet minden egyes szakasza csaknem szó szerint feltalálható benne.[34])

Ugyancsak említésreméltó még azon bányarendelet is, melyet a bambergi püspök 1550-ben a bambergi püspökségi uradalom területén lévő bányákra, u. m. Bleiberg, St.-Leonard és Wolfsbergre nézve közzétett; czime: „Newe Bergwerksordnung Bambergischer herschafften in Kerndten anno 1550 aufgericht," [35]) és összesen 45 czikkből áll, melyeknek némelyike alszakokra oszlik; rendszere azon kort tekintve, melyben napvilágot látott, jónak mondható, és 42 czikkben a sajátképi bányászattal foglalkozik, a többiekben pedig erdészet és kohászatra vonatkozó rendeleteket tartalmaz.[36])

E két bányarendelet több más hasontárgyu rendtartással I. Ferdinánd király uralkodása alatt látott napvilágot, ki főleg a bányatörvényhozás terén fejtett ki nagy tevékenységet, Csehországot, Krajnát, Karinthiát és Alsó-Ausztriát (amazt a bambergi, emezt a salzburgi) bányarendeletekkel látta el, és midőn 1548-ban Mária királyné, ki mint II. Lajos özvegye azon időig az alsómagyarországi bányavárosokat birta, ezeket Ferdinándnak egyezkedés folytán átadta, bányajogi reformjait Ferdinánd már az azon évben összegyült országgyülés segé-

lyével keresztül akarta vinni, azonban előterjesztései nehézségekbe ütközvén, azoknak keresztülvitelére a királyi hatalom kényelmesebb eszközéhez folyamodott. E fejedelemnek hazánkban kifejtett bányatörvényhozási tevékenysége összeesik a bambergi és alsóausztriai bányarendeletek kihirdetési idejével, mely rendtartások Ferdinánd közvetett vagy közvetlen intézkedésének voltak kifolyásai, miért is hihető, hogy az általa hazánkban életbeléptetni szándékolt bányajog, a most említett két bányarendelet másolata lett volna, és valóban még az utóda, Miksa király által hosszas fáradság után érvényre juttatott rendtartás is igen szoros, benső összefüggésben áll a bambergi és alsóausztriai bányajogokkal,[37]) úgy hogy amazt ezekből származottnak lehet tekinteni.

Ferdinánd királynak előterjesztései a bányajogi reformokra nézve — mint már említve volt — kedvezőtlenül fogadtatván, királyi hatalmánál fogva 1549-ben az alsómagyarországi bányavidék igazgatását az alsóausztriai kamarára bizta, ugyanennek feladatául tüzvén ki egy bányarendelet készitését is, mely valóban már 1550-ben ki lett hirdetve; azonban ennek gyakorlati életbeléptetése oly sok nehézségel találkozott, hogy az alsóausztriai kamara azt hozta javaslatba, miszerint a bányarendezés ügye a magyar országgyülés elé terjesztessék, ami czélhoz nem vezetvén, a király később az eredeti bányarendeletet átdolgoztatta s 1562-ben ismét kihirdettette. De a bányavárosok régi privilegiumai és bányászati szabadalmaikat ezen átdolgozott rendelet által is sértve találván, ismét panaszt emeltek, amin azonban már Ferdinánd bekövetkező halála miatt (1564) nem segithetett, utóda és fia: Miksa király pedig a bányavidék panaszait mellőzvén, a bányarendeletet 1565-ben még egyszer meghirdette. Minthogy azonban mindez megnyugtató eredményhez nem vezetett, Miksa a magyar kormányközegek mellőzésével, az alsóausztriai kamara bizottmányát megbizta, hogy az alsómagyarországi bányavárosok küldötteivel a nehézségek megszüntetése végett egyezkedjék, s valóban még azon 1565. évben kezdetüket vették a tanácskozások. Körmöcz- és Beszterczebánya városokat illeti azon érdem, hogy a teljes öt éven át tartó tanácskozás alatt a bányarendelet érvényét csak ugy akarták elismerni, hogy ha azt a magyar országgyülés törvény gyanánt fogadja, s életbe-

léptetésébe beleegyezik; minthogy a városok folytonosan jogaikhoz ragaszkodtak, a királyi biztosok pedig feltétlenül életbeléptetni akarták a rendtartást, nagyon természetes, hogy ily elágazó vélemények mellett egyezség létre nem jöhetett, végre is Miksa az ötéves egyezkedésnek azzal vetett véget, hogy 1570. végével elrendelte, miszerint a bányarendelet határozatai a bányavárosok privilegiumaival és statutumaival akként egyeztessenek össze, hogy ezek főpontjai egybeállittatván, a bányarendelethez két felvilágositó szabályzat (Erläuterungen) csatoltassék. Ezen szerkezetében a Miksa-féle bányarendelet 1573. február 16-án negyedszer is kihirdettetett,[38]) s ezután általános érvényrejuttatása már csak idő kérdése lőn; a felsőmagyarországi bányavidéken valószinüen 1580 körül promulgáltatott, legalább ez évben találunk gyakorlati alkalmaztatásának első nyomára.[39])

A keleti bányavidékeken való kihirdetés azonban még ezen időben azért nem történhetett meg, mert hazánk e részei még nem voltak a magyar királyok birtokában; Erdély és a vele határos keleti magyar megyék az erdélyi fejedelmek uralma alatt állottak, mig a délkeleti bánsági vidék a törökök által volt megszállva. Amint azonban fokonkint a magyar koronához visszacsatolva lőnek honunk ezen bányavidékei is, a Miksa-féle bányarendelet azonnal hatályba lett léptetve, — bár legtöbb helyen tetemes toldalékok és módositásokkal láttatott el: Szathmármegye 1659-ben csatoltatván Magyarországhoz vissza, a szóban forgó bányarendtartás Nagybánya és Felsőbánya vidékeire a helyi viszonyok figyelembevétele mellett hirdettetett ki, oly módon, hogy mindjárt a visszacsatolás után e bányavidéken azon igazgatási és kezelési formák kezdettek alakulni, melyeknek a Miksa-féle bányarendelet egyik lényeges részét képezi; ugyanez alkalommal a kincstárral Felsőbánya 1689-ben szerződést is kötött, melyet Lipót 1690-ben erősitett meg.[40])

Az erdélyi bányavárosok, és pedig: Abrudbánya, Offenbánya és Zalathna érdekszövetségbe léptek, és e szövetséget az 1593-ki gyulafehérvári országgyülés 4-ik czikkében elismerte,[41]) és ugyancsak az erdélyi országgyülés már 1513-ban kimondván az általános bányaszabadság elvét, azt a gyulafehérvári országgyülés 7. czikke által megerősitette;[42]) álta-

lában az erdélyi bányászat e korban igen virágzó állapotnak örvendett, de később hanyatlás állott be, és midőn I. Lipót 1691-ben Erdélyt birtokába vette, a bányászat rendezése égető szükség volt. Ez okból csakhamar ideiglenes intézkedések történtek is, de csakhamar 1702-ben a Miksa-féle bányarendelet kihirdettetett, s később 1722-ben egy udvari kamarai rendelet által megerősittetett.[43])

Ugyanezen időtájban (a paszszaroviczi békekötés által) a Bánságot is visszanyervén hazánk, a délkeleti bányavidékeken 1718-tól egészen 1734-ig szinte törvényerővel ruháztatott fel Miksa bányarendtartása, s igy az most már általános bányatörvénynek volt tekintendő, amennyiben hazánk minden bányavidékein kötelező erővel birt, sőt 1780-ban még a kapcsolt részekre is kiterjesztetett; tagadhatatlan, hogy ezáltal bányatörvénykezésünk egyöntetü és rendezettebb lőn, azonban más részről bizonyos, miszerint az egyes bányavidékek viszonyai nem részesültek kellő figyelemben, s a hazai bányajog fejlődése természetes menetében meg volt akadályozva.

Ez okból életbeléptetése a bányavidékek részéről határozott ellenzéssel találkozott: láttuk, hogy az alsómagyarországi bányavidékeken csak a régi joggal való összeegyeztetés és az ugynevezett felvilágositó szabályok alkotása mellett nyerhetett érvényt, a többi bányavidékek pedig, névszerint a felsőmagyarországi, a bánsági és abrudbányai még ezentúl is igyekeztek statutumok alkotása által a bányajogi hiányokon segiteni. Más részről azonban a magyar és erdélyi törvényhozások részint eredete, részint keletkezési módja miatt ellenszenvvel viseltettek iránta; a hatálybaléptetést bevégzett tény gyanánt tekintvén, mindkét országgyülés utólag helybenhagyta, s igy kötelezőerővel ruházta ugyan fel, azonban az 1723-ki országgyülés 108. törvényczikkében ugyanakkor kimondá, hogy csak a bányatörvényszékek magántörvényének (lex privata) tekinti, az erdélyi 1747. novell. czikkek kijelenték, hogy még a bányajogi kérdésekben is csak olyanokra alkalmazandó, melyekről az országos törvények nem intézkedtek.[44])

A Miksa-féle bányarendelet czime eredetileg következő: „Perckhordnung der Freyen Künigklichen Perckstätt in der Cron Hungern," s ezután felsorolja az egyes bányavárosokat; áll a bevezetésen kivül 46 czikkből, melyek azután szaka-

szokra oszlanak. A magyar királyok a bányászati főúri jog és az országgyülés által kimondott bányaszabadság elvétől eltéröleg, mindjárt „kezdetben“ kijelenti: „hogy minden bányamű és „felnyitandó lelhely“ az azok eredményes műveléséhez szükséges erdőkkel és vizekkel a királyi „kamarális jószágot illetvén,“ „régi oklevelek“ értelméhez képest minden egyházi vagy világi főúrnak és nemesnek, városnak és községnek tiltva van bányaművelést kezdeni, s ezek „ne merészkedjenek saját önkényükből, különös királyi engedély nélkül sem bányát felkeresni, sem művelni, és a kincstári bányászoktól vagy bányahivatalnokoktól bányavámot vagy bányabért követelni.“ [45])

Egyéb intézkedései közül említést érdemelnek: a bányajogositványok adományozása, az altárnai jogositványok és a bánya-aknamértékek megszabására vonatkozó intézkedések,[46]) továbbá a tűzveszély elleni (Art. XX.) rendelkezések, a bányarészek eladása (XXV.), a bányaügyletek felől vezetendő könyvek (Art. XXVI.) rendbentartásánál követendő szabályok,[47]) végül figyelemreméltók a kohók és olvasztók engedélyezését, meg az arany és ezüst beváltását tárgyazó határozatok; [48]) a legutolsó, vagyis 46-dik czikk különböző esküminták at tartalmaz: igy találunk a bányamesterek, birák, esküdtek, bérlők, tollvezetők, mérnökök, kémlők, erdőmesterek, felügyelők, zúzdavezetők, közmunkások stb. részére különféle esküformákat. [49])

Nyomtatva e bányarendelet több izben volt, igy mindjárt 1573-ban a fentemlitett czim alatt, továbbá ugyancsak Bécsben 1805-ben; ezenkivül kivonatosan is megjelent, — azonban legtöbb kiadásában nem egyedül, hanem a felvilágositó szabályok kiséretében találjuk.

A selmeczi felvilágositó szabályok czime: „Erläuterung der alten Bergwerks-Ordnung, deren sich die Städte Schemnitz, Neusohl, Buggans, Dillen und Libetten gebrauchen;“ összesen 26 czikkből áll, melyek részekre, s ezek ismét szakaszokra oszlanak, tartalmát illetőleg kiválóérdekü azon részletes és kimeritő intézkedés, melylyel az akna és altárnai jogositványok vannak körülirva (Art. II.), továbbá ugyancsak a kohászati és olvasztó müvekre van nagy gond forditva (Art. XX—XXIII.), az utolsó czikkek pedig a bányamester és bányamérnök állásával, hivatali körének meghatározásával foglalkozik, s a bányahegyeken felállitandó konyhák- és pinczéket,

s igy a munkások élelmezését szabályozza. Ez utóbbi intézkedés czélja: hogy „a szegény, nehéz munkával foglalkozó bányászok fillérei“ ne jussanak uzsorások kezébe, hanem a „teljes mértéknek megfelelő mennyiségü étel (hús) és ital szolgáltassék a munkásoknak, hogy — mindegyik „fillérjének illető értékeért“ jutányosan kaphasson ételt és italt, és „ne legyen kénytelen kenyeret és élelmi szert távoli helyekről beszerezni.“ (Art. XXVI.)[50] Ez tehát a bányamunkások élelmezésének ugyanazon alapeszméjét foglalja magában, mely a mai bányajogokban is alkalmazást nyert; e felvilágositó szabályok rendesen a Miksa-féle bányarendtartással együtt nyomattak ki.

A körmöczi felvilágositó szabályok czime: „Erläuterung der alten Bergwerks-Ordnung, deren sich die Städte Cremnitz und Königsberg gebrauchen;“ huszonkét czikkből áll, melyek közül a terjedelmesebbek ugyancsak több részre, és a részek szakaszokra oszlanak. Az altárnai jogositványokat szinte elég kimeritően részletezi (Art. IV.); azonfelül érdekesek a bányamértékekre, azok határainak megjelölésére (Art. VI. VIII.), a szellőztetés és vizveszélyre (Art. IX.), meg a kohászatra (Art. XII.) vonatkozó részek.[51] Nyomtatva rendszerint a Miksa-féle bányarendelettel és a selmeczi felvilágositó szabályokkal van.

Jegyzetek és idézetek. [1]) L. Pannoniára nézve Salamonnak a „Reform“ 1870. évi november 1. 320. számának „Tárczájá“-ban megjelent jeles közleményét. [2]) L. Cantu Cäsar „Világtörténelmé“-nek 6. kötetét 198. s köv. lapj. V. ö. Kachelmann János: „Geschichte der ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebuug“ czimü munkájának 1. füzetét 16. s köv. lapj. [3]) Igy Christ. Trang. Delius egykori selmeczi bányászakademiai tanár („Anleitung zur Bergbaukunst“), továbbá Joh. Jac. Ferber („Physikalisch-metallurgische Abhandlungen über die Gebirge und Bergwerke in Ungarn“ müveikben ugyanezt állitják; ez állitás mellett és ellen népmondák harczolnak, igy pl. az ismeretes népmonda és hagyomány egy őstárnában (Altallerheilige Stolle) római rabszolgákat dolgoztat, a fentebbiek ellen azonban l. Kachelmann: „Geschichte der ung. Bergstädte“ cz. m. I. füzetét 22. l. [4]) L. ugyanazt id. m. 22., 23. lapj. [5]) Wenczel Gusztáv: „Magyar és erdélyi bányajog“ 32. lapj. [6]) Lásd Thierry Amadé „Attila“ (magy. ford. Szabó), és „Les fils et successeurs d' Attila“ czimü müveit; ez utóbbira nézve v. ö. Csengeri Antal: „Történeti tanulmányok“ czimü müvének 282, 283. lapj. [7]) L. Kachel-

mann: „Geschichte d. ung. Bergstädte“ 65. l. [8]) U. a. id. m. 63. l. [9]) Honemann: „Alterthümer d. Harzes“ 38. §. Crusius: „Geschichte Goslars“ 26, 239. l. [10]) V. ö. Kachelmann: „Geschichte d. ungar. Bergstädte“ cz. m. II. füz. 12. l. [11]) A Nagybánya környékén levő községek közül többnek neve ugyanezt bizonyitja, igy pl. van Miszmogyorós, Miszbánya és Misztótfalu; mindez szinte tanuskodik arról, hogy a szász- és csehországi bevándorlások alkalmával Mies környékének bevándorlói Nagybányán telepedtek meg, ezeknek egy része német, más része cseh lehetett. Legalább valószinüvé teszi e kombinácziót Misztótfalu neve; hihető, hogy a csehek voltak eredeti lakói, s a környékbeli magyarság által a szlávokra általán használni szokott „tót“ elnevezéssel jelölte községüket, és igy neveztetett az Mies-tótfalunak. [12]) Most már hazánkban a bányászattal magyar, német, román és szláv nyelvüek egyaránt foglalkoznak, — nincs azonban kétség aziránt, hogy a tulajdonképi bányaipar csak a németországi bevándorlók által hozatott be hazánkba, azért ezeknek bevándorlása és telepedése bányászatunk valódi kezdetét képezvén, nem kis érdekkel bir bányajogtörténetünkre. A bányavárosoknak IV. Béla alatti viszontagságaira nézve lásd Szalay Lászlónak: „A tatárjárás Magyarországon“ czimü s a „Vasárnapi könyvtár“ban megjelent müvét. [13]) Róbert Károly 1327-diki okmánya Fejér: „Codex Dip. Hung.“ VIII. k. 3. r. 198. lap, különben v. ö. Wenczel G. id. m. 30. lapját. [14]) Alsómagyarországi bányavidéknek neveztetik Selmecz, Körmöcz stb. környéke, ideszámitván a dunamelléki és dunántúli részeket. L. Wenczel id. 31. lapját. [15]) L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ (Prag, 1870.) cz. m. 22—25. lapjait. [16]) Egyébiránt a szövegezés már régibb királyi pártfogásra és szabadalmakra mutat. L. Kachelmann: „Geschichte d. ung. Bergstädte“ cz. m. 112. lapját. [17]) Nem szükséges az, hogy az alsómagyarországi bányavidék lakói az ősgermánok egyenes utódai legyenek, mert a településüktől egész a régi selmeczi bányajog létrejöttéig lefolyt, 200 évet tevő időszak oly hosszu, hogy ezalatt eredeti, önálló jogélet fejlődése megtörténhetik; egyébiránt ősbányajogunk eredetiségének rovására azt az iglói bányajogtól származtatni ép oly badarság, mint azt állitani, hogy az aranybulla a „magna charta“ mintájára készült. [18]) Karsten: „Über d. Ursprung d. Bergrechts,“ Berlin, 1844. L. Wenczel id. m. 12. l. [19]) Nyomtatásban közölte Wenczel Gusztáv: „Jahrbücher d. Literatur“ cz. folyóiratban (Bécs, 1843. CIV. kötetben) és az Árpádkori uj okmánytár III. köt. 206. s köv. lapjain, megjelent továbbá: Kachelmann: „Geschichte der ung. Bergstädte“ cz. többször idézett müvének végén, a 177—192. lapokon. [20]) L. „Gemaine Statt und Perckrecht der Erbern vnd löblichen Stat Schebnitz“ II. Rész 1. 2. §§-ait. [21]) V. ö. „Statt vnd Perckrecht“ II. Rész 3. §-át. [22]) Ez már a bányák folytonos munkábantartásának alapja, l. „Perckrecht“ 13. és 4. §§-ait. [23]) Ugyanaz 14. §-ban. [24]) „Perckrecht“ 18. 20. 9. 12. és 24. §§-ai. [25]) Kachelmann: „Geschichte der ung. Bergstädte“ 177—192. lapj. V. ö. Wenczel: 30—33. lapjain. id. m. l

Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ cz. m. 24. lapj. [26]) Wenczel id. m. 31. l. [27]) A rozsnyói püspöki megye régebben egészen az esztergomi érsek jurisdictiója alá tartozott, még pedig közvetlenül, mert ott püspökség sem volt, és a rozsnyói püspöki javadalmak a primás javadalmai közé tartoztak; csak 1775-ben szakittatott ki e püspökség az esztergomi érseki megyéből, s püspöksséggé alakittatván, az egri érsekség alá lett rendelve. L. Konek Sándor: „Egyházjogá“-nak 1. kiadását a 301. lapon. [28]) A Thurzó-család bányaiparostevékenységéről általános tudomásunk van; több iró különösen kiemeli, igy pl. Kachelmann és Nagy Iván stb. [29]) L. Wenczel id. m. 36., 37. lapjait. [30]) Ugyanazt a kapcsolt részek bányászatára nézve 36—40. l. [31]) „Majestas Regia committat fodinas minerarum auri et argenti, ac cupri, et aliorum metallorum libere omnibus colere“ 1523: 39. tcz. [32]) Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ cz. m. 22., 41. lapj. [33]) Megjelent Lori Gy. János bajor bányajoggyüjteményében. München, 1764-ben, 190—240. lapjain. [34]) Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ cz. müvének 34. lapj. [35]) Smidt F. Antal: „Chronolog. syst. Sammlung d. Bergg. Ung.“ III. Abth. 1. köt. 281. s következő lapjain nyomtatásban van. [36]) Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 41. lapj. [37]) L. Schneider id. m. 43. lapj. [38]) V. ö. Wenczel: „Magyar *és* erdélyi bányajog“ cz. m. 42—45. lapjait. [39]) Ugyanaz a 46. *és* 49. lapokon, v. ö. különösen a 49. l. b) jegyzetét. [40]) Miksa már *1571*-ben életbe akarta léptetni e bányavidéken rendeletét, de e szándékát sem ő, sem közvetlen utódai nem foganatosithatták, mert e megyék az erdélyi fejedelmek uralma alá jutottak, s valójában csak I. Lipót, a felsőbányai bányapolgárokkal kötött egyezség után nyolcz évvel, vagyis 1698-ban szerzett annak teljes érvényt. L. erre nézve Wenczel id. munkájának 49. lapján a g) jegyzetet. Ami a többször emlegetett felsőbányai szerződést illeti, ennek értelmében nevezett bányaváros bányáinak nagy részét a kincstár birtokába bocsátotta át, minek fejében viszont örök adómentesség igértetett részére; hogy ez az általános adókötelezettség elvének érvényrejuttatása alkalmával továbbra megszünt kiváltság lenni, az gyanitható, miért is a kincstár és Felsőbánya között az ötvenes évek során viszály volt. Ez adatokat a felsőbányai viszonyok tárgyában a volt k. kanczelláriához a nagybányai bányatörvényszék által tett felterjesztésből meritém. [41]) E szövetséghez Nagy-, Felső- és Körösbánya is tartoztak, de később Magyarországhoz visszacsatoltatván, megszüntek annak tagjai lenni. V. ö. Wenczel 48. és 50. lapj. o) jegyzetét. [42]) L. Wenczel id. m. 48. l. s 50. l. p) jegyzetét. [43]) U. a. u. o. [44]) U. a. 51. lapon. [45]) „Anfänglich, nachdem Uns als Regierendem König in Hungarn, alle Bergwerke und Fünde, etc., Wäldern, und andern dergleichen anhängenden Zugehörungen, Flüssen und Stücken, ohne welche dieselben Unsere Bergwerke nicht mögen nützlich erhebet, gebauet und in Aufnehmen gebracht werden, als Unser Cammer-Guth zustehen, — so wollen wir Uns, Unsern Erben und nachkommenden Königen in Hungarn, vermöge der

alten Decrete, hiemit dieselben gänzlichen vorbehalten, also, dass sich niemand von Bischöffen, Prälaten, Grafen, Freihern, Gemeinen, Städten unterstehe, dieselben Berg-Werke aus eigener Gewalt, ohne sondere Unsere Erlaubniss, und Bewilligung aufzuschlagen, zu bauen und zu arbeiten, und von unsern Amtleuten und Waldburgern das Urbar oder Frohn zu begehren etc. L. „Maximilianus Bergordnung" I. Art. 1. §. V. ö. „Neue Bergordnung d. Königreichs Ungarn," Wien, 1805. 1. lapj. [46]) Miksa bányarendeletének II., III. és V. artikulusai l. „Neue Bergordnung d. Königreichs Ungarn" cz. kiadás 27—36. l. [48]) Miksa bányarendeletének XL. és XLI. artikulusai v. ö. „Neue Bergordnung d. Königreichs Ungarn" cz. k. 50—52. lapj. [49]) „Neue Bergord. d. K. Ung." 57—62. lapj. [50]) U. a. 86—121. lapokon. [51]) „Neue Bergord. d. K. Ung." (Bécs 1805) cz. k. 64—85. lapj. Mint mindkét rendelet, illetőleg felvilágositó szabályzat nemcsak a két főbányavárosra, hanem azoknak szomszédos bányaközségeire is érvényes volt, és pedig a selmeczi Selmeczen kivül Besztercze-; Libet-, Baka- és Bélabányának, a körmöczi pedig Körmöczön kivül Ujbányának képezte bányajogát.

2. Jogtörténeti előzmények az általános bányatörvény hatálybalépteig.

A Miksa-féle bányarendtartás honunkban általános kötelezőerővel ruháztatott fel, s érvényét csaknem három századon át megtartotta; azonban e hosszú időszak, mely még hazánk azon bányavidékein is, hol ezen bányarendelet később lett kihirdetve, mintegy 120—150 évre terjed, nem folyt le tétlenül, sőt ellenkezőleg igen élénk reformmozgalmak történtek, melyek azonban eredményre csak a tizenkilenczedik század közepén vezettek.

Kevéssel azután, hogy a Miksa-féle bányarendtartás utolsó kihirdetése a Bánságban megtörtént, — Mária Terézia királyné a bányatörvények reformjára gondolt, — és egy „tervezett, javitott bányarendelet"-re nézve a csehországi guberniumtól meg a rendektől véleményt kivánt;[1]) később pedig lichtenfelsi Peithner Tádé lovag, bányatanácsos és tanár bizatott meg egy „általános bányarendelet" kidolgozásával, mely ugy a német örökös, mint a magyar koronatartományokra egyaránt érvénynyel birt volna, de az eredmény a várakozásnak nem felelt meg. E felső helyről kezdeményezett reformkisérletek, melyek — ha az országos törvényhozások hozzájárultával eredményt mutattak volna fel, — nevezetes mozzanatot ké-

peztek volna bányajogunk fejlődésében, semmi horderővel sem birnak; s igy az általános bányajogi ujitások terén tett lépések sikert nem eredményezvén, ezzel tovább nem foglalkozunk, hanem a reánk nézve sokkal érdekesebb partikuláris bányajogi mozgalmakra térünk át.

Már megelőzőleg egyenetlenség merült fel a kir. bányavárosok és a kir. bányahatóságok között, miért is Mária Terézia királyné azok megszüntetése végett 1747. junius hó 9-én Selmecz, Körmöcz, Ujbánya, Bakabánya, Besztercze- és Bélabánya városokhoz „Rescriptum"-okat intézett, melyek együtt „Constitutiones et Rescripta Mariae Theresiae" czim alatt ismeretesek,[2]) s 1766-ban a nagybányai kerületben is meghirdettettek. Ugyanezen időtájban a felsőmagyarországi bányavidék bányapolgárai egy nagy testületté alakultak és statutumokat alkotván, azokat királyi megerősités alá bocsátották; e szabályok lényeges módositásokkal 1751-ben lettek megerősitve első izben, később pedig 1779-ben (végül 1833-ban); a bánsági bányaiparosok partikuláris bányajoga szinte ujitások alá vétetett, még pedig rövid időközök alatt egymásután három izben, u. m. 1748-, 1754- és 1760-ban. Ezen részszerü bányajogokon kivül helybenhagyta még Mária Terézia 1773-ban az abrudbányai statutumokat; s igy látjuk, hogy bár e fejedelemnő alatt az általános bányatörvényhozás reformja csak kisérlet maradt, mindamellett a pártikuláris bányajogok fejlődése elég pártfogásban részesült. II. József alatt két rendelet látott napvilágot, melyek közül az első „Constitutiones circa exercitium Regalis metalli fodinarum" czim alatt 1781. október 28-án jelent meg, mig a második sokkal később, csak 1788. október 6-án hirdettetett ki, s a királyi bányatörvényszékek és bányahelyettességek szabályozását tárgyazza.[3])

Eközben elérkezett az 1791-ki országgyülés megnyitásának ideje; ez országgyülés át lévén hatva az akkor elterjedt kodifikáczió eszméitől, az egész hazai jogot rendszeres törvénykönyvek által szándékozta szabályozni, s e végből az 1791: 22. tczikk folytán az ugyanazon évben hozott 67. tczikk által kilencz választmányt bizott meg különböző törvényjavaslatok készitésével, s ezek között egynek feladata volt egy bányatörvénykönyvi javaslatot készitени. A bányaügyi bizottság mellett (deputatio montana) még egy jogi bizottság (deputatio

juridica) működött, mely a bányaügyi küldöttség munkálatát megvizsgálta. A bányaügyi bizottság üléseit Selmeczen tartá, s munkálatát elvégezvén, azt a jogi bizottság birálat alá vette; az igy elkészült törvényjavaslat azonban törvény erejére nem emeltetett. Az egész munkálat áll 53 czikkből, s 1807-ben Pesten következő czim alatt kinyomatott: „Articuli LIII montanisticae deputationis, cum reflexionibus deputationis juridicae, articulo 67. 1791. ordinatae. (Pestini, Typis Josephi Patzko. 1807.) E kiadmány minden lapja két rovatra osztatik, melyeknek elsejében a bányaügyi bizottság javaslata foglaltatik, mig a második rovatban a jogi bizottság megjegyzései vannak párhuzamosan közölve, módositásai („juxta modificationem juridicae deputationis"), pótlásai és kihagyásai szerint; amely czikkek pedig vizsgálat alá nem vétettek, ott e körülmény e szavakkal: „in juridica deputatione non revisus" szinte megjegyeztetett.[4])

Az erdélyi országgyülés részéről ugyancsak hason irányu törekvést tapasztalunk: ott is az 1791-ki országgyülés 64. tczikke választmányokat küldvén ki javaslatok készitése végett, azok között egyiknek feladatául a bányaviszonyok jogi rendezése tüzetett; e választmányt „kamarai és bányaügyi küldöttség" (deputatio cameralis et montanistica) névvel jelöli az idézett törvényczikk; munkálata hasonló sorsban részesült, mint a magyarországi választmányé, t. i. országgyülési tárgyalás alá nem került. Találunk még Erdélyben később is, nevezetesen 1810-, 1826- és 1832-ből országos választmányok hasontárgyu és irányu munkálataira, anélkül azonban, hogy az valami maradandó sikert eredményezett volna.

Magyarországon az országgyülés a bányatörvényhozás elejtett fonalát 1827-ben ismét felvevé, s a 9-ik tczikk által egy uj választmányt bizott meg „in re montanistica", mely „Codex juris metallici hungarici" czim alatt egy 189 czikkből álló javaslatot készitett; ez azonban nem volt uj javaslat, hanem a hazánkban addig fennállott bányajognak rendszeres összeállitása, s országgyülési tárgyalás alá nem került.[5]) Ezen törvényhozási kisérleteknél sokkal fontosabb már az 1844-i bányatörvényjavaslat: az $184^3/_4$-ki országgyülés ugyanis egy választmányt bizott meg egy bányatörvényjavaslat készitésével, s e választmány országgyülési tagokból és meghivott szakem-

berekből állott; a kincstár ámbár szinte meg volt hiva, nem képviseltette magát, hanem a választmányi és tárgyalás alatt levő munkálatot bírálat és véleményadás végett egy kamarai tisztekből (kiváló montanistákból) álló bizottságnak adta ki. E kamarai bizottság elnöke Svájczer Gábor kamaragróf volt, tagjait pedig Sermage Péter gróf, Kéler Zsigmond tanácsos, Andreánszky Sándor kamarai ülnök és Jendrassik Miksa kamarai ügyész, ki egyszersmind a jegyzői tisztet vitte, — képezték; e jeles szakemberekből álló bizottság terjedelmes munkálatát nem fejezte ugyan be, azonban azon időhöz képest, mely e dolgozatra fordittatott, úgy elméleti, mint gyakorlati szakértelemről tanuskodó nézeteket közölt, melyeknek figyelembevétele ma is épen ugy szükséges, mint volt akkor.[6]) Az országgyülés a kincstárnak ezen magatartása által nem hagyta magát munkálataiban zavartatni, hanem a választmányi operatumot tárgyalás alá vevén, azt 139 czikket tevő terjedelméről 137-re szállitotta le, és ezt elfogadás végett a felsőtáblához küldé át; összesen öt üzenet és négy válaszüzenet váltatott a két tábla között e tárgyban, mig végre az egyetértés létrejövén, a szeptember 3-ki vegyes ülésből felirással felterjesztetett. E felterjesztett törvényjavaslat, mely végleges szerkezetében 138 czikkből és 623 §-ból áll, felső helyen szentesitést nem nyert, s igy törvényerőre nem emelkedett.[7])

Ezen bányatörvényhozási kisérletek tehát eredményre nem vezettek, s maradt minden továbbra is a régi állapotban, mignem maga a kormány inditotta meg ismét a kezdeményezést. 1849-ben ugyanis a bécsi cs. k. földmüvelési és bányászati ügyek vezetésével megbizott miniszterium (Scheuchenstuel Károly osztályfőnök elnöklete alatt) egy bizottságot alakitott, (melynek tagjai báró Hingenau Ottó bécsi egyetemi bányajogtanár és Weiss Károly prágai helytartósági tanácsos voltak,) s e bizottság által egy törvényjavaslatot készittetett, mely még azon év őszén a nyomda alól kikerült. E javaslatot minden nagyobb politikai, igazságügyi és bányahatóságnak, kereskedelmi kamaráknak, testületeknek, bányatulajdonosoknak és szakértőknek megküldötték, azon felhivással, hogy észrevételeiket, véleményüket nyilatkoztassák ki; a kitüzött határidő elteltéig több mint 200 különféle vélemény érkezett a

bizottsághoz, mi egy részt azon érdekről tanuskodik, melylyel a bányatörvényhozási reformkisérlet fogadtatott, más részt azonban tagadhatatlanul azt bizonyitja, hogy a régi bányajogok, melyek érvényben voltak, a szükségletnek többé meg nem feleltek, s hogy az örökös tartományokban ép oly égető szükség volt a Ferdinánd-féle régi bányarendelet helyébe ujat alkotni, mint Magyarországon kivánatos volt a Miksa-féle bányarendelet helyébe ujat emelni érvényre.

E terjedelmes anyagot a miniszterium további feldolgozás tárgyává tette, s a javaslatot ezzel, meg a szász és porosz bányatörvényjavaslatokkal birálatilag egybehasonlittatta, a szükségesnek mutatkozó átalakitásokat, toldásokat stb. megtétette, minek eredménye egy második, de az elsőnél jóval terjedelmesebb bányatörvényjavaslat lett; ez azonban kinyomatván, ismét revizió alá vétetett, és átdolgoztatván már mint harmadik bányatörvényjavaslat egy, a minden miniszteriumok képviselőiből és országok megbizható, szakértő bányabirtokosaiból alkotott bizottság tanácskozása, illetőleg birálata alá bocsáttatott. Ez történt 1852-ben; a tanácskozás több hónapon át tartott, s ennek eredménye egy negyedik bányatörvényjavaslat lőn, s ezen szerkezetében ujolag átvizsgáltatván, 1854. május 23-án megerősitést nyert.[8])

Hogy mit kell hazai jogunk szempontjából e törvény keletkezési módjáról, s nálunk érvénybe lett léptetéséről tartanunk? arról alantabb szólunk, itt csupán beosztásáról és azon hatásról emlékezünk meg, melyet behozatala előidézett.

Az 1854. évi általános bányatörvény áll 16 fejezetből, e fejezetek ismét szakaszokra oszlanak, s ezek száma 286-ot tesz; gyakorlati életbeléptetésének megkönnyitésére egy hivatalos utasitás bocsáttatott ki 1854. szeptember 25-én; ezen utasitás 135 §-t foglal magában.

Ha az idő és gyakorlat előtüntette is azon hiányokat, melyekkel az általános bányatörvény főleg hazai bányaiparos viszonyaink tekintetében bir, mégis korszakot alkotó esemény bányajogunk történetében annak megjelenése; azon ódon, zavart szabályozás helyébe, mely azelőtt hazai bányászatunkra oly nagy súlylyal nehezedett, az uj törvény világos, a jogok és kötelezettségeket szabatosan meghatározó rendelkezése lépett

és bányászatunk vagyonbiztonsága, hitele és emelkedése mindenesetre igen sokat köszönhet annak.

Jegyzetek és idézetek. [1]) Udvari rendelet 1766. jun. 13. s okt. 6-ról. Smidt: „Chron. syst. Sammlung." I. Abth. 7. k. 176. s 226. lapj. [2]) L. „Neue Bergordn. d. K. Ung." 125—150. l. [3]) L. Wenczel G. „Magyar és erdélyi bányajog" cz. m. 54—56. l. [4]) V. ö. „Articuli LIII. montanisticae deputationis cum reflexionibus deputationis juridicae articulo 67. 1791. ordinatae." Pest 1807. Ezen 53. czikkből csak a 13-ik jutott érvényre, melynek czime következő: „De camporum fodinalium capacitate, eorumque dimensione;" ez Nagybánya környékén 1792-ben lépett hatályba; különben v. ö. az id. gyüjtemény 84—91. lapjait. [5]) Wenczel G. id. m. 56., 57. lapj. [6]) A régi törvényjavaslatkészitő-bizottságok csak országgyülési tagokból és kincstári tisztviselőkből állottak; először csak 1844-ben voltak magánszakértők alkalmazva, de ekkor meg a kincstár nem vett a munkálatokban részt, hanem csupán a fentemlitett kincstáribizottság által kivánt magának jelentést tétetni annak tartalmáról. A bizottsági munkálat közel 200 ivet tesz, s mindamellett a befejezéstől még távol van; nézetem szerint — bár erre nézve biztos adatom nincs — az országgyülés gyorsan elfogadván és szentesités alá terjesztvén a javaslatot, a kincstári bizottságnak nem volt ideje az egész véleményes munkálatot kidolgozni, hanem miután felső helyről a szentesités ugyis megtagadtatott, a bizottsági véleményre többé szükség nem volt, s azért az meg is szüntette munkálatát. Igy maradt e munka félben s még igy is közel 200 ivnyi terjedelemmel bir; ennek létezéséről igen kevés bányajogásznak van tudomása, miután tudtommal csak azon egyetlen eredeti kézirattöredékben van meg, mely birtokomban van, és melyet néhai Svájczer Gábor, volt bizottsági elnök és bányagróf irataiból kaptam illetékes helyről. Vannak ugyan oly álláspontok benne, melyek mai nap már túlhaladvák, és melyek azon kor felfogását általában jellemzik, azonban igen nagy elméleti tanulmányra és hazai bányászati viszonyainknak rendkivüli gyakorlati ismeretére mutat, s vannak benne nézetek, mik még a jövendő bányatörvényhozás által is méltányolandók. Alkalmilag az egyes §§-oknál jelen munka második részében visszatérünk reá. [7]) L. „Az $184^3/_4$. magyar országgyülés iratait" 2. köt. 265. s köv. l., továbbá 169. s 226. l. [8]) V. ö. Hingenau: „Bergrechtskunde" 364. s köv. l. [9]) L. „Vollzugs-Vorschrift zu d. allerhöchsten Patente v. 20. Mai 1854. erl. allgem. öst. Berggesetze" Wien, 1854. Hof- und Staatsdruckerei.

3. Bányajogi reformmozgalmak napjainkig.

Az 1854-ki általános bányatörvény egészen 1860-ig változatlan érvényben volt, ekkor azonban hatálya kérdésessé vált.

Hazánk ugyanis ekkor visszanyervén törvénykezési önállóságát, az egybegyült országbirói értekezlet, az általános bányatörvény, illetőleg bányajogunk tárgyában egy albizottságot választván, annak jelentése 1861 február 18-án az értekezlet teljes ülésében tárgyalás alá vétetett.[1])

Az országbirói tanácskozmány főelvül tüzvén ki, hogy a hazai törvények, mennyiben a megváltozott viszonyoknál fogva a jogbiztonság megengedi, visszaállittassanak, mindjárt első sorban azon kérdés került vita alá: vajjon az általános bányatörvény mellőzésével az 1854. előtti állapot visszaállitása helyes és czélszerü-e?

Az albizottmány egyhangulag kijelenté, hogy — miután már az 1844-ki országgyülés maga is oly zavartnak mondá az akkori bányajogállapotot, miszerint egy bánya-kodex kidolgozását szükségesnek látta, ily zavart bányajog-állapothoz tovább is ragaszkodni nem volna czélszerü[2]), más részről ugyancsak kinyilatkoztatá, hogy az 1844-ki bányatörvényjavaslatot a változott viszonyoknál fogva kivihetlennek tartja[3]), s ugyanazért az 1854-ki bányatörvényt addig is, mig az országgyülés uj magyar bányatörvényt alkot, érvényben kivánná tartani, azonban oly módositások-, változtatások- és pótlásokkal, melyeket hazai bányászati viszonyaink igényelnek.

Az értekezleti gyülésben egy tag volt csupán, ki az albizottmány véleményes jelentésétől eltérőleg, inditványozá, „hogy állitassék vissza a régi magyar bányatörvény, mely visszaállitható, miután 1854-ig is fennállott“[4]), de a tanácskozmány több tagjai[5]) kiemelvén azt: 1) hogy hazai jogunk szempontjából tekintve, általános bányatörvény 1854. előtt sem létezett, hanem csak az 1573-ki Miksa-féle bányarendelet számtalan kiegészitő és magyarázó pótrendeleteivel, melyek a Smidt-féle ismeretes gyüjteményben 25 kötetet tesznek, volt érvényben, e rendelet felett pedig már hazai törvényhozásunk több izben pálczát tört, 2) s hogy ezzel szemben az 1854-ki bányatörvény valóságos liberális szellemben van szerkesztve, s a bányászati birtokot a feudalismus bilincseiből felszabaditá, a bányaipart a czéhformákból kivetkőzteté, s a pártikuláris jogfejlésnek szabad tért hagyott, 3) végül, hogy egyes hiányain segiteni, hátrányos rendelkezésein változtatni lehet, — miért is az albizottság fentebb előadott javaslatát elfogadás végett

ajánlák.[6]) A tanácskozmány ez érvek fontosságát belátván, kimondá, hogy az 1854. év előtti állapot visszaállitása a magánjogi viszonyok megzavarása nélkül nem volna eszközölhető, miért is az albizottság javaslatát vagyis az 1854-ki rendszert azon pótjavitásokkal, melyek által az 1844-ki javaslatban mondott elvek megközelittetnek, elfogadja.[7])

Ezután a módositások inditványának tárgyalására került a sor, melyek leginkább a kőszénbányászat, a bányabiróságok szervezése, a bányakárok stb. szabályozása körül forognak, s az albizottsági munkálat itt is csekély módositással a február 18-án és 19-én tartott tanácskozmányban elfogadtatott.[8]) Az országbirói értekezlet ezen határozatai a VII. részben foglalva 72 §-t tesznek, melyekhez még a „különös határozatok"-ban lévő, s csőd esetén a kielégitési sorrendet meghatározó 2 §-t kell számitanunk;[9]) az országbirói értekezlet ezen határozatai következtében mostani bányajogunkat az 1854. általános bányatörvény s az annak pótlását és módositását tevő értekezleti határozatok képezik.

Azonban legujabban hazánk önjogu állását visszanyervén, kilátásunk van arra, hogy hazai jogrendszerünk egészen az ujabb idők kivánalmainak megfelelően fog átalakittatni, s igy remélhetjük, hogy pár év eltelte után bányajogunk is oly módon lesz rendezve, amint azt hazai viszonyaink kivánják, s hazai jogrendszerünk e mostoha gyermeke végre is oly állást nyer, minőt fontosságánál fogva már rég megérdemelt volna; már eddig is örvendetes tevékenységet tapasztaltunk a kormány részéről: 1870-ben megjelent a bányabékebirákra vonatkozó törvényjavaslat,[10]) ezt követé az elsőfolyamodásu biróságok rendezésére vonatkozó törvényjavaslat, melynek 24—28. §§-ai a bányatörvényszékekről, illetőleg biróságokról szólanak,[11]) végül megemlithetjük, hogy az 1870. október 24-én megnyilt országgyülés alkalmával az igazságügyminiszter a törvényhozási teendők felsorolásakor kijelenté, miszerint a kereskedelmi miniszterium rövid időn az uj bányatörvényjavaslatot az alsóházhoz be fogja nyujtani.[12]) Pár év természetesen eltelik, mig ezen törvények életbelépnek, azonban most már a törvényhozáson van a sor, hogy a kormány tevékenységét támogassa, s fáradozásait sikerre emelje.

A partikuláris jog terén most érvényben lévő számos

statutumok közül kiemelendő a „felsőmagyarországi bányapolgárok“ statutumai; e bányavidék polgárságának statutuma 1833-, illetőleg 1835-ben volt utolszor szerkesztve és jóváhagyva, azonban legujabban e bányapolgárok tevékenységüket fokozván, s annak terét jobban kiterjesztvén, alapszabályaikat 1868-ban egy gróf Andrássy György elnöklete alatt tartott gyülésen megváltoztatták, s ujonnan szerkesztették; e szerkezet a bányatörvény 143. és 168. §§-ai értelmében a kereskedelmi miniszterium által 4251/868. márczius hó 30-án kelt végzéssel megerősitést nyert.[13])

Jegyzetek és idézetek. [1]) L. Ráth György: „Az országbirói értekezlet“ Pest, 1861. cz. m. 2. köt. 85. lapj. V. ö. továbbá az 1. köt. 132. s köv. lapjait. [2]) L. ugyancsak ez idézett munkában Somoskeőy Antal beszédét a 2-ik köt. 86, 87. lapjait. [3]) U. a. 87. l. 2-ik köt. [4]) Stockinger Mór beszédében, l. az id. m. 88., 89. lapj. [5]) L. Ráth György: „Az országbirói értekezlet“ cz. munkájában Wenczel Gusztáv, Somoskeőy Antal és Melczer István beszédét, 2-ik köt. 89—100. lapj. [6]) Különösen lásd az idézett helyen Wenczel Gusztáv beszédét, v. ö. azonban Jendrassek Miksa igen tartalmas észrevételeit. [7]) Ez volt a legjobb, — mit az országbirói értekezlet tehetett, s minden más elvi határozat a tényleges viszonyok mellőzésével juthatott volna csak érvényre; ez elvi határozat tehát mindenesetre méltánylandó, azonban már a póthatározatok egyes részletei ellen kifogást lehet emelni, miről alantabb bővebben szólunk. L. erre nézve Ráth György: „Az országbirói értekezlet“ cz. m. 2-ik köt. 99—100. lapj. [8]) U. a. id. m. 2. köt. 101. s köv. lapj. v. ö. továbbá a 114. és köv. lapokat. [9]) L. „Az országbirói értekezlet“ Pesten 1861-ben Lampel Róbert kiadásában megjelent törvényszövegét az 58—76. lapj., v. ö. továbbá az 50—51. lapokat. [10]) L. a „Reform“ 1870. évi folyamának 123. számát és az abban közlött törvényjavaslat 67—90. §§-ait. [11]) L a „Budapesti Közlöny“ 1870. évi 74. számát 1288—1289. lapj. [12]) L. a „Pesti Napló“ 1870. okt. 25. számában az igazságügyminiszter beszédét 1. lap, 5. hasáb, b) pontnál. [13]) „Statuten der oberungarischen Waldbürgerschaft“ Kassa, 1868. Werfer Károly akadémiai könyvnyomdásznál. Nem tartottam szükségesnek a külföldi bányajog terén „szemlét tartani,“ s ugy hiszem, elégséges, ha a nevesebb államok bányajogát s azok keletkezési idejét elésorolom: Franciaországban érvényes a „Code des mines,“ kelt 1810-ben és módosittatott 1866. május havában, Poroszországban az „Allgemeine Berggesetz für d. pr. Staaten“ létrejött 1865-ben, ez azonban épen ugy, mint az 1851-ben keletkezett szász montán-kodex a német szövetség részére kidolgozott bányatörvénykönyv által hatályon kivül fog helyeztetni.

IV. Bányajogunk forrásai.

A bányajog forrásai alatt azon keletkezési okokat és közegeket értjük, melyekből a fennálló szabályok eredetüket vették.[1])

A források között első helyen áll a törvény, mely sajátképi értelemben véve oly általánosan kötelező jogszabály, melyet az állam törvényhozó hatalma megállapit; hazánkban a törvényhozó hatalmat a nemzet (országgyülései által) és a koronás király együtt gyakorolják, — ugyanazért valódi értelemben vett törvénynek csak az nevezhető, melyet az országgyülés, illetőleg alsóház hoz, a felsőház elfogad, és a király szentesit;[2]) e törvények kellően kihirdettetvén, vagy azonnal életbelépnek, vagy pedig a hatálybalépés ideje (vacatio legis) a kihirdetés alkalmával előre meghatároztatik. Fennálló bányajogunk, legalább az általános bányajog e kellékekkel nem bir, — az abban foglalt szabályok nem az országgyülésen hozattak, s nem mint országgyülési határozatok nyertek szentesitést, miért is azt valódi értelemben vett általános törvénynek nevezni nem lehet.[3])

A törvény, mint jogforrás mellett megemlithetjük a helyhatósági részszerü jogot (autonomisches Recht) is; az autonomia alatt bizonyos testületeknek az állam törvényhozása mellett álló, de annak alárendelt törvényhozói hatalmát és jogozatát értjük.[4]) Hol a fennálló általános jog ily autonomikus részszerü jogalkotással felruház bizonyos testületeket, ezek valódi és oly törvényerővel biró jogszabályokat alkothatnak, melyek ugyan csak részszerü természettel birnak, s azon testület viszonyaira vonatkoznak, mindazonáltal e viszonyba lépő harmadik személyre nézve is kötelezők. Az igy alkotott jogszabályok statutumoknak nevezhetők.[5]) Fennálló általános bányajogunk ily öntörvényhozási joggal (Selbstgesetzgebung) felruház bizonyos testületeket, névszerint a bányamegyéket (Bergreviere), melyek helyfekvésüknél és hasonló üzleti birtok

vagy más viszonyaiknál fogva természetes összeköttetésben álló bányák egyesületei; azonban az ily autonomiával biró testületek egyesülete, mely a helyi viszonyok szükségletének megfelelő (például a vájnamértékek nagyságát stb. tárgyazó) bányamegyei szabályok (Revier-Statuten) alkotására van jogositva, ugy alakulására mint szabályainak alkotására nézve az általános bányajog előirt rendeleteihez köteles alkalmazkodni, s szabályai csak megerősitésük után emelkednek jogerőre. Ily bányamegyék és testületek egyesülete és jogszabályok alkotása jelenben is meg van engedve.[6])

A régibb jogtan nézete szerint csak egyedül a törvényhozó hatalom jogi meggyőződése, illetőleg annak nyilatkozata, tehát csak a törvény (sajátképi értelemben véve) tekintendő a fennálló jog valódi forrásául, minden más keletkezési mód csak a törvényhozó hatalom bitorlása.[7]) Természetes, hogy ezen felfogásból kiindulva a szokás nem képezhetné bányajogunknak forrását; de ezen egyoldalu és hibás felfogás ma már túlhaladott álláspont, melynek tarthatlansága ellen érvelni felesleges[8]), és a bányajogszokást szinte a források közé sorolhatjuk. A bányajogszokás a bányászattal foglalkozó egyedek közvetlen jogi meggyőződése, mely egyenlő tettekben nyilvánuló kifejezést, s ez által alakot nyervén, felismerhetővé lesz[9]); régebben a bányajogszokás a források között első és kiváló helyet foglalta el[10]), és kétségtelen, hogy még most is úgy az általános törvény pótlására, mint annak magyarázására nézve a jogszokásnak befolyása van, és ezt a törvényhozó hatalom nem ignorálhatja, sőt ellenkezőleg, hivatását helyesen akkor tölti be, ha az általánosan elterjedt bányajogszokást a bányamüvelők jogi meggyőződésének tekintvén, azt valódi törvény erejére emeli, minek példáját általános bányajogunkban is látjuk[11]).

A bányajogszokás tehát a törvény alkotásánál alapul is szolgálhat, a meglevő törvényt pedig magyarázhatja és hiányait pótolhatja, különben ahoz képest, amint egész országban el van terjedve, általános vagy részszerü lehet, mely utóbbi ha valamely testület (p. bányamegye) által elfogadtatva, felsőbb helyről jóváhagyatik, részszerü bányatörvény erejére emelkedik, minek példáját a statutumoknál láttuk.[12])

A jogforrások harmadik neme az úgynevezett: jogászjog (Juristenrecht), mely a jogászok tevékenységéből származik; e tevékenység kétféle lehet, ugymint elméleti vagy irodalmi (theoretische und literarische) és gyakorlati (birói, gerichtliche.[13]) Az elméleti, illetőleg irodalmi tevékenység, mely egyszersmind receptiv, alaki (formelle) elnevezéssel is jelöltetik, a fennálló jog tudományos tárgyalásával és magyarázatával foglalkozik, azt birálat alá vevén, annak hiányait előtünteti, s a törvényhozásnak mintegy utmutatóul szolgál, és mint ilyen a' közvetett jogforrások legfontosabbika, melynek bizonyára mostani bányajogunk szerkesztésében nem kis része volt[14]); más részről ugyancsak az elméleti tevékenység egyik neméhez sorolhatjuk a jogtudósok egyleteinek nyilatkozatait és határozatait, minők legujabban a németországi és magyarországi jogászgyülések határozatai, melyek a hazai jogászközönség jogi meggyőződésének kifejezései levén, a törvényhozás részére a legalkalmasabb kiindulási pontokot képesek nyujtani, s csak sajnálhatjuk, hogy a honunkban legközelebb lefolyt jogászgyülés bányajogunkkal nem foglalkozott[15]). Nálunk e bányajogforrás alig nevezhető annak.[16])

A jogászok anyagi vagy produktiv, birói működése kétféle tevékenységből állhat: az első, vagy is szoros értelemben vett birói tevékenység, a törvényszékek és hazánkban különösen a királyi Kúria hasontartalmu és elvi jelentőségü határozataiból áll, mely valóban azon kiváló állásnál fogva, melylyel főtörvényszékeink birnak, jogforrásnak tekintendő, s a fennálló jogot ugy pótolni, mint azt magyarázni szokta; ezeknek példáját jelen munka második részében látandjuk.[17]) Ez törvényszéki gyakorlatnak (praxis forensis) is neveztetik.

Ettől megkülönböztetendő honunk eddigi jogrendszerében az ország nagybiráinak (a nádor, palatinus Regni, — az országbiró — judex Curiae, és a királyi személynök — personalis) törvénykezési nyilatkozataik, melyek szinte jogforrásnak tekintendők eddigi jogunkban. Maga az országbirói értekezlet s annak határozatai az ország nagybiráinak nyilatkozata, és ámbár az itt hozott határozatokat az alsó ház 1861. junius 22-én, a felsőház pedig ugyanazon év julius 1-én helyeselte, ő Felsége pedig jóváhagyta, mégis azokat, kötelező erejökre nézve, sem országos törvénynek, sem királyi rende-

letnek tartani nem lehet; érvényességöknek alapját az országbirónak, mint országos nagybirónak tekintélye, továbbá a kir. Kúriának 1861. julius 23-ki vegyes ülésében kimondott azon határozata, „hogy mindennemü törvényes eljárásaiban állandó zsinórmértékül követendi," — képezik. Az országbirónak és kir. Kúriának ezen nyilatkozata a kúriai döntvényekkel egy szempont alá esik, és csak annyiban különbözik tőlük, a mennyiben nem törvénykezési itélet által, hanem eleve bevégzett tanácskozásnak alapján mondatott ki, ami azonban a dolgon mit sem változtat.[18]) Hasonló előleges kijelentésekre találunk a rómaiak jogában a praetorok nyilatkozataiban (edicta praetorum) [91]), továbbá ilyenek voltak már a középkorban, főleg a német jogban a jogbölcsek (Weisthümer) kijelentései.[20])

Látjuk tehát, hogy általános bányajogunk, mely érvényét az országbirói értekezlet határozatainak köszöni, az ezen értekezlet függelékes határozataival együtt a produktiv vagy gyakorlati birói tevékenységből ered, — és igy a jogászjog ezen része a mostani bányajogunknak legjelentékenyebb forrását képezi; ezt annyival inkább bizton állithatni, mert még ide kell sorolnunk a törvényszéki gyakorlatot is, mely a kir. Kúria kiváló állásánál fogva szinte jelentékeny járulékot szolgáltat bányajogunk pótlásához és magyarázatához. Valóban azt mondhatjuk, hogy a produktiv, anyagi jogászjog bányajogunk főforrását képezi, mely után még csak a részszerü törvényjog, vagyis a statutumok és a szokás emlitendők; ellenben a források többi felsorolt nemei, u. m. a valódi értelemben vett általános törvény és a reczeptiv jogászjog, fennálló bányajogrendszerünkben szóba sem jöhetnek. Különösen ami az elméleti és irodalmi jogásztevékenységet illeti, ez nálunk a bányajogban tényezőként fel sem emlithető, mert egy pár — különben igen jeles — de csak tan- és kézikönyvül szolgáló munkát leszámitva, bányajogirodalmunk jogtudósaink részéről nem részesült oly szorgalmas müvelésben, minőt jogtudományunk egyéb ágainál, főleg az ujabb időben, örömmel tapasztalunk.

Jegyzetek és idézetek. [1]) A forrásokról szóló tannak rendszerét, beosztását és érteményezéseit illetőleg leginkább Unger

József bécsi egyetemi és Thöl Henrik göttingai egyetemi tanárok alább idézett müveit követém, egyes részekben azonban Puchta nézeteit is figyelembe vettem. Különben ez egész tan bányajogi viszonyainkhoz való alkalmazásában Wenczel Gusztávnak müveiben kifejtett álláspontjához csatlakoztam, mint amelyet egyedül tartok e kérdésben helyesnek. A források fogalmának értelmezésére nézve l. dr. Unger: „Sysem des österr. allg. Privatrechts“ Bécs, 1865. 1. köt. 23. lapját. V. ö. különben dr. Thöl Henrik: „Einleitung in d. d. Privatrecht“ Göttinga, 1855. cz. m. 128. lapj. [2]) 1791: 12. tczikk. Különben v. ö. dr. Récsi Emil: „Magyarország közjoga, amint az 1848-ig és 1848-ban fennállott“ Pesten 1861-ben megjelent munkájának 439. s köv. lapjait. [3]) Ugyanigy Wenczel Gusztáv, miről alantabb. [4]) L. Thöl: „Einleitung in d. d. Privatrecht“ Göttinga. 1855. 129. lapját. V. ö. Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ cz. m. 31. és 32. lapjait. [5]) Thöl: „Einleitung“ 129. l. Unger: „System“ 31. l. [6]) L. erre nézve az általános bányatörvény 11., 43., 274., 275., továbbá az országbirói értekezlet VII. R. IV. fej. 16. §-át. „Az általános bányatörvény“ megengedte, hogy némely kijelölt esetekre és körülményekre (névszerint a vájnamértékek nagyságára, a használatban lévő hoszmértékekre stb.) statutumokat lehessen alkotni, melyeket a bányabirtokosok 6 hó alatt tartozzanak megerősités végett bemutatni; azonban mert ily statutumok nem nagy nagy számmal jöttek létre, az országbirói értekezlet bányajogi albizottsága tehát azon hiányt, mely hazai bányászatunk speciális érdekei tekintetében az általános bányatörvénykönyvben fennforog, addig is mig a hazai törvényhozás intézkedik, — főképen azáltal vélte pótolhatni, hogy az ily vidéki statutumoknak minden határidőbeli korlátozás nélkül és bármely tárgyra, mely az általános bányakodex közjogi elveivel ellentétbe nem jöne, lehető kiterjesztését javaslatba hozta, önként értetvén, hogy ezeknek megerősitése a maga útján lenne eszközlendő.“ Somoskeőy Antal beszédéből (Orsz. ért. tanácskozmányai. 2. köt. 88. l.) ez idézett rész szolgáljon az autonomiával biró testületek öntörvényhozási állapotának megvilágitására, mi a részszerü bányajognak mint forrásnak méltánylását nem kis mérvben elősegiti. V. ö. továbbá Jendrassek Miksának ugyane tárgyban tett nyilatkozatát. L. Ráth György „Országbirói értekezlet“ 2. köt. 87. lapját. Talán feltünő lesz, hogy a királyi rendeletekről, melyek pedig 1854. előtti bányajogunkban egyik, sőt mondhatni egyedüli jelentékeny források voltak, itt mint jogforrásról említést nem teszek. Azonban, ha a hazai jog álláspontjából kiindulva, fennálló általános bányajogunkat és az országbirói értekezletet csak mint az ország biráinak törvényes nyilatkozatát, tehát mint a produktiv jogászjog egy részét tekintem, nem térhetek el a szoros hazai jogban foglalt álláspontomtól, s következetlenség nélkül nem tulajdonithatok a királyi rendeleteknek sem nagyobb hatáskört, mint aminővel azok a törvényhozás egyéb ágazataiban birnak. A királyi felség jogai a törvényhozóhatalom gyakorlása körül csak a törvénykezdeményezés- (Ver-

bőczy Hármaskönyve II. 3. 3. §.), a törvényszentesités- (1635: 18. 1. §.) és a törvénykihirdetésből állanak. V. ö. dr. Récsi Emil: „Magyarország közjoga“ Pest, 1861. cz. m. 218. lapj. Nem változtat a dolog lényegén mitsem azon körülmény, hogy a király, mint bányászati főúr bocsátja ki rendeletét; erre nézve l. jelen munka 2. részét. [7]) L. Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ 1. köt. 33, 34. l. [8]) Unger: „System“ 1. köt. 35. l. [9]) Thöl Henrik: „Einleitung in d. d. Privatrecht“ cz. m. 130. l. [10]) L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechtes“ Prága, 1870. 60. l. [11]) L. Gränzenstein: „Das österr. allg. Berggesetz“ Wien, 1855. cz. m. 136. s köv. lapj. V. ö. jelen munka 2. részének a vájnamértékekre vonatkozó részét. [13]) Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ 1. köt. 41. l. Thöl: „Einleitung“ 131. lapj. [14]) Például azon bányajogreformot czélzó eszmék, miket Schneider közlött, bizonyára befolyással voltak az általános bányatörvénykönyv szerkesztésére, mert azt akkor mint a bányajogászok véleményét tekinték. L. erre nézve Haimerl „Magazin“-jának 1850-ben megjelent folyamát a 70. lapon. [15]) Különben a jogtudomány forrási jelentőségére nézve l. Puchta: „Cursus d. Institutionen“ cz. m. 1. köt. 37. s köv. l. Különben Puchta az elméleti tudományos tevékenységet produktiv jogászjognak tartja, hasonlóan nyilatkozik Thöl (Einleitung 55. §.) is; ezek ellenében azonban l. Unger: „System d. allg. öst. Privatrechts“ 1. köt. 42. l. 3. jegyzetét. [16]) Valóban szomorú, hogy jogtudósaink, Wenczel és a nem rég elhúnyt Gränzenstein dicséretes kivételével, a bányajogtudomány irodalmának mezejét úgy elhagyták parlagosodni; 1848. előtti jogászaink e tekintetben aránylag dicséretesebb tevékenységet fejtettek ki. Különben erre nézve l. a következő V. czikket, [17]) Unger: „System d. österr. allg. Privatrechts“ 1. köt. 42, 43. lapj. Puchta: „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. Ez idézeteket lásd a produktiv jogászjog fogalmára és kifejtésére nézve; a magyar kir. Kúriának állását és jelentőségét illetőleg v. ö. Wenczel Gusztáv „Magyar-erdélyi magánjogá“-nak 1. köt. 81 s köv. l. [18]) Wenczel Gusztáv: „Magyar-erdélyi magánjog“ 1. köt. 81. s köv. különösen azonban 86—87. lapjain. [19]) L. Puchta: „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. 337. és köv. lapj. A „praetori jog“-ra nézve pedig lásd dr. Bozóky Alajos jeles és szorgalmas fiatal jogtudósunk pályakoszoruzott értekezését. [20]) L. Thöl: „Einleitung zu d. d. Privatrecht“ Göttinga, 1841. 48. s köv. lapját: „Weisthümer und Urtheile“ 21. §.

V. E munka rendszere és a bányajog irodalma.

A bányajogirók nagyobb része az általános bányatörvényt oly módon tárgyalja, hogy annak rendszerét megtartva az egyes §§-sokat egymásután következő sorrendben magyarázza; ez az ugynevezett exegetikus módszer, melytől némelyek eltérve, „rendszeresen“ adják elé a bányajogot, vagyis az általuk felállitott rendszer keretébe illesztik a bányatörvény anyagát, annak részeit szétszedve, s ismét akként illesztve össze, amint azt a belső összefüggés kivánja. Ily rendszeres munka például Schneider legujabban megjelent munkája, és Wenczel Gusztáv „Magyar erdélyi bányajoga.“

Ily rendszeres munka irása hazánk bányajogának viszonyai folytán annyiból helyeselhető, mert az általános bányatörvénynek és az országbirói értekezletnek exegetikus tárgyalása az egész anyag feletti átnézetet kissé megneheziti, és amellett ismétlésekre vezethet; mindazonáltal nézetem szerint ott, hol rendszeres törvénykönyv előadásáról van szó, melynek rendszere ellen alapos kifogásokat emelni nem lehet, s helyébe jobbat és eredetit létrehozni az iró nem képes, az exegetikus módszernek a rendszeres tárgyalás felett előnyt lehet adni, s a rendszeres tárgyalást kodexeknél csak ott látom helyén, hol már a tudomány a törvénykönyv rendszerét túlhaladta.

Ez okból például igen helyesnek tartom Unger rendszerét, mely az osztrák polgári törvénykönyv avult, ódon s a tudomány által túlhaladott rendszerét mellőzve, annak anyagát valódi tudományos rendszerben adja elé; [1]) azonban az általános bányatörvénynél ily rendszeres tárgyalás és ujitás szükségét be nem látom, miért is e munka második részét exegetikus módszer szerint tárgyalva, minden egyes §-hoz a megkivántató felvilágositást, elméleti és gyakorlati útmutatást és a szükséges vonatkozást előadom; az ismétlések veszélyét pedig azáltal igyekszem elkerülni, hogy az országbirói értekezletnek

egyes szakaszait az általános bányatörvény azon szakaszaival együtt tárgyalandom, melyeknek pótlására és felvilágositására alkottattak, vagyis melyekkel benső összefüggésben állanak.

Ami a bányajog irodalmát illeti, a hazai irodalmon kivül rendkivül érdekes reánk nézve az osztrák és német; de azok részére, kik magukat e szakmában képezni akarják, a franczia bányajog szinte fejlett irodalma igen fontos, miért is a magyar, német és osztrák irodalom terményein kivül néhány jelesebb franczia müvet is felemlitek.

A hazai irodalom régibb és ujabb;[2]) amaz valamivel gazdagabb a mostaninál, jellemző azonban mindkettőre, hogy a munkák nagyobb része idegen nyelven, s pedig latinul meg németül van irva, és magyar nyelven tudtommal csak két munka jelent meg; azonban az alább felsorolandó és idegen nyelveken irt munkákat is jogosan számithatjuk a hazai irodalom terményei közé, — mert részben magyar jogászoktól származtak, részben pedig hazánk bányajogát tárgyalják.

A honi irodalom régibb, 1854. előtti terményei következők:

Faber Antal: Principia juris metallici Hungarici. Pozsony. 1816. és 1824.

Jurjevich József: Institutiones Juris metallici Hungarici. Zágráb. 1822.

Sófalvi Elek: Institutiones juris metallici in usum Magni Principatus Transilvaniae. 2. kötet. Kolozsvár 1834—1838.

Schmidt Ferencz Antal: Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze d. öst. Monarchie II. Abth. Ungarn, Kroatien etc. und Siebenbürgen. 25 köt. Bécs. 1834—1838.

Szentkirályi Zsigmond: Az erdélyi bányászat ismertetése nemzetgazdasági, köz- és magánjogi tekintetben, 1. kötet. Kolozsvár, 1841.

Mostani bányajogunk irodalma összesen három munkából áll, melyek közül kettő német és egy magyar nyelven van irva; e három munka következő:

Gränzenstein Gusztáv: Das allgemeine österreichische Berggesetz v. 23. Mai 1854. und die Verordnungen über die Bergwerksabgaben v. 4. Oct. 1854. Bécs, 1855.

Dr. Wenczel Gusztáv: Handbuch des allgemeinen österreichischen Berggesetzes. Bécs, 1855.

Wenczel Gusztáv: A magyar és erdélyi bányajog rendszere. Buda, 1866.

Gränzenstein munkája ugy terjedelem, mint gazdag elméleti és gyakorlati szakismeretekről tanuskodó tartalom és világosság tekintetében rendkivül jeles irodalmi mű, Wenczel munkái pedig e tulajdonok mellett még főleg jogtörténeti tekintetben igen érdekesek.

Az ausztriai általános bányatörvény, és általában az osztrák régibb bányajogra vonatkozó munkák közül megemlitendők:

Dr. Tausch József: Handbuch des Bergrechtes in den k. k. öst. ung. böhm. und galiz. Staaten. Klagenfurt, 1817.

Dr. Tausch József: Bergrecht d. österreichischen Erbstaaten. Klagenfurt, 1822.

Dr. Jung: Das Bergrecht der sämmtlichen österreichischen Staaten, zum Leitfaden der Vorlesungen. Bécs, 1822.

Dr. Schneider Ferencz: Lehrbuch des Bergrechtes. Prága, 1848. — melynek legujabb, harmadik kiadása 1870-ben jelent meg Prágában, Mercy Henrik kiadmányában.

Báró Hingenau Ottó: Handbuch der Bergrechtskunde. Bécs, 1855.

Schneider Antal: Erläuterungen über das allgemeine öst. Berggesetz v. 23. Mai 1854. Prága, 1854.

Dr. Stamm Ferdinánd: Das österreichische allgemeine Berggesetz. Prága, 1855.

Scheuchenstuel Károly: Motive zu dem allg. österr. Berggesetz. Hivatalos forrásokból. Bécs, 1855.

Az osztrák bányajog egyes tárgyaira nézve megjelent értekezések közül emlitésre méltók következők:

Gritzner József: Über das berggerichtliche Cameralverfahren in Streitsachen. Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde. 1841. évi folyam. 2. k. 39. s köv. lapjain.

B. Hingenau Ottó: Von der Wichtigkeit und Ausführbarkeit einer rechts- und staatswissenschaftlichen Behandlung der Bergwesenskunde. Zeitschrift für Recht- und Staatswissenschaften. Bécs, 1847. évi folyamában.

Dr. Michel A. Th.: Die Natur- und Rechtsverhältnisse

der Gewerkschaften nach d. öst. allg. B. G. Haimerl: Vierteljahrschrift. V. köt. Bécs, 1860.

Mosshardt Ferencz: Über Grubenfeldmassen als Hypothek. Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaften. 1849. 60—63. l.

Dr. Schindler K. Jenő: Das neue öst. B. G. v. 23. Mai 1854. Haimerl: Magazin XI. k.

Dr. Schneider Ferencz: Über das Wesen der Bergregalität. Zeitschrift für öst. Rechtsgelehrsamkeit und pol. Gesetzkunde. 1845. 1. köt. 116. s k. l.

Dr. Schneider Ferencz: Beiträge zur Reform im Gebiete der Berggesetzgebung. Haimerl: Magazin für Rechts- und Staatswissenschaft. 1850. 1. k. 71—92. l.

Dr. Schneider Ferencz: Über Bergwerksabgaben. Haimerl: Vierteljahrschrift. 1850. 1. köt. 236—256. l.

Dr. Schneider F.: Zur Lehre von der Gewerkschaft. Haimerl: Vierteljahrschrift. Bécs, 1860. VI. köt.

Dr. Swoboda János: Über die Montan-Repräsentation in Rechtsangelegenheiten. Jurist: XIV. köt. 349. l.

Dr. Swoboda János: Die Bergwerkshoheit in ihrer welthistorischen Entwickelung und heutigen Berechtigung. Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaften. 1847. XI. füz. 409. s köv. l.

Ugyanitt felemlitendő még a báró Hingenau Ottó szerkesztése alatt megjelenő folyóirat: Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen; a németországi felette gazdag szakirodalom művei, melyek közvetve bennünket is érdekelnek, mind fel nem sorolhatók, azért csak a következőket emlitjük meg:

Dr. Achenbach H.: Das französische Bergrecht und die Fortbildung desselben durch das preussische allgemeine Berggesetz. Bonn. 1869.

Gräff: Handbuch des pr. Bergrechtes. Boroszló, 1856.

Dr. Karsten: Grundriss der deutschen Bergrechtlehre, mit Rücksicht auf die französische Berggesetzgebung. Berlin, 1828.

Otto E. György: Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes. Freiberg, 1856.

Kressner P. Márton: Systematischer Abriss der Bergrechte in Deutschland. Freiberg, 1858.

Wachter Pál: Das allgem. Berggesetz für die preussischen Staaten. Boroszló, 1865.

Dr. Zerrenner Károly: Lehrbuch des deutschen Bergrechtes. Gotha, 1862. 1864.

A kisebb terjedelmü s inkább egyes tárgyakra vonatkozó értekezések jelesebbjei következők:

Actiengesellschaften, über deren Nützlichkeit und Zulässigkeit beim Bergbaue; im Bergwerksfreunde. 1. köt. 393. s 473., — II. köt. 17. és 339. lapokon.

Bauer G. A.: Über das Eigenthumrecht an den unterirdischen Mineralschätzen. Freiberg, 1849.

Hoffmann: Bemerkungen über die Bergpolizei; im Bergwerksfreunde. VI. B. 65., 97., 129. l.

Dr. Karsten: Über den Ursprung des Bergregals in Deutschland. Berlin, 1844.

Kressner: Grundzüge zu einer Charakteristik des Bergwerkseigenthums. Freiberg, 1862.

Dr. Mayer: Bergmännische Miscellanen für Theorie und Praxis. Coblenz, 1841.

Dr. Weiske Gyula: Über die rechtliche Natur der Gewerkschaften, Kuxe und Bergschulden, mit Bezugnahme auf den neuen preussischen Gesetzentwurf. Bergwerksfreund. IV. köt. 353, 369, 385. l., továbbá V. köt. 497, 513. l.

Dr. Weiske Gy.: Der Bergbau und das Bergregal. [3])

1860 óta dr. Brassert és dr. Achenbach szerkesztésük alatt a bányajog részére „Zeitschrift für Bergrecht“ czim alatt egy folyóirat jelenik meg Németországban; az első évi folyam Kölnben jelent meg, azonban a többit Bonnban szerkeszték; ez öt külön rovattal bir a törvényhozások, értekezések, döntvények, bányaügyi igazgatás vagy politika és irodalomra nézve. Ezen érdekes tartalmu folyóiraton kivül van még Németországban számos oly folyóirat, mely szinte közöl bányajogi értekezéseket, vagy pedig tartalmánál fogva közvetve bir érdekkel a bányajogra nézve.

A franczia bányajog szinte igen terjedelmes irodalmának terményei közül felsorolhatók:

Richard A.: Législation française sur les mines, minières, carrières, tourbières, salines etc. (Paris, 1838. 2. Tom.)

Peyret-Lallier: Traité sur la législation des mines, minières, carrières, tourbières, usines etc. Paris, 1844. 2. volumes.

Bolle Gergely: La législation des mines, minières, car-

rières et usines expliquée par ses motifs suivie des lois, décrets, arrêtés, instructions et règlements. Bruxelles, 1846.

Bayon: Observations sur l'interprétation donnée par la jurisprudence de la cour de cassation à l'art. 11. de la loi du 21. avril 1810. concernant les mines, les minières et carrières. Paris, 1852.

Dupont István: Traité pratique de la jurisprudence des mines, minières, forges et carrières etc. Paris, 1853. 2. tomes.

Dufour Gábor: Les lois des mines. Traité pratique à l'usage des concessionairs de mines, des exploitants de minières etc. Paris, 1857.

Bury A.: Traité de la lègislation des mines, de minières, des usines et carrières en Belgique et en France ou commentaire théoretique et pratique de la loi du 21. avril 1810, et des lois et règlements, qui s'y rattachent. Paris et Liége, 1860. 2. volumes.

Dalloz Ede: De la propriété des mines et de son organisation légale en France et en Belgique. Guide théoretique et pratique du légiste, de l' ingénieur et de l' exploitant suivi des récherches sur la richesse minérale et la législation minière des principales nations. Paris, 1862. 2. volumes.

Ezen itt elősorolt néhány ujabb munkán kivül a franczia irodalom még számos igen jeles művel dicsekszik, minő Chicora, Delebecque stb. irók munkái, mindezt azonban itt felsorolni nem lehet, s ez jelen munka körét messze meghaladja; a folyóiratokra nézve azonban meg kell jegyeznünk, hogy a franczia irodalom szinte bir a jogtudomány e szakmájában folyóiratokkal, ilyen az: „Annales des mines", mely 1816 előtt „Journal des mines" czim alatt jelent meg, s mely kizárólag az elméleti és gyakorlati bányajogtudomány fejtegetésével foglalkozik. Természetes, hogy Francziaországnak többi jogtudományi folyóiratai is közölnek bányajogtudományi értekezéseket.[4])

[1]) L. Unger: „System" 1. köt. 18. és köv. l. [2]) L. Wenczel Gusztáv: „Magyar-erdélyi bányajog" 20. lapj. [3]) L. az osztrák és német birodalomra nézve Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts" Prága, 1870. 65—76. l. [4]) A franczia irodalomra nézve l. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht" 7—11. l.

KÜLÖNÖS RÉSZ.

Az általános bányatörvény és az országbirói értekezlet bányajogi határozatainak magyarázata.

I. Általános határozatok.

1. §.

A bányatörvény fogalma.

A bányatörvény meghatározza, hogy mely ásványok s mily föltételek alatt kerestethetnek fel és műveltethetnek, nemkülönben meghatározza a bányaüzlettel egybekapcsolt jogokat és kötelezetségeket.

Jegyzet. Ezen §. szerint a bányatörvénynek hármas feladata van, ugymint:

1. Meghatározza, hogy mely ásványok képezik a bányászati jogositványok tárgyát; némely ásványok ugyanis, pl. a tőzeg, agyag stb. a földbirtok tartozékát képezvén, a földbirtokos rendelkezése alá esnek, más ásványok ellenben, pl. a vas, ezüst, arany stb. elkülönittetnek a földbirtoktól, s azokat művelés alá venni mindenki s igy a földbirtokos is csak akkor van jogositva, ha az államtól erre engedélyt nyert. A bányatörvénynek tehát első sorban feladata azt meghatározni, minő ásványok művelés alá vételéhez szükséges az állam engedélye; erről alantabb a 3. §. rendelkezésénél bővebben szólunk.

2. Meghatározza a bányatörvény, hogy az ily bányászati jogositványok tárgyát képező ásványok felkeresése és kinyerése minő feltételek mellett engedélyeztetik; ilyen feltételek lehetnek például: hogy a felkérő első szerző legyen, hogy az ásványtelep fekvényét, alkatát kellően kimutassa stb.

3. Végül körülirja a bányatörvény, hogy a bányaüzleti jogositványok mily kiterjedéssel birnak; igy például a bányaiparos nem csupán a sajátképi bányaművelésre, hanem a felkészités- és kidolgozáshoz szükséges műveknek, zúzdáknak, érczpörköknek, kohóknak stb. felállitására is jogositva van. (L. ezekre nézve fentebb a „bányászati alapismeretek"-et, v. ö. továbbá alant a 108. s köv. §§-ok magyarázatát). Más részről azonban a bányavállalkozó vállaira az állam közvetett vagy közvetlen érdekeinek és a többi bányavállalkozóknak javára bizonyos kötelezetségeket ruház a bányatörvény; ilyenek pl.

a folytonos munkáltatás, a statisztikai kimutatások, bányaszolgalmak stb. A bányavállalkozó jogainak és kötelezettségeinek meghatározása e tekintetben szinte a bányatörvény feladata lévén, látható, hogy az nem csupán a jogositványok adományozására és a felügyeletre szoritkozik, hanem a bányaművelőknek egymás között és harmadik személyek irányában felmerült magánjogi viszonyait épen ugy szabályozás alá veszi, amint azoknak az állam iránti viszonyait körülirja.[1])

2. §.

Amennyiben a bányatörvény különös határozatokat nem tartalmaz, a bányászati ügyekre is az általános polgári, büntető, politikai, ipar és kereskedelmi törvények alkalmazandók. Ha valaki valamely a bányatörvénynyel ellenkező cselekvény által egyszersmind valamely általános büntetőtörvényt is áthágott, úgy ellene az utóbbi tekintetben kiérdemlett büntetésen kivül a bányatörvényben határozott büntetés is kiszabandó.

Jegyzet. A bányatörvény mint különös törvény mindazon viszonyokra, melyekre rendelkezéseket tartalmaz, az általános törvények alkalmazását kizárja ugyan, de a hol különös intézkedéseket nem tartalmaz, ott még bányászati ügyekre is az általános törvények rendeletei érvényesek. Természetes, hogy az 1861-ben tartott országbirói értekezlet azon határozata folytán, mely a hazai törvények isméti életbeléptetését eredményezte, a bányászati ügyekben is nem az osztrák, hanem a magyar általános törvények birnak érvénynyel. Ami az általános polgári törvényt vagyis a magánjogot illeti, ebben az osztrák polgári törvénykönyv hatálya annyiban érvényes bányászati ügyekre is, amennyiben érvénye az országbirói értekezlet által polgári ügyekre fenntartatott; vagyis mindazon rendeletei, melyek az 1855. decz. 15-diki telekkönyvi rendelettel kapcsolatban állván, a telekkönyvek tárgyát képező valamely dolgok szerzése, elidegenitése, terhelése stb. módjait meghatározzák,[2]) bányászati ügyekre is ott, hol a bányatörvénykönyv különös intézkedéseket nem tartalmaz, érvényesek. Ezért reánk nézve az osztrák polgári törvénykönyv általában, különösen pedig annak a tulajdon, zálog, szolgalom, elévülés stbire vonatkozó rendeletei rendkivüli fontossággal birnak. Az országbirói értekezlet az általános bányatörvénynek csak anyagi részét hagyta hatályban,[3]) az alaki részre vagyis perrendtartásra nézve azonban az 1861-ben visszaállitott magyar törvénykezési eljárást

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive zu d. allg. Berggesetze“ 67. lapját. V. ö. Gränzenstein: „D. öst. allg. Berggesetz“ 77—78. l. [2]) „Országbirói értekezlet. Polgári magánjog“ 21. §. [3]) Orsz. b. ért. VII. IV. fej. 15. §.

emelte érvényre, csakhogy azt — az osztrák polgári perrendtartás teljes mellőzésével — a közönséges törvénykezési eljárástól némileg eltérő intézkedésekkel egészitette ki. Bár időközileg 1868-ban uj polgári törvénykezési eljárás lett a törvényhozás által életbeléptetve, mindazonáltal az nemcsak a kir. bányabiróságokat hagyta meg továbbra is régi illetőségi körükben (1868: 54. tcz. 27. §.), hanem a régi törvénykezési eljárást, melyet az országbirói értekezlet, a közönségestől eltérő törvénykezési pótintézkedésekkel ellátva megállapitott, sem helyezte hatályon kivül. Ezen régi eljárás tehát bányászati peres és nemperes ügyekben érvényes maradt továbbra is; támadt ugyan eziránt kétely, s némely bányatörvényszék már az uj perrendtartás rendeleteihez képest pertár felállitásához és egyéb intézkedésekhez akart kezdeni, mignem e kételynek egy igazságügyminiszteri rendelet végetvetett; ezen 9420/869. sz. a. kibocsátott igazságügyéri rendelet a kir. bányabiróságokat utasitja, „hogy a bányászati peres vagy nemperes ügyekben az eddig fennálló törvénykezési és ügyviteli szabályzatot alkalmazzák továbbra is.“ E rendeletből világosan látható, hogy az uj polgári törvénykezési rendtartás mellőzésével a régi eljárás továbbra is érvényben maradt; mindennek daczára a m. kir. Kúria 221/1870. sz. a. végzésével egy kir. táblai, számadást elrendelő végzés ellen beadott felebbezést azon indokolással utasitott vissza, hogy a neheztelt végzés nem tartozik azok közé, melyek ellen az 1868: 54. tcz. 294. §-sa a felebbezési jogorvoslatot megengedi! Vagy nem közöltetett tehát a felsőbiróságokkal az emlitett igazságügyminiszteri rendelet, vagy pedig a Kúria azt csak az elsőfolyamodásu kir. bányatörvényszékekre nézve tartja érvényesnek. Ennek az az eredménye, hogy a bányaperekre nézve két alaki törvény szerint járnak el, ami számos kollizióra vezet. Egyébiránt (remélhetőleg) midőn e sorok napvilágot látnak, már az elsőfolyamodásu biróságok szervezése megtörténik, s a kir. bányabiróságok megszüntével az országbirói értekezletnek régi, elavult s az uj perrendtartástól különböző rendelkezései is hatályukat vesztik.

Ennyit a polgári magánjog és a törvénykezési eljárásnak azon intézkedéseiről, melyek ott hol a bányatörvény különösen nem rendelkezik, alkalmazást nyernek, mert még a büntető-, ipar- és kereskedelmi törvényekről kell ugyanily értelemben szólanunk.

A magyar büntetőtörvények és törvényes gyakorlat a változott viszonyokhoz idomitva visszaállittatván,[1]) mindenütt midőn a bányatörvény a büntetőtörvényekre utal, vagy midőn valaki oly büntettet követ el, mely miatt a bányatörvényben elrendelt büntetésen kivül még köztörvényi fenyités alá is vonandó, — mindig a magyar büntetőjog szabályai és gyakorlata szerint kell eljárni.

Bányacsőd esetén az 1840: XXII. tcz., továbbá az 1844: VII. tczikk és országbirói értekezletnek a csődtörvényre hozott változtató, meg pótintézkedései követendők;[2]) különösen ez utóbbinak 13, 14. §§-ai

[1]) Orszb. ért. 2. kiad. Pest, 1861. 38. l. [2]) U. a. 43, 50. s köv. lapokon.

az általános bányatörvénynek a csőd és végrehajtás alkalmával megállapitandó kielégitési sorrendi határozatait hatályon kivül helyezik; egyebekben az 1840: XVI., XVII., XVIII. és az 1868: 38. törvényczikkek, amennyiben a kereskedelmi jogra, a kereskedelmi társulatokra és a gyárosok jogviszonyaira vonatkoznak, oly esetekben, hol a bányatörvénykönyv különös intézkedést nem tartalmaz, szinte alkalmazást nyernek.

3. §.

Bányaúrjog. A bányaúrjog alatt azon fejedelmi jog értetik, melyhez képest bizonyos, természeti telepeken előforduló ásványok, a fejedelem kizáró rendelkezése alá tartatnak fenn. A bányaúrjog alá tartoznak mindazon ásványok, melyek fém, kén, timsó, gálicz, vagy konyhasó tartalmuk miatt használhatók, továbbá a gáliczviz, rajzla és földszurkok, végre mindennemü kő- és barnaszén. Az ily ásványok föntartott ásványoknak neveztetnek.

4. §.

A só tekintetében fennálló államegyedáruság külön törvények által szabályoztatik.

1. Jegyzet. E szakasznál hosszasabban kell időznünk. A bányaúrjog kérdésének helyes felfogása képezi alapját a bányajogtudománynak; azért tehát itt annak lényege, jogosultsága, mai érvénye bővebb kifejtést igényel, s csak ezek végeztével térünk át a „bányaúrjog" tárgyát képező ásványok körül felmerült ujabb változásokra.

A bányaúrjog (Bergregal, jus regale minerale) azon jogok foglalatja, melyek a fejedelmet, ki fő bányaúrnak (Oberster Bergherr) neveztetik, a bányászat körül megilletik. E bányaúrjog értelmében bányaművelést csak az üzhet, ki erre a fejedelemtől közvetve, illetőleg a fejedelem nevében az e czélra felállitott hatósági közegektől engedélyt nyer; senki nem tehet kutatást, nem tárhatja fel a felfedezett ásványtelepet, és bányaipart nem üzhet, ha erre engedélyt nem nyert, mert különben a jogosulatlan bányaüzlet miatt büntetéssel sujtatik. E szabály nem csak azokra érvényes, kik idegen telken szándékoznak bányaművelést kezdeni, hanem kötelező minden földbirtokosra is; ezek épen ugy el vannak tiltva a saját telkükön levő ásványtelepek önhatalmu művelés alá vételétől, mint bárki más, és ha ezt tenni akarják, tartoznak a művelésjogositványt megszerezni, ellen esetben ők is jogosulatlan bányaművelők gyanánt büntetendők. Ebből látható, hogy az ásványokra nézve művelési jogositvány te-

kintetében nincs különbség a földbirtokosok és nem földbirtokosok között, és a földtulajdonosnak a telkén levő ásványokva nézve harmadik személyek irányábau előjoga nincsen; ki a művelési jogositványt szabályszerüen elébb megszerzi, az az ásványok feltárásából minden más egyént kizár, és igy magát a földbirtokost is megelőzi.

E szabály minden most emlitett következményeivel együtt azonban nem áll feltétlenül minden ásványra, hanem csak azokra, melyeket a törvény világosan kivesz a telektulajdonos rendelkezése alól; a mely mineráliák a földbirtok tartozékának tekintendők, mert nincsenek a telektulajdonos rendelkezése alól elvonva, s nincsenek a bányafőur adományozásának fenntartva, azokra nézve magában érthetőleg nem szükség a művelési jogositvány megszerzése végett a fejedelmi engedélyt kinyerni. A földbirtokos már előjoggal bir mások felett a telkén, levő ilynemü ásványokra nézve, abból másokat kizárhat még akkor is hogy ha ő maga nem akarja a feltárást foganatba venni, — és harmadik személynek a földbirtokos telkén ily ásványokat kiaknázni csak akkor lehet, hogy ha a telektulajdonos ebbe beleegyezik. Itt tehát a telepek feltárása ugy a földbirtokos, mint más vállalkozóra nézve a telektulajdonos szabad akaratától függ; az idegen vállalkozónak csak a telektulajdonos belegyezésére, ennek pedig csupán saját elhatározására van szüksége, s a felállitott hatósági közegektől a fejedelem nevében kiadandó művelési engedélyt előzeteseu sem a kutatásra, sem a feltárásra kinyerni nem kell. A bányaúrjog tárgyának kijelentett, s a fejedelem reudelkezése alá fenntartott ásványoknál egy harmadik személy művelési jogositványt nyerhet, s annak folytán feltárhat valamely telepet még a földbirtokos akarata ellenére is, mert azok telkének nem levén járulékai, tulajdonát nem képezik; ellenben oly ásványoknál, melyek a földbirtok tartozékainak tekintendők, tisztán a telektulajdonos elhatározásától függ, hogy azokat önmaga művelés alá vegye, vagy másokat erre felhatalmazzon, mert itt tulajdonáról szabadon rendelkezik, és abban őt gátolni egy részről nem lehet, — más részről pedig ő nem köteles szabad rendelkezési jogának foganatositására külön hatósági engedélyt kieszközelni. E különbség a fejedelem rendelkezése alá fenntartott ásványok, és a földtartozékát képező mineráliák művelési jogositványára nézve, a bányaúrjog természetének szükségképi folyománya, és a szigoru következtetés utján más eredményhez jutni nem lehet; hogy azonban a telek tartozékát képező ásványok művelés alá vételénél ezen most leszármaztatott természetszerü következtetésből mennyiben tér el a gyakorlat, azt alább leend alkalmunk láthatni.

A fenntartott ásványok művelési jogositványának kiadása azonban nem valami kiváltság, vagy épen kegyelmi ténynek tekintendő; e jogositványokat megszerezheti mindenki, ki azokból kizárva nincs, s a hatósági közegek a fejedelem nevében mindenkinek kötelesek kiadni ez engedélyt, ki a törvény által előirt kellékeknek eleget tett; e

kellékek teljesitése nélkül azonban senki sem nyerhet jogositványt: maga a fejedelem, vagy az állam épen ugy tartoznak bányászati vállalataikra nézve az alakiságokat megtartani, s engedélyért folyamodni, mint bármely más magán személy. A megnyert jogositvány azonban többé egyoldaluan vissza nem vonható; a bányavallalkozó e jogositványok gyakorlása által annak birtokában marad mindaddig, amig a bányatörvény rendeleteinek eleget tesz, s csak ha a törvény intézkedéseit nem tartja szem előtt, és azt ismételve megsérti, veszíti el büntetésképen a jogositványt; e szabály épen ugy érvényes a magán bányavállalkozóra, mint a fejedelemre vagy az államra nézve, — jogositványok megszerzése, tartama és megszünése vagy elvonása tekintetében a bányavállalkozók között semmi különbség sincsen.

Ugyanez áll a bányászati jogositványok kinyerése és gyakorlásáért a bányaregáljog elismerése fejében évenkint fizetendő illetékekre, bányaadókra nézve. A bányaúrjognak itt röviden vázolt lényegéből[1]) látható, hogy annak alapján a bányászati viszonyok a földbirtoktól elkülönitve, önálló és sajátos természetüknek megfelelő oly rendezés alatt állanak, melyet leginkább a bányaipar léte szükségkép követel; minthogy azonban e rendezés a magán tulajdon körét érinti, sőt azt látszólag megszoritja és sérti, nem lesz érdektelen e jogintézménynek keletkeztéről, jogosultságáról terjedelmesebben szólani, mert az egész mai bányajogrendszer alapjának és kiindulási pontjának a bányaúrjogot tartják.

2. Jegyzet. Vannak kik azt állitják, hogy a tulajdonjog természetéből kifolyólag az ásványok nem képezhetik a telek tartozékát; mit kell tartanunk a bányaregáléről jogi és nemzetgazdasági tekintetben, arról alantabb szólunk, s itt előzetesen a bányaregále keletkeztét azért kell tárgyalnunk, mert a fentebbi állitás védői főleg azzal indokolják nézetüket, hogy már a régi jogrendszerben a földtulajdonos a birtokán levő ásványokról nem rendelkezhetett. A mineráliák a telektől elkülönitve az állam tulajdonát képezték a rómaiaknál, s igy a római jogrendszerben már a bányaúrjog világos jeleire találhatni, mely körülmény világosan mutatná, miszerint az ingatlan tulajdonjog nem terjed ki az ásványokra, s a hol ezzel ellenkező felfogás jutott érvényre, az ott a tulajdon most emlitett természetétől eltérő, pozitiv intézkedés következménye.[2])

Amily téves ezen állitás, ép oly hibás a támogatására felhozott érv. A rómaiak jogában a bányászatra vonatkozó rendelkezések természete világosan azt mutatja, hogy a földtulajdonával az abban levő ásványok tulajdona is együtt járt. Az ásványok közül a kövek, márványfajok stb. kiaknázása a földfelület határainak figyelemben-

---

[1]) Az előadottakra nézve l. Scheuchenstuel: „Motive“ 67—73. l. V. ö. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechtes“ 5—7. lapj. és Wenczel: „Magyar-erdélyi bányajog“ 77—78. l. [2]) E bányajogászokról és nézeteik tarthatlanságáról az alább következő részben emlékezünk meg.

tartása mellett történhetett; vagyis kiki csak saját területét tárhatta fel, idegen vagy szomszéd telek mélyében nem üzhetett bányászatot, ami világosan mutatja, hogy a többek földbirtoka alatt levő telepegység mint egész, nem külön dolgot képezett.[1]) A kő- és márványtelepek nem alkottak különtulajdont, hanem a föld tartozékának voltak tekintendők.[2])

Azonkivül, hogy találunk tételeket a római jogban, melyek a fémeket (metalla) világosan a szántóföldek alkatrészeinek mondják,[3]) — vannak még oly rendeletek is, melyekből ugyanezt kell következtetnünk. Igy pl. ki telkét eladta, az azokban levő ásványokat is elárusitotta, s ha az előbbi tulajdonos ott bányaművelést folytatott, s e jogát továbbra is gyakorolni óhajtotta, az eladás alkalmával főleg kő- és márványbányáknál ezeket világosan ki kellett venni az adásvevés jogügyletének köréből; ily módon az eladó továbbra is fenntarthatta magának az eladott telken levő bányák művelésének jogositványát, s azt mint kőbányászati szolgalmat (servitus lapidis eximendi) gyakorolhatta is. Azonban nemcsak az uj tulajdonos szerezte meg rendszerint a vásárolt telekkel az azon, vagy abban levő bányák művelésének jogositványát, hanem átment e jog használata még a telek ideiglenes haszonélvezőjére is,[4]) ki a haszonélvezet tartama alatt nem csupán a már feltárt telepek művelését folytathatta, hanem még uj bányákat is nyithatott, — amennyiben t. i. a telek gazdasági művelése ezáltal hátrányt nem szenvedett.[5])

A pandektákban egybeállitott római jog most emlitett tételei világosan mutatják egy részről, hogy a rómaiak a telek tulajdonosának az ásványokra is kiterjesztek szabadrendelkezési jogát, más részről meg kell jegyeznünk, hogy ezekre oly különbség nem is volt felállitva, minőt napjainkban a bányajogok legtöbbjében találunk, hanem a „metalla“ elnevezés alatt, minden a termőrétegtől különböző, s bányászati művelés által kinyert ásványokat, agyagot, márványt, sót, rezet, ezüstöt stb. egyaránt értettek.[6])

A római jog e világos rendeletei ellenében csekély vagy épen semmi érvbeli fontossággal sem bir azon körülmény, hogy a ró-

---

[1]) Ily következtetésre vezet azon szabály, mely a földfelület birtokviszonyaitól teszi függővé az azok alatt levő ásványok tulajdonát; e rendelkezés következően hangzik: „Sed et si in confinio lapis nascatur et sunt pro indiviso communia praedia, tunc erit lapis (mi alatt a márvány is értendő) pro indiviso communio, si terra exemptus sit. V. ö. l. 8. §. D. de adquir. rer. dom. (41. 1) [2]) L. l. 78. D. de contrah. empt. (18. 1.) V. ö. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht und die Fortbildung desselben durch das preuss. allg. Berggesetz“ Bonn, 1869. 11—13. l. [3]) L. 9. 3. §. D. de usufr. et quem. (7. 1.) Ugyanez áll a különben súlyos adózás alatt állott sóbányászatra is. V. ö. l. 4. 7. §. D. de censibus (50. 15.) [4]) Sed etsi cretifodinae, argenti fodinae, vel auri vel eius alterius materiae sint vel harenae utique in fructu habebantur. L. 7. 14. §. D. soluto matrimonio. (24. 3.) [5]) L. 13. 5. 6. §§. de usufr. et quemadm. (7. 1.) V. ö. l. 18. D. de fundo dotali (23. 5.), továbbá l. 77. D. de verborum significatione (50. 16.) [6]) Erte nézve l. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ etc. 14—15. l.

maiaknál számos állambányák léteztek, s hogy náluk az állambevételek között a bányák után fizetett adó (vectigal) tételeire találunk,[1]) — mert ezekből még a bányaregale jogintézményének létére következtetést vonnunk nem lehet.

A római állam midőn saját bányáit müvelteté, ezt mint magánvállkozó jogi személy tette, s ha a magánbányáknál adózások nyomaira találunk, ezt csak iparadónak tekinthetjük, melyet a bányaiparosok nem a bányaművelésért, hanem a bányajövedelemért fizettek. Egyébiránt meg kell itt jegyeznünk, hogy a római állam bányáinak legnagyobb része a tartományokban volt, s hogy a provinciákban magánosoknál bányatulajdont nem találunk, csak vectigal fizetése mellett; de hogy ebből mily kevéssé lehet következtetnünk a bányaregale létére, az azonnal kitünik, mihelyt a római tartományok jog- és birtokviszonyaival kissé megismerkedünk.

A római tartományokban (provinciae) még a római polgár sem birhatott római tulajdont, hanem egy analog természetü jogviszonyt teremtettek, mely „possessio"-nak neveztetett; volt ugyan a provinciákban is különbség a magán (ager privatus) és köztelkek (publicus) között, azonban az előbbiek nem voltak sajátképi tulajdonnak, hanem csak egy ehhez hasonló természetü birtoknak (possessio) tárgyai, mig a köztelkek egészen a római állam teljes tulajdonát képezték ugyan, de ezek is lehettek magánosok birtokában, csakhogy itt a birtok közönséges értelemben veendő (mint a haszonbéri birtok), s a tulajdonhoz semmi analogiája nem volt. A possessio csak adóval volt terhelve, mig a közönséges birtokért, melynek állaga a római állam tulajdonát képezte, haszonbérösszeget és vámot fizettek a bérlők; a possessiót terhelő adó meghatározott összegből (fixirte Grundsteuer, vectigal stipendiarum), vagy pedig a jövedelem nagyságához arányitott s igy változó adóból (szorosb értelemben vett vectigalból) állott, s ehez képest az ily magánbirtokok külön elnevezéssel birtak (amazok t. i. agri stipendiarii, emezek vectigales voltak).[2])

A rómaiak az egyes provinciák elfoglalása alkalmával a földbirtok nagyobb részét s azokkal a jobb bányákat birtokukba vették; igy látjuk azt, hogy az iberiai (spanyol) félszigeten levő aranybányák a római állam tulajdonát képezték, Maczedoniában pedig az arany- és ezüstbányák lettek e tartomány elfoglalása után állambányák, mig a vas- és rézbányák magánosok birtokában maradtak bizonyos évi vectigal fizetése mellett.

Az igy elfoglalt tartományokban a fentebb előadott jog- és birtokviszonyok érvényre jutván, az összes tartománybeli telkek egy

---

[1]) L. 17. 1. §. D. de verb. sign. (50. 16.) „Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit, quale est vectigal portus vel venalium rerum item salinarum et metallorum et picariarum. [2]) L. ezekre nézve Puchta: „Cursus der Institutionen" Lipcse 1845. 1. köt. 250. s köv. 259. s köv. l. V. ö. Erxleben: „Einleitung in d. röm. Privatrecht" Göttinga, 1854. 77, s köv. l.

része mint ager publicus az állam közvetlen tulajdonába mentek, mig a magánosok által „possessio“ jogczimén birtokolt telkekre nézve a rómaiak közvetve szereztek tulajdont. E jogszabály minden következményeivel együtt áll a tartománybeli bányavagyonra is; amint azonban általában haszonbérbe adattak az államjószágok, ugyszinte az állambányáknál is találunk haszonbérlőtársulatokra (societates publicanorum), melyek bizonyos évi haszonbéri összegért (rendesen a nyersjövedelemnek természetben vagy pénzben kifizetett tizedeért) e bányákat művelhették. A magánbirtokon levő bányák magánosok possessiójában maradtak, kik ezek után vagy vectigal stipendiarium (határozott évi adó) vagy pedig hányaddal (szorosb értelemben vett vectigal) adóztak.[1])

Látjuk tehát, hogy a bányabirtokra is ugyanazon szabályok állanak, melyek a tartománybeli telkekre érvényesek voltak; s azért mivel a római állam bányákat birt, miket haszonbérbe adott, a magánbányákra pedig csak possessiót engedett s azok után adót szedett, bányaregale létére még nem vonhatunk következtetést, mert e bányabirtokviszony természetének magyarázatát azon viszonyban leljük, melyben az egyes tartományok alkotmányuk és birtokrendezésük tekintetében Rómához állottak.[2]) A bányaregale létére annál kevésbé gondolhatunk, mert a magánbirtokosok possessiójukon nemcsak nyithattak bányákat, hanem azoknak műveléséből másokat ki is zárhattak; e tartománybeli bányabirtokviszonyokból tehát ép oly alaptalanul következtetnénk állami bányaúrjog létére, mintha az angol gyarmatok bányarendezése után akarnók O-Anglia bányajogát megitélni.[3])

A római állam tehát bizonyos tekintetben egyedüli tulajdonosnak volt tekintendő a tartományi telkekre nézve, s ezen uralgó jogi felfogás eredményezte a bányabirtokviszonyok most vázolt rendezését is; itt az állam bányaúrjogáról szó sem lehet.

Mitsem változtat a dolgon azon körülmény, hogy az államjövedelmeknél a tartományok által fizetett vectigal mint jövedelmi adó, legnagyobb részben a bányák után jött be, s a telkek jövedelmi adója említést alig érdemel; mert akár köztelken, akár magántelken voltak bányák, minden esetben ezek képezték a haszonbérleti vagy földbirtok jövedelmének fő-, csaknem egyedüli és mindenesetre legjelentékenyebb forrását. A köztelkek ily helyeken nagyobbára és a magántelkek is rendszerint csak legelő gyanánt használtattak,[4]) — s ha egy kis részük némi művelés alatt is állott, ugy az abból nyert jövedelem, a mezőgazdaság akkori kezdetleges állapota, s a termények csekély értéke miatt alig volt egybehasonlitható, a bányatermények (főleg azon időben) nagyrabecsült jövedelmével.

---

[1]) Puchta: „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. 257. l. V. ö, Tacit. Agricola 12. c. Britanniára nézve. Spanyolország és Macedoniára pedig Strabo-t. Lásd Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 16. l. [2]) Achenbach id. m. 17. lapj. [3]) U. a. id. m. 17. l. [4]) Puchta: „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. 257. l. f) jegyz.

Nem csoda tehát, hogy ha a magas értékkel biró bányák, — mint a jövedelem főforrásai, ugy a magánbirtokon, mint az államjószágokon fő- és csaknem egyedüli adótárgy gyanánt vétettek fel, mig a körülfekvő földbirtokok csak mellékes és alárendelt jelentőséggel birtak.[1])

Még a római jog egy pár helyéről kell megemlékeznünk, melyek látszólag a regale mellett bizonyitanak.

Ilyen a nyugotrómai birodalom részére kibocsátott törvény, mely a bányaművelőknek meghagyja, hogy az idegen telken művelt bányák után a telektulajdonosnak épen oly módon kell a tizedet fizetni, mint a fiscusnak;[2]) e törvény azonban csak oly esetre rendelkezvén, midőn a földtulajdonos és bányavállalkozó a kárpótlás iránti egyezkedést elmulasztották, abból nem lehet azt következtetni, hogy a földbirtokos kénytelen a vállalkozónak a művelést telkén megengedni. Hasonló tekintet alá esik azon szokás, melyet Ulpian emlit fel, és mely szerint a bánya megnyitása előtt a földbirtokos a vállalkozó által kárpótoltatott, s egyszersmind az előbbi ott, — hol kőbánya volt, a részére szükséges kövek fejtésének és a föld állagának használatában biztositandó volt;[3]) ez tagadhatlanul azon esetre vonatkozik, midőn a bányaiparos idegen telken eszközöl feltárást, azonban ebben egy szóval sincs emlitve az, hogy a földbirtokos köteles volna ezt megengedni, sőt ellenkezőleg az van világosan megállapitva, hogy a kárpótlás kifizetése a feltárási munkálatokat megelőzze, azonkivül az egész szövegben sem az államról, sem annak rezervált jogairól szó sincs; különben hogy az idézett rész bányaúrjogi feltevésre semmi alapot sem nyujthat, azt leginkább mutatja azon körülmény, hogy ugyanazon részben ugyancsak Ulpian akként nyilatkozik, miszerint a földbirtokos beleegyezése nélkül ennek telkén sem magán-, sem közérdek miatt másoknak bányászni nem szabad, s ha ilyet valaki gyakorol, ezt csak mint szolgalmi jogozatot birja.[4])

Szinte ily kevéssé mutat bányaúrjog létére a Konstantin császár által egyik római tartomány (Afrika) részére kibocsátott azon rendelet, mely a márványbányászatot mindenkinek megengedi;[5]) ezen rendelet, melyet Julián 363-ban egész keletre kiterjesztett,[6]) s 393-ban Theodosius, Arcadius és Honorius visszavontak, — már eredetileg oly tartományra bocsáttatott ki, melyben római tulajdont senki sem birhatott, s azonkivül csak az államjavakra szólott; e rendelet célja

---

[1]) V. ö. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 16. l. [2]) L. 3. C. de metallariis et metallia (11. 6). „Cuncti qui per privatorum loca saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, decimas fisco, decimas etiam domino repraesentent: cetero modo propriis suis desideriis vindicando.“ [3]) „Ut si quis voluerit ex his caedere, non aliter hoc faciat, nisi prius solitum pro hoc domino praestat; ita tamen lapides caedere debet, postquam satisfaciat domino, ut neque usus necessarii lapidis intercludatur, neque commoditas rei jure domino adimatur.“ [4]) l, 13. 1. §. D. communia praed. (8. 4.) „Si constat, in tuo agro lapidicinas esse, invito te nec privato nec publico nomine quisquam lapidem caedere potest.“ etc. [5]) „Secandarum marmorum ex quibuscunque metallis volentibus tribuimus facultatem.“ [6]) l. 2. Cod. Theod. t. c. ad Rufinum comitem orientis.“

a márványbányászatnak, mely az akkori nagyszerü épitkezések miatt kiváló fontossággal birt, virágzásbahozatala volt, s mihelyt e czél eléretett, vagyis kellő mennyiségü márványtelep felkerestetett, feltáratott, fiskális tekintetekből ismét elvonták a magánosoktól e jogot.[1]) Itt tehát az állam adott magánosoknak jogot a bányaművelésre saját földbirtokán, amiből regaléra csakugyan nem lehet következtetni, mert itt az állam nem jogot tartott fenn maga részére, hanem még lemondott magánosok javára, s jószágain levő tulajdonjogát megszoritásoknak vetette alá.

Justinian törvényhozási intézkedéseiben szinte találunk a most tárgyalt kérdésre nézve érdekességgel biró részeket; Justinian a praedia italica és praedia provinciae között levő különbséget megszüntette, minek folytán a tartományi telkeken a magánbirtok nem volt többé possessio, hanem valóságos római tulajdon; ezzel természetesen ugy a telekbirtokra, mint azokon levő bányákra nézve megszünt a fent előadott birtokállapot.

A tulajdonos a telkén levő ásványtelepekre nézve is azzá lőn, azokat feltárhatta, még pedig anélkül, hogy a fiscusnak tizedet lett volna köteles fizetni; ellenben másokat a telkén levő mineráliák művelésétől eltilthatott még akkor is, hogy ha ő maga nem szándékozott azokat kiaknázni, s ha harmadik egyén ily bányászat (kőfejtési) jogositványt gyakorolt idegen telken, ez csak szolgalmi jogozatnak volt tekintendő. Megjegyzendő még, hogy Justinian azon most emlitett rendeleteket, melyekből — ha hibásan is — az állam bányaúrjogára következtetést akarnának vonni, gyüjteményébe nem vette fel, s a codex vetus-ban csak egy (a fentebbi intézkedésekkel egy időből származó) tisztán rendőri természetü rendelet nyert helyet, mely később az Alarich-féle gyüjteménybe is (breviarium Alaricianum) átment.[2])

Láttuk, mennyire téves nézet a rómaiak tartományi birtokviszonyából, és nehány nem eléggé határozott czélu rendeletből azt következtetni, mintha a rómaiaknál a bányaúrjog intézménye bármily alakban is létezett volna, látták, hogy ez eredményhez még a provinczialis birtokrendezés állapotából és Ulpian fentemlitett tételeiből sem juthatunk; ha már a jusztiniáni törvényhozás előtt sem találunk bányajogra, annál kevesebb alappal birunk ily feltevésre Justiniánnak most emlitett intézkedései után.

A római állam sohasem volt bizonyos ásványokra nézve kizárólagos tulajdonos, mert ily megkülönböztetés ezekre nem is létezett, még kevésbé birt a kiváltságos foglaló (occupans) jogozatával, mert a mineraliák nem tekintettek uratlan dolgoknak, hanem azok a föld-

---

[1]) l. 13. Cod. Theod. „Privatorum manus ab exercendo quolibet marmoreo metallo prohiberi praecipimus, ut fiscalibus instantia locis liberior relaxetur. [2]) L. ezekre s különösen a Justinian-féle törvényhozásra nézve: Puchta „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. 670. s köv. l. [3]) Erről alantabb a kutatás alól kivett helyeknél.

birtok tartozékát képezték. Igy tehát római bányaregaléról szó sem lehet s annak keletkezését másutt kell keresnünk.[1])

3. Jegyzet. A bányaúrjog, mint fejedelmi jog azon időben keletkezett, melyben a hűbérviszonyok létrejöttek, midőn azon felfogás volt uralgó, hogy a hűbérurak által elfoglalt országok a hóditók tulajdonát képezik, melyet hadiszolgálatok teljesitéseért, egészben vagy részeiben, használatra hűbéreseiknek átengedhetnek; mert ha a hűbér fogalmát és lényegét elemezzük, ugy találjuk, hogy szükségképi kelléke annak, miszerint föld és telek, vagy hatásaiban azzal egyenlő természetü állag haszonélvezete (pl. ásványok kinyerése) viszonszolgálati kötelmek teljesitésének feltétele mellett, a hűbéres birtokába bocsáttassék.[2])

Kezdetben a hűbér tárgyát egyedül az ingatlan birtok képezte, s a frank meg longobard királyok által elfoglalt országok e hóditók által fiskális tulajdonnak tekintettek; az egyes országokat (mint fejedelemségeket, herczegségeket) hűbérbe vagyis használatba adták egyes vazalljaiknak, kik ezért hadiszolgálatra voltak kötelezve; ezen hatalmasabb vazallok a hűbérjavakat tulajdonná igyekeztek átváltoztatni, mi idő folytán sikerült is, és ekkor azután magukat függetlenné tették. A frank királyok (a merovingi házból származottakat értve) egy század lefolyása alatt már alig birtak hűbérországokkal, ugy hogy Martell Károlynak az egyházi javakat kellett felhasználnia fegyveres hatalom alkotására, mig végre Nagy Károly fellépése és hóditásai, a frank-német királyi és római császári korona részére ismét számos hűbérországot szereztek; e nagy császár az elszakadt hűbéres tartományokat visszacsatolta, azokat azután ismét hűbérbe adta, de a hűbér intézmény lényegét meghatározta, s a vazallok kötelmeit, a császári koronától való függésüket körülirta, egy szóval oly beható intézkedéseket tőn, hogy őt lehet a hűbérrendezés valódi alapitójának tartani.[3])

Mint emlitve volt, a hűbéres tartományok a hűbérurak által mintegy tulajdonul voltak tekintve, s a vazalloknak csupán szolgálati kötelmek feltéte alatt adattak használatba; e hűbéri viszony eleinte csak a földekre vonatkozhatott, — mert a legrégibb korból semmi rendelkezést sem találunk, miből tájékozást szerezhetnénk az iránt: vajjon a hűbéres tartományok ásványtelepeinek használatára szinte fel voltak-e jogositva a vazallok, vagy pedig erre külön-külön engedély kellett, s igy a hűbérurak az ásványokat a fejedelmi jog részére fenntartott tárgyaknak tekintették?

---

[1]) L. az egészre nézve dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 12—13. lapjait. Schneider ellenben azt állitja, hogy a római jog szerint az ásványok nem képezték a telek tartozékát, s hogy e felfogás az atheneiektől származott át, kik azt a föniczeiaktól, karthagóiaktól vették; maga a metallum szó is fönicziai eredetü stb. L. „Bergrecht“ 1870. 7—11. lapj. [2]) L. B. Heinke József: „Handbuch des Lehenrechtes“ Bécs. 1811. 1. Rész 1. §. [3]) Heinke J.: „Handbuch d. Lehenrechtes“ 1. köt. 12. s köv. l.

Néhány franczia bányajogász [1]) I. Dagobert frank királynak 635-ben kelt adománylevéléből, melyben a st.-denisi égyház részére ajándékozott ólomról mint „metallum censitum"-ról tesz említést, [2]) azt akarja következtetni, hogy e frank király már bányaúrjoggal birt volna; de e kifejezés nagyon gyenge alapot nyujt az emlitett feltevésre, mert a „census" alatt itt a régi rómaiaktól a frankok által átvett földadót is lehet érteni, más részről pedig az is valószinü, vagy legalább is lehetséges, hogy az ajándékozott ólom, valamely haszonbérbe adott állambányából kiásott termék után fizetett hányad volt. Azonfelül még ez adománylevél hitelessége sincs konstatálva, mindezen ellenvetések nagyon meggyöngitik a franczia jogászok állitásának valószinüségét. [3])

Az első adat a Karoling-ek korából származik, melyről már bizton állithatni, hogy a bányaúrjog a hübérrendszer teremtője illetőleg ujjáalakitója, Nagy Károly idejében ha nem is teljesen kifejlődve, de mindenesetre már megvolt. Nagy Károly ugyanis Lajosnak (fiának) érdemei jutalmazására Thüringiát adományozta, s ugyanezen adománylevélben, mely 786-ben keletkezhetett, megengedi Lajosnak, hogy az adományozott területen aranyat, ezüstöt és mindennemü ásványt, amire csak szüksége van, kerestethessen és kiaknáztathasson.[4]) Nem lehet ezt csupán az adományozott ország használati jogainak részletezéseül tekinteni, mert ha a bányaművelési jog az ily adományok természetszerü folyománya lett volna, ugy azokat megemliteni is felesleges lett volna; — azonkivül ha az adománylevél a használati jogok részletes felsorolását tüzte volna ki feladatául, ugy bizonyára egyéb gyakorlandó és még lényegesebb jogozatok felsorolására is kellene találnunk, amit azonban abban hiában keresünk. Azon körülmény, hogy Károly császár egy fia részére tett adományban a bányaművelési jogositvány gyakorlatát körülirja, és kiemelve hangsulyozza, még inkább megerősiti azon nézetet, hogy az ily adományozások közönséges alkalommal nem terjedtek ki a bányászatra is, s igy a bányászat, a császári hübéri jogokat gyarapitó ezen fejedelem által, a császári korona attributumának tartatott.[5])

A frank-német birodalomban tehát már Nagy Károly alatt világos jelét látjuk a bányászati főúri jognak; e nagy fejedelem ha-

---

[1]) Migneron: „Droit des mines, des minières" etc. czimü értekezésében; ugyanigy Duchesne. [2]) Recueil de Duchesne: Dagoberti vita. T. 1. ch. 41. p. 585. „Plumbum, quod ei ex metallo censitum, in secundo semper anno solvebatur, libras octo mille ad ecclesiam contulit." [3]) L. erre nézve dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht" cz. m. 23. l. [4]) Goldast: „Collectio constitutionum imperalium." Frankfurt, 1713, 1. k. 17. l. „facultatem damus, in tenitorio districti illius dominationis quaerere et fodere aurum argentumque atque omnia alia metalla uti debetis et possitis." [5]) Achenbach ezzel ellenkezőleg Nagy Károly e rendeletének nem tulajdonit semmi ilynemü fontosságot, s a bányaregalét Németországban, a 11. században keletkezettnek mondja; l. „das französische Bergrecht" 24—27. l. V. ö. továbbá Weiske: „Rechtslexikon" 1. köt. 934. lapj. Felhozott érvei azonban el nem fogadhatók; lásd ellenében Lamé, Fleury, Dupont és Richard franczia bányajogászok állitásait.

lála után, gyenge utódai alatt az egész hűbérrendszer tetemes változáson ment át: a vazallok ismét függetlenségre törekedtek, és a hűbérbirtokot utódaik által örökölhető tulajdonná változtatták, minek következtében a hűbérúr irányában köteles hűség köteléke is felette meglazult, s a vazallok — ha magukat teljesen függetlenné tenni nem sikerült — kényük-kedvük szerint változtatták urukat. Azonfelül a hatalmasabbb vazallok ugyanoly jogokat kezdettek gyakorolni alattvalóik és alhűbéreseik irányában, aminőkkel a főhűbérurak. u. m. a német császárok és franczia királyok birtak; igy nemcsak a hűbéres tartományt tartották sajátjuknak, s alhűbéreseiknek azon csak használatot engedtek, hanem még a bányaműveléstől is mindenkit eltiltottak, s erre az engedélyt csak kiváltságosan osztogaták.

Ilyen és hasontermészetü törekvéseket látunk az egykor hatalmas frank-német birodalom szétvált részeiben, a vazallok részéről a hűbérurakkal, t. i. a német császárokkal és franczia királyokkal szemben;[1]) az eredmény azonban felette különböző volt, s ahoz képest a bányaregale is különböző módon alakult.

A franczia királyok ugyanis a bányaregalét a korona elválhatlan attributuma gyanánt tekinték, s bár az ország nagyjai és hatalmasabb vazalljai erre is mint egyéb jogokra, melyeket hűbérterületükön gyakorolni szerettek volna, igényt tartottak, — a királyok e túlkapásokat mindig erélylyel utasiták vissza, s a nagy földbirtokosok (seigneurs) ellenében a regale jogát a korona részére bántatlanul megőrizték. Nem lehet ugyan tagadni, hogy a német bányajog fejlődése a franczia bányajognak alakulására befolyással volt; Németországból számos bányász és bányamunkás vándorolt a 13. és 14. században Franciaországba, s ezt maguk a franczia királyok is elismerik, rendeleteik által számos kiváltsággal ruházván a bányászatban jártas német munkásokat.[2])

Gyanitható, hogy főleg ezen átvándorolt német bányászok által magukkal vitt szokásjog következménye volt, hogy Franciaországban is, épen ugy mint Németországban a fejedelmek mindinkább a korona attributumának tekinték a bányaregalét, és az ásványok feletti rendelkezési jogot a királyi jogok közé sorozták, más részről az egész országnagyok a területükön lévő ásványokra ugyanily jogot kezdettek maguk részére vindikálni. Ámde a már előbb megalázott vazallok és főurak ezen túlkapása nem sikerült, mert már VI. Károly 1413. május 30-án kibocsátott rendeletében, melyben a bányászatot a földbirtokos kártalanitása és a fejedelmi tized fizetése mellett bárkinek is megengedi, világosan kimondja, hogy a tized a királyi jogoknál fogva csak a fejedelmet illeti, annak szedésétől mindenki el van tiltva, s a főurak meg nagybirtokosok részéről történő minden ellen-

---

[1]) Heinke: „Lehenrecht" Bécs. 1811. cz. m. 13—28. l. [2]) Mêment qu' une grande partie d' iceux sont de nations et pays étranges." (VI. Károly 1413. május 30. kiadott rend.) „attendu que la plupart d' eux sont gens étrangers des pays de Liège et d' Allemagne." (VII. Károly udv. rend. 1455-ből.)

irányu törekvés, a királyi felségjogok ellen intézett merénynek tekintendő.[1])

A franczia királyi koronának győzelme teljes lőn a nagybirtokosok ellenében, más részről azonban a bányaregale teljes következményeivel együtt azon egyes birtokosok irányában, kiknek telkén ásványok voltak, nem emeltetett teljes érvényre, és a földbirtokosok a telkükön lévő mineraliákra nézve több engedékenységet élveztek. Habár később káros hatásu kiváltságos egyedáruságot is látunk időnkint Francziaországban a bányászatra nézve,[2]) főjellege az ujabb időkig az maradt, mit fentebb vázoltunk; és ezen eredeti alakulásra nem birt változtató befolyással a német bányajoghoz való azon közeledés sem, melyet IV. Henrik király alatt tapasztalunk: e királynak egy rendelete szerint minden kutató és felfedező, még ha saját földbirtokán találna is ásványokat, köteles a bányanagynak ezen körülményt a helynek pontos megjelölésével bejelenteni.[3]) Mindezen, a német bányaregale jogintézményéhez való közeledés s az ismét visszaállitott, s csaknem a mult század közepéig hatályban volt egyedáruság[4]) daczára, a franczia bányászati főúri jog eredeti jellegét megtartá, s ez következőkben áll: a bányaregale a korona felségjogainak egyike, s az csak a királyt illeti meg, minden más főúr és országnagy meg nagybirtokos el van attól tiltva, a földbirtokosok ellenében azonban ezen fejedelmi jog nem alkalmaztatott minden következményeivel együtt. Tehát mig a nagybirtokosok és országnagyok a korona e jogának gyakorlatától szigoruan meg voltak fosztva, addig a földbirtokosoknak nagyobb kedvezmény volt nyujtva, amennyiben a telkük alatt lévő ásványok feletti rendelkezéstől nem voltak egészben megfosztva, s a királyi tized fizetése mellett azokat szabadon kizsákmányolhatták;[5]) hogyan szünt meg Francziaországban a bányaregál, arról alantabb szólunk.

---

[1]) Car a nous seul et pour le toute à cause de nos droits et majesté royaux appartient le dixième, et non à autre.“ Tovább ismét: „lesquelles choses sout entreprises contre nous, notre majesté royale et les droits, prééminences de notre couronne au grand préjudice, dommage et déminution de notre domaine.“ (VI. Károly 1413. máj. 13. kibocsátott udv. rend.) [2]) 1548-ban. épen azon időtájban, midőn Ferdinánd császár a joachimsthali bányarendeletet közrebocsátotta, adományozta II. Henrik franczia király de la Rocque de Roberval J. Ferencz részére az egész Francziaországra kiterjedő kizárólagos bányamüvelési szabadalmat; e kis zsarnok (le petit tyran), amint Roberval-t nevezék, csak a megsértett földfelületért tartozott kárpótolni a földbirtokost, s rendészeti, bűnügyi meg magánjogi törvényhatósággal volt felruházva. A bányaregale ezen elfajulásából eredett kiváltság 9 évre terjedett, de 1557-ben meghosszabbittatott; e kiváltság Claude de Grippon (Roberval társa) részére kiterjesztetett, s utódaik javára prolongálva lőn csaknem 1597-ig. L. Achenbach: „Französische Bergrecht“ 33—35 l. [3]) IV. Henrik ediktuma 1601-ből. [4]) Nevezetes a XV. Lajos által a Jean Galabin, sieur de Joncquier neve alatt alakult társaságnak 30 évre adott és egész Francziaországra kiterjedő kiváltság; e kiváltságolt bányatársulat mellett voltak még más bányaiparosok is, kik Bourbon herczegtől nyertek engedélyt, de bányamüveiknek legalább 6 mérföld távolban kelle a szabadalmazott társulatétól lenni. L. Achenbach id. m. 39—40. l. [5]) L. az egészre nézve dr. Achenbach: „Französisches Bergrecht“ 27—44, l.

Németországban a bányaregále a császári korona jogai közzé tartozott; alakulása azonban lényegesen eltér a franczia bányaúrjog alakulásától.

Mert mig Franczia országban a királyok a vazallok és nagybirtokosok ellenében kizárólag a korona részére tartották meg e jogot, és a telektulajdonosok irányában engedékenyebbek voltak, — addig Németországban ennek épen ellenkezőjet látjuk. Itt ugyanis az egyes herczegségek, grófságok választófejedelemségek stb. urai igyekeztek egy részről minden tekintetben függetleniteni magukat a császári koronától, más részről pedig maguk részére felségi jogokat vindikáltak; az egyes országok fejedelmeinek e törekvését csakugyan siker koronázta, mert Németország csakhamar számos fejedelemségre oszlott, melyeknek uralkodói mint herczegek, választófejedelmek és királyok, névleg ugyan a német császári korona alá tartoztak, valójában azonban független souverain-ek voltak, kik mindazon felségi jogok gyakorlatába jutottak, melyek a független fejedelmeket megilletik.

Az igy megszerzett felségi jogok között találjuk a bányaregálét is, melynek birtokában, a fejedelmeken kivül az egyházi és világi főurakat is látjuk, kik azt a területi fennsőségük alá helyzett birtokokon szinte gyakorolták; a bányaúrjog mind ezen birtokosai azonban azt minden következményeivel együtt teljesen érvényesitették a telektulajdonosok ellen.

Németország több államra oszolván, a bányajog fejlődése különösen a regale tekintetében mindenütt önállóan történhetett; mindamellett azt találjuk, hogy a németországi bányaúrjognak a francziától eltérő alakulása azon általános jellegel birt, — mely szerint: a német császári korona attributumát képezett bányaregáljogot minden egyes területi fennséggel biró főur (fejedelem) megszerezte, és amily kevéssé tudták a német császárok hűbéres vazalljaik túlkapásai ellen koronájuk e jogát biztositani, ép oly kiméletlenül szereztek ezek regáljoguknak érvényt a telektulajdonosok ellenében, mihelyt egyszer annak birtokába jutottak. [1])

Valóban ezen egyes fejedelmek a bányaregálét fiskális szempontból fogták föl, és ily módon eredeti rendeltetését és természetét, melynek czélja a bányaipar virágzása lett volna, — egészen átváltoztatták; a bányaregále jogánál fogva az ásványokat kamarális javaknak tekintvén, az egész intézményt állam és magán pénztáruk megtöltésére használták.

Természetes, hogy ennek kimaradhatlan következménye a bányaipar sülyedése lőn; miként szabaditották fel a bányajogot e feudális bilincsekből az egyes államok törvényhozásai? — azt alább, főleg a reánk nézve érdekes, és jelen munka ismertetési czéljainak megfelelő, porosz és szász bányatörvényekből látandjuk.

---

[1]) Németország hűbérviszonyainak alakulására, az egyes vazallok függetlenségi törekvésére nézve l. b. Heinke: „Lehrbuch d. Lehenrechtes“ Bécs 1811, 1. köt. 1—31. V. ö. Weiske: „Rechtslexicon“ 1. köt. 936. s köv. l.

Hazánkban, mint már fentebb láttuk, az ásványok művelése a régibb időkben a királyi jogok közé tartozott; kinek telkén ásványok találtattak, az köteles volt földbirtokát kárpótlás mellett a királynak átengedni. Ha ez igy volt, ami pedig Róbert Károlynak 1327-ben kelt azon okmánya szerint, melyben ilynemü régibb gyakorlatra hivatkozik, valószinü, — akkor kétségtelen, hogy a bányaregále már első királyaink alatt keletkezett, s csaknem egykoru a hazai bányaiparral.

Ennek azonban fejlődése és alakulása lényegesen eltért ugy a franczia, mint a német koronák bányaúrjogától; hazai történetünkben nem igen látjuk nyomát oly szeparatisztikus törekvéseknek, minők Németországban mutatkoztak, más részről a királyok részéről az egyházi és világi főurak meg városok irányában nem tapasztaljuk ama szükkeblü féltékenységet, mely Francziaországban észlelhető; sőt mindkét iránynyal ellenkezőleg, bár a főurak nem támasztottak igényt felségi jogok gyakorlatára, királyaink mindenkor bőkezüen részeltették ugy a világi, — mint egyházi főurakat és városokat a bányaművelési jogositványokban, és a regále jogok alapján a bányászat üzésére sokakat feljogositottak.

Mely ásványok képezték a régibb időben a regále tárgyait? arra nézve határozott adattal nem birunk, miután régibb törvényeink és okmányaink a „minerae, fodinae, metalla“ általános kifejezéseket használják; valószinüen azonban ezek alatt mind ama fémek és ásványok voltak értve, melyeknek kinyerése szabályos bányaművelés utján történt, és melyek használati értéküket tekintve a kiaknázást megérdemlék, és annak valójában rendszerint tárgyát is képezék.

Legrégibb időben a hazai bányászati főuri jog vezérelve: a bányászatnak oly általános és feltétlen fenntartása volt, minő mai nap még a konyhasóra fennáll; ennek értelmében a bányászatnak saját nevében való műveléséről mindenki el volt tiltva, azonban ez mint általános elv már a XIII. században többé fenn nem állott, mert ekkor már mások is megnyerték a művelési jogositványt, és igy a bányászatnak kizárólagos fenntartása megszünt.

Később a művelési jogositvány egyes községekre, bányavárosokra és földbirtokosokra átruházta tott; királyaink mindinkább bőkezüen osztogatták e szabadalmukat, s a korona jogaira nem voltak szükkeblüen feltékenyek, elannyira, hogy később az általános bányaszabadság elvét is törvény erejére emelték, a törvényhozás hozzájárulásával.

A bányaúrjognak ezen irányu fejlődése azonban, a Miksa-féle bányarendelet behozatala által megszünt, és más irányt vett; e rendelet 1. §-a mindenkit eltiltván a bányaműveléstől, e jog gyakorlatát csak azoknak engedi meg, kik erre különös szabadalmat nyernek, és az ásványtelepeket a feltárásukhoz szükséges erdőkkel, vizekkel stb. javakkal együtt kamarális jószágnak („Unser Cammer-Guth“) jelenti ki. A korona jogához sorozott bányaúrjog minden következményeivel együtt, ép oly szigoruan érvényesittetett hazánk-

ban ezentúl a telektulajdonosok ellen, mint azt Németország fejedelmei, a területi fennségük alá helyezett területek földbirtokosai ellen érvényre emelték; a bányaúrjog ezen állapotában volt egészen a Miksa-féle bányarendelet hatályon kivül helyezéséig, — tehát azon korig, mig az általános bányatörvény a bányaregálénak azon szervezetet adta, melylyel mai nap is bir.[1])

A lényegében már ismert, s az általános bányatörvény által meghatározott regále, minő tekintetek alá esik, azt a következőkben látandjuk; az itt előadott fejlődési vázlatból azonban megitélhető azon állitás értéke, hogy az ásványok a föld és teleknek eredetileg nem képezték tartozékát, hanem attól mindig elkülönitve voltak?!

4. Jegyzet. Az tehát, hogy a legrégibb jogrendszerben a telektulajdonos a birtokán levő ásványokra is tulajdonjoggal birt, a fentebb előadottakból kitünik, — most még hátra van azon kérdés megvilágitása, vajjon a feudális jogintézményekkel azonos eredetü bányaregálénak fennállása visszahatólag igazolható-e, és ha igen, minő okokból?

Ugyanazon jogászok[2]), kik a bányaúrjogot, mint a földbirtoktól elkülönitett ásványokra vonatkozó s az államot megillető rendelkezési jogot már az athenei, karthagói és római népeknél fennállottnak tekintik, azon tant hirdetik, hogy az „észjog" elvei szerint a telektulajdonos nem is lehet a birtokán levő mineraliák tulajdonosa; nem lesz érdektelen elméletüket és rendszerüket röviden közölni, s észrevételeinket arra megtenni.

Szerintük tehát a jog és tulajdon elveivel teljesen összhangzásban van azon intézmény, mely szerint az ásványok a telektől teljesen elkülönitve, nem képezik annak tartozékát, és igy a bányaregale természete a jog (már t. i. észjog) követelményeinek teljesen megfelel. És ez nem is lehet másként, mert a tulajdonszerzés tana szerint nem elég az, hogy valamely dolgot az első szerző[3]) mint uratlan tárgyat elfoglaljon,[4]) hanem még ahoz szükséges másoknak, az ugyanazon társadalomban élő többi jogalanyoknak, hallgatag beleegyezése is;[5]) ha a polgári társaság keletkezése alkalmával a tulajdont felosztás, foglalás vagy pedig oly munka által, melyet Kant „specificatio"-nak nevez,[6]) szerezték is meg, a szerzés mindkét neméhez a társaság hallgatag jóváhagyása szükségeltetett, mert csak

---

[1]) L. jelen munka „Általános Részét", különösen a magyar bányajog történetére vonatkozó közlést. [2]) Regnauld d' Epercy, Rotteck, Schneider stb. [3]) A rögtön következő tételek megmagyarázzák azt, hogy miért van itt csupán az eredeti szerzésről szó; minden dologra s általában a tulajdon első keletkezésére nézve az eredeti szerzés képezi az alapot, melyen a közvetett szerzés nyugszik. [4]) Fr. 3. D. 41. 1. „Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur." [5]) Ezt Grotius Hugó és Puffendorf állitották fel a szóta általában követik L. Bauer: „Über d. Eigenthumrecht an d. unterirdischen Mineralien." Freiburg, 1849. 1. s köv. l. [6]) V. ö. Schneider: „Beiträge zur Reform im Gebiete der Berggesetzgebung." Haimerl: „Magazin für Rechts- und Staatswissenschaft." 1850. 1. köt. 71—75. l.

az ily módon megszerzett tulajdont birhatta a szerző, s csak ezeknél volt képzelhető a közvetett, az eredeti szerzőktől származott átadás útján létrejött további szerzés, mert csak ezek birtokának védelmeért kezeskedett a polgári társaság. [1])

Egyébiránt a telektulajdon első vagy eredeti szerzése nem is irányulhatott másra, mint a föld felületére, melyet a keletkező társadalmak tagjai művelésre és barmaik legeltetésére használtak; az ásványok ugyanis, melyek a föld gyomrában voltak elrejtve, az első államok alakulása után még hosszu ideig ismeretlenek voltak, [2]) és igy ha mindjárt az ember eredeti, abszolut, fizikai és szellemi szükségleteinek fedezésére szolgáló szerzési jogánál fogva munka által hatalmába kerithette volna, [4]) ez már azért is lehetetlen volt, mert azoknak létéről tudomással sem birt. Különben a felfedezés után a foglalás csak annyiban adott volna még tulajdont a mineraliákra nézve, amennyiben azt a társaság akár hallgatag, akár nyiltan kijelentett jogakaratánál fogva megengedte volna, mert tulajdont csak azon dolgokra lehet szerezni, melyekre a törvény szabadságot ad, miért is a tulajdon jogalapját egyedül és kizárólag a törvényben birja. [5])

Bármennyire is eltérjenek a jogbölcsészeknek itt vázlatosan közölt nézetei a tulajdonszerzésre nézve, szorosabb vizsgálat után kitünik, hogy két pontra nézve megegyeznek, ezek szerint a tulajdonban egyéni és társadalmi alkatelemet kell megkülönböztetnünk. [6])

Az egyéni alkatelem abból áll, hogy a tulajdon szerzési alapját az ember személyes képességei és tevékenysége (foglalása, specifikáczió-ja), tehát munkája képezik, mig a társadalmi momentum annyiban jő tekintet alá, amennyiben a munka által szerzett tulajdont védi, s az abból származó viszonyokat szabályozza, rendezi. Amaz képezi a tulajdon alapját, emez pedig a jog gyakorlatára és szervezetére felügyel; mindkét alkatrésznek összhangzásban kell lenni, hogy a tulajdon oly szerves jelleget nyerjen, aminő szerves viszonyban áll az egyén a társadalomhoz, az ember az emberiséghez; amint az egyén a társadalomban, ugy az egyéni jog a társadalmi jogban nem enyészhet el, de mivel minden társaságban az egyesek joga mások jogköre miatt korlátolva van, a társadalom a tulajdonjogot sem ismerheti el korlátlannak. Ugyanazért minden időben különösen ren-

---

[1]) L. Regnauld d' Epercy beszédét, melyet a nemzet-gyülés 1791, márcz. 20-ki ülésében tartott. [2]) Regnauld d' Epercy a nemzetgyülés 1791. márczius 20-án tartott ülésében mondott beszéde. [3]) L. Ahrens: „Rechtsphilosophie" Bécs, 1852. 450. s köv. l. [4]) V. ö. Thiersnek: „A tulajdon"-ról Páris, 1848-ban megjelent müvét. [5]) L. Montesquieu: „Esprit des lois" (et un choix des observations de Dupin, Crevier, Voltaire, Mably etc.) Paris. Firmin Didot frères, fils et C. 1862. 26. könyv. XV. fejezetét; „Qu' il ne faut point régler par les principes du droit politique les choses qui dependent des principes du droit civil" czim alatt; az ebben kifejezett nézetet követi azóta az ezen iskolához tartozó legtöbb franczia és angol iró. V. ö. Schneider: „Beiträge zur Reform der Berggesetze" 76. l. [6]) L. Röder: „Grundzüge d. Rechtsphilosophie." Lipcse, 1860. 2. köt. 242. s köv. l. V. ö. Ahrens: „Rechtsphilosophie" Bécs, 1852. 450—492. l. Ugyanigy Rotteck: „Staatslexikon" Altona, 1846. 2. köt. 316. s köv. l.

dezte a társadalom a mezőgazdaság viszonyait, a telkek eldarabolásának minimumát, az erdők vágását stb. meghatározta, s azon dolgokat, melyek természetüknél fogva elhasználhatlan és maradandó jelleggel birnak, s melyekhez némi tekintetben az ásványtelepek is tartoznak (?), mint társadalmi, közdolgokat azoknak engedte át használatul, kik azt legjobban tudták értékesiteni.[1])

A jogbölcsészeti iskola ezen tanait e bányajogászok előrebocsátván, azon kérdésre: vajjon a föld mélyében fekvő ásványkincsek az észjog szempontjából a telektulajdonos rendelkezése alá esnek-e? határozottan tagadó választ adnak, mert szerintük a társadalom a telektulajdonosnak csak a föld felületét engedi tulajdonába, az alatta levő ásványkincsek pedig nemzeti vagyont képeznek, melyre nézve az állam adhat valakinek művelési engedélyt, de ezt tenni nem tartozik; a telektulajdonos tehát (hacsak ily engedélyre szert nem tesz) maga sem művelheti a birtokán levő foszsziliákat, s mást sem tartozik azok művelése végett telkére bocsátani, kivéve természetesen azokat, kik bányajogositványt nyertek az államtól, mert e jogosultakat joguk gyakorlatában nem akadályozhatja.

Ennyiből áll lényegében körülbelől e jogászok nézete; hogy az elvont okoskodásokról és azok gyakorlati értékéről mit kell tartanunk, és az egyes bányatörvények pozitiv rendelkezései mennyiben alapulnak a fentebb közlött elméleten? az leginkább megitélhető a tulajdonnak és a törvényhozások idevonatkozó intézkedéseinek természetéből.

A tulajdon azon jog, melynél fogva az annak tárgyát képező dologról mint sajátunkról mások kizárásával szabadon rendelkezhetünk.[3]) A tulajdonnak ezen fogalmából kitünik, — hogy ha az teljes, — miszerint az egy tökéletes hatalmi viszony, mely a jogalany és tárgy között fennáll; e hatalmi viszony pozitiv és negativ természetü egyaránt: pozitiv természetü, amennyiben a tulajdonos a dolog felől szabadon rendelkezhet, negativ természetü pedig, mert másokat abból kizárhat. A pozitiv rendelkezési képesség kiterjed földbirtoknál mindarra, ami a telek alatt a végtelen mélyig található,[4]) a használat és rendelkezés módja pedig magában foglalja az elhanyagolás, rongálás, sőt a teljes megsemmisités jogozatát is.[5]) Ez a valódi, szoros jogi értelemben vett tulajdon.

Tagadhatlan, hogy e tulajdonnak ugy pozitiv, mint negativ oldala korlátolható, még pedig jogosult, s a tulajdon természetével nemcsak nem ellenkező, sőt annak megfelelő módon: senkisem fogja azon intézkedés jogosságát kétségbevonni, mely megtiltja a tulajdonosnak háza felgyujtását, mivel abból szomszédjára veszély hára-

[1]) L. Schneider: „Beiträge zur Reform d. Berggesetzgebung.“ Haimerl's „Magazin für Rechts- und Staatswissenschaften“ 1. köt. 1850. Prága. 62—79. l. [2]) Rotteck: „Staatslexikon“ Altona, 1846. 2. köt. 316. l. [3]) L. Arndts: „Lehrbuch der Pandecten“ München, 1861. 191—192. l. [4]) Arndts: „Lehrbuch der Pandecten“ 192. l. V. ö. Code civil. 552. art. „la propriété du sol emporte la propriéte du dessus et du dessous. [5]) L. Pagenstecher: „Die römische Lehre vom Eigenthum in ihrer modernen Anwendbarkeit“ Heidelberg, 1857. 130. C. V. ö. Arndts id. m. 194. l.

molhat, vagy pedig a rajta levő jelzálogos terhek, követelések biztositási és kielégitési alapja elenyészik. Ily és hasontermészetü tilalmak korlátolhatják a tulajdont, s e korlátozások nemcsak jogosultak, de magának a tulajdonnak lényegéből erednek, mivel tulajdonát mindenki csak annyiban és oly módon használhatja s hanyagolhatja el, amennyiben ezáltal másoknak tulajdon vagy más természetü jogát nem sérti; a rendelkezési jog e körvonalozása annyira jogosult és kapcsolatos a tulajdon lényegével, hogy e nélkül tulajdon nem is volna képzelhető.

Ezzel azonban végére jutottunk mindazon korlátolásoknak, melyek a szoros jog szempontjából igazolhatók, mert a magántulajdon feletti rendelkezési jogot csak a magánjogok érdekében lehet megszoritani, a magántermészetü jogozatoknak csak magántermészetü korlátozások felelnek meg, és csak ezek jogosultsága igazolható a szoros jog szempontjából.

Nem találhatunk ennélfogva semmi okot arra, hogy a telektulajdonos a birtokán levő ásványokat ne használhassa, s azokat mint tulajdona tartozékait fel ne tárhassa vagy kiaknázatlanul ne hagyhassa: sem a művelés, sem az elhanyagolás által nem sérti senkinek magánjogát, miért is a szoros jog szempontjából e rendelkezése nem korlátolható, ellenben a telektulajdonos jogai szenvednek azáltal sérelmet, ha az ő beleegyezése nélkül telkén valaki bányát művel, miért is a tulajdon épentartásának okából, ő attól mindenkit eltilthat.

A szoros jog és a valódi tulajdon természetéből okszerüen levezetett következtetések fonalán nem is juthatunk e kérdésben más eredményhez: avagy tehát mik képezik a telektulajdon tárgyait, és mihez van a telektulajdonosnak joga? talán csak a termőréteghez? Hiszen minden régibb és ujabb bányaúrjog szerint azt látjuk, hogy nemcsak a torlaszföld, hanem más egyéb, harmad- vagy régibb képződésü, csekély értékkel biró ásványok is a telektulajdonos rendelkezése alá esnek. Nem nyujt alkalmas kiindulási pontot, e kérdésnek a jogbölcsészeti iskola elmélete értelmében leendő megoldásához, Schneidernek azon állitása sem, hogy azon ásványok, melyek a földkéreg normális alkatát képezik, u. m. a homok-, agyag-, mész-, márvány-, pala- stb. kövek a telektulajdonnal együtt járnak;[1]) mert hisz akkor a tulajdon körét és terjedelmét a geologia meg a telepképződések nyomán kellene meghatározni! azonkivül nem tudhatja az ember, hogy voltakép miért nem rendelkezhetik legtöbb bányaregale következtében a telektulajdonos a kőszénről, midőn ugyanakkor a tőzeg telkének tartozékát képezi?![2]) Hisz egyik épen annyira, vagy ép oly kevéssé alkatrésze a szilárd földkéregnek, mint a másik, és ha következetesek akarunk lenni, vagy mindkettőt elvonni, vagy mindkettőt a telektulajdonos rendelkezése alá kellene bocsátani.[3])

[1]) Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 15. l. V. ö. ugyanannak id. ért. 79. l. [2]) Például ugyanigy az ált. bányatörvény 3. §-a. [3]) „Ha ugyan létezik észjog, még annak elvei szerint sem lehetne az ásványokat a telektulajdontól elvonni“ — mondja találóan Achenbach id. m. 12. l.

Mindezek oly kérdések, melyekre az ellennézetben levő bányajogászok a jogbölcsészeti iskola magasröptü elmélete nyomán bajosan nyujthatnak kielégitő feleletet; egyedül azon érv, hogy csak az értékesebb ásványanyagokra vonatkozik [1]) a tulajdonnak általuk felállitott rendszere, vezet megoldásra, de épen ezen osztályozás, melynél fogva a nemzetgazdászati fontossággal biró ásványokra nézve a tulajdonjog nem jár együtt a telekkel, hanem külön szerzendő meg, mig az értéktelenek a földbirtokkal együtt szereztetnek meg, győz meg bennünket arról, hogy a bányaregale ezen rendelkezéseinek igazolása végett nem szükség a tulajdont lényegéből kivetkőztetnünk, s hamis tételekből álkövetkeztetéseket vonnunk; mert igenis van ok, melylyel a bányaregale létét igazolhatjuk, de ez ok tisztán politikai, helyesebben nemzetgazdászati természettel bir, s a tulajdonjoggal csak annyiban érintkezik, amennyiben azt korlátolja.

A tulajdonnak fentebb vázolt természetéből látszólag, a telektulajdonos telkéről a végtelen mélységig (bis zur ewigen Teufe) rendelkezhetik, [2]) s ha e jogának gyakorlatában korlátolva van, a korlátolás jogintézményének természetét csak azon okból lehet indokolni, aminő okból az származott; minthogy azonban szoros jog szempontjából csak azon megszoritások igazolhatók, melyek mások tulajdonának a sérelmek elleni megóvása, s igy a tulajdon létének czéljából történnek, természetes, hogy minden egyéb korlátolások, melyek politikai, rendőri, nemzetgazdászati vagy pénzügyi okból történnek, csak e szempontból igazolhatók, s a magánjog nimbuszát ezek részére vindikálni nem lehet. A szoros jogi tekintetek, a most emlitett okok bármelyikéből, az állam és társadalom közérdeke miatt (salus reipublicae) mellőzhetők, de az a tulajdon eredeti jogi természetét — absztrakt véve — meg nem változtatja, mert hol a politikai okokkal a korlátolás, mint okozat megszünik, a tulajdon eredeti érvényére jut ismét; a tulajdonos megszoritott rendelkezési joga csak nyugszik, de el nem enyészik.[3]) Igy tehát az ásványok a telektulajdonos rendelkezése alá esnek a szoros jog szempontjából, de az állam a közjó és nemzeti vagyontermelés emelése tekintetéből elvonhatja az ásványok felőli rendelkezési jogot a földbirtokosoktól, s bányaregale, bányaszabadság vagy más elnevezés alatt, a korona vagy a nemzet számára tarthatja fenn; de paralogizmus ebből azt következtetni, hogy az ásványok eredetileg az állam tulajdonát képezik, s hogy az ellenkező csak pozitiv intézkedések eredménye.

5. Jegyzet. A bányaregale amennyire nem igazolható szoros jogi szempontból, annyira igazolható nemzetgazdászati okokból. A föld-

[1]) L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ Prága, 1870. 15. l. [2]) A jogbölcsészeti iskola felfogásának az felelne meg, ha meg volna határozva, meddig, minő mélységig használhatja a telektulajdones telkét, mint pl. az 1791-ki franczia bányatörvényben volt. [3]) Itt kifejtett nézetem mellett bizonyit az, hogy több államban az asványok a földbirtok tartozékát képezik.

birtokosok általában nemcsak jogaik sérelmét látják e jogintézményben, hanem azt hiszik, hogy minden oly törvény, mely a mineraliákat a földbirtoktól elvonja, a földbirtokosok érdekét érzékenyen sérti; „ez az érczek küzdelme az anyaföld ellen," mondá Heurtault de Lamerville, ki a franczia nemzetgyülésben a földbirtokosok látszólag megtámadott érdekét védé.[1])

Pedig a dolgot közelebbről vizsgálva, be kell látni mindenkinek, hogy általában nem lehet a bányászat viszonyait másként rendezni, ha e fontos termelési ág virágzását óhajtjuk. Az őstermelés e fontos ága, ha virágzó állapotban van, nagy tőkéket hoz forgalomba, melyek különben gyümölcsözetlenül hevernének, meggátolja azt, hogy termelvényeire nézve paszsziv legyen a külkereskedés, számos munkást táplál, a gyár- és kézműipart lendületbe hozza, és igy a földbirtok értékét is hatalmasan emeli. De a bányaipar virágzó állapotra csak azon államokban juthat, melyekben a termelés tényezői fel vannak szabaditva, az ásványtelepek mindenki által művelés alá vehetők, s nincsenek kizárólag a földbirtokos rendelkezése alatt. Vannak ugyan államok, hol a földbirtok rendezett állapota, annak nagy terjedelme, az általánosan elterjedt okszerü vállalkozási kedv, üzlethajlam, az érdekek helyes felismerése, elterjedt szakismeret és tőkegazdagság, a bányaipart virágzásra segitik még akkor is, ha az ásványok a földtulajdon tartozékait képezik, minek példáját Angliában látjuk; azonban hol ez állapotok még bekövetkezve nincsenek, és bekövetkezésük egyhamar nem is remélhető, mint például hazánkban, ott az ásványokat a telektől elkülönitett s mindenki által felkérhető, szabadon álló dolgoknak kell kijelenteni.

Ez intézkedés a földbirtoknak érdekét csak látszólag sérti, — valójában pedig előmozditja.

Látszólag sérti azért, mert a földbirtokosok nincsenek kizárva a telkükön lévő ásványtelepek művelés alá vételétől, sőt még mások telkén is nyithatnak bányát; azonkivül nem kell a bányaművelés természetéről megfeledkeznünk. Első sorban a telepképződésre kell figyelmünket kiterjesztenünk. Tudjuk, hogy e képződések a földfelület birtokviszonyaitól egészen függetlenül alakulnak, minden telep önmagában egy egészet képez, s számos telek alatt terjed el. Már e telepképződés lehetetlenné teszi azt, hogy a telektulajdonos haszonnal műveltethesse a birtokán lévő ásványokat, mert az egész telep egy feltárás által hasznothajtó művelés lehet, de ha minden tulajdonos költséges készülékek, aknák, tárnák stb. segélyével kénytelenittetnék a telke alatt lévő teleprészt művelni, akkor az oktalan tőkepazarlás és veszteség minden egyes tőketulajdonosra világos. A telektulajdonosok egyesülete sem teszi e bajt kikerülhetővé, mert eltekintve attól, hogy egy két telektulajdonos részvéthiánya vagy

[1]) 1791. márczius 21-ki ülésben mondott beszéde. Hason értelemben szólott b. Prónay Albert a földbirtokosok érdekében; l. Ráth György: „Országb. értek." 2. köt. 97. l., miről különben alantabb a kőszén kérdésénél.

makacssága az egész egyesülést meghiusithatja, még mindig akadály lesz a terhek viselésének, és a nyeremény osztalékának igazságos megállapitása. Vajjon mi szolgálhatna itt a költségekre és jövedelmekre nézve a kiszámitás kulcsául? Talán a telkek nagyságának aránya? hiszen azt mindenki tudja, hogy ez a legnagyobb igazságtalanságokra vezetne, mert a telep értékes részei néha egy hatalmas törzsök alakjában épen annak telke alatt terülnek el, ki a felszinen legkevesebbet bir, mig a legnagyobb birtokos földjei alatt gyakran csak csekély értékü vagy épen meddő részek vannak. A költségek és nyeremények ily arányban leendő kiszámitása mellett csak ritkán jőne létre a földbirtokosok között egyesülés; hasonló tekintet alá esik azon terv, hogy a felszinre való tekintet nélkül egyenlő részben viseljék a terheket és hasznokat, azonkivül itt még azt sem szabad figyelmen kivül hagynunk, hogy nem mindegyik telektulajdonos van azon helyzetben, miszerint ily vállalatba bocsátkozhassék, s ha csak egy van ilyen a telektulajdonosok között, ki ily vállalatra nem képes, telkét pedig átengedni nem akarja, már lehetlenné van téve az egyesülés. Mindkét most emlitett esetben ritkán jőhetne létre az aszszocziáczió, a létrejött egyesület pedig örökös egyenetlenségek kútforrása volna, — mig a bányaregale szabályainál fogva a földbirtokos megkezdett bányájának müvelésében nincsen telkének határai által korlátolva; a bányaurjog tehát a müvelést folytató földbirtokosnak kedvez, mi ha nem történnék, bányaipar csak kivételes esetben és rendkivüli terjedelemmel biró nagy földbirtokokon jőne létre.

E kérdést hazánk állapotához viszonyitva, nem szabad megfeledkeznünk azon körülményről sem, hogy a birtokrendezés és tagositás még nincs befejezve, s egyhamar nem is lesz; a rendezetlen birtokállapot a fentebbi érvek igazságát kétszeresen érezhetővé teszi, mert mig egyrészt a telep felett elterülő számos telkek tulajdonosainak egyesülését felette megnehezíti, ugyanakkor a vállalkozóra nézve a telektulajdonosokkal való megegyezést lehetetlenné teszi.

Lássuk most már a bányaipar vállalati oldalát. Tudjuk azt, hogy a bányavállalkozónak tetemes költségeket kell viselnie, és a jövendőbeli nyeremény reményében nagy kiadásokat kénytelen tenni: néha ezer—kétezer öl hosszuságu vagy mélységü tárnákat, illetőleg aknákat kell vájatnia, melyeket legtöbb esetben csak arra használ, hogy általuk a telephez juthasson, s a kinyert termeléket azokon át a kül-re szállithassa; a vájnamüvek oldalait és főtéit kőmüvesmunkák, vagy pedig ácsolat által szükség a beomlások ellen biztositani, továbbá az elemi veszélyek ellen légtisztitó-, vizemelő stb. gépeket használni, s végül a termelékek szállitására költséges gépeket, felkészitésükre meg kidolgozásukra pedig zúzdákat, kohókat, foncsormüveket stb. kell állittatni. Mindezen beruházások, melyek nélkül pedig fejlett bányaipar nem is képzelhető, még ha a közönséges napi kiadásoktól eltekintünk is, — tekintélyes tőkét igényelnek; és pedig néha hónapokig, évekig kell várni a nyereményre! Hogy e bizonytalan eredményü vállalatot az iparos megkezdhesse, s a kedvezőtlen

előjelek között megindítottat vaskitartással és szivóssággal folytathassa, ahoz a tőkén kivül még két kellék szükséges, u. m. szakismeret és vállalkozási kedv, mert csak e kettő ad erőt a vállalkozónak a kitartásra.

A szakismerettel biró vállalkozó ugyanis nem fog oly bánya müveléséhez fogni, mely a kutatás folytán szerzett föld- és ásványismei észleletek után semmi kedvező eredményt sem igér; más részről azonban ha előlegesen meggyőződött valamely telep vájástérdemlősége felől, nem hagyja magát visszariasztatni az időközileg beálló kedvezőtlen jelenségek által. Minthogy azonban az ily szivós munkáltatás, — főleg eredménytelenség esetében koczkáztatással jár, a bányaiparos erre csak akkor lesz hajlandó, ha benne kifejlett vállalkozási hajlam van, ha kész a jövendőbeli, s a szakértő észleletek által prognosztizált nyeremény kedvéért a vállalat időközi hátrányait is viselni.

Tőke, szakismeret és okszerü vállalkozási kedv azon kellékek, mikkel a bányaiparosnak birnia kell, miért is e tulajdonok leggyakrabban s csaknem egyedül azoknál találhatók fel, kik a bányászatot állandó, iparszerü foglalkozás gyanánt üzik; a földbirtokos más irányu gazdászati tevékenységgel lévén elfoglalva, melyek őt egészen igénybe veszik, csak ritkán van e kellékek birtokában, a bányászati szakismeret náluk rendesen hiányzik, tőkéjük és tevékenységük pedig a mezei gazdaság által van igénybe véve.

Most már két lehetőség van. Vagy oly nagyterjedelmü a telektulajdonos birtoka, hogy az alatta elterülő ásványtelepek ágazásai a föld alatt sem hagyják el annak határait, azonkivül pedig annak tőke, szakismeret és okszerü vállalkozási hajlama is van, tehát a földbirtokos mindazon kellékek birtokában van, mik reá nézve a hasznothajtó bányaművelést lehetővé teszik, vagy pedig ennek ellenkezője áll, t. i. a telektulajdonosnál egyik vagy másik kellék hiányzik. Első esetben misem áll útjában; a bányamüvelést megkezdheti, a jogositványt másoknál előbb megszerezvén, másokat abból kizárhat, s a telke alatt lévő ásványokat kizárólag ő aknázhatja ki, második esetben pedig azon ásványok reá nézve ugy sem birnak értékkel, mert ő azokat vagy nem akarja, vagy nem tudja kibányászni. Semmi esetben sincs tehát a földbirtok értéke megsértve, mert a földbirtokos ha tudja és akarja a telke alatt lévő mineráliákat kiaknázni, azt teheti, az állam csak azt nem engedheti meg neki, hogy azon ásványok kinyerésében, melyeket ő nem tud vagy nem akar termelni, másokat akadályozhasson. És ehez az államnak kétségtelen joga van: mert a bányaipar, e fontos nemzeti vagyontermelés létét a közjó érdekében nem lehet az egyes földbirtokosok birtokviszonyától, a telepképződéstől, a tulajdonosok egyesülésének, tőkeszegénységének, szakismeretekben való járatlanságának, makacsságának és vállalkozási hajlamainak esélyétől függővé tenni! Ellenkezőleg e fontos termelési ág virágzása érdekében a szabadverseny sorompóit meg kell nyitni, s a bányászati tevékenységet mindenkire nézve lehetővé kell

tenni; a földbirtoknak itt előforduló, s a bányaiparral látszólag ellentétes érdeke ez által nemcsak hogy nem szenved, hanem még előmozdittatik; mert — eltekintve azon kivételes esetektől, midőn a telektulajdonos maga is azon helyzetben van, hogy a saját földbirtoka alatt lévő telepeket művelés alá veheti (midőn tehát jogai épségben maradnak), a telkén lévő, de általa nem művelhető, s igy reá nézve értékkel sem biró ásványok feltárása neki csak használhat. Használhat közvetlenül azáltal, hogy a reá nézve értéktelen dolgok kiaknázásáért, illetőleg a megengedett használatért kárpótlást nyer, használhat közvetve, mert a bányaipar emelkedése a kézi és gyáripar lendületét, ez pedig emelkedettebb forgalmat eredményezvén, a földbirtok értéke is nőni fog. A bányaregale lényegében a földbirtok érdekét mint látjuk nemcsak nem sérti, hanem még előmozditja, s azért minden államban, hol még nagyon fejlett birtok, forgalmi, üzleti és hitelviszonyok nincsenek, a törvényhozásnak, a bányaipar viszonyainak ily önálló, emelkedett álláspontból való megitélése és rendezése nemcsak igazolható, hanem még a vagyontermelés, a nemzetgazdászat szempontjából helyeselhető is.[1])

6. Jegyzet. Lássuk most, hogy az egyes bányatörvények mennyire méltatták a most előadott ökonomiai álláspontot. Az osztrák bányatörvénykönyv rendelkezésének lényegével fentebb ismerkedtünk meg, s ehez hasonlit főbb vonásaiban a szász montán-kodex is.

A franczia bányatörvénykönyv, melyről gr. Girardin azt mondá, hogy a maga nemében a legjobb, mert szabadelvü és igazságos,[2]) a szóban forgó kérdésre nézve következően intézkedik. A mineraliák elvileg a telek tartozékát képezik; a franczia törvényhozás nem akarván a polgári törvénykönyvben kimondott azon jogelvet, hogy a telektulajdon jogot ad az örök mélységre is (art. 552.) megsérteni,[3]) elvileg az ásványokat a telek tartozékának nyilatkoztatta,[4]) azonban

---

[1]) „Hallgassanak önök a tapasztalat szavára, mely mindig biztosabb támpontot nyujt e kérdésben, mint azon felületes elméleti rendszerek, miket a tantermek álmodozásai hoztak létre," — mondá e kérdésben Regnauld d' Epercy, ki 1791-ben a bányajogi bizottság előadója volt. Különben az itt előadottakra nézve l. Regnauld d' Epercy beszédét. (1791. márcz. 20.), továbbá Mirabeau beszédét (1791. márcz. 27.). V. ö. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts" Prága, 1870. 15. s köv. l. Ugyanannak: „Beiträge zur Reform d. Berggesetzgebung" (Haimerl „Magazin" 1. köt. 1850. 70. s köv. l.) Scheuchenstuel: „Motive d. öst. allg. Berggesetzen" 46. s köv. l. Rotteck: „Staatslexikon" 316. és köv. lapjain. Schindler: „Das neue Berggesetz v. staatswirthschaftlichem Standpunkte." (Haimerl: „Magazin" XI. köt. 58. s köv. l.) Weiske: „Rechtslexikon" 1. köt. 945. s köv. l. A 44-ki javaslat feletti véleményadással megbizott szakférfiak véleménye főbb vonásaiban az előadottakkal megegyezik. (Art. 20.) [2]) Gr. Girardinnak a törvényhozótestület 1810. april 21-ki ülésében mondott beszéde. [3]) Ezt szinte Girardin nyiltan kijelentette beszédében. [4]) „Il faut d'abord clairement poser le principe, que la mine fait partie de la propriété de surface. On ajoutera que cependant elle ne peut être exploitée qu'en vertu d' un acte du souverain." (Locré: „Legislation sur les mines etc." p. 45.)

azok feltárásától mindenkit eltiltott, ki arra engedélyt nem szerzett,[1]) mert mint Napoleon az államtanács ülésében kijelenté: „engedélyezés előtt azok nem tulajdon tárgyai, hanem csak javak.“ [2]) A franczia bányatörvénynek ezen határozatát a párisi semmitőszék 1841. február 1-én kelt döntvénye, melylyel számos belga törvényszéki határozat egybehangzik, kimeritően magyarázza; e magyarázat szerint az engedélyezés pillanatától kezdve két külön tulajdon keletkezik, egyik a földfelület, másik az ásványtelep vagyis a bányamű, mig ez utóbbi csak a jogositványt megszerző kizárólagos tulajdonát képezi, addig amaz bárkinek is lehet birtokában. Az államhatalomnak ezen osztályozást eredményező engedélyének kibocsátásáig, a foszsziliák a polgári törvények értelmében itélendők meg, miért is a földbirtokos tulajdonául tekintendő mindaz, ami telke alatt és azon van; következésképen attól őt tiltott cselekvény által megfosztani nem lehet, — miért is annak ki az államhatalomtól engedélyezést nyert a földbirtokossal megegyeznie s azt kárpótolnia kell.

Ha most már a törvény szavait, a törvényhozásban részes személyek megvilágositó nyilatkozatait, és a semmitőszék magyarázó határozatát egybevetjük, következő eredményre jutunk: az 1810. april 21-ki bányatörvény értelmében nem lehet ugyan bányareregaléról szó, mert elvileg az ásványok a telek tartozékát képezik, minthogy azonban az engedélyezés előtt, melyet a földbirtokos is megszerezni köteles, azok nem valami tulajdon tárgyai, hanem csak javak, — a nemzet rendelkezése alatt álló dolgoknak tekintendők;[3]) mindamellett a telektulajdonos a fossziliákra nézve nem esik valamely bányavállalkozó harmadik személylyel egy tekintet alá, sőt közöttük azon lényeges különbség van, hogy mig a telektulajdonos csak az államhatalom engedélyét köteles a művelési jog gyakorolhatása végett megszerezni, addig a harmadik személy tartozik ezenkivül még a földbirtokossal is kiegyezni s azt kárpótolni. Ezen felfogásnak megfelelően vannak az egyes részletes intézkedések a kutatásra, stbire nézve szövegezve, miről alantabb az egyes részeknél külön szólunk.

Ami az 1865. junius 24-ki porosz bányatörvényt illeti, a szóban forgó kérdésre nézve következőket rendeli: „az alább elésorolt ásványok a telektulajdonos rendelkezése alól el vannak vonva, s azok csak e törvény rendeletei szerint kereshetők és tárhatók fel“ [4]) stb. A porosz (régibb) bányajog kétségtelenül a bányaregale elvén alapult: az állam az uratlan dolgokat, hova az ásványok is sorolhatók, az állam köztulajdonának tekinté, melyekre harmadik magánszemélynek az államjogok épségben tartása mellett használati jog és

---

[1]) 1810. apr. 21. bányatörvény 5. art.: „les mines ne peuvent être exploitées, qu'en vertu d'un acte de concession delibéré en conseil d' Etat.“ [2]) 1809. nov. 18. „Avant la concession les mines ne sont pas des propriétés, mais des biens.“ [3]) „Droit de la nation s'exerçant sur les mines.“ [4]) „Preussisches allg. Berggesetz“ 1865. 24. jun. 1. §.

birtok engedélyeztetett.[1]) Ezek szerint a foszsziliák uratlan dolgoknak voltak tekintendők, s az államnak, mint a regale birtokosának tulajdonát képezték, helyesebben a foglalás (occupatio) az ásványokra nézve egyedül az állam eredeti szerzési módja volt; a foglalási jogozatnak, harmadik személyek részére megengedett használata, alkotta a bányaregale lényegét.

A bányaregalénak ezen lényegében való fenntartását azonban az 1865-ki porosz törvényhozás nem tartotta lehetőnek vagy kívánatosnak, s a már 1862-ben kinyomtatott bányatörvényjavaslat motivuma világosan kimondá, hogy képzelhetlen dolog volna a régibb jog avult regáleszméjét, mely a rajnabalparti porosz tartományokban érvényes franczia bányajog által ugyis hatályon kivül van helyezve, továbbra is fenntartani, miért is a törvényjavaslatban a bányaúrjog eszméje elejtetvén, annak helyét az állam felségi joga foglalja el. Azonkivül a javaslatnak tárgyalása alkalmával a kormány részéről világosan kijelentetett: „hogy a javaslat czélja a bányaregale teljes megszüntetése, miért is az általános porosz törvényeknek arra vonatkozó részei hatályon kivül helyeztetnek, miáltal a bányaregalétól a lét jogalapja el van vonva, s ez elégséges intézkedés, mert nem gondolható, hogy valaki megkisérthesse, törvénymagyarázat utján a bányászati főúri jog eszméjét feleleveníteni.“ [2])

Az még maig is vitás kérdés, hogy miután bizonyos ásványok a telektulajdonos rendelkezése alól el vannak vonva, engedélyezés, adományozás előtt mint „partes fundi“ (telektartozék), vagy pedig uratlan dolgok jőnek-e tekintet alá?

A porosz törvényhozás hivatott organumai, ezen gyakorlati fontossággal alig biró, és tisztán elméleti kérdés tisztábahozatalát a tudományra bizták, nyiltan kijelentvén, hogy a törvény csak rendelkezni szokott (lex jubet); a bányajogirók nézetei azonban elágazók. Némelyek azt vitatják, hogy a tulajdonos rendelkezése alól kivett ásványok, az engedélyezés előtt elvileg a telek tartozékául (partes fundi) tekintendők; okoskodásuk leginkább a Rajna balpartján lévő porosz tartományok jogállapotán alapszik: e tartományokban ugyanis a franczia bányatörvény volt, s a polgári törvénykönyv van most is életben, s az ujabb bányatörvény által a franczia bányajog hatályon kivül helyeztetett. A most emlitett nézet védői azonban azt állitják, hogy csak a franczia bányajog vesztvén el érvényét, a code civil pedig még jelenben is hatályban lévén, annak a telektulajdonosnak az örök mélységre is jogot adó rendelete (552. §.) értelmében, az ásványokat adományozásuk előtt elvileg a telektartozékául kell tekinteni; felhozzák továbbá még azt is, hogy a porosz általános törvények azon része, mely a bányaregalét s azok tárgyát képező ásványok

[1]) „Preuss. allg. L. R.“ II. Rész. 14. czim. 22. §. továbbá u. a. 24. §-a V. ö. ugyanazt: II. R. 16. cz. 6. §. és u. a. 3. §. Végül l. „Preuss. allg. L. R.“ I. Rész 9. czim 106. §. II. Rész 1. s 2. §§-ait. [2]) „Drucksachen des Hauses der Abgeordneten“ 1865. 14—15. l. II. ülés.

uratlan természetét megállapitá, jogerejét elvesztvén, — továbbra nem lehet a földbirtokos rendelkezése alól kivett foszsziliákat uratlan dolgok gyanánt tekinteni, hanem azok elvileg „partes fundi.“

Ezek ellenében azonban több alappal bir Klostermann állitása; e bányajogász ugyanis azt vitatja, miszerint a telektulajdonos rendelkezése alól kivett ásványoknak uratlan dolgoknak kell lenniök, mivel a porosz bányatörvény a franczia bányajogot hatályon kivül helyezvén, azzal együtt elenyészettnek tekintendő azon felfogás, mintha az ásványok engedélyezés előtt a föld tartozékai volnának; nem bir horderővel azon ellenvetés sem, hogy a tulajdon fogalmát meghatározó code civil 552. artikulusa továbbra is érvényben lévén, az ásványok kérdését annak rendelete szerint kell megitélni, mert ez általános törvény, mely a tulajdonra általában vonatkozik, és az uj porosz bányatörvény speciális, s az ásványokra vonatkozó intézkedésével szemben hatálytalan. Mitsem változtat a dolgon azon körülmény, hogy a porosz Landrechtnek bányaregaléra vonatkozó része érvényét veszité, mivel itt a törvényhozásnak czélja csak a bányászati főúri jog megszüntetése volt, s ezt ugy vélé elérhetni, hogy az annak alapját képező törvényt hatályból kilépteté; a törvényhozás jogát gyakorló testület előtt tett kormánynyilatkozatokból világosan kitünik, hogy a törvényhozói intézkedés czélja: csak a bányaregale megszüntetése volt, s az ásványok uratlan természetének meghatározása az elméletnek lőn fennhagyva. Miért is az előadottakat egybevetve, nincs ok, mi miatt az ásványokat uratlan dolgoknak ne lehetne tekinteni.[1])

7. Jegyzet. Tehát kisebb-nagyobb módositással, az európai szárazföld négy jeles törvénye, a bányaipar és nemzeti vagyontermelés érdekében, elvonta a telektulajdonosoktól az ásványok feletti rendelkezési jogot; mind a négy bányatörvénykönyv ezen elven alapszik, azonban mig a szász és osztrák montán-kodexek e jogintézményt bányaregale-nak nevezik, addig a porosz törvény a lényegében azonos természetü intézményére világosan kimondá, miszerint az nem bányaúrjog. Az intézmények lényegükben megegyeznek, elnevezésük azonban felette eltérő; szükséges most már annak megállapitása, vajjon a bányaúrjog intézményének elnevezése helyes-e, s hogy amit tulajdonkép bányaregale alatt értenünk kell, ma is létezik-e, s a bányajogok kiindulási pontjául szolgál-e?

[1]) Dr. Achenbach Stündeck nyomán, ki „de jure metallorum quod vocant Bergwerkseigenthum“ (Berlin, 1868. 37. l.) azt állitja, hogy az ásványok elvileg a telek tartozékát képezik, — szinte azt vitatja, miszerint az ásványok elvi tulajdonának kérdése a Code civil 552. art. szerint itélendő meg; ezek ellenében azonban l. Klostermann: „Commentar etc.“ cz. m. 76—80. l. V. ö. továbbá ugyanannak id. m. a 49. lapon különösen a jegyzetet. Különben ez annyit tenne, mint a „Code civil“ 552. artikulusának érvényét egész Poroszországra kiterjeszteni, mert csak ez esetben képezhetne alapot az általános bányatörvény tulajdont érdeklő részére; de a franczia törvény csak a rajnaparti államokban bir hatálylyal!

A bányaregale keletkeztének fejtegetése alkalmával láttuk, hogy legtöbb államban a fejedelmek maguknak tartották fenn az ásványok feletti kizárólagos rendelkezési jogot, és annak élvezetében csak azokat részesiték, kiknek e jog gyakorlatát kiváltság és kedvezmény gyanánt megengedték; a bányaregale tehát mint a hűbéri jogrendszer kiegészitő része létezett, s ez történeti tény, mit tagadni nem lehet. De hogy a mai jogrendszerben az léteznék, a bányajognak alapját képezné, vagyis hogy a bányaregalénak nevezett jogintézmény lényegében és valójában csakugyan az volna, az legalább is kétséges; már 1839-ben Freiesleben Frigyes kétségbevonta annak létét,[1]) utána pedig mások, különösen Ottó György szászországi bányafőtanácsos tüntette ki azt, miszerint a bányaregale elnevezés hibásan használtatik, mert bányaregale nem is létezik, legalább nem létezik oly értelemben véve, hogy a bányajog alapját, kiindulási pontját képezhetné.[2]) Ezen irók érveit saját nézetemmel együtt következőkben adom elé.

Ha az államnak ugynevezett felségi jogait közelebbről vizsgáljuk, nem lehet más eredményre jutnunk, mint hogy a valódi értelemben vett bányaregale nem képezi alapját mai nap a bányajogrendszernek, az lényegében tarthatatlan, s ez elnevezés hibásan használtatik. Az állam ugyanis létéből kifolyólag, s czéljainak elérése végett, bizonyos jogokat bir és gyakorol, melyeket belső, lényeges felségi jogoknak lehet nevezni; ilyenek az igazságügyi, rendészeti, pénzügyi stb. felségjogok, melyek nélkül az államhatalom nem is volna annak nevezhető. E lényeges felségi jogok gyakorlata kizárólag az államhatalmat illeti, s az állampolgárok attól el vannak tiltva.[3]) Vannak ezenkivül nem lényeges, haszonvételi felségjogok, sajátlag regalék (ausserwesentlichen innern Hoheitsrechte oder Regalien); ezek nem szükségképi folyományai az államhatalom létének, sőt inkább jogtörténeti és pozitiv czimen képezik annak attributumait. E czimeken az államhatalom magának vindikálja azon kizárólagos jogot, hogy bizonyos cselekvényeket csak ő vihessen végbe, s fiskális tekintetekből az állampolgárokat azoktól eltiltson; e haszonvételi felségjogok gyakorlatában az állam a polgárokkal szemben nemcsak mint jogalany, hanem mint kizárólag jogositott egyed jelentkezik; ilyen legtöbb államban előforduló haszonvételi felségjogok a pósta, pénz-

---

[1]) Freiesleben Frigyes: „Der Staat und der Bergbau“ Lipcse, 1839. 30, 31. l, [2]) Otto Erneszt György: „Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes“ Freiberg, 1856. cz. m. 6. lapján. [3]) A benső, lényeges felségi jogok a bányászatra viszonyitva az ugynevezett bányászati felségjogot (Berghoheitsrecht) képezik, melyek e jogok fentebb vázolt lényegéből kifolyólag: igazságügyi, pénzügyi, rendőri stb. felségjogok, bár e külön elnevezés egészen felesleges. Ugyanez áll a törvényhozói, birói és végrehajtói hatalomra is; hogy e jogok bányaregaletől, melyet a kisebb, haszonvételi felségjogokhoz lehetne sorolni, lényegesen különböznek, az magában érthető. E lényeges felségi jogok bővebb kifejtése tárgyunkhoz nem tartozik, s itt csak a haszonvételi jogokról szólunk. (Különben v. ö. Hingenau: „Über das preuss. Berggesetz“ cz. értekezését. Haimerl: „Vierteljahrschrift“ 1866. évf. 17. köt. 156. l. s 1) jegyzetét.)

verés és sóregál. Mig tehát a benső, lényeges felségi jogok az állam fogalmából folynak, addig a kisebb haszonvételi felségi jogok csak jogtételek és pozitiv intézkedésekből származnak, mert azok az állam létének nem szükségképi feltételei; igy például képzelhetünk államot sóregál nélkül is.

Ha léteznék bányaregále, kétségtelenül a kisebb haszonvételi felségi jogokhoz volna számitandó; ámde mi következnék ebből? Az, hogy miután minden haszonvételi felségjog nyereményes cselekményeket foglal magában, melyeknek gyakorlására az állam kizáró joggal bir, és másokat attól eltilthat, a bányászat terén is egyedül az állam volna jogositva iparüzésre, és a polgárokat abból kizárhatná. A bányászatnak azonban ily szabályozására sehol sem találunk; a sóbányászat ugyanily regále tárgya, de annak rendezése és szabályozása pénzügyi törvények által történik, és a bányajog köréből el van vonva; és épen azon körülmény, hogy a bányászat azon ága, mely egyedül képezi a valódi regále tárgyát, a bányajog köréből el van vonva, mutatja azt, hogy azon bányászatnál, melynek viszonyait a bányajog rendezi, regáleről szó nem lehet. Régebben találunk a koronás fők részéről oly törekvést, mely az összes bányászatnak azon jelleget kivánta adni, aminővel mai nap a sóegyedáruság bir: a fejedelemek kizárólágos rendelkezésük alá tartották fenn az ásványok jelentősebb nemeit, és azokat vagy saját munkásaik által műveltették, vagy pedig csak fejedelmi kegy és kiváltság folytán engedék meg a polgároknak a bányászat üzését, és akkor és ott, a hol és mikor igy állott a bányászat, csakugyan volt bányaregále.

Ma már azonban sehol sem találunk ilyen viszonyokra. Igaz, hogy még mai nap is a fejedelem nevében osztogatják a bányászati jogositványokat mindenütt, hol az ugynevezett bányaregále intézménye meg van; de ezen adományozások, engedélyezések kiadása nem valami kegyelmi tény, mely kiváltság szinezetével birna, mert ezen jogositványokat *meg kell adni* mindazoknak, kik a törvény által előirt feltételeket teljesitették, és a bányászati jogositványok szerzésétől eltiltva nincsenek. A jogositványok kiadására hivatott közegek tehát nem kegyelmi tényt visznek végbe, hanem kötelességet teljesitenek, mert a jogositványt senkitől meg nem tagadhatják, ki a törvény kivánalmainak eleget tett; azon körülménynek pedig, hogy a fejedelmek nevében vannak kiállitva az adománylevelek, a kormányformában leli magyarázatát, és lényegében ugyanazon horderővel biró jogintézmény maradna ez akkor is, ha valamely egyeduralmi kormányformával biró állam időközileg köztársaság lenne, és az adománylevelet nem állitanák ki többé fejedelem nevében. A kormányforma változása, és a fogalmazás átalakitása, ép oly kevéssé változtatná meg a tárgyalás alatt levő jogintézmény lényegét, mint a hogy nem lehet az adománylevelek szokásos irályából bányaregáléra következtetnünk.

Ezen kivül van még hathatósabb érv is, mit nézetem támogatására föl lehet hozni, és ez abban áll, hogy maga az állam

és a fejedelem bányászati üzleteire nézve épen ugy köteles jogositványt szerezni [1]), mint bármely állampolgár.

Ha tehát Weiske szerint [2]): a bányaregále lényege a telektulajdonos rendelkezési jogának korlátolásából áll, melynél fogva a fenntartott ásványok a regálebirtokos (vagyis az állam) rendelkezése alá esnek, ki azt maga műveltetheti, vagy másoknak átengedheti, akkor valóban nem lehet bányászati főuri jogról szó; mert a művelési jogositványt kizárólag nem tartja fenn maga részére, hanem ezt mindenkinek kiadni tartozik, ki a törvény kivánalmainak eleget tesz; és e korlátolás az államnak azon felségi jogán alapul, mely a bányaügyekre is ugy kiterjedt, mint más viszonyokra. Az általános bányatörvénykönyv hiteles forrásokból egybeállitott motivumában világosán olvasható, miszerint a fenntartott ásványok nem az államvagyon kizárólagos tárgyainak tekintendők [3]), miből az következik, hogy a művelésükhöz szükséges jogositványt senkitől megtagadni nem lehet; egyébiránt minden további bizonyitgatást feleslegessé tesz azon körülmény, hogy az állam (és bizonyára a fejedelem is), épen ugy köteles az alakiságok és feltételek megtartásával jogositványt szerezni, mint bármely állampolgár. [4]) Valóban, a haszonvételi felségjogok, regálék természetével mi sem ellenkezik jobban, mint az, hogy a regále jogalanya, az állam vagy ennek képviseletében a fejedelem, nem csak hogy senkit ki nem zárhat e jogok élvezetéből, hanem maga is csak oly feltételek teljesitése után juthat hozzá, mint az állam bármely tagja!

Még inkább meggyőződhetünk ez állitás valóságáról, ha azon egyes jogozatok természetét veszszük vizsgálat alá, melyekhez tartozik az ásványok fenntartása, és az azokról való rendelkezés; lássuk már most a bányaiparosoktól a regále czimén követelt fizetéseket. Először a bányavám, tized (urbura, Frohne) érdemel figyelmet; ez még ha jelenben is fizettetnék, — nem volna egyéb adónál, mert a tized nem a tiszta jövedelem után járt, azért tehát ez nem haszonvételi jog, hanem adó jellegével birt [5]), ámde ez adónem káros és igazságtalan volta felismertetvén, eltörültetett [6]), miért is ez alapon bányaregále nem létezhet; egyébiránt még fennállása sem nyujtana kellő alapot a bányaurjog létéhez. Ugyanily tekintet alá esik, a némely helyen ezelőtt divatban volt, de szintén megszüntetett quatember, vagyis évnegyedi adózás. Hátra van még a mértékilletékek (Massengebühr) adózási neme; ez oly illeték, melyet a bányavállalkozók minden kutatási és adományozott vájnamértéktől szoktak fi-

[1]) L. az 1851. május 22-ki szász bányatörvény 4. §-át. V. ö. az osztrák ált. bányatörvény 12. §-át. [2]) L. Weiske: „Rechtslexikon“ 1. köt. 938. lapj. sub voce „Bergrecht.“ [3]) V. ö. Scheuchenstuel: „Motive“ 71. lapj. [4]) „Ált. bányatörvény“ 12. §-sa. [5]) L. Otto: „Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes“ Freiberg, 1856. 15. és köv. lapj. [6]) L. Schneider: „Bergwerksabgaben.“ Haimerl: „Magazin d. Rechts und Staatswissenschaften“ Prága, 1850. 1. köt. 242. s köv. l. Különben a bányaadózásokról alantabb a 216—220. §§-ok magyarázatánál bővebben.

zetni; annak meghatározása, vajjon e mértékilletékek minő jövedelemforrásnak tekinthetők, adók természetével birnak-e vagy nem? a pénzügyi tudomány körébe tartozik; de ha közönséges illetékeknek veszszük is, csekély voltuk kizárja azon föltevést, mintha az állam azt valami nagyobbszerü jövedelemforrásnak tekintené, és e czélból szedné [1]). Ezen illetékek inkább azon szempontból itélendők meg, melynél fogva a bányavállalkozók vevén egyedül igénybe a bányahatóságok működését, illő, hogy azoknak fenntartási költségeihez ők járuljanak legnagyobb, vagyis egyedüli illetékkel; lehet ez illetékeket talán a túlhajtott vállalkozási kedv korlátolásának szempontjából, vagy másként megitélni, de semmi esetre sem lehet itt haszonvételi felségi jogról szólani, mert a mértékilletékek oly alacsonyak, hogy jövedelemforrást alig képeznek, ez tehát a bányaregálét ép oly kevéssé állapitja meg, mint a tandij illeték szedése nem alkot az állam részére tanügyi regálét. Az egész illeték szedés, az állam pénzügyi felségi jogában leli alapját.

Ugyanigy az államnak fenntartott felügyelési és beavatkozási joga nem a bányaregálén, hanem a rendőri felségi jogban gyökerezik; ha tehát az ugynevezett bányaregálét közelebbről vizsgáljuk, és részeire szétbontjuk, azt látjuk: hogy az fővonásában nem bir azon természettel, melylyel mint regáljognak birnia kellene, és ha azon jogokat, mik együtt véve alkotják, elemezzük, ugy találjuk, hogy azok az állam különféle felségi jogainak folyományai, melyek más viszonyoknál is érvényesek, és itt sajátos egyesülésük a bányaipar különös természetének következménye, s azokat eredetükre visszavezetvén, a bányaregále üres szó, tárgy nélküli fogalom marad.[2])

Csak túlzott loyalitási hajlamra mutat a bányatörvény szerkesztői és magyarázóinak legtöbbjénél azon tény, hogy a feudális viszonyokkal egy időben keletkezett, és lényegében azokkal együtt elenyészett bányaregálét mesterségesen fenntartani, és erőltetett okoskodásokkal a mai jogrendszerbe átültetni igyekeznek; a bányaregále ma már nem képezi a bányajogrendszer alapját és kiindulási pontját.

8. Jegyzet. Most már joggal kérdheti mindenki, hogy a bányaúrjog létének tagadása után, minő elnevezéssel illethetni azon jogintézményt, mely bányajogunk rendszerének sarkpontját képezi, és melynek lényege abban áll, hogy a mineráliák a telektulajdonos rendelkezése alól el vannak vonva?

Ez intézmény valódi neve: bányaszabadság. A bányaszabadság azon jog, melynél fogva mindenki, ki a törvény által attól eltiltva nincs, ha a törvény kivánalmainak eleget tett, bizonyos meghatá-

---

[1]) Konek Sándor: „Az ausztriai birodalom statisztikája“ czimü munkájában a bányászatot tárgyazó rész egyik jegyzetében utalva a mértékilletékek alacsony voltára, világosan kijelenti, hogy azoknak szedése nem történhetik fiskális tekintetekből. [2]) L. az előadottakra nézve Otto: „Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes“ Freiberg, 1856. cz. jeles müvének 6, 9. s köv., továbbá 15. s köv. l.

rozott ásványokat bányászati művelés alá vehet, s ebben sem a földbirtokos, sem az államhatalom által nem gátoltathatik. A bányaszabadság tehát a bányászat szabadiparának nagyjelentőségü elvét foglalja magában, s mint most közlött fogalmából kitünik, a törvények legtöbbje által bányaregale intézményének hibásan nevezett mai bányaúrjoggal azonos természetü; az iparszabadság és szabadverseny nagyhorderejü elvei képezik tehát alapját a mai bányajogrendszernek, s ennélfogva ez alapot regalénak nevezni nem lehet, mert ez annyit jelentene, hogy a bányaipar üzésére egyedül az állam van jogositva, mások pedig csak annyiban élvezik e jogot, amennyiben az államtól erre engedélyt nyertek, de ezen engedély kiadása az államhatalom kegyétől függ, s ő azt meg is tagadhatja. Hogy pedig ez nincs igy, az a fentebb előadottakból kitünik, miből következik, hogy a bányaregaleról a mai jogrendszerben nem, — s csak bányaszabadságról lehet szó.

Azon értemenyezés, melylyel fentebb a bányaszabadság fogalmát meghatározni véltem, kitünteti azt, miszerint nézetem szerint igen sok bányajogiró helytelenül értelmezi a bányaszabadság fogalmát; egyaránt téves nézetekre találhat az ember ugy azon iróknál, kik a bányaúrjog és bányaszabadság fogalmait azonositják, mint azoknál, kik e kettőt egymástól megkülönböztetni igyekeznek.

A bányajogirók igen nagy része azt állitja, hogy a bányaszabadság a regáljoggal közösen képezi alapját a bányajogrendszernek,[1]) hogy a bányaszabadság gyakorlása a regáljog alapján történnék,[2]) ez amazt magában foglalná, s a bányaúrjog fogalmát fenntartaná,[3]) és a bányászat regáltermészete által lett szabaddá.[4]) Ha a bányaúrjog mint haszonvételi felségjog fentebb kifejtett természetét tekintjük, és a bányaregál elnevezése alatt csakugyan azt értjük, mit az alatt értenünk kell, akkor belátjuk, hogy ezen irók állitása könnyen érthető fogalomzavarból származik, és téves felfogásra vezet, mert állitásukkal ellenkezőleg: a bányaregál a bányaszabadsággal nemcsak hogy együttesen nem képezheti a bányajog alapját, hanem e két fogalom érvényesen egymás mellett fenn nem állhat, s egyik a másikat kizárja. Vagy hatályban van a bányaúrjog, természetesen ugy, amint azt értelmeznünk kell, és ekkor bányaszabadságról szó sem lehet, vagy megforditva áll az eset.

E két fogalom azonositása és összezavarása főleg onnét szár-

---

[1]) L. Gränzenstein Gusztáv: „Das allgemeine öst. Berggesetz“ 83. lapj. [2]) Schneider: „Lehrbuch des Bergrechtes“ Prága, 1870. 79. l. Ezen iró ugyan „das Wesen der Bergregalität“ (Zeitschrift für öst. Rechtsgelehrsamkeit. 1845. 1. k.) cz. értekezésében ez intézmény pozitiv és negativ oldalát megvitatván, azon meggyőződését jelenti ki, hogy a regál elnevezés helytelen (ugyanigy dr. Strach: „Ursprung und Natur der Regalien“ Erlangen, 1865); azonban bár az u. n. regale alkatrészeit ugyancsak a felségi jogokra vezeti vissza, mindamellett határozottan nem mondja ki azt, hogy bányaregál oly értelemben, mely a bányajog alapját képezné, nem létezik. V. ö. id. m. 80. lapjának jegyzetét. [3]) Otto: „Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes“ cz. m. 17. s köv. lapjain, [4]) Otto: „Studien“ cz. m. 17. l.

mazik, hogy a fejedelmek kiváltságaikban és bányarendeleteikben ép oly gondosan kerülték a „bányaszabadság“ kifejezés használatát, mint az eddigi törvényhozások elmulaszták e fogalom szabatos meghatározását, sőt azt, amit lényegénél fogva bányaszabadságnak kellett volna nevezni, bányaúrjognak keresztelték;[1]) misem természetesebb tehát, mint hogy a törvénymagyarázók és irók, kiknek feladatul jutott a bányaszabadság fogalmának kifejtése,[2]) ezek folytán fogalomzavarba estek, s azon nézetbe jutottak, hogy a bányaregale a bányaszabadságot involválja.

A két fogalom között lévő különbségre utal Wenczel.[3]) Ámbár ezen érdemdús iró állitása szerint: „a bányaszabadság elvének törvényeink értelmében nem önmagában álló, hanem csak a királyi főúri jogból folyó származékos természete volna“,[4]) — mindazáltal tovább kijelenti, hogy „gyakorlati tekintetben bir önállással, s tévedés volna azt egyedül a bányaregale gyakorlati nyilatkozatának tekinteni, mert a bányaszabadságnak jogi köre sem alakilag, sem anyagilag nem azonos a bányaúrjogéval.“ [5]) Azonban a bányaszabadság körének és tárgyainak meghatározásában nem oszthatom Wenczel nézetét: szerinte ugyanis mig a bányaregále tárgyát a fenntartott ásványokon kivül a só is képezi, addig a bányaszabadság tárgyai (ásványok tekintetében) a telektulajdonos rendelkezése alól elvont mineráliákon kivül, az ásványszenek is volnának.[6]) Elfoglalt álláspontunkból folyólag e különböztetésre nézve következő megjegyzéseink lehetnek: a só csakugyan a bányaregále tárgya, sőt mondhatjuk, egyedüli tárgya; a sóbányászatnál lehet haszonvételi felségjogról, monopóliumról szólanunk, mig a tulajdonos rendelkezése alól elvont foszsziliák semmi esetben sem lehetnek a királyi főúrjognak tárgyai. Erre nézve elmondottuk nézetünket; az ugynevezett fenntartott ásványoknál csak bányaszabadságról beszélhetünk, azonban ennek csakis ezek képezhetik tárgyait, nem egyszersmind az ásványszenek is, melyek ez idő szerint nálunk a telektulajdonos rendelkezése alá esnek.[7]) A bányaszabadság ugyanis a szabadbányaipar elvét foglalván magában, nevének és jelentőségének csak ugy és akkor felelhet meg, amennyiben folytatása és üzése nem függ fejedelmi kegytől, vagy a telektulajdonos akaratától; oly ásványok lehetnek tehát bányaszabadság tárgyai, melyekre nézve szabadipar létesülhet, ámde oly ásványoknál szabadipart képzelnünk alig lehet, melyekre

[1]) Weiske; „Bergwerksfreund“ II. köt. Nr. 25. 389. l. [2]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 84. l. [3]) Wenczel Gusztáv: „Magyar-erdélyi bányajog“ cz. m. 79. l. [4]) Ugyanaz 79. l. II. fej. 1. pont. [5]) U. a. id. m. 2. 3. pont. 79—80. l. Itt az ellenmondás csak látszólagos, mert Wenczel e nyilatkozata arra utal, hogy a törvényhozások a bányaszabadság nevének kimondásától őrizkedtek, bár lényegében ez intézményt más név alatt létrehozák. [6]) Wenczel id. m. 80. l. [7]) Erről a következőkben; egyébiránt Gränzenstein Gusztáv az országbir. értekezletben a kőszenet szinte a bányaszabadság tárgyának jelenté ki, azonban e tulajdonsággal birónak lenni csak addig állitja, mig a telektulajdonos rendelkezése alól el van vonva, mi elfoglalt álláspontommal egyező. L. alantabb.

nézve az iparűzésnél gátló akadály merülhet fel, oly akadály, melynek elháritása nem áll a bányaiparos hatalmában. Teljesen közönyös az, hogy ez akadály honnét ered; származzék az a fejedelemtől avagy a telektulajdonostól, eredmény tekintetében egyre megy. Nem lehet tehát a bányaszabadság körét ily tágnak tekintenünk, mert e kört annak tárgyai határozzák meg, tárgyai pedig csak oly ásványok lehetnek, melyekre nézve az ipar teljesen szabad, és sem a fejedelem, sem a telektulajdonos önkényétől nem függ; ezek szerint csak azon ásványokra terjed ki a bányaszabadság, melyek a földbirtokos rendelkezése alól el van vonva, (azoknak művelés alá vételét azonban a koronás fő közegei nem tilthatják el,) vagyis az ugynevezett „fenntartott ásványok"-ra. Nem jöhetünk más eredményre, hogy ha a bányaszabadság fogalma alatt azon jogot értjük, melynél fogva bárki a fejedelem és telektulajdonos akaratától függetlenül művelés alá veheti azon mineráliákat, miket a törvény megnevez; maga Wenczel is akként értelmezi a bányaszabadság fogalmát, hogy a szerint a bányászat, mint „a gazdászati tevékenység egyik önálló ága, egyszersmind magábanálló s a földfeletti jogoktól független jogintézményt képez, melynél fogva mindenki, — kit a törvény ki nem zár, egyenlően szerezhet bányászati jogositványt és bányatulajdont." [1]) A bányaszabadság ezen érteményezése pedig sehogy sem egyeztethető meg az abból általa vont következtetéssel.

9. Jegyzet. Kérdés most már, hogy az ásványok, mielőtt művelés alá vétetnének, minő jellegü dolgoknak tekintendők?

Kétségtelen, hogy azon ásványok, melyek nincsenek a földbirtokos rendelkezése alól elvonva, a telek tartozékát képezik, s azokat művelés alá csak akkor lehet venni, hogy ha a földbirtokos beleegyezése kieszközöltetett; ez okból az ily ásványokat, melyekhez ujabb intézkedés következtében nálunk a kőszén is tartozik, „fenntartott" és a bányaszabadság tárgyait képező dolgoknak tekinteni nem lehet, mert azok a telektulajdonos rendelkezése alá esnek. De hogy az u. n. fenntartott, vagyis a bányaszabadadság tárgyait képező mineráliák minő jellegü dolgoknak tekintendők, az iránt eltérő vélemények vannak.

Hogy semmiesetre sem képezik az államvagyon kizárólagos tárgyait, azt ugy a kommentátorok, [2]) mint a törvénykönyv motivumai bizonyitják. [3]) Csak két lehetőség van: vagy elvileg a telek tartozékának kellene a bányaszabadság tárgyait tartanunk, vagy pedig feltétlenül szabadonálló, uratlan dolgoknak; ezen alternativa lehetősége azért támad, mert ugyancsak Scheuchenstuel hiteles forrásokból egybeállitott motivumában az olvasható, hogy amint nem államvagyon tárgyai a fenntartott ásványok, ép ugy nem vehetők

[1]) Wenczel Gusztáv id. m. 79. l. [2]) Gränzenstein, Hingenau, Schneider. [3]) L. Scheuchenstuel: „Motive zu dem allg. öst. Berggesetze" 71. l.

uratlan dolgoknak.[1]) De ha sem egyik, sem másik dolgokhoz nem sorolhatók, hát akkor minő jelleggel birnak? Csak olyan természetü dolgok lehetnének, mint aminőknek a franczia bányatörvény értelmében az ásványok veendők: elvileg t. i. a telek tartozékát képeznék, valójában azonban — a telektulajdonos is csak állami engedély mellett művelhetvén azokat — a nemzet vagy állam rendelkezése alá tartozó dolgok volnának. Alig szükséges bővebben ezen nézet tarthatatlanságát igazolni, s ha visszapillantunk azokra, miket a porosz bányaszabadság tárgyalásánál és franczia bányatörvény ismertetésénél elmondottunk, ugy bizonyára be kell látnunk, hogy bányajogrendszerünk szellemével a fenntartott ásványok dologi jellegének ily meghatározása nem egyeztethető össze; nálunk nincs a telektulajdon oly módon meghatározva, hogy e miatt szükséges volna: ily mesterséges elvi kijelentések által a polgári törvénynek, a tulajdon meghatározására vonatkozó részét külsőleg respektálni, valójában pedig az ásványokat a telektulajdonos rendelkezése alól elvonni. Sem magyar magánjogunk, sem az osztrák polgári törvénykönyv nem tartalmaznak oly meghatározást, mint a Code civil 552. artikulusa, miért is nincs ok arra, hogy a törvényhozás annak respektálása miatt az ásványokat elvileg a telek tartozékának jelentse ki; Poroszországban is elméleti vitára az szolgáltatott alkalmat, hogy a rajnabalparti tartományokban a franczia polgári törvénykönyv van érvényben.

Bár a hivatalos forrásokból egybeállitott indokolás ellenkezőt állit, s a törvény 3. §-ának szövegezése nem is szól nézetünk mellett, mégis kénytelenek vagyunk azon meggyőződésnek kifejezést adni, hogy a bányaszabadság tárgyai, az u. n. fenntartott ásványok szabadon álló, uratlan dolgok jellegével birnak. Hogy az indokolás állitása szerint ez nem volt czélja a törvény szerkesztőinek, továbbá hogy a 3. §. a fejedelem rendelkezése alá tartja fenn azokat, az keveset használ állitásunk ellenében, mert az egész jogintézmény lényege irányadó itt, nem pedig a törvény egyes szavai, vagy a szerkesztésben részes személyek szándokai; a fejedelem rendelkezési jogát az egész bányaregále jogintézményével együtt ismerjük, s igy tudjuk, miként értelmezendő itt e rendelkezési jog. Minthogy e rendelkezési jog csak névleges, tehát az ásványok uratlan természetét ép oly kevéssé változtatja meg, mint azon körülmény, hogy a törvény alkotásában részes egyének nem akarták azokat e jelleggel felruházni; mivel ez ásványokat sem államvagyonnak, sem valójában a fejedelem kizáró rendelkezése alá fenntartott dolgoknak, sem a telek tartozékának tekintenünk nem lehet, azokat uratlan dolgoknak kell tartanunk.

Ezen állitás ellen leginkább azt hozzák fel, hogy ez esetben az ásványok az első találó, vagy felfedező által minden további alakiság nélkül művelhetők volnának, holott ez egy bányajog szerint

[1]) Scheuchenstuel: „Motive zu dem allg. öst. Berggesetze" 71. l. Ugyanigy Otto: „Studien" 32—33. l.

sem lehet.[1]) Nem az első találót, hanem az elfoglalót illeti meg a tulajdonjog az uratlan tárgy felett; az uratlan dolog találása még nem állapit meg tulajdonjogot, ahoz épen ugy szükséges szerzési mód (modus acquirendi), mint a tulajdon bármely más szerzésénél, s a találó csak akkor lesz a talált dolog tulajdonosa, hogy ha azt azon szándékkal (animus) veszi birtokába, miszerint az sajátja legyen, tehát megfogás, elvitel, birtokbalépés (apprehensio), vagyis testi cselekmény (corpus) által, a talált dologra nézve hatalmi viszonyt hoz létre.[2]) A bányaszabadság tárgyait képező ásványoknak természeti telepeikben való feltalálása a kutató részére itt is csak megadja a fentebbi foglalási cselekvények véghezvitelére szükséges lehetőséget, s mihelyt a hatalmi viszonyt megállapitó cselekmények elkövettettek, a foglaló az ásványokra nézve kizárólagos rendelkezési jogot nyert. Ép oly természetszerü foglalási ügymenetet találunk itt, mint bármely más occupatio-nál. Nem kell fennakadnunk azon, hogy a találás után senkisem viheti végbe önhatalmulag a foglalási tényt (a birtokbavételt, művelést), hanem mindenki folyamodni, térképet készittetni és egyéb alakiságokat követni köteles, mert ennek magyarázatát a bányászat jogi rendezésében találjuk.[3]) Az ásványtelepek természeti fekvényeikben ingatlan dolgok, s a felfedezés előtt sem tulajdon, sem jogi forgalom tárgyait nem képezik; ily tárgyi létet csak a találás (és a birtokbavétel) ténye által nyernek. Egy eddig jogilag nem létező uj dolog és tulajdon keletkezik ez által, melyet mint ingatlant, a hitel és jogbiztonság érdekében vezetetett bányatelekkönyvekbe iktatni a végből szükséges, hogy a bányatulajdont később érintő változások és jelzálogos terhelések bevezethetők legyenek; ily telekkönyvi betét készitése azonban a bányatelek határainak pontos megjelölése, térképezése és elczövekelése nyomán történhetik, azonfelül még okvetlenül szükséges a rendőri, felügyelési és pénzügyi felségi jogok gyakorlásának lehetősége miatt a hatósági közbelépés.[3]) Ez okok a hatósági eljárást még azon esetben is szükségessé teszik, hogy ha a telektulajdonos saját földén akar valamely felfedezett telepet művelés alá venni; hogy ha pedig a vállalkozó ezt más földén akarja tenni, akkor ezeken kivül még egyéb okok is vannak: a felfedezett ásványoknál ugyanis a birtokbavétel bizonyos határok között levő telepegységre irányul, s az occupatio által megszerzett tulajdonnal járó jog a művelésből, vagyis a foszsziliák kiaknázására irányzott iparszerü tevékenységből áll; ez pedig nem egy tény, hanem határozatlan időn át tartó munkáltatás, mely jelen

[1]) A porosz bányatörvényjavaslathoz mellékelt indokolás épen ezen érv körül forog. L. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 140. l. [2]) L. Arndts: „Lehrbuch der Pandekten“ München, 1861. „Eigenthumsbesitz“ és „Besitzergreifung herrnloser Sachen“ 198. s köv. 225. s köv. l. [3]) Otto: „Studien“ 14. s köv. l. [4]) Wenczel a bányaszabadság tárgyait képező ásványokat feltétes értelemben szinte uratlan dolgoknak nevezi; e jelzőt valószinüen a foglalás egyszerü tényének módositása mellett használja. V. ö. Otto: „Studien“ 33. lapjat. l. Wenczel „Magyar-erdélyi bányajogának“ 80. l.

esetben idegen telken történik, s majd mindig földalatti meg földfeletti szomszédjogokat (Nachbarrechte) érint. Ezeknek tisztábahozatala előtt sem az egész telep önhatalmu elfoglalását, sem a művelési jog gyakorlatát megengedni nem lehet. A telekkérdés és szomszédjogok szabályozásán kivül még okvetlen megállapitandó az: vajjon csakugyan bányaszabadság tárgya vagyis fenntartott ásvány van-e felfedezve? mert ekkor azon esetre, ha a telektulajdonos semmi módon sem akarná birtokát átbocsátani, a kisajátitás megengedhetősége konstatálandó, ha pedig a felfedezés tárgyait nem fenntartott ásványok képezik, akkor a földbirtokos (minthogy ez esetben uratlan dolgokról szó sem lehet), a birtokbavétel megengedése vagyis a telek kényszerü átbocsátására nem kötelezhető. Mindezen a bányászat sajátos természeténél fogva összetalálkozó rendőri, felügyelési, pénzügyi, jogbiztonsági és rendezési okok teszik szükségessé a bányahatóság közbelépését a birtokbavétel tényénél, de ez a foglalást csak biztosabbá, szabatosabbá teszi, eredeti jellegéből azonban ki nem vetkőzteti; az azért csak oly eredeti szerzési mód itt is, mint másutt, mert a bányahatóság hatásköre a foglalásnál (bányajárásnál és azt követő adományozásánál) csak a fentebb elősorolt aggályok tisztábahozatalára szoritkozik, s mihelyt e tekintetben a nehézségek elvannak háritva, a birtokbavételt megengedni (más szóval az adományozást megadni) köteles, és ezt semmiesetre sem tagadhatja meg. A foglalás tehát a bányaszabadság tárgyaira nézve eredeti szerzési mód, s az ásványok ily értelemben véve uratlan dolgok.

10. Jegyzet. Minő ásványok sorolhatók ide? azt maga a bányatörvény mondja meg; a fémek alatt az érczfémeket kell értenünk, u. m. az arany, ezüst, éreny, vas, réz, ón, ólom, horgany, dárdany, álany, keneny[1]) stb. fontosabb nemüeket; azonban nem csupán a szilárd állapotban levő ásványokat, hanem még a gáliczvizet (Cementwasser) is a bányaszabadság tárgyának kell tartanunk; a kőszenek[2]) csak Ausztriában vannak kivéve a földbirtokos rendelkezése alól, s az ált. bányatörvény 3. 284. és 285. §§-ai hazánkat illetőleg a kőszénre nézve következően módositattak: a) az állami kincstárba fizetett bányavám (Frohne) a kőszéntől jövő törvényhozási intézkedésig megszüntettetett; b) a más földén vagy földének gyomrában kőszenet bányajogilag kiaknázó iparos, amennyiben közte és a földbirtokos közt e tekintetben külön szerződés nem köttetett, az eddig a kincstárnak fizetett bányavámot ezentúl a földbirtokosnak bér gyanánt kiszolgáltatni tartozik; c) az 1859. október végeig a földbirtokosok javára, s mások kizártával kiszabott kőszénbányanyithatási idő akkép élesztetett fel, hogy a törvényhozás másképti rendelkezéseig, a földbirtokosok beleegyezése nélkül kőszénkutatásra való

Orszh. ért. VII. I. fej.

[1]) Gränzenstein Gusztáv: „Das allg. öst. Berggesetz“ 82. l. [2]) A földolaj honunkban szinte a telek tartozéka; az ausztriai tartományokban a gyakorlat a fenntartott ásványok közé sorozza.

engedély, annál kevésbbé bányászati adomány, a bányahatóságok részéről senkinek se adassék; d) földbirtokos nevezet alatt mindazon helyeken, hol a szabályozás és összesités már megtörtént, vagy hol annak be nem hozhatása biróilag kimondatott, szóval hol a volt urbéri birtok már véglegesen meg van állapitva, az illető tulajdonos tekintendő földbirtokos gyanánt, legyen az akár volt földesúr, akár volt urbéres. Hol azonban még az összesitésnek helye van: ott a bármely földön felfedezett kőszéntelep a volt földesúri birtok tartozékának nyilatkoztatik. e) A jövő törvényes rendelkezésig is nyerhetők a kőszénre nézve bányajogositványok, mihelyt az illető földtulajdonosának beleegyezése igazoltatik. f) A ki 1859. november első napja előtt más birtokán bányajogi kutatás mellett kőszenet fedezett fel, ugyanazon időben pedig a tulajdonos a kőszénre turzott, s magának bányahatósági engedélyt is adatott: ez esetben az idegen turzó a felfedezett kőszéntelepet a földbirtokosnak átengedni köteles; viszont a mondott időben turzott földbirtokos által netalán mellékesen fölfedezett más királyi adomány tárgyát tevő ásványtelep, az egy időbeli idegen turzónak leszen átengedendő. g) Az ujonnan kiterjesztendő kedvezményi idő alatt idegen turzó által mellékesen, egyéb ásvány kisérete nélkül felfedezendő kőszéntelepek, szintén a földbirtokosnak leszek, — egyezség nem sikerülte esetében — átengedendők; ha pedig a turzó vagy az adományozott másnemü ásvány termesztése mellett kőszenet is állitana elő: ez utóbbit az általános bányatörvény 124. §. értelmében, a termesztési költség aránylagos megtéritese mellett, a földbirtokosnak odaengedni köteles.[1])

Ezek szószerint az országbirói értekezletnek módositó határozatai, melyek egészben véve a bányászat valódi érdekeivel ellenkeznek, ennélfogva nem is helyeselhetők, részletes intézkedéseikben pedig némileg szinte kifogásolhatók; hogy megérthessük azt, miként juthattak érvényre e szabályok az értekezlet kebelében, szükséges magunkat azon időbe képzelnünk, melynek uralgó felfogása e határozatokat szülte. Az országbirói értekezletnek feladata volt a jogfolytonosságot a magán- és büntetőjogrendszerben is érvényre emelni, mi csak a régi magyar törvények visszaállitása által történhetett, azonfelül, — intézkedéseiből láthatólag, — főleg arra törekedett, hogy az alapjában megtámadott földbirtok érdekét lehetőleg védje: az általános bányatörvénynek ugyanis a kőszénre vonatkozó intézkedését ugy tekintették, mely egy „két századon át fennállott magántulajdont egy tollvonással státusbirtokká kanonizált, s ez által a kormány oly példát adott, mely után — ha szeszélyében továbbhalad, az a magántulajdon biztonságának többet ártana, mint amennyit nemzetgazdászati tekintetben használna.“[2])

[1]) L. „Az országbirói értekezlet határozatai“ Pest, 1861. (Kiadja Lampel Róbert) 2. kiadás 58—59. l. [2]) L. „Az országbirói értekezlet a törvénykezés tárgyában“ közli Rath György értekezleti jegyző. Pest, 1861. 2. köt. 97. lapj. b. Prónay Albert beszédét, melyhez „mutatis mutandis“ Wenczel Gusztáv is hozzájárult. U. o. 97—98. l.

E nyilatkozat adott legerőteljesebben kifejezést azon felfogásnak, mely a tanácskozmány nagy többségénél uralgó volt; mindazon szónokok azonban, kik a határozattá emelt javaslat elvei mellett szólottak, általában odanyilatkoztak: hogy bár a közgazdászat érdeke kívánja, miszerint a földbirtokosnak kizáró joga a kőszénre nézve szünjék meg,[1]) s ha ők (t. i. az értekezlet tagjai) törvényhozási körben ülnének, bizonyára hajlandók volnának a bányászat érdekei végett ily értelmü határozat hozatalára,[2]) azonban ezt tenniök nem lehet, mert a kőszén nem eshetik oly tekintet alá, mint a többi u. n. fenntartott ásványok. A kőszénre nézve régebben kétes volt, vajjon a földbirtok tartozékát képezi-e vagy nem? E kérdésre nézve vita támadt II. József alatt az akkor egyesült magyar-erdélyi kanczellária és az udvari kamara között, s annak folytán kimondatott, hogy az a telek tartozékát képezi[3]), sőt az általános bányatörvény 284. §-sa is kijelenti, hogy oly ásványokra nézve, melyek e törvény hatálybaléptéig a földbirtok tartozékát képezék, mint például a kőszén, ezentúl — az átmeneti intézkedések figyelembentartása mellett — más eljárás követendő, miből világosan kitünik, hogy a bányatörvényhozás akkori közegei, a kőszenet hazánkban a telek tartozékának tekinték. Ezek szerint tehát a földbirtokosok tulajdonának megszoritása forog kérdésben, mit jogosan csak a hazai törvényhozás tehet; amint nem ismerheté el azonban az értekezlet, hogy a bányatörvénynek a tulajdon lényegébe vágó megszoritása törvényes módon keletkezett, ugy nem érezheté magát illetékesnek arra, hogy ily intézkedést továbbra is érvényben tartson, miért is kénytelen volt a kőszénre nézve azon álláspontra visszatérni, melyről annak szabályozása 1854. előtt volt megitélendő.

Ezen kijelentések alapján jutott érvényre az értekezlet módositó határozata. A hazai jog szempontjából itélve meg e határozatot, az értekezlet eljárása ellen döntő kifogást felhozni nem lehet; ha a tanácskozmány nem akart azon merev állásponttól eltérni, melyet a régi magyar törvények minden tekintetben való visszaállitására nézve elfoglalt, ugy valóban nem lehetett máskép. Nem akarunk itt annak vitatásába bocsátkozni, vajjon nem lehetett volna-e ezen merev álláspontot oly módon feladni, amint ez pl. az urbéri, ősiségi, telekkönyvi nyiltparancsoknál a jogbiztonság és hitel érdekében történt, avagy a 43—44-ki javaslatra nézve ajánlott expedienshez folyamodni?[4]) Azon elv, melyet a tanácskozmány kimondott: hogy a tulajdont megszoritani, s azt a jogosulttól megvonni, csak a hazai törvényhozás képes, — oly emelkedett és tiszteletreméltó, hogy a fentebbi kicsinyes ellenvetések mellette eltörpülnek.

---

[1]) Jendrassek Miksa beszéde. (L. Ráth György: „Az országbirói értekezlet“ Pest, 1861. II. köt. 108—109. l.) [2]) Deák Ferencz beszéde. (L. Ráth Gy. id. m. II. köt. 110—111. l.) V. ö. Melczer István nyilatkozatát (u. o. a 111—112. lapj. [3]) Wenczel Gusztáv beszédét ez adatokra nézve l. Ráth id. m. II. kötetének 106. s köv. l. [4]) L. Somoskeőy Antal beszédét. Ráth Gy. id. m. II. köt. 107—108. l.

Máskép kell azonban nyilatkoznunk, hogy ha a határozatot a bányászat, az ipar, szóval a nemzetgazdászat álláspontjáról kell megitélnünk. A kőszén sokkal nagyobb fontossággal bir közgazdászati tekintetben, mint a fenntartott ásványok bármelyike: azon körülmény, hogy a mindinkább érezhető fahiány pótlására legalkalmasabb, sőt majdnem egyedüli szer, azt a gyáripar minden ágánál, a vasiparnál pedig különösen nélkülözhetlenné teszi. Lehetetlen ma már be nem látni azon általánosan ismert mondat igazságát, hogy mig Spanyolországot szegénynyé tette az arany, Angliát dúsgazdagságra juttatta a vas és kőszén. Tudjuk mit kell értenünk e mondat alatt: valóban a nemzeti vagyontermelés leghatalmasabb forrását a vas- és kőszénbányászat képezik, és csak e két bányászati iparág által termelt ásványok értéke hazánkban már 1858-ban felülmúlta a bányaipar által produkált összes egyéb termények értékét,[1]) azóta pedig még kedvezőbb az arány.[2]) Ámde a vasipar teljes kifejlettségre erdészeti viszonyaink mellett alig juthat, s ezt csak akkor remélhetjük, hogy ha kőszénbányászatunk virágzó állapotban lesz; hogy az országbirói értekezlet határozatai mellett ez alig érhető el, azt bizonyitanunk felesleges: mindaz, mit a bányászat oly rendezésére nézve, mely a mineráliákat a telek tartozékának nyilatkoztatja, — általában mondottunk, áll a kőszénbányászatra is, s egy ily értelmü intézkedés hátrányos voltát kétszeresen érezhetővé teszi jelen esetben azon körülmény, hogy a kőszén az ásványok legfontosabbika. Vannak ugyan példák, hogy a bányaszabadság nélkül is virágzó bányaüzlet támadhat, de ez csak felette szerencsés körülmények közt, s csak ott történhetik, hol a vállalati szellem hatalmas, a tőke szapora és olcsó; nálunk azonban e szerencsés feltételek nem léteznek, s a bányaszabadság felfüggesztése a kőszénbánya és vasműipar fejlődését nagyban akadályozza; ezen igazság ellen mitsem dönt ama körülmény, hogy az értekezleti határozatok érvényrejutása óta is emelkedett e két iparág, mert ez a közgazdászati viszonyok javulásának következménye, s bizonyára nagyobb lendületet vett volna, hogy ha a bányaszabadság továbbra is érvényben marad. „A nemzeti ipar egy lánczolat: egyes ágait gyengiteni annyit tesz, mint az összes ipart gyengiteni, s ez a kőszén- és vastermelésről még nagyobb mérvben áll, minthogy e két iparágon alapszik az összes nemzeti iparnak legnagyobb része.“ [3])

E szerint hazánk érdeke sürgősen követeli, hogy a kőszénbányászat[4]) épen úgy a bányaszabadság körébe vétessék, mint a fém-

[1]) L. Gränzenstein G. beszédét. Ráth György id. m. II. köt. 103. l. Az e helyen felsorolt adatok szerint a kőszén és vasbányászat termelése 6.480,000 ft. értéket képviselt, mig az egyéb összes iparágak produkcziója csak 6.379,000 ftra ment, tehát több mint százezer ft. többletet tüntetett fel. [2]) Erre nézve v. ö. a Konek nyomán a 186. §. kapcsában közölt adatokat. [3]) L. Gränzenstein Guszt. beszédét. Ráth György id. m. II. kötetében a 105. lap. [4]) Somoskeőy Antal, ki némileg szinte támogatta Gränzenstein és Wenczel felszólalását, igen érdekes adatokat hozott fel az itt előadottak bizonyitására: igy pl. a kőszén-

bányászat; hogy ezt régibb törvényeink nem tették, annak oka nem a természeti különbségben keresendő, mely talán a fém- és kőszénbányászatok között léteznék, hanem egyedül abban, hogy honunkban a kőszénbányászat roppant fontossága csak ujabb időben ismertetett fel, s bizonyára, hogy ha állami létünk fejlődése a közbejött események folytán meg nem gátoltatik, e kérdés már rég alkotmányos úton, s pedig a hazai ipar felvirágzásának érdekében, a bányaszabadság alapján oldatott volna meg. Mindezen érvek Gränzenstein Gusztáv által, ki a javaslatnak határozattá emelését „detrimentum reipublicae“ elnevezéssel jelölé, elmondattak, s beszéde, [1]) melyet Wenczel Gusztáv is támogatott,[2]) nagy hatást idézett ugyan elé, mindamellett a tanácskozmány uralgó felfogását megváltoztatni nem volt képes.

Bármennyire is tiszteletreméltó azon elv, melyet a tanácskozmány a tulajdonra nézve e kérdésben felállitott és követett, mégis óhajtandó lett volna, hogy a szoros jogi álláspontot a nemzetgazdászati tekintetek miatt elhagyta volna; ámbár aligha nem sikerült volna a szoros jogi követelményeknek is eleget tenni, s az ökonomia kivánalmainak is megfelelni. [3]) Kellően tudjuk méltányolni az értekezlet helyzetét, felfogását, mindamellett nem helyeselhetjük merev magatartását; s minthogy azt föl sem tehetjük, hogy a földbirtok értékét az ipar rovására helytelenül felfogott szempontból emelni akarta volna, mert az általánosan ismert szabály, hogy a virágzó vas- és másnemü gyáripar sokkal hathatósabb tényezők a földbirtok értékének emelésében, mint az ily mesterséges intézkedések, — azt kell hinnünk, hogy az értekezlet talán maga sem gyanitotta, mily permanenssé teszi határozatával a kőszénbányászat sinlő állapotát. Valószinüen remélték, hogy rövid időn az országgyülés törvényes módon, s a kivánt értelemben fogja e kérdést megoldani; azonban a körülmények másként alakultak, s épen abban volt a hiba, hogy e fontos iparágat a tartós sinlés esélyének kitették. [4]) Különben az értekezlet azon tagjai is, kik e határozat érvényreemelése mellett szólottak, ha nem is nyiltan, de mégis érthetően bevallották, miszerint a határozat nemzetgazdászati tekintetben nem helyeselhető.[5])

Most már csak az volna óhajtandó, hogy az uj bányatörvény, melynek létrehozatalát bányaiparososztályunk érdeke sürgeti, a kőszénre nézve a bányaszabadság értelmében rendelkeznék; ez annyival

---

bányászat nemzetgazdászati fontosságára felemlité, hogy a még akkor kötelező bányavám a kőszénbányászat után csak a pécsi, esztergomi és sopronyi kerületekben 20,000 ftra rugott háromnegyed év alatt; azonfelül utalt a mohózat lehetőségére, s példákat hozott fel. L. beszédét Ráth Gy. id. m. II. köt, 107—108. l.

[1]) L. Gränzenstein G. beszédét egész terjedelmében ugyanott a 103—106. l. [2]) V. ö. Wenczel G. beszédét Ráth Gy. id. m. II. kötetében a 106—107. l. [3]) Például Somoskeőy vagy Gränzenstein nézete értelmében, némi módositással mindkét kivánalomnak eleget lehetett volna tenni. L. Ráth Gy. id. m. 105. 107. 108. l. V. ö. továbbá Wenczel beszédét u. o. a 106—107. lapokon. [4]) Erre utalt Gränzenstein beszédében. [5]) L. Deák Ferencz és Jendrassek M. beszédét. Ráth Gy. id. m. 109—110. l.

kivánatosabb, mert az urbéri törvényjavaslat az erdélyi kőszénbányaipar érdekeinek nem igen kedvez.

Az urbéri birtokviszonyok rendezésére vonatkozó törvényjavaslat, melyet az igazságügyminiszterium 1870. april 20-án közzétett, kimondja ugyan, hogy a telektulajdon csak azon ásványokra terjed ki, melyek a bányatörvény határozatai szerint a „fenntartott“ ásványok közé nem tartoznak, [1]) azonban már alantabb a kőszénre nézve teljesen reprodukálja mindazt, mit az országbirói értekezlet tartalmaz.[2]) Mindössze is a korábban szerzett jogositványokra vonatkozó átmeneti intézkedések határideje más; ez átmeneti intézkedések az ott megemlitett határidőkkel együtt nem vonatkozhatnak Magyarországra, miután ott a kőszénbányászat már előzetesen e javaslat szellemében lett rendezve, hanem csak Erdélyre, hol az ált. bányatörvény változatlan érvényben van ez időig; az egyenlő jog érdekében e javaslat szerint az országbirói értekezlet határozatait Erdélyre is kiterjeszti, s egyszersmind a kételyek elháritására szolgál általában.[3])

Ezek szerint a törvény hatálybalépte előtt szerzett bányajogositványok érvényben maradnak, s a földtulajdonosnak bért csak ott kell fizetni, hol szerződés vagy gyakorlat alapján eddig fizettek,[4]) kutatások érvényesitéséhez, bányaadományozásokhoz a földbirtokos beleegyezése szükséges;[5]) földbirtokos pedig — hol a rendezés végbement vagy folyamatban van — az illető tulajdonos, de hol a birtokrendezés még meg nem történt, ott urbéri külsőségeken, a közös legelőn, nem rendezett erdőben, meg nem váltott irtványokon és bérföldeken felfedezendő kőszéntelep adományozása a földesúr beleegyezésétől tétetik függővé.[6]) A tagositás előtt kőszénaknázás iránt kötött szerződések az uj tulajdonos által az iparos irányában meg nem támadhatók, sőt a földesúr ellen is csak az esetben van helye, hogy ha a szerződés 1870. april 1-je után jött létre;[7]) ha pedig a tagositás folytán a volt urbéreseknek jutott birtokon a kőszenet maga a földesúr műveli, a rendezés előtt szerzett jogositványokért annak megtörténte után sem tartozik bért az uj tulajdonosnak fizetni.[8])

E javaslatot az igazság- és kereskedelmi miniszterek egyetértőleg hozták létre, [9]) és hogy a kőszénre nézve épen most, midőn az uj bányatörvény munkálat alatt van, és talán rövid időn tárgyalás alá kerül, ily intézkedés van kilátásba helyezve, azt helyeselnünk nem lehet, mert fel kell tennünk, hogy a kormány az országbirói értekezlet határozata által kijelölt iránynyal szakitani fog, s a kőszénbányászatot félintézkedései által pangásban nem szándékozik tartani,

---

[1]) Törvényjavaslat az urbéri birtokviszonyok rendezéséről. 81. §. L. a „Jogtudományi Közlöny“ 1870. évfolyamának 19. sz. mellékletét. [2]) Ugyanott a 82. §. [3]) L. az indokok XII. pontját u. a. melléklet 8. lapj. [4]) U. a. törv. jav. 82. §. lit. a). [5]) U. a. t. j. 82. §. lit. b). [6]) 82. §. lit. c). [7]) 82. §. lit. d). [8]) 82. §. lit. e). U. a. melléklet 5. lapjának 2. hasábján. [9]) L. „Törvényjavaslat az urbéri birtokviszonyok rendezéséről“ indokok XII. pont. „Jogtudományi Közlöny“ 1870. 19. sz. mellékletének 8. lapj.

tekintetik, hogy ha valaki a jövedéki hatóság engedélye nélkül: a sósforrásból vizet merit, tengervizet használ élelmi czikkek készítéséhez, a földszinén és a tengerparton mutatkozó sót összegyüjti, vagy sót külföldről behoz használat végett, avagy alacsonyabb áron olyanoktól megvesz, kik ezt kedvezményi áron kapják, továbbá a kedvezményben részesülők a sót nem azon czélokra és nem ott használják fel, melyre nyerték, hanem vegyitett vagy tiszta állapotban olcsóbb áron eladják, végül ugyanily tekintet alá esik, ha az eladással megbizott bizományosok magasabb áron adják el; a vevő fél rendelkezése alá tehát csak azon konyhasó esik, melyért a törvényesen megszabott jövedéki árt az illető kincstári sóraktárnál lefizette, minélfogva azzal, mint tulajdonával szabad kereskedést is üzhet.[1]) Az államnak jogában áll mindenütt, hol sóbányák léteznek, vagy ujak nyittatnak, az üzletre és raktárakra szükséges földterületet az azon levő épületekkel együtt kisajátitani.[2])

Az itt vázlatosan közölt pénzügyi szabályokból látható, miszerint itt a regalitás elve teljesen érvényben van, s a só az államegyedáruság tárgya; az előadottak a bányaúrjog kérdésével szorosan egybefüggenek, s annak kiegészitő részét képezik. Ennyit összesen a bányaregale, helyesebben bányaszabadság kérdéséről, s arról ami vele kapcsolatban áll; az előadottak egybevetését az olvasóra kell biznom, mert már is oly mélyen bocsátkoztam e kérdés tárgyalásába, hogy annak terjedelme alig áll jelen munka egyéb részeivel arányban, azonban szolgáljon mentségemül azon körülmény, hogy e kérdés képezi a bányajogrendszer alapját, s igy annak terjedelmes megvitatása nem felesleges.

5. §.

Bányaművelési jogositványok.

A fönntartott ásványok fölkeresése vagy művelése csak jogositvány nyerése után kezdethetik el. Ezen jogositványok vagy kutatási terek (kutatási telkek, 15—22. §§.) kijelöléséből, vagy bányamértékek (vájna- vagy külmértékek) adományozásából, vagy bányászati engedélyekből (40—97. §§.) állanak.

6. §.

Az ily jogositványok adására, s a bányaművelés törvényszerü üzlete fölötti őrködésre a bányahatóságok rendelvék. Ezen törvényben ott, hol egyszerüen bányahatóságokról van szó, csak az elsőfolyamodásu bányahatóságok értetnek.

---

[1]) U. a. IV. fej. 20—30. §§. [2]) U. a. I. fej. 7. §. V. ö. e kérdésre nézve Fésüs György: „Magyar pénzügyi törvényisme“ czimü könyomatu munkáját (Kassa, 1870) a 307. s következő, — továbbá a 317—333. l.

1. Jegyzet. A bányaúrjog, illetőleg bányaszabadság fentebb kifejtett lényegéből önként folyik, hogy az annak tárgyait képező ásványokat csak az veheti művelés alá, ki erre engedélyt nyer. Ezen engedély nem csupán a szoros értelemben vett feltáráshoz, hanem még az azt megelőző és könnyitő munkálatokhoz is szükséges; a feltárást ugyanis rendszerint csak akkor szokás foganatba venni, hogy ha kutatás által meggyőződés szereztetett valamely telep létéről, azonban ugy a kutatás, mint a feltárási munkálatok véghezvitelére jogositványt kell nyerni. Ugyanez áll azon esetre is, hogy ha a bányamű részére valamely segédmunkálat szükséges, akár a feltárás, szállitás, akár pedig szellőztetés vagy más czél elérésének könnyitése végett. A jogositványoknak tehát három neme van: 1) kutatási engedelem (Schurfbewilligung), 2) bányamérték adományozása vagyis a közvetlen, szoros értelemben vett feltárási és művelési jogositvány és 3) bányászati engedély, mi a kiaknázás czéljának könnyebb elérhetése végett, p. valamely megyetárna vájása által történik. A bányamunkák e három nemének különféleségéből folyik az, hogy lényegük és jogi természetük eltérő, miről alantabb bővebben szólunk.

2. Jegyzet. A jogositványok adására és a művelés feletti őrködésre a bányahatóságok rendelvék. Tág értelemben véve, a bányahatóságok alatt azon közgeket érthetjük, melyek a bányászati peres ügyekben járnak el, és melyek a jogositványokat kiadják, egyszersmind a felügyeleti jogot gyakorolván; itt tehát megkülönböztetjük az országbirói értekezlet határozatai folytán szervezett kauzális, bányaügybiróságokat, a szoros értelemben vett bányahatóságoktól, vagyis bányakapitányságoktól. Tárgyi illetőség és fellebbezési fórum tekintetében egyaránt különböznek egymástól; itt csak a jogositványok kiadása, és a felügyeleti jog gyakorlására hivatott első folyamodásu közegekről, vagyis a bányakapitányságokról emlékezünk meg. A bányakapitányságok szervezete az 1858. szept. 13-án kelt udvari rendelet által lőn megállapitva: ennek értelmében Budán, Beszterczebányán (a selmeczi helyett), Kassán (a szomolnoki helyett), Nagybányán, Oraviczán és Zalathnán állitattak ily első folyamodásu bányahatóságok, azonfelül bányabiztosságok is szerveztettek, melyek a kisebb fontosságu ügyekben járnak el. Az országbirói értekezlet a kassai bányakapitányságot Iglóra helyezvén által, most következő állapot létezik: a magyar miniszterium közvetlen hatósága alá helyezett területen van hat bányakapitányság, u. m. a budai, beszterczebányai, iglói, nagybányai, oraviczai és zalathnai. Ezek közül a budai illetősége: Pest-Pilis-Solt, Fehér, Esztergom, Borsod, Heves, Csongrád, Sopron, Mosony, Vas, Zala (a Muraközzel együtt), Somogy, Baranya, Tolna, Veszprém és Győr megyékre, meg a jász-kun kerületekre terjed; a beszterczebányai alá tartoznak: Pozsony, Nyitra, Trencsin, Liptó, Árva, Túrócz, Bars, Zólyom, Hont, Nógrád és Komárom megyék; az iglói: Szepes, Gömör, Torna, Abauj, Sáros, Zem-

plén, Ungh, Beregh, Ugocsa és Mármaros megyékre illetékes. A nagybányai bányakapitányság eredetileg csak: Bihar, Arad, Békés, Csanád, Szathmár, Szabolcs megyékre, meg a hajdukerületekre volt illetékes, azonban 1861. és 1862-ben az u. n. visszakapcsolt részek: Kraszna, Középszolnok, Zaránd és Kővárvidék is alája helyeztettek; az oraviczai bányakapitánysághoz Temes, Torontál, Krassó és Bács-Bodrog megyék és a bánsági katonai végvidékek tartoznak; a zalathnai bányakapitányság, mely Udvarhelyen bir bányabiztossággal, Erdélyre nézve bir illetékességgel. Hogy ezen elsőfolyamodásu hatóságok, fellebbezési fórumaikat illetőleg, minő felső hatóság alá vannak rendelve, és hogy az ált. bányatörvény 225 §-a mily változást szenvedett, azt később adjuk elé.

7. §.

Bányaművelési jogositványok szerzésérei képesség.

A ki törvény szerint ingatlan tulajdont szerezhet és birhat, az bányaművelési jogositványok nyerésére és bányák birtokának szerzésére is képes.

8. §.

Azon hivatalnokok, kik oly hatóságnál alkalmazvák, melyet a bányaművelésrei közvetlen nyilvános felügyelet, vagy a bányaügyek fölötti első határozás illet, továbbá az ilyes hivatalnokok feleségei és atyai hatalom alatt álló gyermekei, ezen hatóság járásában sem bányát nem művelhetnek, sem pedig bányatulajdont nem szerezhetnek s nem birhatnak.

Jegyzet. Az ingatlan tulajdonszerzési képességtől függ annak megitélése minden egyedre nézve, vajjon szerezhet-e bányabirtokot és jogositványt? Természetes, hogy hazai törvényeinknek a tulajdon szerzésre vonatkozó intézkedései itt irányadók; a bányaművelési jositványok szerzésének lehetősége felette ki van ugyan terjesztve, mindamellett voltak és vannak személyek, kik abszolute vagy relative el vannak tiltva a művelési jogositványoktól. Az izraelitáknak nem képessége, mely ingatlanok és bányákra egyaránt vonatkozott, az 1860. febr. 18-ról kelt rendelet folytán megszünt[1]), és az izraeliták bányaművelési jogositványra most már csak ugy tehetnek szert, mint bárki más. Hasonló tekintet alá esnek a török alattvalók is, kik — legalább az ausztriai polgári törvénykönyv szerint — a viszonosság elvénél fogva, ugy ingatlanok, mint bányabirtokok szerzésétől abszolut módon el voltak tiltva; az ujabb török törvények[2]) ugyanis az osztrák-

[1]) L. Suhayda: „Magyar magánjog rendszere“ cz. m. Buda 1867. 47. l.
[2]) Az 1867. sepher. 7. (jun. 18). törvény. L. „Reichsgesetzblatt“ 1869. jan. 2. sz.

magyar birodalom polgárainak megengedik, hogy a török birodalom területén ingatlant szerezhessenek, minek folytán a török alattvalókra vonatkozó szerzési tilalom önként elenyészett.[1]) Kétségtelen, hogy az ugynevezett szerzésttiltó törvények (leges amortisationis) daczára a főpapok, egyházak, püspökök[2]) stb. a bányaművelési jogositványok szerzésére is képesek. Valóban nem tudjuk, mit kell tartanunk e törvények érvényéről?! Eltörölve nincsenek, és ennek daczára tapasztaljuk, hogy az ingatlan szerzésétől eltiltott természeti és jogi személyek mégis szereznek mindennemü ingatlant; sőt legközelebb a felsőbiróság is jóváhagyta egy telekkönyvi hatóságnak ily tulajdon átirására vonatkozó határozatát. E szerzést tiltó törvény érvénye a szokás és törvényszéki gyakorlat által elenyészvén, az ingatlanszerzési képesség és birhatás nyomán, a művelési jogositványok szerzési képességét is vélelmezhetjük. Feltételesen, és a gyámi hatóság megegyezése nélkül, nem szerezhetnek művelési jogositványt az árvák és gyámság alatt levő személyek gyámjai; e szerzésnél a gyámi tekintély (auctoritas tutoris) még nem elég, hanem gyámhatósági és bányabirósági jóváhagyás és szükséges.[3]) Ez ugyan nincs világosan kimondva, de ha figyelembe veszszük, hogy a gyámok bányaosztályrészek vételétől el vannak tiltva, ha tekintjük a törvény e rendelkezésének azon kifejezett indokát, mely abból áll, hogy előre nem tudhatni, vajjon az árvák vagyoni helyzete ez által nem válik-e sulyosabbá?[3]) ugy a kiterjesztő magyarázat alapján a fentebbi állitást bizton vélelmezhetjük. Ugyanazon indok forog itt is fenn, és ha világos, hogy a törvény kisebb hátrány esélyeitől megakarja óvni az árvát, feltehető, hogy a nagyobbtól még inkább őrizni óhajtja. Relativ, helyhez kötött szerzési tilalom alá esnek a bányakapitányságok, bányabiróságok és biztosságok hivatali személyzetének azon tagjai, kik ez elsőfolyamodásu hatóságok határozatára befolyással birnak, úgy az ily személyek feleségei és atyai hatalom alatt álló gyermekei; a törvény könnyen érthető indoka itt egyrészt az, hogy alkalom ne nyiljék azon gyanusitásra, mely szerint a hivatalos közegek érdekelve lehetnek az alájuk tartozó ügyekben, más részt pedig el legyen kerülve az, hogy a hatósági közegek birák és felek legyenek egy személyben. Természetes, hogy ezen személyek (és hozzátartozóik) szerezhetnek bányajogositványt az illetőségi területükön kivül eső telkeken, és ezen szerzési tilalom a kincstári bányatisztviselőkre nézve nem bir kötelező erővel.[4])

Kétségtelen, hogy a külföldiek szinte képesek művelési jogositványt szerezni;[5]) bár ezen intézkedés ellen sok érvet hoztak föl a törvénykönyv szerkesztése alkalmával, mindamellett az alkalmazást nyert.[6])

---

[1]) Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 105. l. [2]) Suhayda: „Magyar magánjog rendszere“ Buda, 1867. 98. l. [3]) Orszb. értek. VII. IV. fej. 26. §. L. Lampel Róbert 1861. 2. kiadásának 65. l. [4]) Scheuchenstuel: „Motive“ 78. l. [5]) Scheuchenstuel: „Motive“ 75. l. [6]) U. a. id. m. 76. s köv. l. A németországi s franczia bányajogok szinte megengedik idegenek és külföldieknek a jogositványok megszerzését (Code d. m. art. 13.)

plén, Ungh, Beregh, Ugocsa és Mármaros megyékre illetékes. A nagybányai bányakapitányság eredetileg csak: Bihar, Arad, Békés, Csanád, Szathmár, Szabolcs megyékre, meg a hajdukerületekre volt illetékes, azonban 1861. és 1862-ben az u. n. visszakapcsolt részek: Kraszna, Középszolnok, Zaránd és Kővárvidék is alája helyeztettek; az oraviczai bányakapitánysághoz Temes, Torontál, Krassó és Bács-Bodrog megyék és a bánsági katonai végvidékek tartoznak; a zalathnai bányakapitányság, mely Udvarhelyen bir bányabiztossággal, Erdélyre nézve bir illetékességgel. Hogy ezen elsőfolyamodásu hatóságok, fellebbezési fórumaikat illetőleg, minő felső hatóság alá vannak rendelve, és hogy az ált. bányatörvény 225 §-a mily változást szenvedett, azt később adjuk elé.

7. §.

Bányaművelési jogositványok szerzésérei képesség.

A ki törvény szerint ingatlan tulajdont szerezhet és birhat, az bányaművelési jogositványok nyerésére és bányák birtokának szerzésére is képes.

8. §.

Azon hivatalnokok, kik oly hatóságnál alkalmazvák, melyet a bányaművelésrei közvetlen nyilvános felügyelet, vagy a bányaügyek fölötti első határozás illet, továbbá az ilyes hivatalnokok feleségei és atyai hatalom alatt álló gyermekei, ezen hatóság járásában sem bányát nem művelhetnek, sem pedig bányatulajdont nem szerezhetnek s nem birhatnak.

Jegyzet. Az ingatlan tulajdonszerzési képességtől függ annak megitélése minden egyedre nézve, vajjon szerezhet-e bányabirtokot és jogositványt? Természetes, hogy hazai törvényeinknek a tulajdon szerzésre vonatkozó intézkedései itt irányadók; a bányaművelési jositványok szerzésének lehetősége felette ki van ugyan terjesztve, mindamellett voltak és vannak személyek, kik abszolute vagy relative el vannak tiltva a művelési jogositványoktól. Az izraelitáknak nem képessége, mely ingatlanok és bányákra egyaránt vonatkozott, az 1860. febr. 18-ról kelt rendelet folytán megszünt[1]), és az izraeliták bányaművelési jogositványra most már csak ugy tehetnek szert, mint bárki más. Hasonló tekintet alá esnek a török alattvalók is, kik — legalább az ausztriai polgári törvénykönyv szerint — a viszonosság elvénél fogva, ugy ingatlanok, mint bányabirtokok szerzésétől abszolut módon el voltak tiltva; az ujabb török törvények[2]) ugyanis az osztrák-

[1]) L. Suhayda: „Magyar magánjog rendszere“ cz. m. Buda 1867. 47. l.
[2]) Az 1867. sepher. 7. (jun. 18). törvény. L. „Reichsgesetzblatt“ 1869. jan. 2. sz.

magyar birodalom polgárainak megengedik, hogy a török birodalom területén ingatlant szerezhessenek, minek folytán a török alattvalókra vonatkozó szerzési tilalom önként elenyészett.[1]) Kétségtelen, hogy az ugynevezett szerzésttiltó törvények (leges amortisationis) daczára a főpapok, egyházak, püspökök[2]) stb. a bányaművelési jogositványok szerzésére is képesek. Valóban nem tudjuk, mit kell tartanunk e törvények érvényéről?! Eltörölve nincsenek, és ennek daczára tapasztaljuk, hogy az ingatlan szerzésétől eltiltott természeti és jogi személyek mégis szereznek mindennemü ingatlant; sőt legközelebb a felsőbiróság is jóváhagyta egy telekkönyvi hatóságnak ily tulajdon átirására vonatkozó határozatát. E szerzést tiltó törvény érvénye a szokás és törvényszéki gyakorlat által elenyészvén, az ingatlanszerzési képesség és birhatás nyomán, a művelési jogositványok szerzési képességét is vélelmezhetjük. Feltételesen, és a gyámi hatóság megegyezése nélkül, nem szerezhetnek művelési jogositványt az árvák és gyámság alatt levő személyek gyámjai; e szerzésnél a gyámi tekintély (auctoritas tutoris) még nem elég, hanem gyámhatósági és bányabirósági jóváhagyás és szükséges.[3]) Ez ugyan nincs világosan kimondva, de ha figyelembe veszszük, hogy a gyámok bányaosztályrészek vételétől el vannak tiltva, ha tekintjük a törvény e rendelkezésének azon kifejezett indokát, mely abból áll, hogy előre nem tudhatni, vajjon az árvák vagyoni helyzete ez által nem válik-e sulyosabbá?[3]) ugy a kiterjesztő magyarázat alapján a fentebbi állitást bizton vélelmezhetjük. Ugyanazon indok forog itt is fenn, és ha világos, hogy a törvény kisebb hátrány esélyeitől megakarja óvni az árvát, feltehető, hogy a nagyobbtól még inkább őrizni óhajtja. Relativ, helyhez kötött szerzési tilalom alá esnek a bányakapitányságok, bányabiróságok és biztosságok hivatali személyzetének azon tagjai, kik ez elsőfolyamodásu hatóságok határozatára befolyással birnak, úgy az ily személyek feleségei és atyai hatalom alatt álló gyermekei; a törvény könnyen érthető indoka itt egyrészt az, hogy alkalom ne nyiljék azon gyanusitásra, mely szerint a hivatalos közegek érdekelve lehetnek az alájuk tartozó ügyekben, más részt pedig el legyen kerülve az, hogy a hatósági közegek birák és felek legyenek egy személyben. Természetes, hogy ezen személyek (és hozzátartozóik) szerezhetnek bányajogositványt az illetőségi területükön kivül eső telkeken, és ezen szerzési tilalom a kincstári bányatisztviselőkre nézve nem bir kötelező erővel.[4])

Kétségtelen, hogy a külföldiek szinte képesek művelési jogositványt szerezni;[5]) bár ezen intézkedés ellen sok érvet hoztak föl a törvénykönyv szerkesztése alkalmával, mindamellett az alkalmazást nyert.[6])

---

[1]) Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts" Prága, 1870. 105. l. [2]) Suhayda: „Magyar magánjog rendszere" Buda, 1867. 98. l. [3]) Orszb. értek. VII. IV. fej. 26. §. L. Lampel Róbert 1861. 2. kiadásának 65. l. [4]) Scheuchenstuel: „Motive" 78. l. [5]) Scheuchenstuel: „Motive" 75. l. [6]) U. a. id. m. 76. s köv. l. A németországi s franczia bányajogok szinte megengedik idegenek és külföldieknek a jogositványok megszerzését (Code d. m. art. 13.)

9. §.

Minden bányáknál és hutáknál, s minden bányászati és hutászati tárgyakra vonatkozó ügyekben egyforma mérték és súly rendelendő, és pedig: a) hosszmértékül a bécsi öl; b) térmértékül a bécsi négyszögöl: c) test- vagy ürmértékül a bécsi köb-öl; d) kereskedelmi mértékül a bécsi mázsa, hol a különös vámtörvények mást nem rendelnek; e) pénzmértékül a bécsi márk. Ott hol a mètre-mérték és súly van behozva, ez marad érvényes. Mérték és súly.

10. §.

Ha a bányászati és hutászati ügyekben más mértékekre történik hivatkozás, ezeknek az előadott mértékekhezi számszerü aránya mellékelendő.

Jegyzet. A bányászati és hutászati ügyeknél rendszerint a törvények értelmében divatozó súlyok és mértékek használandók; ha másnemü mértékre vagy súlyra történik hivatkozás, ez az illető ügyről készült okiratban kiteendő.[1])

Különben a mérték és súlyra nézve következőket kell megjegyeznünk. A magyar-osztrák állam egy közös vámterületet képezvén, a vám és kereskedelmi szerződésben, mely a két állam között köttetett, ki lett mondva: hogy mindkét szerződő fél kész egyforma mérték és súlyrendszert létrehozni, amig azonban ez megtörténik, a régebben fennálló mértékek és súlyok tartatnak fenn.[2]) Most már természetes, hogy kereskedelmi, bányászati, és általában minden ügyleteknél azon súly és mértékrendszer mérvadó, melyet az 1868. XVI. t. czikk érvényben talált és hagyott; az általános bányatörvénynek a mérték és sulyra nézve hozott rendelkezései azonban több tekintetben változást szenvedtek, és általános egyenlőség e téren most már nem létezik[3]). Óhajtandó lett volna, hogy a bányatörvénykönyv a mètre-rendszert vette volna fel alapul, mert ez az egykori osztrák-olasz tartományokban ugyis használatban volt és hagyatott;[4]) azonban hosszmértékeknél, ugy tér és köbmértékeknél a bécsi öl vétetvén fel, ez a mètre-rendszerhez való közeledést felette nehezíti.[5]) Egy bécsi öl ugyanis 6′, egy láb (140.$_3$ párisi vonal) 12″, egy hüvelyk 12 vonalból áll, mi a tizedes rendszertől nagyban eltér[6]), és ugy a hossz-, mint a tér- és köbmértékeknél ál-

[1]) Wenczel G. „Magyar-erdélyi bányajog“ 219. l. [2]) L. 1868: XVI. tcz. XIII. czikkét. V. ö. „Az országgyülés képviselőházának irományait“ Pest, 1868. hit. kiadás. I. köt. 107. l. [3]) Konek: „Az ausztriai birodalom statisztikája“ 1865. cz. m. 422. l. [4]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 91. lapj. [5]) Konek id. m. 422. l. [6]) U. a. id. m. 423. l. c) jegyz.

talános használatban van; hazánkban azonban e mellett a bányahatóságok és ügyfelek részéről használtatik a selmeczi bányaöl, mely 11 vonallal hosszabb, mint két mètre, tehát a tizedes rendszerhez jobban közelit[1]), azonban mellette mindig a bécsi hosszmérték aránya számszerint is ki van fejezve. Ami a súlymértékeket illeti, itt már a pósta és vasuti forgalomnál a vámmázsa van divatban: ez 50 kilogramm, vagyis (100 vám-,) 89.$_3$ bécsi fontból áll;[2]) bányászati ügyekben azonban a régi, 100 fontból, 56 kilogrammból álló mázsa használtatik leggyakrabban. Az ügyfelek ugyan, főleg vasúti szállitás tárgyát képező bányatermékeknél a vámmázsával élnek, közönséges esetekben azonban a régi mázsa használata van elterjedve.[3]) A pénzérték és súlyra nézve ugyancsak a vámszerződésben kimondatott, hogy addig, mig a párisi értekezlet elveinek megfelelően, egyenlő törvények hozatnak ugy Magyarországban, mint az ausztriai birodalomban, a régibb időtől érvényes érték és súly közösen megtartandó[4]). Az általános elterjedéssel biró márk, mely Németországból ered, és egy régi német fontnak felét teszi, kétféle, ugymint kölni, mely Németországban, és bécsi, mely Ausztriában használtatott;[5]) ami ez utóbbinak súlyát illeti, egy vámfontnak egy bécsi márk, 12 lat és 12 nehezék felel meg. Jelenleg azonban az 1866-ban[6]) behozott német vámfont, mely $^1/_2$ kilogrammból (10,000 ászból) áll, van használatban a nemes fémek verése, mérése és kereskedésére nézve.[7]) Különben az ügyfelek szerződéseikben bármily mértéket használhatnak, csakhogy ennek világosan ki kell téve lenni, mert ellen esetben azon vélelem áll, hogy hossz-, tér-, ür-, súly- és pénzmértékre nézve a most ismertetett általános mérték és súlyrendszert kivántak követni, mi főleg peres kérdésekben nem kis fontossággal bir.

11. §.

Bányamegyék.

Oly bányák, melyek helyfekvésüknél és hasonló birtok-, üzleti vagy más viszonyoknál fogva természetes összeköttetésben állanak, egy bányamegyévé egyesittethetnek. A bányamegyék területének meghatározása s az azok alakitása iránti intézkedés, az érdeklettekkel egyetértőleg a bányahatóságokat illeti. Minden bányamegye meghatározott névvel jelölendő meg.

Jegyzet. A bányamegyék alatt tehát, hasonló üzleti és birtokviszonyoknál fogva természetes összeköttetésben álló bányamű-

[1]) Gränzenstein id. m. 92. lapj. [2]) Konek: „Az auszt. bir. statisztikája“ 1865. 422—423. l. [3]) A kémlésnél az u. n. kémlemázsa (Probierzentner) van használatban. L. erre nézve Gränzenstein id. m. 93—94. l. [4]) 1868: XVI. tcz. XII. czikke. V. ö. „Az országgyülés képviselőházának irományait“ 1868. Pest. I. köt. 107. l. [5]) Wenninger Vincze: „Politikai számtan“ Pest, 1869. cz. m. 38—39. l. [6]) 1866. máj. 26. udv. rendelet. [7]) L. a pénzérték és súlyra nézve, Wenninger Vincze „Politikai számtan“-ának (Pest, 1869) 35—40. l.

veknek, a bányahatóság hozzájárulásával létrejött egyesületét értjük. A bányamegyék intézményétől a bányászat és kohászat lendületét méltán várták, mert ugyanazon ok, mely egy jól rendezett államban a politikai közönségeket szükségessé teszi, támogatja a bányamegyék felállitását is; nem csak megkönnyiti a nagy kerületi illetőséggel biró bányakapitányságok működését, az igazgatást és rendőri felügyeletet egyaránt, hanem még a közös célok eléréséhez szükséges társulási szellemet is nagyban terjeszti[1]). A bányamegyék intézményének fontossága leginkább a megyetárnák, társládák, és bányamegyei alapszabályok kérdésénél tünik ki[2]). Az ily bányamegyék alakitásához több önálló bányavállalat szükséges, melyek vagy ugyanazon völgyben, vagy ugyanegy hegységben vannak, és hasonló üzleti viszonyoknak örvendenek;[3]) alakitásuknak módját alább[4]) lesz alkalmunk megismerni, most még csak azt kell megjegyeznünk, hogy bányabirtokosoknak s bányatársulatoknak jövő törvényhozásig, vidékük számára belviszonyaik s helyi szükségleteikhez és az ásványtelepzetek különféle természetéhez képest ily bányamegyéket, és ezeknek megfelelő alapszabályokat alkotni most is szabad.[5]) Orsz. értek. VII. IV. fej. 16. §.

12. §.

Az álladalom bányászati vállalatai ugyanazon határozatok alá vetvék, mint a magánosokéi. Az állam bányavállalatai.

Jegyzet. Ezen szakasz ellen főleg azon szempontból tétetett ellenvetés, mely az államok bányászati vállalatait általában kárhoztatja. Fölhozták többen a törvény tárgyalásakor: hogy az államnak soha sem szabad az ipar terén magánosokkal versenyezni, mert az állam nagy tőkével rendelkezik, s a kisebb tőkével biró magánosok részére a verseny ez által lehetlenné van téve, hogy a befektetett nagy tőkék csak igen csekély, vagy épen semmi kamatot sem hoznak, mig magánvállalkozók birtokában bizonyára jövedelmeznének;[6]) ugyanazért az államnak csak tanitási és gyakorlati oktatási célok, meg kisérletek végett kellene néhány bányát tartania és müveltetnie, azonban semmi esetre sem helyes uj bányaműveket nyitnia. Ez érvek igazságát tagadni ugyan nem lehet, azonban figyelembe kell azt is vennünk, hogy az állam által üzött bányaipar ha közvetlenül nem is hoz nagy jövedelmet, mindazáltal a polgárok adózási képességének emelésére nem kis hatással van; a már meglevő állambányákat elhagyni, vagy potom áron elvesztegetni, miután már millókra menő felszerelés és beruházás költetett reájuk, mindenesetre helytelen eljárás volna, ezért tehát a meglevő bányákat

[1]) Scheuchenstuel: „Motive“ 85—86. l. [2]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 86. l. [3]) „Vollzugsvorschrift“ Bécs, 1854. 21. l. [4]) „Ált. bányatörvény“ 272—273. §§. [5]) „Országbirói ért.“ Pest, 1861. Lampel kiadása 62. l. [6]) Scheuchenstuel: „Motive“ 86. l.

az állam kénytelen tovább is műveltetni. Mivel azonban az érczvagy ásványtartalom a művelés alá vett területen előbb-utóbb kifogy, a meglevő felszerelés, és a tett beruházások felhasználása, értékesitése miatt kénytelen néha az állam új bányaműveket is nyitni. [1]) Látható, hogy az elméleti okoskodások gyakorlati keresztülvitele sokszoros nehézségekbe ütközik. Az államnak kell művelnie azon bányákat, miket régebben megkezdett, és néha újakat is kénytelen nyitni; azonban ezt csak az imént emlitett ok figyelembentartása mellett teszi, és valóban a ritka esetek közé tartozik az már napjainkban is, hogy ha a kincstár uj bányaműveket nyit, és ez helyes, mert az államnak nem lehet feladata a bányaipar terén a magánosokkal versenyezni, s czélszerü e térről annál inkább visszavonulnia, minél nagyobb mérvben szaporodnak a magánvállalatok; amennyiben azonban még ez idő nem érkezett el, valóban okszerütlenség lett volna az államot a bányavállalkozók sorából kizárni. De ha az állam bányát akar művelni, épen oly tekintet alá esik, mint bármely más vállalkozó: különösen az eredeti, közvetlen szerzésnél[2]) mindazon alakiságokat megtartani köteles, miknek a magánvállalkozók alá vannak vetve; — haladékok, folytonos munkábantartás, bányaadózások stb. intézkedések tekintetében az állam semmi kivételben nem részesül.[3]) A konyhasótól eltekintve, semminemü bányát nem nyithat, mig az illetékes hatóságtól jogositványt nem szerzett, és erre nézve semmi elsőségi szabadalommal nem bir[4]) mert a törvény a bányászati tevékenység terét egyenlően szabadnak nyilatkoztatja mindenki részére.

Hasonlóan intézkedik a szász bányatörvény[5]) az állam bányászati vállalataira, és a franczia bányajog.[6])

---

[1]) Scheuchenstuel: „Motive“ 86—87. lapj. [2]) „Vollzugsvorschrift“ Bécs, 1854. 23. l. [3]) „Vollzugsvorschrift“ 23. lapj. 9. §. [4]) Gränzenstein: „Das allg. österr. Berggesetz“ 96. l. [5]) 1851. május 22. szász bányatörvénykönyv 4. §. [6]) 1810. nov. 18. decretum 38. art. V. ö. továbbá a franczia bányatörvény (1810. april 21.) 39. artikulusát.

II. A kutatásról.

13. §.

A kutatás fogalma.

Kutatásnak neveztetik a fönntartott ásványoknak telepeikbeni felkeresése, s a föltaláltaknak olyas feltárása, hogy azokra a tulajdonjog adományoztassék.

1. Jegyzet. A kutatás mint jogositvány alatt tehát azon engedélyt értjük, melynél fogva a kijelölt kutatási téren a bányaszabadság tárgyait képező ásványok felkeresése és feltárása eszközölhető; a kutatás azonban csak jogot ad a fenntartott ásványok felkeresésére, de bányajogi tulajdont nem állapit meg.[1]) Minden oly munkálat, mely az ásványok keresésére, és azoknak oly czélból való feltárására irányul, hogy annak alapján tulajdonjog adományoztassék, a kutatás fogalma alá esik; a kutatás fogalma tehát most sokkal tágasabb, mint ezelőtt volt. Régebben a kutatási tevékenység fogalmát csak az ásványok felkeresésére szoritották, és a találtak föltárása, azoknak végleges adományozásáig, a felkérvény (Muthung) alapján történhetett;[2]) a bányatörvény azonban a felkérvényt nagy részt a kutatás, illetőleg kizáró kutatás fogalma alá vonva, módositotta. A jogositványok ezen első stádiumának ily kiterjesztése, a bányavállalat könnyitése, a közbeneső tárgyalások elkerülése és a felkérvény körül felmerült visszaélések megszüntetése végett történt, — és bár a törvénykönyv szerkesztése alkalmával egy 14. §-ból álló, és a felkérvény intézményét megtartani óhajtó ellenjavaslat adatott is be,[3]) mindamellett a többség a bányatörvény mostani szerkezete mellett nyilatkozott. Az 1865-ki porosz bányatörvény az általános német bányajog három stádiumát, ugymint: a kutatást, felkérvényt, és adományozást teljesen megtartotta,[4]) és igy a kutatás körét egyedül a keresésre szoritja; ellenben a franczia a bányatörvény a felkérvényt nem ismeri, bár a kutatás abban törvénykönyvünktől eltérőleg van szabályozva.[5]) Mind a felkeresés, mind a feltárás csak a természeti fekvényükben levő ásványokra nézve neveztetik kutatásnak; elhagyott bányák, törecsek, gorcztérek vizsgálása kutatásnak nem tekinthető, és e czélra oly természetü engedélyt kinyerni, minő a valódi kutatásnál adatik, — nem lehet.[5])

---

[1]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 87—88. l. [2]) Scheuchenstuel: „Motive“ 88. l. [3]) Scheuchenstuel id. m. 89—92. l. [4]) „Preussisches allgem. Berggesetz“ 1865. I. II. fej. V. ö. Hingenau: „Das allg. Berggesetz für preuss. Staaten.“ Haimerl: „Vierteljahrschrift“ Bécs, 1866. 159. l. [5]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 97—98. l.

2. Jegyzet. A kutatás bányászati szempontból lehet előkutatás, melynek czélja: árkok, kutatóvermek és alagok segélye által a földbe csekély mélységre hatolni, és ásványok létéről meggyőződést szerezni, mig a valódi, bányászati kutatás már vájnák, gépek és épitkezések segélyével bizonyos területen, tervszerü észleleteket tesz és esetleg feltárást eszközöl.[1]) A kutatás ezen természetének megfelelő jogi szabályozást találunk a bányatörvénykönyvben: a közönséges kutatási engedély, mely mások által is megszerezhető, csak az előkutatásra vonatkozhatik, ellenben minden turzónak, ki már költségesebb munkálatokba akar bocsátkozni, mert kecsegtető reménynyel bir, érdekében áll bizonyos meghatározott területre kizáró turzási jogot szerezni, melynek oltalma alatt az adományozásig a a feltárási munkálatokat bizton megkezdeti.[2]) Az előmunkálatok mindkét neméhez természetesen hatósági engedély szükséges, melyet a bányakapitányságok adnak.[3])

A franczia bányajog[4]) még harmadik egyénnek is adhat idegen telekre kutatási engedélyt; a kormányt (gouvernement) ez ügyben a belügyek miniszteriuma képviseli[5]), azonban a telektulajdonost előbb meghallgatni és kárpótolni szükséges;[6]) ugyanigy a porosz.[7])

A kutatás czélja az ásványok találása, mi ismét a foglalásnak mint eredeti tulajdonszerzésnek szolgálhat alapul, mit kell megjegyeznünk a találó jogáról általában és a bányatörvénykönyv szerint? arról a szabadkutatásnál szólunk.[8])

14. §.

Errei engedelem.

A kutatásra a bányahatóság engedelme kérendő ki. Erre azon földbirtokos is köteleztetik, ki saját földén szándékozik kutatni.

Jegyzet. Itt szem előtt tartandó: 1) hogy kutatási engedélyeket a bányabiztosok is adhatnak az illetőségük alá tartozó területen, azonban a bányabiztosok kötelesek minden hó végével az illető bányakapitánysághoz az általuk kiadott engedélyek másolatát kimutatás kiséretében beterjeszteni;[9]) — 2) hogy a földbirtokosnak ezen kötelezettsége nem csak a bányaszabadság tárgyaira, hanem még a kőszénkutatásra nézve is érvényes. A telektulajdonos tehát épen ugy tartozik a kőszénre, mint bármely más fenntartott

---

[1]) Ugyanz id. m. 99. l. V. ö. Scheuchenstuel: „Motive“ 94. l. [2]) Gränzenstein id. m. 99. l. [3]) „Vollzugsvorschrift“ Bécs, 1854. 24. s köv. l. [4]) 1810. april 21. franczia bányatörvény 10. art. [5]) 1810. aug. 3-ki miniszteri utasitás 1. §-sa. [6]) „à la charge d' une préalable indemnité envers le propriétaire.“ V. ö. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ Bonn, 1869. 212—213. l. [7]) „Preussische allg. Berggesetz“ 1865. 5. 8. §§. V. ö. Hingenau: „Über d. pr. Berggesetz“ Vierteljahrschrift 160—161. l. [8]) L. Hingenau: „Über d. allg. Berggesetz für preuss. Staaten.“ Haimerl: „Vierteljahrschrift“ 1866. évfolyam. 157—158 l. [9]) „Vollzugsvorschrift“ Bécs, 1854. 28. l. 11. §.

ásványra, — ha telkén kutatni akar, — engedélyt szerezni; [1]) természetes, hogy itt a közönséges kutatásról van szó. Ami az alakot illeti, melyben ezen jogositvány kiállittatik, az következő: 89/1870. Kutatási engedély. A nagybányai magyar királyi bányakapitányság által Péterfi Károly miszbányai lakosnak 1870-dik évi január hó 29-én 89. számmal jegyzett kérvénye folytán ezennel engedély adatik, hogy ugyanaz a „Laza“ hegyen és környékére, Miszbánya községben, Szathmármegye nagybányai járásában, az 1854. évi május hó 23-án kibocsátott általanos bányatörvény szabályai szerint egy év tartamára (mai alólirt naptól számitva), vagyis 1871. február hó 14-ig kutathasson. Ezen kutatási terület határos: keletről Láposbánya községgel, délről a kincstári fürészmalommal, nyugatról a „Zerge“-hegygyel, északról a „Szád“ hegységgel. Ezen kutatási engedély gyakorlatánál köteles a kutató magát az emlitett bányatörvény szabályaihoz szorosan alkalmazni, és az illető bányahatóság e részbeni rendeleteinek vonakodás nélkül eleget tenni, mert különben a bányatörvényben az ily mulasztások esetére kiszabott következmények alkalmazást nyernek. A fentebbi határidő elteltével, — mennyiben e határidő meghosszabbitása az illető bányahatóságtól ki nem eszközöltetett volna, — jelen kutatási engedély, az annak alapján szerzett minden kutatási jogokkal együtt elenyészik. A kutató különösen következőkre figyelmeztetik: 1) A nyert ásványokról, az ált. bányatörvény 237. §-ában kiszabott következmények terhe alatt, szabadon rendelkezni csak akkor szabad, ha erre ugyanazon bányatörvény 20. §-ának értelmében hatósági engedély eszközöltetett ki. 2) Kőszénre kutatni, vagy bányát nyitni az 1861. évi id. törv. szab. VII. rész. 1. §. c) pontja értelmében csakis az illető telektulajdonos beleegyezése mellett lehet. Kelt Nagybányán, 1870. február 14. N. N. m. k. bányakapitány.[2]) Az engedélyokmány 1 ftos bélyeggel van ellátva. Kutatási tér.

15. §.

A kutatás megengedéséért minden kérvénynek, a kérvényező vagy meghatalmazottja sajátkezü aláirása mellett, ma-

[1]) Az országbirói értekezletnek a kőszénre vonatkozó határozatát a bányahatóságok gyakorlata magyarázta ekként; egyébiránt ezen magyarázat ama határozatok szellemének teljesen megfelel. [2]) Az 1865-ki porosz bányatörvény szabadon enged kutatni, s nem követel kutatási engedélyt (Schurfschein), mi ugyan sajátszerűnek tünhetik fel, azonban mégis helyes, mert az egész kutatási engedély intézménye felesleges. A bányahatóság ugy sem tagadhatja meg, a földbirtokos ugy sem szegülhet ellen, kivéve ha a kutatás alól kivett helyen kisértené meg valaki a turzást, tehát mi czélja van ezen alakiságnak? a közönséges turzásnál az ily engedély semmiképen sem érthető, mert kizárólagosság nem jár vele. A hatóság fellépésére csak akkor van szükség, hogy ha a felek a kárpótlás iránt meg nem egyezhetnek. Csak felesleges költség és fáradság lenne megkimélve nálunk is, ha a porosz törvényhozás példáját követnők. L. Hingenau: „Über d. pr. allg. Berggesetz“ Vierteljahrschrift. Bécs, 1866. 161. l.

gában kell foglalnia: 1) a kérelmező nevét, polgári állását és lakhelyét; ha meghatalmazott folyamodik, a kérvényhez a meghatalmazvány hozzámellékelendő; továbbá a tartózkodás jogos voltának igazolását. 2) Azon tér előadását, melyre az engedelem kiterjesztendő. Ez kutatási térnek neveztetik. Ilyképp jelöltethetnek ki a kérelmező tetszése szerint: a) egyes földrészek; b) kiterjedtebb térek, azonban határuk pontos előadásával; c) bizonyos nevezetek alatt és határok között általános ismert földtérek vagy hegylejtők. Egyszersmind az adósorozati község és a politikai járás is előadandó.

Jegyzet. A kutatási kérvényben a nevet és polgári állást azért szükséges kitenni, hogy a bányakapitányság meggyőződést szerezhessen a felől, vajjon nincs e eltiltva a kérvényező a bányaműveléstől?[1]) A kutatási tér nagysága nincs ugyan világosan meghatározva, azonban ki van mondva, hogy e térnek bizonyos adott határok között kell lennie; a terület maximumát ugyan nem ártott volna meghatározni, azonban a vállalatok kérdésének könnyebbitése végett ezt elhagyták. Egyébiránt a kutatónak saját érdeke javasolja, hogy minél kisebb téren folytassa vizsgálódását;[2]) ez okból, meg hogy a kezdő vállalatokat a költséges méretések, térképezések stb.-től megmentsék, a tér nagysága nem határoztatott meg, azonfelül a határok megjelölése is igen méltányosan szabályoztatott.[3]) A szász bányatörvény a kutatási tér maximumát 100,000 □ ölre teszi, azonban a kutatónak annyiban kizárólagosságot nyujt, amennyiben a kutatási engedély tartama alatt ugyanazon területre más nem nyerhet engedélyt.[4]) A kérvénynek irásban kell beadva lenni s 50 kros bélyeggel elláttatni,[5]) azonban a 226. §. rendeletét szem előtt tartva, valószinü, hogy szóbeli kérelmek is elfogadtatnak, mely esetben a bányahatóság által jegyzőkönyv vétetik fel.[6])

16. §.

A kutatási engedelmek tartama.

Kutatási engedelmek csak egy évre adatnak. Kérelem folytán azonban évről évre meghosszabbittathatnak, a bányahatóság meggyőződvén arról, hogy a kutatásra jogositott által saját kutatási terén a kutatási munkák megkezdettek.

Jegyzet. Ezen idő kissé hosszunak tünik fel, mert ezelőtt hat hét és három hó volt engedélyezve,[7]) melyet szinte meg lehetett

[1]) L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ Prága, 1870. 136—127. l. [2]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 102. l. [3]) Scheuchenstuel: „Motive“ 101. l. [4]) 1851. szász bányatörvény 19. §. [5]) Schneider: „Lehrbuch des Bergrechtes“ Prága, 1870. 137. l. [6]) Gränzenstein id. m. 101. l. V. ö. különben „Vollzugsvorschrift“ 29—30. l. [7]) U. a. id. munkájának 102—103. l. A meg-

hosszabbitani, azonban ha figyelembe veszszük, hogy a kutatási munkálatok legnagyobb része a kül-ön történik, s igy a zordonabb évszakokon nem folytatható, ha tekintjük továbbá, hogy e munkák igen nagy nehézségekkel vannak egybekötve, s csak lassan vezetnek eredményhez, az egy évi tartamot prolongácziójával együtt nem tarthatjuk felette hosszu időnek. Egyébiránt feltehető, hogy a kutató saját érdekében minden tehetségében álló eszközt felhasznál, hogy mielébb eredményhez jusson, azért tehát — főleg kutatásoknál — az időtartam megröviditése csak indokolatlan beavatkozás volna.

17. §.

Kivett helyek.

Következő helyeken a kutatás a földtulajdonos beleegyezése nélkül nem engedtetik meg: a) lakó-, gazdasági vagy más épületeken belül; b) zárt udvartéreken; c) bekeritett házi, disz- és másféle kertekben, továbbá temetőkben és kőfallal körülvett földtéreken; d) az a) és b) alatt emlitett tulajdon körül husz ölnél csekélyebb távolságban. Közútakon és vaspályákon, vizi és védépitményeken, valamely erősség kerületén, s attóli, különös szabályok által meghatározott távolságon belül, továbbá a birodalmi és országos határokoni kutatásra, az illető közigazgatási hatóság engedelme szükséges.

18. §.

Ha a 17. §-ban elősoroltakon kivüli más helyeken leendő kutatás megengedhető volta ellen köztekintetekből nehézségek támasztatnak, a fölött a bányahatóságok az érdekelett közigazgatási hatóságokkal egyetértésben határozandnak.

Jegyzet. A kutatást oly helyeken, hol bármi okból bányát sem szabad művelni, szinte tiltani kell. Már Theodosius császár bocsátott ki egy rendeletet Paternus nyugot-római comeshez (ad Paternum, comitem occidentis), melyben megtiltja azt, hogy márványbányákat vagy bárminemü érczbányákat idegen épületek alatt vagy közelében lehessen nyitni;[1]) és e rendelet a Francziaországra nézve fontos breviarium Alaricianum (nyugoti góth törvénykönyv) gyüjteménybe is átment.[2]) Az általános bányatörvény ugyancsak rendőri,

---

hosszabbitásért folyamodni kell, s ez határozat alakjában adatik meg; e határozat, az igtatószámnak előrebocsátása mellett, kijelenti, hogy „a kutatási engedély tartama egy évre, és pedig példánl 1870. jan. 1-től 1871. jan. 1-ig terjedő időszakra meghosszabbittatik.“ V. ö. „Vollzugsvorschrift“ 31. l.

[1]) L. 14. Cod. Theod. t. c. [2]) Lex Romana Visigothorum. Haenel. p. 218. 219.

gazdasági és egyéb tekintetekből, bizonyos helyekre nézve a kutatást csak akkor engedi meg, ha a kivett helyek tulajdonosa, például valamely vadaskert ura, ebbe megegyezik; ellenben képzelhető azon eset is, hogy rendőri, egészségügyi okokból a kutatást oly kivett térre nézve nem adják meg, melynek tulajdonosa a turzás és feltárásba beleegyezett: például valamely község tulajdonát képező temetőnél, melybe kevéssel azelőtt járványos betegségben elhunytakat temettek. Ugyanazon felfogás, mely a házi szentélyt a közvetlen hozzátartozókkal biztositani kivánja,[1]) jutott érvényre a franczia bányatörvényben is: sem kutatási engedély, sem egyéb jogositvány nem adható házak, falkeritésekkel ellátott udvarok, kertek, temetők és egyéb térekre; fúrások, kutatóvermek és alagok, raktárak és gépek az emlitett helyeket legfölebb 100 meternyire közelithetik meg, — azonban ha a kivett tér tulajdonosa belenyugszik, e szabály alól lehet kivételt tenni.[2]) A porosz bányatörvény ugyanazon helyektől a távolságot 200 lábnyira határozza.[3]) A kivett helyeken kivül, néha egyéb okokból, más helyeken sem lehet kutatni; ennek megállapitása a politikai és bányahatósági közegek együttes határozatától függ: igy például Vörösvágáson, hol a kincstári uradalmakban igen szép nemes opált bányásznak, némi kén- és higanyvegyületü ásványok mutatkozván, ezekre mint fenntartott ásványokra kutatást kértek, — azonban a politikai és bányahatósági közegek az opálbányászat tönkrejutásától tartván, turzásokat és bányajogositványokat nem adtak,[4]) pedig különben e helyek törvény által nincsenek kivéve, s az opál a könemü ásványokhoz tartozván, a jogositvány kiadásának misem állott volna utjában.

19. §.

A kutató jogai.

A kutatási engedelem által a kutató jogot nyer arra, hogy kutatási terén belül, amennyiben azt régibb bányaművelési jogok nem gátolják, korlátlanszámu kutató-vájásokat nyithasson s azokat müvelhesse.

20. §.

A nyert ásványokról a kutató csak a bányahatóság engedelmével rendelkezhetik.

---

[1]) Regnaud de Saint-Jean-d'Angély beszéde, melyet 1810. apr. 13. a törvényhozótestületben tartott. [2]) 1810. april 21-ki franczia bányatörvény 11. artikulusa: „dans les cours, dans les jardins, dans les enclos murés.“ [3]) 1865. junius 24-ki porosz bányatörvény 4. 5. §§-ai: „Unter Gebäuden und in einem Umkreise um dieselben bis zu zweihundert Fuss“ etc. [4]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ cz. m 104—105. l. Különben l. „Vollzugsvorschrift“ 32. l.

21. §.

Puszta kutatási engedelmek a kijelölt téreni kutatásra még kizáró jogot nem adnak, s ugyanazon téren egyszerre több személyeknek adathatik kutatási engedelem.

1. Jegyzet. A turzónak szabadságában áll árkokat húzni, fúrást tenni, kutatási vermeket, alagokat vájatni, egy szóval a találásnak mint czélnak elérése végett, mindenféle bányászati műveletet kezdeni, azonban mindezen műveletekben, mindazok termeléke, hasznai tekintetében korlátozásoknak van alávetve. A műveletek tekintetében kettős korlátolás forog fenn; a korlátolások első nemét: 1) a régibb bányajogositványok, a korábban szerzett és a kutatási tér határain belül levő kizáró kutatási engedélyek, továbbá az adományozások által megnyert vájnamértékek, végül a segédvájnák és megyetárnák képezik; 2) a korlátolások második neme a többi turzók versenye, kik ugyanazon kutatási térre szereztek engedélyt. A régebben szerzett bányajogositványok tárgyait: a kizáró kutatási téreket, adományozott bányamértékeket, határközegeket és a felszinen a külmértékeket, továbbá a segédvájnákat és megyetárnákat megsérteni és a kutatási munkálatokban ezek határait átlépni nem szabad; ugyanez áll a versenytársak[1]) kutatóműveire némi módositással. A hasznok, vagyis a kinyert ásványok tekintetében azon korlátolás áll fenn, hogy a turzó ezekről csak a bányahatóság engedelmével rendelkezhetik (20. §.). Ezen §. ellen a törvénykönyv szerkesztése, illetőleg reviziója alkalmával több oldalról felszólalás történt, és az illetők utaltak arra: hogy a kinyert ásványok képezhetik a kutatási költségek egyedüli megtérítését, hogy némely ásványok a hatósági engedély megérkeztéig elmállás (Verwitterung)[2]) által tönkremennek, s értéküket teljesen elveszitik, s végül, hogy ez számos sikkasztásra, demoralizáczióra és a hatóságok zaklató beavatkozására fog alkalmat nyujtani; ugyanazért nemcsak czélszerü, de igazságos is volna e szakaszt elhagyni, s a turzónak a kinyert ásványokra nézve tulajdonjogot adni.[3]) Azonban az itt előadottak ellen azt lehet felhozni, hogy ha a turzóknak meg volna engedve a kinyert ásványokról szabadon rendelkezni, akkor ez a földbirtokosok kárositásával történnék, mert ez által alkalom nyujtatnék a kutatóknak arra, hogy azon ásványokat is, melyek a telek tartozékát képezik (minők: a foszla [kőlen, asbest], sulypát, agyag, márvány, tűzmentes és porczellánföldek, továbbá kőszén, karniol, gránát és opál), szinte megtarthassák, miáltal a telektulajdonosokat felette megkárositó sikkasztásoknak tág tér nyilik. Azonkivül azt sem kell feledni, hogy ily esetben sok kalandor vállalkozó a kutatási éveket meghosszabbitván, ez engedélyt arra hasz-

[1]) 1851. szász bányatörvény 19. §-a ettől eltérőleg kizárólagosságot ad a kutatási térre a turzónak. [2]) L. erre nézve Zsigmondy „Bányatan"-ának 30. l
[3]) Scheuchenstuel: „Motive" 122. l.

nálná fel, hogy olcsó módon minél több ily ásványt aknázzon ki, s komoly vállalatba ne bocsátkozzék; végül megjegyzendő, hogy a bányatörvénykönyv értelmében a kutatás csak jogot ad a keresésre, de nem nyujt tulajdonjogot a talált ásványokra, mert ezt csak az adományozás által szerezhetni meg. Mindez különben a törvénykönyvben kiemelt bányaregale természetes folyománya.[1]) Bár látszólag a 20. §. indokai kétségbevonhatlan igazságot tartalmaznak, mégis elfogadhatóbb azok nézete, kik a szerkezetet megváltoztatni, s a turzónak a kinyert ásványok feletti rendelkezési jogot megadni óhajták. Ez intézkedés különösen összhangzanék azzal, hogy ha a közönséges kutatáshoz hatósági engedély nem szükségeltetnék, hanem a bányakapitányság csak akkor járna el, hogy ha a turzó és a telektulajdonos a kárpótlás kérdése iránt maguk között nem tudnának megegyezni,[2]) mert ekkor a turzást ennek tisztábahozataláig nem lehetne megkezdeni; azonban akár békés egyezség, akár kisajátitás utján történjék a telek használatának átengedése, a földbirtokos minden esetben nyilatkozatra volna szoritandó: vajjon minden a turzási művelet által kiaknázandó ásványról lemond, és magát ennek megfelelően kivánja kárpótoltatni, avagy pedig a telek tartozékát képező ásványok iránti tulajdonjogát fenntartja-e? Bárhová nyilatkozzék is a földbirtokos, nem hárulhat többé semmi felelősség a hatóságra, annak megkárositása esetén: lemondás esetén ugyanis elenyészik minden aggály, ha pedig jogát fenntartotta, akkor egyszersmind magára vállalta azon terhet, hogy saját érdekére felügyeljen, mert azt nem lehet kivánni a bányahatóságtól, hogy minden egyes kutatási terület felett rendőri ügyeletet gyakoroljon. Ilyesmi könnyen érthetőleg nem áll a bányakapitányság tehetségében, s bizonyára könnyebben teljesithető a telektulajdonos által; a hatóságnak csak ott kell fellépni, hol a magánérdek a felügyelet daczára bebizonyithatólag erőszakosan meg van sértve.[3]) Nézetem szerint ily módon lehetne e nehézséget legegyszerübben legyőzni, s ezzel megszünnék a földbirtokos fenyegetett érdeke okul szolgálni arra, hogy a turzótól a kinyert ásványok tulajdonjogát *elvileg* elvonjuk. Csak elvileg, mert ha a hatósági engedélyt megnyeri, ami pedig rendesen megtörténik, ugy a kutató most is tulajdonos lesz, amiből ismét az látszik, hogy a motivumokban felhozott, s a földbirtok érdekére vonatkozó érv semmi jelentőséggel sem bir, miután a hatóság felügyelete gyakorlatilag most sem terjed, de nem is terjedhet többre, mint amennyire a fentebb előadottak szerint lehet.

---

[1]) Scheuchenstuel: „Motive“ 123—124. l. [2]) Igy a porosz bányatörvény (1865. jun. 24.) 4. 5. §§-ai. [3]) Ugyanez áll azon esetre is, hogyha a felek magánuton megelőzőleg kiegyeztek; ha lemondott a telektulajdonos minden ásványról, akkor nincs semmi aggály, de ha fenntartotta jogát a telektartozékokra, akkor ügyeljen fel annak érvényesitésére, s a bányahatóság közbelépték csak akkor kérheti, ha joga bebizonyitható módon erőszakosan sértetett meg. Különben a kutatást megelőző kárpótlási kérdés tisztábahozatalától igen sok függ, s a bányabékebirák intézményével ezt összhangzásba kellene hozni. [4]) L. erre nézve Hingenau: „Über das preuss. Bergrecht“ Vierteljahrschrift 158. l.

2. Jegyzet. Hasonlóan nyilatkozhatunk azon nézetről is, mely szerint csak az adományozás által lehet tulajdont szerezni, s a kutatás csak jogot ad az ásványok felkeresésére; erre is azt mondhatni, hogy a kutatás lényegében, a turzónak a kinyert ásványok feletti rendelkezési joga által mitsem változik, s hogy itt a tulajdon kérdésének tisztázása után szinte kitünik ez érv tarthatatlansága. Azon tevékenység, mely által a turzó ásványokat nyer, felfedezési, találási tény,[3]) s hogy a talált dolgokra nézve ebből tulajdon származzék, csak a birtokbavétel szükségeltetnék, s igy a kutatás által is lehetne tulajdont szerezni.

Ez látszólag ellentétben állana az általános bányatörvénykönyv azon alapeszméjével, mely szerint a kutatás által nem, — s csak az adományozás által lehet tulajdont szerezni; de ha a turzás által szerzendő tulajdont egybehasonlitjuk az adományozás által nyerhető tulajdonnal, azonnal kitünik, hogy a kutatás fentebbi alapeszméje semmi sérelmet nem szenved.

A turzás, legyen az akár közönséges, akár kizáró, minden esetben ásványok felfedezését czélzó tevékenység. Azonban a bányászati vállalat természetéből, — de az ált. bányatörvénynek is a kutatás fogalmát meghatározó érteményezéséből kifolyólag, a munkálat közben előjövő ásványok felfedezésével a turzási tevékenység még nem ér véget, sőt ellenkezőleg, ez addig tart, mig a vállalkozó meggyőződést szerzett arról, hogy a keresett telep valóban létezik, s legalább megközelithetőleg gyanitható fekvénye tudva van, s csak midőn e kérdésre nézve bizonyosságba jutott a vállalkozó, akkor tekinthető reá nézve a találás ténye befejezettnek, akkor kezdhet a birtokbavételhez, vagyis csak akkor nyerhet adományozást. Szükségkép igy kell képzelnünk a turzást mint keresési tevékenységet, s annak befejezését mint találási tényt, mert a kutatás „a fenntartott ásványoknak telepeikben való felkeresése, s a feltalálataknak olyas feltárása, hogy azokra a tulajdonjog adományoztassék“, más szóval a turzás czélja, az adományozás által való tulajdonszerzés; a keresésnek és találásnak pedig (mint az eredeti szerzési tény előkészitő mozzanatainak) az ily módon szerzett bányatulajdon természete kölcsönzi a fentebbi jelleget. Az adományozott bányatulajdon tárgya ugyanis: valamely biztos határok között levő, térképezett, telekkönyvezett telep és az azzal járó művelési, tehát az ásványoknak határozatlan időn át tartó s iparszerü tevékenység által leendő kiaknázására vonatkozó jogozat. Ki ily tulajdont akar szerezni, annak telepegységet kell keresnie és feltalálnia, s a felfedezési tény bevégzése után még (a telekkérdés, szomszédjogok és jogrendezés miatt szükséges) hatósági tekintély mellett következik a birtokbavétel, mint önálló tény. Tehát ha a turzási tevékenységet czélja után (mely adományozás általi tulajdonszerzés) mint a foglalás eredeti szerzéséhez szükséges találási tény létrehozására irányult cselekményt tekintjük, — a kutatónak telepet kell keresnie, telepet kell találnia, hogy azt adományozás utján birtokba vehesse; a bányatu-

lajdon eredeti szerzésének tárgya bizonyos határok között levő telepegység, s ez az adományozás természetéből, mely a vállalkozó iparszerü művelési czéljainak megfelel, önként következik.

Más szempontból kell azonban megitélnünk azon esetet, midőn a turzó munkálatai közben mineraliákat ás ki. Ez ugyan a telep felfedezésére irányult munkálatoknak egy részét képezi, mindamellett itt attól elvontan, mint önálló cselekményt kell képzelnünk; a turzó tehát itt nem telepet fedez fel, s nem valamely bizonyos határok között levő telepegységet, ingatlan, adományozott bányatulajdont akar birtokba venni! Ellenkezőleg oly talált s a kiásás után ingó természettel biró dolgok megszerzéséről van itt szó, melyeknél a találás (a kutatási engedély folytán jogosan eszközölt kiásással, és igy) a birtokbavétellel összeesik; itt a tulajdon tárgyát nem telepegység, biztos határok között levő, felmért, térképezett, telekkönyvezett ingatlan (vagyis adományozás utján megnyert bányatulajdon), hanem egyes ásványdarabok, azaz ingó dolgok képezik. Midőn azt mondjuk, hogy kutatás által nem lehet tulajdont szerezni, a bányatulajdont oly értelemben kell vennünk, mint azt fentebb vázoltuk, mint azt maga a törvénykönyv is előirja (13. §.), vagyis mint aminőt az adományozás nyujt; nem állana tehát a turzás alapeszméjével ellentétben, sőt annak jobban megfelelne, hogy ha a kutató szabadon rendelkeznék a kiásott foszsziliákkal. Igy pl. a porosz bányatörvény ezt szinte megengedi, pedig e törvény szerint a kutatásnál a találás a szó technikai értelmében veendő, mert a turzási tevékenység az ásványok egyszerü felfedezésével véget ér, s a kutató nincs utalva szükségkép telep felfedezésére, mint ezt az ált. bányatörvény teszi. Egyébiránt mi történjék a kutatás közben kiásott mineraliákkal? A telektulajdonos nem tarthat igényt reájuk, mert rendszerint kárpótolva van, a turzó nem rendelkezhetik róluk (hacsak hatóságilag megengedve nincs), tehát az államot vagyis a bányafőurat, a fejedelmet illetnék! Azon rendelkezés, melynélfogva a kutató bányahatósági engedélyt köteles szerezni, ha a kinyert ásványok tulajdonát meg akarja nyerni, s azon körülmény, hogy az ily hatósági engedélyt rendszerint meg szokták adni: mutatják azt, hogy sem a telektulajdonos érdeke, sem a kutatás természete nem szolgáltak itt irányadóul, hanem egyedül a bányászati főúri jog tartatott szem előtt. [1]) A bányaregálnak akartak minden módon alapot teremteni, s e 20. §, rendelkezése is azon intézkedések egyike, melyeknek feladatuk lenne a nem létező főúri jogot továbbra is fenntartani. Hogy mennyire érdemes ezen fikcióért ily rendelkezést tenni, azt a bányaregáléról mondottak egybevetése után az olvasó itéletére kell biznom; itt csak azt óhajtottam kitüntetni, hogy sem a telektulajdonos érdeke, sem a kutatás ter-

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive" 122. l. A szabad rendelkezési jog mellett felhozhatók, hogy igy a sikkasztás, haszontalan alakiság és némely ásványok elmállása (Verwitterung) el van kerülve, — továbbá azt sem kell felednünk, hogy az igy kinyert ásványok képezik a turzó költségeinek egyedüli kárpótlását. L. a kisebbségi vélemény indokait Scheuchenstuel id. m. 123—124. l.

mészete nem szolgálhatnak e §. támogatásaul. Óhajtandó volna, hogy a magyar törvényhozás elvesse a bányaregál eszméjét, s hogy a turzó jogait szabadabb álláspontból itélje meg. Meg kell még jegyeznünk, hogy a 20. §. nemcsak a közönséges turzásra, hanem a kizárólagos kutatás esetére is érvényes.

22. §.

Szabad-kutatás.

Egy bizonyos kutatási térre kizáró jog csak akkor szereztetik, ha a kutató a bányahatóságnak azon pontot, melyen ő a kutató-vájást megkezdeni és a kutatási jegyet felállitani szándékozik, följelenti. Azon időponttól fogva, midőn ezen feljelentés a bányahatóságokhoz érkezik, a kutató a feljelentett pontra nézve kizáró kutatási jogot, azaz szabadkutatást nyer.

23. §.

A szándékolt kutató-vájásróli jelentés vagy a már nyert kutatási engedelemre hivatkozólag történik, vagy pedig magával a kutatási engedelemérti kérvénynyel kapcsoltathatik egybe. Ezen feljelentésnek azonban mindig a czélbavett kutató-vájás és a kutatási jegy álláshelyének pontos előadását kell tartalmaznia.

Jegyzet. Midőn a turzó az előkutatás által tájékozást szerzett magának az ásványok létéről és minőségéről, úgy hogy további kutatásait és észleteit szűkebb körre szorithatja, melyre azonban kizáró jogot akar szerezni, feljelenti a bányahatóságnak, hogy a kutatási jegyet hol akarja felállitani. Ha közönséges vagy is előkutatásra kért és nyert engedélyt, akkor a később tett bejelentésnél egyszerüen hivatkozik arra, de ha nem előzte meg közönséges kutatás a kizárót, (mert ez nem szükséges) és a turzó véletlenül, vagy geognoziai észleletek által telepet fedezett fel, akkor a kutatási engedélyért beadott kérvényben megjelöli a pontot, hol a kutatási jegyet felállitani szándékozik, és azonnal kizáró kutatásra nyer „engedelmet.“ A turzási jegy a szabad kutatási kör meghatározásánál szolgál kiindulási pontul. A bányahatóság a bejelentett szabad kutatásról bizonyitványt állit ki, melynek alakja következő: $^{89}/_{1870}$. Szabad kutatási bejelentésről szóló bizonytvány. A nagybányai m. k. bányakapitányság részéről ezennel bizonyittatik, hogy Péterfi Károly miszbányai lakos 1870. évi februárhó 14-én 89. sz. alatt kelt kutatási engedély alapján Nagybánya város erdő birtokán, Láposbánya községben, Szathmármegye nagybányai járásában, 1870-ik évi januárhó 29-én beérkezett és 89. számmal jegyzett beadványával egy szabadkutatást jelentett be. Ezen szabad kutatási tér létezik: a „Laza“ hegyben, jelesen a tüzespataki uj „Boldogasszony“ bánya-

társulat zúzdájától 12 óra 6 $^{8}/_{10}$ fok szerint, 90. 500‴ távolságra. A szabadkutató köteles az 1854. év májushó hó 23-kán kibocsátott általános bányatörvény szabályait szorosan megtartani, és jelen bizonyitványt a nagybányai járás szolgabirójának bemutatni. A szabad kutatási jog csakis a kutatási engedély idejének tartamára, vagyis egy évre érvényes;[1]) a szabadkutató nevezetesen következőkre figyelmeztetik: 1) Az évenként 4 frtra szabott szabad kutatási illeték minden évnegyed kezdetével levén fizetendő, ezennel 1870. évi második évnegyed kezdetével lép életbe, és a nagybányai m. k. adóhivatalhoz szolgáltatandó. 2) A nyert ásványokról szabadon rendelkezni az ált. bányatörvény 20. §-ánál fogva csakis a bányahatóság engedelmével lehet; mert ellen esetben az ált. b. törv. 237. §-ában kiszabott következmények alkalmazást nyernek. 3) A szabadkutató köteles a szabad kutatást az ált. bányatörvény 174. §-a szerint folytonos üzemben tartani, s eredményéről félévenkint, t. i. minden év januárhó 15. és juliushó 15. napjáig a bányakapitánysághoz jelentését beterjeszteni, mert különben az általános bányatörvény 241 és 242 §§-aiban kiszabott büntetések lelnek alkalmazást. 4) Kőszénre kutatni vagy bányát nyitni, az orsz. ért. VII. R. 1. §. c.) pontja értelmében csakis az illető földtulajdonos beleegyezése mellett lehet. Kelt Nagybányán, 1870. febr. 14. N. N. m. bányakapitány.

Kutatási jegy.

24. §.

† Három nap alatt azután, amint a kutatóhoz az ő feljelentéséről a bányahatóság elismervénye eljutott, köteles ő a szabadkutatás helyét a föld felszinén a kutatási jegygyel megjelölni. Ha ő ezt elmulasztja, ugy köteles minden harmadik személynek, ki előtt a választott hely tudva nincs, az ez által okozott kárt megtériteni. A feljelentésnek a bányahatóságnáli megtétele előtt a kutatási jegyet nem szabad felállitani.

25. §.

A kutatási jegy minden felállitása azon politikai járási hatóságoknak (szolgabirói hivatal, kerület stb.), melyeknek járásában a kutatási tér fekszik, följelentendő, s ezek által közhirré teendő. Mily általános és egyforma alakot kellessék adni a kutatási jegyeknek mindegyik koronaországban a végett,

[1]) Itt a közlött minta azon esetet mutatja, midőn a szabadkutató a kutatási engedélyérti kérvénynyel egybekapcsolja a kutatási jegy bejelentését; azért van itt többször hivatkozás az engedélyre, igy pl. az időtartam tekintetében is. V. ö. a fentebbi mintát.

hogy azok mindenki által megismerhetők legyenek? a politikai országos hatóság által határoztatik meg.

Jegyzet. A kutatási jegyek felállitására vonatkozólag már a selmeczi felvilágositó szabályokban találunk rendelkezést: azok értelmében minden kutatásnál törecsből halmazot kelle késziteni, és ebbe egy zöld ágat tartozott helyezni a turzó.[1]) Mint akkor, úgy most is az a czélja e jegy felállitásának, hogy mindenki tudhassa, miszerint annak kerületében már turzani csak a jogositottnak lehet; ezen figyelmeztetésen kivül, más rendeltetése is van a kutatási jegynek: t. i. a kutatási kör meghatározásánál kiindulási pontul szolgál, és ez a legegyszerübb kiszámitási mód. E jegyet azért szükséges mielébb felállitani, nehogy valaki (például egy közönséges turzó) ugyanazon kutatási területen jóhiszemben költséges munkálathoz kezdjen, s ez által kárt szenvedjen. A kutatási jegy felállitásának elmulasztása miatt nem veszit ugyan kizáró jogából mit sem a turzó; azonban köteles a harmadik személynek okozott kárt megtériteni. Megtörténhetik, hogy a turzó, — csak hogy kizárólagosságát biztositsa, a jegyet előbb felállitja, mint sem azt bejelentette volna; ezzel szinte okozhat kárt másnak, mert például valaki szinte beakarta jelenteni a kutatási jegy felállitását, vagyis ugyanazon területre szinte kizáró kutatási jogot akart szerezni, de a jegy felállitását látván, szándékától elállott. Ez tiltva van, de büntetéséről a törvénykönyv, elég megfoghatlanul, nem intézkedik.

26. §.

A földtulajdonosnáli jelentkezés.

Minden kutató köteles a kutató vájás megnyitása előtt a földtulajdonosnak a kutatási engedelmet előmutatni, s vele kárpótlási igényei iránt az egyezséget megkisérleni.

27. §.

A kutatásnak a földtulajdonos általi gátlása alkalmávali magatartás.

Ha a kutató a földtulajdonossal, az ezen utóbbi által kivánt kárpótlás iránt meg nem egyezhet, ugy jogában áll a politikai hatósághoz annak megengedéséért folyamodnia, hogy ő kutatási munkáját megkezdhesse. Ha ő mint szabadkutató, szabadkutatásának általa választott helye iránt a jelentést a bányahatóságnál már megtette, s ha ő e szerint jogot nyert arra, hogy szabadkutatását a helyszinén a kutatási jegygyel megjelölhesse, ugy a szabadkutatónak jogában áll, a politikai

[1]) L. „Erläuterung d. alt. Bergordnung“ etc. V. art. 5 §. „Neue Bergordnung“ Bécs, 1805. 85. l.

járási hatósághoz a kutatási jegy felállitásának megengedéséért folyamodni. Az illető kutató azonban mindkét esetben köteles: a) a földtulajdonosnak a kutatási munka megkezdése, vagy a kutatási jegy felállitása által netán okozott bebizonyitható kárért, ha eziránt egyezség létre nem jöne is, a kárpótlást a politikai járási hatóságok küldöttje által meghatározandó összegben egyelőre biztositani; b) a bányahatósághoz tüstént a telek kényszerü átengedése iránti eljárás megindításaért folyamodni; c) szabadkutatás esetében az a fölött hozandó határozatig ezen helyen minden munkát abbanhagyni.

28. §.

Ha a kutató a kutatási jegy felállitásától számitandó harmincz nap alatt a bányahatósághoz a telek átengedése iránti tárgyalás végett intézett folyamodvány benyujtása tekintetében magát igazolni nem képes, ugy az illető politikai járási hatóságok (járási hatóság, szolgabirói hivatal, kerület stb.) kötelesek a földtulajdonos kérelmére a kutatási jegyeket eltakarittatni, s ezt a bányahatóságnak följelenteni.

29. §.

A kutatás elkezdésében vagy a kutatási jegyek föllállitásában a földtulajdonossali tárgyalások által okozott késedelmek, a kutató előjogára nézve nem ártalmasak.

Jegyzet. Ezen szakaszok a kutatási munkálatokból támadó azon kárpotlási módozatok szabályozását tartalmazzák, melyek főleg azon esetben fordulnak elé, ha a telektulajdonos a közönséges és kizáró kutatási munkálatokat és a kutatási jegy felállitását nem akarja megengedni. Az intézkedések minden eshetőségre vonatkoznak és a mellett, hogy igen részletesek, könnyen érthetők és indokaik helyesek. Mindazonáltal a telek átengedésének kérdése bizonyos tekintetben szabályozást és részletesebb meghatározást igényel. Kutatásnál ugyanis csak a telek ideiglenes átengedése követeltethetik [1]), de ha a telek állandó használása előre látható, akkor a telektulajdonos követelheti a tulajdonképeni átvételt, vagyis kisajátitást. Ennél sokkal határozottabban és világosabban intézkedik a porosz bányatörvény, mely a tulajdonosnak szinte megadja azon jogot, hogy telkének ki-

[1]) „Ált. bányatörvény“ 100. §.

sajátitását követelje; azonban a földbirtokos e joggal csak akkor élhet, hogy ha előre meg van állapitva az, hogy a telek használata három évnél tovább fog tartani, vagy pedig ha már három év eltelt, továbbá ha[1] kitünik, miszerint a telek értéke a bányamunka által csökkent, végül hogy ha a telek egy részének átengedése által a fennmaradt rész az előbbi gazdászati avagy más használati czélokra nem alkalmas.[2]). Mindezen három esetben követelheti a telektulajdonos a kisajátitást, és ha a kisajátitott telkek a bányaműhöz nem lennének később is szükségesek, s a vállalkozó által eladatnának, a régi telektulajdonosnak azokra elővételi joga van[2]). Ugyanezen elvek nyertek gyakorlati alkalmazást a régibb szász bányatörvényben, csak hogy ez még a kisajátitást egyik vagy másik fél kérésétől tette függővé[3]). A franczia bányatörvény szerint: ha a kutató oly múlólagos használatra birta a telket, hogy az egy év alatt az előbbi művelési állapotba helyezhető, akkor a telek rendszerinti (és a munkáltatás miatt kimaradt) használnak kétszeresét tartozik a telektulajdonosnak kifizetni; de ha a munkálatok egy évnél tovább tartanak, vagy pedig a telek ugy elromlanék, hogy előbbi czéljaira nem volna használható, akkor a turzó a földbirtokos kivánságára köteles a telket kisajátitani és a föld rendes árának kétszeregét lefizetni[4]). Minthogy az előbbeni művelési állapotba való visszahelyezés lehetőségét a turzási műveletek megkezdése előtt meghatározni igen bajos, azért a franczia törvény határozatai nem egészen helyesek; a porosz és franczia törvények közlött rendelkezéseinek összeegyeztetése talán még a legkielégitőbb megoldáshoz vezetne e kérdésben: az első szerint meg lehetne határozni az eseteket, mikor van joga a telektulajdonosnak évi kárpótlás és teljes kielégités között választani, az utóbbi pedig a kárpótlási összegek mindkét nemének megállapitására alkalmas kulcsot szolgáltatna. Ami a kárpótlási e l j á r á s t illeti, erre nézve az ált. bányatörvény nem hagy kivánni valót hátra, — mindössze is azt volna kivánatos szabatosan meghatározni: hogy a kárpótlási összeg biztositása mellett eszközlésbe vett munkálat vagy jegy felállitása után, hány nap alatt köteles a kutató a kisajátitás iránti lépéseket megindítani?[5])

30. §.

Földalatti kutatóvájatok (reményvágatok).

Vájnákbóli földalatti kutatásoknál ugynevezett reményvágatokkal bármely tetszésszerinti pont, habár az még vala-

[1]) 1865-ki porosz bányatörvény 137—139. §§-ai. [2]) 1865. porosz bányatörvény 141. §. [3]) Szász bányatörvény 220—224. §§. [4]) 1810. franczia bányatörvény 43—44. artikulusai. V. ö. továbbá az 1865-ki porosz bányatörvény 6. és köv. §§-ait. [5]) Az ált. bányatörvény 27. §-ának b) pontjában e kifejezés fordul elé „tüstént“, ami kissé határozatlan, s czélszerübb volna például helyébe három napot határidőül kitüzni. A biztositás készpénz, kézi vagy jelzalog, ezek nem létében pedig elfogadható kezesek által is történhet: a biztositások bármely neménél az erre vonatkozó jogelvek nyernek alkalmazást. L. az auszt. polg. tkv. 1373—1374. §§-ait. V. ö. Suhayda „Magánjog“-ának 273—274. l.

mely adományozott vájnamértéken belül léteznek is, új kutatás alapjául választathatik, azon föltétel alatt, hogy más szerzett jogok ne sértessenek, s az a bányahatóságnak följelentethetik.

Jegyzet. A régibb időben érvényes bányajog szerint a bányatulajdonosnak jogában állott, hogy ha vájnatelkének határait már elérte, egy mértékfüggeléket (Anhangsfeld) kérni; ez az ő vájnamértékével közvetlenül érintkező új vájnamérték a bányahatóság által minden esetben adományoztatott, hacsak régebben szerzett jogok nem állottak útjában. A vájnamértékek ezen szerzési módja az általános bányatörvénybe nem ment át, hanem helyébe a földalatti kutatóvájások, reményvágatok (Hoffnungsschläge) intézménye állittatott fel; ez minden hatásában egyenlő a kizáró kutatással. A vájnamű tulajdonosa akár a vájnatelek határain belül levő helyet, akár pedig annak határain kivül, az e czélra tett kutatóvájás (reményvágat) mélyét választhatja a kizáró kutatási tér középpontjául. A kizárólagosság ezen kutatóponttól (melyet a bányahatóságnak fel kell jelenteni) kiszámitott kutatási térre épen úgy érvényes, mint a szabadkutatásnál, azonban a korábban szerzett jogok szinte ugy gátolják a jogositvány megszerzését, mint ennél. Vajjon a föld mélyében megjelölt pontot a kül-ön is ki kell-e tüzni? Az iránt eltérnek a vélemények. Gränzenstein azt állitja, hogy a törvény nem követeli ezt, s a ki meg akarja magát a károsodástól óvni, az a kutatásról vezetett könyveket (39. §.) megtekintheti;[1]) ennek ellenében azonban Schneider világosan azt követeli a kutatótól, hogy bányamérnök által méresse ki a kül-ön levő megfelelő pontot, s a kutatójegyet állittassa fel.[2]) Ez utóbbi nézet helyesebbnek tartható, mert a közönséges turzó és általán mindenki könnyebben tájékozhatja magát, ha a kutatási jegy a kül-ön észrevehető, azonfelül Gränzenstein ellen még azt is fel lehet hozni, hogy ez esetben elég volna a kutatási jegyek bejelentését a hatóság által vezetett könyvekbe feljegyezni, s felesleges volna a törvénynek a jegyek felállitását követelni. Ugyanazon ok, mely miatt a törvény a jegyek felállitását követeli, fennforog a reményvágatoknál is, miért is vélelmezhető, hogy a kutatási tér kiszámitásához szükséges jegy felállitása a föld felszinén is szükséges. Különben hason értelemben szól Scheuchenstuel.[3])

31. §.

szabadkutatás körülete.

Oly vizirányos körön belül, melynek sugara kétszázhuszonnégy ölet tesz, s melynek középpontját a kutatási jegy álláshelye képezi (kutatási kör), idegen kutató-vájás nem kez-

[1]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 116—117. l. [2]) Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 148. l. [3]) „Motive“ 131—132. l. A reményvágatok ökonomiai oldalát illetőleg l. u. o. a 132. s köv. lapokat.

dethetik. Ezen határozatok alól kivételnek csak azon bányamegyékben van helye, melyekre nézve a bányamegyei alapszabályok által (43. 274. §§.) más rendeltetik.

32. §.

A kutatási jegynek a kutató általi minden előmozditása uj kutatási tervezetnek tekintetik.

33. §.

Ha valamely bányahatóságnál a kutatási jegyek felállitása végett választott pontok iránt (22. §.) egyszerre több feljelentések érkeznek be, s ha az ez által nyert szabad kutatások körei egészen vagy részleg összevágnak, az ekkép összevágó térek az érdeklett szabadkutatók számára közösen jelölendők ki, kivévén ha a szabadkutatók egymás között máskép egyezkednek.

Jegyzet. A kutatási tér tehát egy kör, melynek félátmérője 224 öl hosszu; e sugárral (félátmérővel) leirt kör képezi a turzási tér felületét, azonban e körtől képzeletben függélyes vonalakat kell bocsátanunk az örök mélységbe, s e függélyes vonalak a tér (képzeleti) oldalfalait alkotván, a kutatási tér egy óriási hengert képez, melynek félátmérője 224 öl.[1]) Az ily terjedelmü szabadkutatási körön belül idegen kutatóvájást kezdeni nem lehet, de ha a bányamegyei alapszabályok a kutatási és vájnamértékekre nézve mást határoznak, akkor e határozatokhoz képest a terület nagysága tekintetében kivételnek van helye. A kutatási jegy elmozditása meg van ugyan engedve, azonban ez által egy uj turzási kör támad még akkor is, hogy ha annak egy része a régivel összeesik; az uj turzási kör a régi elsőségi jogait nem vindikálhatja, s az uj részeken időközileg szerzett jogok teljes érvényükben maradnak. Ha két vállalkozó által a kutatási jegyek bejelentett felállitási pontja akként van meghatározva, hogy azok egymástóli távolsága 448 ölnél kevesebb, akkor a két turzási kör egy-egy része egymást fedi, vagyis összeesik, mert a két sugár által leirt körvonal egymást metszi; természetes, hogy minél közelebb van a kutatási jegyek pontja, annál nagyobb lesz azon tér, melyen a két kör egymást fedi. Most különbséget kell tennünk ily esetben arra nézve: vajjon egyidejüleg, ugyanazon napon történtek-e a bejelentések, vagy pedig egyik turzó megelőzte a má-

[1]) E szám megfelel azon hosszuságnak, minővel egy vájnamérték leghosszabb oldala birhat, miért is e rendelkezés okául azt kell vélelmeznünk, kogy turzónak lehetővé akarák tenni, hogy a központból bármely irányba lehessen vájnamértéket fektetnie. L. alantabb a 42. §-t.

sikat? Első esetben a két kör közös része mindkét turzó részére közös tér gyanánt jelöltetik ki, második esetben azonban az, ki előbb jelentkezett, csonkitatlanul az egész térre nyer jogot, mig az, ki utóbb tett lépéseket, bejelentett kutatópontjától kimért turzási köréből annyit veszit a prioritással biró ellenében, amennyit annak 224 öl hosszu sugara abból kimetsz.

34. §.

Minden szabadkutatás számára fölhagyott tér.

Minden szabadkutatás igényt ad legalább is egy vájnamérték, azaz 12,544 négyszögölnyi egyenszög adományozásához. A kőszénnél ezen igény legalább is két, egymást leghosszabb oldalával érintő vájnamérték, azaz kettős mérték adományozásáig emelkedik. Ha azonban a szabadkutatás oly aknavájásból áll, melynek feneke függőlegesen legalább is ötven ölnyire van a természetes földszin alatt, ugy az igény általában két, a kőszénnél pedig négy, egymást leghosszabb oldalával érintő vájnamérték adományozására terjed ki. Több, ugyanazon adományozásban foglalt vájnamértékek összesége vájnateleknek neveztetik.

35. §.

Jóllehet a kutató saját kutatási területén kivül kutató vájás üzletére (15. §.) nincs feljogositva, mindazáltal a vájás adományozásánál a vájnamértékek fekvése tekintetében saját kutatási tere határaira nem szorittatik.

36. §.

Oly bányamértékek adományozásánál, melyek valamely még adományozást nem érdemlő szabadkutatás (44. §.) közelében léteznek, ezen utóbbi birtokosának, ha ő az adományozást kérővel máskép meg nem egyezhet, szabadságában áll azon irányt kiválasztani, melyben a vájnatelek, egyenszögnek tekintve, a hosszabb kiterjedést kapja.

37. §.

Ha a vájnatelek hossza irányára és nagyságára nézve meg van határozva, ugy annak szélessége is irányára és nagyságára nézve tudva van; azonban mindakettő kimérésének

oly módon kell történnie, hogy a kutatási jegy a vájnamérték közepére essék.

Jegyzet. A kutatónak jogai általában a 19—21. §§-okban vannak körülirva, mig ezen most elsorolt §§-ok azon jogokat szabályozzák, mikkel a szabadkutató bir. A szabadkutatási kör terjedelme több mint 150,000 négyszegölet tévén,[1]) az szembeszökően oly nagy, hogy minden esetben, különösen erősebb jogok ellenében nem lehet a turzó kizáró rendelkezése alatt hagyni; a kizárólagosság czélja itt csak arra szoritkozhat, hogy a szabadkutatónak idő, fáradság és pénzáldozatai ne menjenek veszendőbe, hanem részére biztositsák azt, hogy bizonyos (a törvény által meghatározott) területi vájnamértékre tulajdont szerezhet.[2]) Sem a közönséges, sem a szabadkutatás által nem lehet még tulajdont szerezni telepegységre, mert a turzási munkálatok czélja még csak a telep felfedezése, találása, s a tulajdon csak akkor lesz erre megszerezhető, hogy ha hatósági tekintély és közbenjárás mellett a birtokbavétel, s mi azt képezi, úgy a kinyerésre irányzott iparszerü tevékenység lehetővé, szabályozottá van téve. Ez okból amint nem lenne czélszerü, ugy helyes sem volna a turzónak teljes kizárólagosságot adni a szabadkutatási területre, mert a kizárólagosság tárgya itt csak a keresés, és igy csak e tekintetben képezhet másokra nézve akadályt, de a tulajdon szerzésének, vagyis az adományozásnak nem állhat útjában. Tehát a szabadkutatási körön belül, adományozás útján más (például a szomszédos szabadkutató) is nyerhet vájnamértéket, s ebben csak annyiban van korlátozva, amennyiben a telep fekvéséhez, vagy az ásványok minőségéhez képest a turzónak egy—négy vájnamértékre igénye lehet. Egy ily vájnamérték, melynek kiterjedése 12,544 négyszög öl, szintes keresztmetszetét tekintve oly négyszög, melynek mindegyik sarkpontja derékszögből áll, s alakjára nézve vagy valódi négyszög, midőn mindegyik oldala egyenlő hosszu, vagy pedig egyenközény (parallelogramm), midőn csak a párhuzamos oldalok hossza egyenlő; ez utóbbi esetben a rövidebb oldal 56 ölnél kisebb, a hosszabbé pedig 224 ölnél nagyobb nem lehet, mig ha az oldalok hossza egyenlő, akkor 112 ölet tesz mindegyik. A vájnamérték akként van biztositva a szabadkutató részére, hogy ha még turzási munkálatai által nincsen a vájástérdemlőség beigazolva, s más bányavállalkozó őt megelőzőleg adományozást kér, a kutatónak jogában van egy vájnamérték egyenszög irányát kijelölni, s az részére fenntartatik. Ugyanazon ok miatt, melynél fogva a szomszédos bányavállalkozók adományozást nyerhetnek a szabadkutatási kör egyes részeire, jogában áll a szabadturzónak is valamely idegen szabadkutatási térre kiterjeszteni adományozás iránti kérvényét; természetes, hogy ekkor ő is ugyanoly

[1]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 117. l. A szabadkutatási kör kiszámitása a 224 öl hosszu félátmérő (sugár) alapján ($r^2 \pi$) történik. [2]) U. a. id. m. 122. l.

korlátolásoknak van alávetve az idegen kutatási kör jogositott alanyának vájnamértékigénye folytán, mint aminők őt megilletik más adománytkérőkkel szemben.

38. §.

A kutatási jogok átruházása.

A kutatási engedelem vagy a szabadkutatási jogositványnak minden más vállalkozóra leendő átruházása a bányahatóságnak feljelentendő. Ha ezen vállalkozó valamely vájást a bányahatósághozi feljelentés előtt kezd, ugy ő jogtalan bányavállalkozókép büntetendő.

Jegyzet. A felügyelet és ellenőrzés, melyet a bányahatóságok a kutatási munkálatok felett gyakorolnak, szükségessé teszik a jogok átruházásának bejelentését;[1]) e kötelesség az átvevőt terheli,[2]) ki ha azt elmulasztja, öttől száz forintig, ismétlés esetében pedig kétszáz forintig terjedhető birsággal büntettetik.[3])

39. §.

Kutatási könyvek.

Minden kutatási engedelmekről, szabadkutatások feljelentéseiről s azok felől adott elismervényekről a bányahatóságok által saját kutatási könyvek vezetendők. Ezeknek megtekintése mindenkinek megengedtetik.

1. Jegyzet. A kutatási jogositványok könyvezve vannak, ezért kérdés támadt aziránt: vajjon nem lehetne-e reájuk előjegyzést és esetleg végrehajtást vezetni? Azonban e kérdésre határozott tagadással lehet válaszolni, mert a kutatási könyvek a bányahatóság által felügyelet és ellenőrzés czéljából vezettetnek, azoknak tárgyát nem (telekkönyvezett) ingatlan tulajdon, hanem csak a keresésre vonatkozó jogositvány képezi, amiből következik, hogy jelzálog alapjául az ily jogok nem szolgálhatván, azokra sem előjegyzést, sem végrehajtást vezetni nem lehet.[4]) A kutatási könyveket a bányakapitányság vezeti, s alakjuk szabályszerint következő: az első rovat az iktatószámot, a második a jogositvány keltét, a harmadik a kutatónak vagy meghatalmazottjának nevét, állását, lakhelyét, a negyedik végül a kutatási kör meghatározásához szükséges vidék, község, kerület, járás és a határok pontos megnevezését tartalmazza; minden egyes kutatási ügy részére legalább egy lap szentelendő a végett, hogy az átruházásokat, meghosszabbitásokat, kitörléseket stb. feljegyezni le-

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 145. l. [2]) V. ö. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 123. l. [3]) „Ált. bányatörvenykönyv“ 236. §-a. [4]) Scheuchenstuel: „Motive“ 145. s köv. l.

hessen[1].) E közönséges vagy általános kutatásikönyvtől megkülönböztetendő a szabadkutatási könyv: ennél szinte egy lapot kell szentelni minden szabadkutatási ügynek és a szabadturzó egyéniségének, meg a turzási körnek leirása után egy rovat nyittatik „megjegyzések“ számára, hol a szabadturzó által bejelentett turzási munkálatok haladása időről időre feljegyeztetik mindaddig, mig a bányajárás és adományozás megtörténvén, ezek bevezetése után a könyv illető lapja berekesztetik.[2])

2. Jegyzet. A kutatásról szóló részt befejezvén, következő megjegyzéseket tehetünk záradékul:

Az ált. bányatörvény a régi német bányajog azon intézményét, mely a találót elsőségi leljoggal (Finderrecht) ruházza fel, nem vette át s helyébe a turzási, illetőleg szabadkutatási intézményt állitotta fel;[3]) midőn tehát találási tényekről szólunk, ez alatt nem azt kell értenünk, hogy talán valamely találó az általa esetleg vagy bármi módon sikerrel végbevitt felfedezés alapján a szabadturzót (a kutatási térről) teljesen kizáró adományozást[4]) kérhet; sőt ellenkezőleg a kizáró kutatásra jogositott egyén részére a felfedezés folytán kért adományozás esetén 1—2 vájnamérték biztositva van.[5]) Mindamellett az ált. bányatörvénynek a kizáró kutatásra vonatkozó rendeleteiben találási intézmény foglaltatik, csakhogy ez a fentebbitől lényegesen eltér: a kutatás, mint az ásványoknak természeti fekvényükben való felkeresésükre irányzott tevékenység czélját a találás által éri el, de hogy a találás alapján tulajdonjogot (adományozást) lehessen szerezni, a felfedezett ásványokat annyira szükséges feltárni, hogy annak folytán a telep vájástérdemlőségét és a vájnatelek alakját meg lehessen határozni.[6]) A felfedezés, az eredeti tulajdonszerzés első mozzanata tehát akkor van elérve, hogyha telepegység fedeztetik fel; ez már jogalapot nyujt a birtokbavételre vagyis adományozásra, s e találás a szabadkutatás által biztositva is van (34. §.). A találás és az abból folyó leljog, mint oly tulajdonszerzési momentum, melynek alapján a birtokbavétel foganatositható, az ált. bányatörvénykönyvben is megvan, bár világos kijelentésre nem találunk; elsősége és biztositása a szabadkutatási intézmény által van védve.

A porosz bányatörvény a leljogot más módon szabályozza. A kutatásnál (mely a turzási térre nem ad kizárólagosságot) a találás a szó szoros értelmében veendő; mihelyt a vállalkozó ily találási tényt vitt végbe, annak alapján felkérvényt (Muthung) adhat be, s ez a talált ásványokat a felfedező részére biztositja. A porosz bányajog tehát a fősúlyt a végbevitt találási tényre helyezi, mig az ált. bányatörvény tovább megy s a talált ásványok olyas feltárását

[1]) L. „Vollzugsvorschrift“ 46. 47. és 178. l. [2]) L. ugyancsak a „Vollzugsvorschrift“ 37. 36. s 176. l. [3]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 99. l. [4]) Ugyanaz id. m. 127. l. [5]) „Ált. bányatörvény“ 34. §. L. Scheuchenstuel: „Motive“ 129. l. [6]) „Ált. bányatörvény“ 13. §.

kivánja, hogy abból a fekvényre és a vájástérdemlőségre következtetést lehessen vonni;[1]) amaz tehát egyszerüen ásvány találását,[2]) emez pedig a telepegység felfedezését kivánja. A porosz bányajog a kizáró kutatás intézményét nem ismeri, hanem helyette a „felkérvény" által biztositja a találót, amennyiben harmadik felkérvénye ellenében a felkért terület a felkérvény tartamára zárva van[3]) s a vállalkozó a telep fekvénye iránti kutatásait ezután folytathatja; minthogy azonban köteles a felkérvény benyujtása után hat hét alatt a bányatér fekvénye és nagysága iránt nyilatkozni, továbbá egy fekvény alaprajzot benyujtani,[4]) azért az idő rövidsége miatt felette meg van nehezitve a turzónak a fekvény valódi kipuhatolása.[5]) Sokkal előnyösebbnek tartjuk tehát a bányavállalkozóra nézve a szabadkutatási intézményt, mint a porosz felkérvényt, mert amaz — amellett, hogy épen ugy biztositja a felfedezett ásványtelepet (legalább 1—2 vájnamértékig)[6], — még kellő időt is enged a vállalkozónak a telepegység természeti fekvényének kipuhatolására.

A franczia bányajog lényegesen különbözik mind a porosz, mind az osztrák bányatörvényektől: a találás a felfedezőnek (l' inventeur) csak az esetben ad adományozásra feltétlen igényt, ha versenytársa nincs, mihelyt azonban ugyanazon ásványtelepet a földbirtokos vagy más vállalkozó is felkéri, a találó már nem bir feltétlen igénynyel, mert az egyidejü folyamodók kérvényei felett (előterjesztéseik figyelembevételével) a kormány határoz. Ha nem a felfedező nyeri meg az adományt, akkor kártalanitásra van igénye, melynek mérvét az adományozási okmány állapitja meg[7]). A franczia bányajog szerint tehát bizonyos tekintetben szinte létezik leljog, csak hogy ez kizárólag nem a felfedezett ásványokra vonatkozik, — hanem a kártalanitásra; e kártalanitási összeg nagyságát az határozza meg, ki az adományozási okmányt kiállitja, mindkét kérdés egy és ugyanazon okleválben levén eldöntve. A kártalanitás a turzónak kiadásait és fáradságát tériti meg („à la charge de rembourser les depenses de l' inventeur"), részben azonban az ásványtelep találásáért is jár[8]). Ez intézménynek lehet ugyan annyiban jó oldala, hogy az ásványtelep több vállalkozó között annak adományoztatik, kinek egyénisége az ásványtelep okszerü kiaknázása iránt legtöbb biztositékot nyujt, — másrészt azonban azon tagadhatlan hátránynyal bir, hogy

[1]) L. Hingenau: „Über das allg. preuss. Berggesetz" (Haimerl „Vierteljahrschrift" 17. köt. 162—163. l.) [2]) A találó jogaira nézve l. a porosz bányatörvény 24—25. §§-ait. [3]) Porosz bányatörvény 19. §. [4]) Ugyanaz 18. §. [5]) L. Hingenau: „Über d. pr. allg. Berggesetz" id. h. 175—176. l. [6]) Természetes és igazságos, hogy az, ki költséges munkálatokat tesz, elsőséggel birjon a véletlen felfedező felett. L. Scheuchenstuel: „Motive" 129. lapján. [7]) „Franczia bányatörvény" 16. art. [8]) Mivel a felfedező elesik az általa talált ásványkincsek jövedelmétől, a feltalálásért járó kárpótlás (a turzási kiadásoktól eltekintve) az ásványtelep értékességétől függ; igy pl. a belga bányatanács ólomércztelep felfedezőjének 20,000 frankot állapit meg, a franczia kormány pedig 1825-ben a keleti (Saône, Meuse, Jura) departement-okban a sóbányák találóinak két millió frankot utalványozott. L. Achenbach id. m. f. 226—227. l.

részrehajlásra meg igazságtalanságra ad alkalmat, miért is ez intézmény nem helyeselhető[1]). A franczia bányajog idevonatkozó részében semmi olyast sem találunk, mi viszonyaink között követést, érdemelne, ellenben a porosz bányajogban levő helyes intézkedéseket kivánatos volna átvenni, de csak annyiban, amennyiben a szabadkutatással összeegyeztethetők, mert ez intézményt fenntartani óhajtjuk. Nézetünk szerint igen helyes az, hogy a turzó (legalább egy általa kiválasztandó legnagyobb vájnamértékre biztositva) előbb a telep fekvénye iránti puhatolását végezhesse be, s csak azután tegye meg az adományozás iránti lépéseket;[2]) mindenesetre jobb a porosz törvény azon rendelkezésénél, mely a találót, ha felfedezését biztositani s az elsőség vitás kérdéseitől függetleniteni akarja, kényszeriti a felkérvény beadására, s a fekvény kipuhatolására csak hat heti időt enged. E tárgyban következő szabályok volnának követendők:

1. Oly helyeken, melyek a turzás alól kivéve nincsenek, minden (bányajogositvány szerzésére képes) egyénnek a bányaszabadság tárgyaira szabad lenne kutatni. Bányahatósági engedély erre nem szükségeltetnék, de a vállalkozó nem kezdhetne addig turzási munkálatokhoz, mig a telektulajdonossal a kárpótlás iránt az egyezséget meg nem kötötte.

2. Az egyezség nemsikerülte esetén a vállalkozó köteles volna a bányabékebiróhoz fordulni, ki egy rövid határidőre a feleket megidézné s szóbeli előadásukat meghallgatván, a kiegyeztetést megkisértené, mindenesetre azonban a turzás megengedhetősége és a kárpótlási összeg nagysága iránt haladéktalanul határozatot hozna. A határozattal meg nem elégedő félnek szabadságában állana a bányahatósághoz folyamodni, de a vállalkozó azon esetben, ha a határozat reá nézve kedvező volna, a turzási munkálatokat azonnal megkezdhetné, mihelyt a megállapitott kárpótlási összegnek birói kézhez lett letételéről magát igazolná, s akadályozás esetén a legközelebbi politikai hatóság segélyét vehetné igénybe.[3])

3. Ha a földtulajdonos telke átengedésébe egyáltalán nem egyeznék, vagy ha beleegyeznék is a telek tartozékát képező ásványokra, jogát világosan fenntartaná, e jogának erőszakos megsértése miatt a bányakapitánysághoz fordulhatna, mely a panasz bebizonyitott alapossága és a visszaélés ismétlése esetén a turzót (a kárpótláson kivül) pénzbirsággal, esetleg pedig a turzástól való eltiltással büntethetné.

4. Minden más esetben azon vélelem állana, hogy a telektulajdonos a turzás közben kinyert minden ásványról lemondott, s a kutató — bár a turzási térre kizárólagossággal nem birna, az ásványokról szabadon rendelkeznék.

[1]) L. 1810. franczia bányatörvény 17. 46. art. V. ö. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ cz. m. 227—228. l. [2]) Scheuchenstuel: „Motive“ 129. l. [3]) A turzás kérdésénél a perlekedést minden áron elkerülendőnek óhajtjuk, azért kivánatosnak tartjuk a fentebbi egyszerü eljárást.

5. Kizáró kutatási jogot csak akkor nyerne a vállalkozó, ha a törvény által előirt alakkal biró kutatási jegy felállitásának pontját meghatározná. E pontból kiinduló sugárral leirt kör jogot adna kizáró kutatásra és igényt más felkérők ellenében egy legnagyobb vájnamértékre,[1]) melynek fekvényét a szabadkutató választaná ki.

6. A kizáró kutatás a turzónak csak lehetőséget adna, hogy mielőtt adományozást nyerne, munkálatait a telep fekvényének felfedezésére irányozza, de erre nem volna kötelezve. Más szavakkal: a szabadkutatónak szabadságában állana ugyan a turzási munkálatokat addig folytatni s az ásványokat annyira feltárni, hogy a telep fekvényét kitudhassa és csak azután kérni adományozást; azonban ezt tenni nem tartoznék, s ugyancsak jogában volna — mihelyt valódi találást vitt végbe — annak alapján azonnal adományozást kérni. A telepegység fekvényének meghatározását czélzó munkálatok ekkor azon idő alatt volnának folytathatók, mely a felkérvény (Muthung) beadásától, annak bányajárás és adományozás általi elintézéseig eltelik. Az előadottakból folyik, hogy mig a vájástérdemlőség intézménye egészen mellőztetnék, addig a véletlen lelmény is jogot adna felkérvényre, amennyiben mások elsőségi jogait (Alter im Felde) nem sértené.

7. A felkérvény beadásától az adományozás kinyeréseig folytatott munkálatok a szabadturzási szabályok értelmében mások kutatási munkálataival szemben a kizárólagosság előnyét élveznék.

8. A felkérvény[2]) (Muthung) az adományozástól elkülönittetnék s a felkért területre nemcsak mások kutatása, hanem még későbbi felkérvénye ellen is elsőséget biztositana a korábbi felkérőnek. Minthogy azonban az egyszeri találás után jogában állana a vállalkozónak azonnal a birtokbavétel végett felkérvényt beadni és a telep fekvényének felfedezésére irányult munkálatait az adományozásig folytatni, — szabad lenne a fekvény időszaki kipuhatolása nyomán az adományozásig a bányamérték fekvényét közelebbről meghatározni vagy megváltoztatni. E szükebb körre szoritás vagy változtatás azonban csak az eredetileg felkért terület határai között történhetnék, s azt csupán annyiban hagyhatná el, amennyiben mások korább szerzett jogait nem sértené.

Jegyzet. Idáig jutottam munkám sajtó alá rendezésével, midőn az új bányatörvényjavaslat nekem megküldetett. Amennyiben az elrendezésből származó akadályok engedik, a javaslat azon részét, mely az eddig előadottakra vonatkozik, ismertető összehasonlitás mellett közlöm, az alább előadandó részekkel pedig a javaslatot is tárgyalom.

---

[1]) L. alantabb a vájnamértékekről. [2]) A felkérvény visszaállitása itt közlött javaslatunk következménye, támogatják azt: 1) leljog, 2) a véletlen lelmény óhajtott behozatala és 3) a javaslott eltérés az ált. bányatörvény azon követelményétől, mely a telep feltárását kivánja a kutatótól s csak azután annak alapján ad adományozást.

A javaslat 19 fejezetből, 304 §-ból áll. Az eddig közlött részekre vonatkozó intézkedések az első, második és részben a harmadik fejezetben foglaltatnak; a felkérvényt azonban alább az adományozásnál ismertetjük. A javaslat szerint:

A telektulajdonos rendelkezése alól elvont ásványok két osztályba soroltatnak. Ezek közül a sónemüek a sóregál alapján az állam részére „fenntartott ásványok“,[1]) — mig a bányaszabadság, a közipar tárgyai „szabadásványok“;[2]) a regáljog avult eszméje tehát el van vetve, és az e tárgy körül fentebb előadott modern felfogás van érvényre emelve.[3]) A szabadásványokhoz nem tartoznak a föld- és kőnemüek, sőt a fémek közül is csak azok tekinthetők annak, melyek 5 fajsúllyal birnak, mert csak ezek birnak bányászati fontossággal. E meghatározásnál követett elv, mely fémeknél a fajsúlyt veszi zsinórmértékül, teljesen megfelel a jelen munka első részében kijelölt irányelvnek.[4]) Az égvényes szabadásványok között (a kén, irla, földgyanta és kőolaj mellett) találjuk a kőszenet is, mi ismét megegyez álláspontunkkal,[5]) és az urbéri törvényjavaslat rendelkezéseit még érthetlenebbé teszi. A szabadipar ez ásványokra (akár természeti telepeikben, akár hányákban [Halde], akár felhagyott bányákban találtatnak) csak a bányahatóságtól kinyert jogositvány mellett üzhető; e szabály nemcsak a magánvállalkozókra, hanem az államra is érvényes. A felügyelet gyakorlása a bányahatóságokat illeti, kik alatt rendszerint elsőfoku bányahatóságokat kell értenünk; e hatóságoknak az állam bányavállalataira nézve minden tekintetben épen ugy alá van vetve, mint bármely más vállalkozó.[6]) Ez megegyez az ált. bányatörvény rendeletével, ugyszinte a bányaműveléstől való eltiltás is;[7]) különben ki az ipartörvény 1—4. §§-ai szerint iparüzletre jogositva van, az bányát is művelhet. A hossz-, súly-, tér- és köbmértékekre nézve ez idő szerint az áll érvényesen, mit fentebb a 9—10. §§-ok kapcsában előadtunk.[8])

Következik a kutatás. Azokon kivül, miket fentebb a 17. §-nál elsoroltunk, a kutatás alól kivett helyek: a gyógyforrások, melyeknek közelében bányahatósági, — és mások bányatelke, hol a tulajdonos beleegyezése nélkül turzani nem szabad; a távolság épületek és fallal keritett helyektől ugyancsak 20 ölre van szabva.[9]) Azon intézkedés, melynélfogva vállalkozó köteles kutatási szándékát a bányahatóságnak bejelenteni, és ez arról a kutatónak a földbirtokos irányában igazolásul szolgáló okiratot állit ki,[10]) — eltér az osztrák bányajogtól és

---

[1]) „Bányatörvényjavaslat“ 1—2. §§. [2]) „Bányatörvényjavaslat“ 1. §. lit. b). [3]) L. jelen munka „Különös Rész“-ének 3. §-át s az annak kapcsában előadottakat. [4]) L. jelen munka „Ált. Rész“-ének 55. lapját, hol szinte a fajsuly van zsinórmértékül kijelölve. [5]) „B. jav.“ 3. §. lit. c). [6]) „B. jav.“ 4. 6. §§-ai. V. ö. „Ált. b. törv.„ 12. §-át. [7]) L. az „Általn. b. törv.“ 7—8. §§-ait. V. ö. „B. jav.“ 5. §-át. Annyiban eltérés van, hogy a bányahatóságoknál alkalmazott hivatalnokoknak és hozzátartozóiknak a keresk. miniszter esetről esetre adhat engedélyt valamely bányavállalatban való részvétre. [8]) L. fentebb a 9. §. magyarázatát. V. ö. „B. jav.“ 7. §-át. [9]) „B. jav.“ 8. §. [10]) U. a. 9. §.

a fentebb általunk javaslott intézménytől. Az ált. bányatörvénytől abban tér el, hogy a földbirtokos saját telkén eszközlött kutatásnál bejelentésre nincsen kötelezve (legalább ezt kell következtetnünk a bejelentés folytán kiadott okirat azon czéljából, hogy az a földbirtokos irányában igazolványul szolgál); — az általunk pártolt porosz rendszertől pedig abban különbözik, hogy a turzási engedélyt megtartja. Miután erre nézve fentebb elmondottuk nézetünket,[1]) itt csak azt jegyezzük meg, hogy a kutatás kizáró jogot nem ad, és hogy a kutató a turzási munkálatok megkezdése előtt köteles a földbirtokossal az egyezséget megkísérteni, mi ha nem sikerül, a VII. fejezetben megszabott eljárásnak van helye.[2])

Kizárólagosságot csak a szabadkutatás ad, mely intézmény a javaslatba „zártkutatmány“ név alatt van átvéve; a zártkutatmánynál szinte ama pontot kell kijelölni, melyből a köralaku tér számittatik. Az előjog e térre azon időtől érvényes, melyben a bejelentés irásbeli beadvány, távirat vagy élőszó által (mely esetben jegyzőkönyv vétetik fel) a bányahatóság tudomására jutott;[3]) ez intézkedés egybehangzik az ált. bányatörvény rendeletével, azonban azon dicséretes haladást foglalja magában, melynélfogva a bejelentés távirati úton is tehető. Ha a bejelentés más nevében nyujtatik be, ahhoz meghatalmazás melléklendő, mi ha hiányzik, a bányahatóság által kitüzendő határidő alatt pótolandó; a pótlás megtörténte esetén a bejelentés beérkeztétől érvényes, különben visszautasitandó.[4]) A bejelentésről, melyben a központ ismertető helyszini jeleivel világosan kiteendő, — a hatóság köteles elismervényt adni, mi a földbirtokos irányában igazolásul szolgál; ez elismervényben a zártkutatmány területe pontosan megjelölendő s egy másolat azon község elöljáróságának megküldendő, melynek határában a turzási tér fekszik.[5]) A zártkutatmányi tért (a javaslat szerint is) a központból kiinduló sugár által leirt kör képezvén, annak nagysága a sugár hosszától függ; a sugár hosszának azonban itt csak különféle maximuma van meghatározva: kőszénre bejelentett zártkutatmányoknál 1000 öl, síktelkeknél és külmértékeknél 500 öl, ott, hol a felsőmagyarországi hossztelkek divatoznak, szintes 150 öl, az abrudbányai és verespataki köbmértékeknél 28 függélyes öl, Erdély u. n. „aranykerületében“ és Zarándmegyében, hol kismértékek adományoztatnak, ugyancsak függélyes 15 öl lehet a sugár legnagyobb hossza. Szintes rendes telkeknél, kőszénnél és hossztelkeknél a kizárólagosság a végtelen mélységig és meglévő magasságig, — az abrudbánya-verespataki megyében pedig 40, — végre az erdélyi „aranykerületben“ és Zarándmegyében 30 ölnyi mélységig terjed.[6]) A sugarak itt adott hossza a maximum, — minél lehet kisebb területet vagyis sugarat kérni, de ez esetben a

---

[1]) L. fentebb a 14. §. magyarázatánál az 1) jegyz. V. ö. a kutatás befejezése után közlöttek 1. pontját. A franczia bányatörvény szerint a földbirtokos engedély nélkül is tehet kutatást telkén. Art. 12. [2]) „B. jav.“ 10. §. [3]) L. „B. jav.“ 11—13. §-ait. [4]) „B. jav.“ 14. §. [5]) Ugyanaz 16. 15. §§. [6]) U. a. 17. §.

mértéket világosan ki kell jelölni;[1]) a sugarak különféle hossza megfelel a felvett különféle bányamértékeknek, miről alantabb a 42. §-nál szólunk. A zártkutatmányt kérők összeütközésére nézve ugyanazon szabály áll, mi az ált. bányatörvényben foglaltatik.[2]) A zártkutatmányos rendszerint köteles az elismervény vételétől számitandó 8 nap alatt a kutatási jegyet, — mely a bányászjelvényen kivül a sugár hosszát, a turzó nevét s az elismervény keltét magán viselő fatábla, — felállitani, ellenesetben a mulasztás által másnak okozott kárért felelős;[3]) azonfelül tartozik a jegy felállításáról azon község előljáróságát, melynek területén a jel felállittatott, haladék nélkül értesiteni.[4]) A zártkutatmányos a turzási térre kizáró joggal bir s ellenében egy harmadik személy részére a véletlen lelmény sem ad előjogot; azonban ha ez utóbbi a zártkutatmány szomszédságában adományozandó vájnamértékre korábban nyujtana be felkérvényt, annak egyes részei a zártturzási kör területére is átnyulhatnak, de siktelkeknél, hol a zártkutatási kör sugara 500 öl lehet, az adományozandó bányatelek határának a kutatójegytől legalább 128 ölnyire kell lenni, külmértékeknél pedig e távolság 180 ölre van szabva, mig kőszénre adott zártkutatmánynál, hol a kör sugara 1000 ölre rughat, a jegytőli távolság 254 öl.[5]) Kivételt ez alól csak azon két eset képez, midőn a zártkutatmányi kör sugara az elősorolt esetekben rövidebb, mint a jegytől való távolság itt megszabott minimuma, — vagy pedig a felek másként egyeztek. A kutatási jegy szomszéd telkek általi megközelitésének minimuma azért van igy szabályozva, hogy egy a jegy körül kimérendő legnagyobb bányatelek biztositassék a zártkutatmányos részére, mi ugyan teljes összhangzásban áll a javaslatnak a telkek és kutatási körök meghatározására vonatkozó intézkedésével, de még sem oly helyes, mint az ált. bányatörvény azon rendelete, mely a turzót nem szoritja a központhoz, hanem neki szabadválasztást enged. Nem találunk azonban intézkedést a javaslatban azon esetre: hogy ha valaki bejelentés előtt állitja fel a kutatási jelt vagy azt elmozditja (hacsak ez utóbbinál a kutatási jegy más helyen való felállitását annak nem tartjuk), továbbá a reményvágatok intézménye a kutatásról szóló részből egészen kimaradt. A zártkutatmányi jogosultság 3 évig tart és meghosszabbitható;[6]) a munkálatok folytán kinyert szabadásványok a kutató tulajdonát képezik, mi a regáleszme elvetésének szükségképi folyománya s teljesen megegyezik e kérdésben foglalt álláspontunkkal.[7])

---

[1]) „B. jav.“ 18. §. [2]) L. „B. jav.“ 19—20. §§-ait. V. ö. „Ált. b. törvény“ 33. §. [3]) L. „B.jav.“ 21—23. §§. [4]) Ugyanaz 24. §. [5]) L. „B. jav.“ 25. 27. §§-ait, továbbá v. ö. a 17. és 58. §§-at. Hossztelkek-, köbtelkek- és kistelkeknél a zártkutatmányi térre felkérés esetén sem szabad a szomszédból bányatelket fektetni, — hacsak ebbe a tulajdonos bele nem egyezik. [6]) Ha t. i. turzási munkálataiban el nem hárithatható akadály merült fel, mi miatt — bár kötelességének eleget tett — czélját nem érhette. L. „B. jav.“ 26. §-át. [7]) L. fentebb a 20. §. kapcsában előadottakat. V. ö. „B. jav.“ 28. §-át, továbbá a kutatás végén levő közlemény 4. pontját.

A zártkutatmányos tartozik azonban rendes számlát vezetni a szabadásványokról s a kinyert mennyiséget a bányahatóságnak félévenkint bejelenteni, minek czélja az érczlopások meggátlása volna.[1]) A telek tartozékát képező s kutatás közben kinyert ásványokat, amennyiben bánya- és kohóüzletére szükségesek, a zártkutatmányos kárpótlás nélkül használhatja, különben pedig szabadságában áll: vagy azokat művelni s a kiásottakkal a telektulajdonost a költségek megtérítésének feltéte mellett megkínálni, ki négy hét alatt nyilatkozni köteles, vagy pedig bérfizetés mellett mű- és szállitószereit a telektulajdonos által eszközlendő művelésre átengedni.[2])

A jogositványok átruházására és a könyvvezetésre nézve ugyanazon szabályok állanak, mik az ált. bányatörvényben érvényesek,[3]) azon hozzátétellel, hogy a községi hatóságok tartoznak a velük közlött bányahatósági igazolványokat meg a kutatók által beadott bejelentési okmányokat rendben tartani.[4])

Ezzel a felkérvényre térhetnénk át, azonban ezt az adományozással együtt az alább következő fejezetben tárgyalandjuk. A közlött egybehasonlitó ismertetésből látható, hogy bár a javaslat egyébb mellékkérdésekben eltérést mutat azon nézetektől, melyek jelen munka folyamában előadattak, azonban megelégedéssel regisztráljuk azt, hogy a bányajogrendszer lényeges részeiben az általunk hangsulyozott jogelvek és szabályok csaknem módositás nélkül alkalmazást nyertek, igy 1) az ásványok bányászati fontosságának zsinórmértékéül a fajsúly vétetett fel; 2) a regale teljes mellőzésével, a bányajogrendszer a szabadipar eszméjére van alapitva; 3) a kőszén elvonatott a telektulajdonos rendelkezése alól; 4) a szabadkutatás zártkutatmány elnevezése alatt fenntartatott s a porosz felkérvénynyel összeegyeztettetett; a turzónak tehát meg van adva a lehetőség, hogy a telep fekvényének felfedezéséig kutatási munkálatait bizton végezhesse, de kényszeritve nincs s a találás után azonnal felkérvényt adhat be; 5) ebből folyólag a leljog intézménye szinte behozatott, sőt a véletlen lelmény is, amennyiben korábban szerzett jogok nem állanak útjában, adományozásra alapul szolgálhat; 6) a szabadásványok eredeti szerzési módja (mint uratlan dolgoknál) a találás és birtokbavétel; 7) a kinyert ásványokról a kutató szabadon rendelkezhet s a vájástérdemlőség eszméje el van vetve. Ezen és több alant tárgyalandó ujitások teljesen megfelelnek az e műben eddig előadott elveknek, és igy a javaslatról (elfoglalt álláspontunkból) elismerőleg kell szólanunk.

---

[1]) L. „B. jav“. 28. §-sát. V. ö. az indokolás 8. lapját. [2]) „B. jav.“ 103. 131. §§-ai. [3]) „Ált. b. törvény“ 38—39. §§. [4]) „B. jav.“ 29—30. §§-ai.

III. Az adományozásról.

40. §.

A ki a bányahatóság által, a valamely kerületen belül előforduló fenntartott ásványokrai tulajdonjogot, s azoknak a megkivántató művelet általi nyerésére való feljogositást, nemkülönben a saját segédvájások vagy megyetárnák előállitására (és üzletérei) jogositványt meg akarja szerezni, köteles első esetben az adományozásért, a másodikban pedig az engedélyezésért folyamodni. Az adományozás czélja.

1. Jegyzet. Az adományozás a felfedezett ásványnak, mint uratlan dolognak, — a jogrendendezés miatt szükséges, — bányahatósági közvetités melletti birtokbavétele[1]) és igy az eredeti tulajdonszerzés befejező mozzanata; de az adományozás által nemcsak a bizonyos határok között fekvő bányatelek mélyében előjövő ásványok tulajdona, hanem az annak reálizálására vonatkozó művelési jog is megszereztetik.[2]) Az adományozás czélja tehát abban áll, hogy magánjogi értelemben vett, realizálható, bizonyos határok között fekvő ingatlan és telekkönyvi bekebelezés által biztositott tulajdont alapitson.[3]) A bányajogászok közül különösen Otto határozottan tagadja az adományozás ezen természetét és azt állitja, hogy adományozás által bányatulajdont szerezni nem lehet. Szerinte ugyanis a tulajdon valamely testi dolog feletti kizáró szabadrendelkezési jog lévén,[4]) itt a bányatelek állománya feletti rendelkezési jog a bányászati czélok által van korlátolva[5]) és a bányavállalkozó nem tekinthető a földalatti tér tulajdonosának.[6]) Ő mindössze is dologi jogot nyer arra, hogy egy meghatározott, a földfelületen levő szilárd pontokat összekötő vonalak által határolt területen bányászatot üzhessen;[7]) ez tehát egy jus in re aliena vagyis idegen dolgon való dologbeli jog, mely annyiban a tulajdon jogkörébe vág, amennyiben azt korlátolja.[8]) Bányajogi pozitiv intézkedések következtében most már a tulajdon mellett nem csupán az emphyteusis, superficies, zálog és szolgalmak állanak mint dologbeli jogok, hanem ide kell sorolnunk

[1]) L. Otto: „Studien“ cz. m. 36. l. V. ö. „B. jav.“ 38. §-át, hol a birtokbavétel világosan ki van fejezve. [2]) L. a köv. jegyzetet. [3]) Scheuchenstuel: „Motive“ 147. l. [4]) Otto: „Studien“ 25. l. [5]) U. a. id. m. 27. l. [6]) U. a. id. m. 28. l. [7]) Otto: „Studien“ 35. l. [8]) Otto: „Studien“ 29—30. l.

még a tulajdont megszoritó bányaművelési jogositványokat is.[1]) Igy kell megitélnünk a bányászati jogositványokat, különösen pedig az adományozást, mert ezáltal a bányavállalkozó csak arra nyer jogot, hogy a bizonyos határok között levő és a telektulajdonos rendelkezése alól elvont ásványokat felkereshesse; már pedig hogy lehet valaki oly dolgoknak tulajdonosa, melyeket még ezután kell felkeresnie s melyekről még voltakép nem is tudja: léteznek-e vagy nem!? Mig az ásványok természeti fekvényükben vannak, ép oly kevéssé képezik a bányabirtokos tulajdonát, mint a még függő és le nem szakitott gyümölcsök a haszonélvezőét;[2]) még inkább áll ez a művelés könnyitése végett létesitett segédvájnákra. Otto tana szerint a bányatelek csak addig szerepel jog tárgyaként, mig bányászati értékkel bir,[3]) de mert senkisem tudhatja, hogy a föld mélyében mily mennyiségü és minőségü ásványok vannak, a tulajdonjognak tárgya nincs, ha pedig van, — azok felett a vállalkozó nem bir azon jogi uralommal, miből voltakép a tulajdonjog áll. Azonban ez okoskodás nézetünk szerint téves: mert ha valaki szabadásványt talál (már pedig csak ekkor és erre lehet adományozást kérni), akkor már van tárgya a tulajdonnak, ha pedig az illető adományozást nyert, akkor egyszersmind tulajdonjogot szerzett a bányatelek mélyében előjövő minden szabadásványra. Ami a telek mélyében van, az az övé. Vajjon az adományozott bányatelek bir-e annyi és oly fekvényü ásványnyal, hogy annak művelése hasznothajtó lehet? az a kérdés vállalati oldala, melytől a tulajdonjog kérdése egészen független. *Amennyi szabadásvány van a bányatelkek gyomrában, annyi képezi a tulajdonnak tárgyát*; sem a mennyiség, sem a bányászati érték kétes volta nem szünteti meg e jogviszony tulajdonjogi természetét! Ami pedig azon hatalmi viszonyt illeti, mely a tulajdonnál annak alanya és tárgya között fennáll, ez az adományozás által szerzett bányatulajdonnál is létezik. Nem kell összetévesztenünk azon birtokbavételi cselekményt (corpus), mely az adományozás tényénél fordul elő, azon tényekkel, melyek az ásványok kinyerésénél minden egyes ásványdarabra nézve birtokbavétel alakjában jelentkeznek, — mert a hatalmi viszonyt megállapitó birtokbavétel az adományozásnál a bányatelek határai között levő összes szabadásványokra vonatkozik, mig a művelésnél előforduló birtokbavétel csak a szó szoros értelmében veendő és csak az *előbbinek folyománya*. Nem a kinyerés, hanem az adományozással kapcsolatos foglalás által állapitja meg a vállalkozó a telek mélyében levő ásványokra vonatkozólag hatalmi viszonyát s azért nem kinyerés következtében szerzi meg azokra a tulajdonjogot (mint a haszon-

[1]) Otto id. m. 34. l. [2]) U. a. id. m. 36—37. l. [3]) Otto: „Studien“ 27. l. A régibb 1791. franczia bányatörvény szerint valóban nem volt tulajdon, mert a bányaművelési jogositvány, mi egy harmadiknak kiadatott, *bizonyos időre* szólott s igy a teleknek szolgalmi természetü terhelése volt. L. Achenbach: „Das franz. Bergrecht“ 76. l. Később ez ott is megváltozott. L. a következőket.

élvező a beszedés által), hanem az egész telek gyomrában levő mineraliákra irányozott és az adományozással együttjáró birtokbavétel által. Az adományozás folytán létrejött birtokbavétel által szerzett tulajdonnál megvan a hatalmi jogviszonynak mind pozitiv, mind negativ természete: a bányatulajdonos másokat a bányatelekből kizárhat, maga pedig arról szabadon rendelkezhet. Tehát sem tárgy, sem pedig hatalmi jogviszony hiánya miatt nem tagadhatjuk meg az adományozásnál a bányatulajdon létét, mert mindkettő létezik s az elsőnél a mennyiség és értékesség kétes volta csak a dolog vállalati oldalát érinti, de a tulajdon kérdésére semmi befolyással sincs. Egyébiránt Otto elmélete[1]) sem a bányajogászok sem a törvénykönyvek részéről nem nyer támogatást. A bányatörvények közül a szász: a bányászati jogositványokat világosan az adományozott bányatelek határai között levő ásványokra vonatkozó tulajdonjognak nevezi,[2]) hasonértelemben nyilatkozik: a franczia,[3]) továbbá az általános bányatörvény[4]) és a most megjelent magyar bányatörvényjavaslat is.[5])

2. Jegyzet. Az adományozás tulajdonjogot adván a bizonyos határok között fekvő bányatelek szabadásványaira, e jog realizálására szükséges művelési szabadalmat is magában foglalja;[6]) némely esetben azonban az ásványerek hajtása nem eszközölhető a bányatelek területéről, s idegen távolabb fekvő telkekről vezetett vájnák segélye szükséges a művelési czél eléréséhez. E segédvájások különböző okokból lehetnek szükségesek: szellőztetés, vizlevezetés, szállitás, mélyebbenfekvő telepek feltárása stb. mind oly okok lehetnek, melyek miatt azok a bányavállalat életfeltételét képezik; e segédművek a bányavállalat czéljának elérését lehetségessé teszik s bár rendesen nem közvetlen kiaknázás végett vájatnak, mégis ugyanoly ingatlan, telekkönyvezett tulajdont képeznek, mint azon bányatelkek, melyeknek javára szolgálnak. Az adományozás mint tulajdonszerzés által szerzett tulajdon tárgyai alatt: a biztos határok között fekvő bánya-

---

[1]) L. erre nézve Otto: „Studien“ cz. m. 22—38. l. [2]) 1850. szász bányatörvény 50. §-ában. [3]) A franczia bányatörvény az ásványok kinyerésére irányzott munkálatokat és az azok folytán támadt műveket az ásványok minősége szerint három osztályba sorozza: csak a szilárdfém-, kén-, kőszén- és földgyantabányát („mine“) tartja valóban annak, s a gáliczviz, gyepi vaskő, tőzeg stb. kinyerésére tett ásásokat „minières“ elnevezéssel jelöli, mig a föld-, agyag- és kőnemüek miatt eszközlött vájásokat csak kőfejtéseknek (carrières) nevezi. Ki bányaművelésre akar jogositványt szerezni, azt adományozás (concession) által nyerheti meg; az egyéb ásványok kinyerésére vonatkozó jog csak engedély (permission) tárgya. (Art. 2. 3.) Az adományozás e törvény szerint tulajdont teremt: „du moment où une mine sera concedée, même au propriétaire de la surface, cette propriété sera distinguée de celle de la surface et desormais considérée comme propriété nouvelle etc. 1810. apr. 21. franczia bányatörvény 19. art. V. ö. a bányaregálnál mondottakat. [4]) 4. §. [5]) Bányatörvényjavaslat: 45. §. Ugyanigy a porosz; l. Hingenau id. ért. Haimerl „Vierteljahrschrift“-jének 17. köt. 174. l. [6]) L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 153. l.

telket, illetőleg az abban levő szabadásványokat és az azok feltárására közvetlen vagy közvetett befolyással biró vájnaműveket értjük. Ez a tág értelemben vett adományozás,[1]) melynek azonban két alfaja van, ugymint: a sajátképi adományozás és az engedélyezés; mindkettőnek közös kriteriuma, hogy tulajdont alapitanak, csakhogy e tulajdon különböző, mert a sajátképi adományozás csak a bányatelek határai között levő szabadásványokra, az engedélyezés pedig az azok feltárását könnyitő segédvájnaművekre ad tulajdont.[2]) Az uj bányatörvényjavaslat ugyancsak e megkülönböztetést foglalja magában, csakhogy a jogositvány e két nemét egészen elkülöniti s nem illeti oly közös elnevezéssel, mint az általános bányatörvény;[3]) minthogy első sorban a sajátképi adományozást tárgyaljuk, a bányatörvényjavaslatnak is csak azon részét ismertetjük, mely idevonatkozik, az engedélyezésnél levő eltérések kitüntetését az illető helyen adván elő. Az adományozás birtokbavételi, foglalási tény, melynél a bányahatóság csak a jogrend érdekében szerepel; reá nézve ez csak formális tény, melynél kedvezményt nem osztogat, mert az adományozást (hacsak törvénysértés esete fenn nem forog) meg nem tagadhatja, s mindössze is a felfedező illetőleg foglaló jogának biztositása, az elsőségi, telek és más kérdések tisztábahozatala, a bányatelek telekkönyvezése és rendőri tekintetek teszik azt szükségessé.[4])

41. §.

Annak fajai.

A bányaadományozások tárgyait képezik:
a vájnamértékek (Grubenmasse, 40—70. §§.);
a határközegek (Ueberscharen, 71—75. §§.);
a külmértékek (Tagmasse, (76—84. §§.).
A bányaengedélyezések tárgyait képezik:
a segédvájások (Hilfsbaue, 85—89. §§.);
a megyetárnák (Revierstollen, 90—97. §§.).

42. §.

A vájnamértékek adományozásáról. A vájnamértékek fogalma.

Egy vájnamérték egy meghatározott tért (34. §.) foglal magában a vájna felnyitási pontjának siklapján, még pedig 12,544 □ ölnyi egyenszög alakjában, s rendszerint végetlen magasságig és mélységig (határtalanig) terjed.

[1]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 129. l. [2]) U. a. id. m. 129—131. l. [3]) A bányatörvényjavaslat az adományozást és engedélyezést egészen külön fejezetekben tárgyalja s nem foglalja a kettőt egy közös elnevezés alá. Az adományozást megelőzi egy külön fejezetben a „felkérvény“, mely az ált. bányatörvényben a sajátképi adományozással össze van olvasztva; ugyanazért itt a javaslatnak harmadik és negyedik vagyis a felkérvényt és adományozást magában foglaló fejezeteit együttesen ismertetjük. [4]) L. fentebb erre vonatkozólag a bányaregál kérdésénél (3. §.) előadottakat. V. ö. dr. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 154. l.

1. Jegyzet. A vájnamérték itt adott fogalma annak alakjára vonatkozik. A vájnamérték egy határokkal biró test, melynek oldallapjai a föld mélyébe vonulnak s a szinttel (Horizont) szögöket alkotnak. Mihelyt: a szintes keresztmetszet, a mélységbehaladó irány és a kül-ön meg a mélységben levő határok körül vannak irva, — a vájnamérték alakja terjedelmével együtt azonnal ismeretes.[1]) Ezen alaki ismérvek eltérő volta a különféle vájnamértékeknél különböző alakot eredményez és bár minden vájnamérték egy óriási hasáb (prisma), mindamellett a fentebbiekből kifolyólag a vájnamértékek alakja szerfelett eltérő ahhoz képest: amint a szintes átmetszet, a mélységbe haladó irány vagy a mélységi és magassági határ különböző.[2]) Sem a szintes átmetszet, sem a mélység és magasság határainak eltérő voltából származó különbség nem bir oly fontossággal, mint az, mely a mélységbe nyúló oldallapok függélyes vagy ferde irányából ered; mert a vájnamérték függélyes hasáb, ha minden oldallapja függélyes iránynyal bir s a szinttel egyenlő derékszögeket képez, ellenben ferdealaku hasáb vagyis dőlénymérték (verflächende Grubenmass) lesz akkor, ha hosszoldalának lapjai az ér csapása (Streichen) és dőlénye (Verflächen) szerint irányulnak és ez esetben a szinttel hegyes vagy tompa szögeket alkotnak.[3]) A dőlényalakkal biró mérték hosszoldali határait tehát az érmenet szabja meg. Ez első tekintetre előnyt látszik nyujtani a vállalkozónak, mivel ily esetben valóban a telepegység tulajdonát szerzi meg és az érmenet hajtásában földalatti határok által korlátolva nincsen. Mindamellett, ha közelebbről vizsgáljuk a dolgot, be kell látnunk, hogy a vájnamérték függélyes alakját sokkal helyesebb egységül felvenni, mint a dőlénymértékeket, mert egyrészt a függélyes mértéknél sem szenved a vállalkozó a kiaknázásban hátrányt, másrészt pedig számos zavar van ezáltal kikerülve. Az ásványtelepek ugyanis többnyire meredek, álló s csak ritkán lapos fekvényüek, miért is egy telep kiaknázásánál egy vájnamérték legkisebb szélessége (56 öl) leggyakrabban biztositékot nyujt arra nézve, hogy az ér a telek földalatti határait el nem hagyja; ha pedig a vállalkozó ez esélytől tart, úgy két, sőt három vájnamértéket is fektethet egymás mellé és mindegyiknek a lehető legnagyobb szélességet adhatja. A dőlénymérték ellen azonban leginkább azon ellenvetést lehet felhozni, hogy főleg elágazásnál, egyesülésnél, átmetszésnél és vetődésnél a tulajdon meg a bányarendőri szabályok figyelembentartása csaknem lehetetlen. Ez okokból az ált. bányatörvény a dőlénymértékek[4]) általános mellőzésével a

[1]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 132. l. [2]) Ez lehet határtalan vagyis a végtelen mélységig vagy pedig bizonyos mértékig (mint régebben az alpesi tartományokban 100 ölig [1819. jul. 21. pat.]) terjedő. L. Scheuchenstuel: „Motive“ 149. l. V. ö. Gränzenstein id. m. 133. l. [3]) Gränzenstein id. m. 133—134. l. E dőlénymértékek régibb adományozásáról és az abból eredő perek elintézéséről alantabb; különben l. orszb. ért. VII. R. V. fej. 46. §-át. [4]) Az ált. bányatörvény behozatala előtt főleg a felsőmagyarországi bányavidékeken volt e bányamérték divatban. L. Gränzenstein G.: „Das allg. öst. „Berggesetz“ 134. l. Különben annak mostani érvényére l. a köv. §-t.

függélyesalaku vájnamértékeket állitotta fel.[1]) Hasonló intézkedést találunk az új bányatörvényjavaslatban, mely „általában szintes vonalakkal és függélyes síkokkal körülzárt siktelkeket“ rendel adományoztatni.[2]) A javaslat ezen definiciója csaknem szószerint megegyez a porosz bányatörvény idevonatkozó részével; e törvény szerint: „a bányatulajdon oly térekre adományoztatik, melyek a felszinen egyenes vonalakkal, a végtelen mélységig pedig függélyes sikokkal vannak határolva.“[3]) Ez ismét öszhangzik a franczia bányatörvény azon rendeletével, mely szerint „az adományozási tér: a felszinen levő szilárd pontok és a felszinről a föld mélyébe függélyesen, egész a végtelen mélységig nyúló sikok által van körülzárolva.“[4]) Tehát általában a függélyes alakot látjuk alkalmazva.[5]) Az általános bányatörvény által felállitott vájnamérték alakjának közelebbi meghatározására nézve következőket jegyezhetjük meg. A vájnamérték egy hasáb, melynek szintes átmetszete mindenütt, tehát a feltárási pontnál is egy derékszögü négyszögöt képez; ennél a hosszuságnak a szélességhezi arányát a felkérő határozhatja meg, azonban a rövidebb oldal minimuma csak 56 öl s ebből folyólag a hosszabb oldal maximuma csupán 224 öl lehet. E hasáb, melynek szintes átmetszete derékszögü négyszögöt mutat, egy parallelepiped (párlapkoczka?) és összes oldallapjai függélyesen vonulnak a mélységbe és magasságba. Ez ugyan nincs a törvényben világosan kimondva, azonban bizton vélelmezhető, mert a vájnamérték területe szilárd határok által meg van szabva, ami dőlénymértéknél nem képzelhető, mivel itt a hosszoldalak az érmenet csapása és dőlénye szerint irányulván, a bányatelek nem birhat előre meghatározott alakkal és területtel. A parallelepiped felfelé a földfelület szabálytalan alakulásaiban, lefelé pedig az örök mélységben végződik. Ezek szerint a vájnamérték egy függélyes, derékszögü, 12,544 □ ölnyi területtel biró parallelepiped, mely fent a föld szabálytalan felszinén, lent pedig a végtelen mélységben végződik, s oldalainak hossza 56 illetőleg 224 öl között változik.[6])

2. Jegyzet. A bányamérték területi nagyságát meghatározó szám azért lett 12,544 □ ölben megállapitva, mert az ausztriai és magyar birodalmak legtöbb bányavidékein még a törvénykönyv szerkesztése előtt ily területü bányamértékek voltak szokásban. A nagybányai és alsómagyarországi bányavidékeken 1792-ben, a német, lengyel és cseh tartományokban pedig 1819-ben udvari rendeletek állapitották meg (a bányamérték alakja mellett) a fentebbi területet. A törvény szerkesztői azon nézetből indultak ki, hogy a rendes mérték alakja és területének meghatározásánál leghelyesebb lesz a

[1]) Scheuchenstuel: „Motive“ 147—150. l. [2]) „Bányatörvényjavaslat“ 57. §. V. ö. az indokolás 8—9. l. [3]) 1865. jun. 24. porosz bányatörvény 26. §. [4]) 1810. apr. 21. franczia bányatörvény 29. art. [5]) A szász bányatörvény is azt mondja, hogy a bányatelek azon tér. mely „az adományozott területből függélyesen halad a végtelen mélységbe.“ [6]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 135. l.

divatozó legelterjedtebbet követni.[1]) A szintes átmetszet és a mélységbe haladó irányon kivül a szóban forgó terület ily módon lett a törvénybe igtatva; mindenben ragaszkodtak a hosszú időn át divatozott és elterjedt bányamértékhez, de a mélységi és magassági határok megszabásánál a magyarországi: a végtelen mélység és a meglevő magasságot állapitván meg, eltért az alpesi tartományokban divatos és ölszámra meghatározott mélységi határtól, miért is a kettő közül választani kellett. A törvény a magyarországi szokásnak adott előnyt és a végtelen mélység törvénybe lőn iktatva. E tekintetben a törvény szerkesztőinek eljárását mindenesetre helyeselnünk lehet. Kivételt kell azonban tennünk a terület nagyságát meghatározó számra nézve. Helyesebb lett volna egy bányamértékre területül 10,000 □ ölet felvenni; ez a számitást sokkal egyszerüebbé teendette s a mérték területe mégis elég nagy lett volna.

43. §.

Bányamegyei alapszabályok.

Amennyiben egyes bányakerületekben a különös viszonyok elkerülhetlenné tennék azt, hogy a vájnamértékeknek eddig ott létezett fajai a jövendő adományozásoknál is megtartassanak, vagy pedig hogy a 42. §. határozatától eltérő bányamértékek állapittassanak meg, az ez iránti határozatok a bányamegyei alapszabályokba iktatandók.

1. Jegyzet. Rendes bányamérték adományozandó szabályszerint. Ez alól azonban lehet kivételnek helye főleg ott, hol a merev ragaszkodás a bányamértékek rendes alakjához, a bányaipar létfeltétébe ütköznék. Ily eltérést a rendes mértékektől majd minden bányatörvény megenged: igy a franczia bányajog „amennyiben a hely körülményei“ követelik,[2]) a porosz bányatörvény pedig „amennyiben a helyiség rendes telkek adományozását lehetlenné teszi“ [3]), eltérő vájnamértékeket is engedélyeznek. Az ált. bányatörvény szinte megengedi: hogy egyes bányavidékeken vagy a régebben divatozó mértékek tartassanak meg, vagy pedig a rendestől különbözők állapittassanak meg, csakhogy ez oly esetben történhetik, midőn ezt a bányakerületek „különös viszonyai elkerülhetlenné teszik.“ Az új javaslat a bizonyos területi maximummal és alakkal biró rendes mértékeket kivánja alkalmazni, „hol azonban az eddig divatozó másnemü telkek a fennálló bányabirtokok megzavarása nélkül a siktelkek alkalmazását lehetetlenné teszik, ott (az alább megszabandó) kivételes telkek alkalmazhatók.“ [4]) Az ált. bányatörvény sem a vidékeket, sem a rendestől eltérő mértékekeket nem iktatta törvénybe,

[1]) L. Gränzenstein id. m. a 135—136. l. [2]) L. az 1810. apr. 21. „Code des mines“ 29. art. [3]) L. „Preussisches allg. Berggesetz“ (1865. jun. 24.) 26. §. [4]) „Bányatörvényjavaslat“ 57. §.

hanem azok megállapitását a bányamegyei alapszabályokra (Revierstatuten) bizta, melyeknek összeállitását a törvény életbelépte után 6 hóval kellett megkezdeni;[1]) ez ugyan elég szabadelvü intézkedés, mindamellett vidéki statutumok nem nagy számmal jöttek létre s a különböző vidékek érdekeit az orszb. értekezlet akként vélte védeni,[2]) hogy ily vidéki szabályok létrehozását jövőre is megengedte.[3]) Az új javaslat ezzel ellenkezőleg: a mértékek eltérő nemeit és a vidékeket a szövegbe igtatja és az illető magy. kir. miniszternek teszi feladatává, hogy az érdekelt bányaiparosok meghallgatásával jelölje ki e vidékek azon határait, hol a fennforgó körülmények miatt kivételes telkek alkalmazása jövőre is megengedtetik.[4])

2. Jegyzet. A kivételes mértékeknél észlelhető eltérés az alakra és terjedelemre vonatkozik. A rendes bányamérték függélyes, a végtelen mélységbe nyúló négyszögmérték, vannak azonban ezenkivül: hosszmértékek és köbmértékek,[5]) végül kismértékek, melyek azonban csak kiváló kis terjedelmüknél, nem pedig alakjuk eltérő voltánál fogva képeznek külön fajt. A hazánk egyes bányavidékein divatozó, eltérő mértékek közül említést érdemelnek: 1) a felsőmagyarországi hosszmértékek, melyek minthogy az érmenet csapása és dőlénye szerint irányulnak, a dőlénymértékek jellegével birnak. A mérték szélességét itt: a vállapoktól a födübe és fökübe nyúló $3^1/_2$ öl, összesen tehát (az ér vastagságán kivül) a szomszéd meddő kőzetekből odatartozó 7 öl képezi.[6]) 2) Erdélyben a régebben érvényes 2744 köb-ölnyi területből álló[7]) mértékek mellett figyelmet érdemelnek az abrudbányai köbtelkek, melyek 20 ölnyi mélységre adományozhatók és melyekre a bányász akkor tarthat igényt, ha „áldáshoz" jut.[8]) 3) A bánsági bányászatnál a mult század közepe táján négyszögü, függélyes bányamértékek hozattak be 2744 □ ölnyi területtel; ezen mértékek nádori ajánlat következtében 1792-ben udvari rendelet által megtartattak.[9]) 4) Végül említést érdemel Felsőbányának „nagyhegyi" bányája („Grossgrube"), hol 28 öl hosszú s 14 öl széles kistelkek adományoztatnak;[10]) ugyancsak kistelkek vannak Zarándmegyében is.[11]) A bányatörvényjavaslatban a felsőmagyarországi hossztelkek, az abrudbányai köbtelkek és az (erdélyi) aranykerületi meg a zarándmegyei kistelkek[12]) vannak fenntartva.[13]) Minthogy e kivételes mértékek területe bányatelek gyanánt van a javaslatban szabályozva, azért ismertetésüket a 47. §.-nál fogjuk megkisérteni, hol a bányatelkekről és azok legnagyobb területéről szólunk.

---

[1]) V. ö. „Ált. bányatörvény" 274. §. [2]) L. Somoskeőy beszédét. Ráth „Orszb. értek." Pest, 1861. II. köt. 88. l. [3]) „Orszb. értek." VII. 16. §. [4]) „Bányatörvényjavaslat" 57. §. [5]) L. Wenczel: „Magyar-erdélyi bányajog"-ának 104. l. [6]) Gränzenstein id. m. 134. l. [7]) Wenczel id. m. 107. l. [8]) U. a. u. o. V. ö. b. jav. ind. 9. l. [9]) Wenczel id. m. 107. l. [10]) Scheuchenstuel: „Motive" 213. l. Wenczel: „Handbuch d. allg. öst. Bergrechts" 296. l. [11]) „B. jav. ind." 9. l. [12]) A felsőbányai kismértékek mellőzve vannak. [13]) „B. jav." 59—61. §§-ai.

3. Jegyzet. Az általánosan felállitott mértékegységtől többféle rendkivül eltérő mérték adományozása mindenesetre helytelen, mert a bányászat egyöntetü rendezését csakhem lehetleniti;[1]) e bányaügyi politikai szabálytól csak oly esetben tanácsos eltérni, hol az ahhoz való ragaszkodás az egyes vidékek bányaiparának létfeltételét támadja meg. A bányamértékek sokféle szabályozásának egyszerüsitése képezi a hazai bányatörvényhozás egyik legnehezebb feladatát,[2]) mert a szabálytalanul összevisszavájt hegyekbe rendes mértéket behozni legtöbb helyen lehetetlen, a mértékek egyöntetüsége pedig felette kivánatos. Ugyanazért az egyes bányavidékek összevájt és átaknázott hegységeiben, hol rendes mértéket adományozni a szomszédjogok miatt nem lehet, az ott divatozó mértékeket meg lehet hagyni (mert különben azon hegységekben új vállalat nem jöne létre), — de ugyanazon vidék szomszédos, ép hegyeiben (unverritzte Gebirge) előforduló új adományozásoknál a rendes mérték tartandó meg. A felsőmagyarországi bányavidékek ép hegységeiben (amennyire szomszédjogok nem állottak útjában) a dőlénymérték mellőzésével ugyancsak a rendes bányamérték adományoztatott.[3]) Tehát a kivételes mértékek alkalmazása csak az esetben engedhető meg, midőn attól valamely bányavidéken az új vállalatok keletkezése függ, s az ily vidékeknél is csak átvájt hegységeire szoritandó; minden esetben tanácsos kijelölni azon határokat, hol az ily telkek jövendőben is adományoztatni fognak. Ugyanigy intézkedik az új b. javaslat,[4]) mely a kivételek megszoritásának és mértékek egyszerüsitésének elvét tartja szem előtt.

44. §.

A vájnamértékek adományozása csak akkor engedhető meg, ha a fönntartott ásványok az e végett bejelentett helyeni telepökben oly módon feltárvák, hogy azok a helybeli viszonyok szerint vájástérdemlőknek tekintethetnek. A vájástérdemlőség megitélése oly bányamegyékben, hol azt a helybeli viszonyok kivánják, külön határozatoknak tartatik fenn, s ezek a bányamegyebeli részvényesek meghallgatása után a miniszterium által bocsáttatnak ki.

A vájnamértékek adományozásának feltételei.

1. Jegyzet. Vájástérdemlőnek tartható valamely telep, ha a feltárás következtében oly ásványismei jelenségek észlelhetők, melyekből azt lehet következtetni, miszerint a telep foszsziliákban oly gazdag, hogy okszerü művelés mellett a reáforditott termelési költségeket nemcsak fedezni fogja, hanem még azokon felül tiszta-

[1]) L. jelen mü 29. l. [2]) L. Wenczel „Magy. erd. b. jog“ 107—108 l. [3]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 138. l. [4]) V. ö. „B. jav.“ 57. §-át.

jövedelmet is nyujtand. A vájástérdemlőség intézményének — mely szerint az adományozást addig megengedni nem lehet, mig a feltárás annyira nem haladt, hogy e körülményt abból meg lehetne itélni, — azon kettős czélja lehet: 1) hogy a kalandos vállalkozókat az oktalan tőkepazarlástól megóvja, 2) hogy a bányavállalat részére hitelt szerezzen.[1]) Mindez elméletben szép, de a gyakorlatban egészen másként üt ki. A bányavállalat természetéből folyik, hogy az (bármily óvatossággal kezdetik is meg) szerencsekisérlet marad: a legszakavatottabb bányász sem képes azt bizton megitélni, vajjon a szóban forgó ásványtelep művelése jövedelmező lesz-e vagy nem? A feltárásnál látható dús erek pár öllel odább megszünhetnek, a legsilányabb erecsek pedig gazdag teleppé vastagodhatnak. Az egyéni felfogásnak, visszaélésnek, önkénynek tág tér nyilik és a hibás felismerés miatt sokszor dús telepek maradnak kiaknázatlanul, mig ellenkezőleg gyakori példáját látjuk annak, hogy a vájástérdemlőknek nyilvánitott és ily minőségben művelés alá vett telepek csak veszteséggel műveltetnek és ennek folytán a hitel áldásaiban sem részesülnek. Az sem elfogadható érv, hogy ezáltal a bányatulajdonnak tárgyat teremtenek, mert erre elég lesz a lelmény behozatala. A vájástérdemlőség intézménye, mely csak hátrányt okozhat, előnyös ökonomiai horderővel pedig nem bir, elvetendő.[2]) A bányatörvényjavaslatot csak helyeselhetjük, midőn ez okokon kivül főleg azért is mellőzi ez intézményt, mert a túlzott óvatosság csökkenti a vállalkozási kedvet.[3])

2. Jegyzet. A vájástérdemlőség kérdésének megállapitása a bányaszemlét teljesitő hatósági személy feladata. Hogyha azonban valamely bányamegyében a bányabirtokosok többsége vagy maga a bányahatóság alapos okokból odanyilatkozik, hogy a vájástérdemlőség kérdésének megállapitása biztos támpont gyanánt szolgáló pozitiv rendelkezések volnának kivánatosak, — ez esetben az idevonatkozó javaslatok megbirálás és jóváhagyás végett a bányakapitányságok által a főbányahatósághoz terjesztendők.[4])

45. §.

Felnyitó pont.

Azon pont, melytől a vájnamérték mérendő (felnyitó pont), az adományozást kérő által szabad tetszése szerint választathatik, csakhogy annak az ásványtelep föltárt részén és az adományozandó vájnatelken (34. §.) belül kell léteznie.

---

[1]) „Vollzugsvorschrift“ 52—53. l. [2]) L. erre nézve jelen munka 13. l. V. ö. a kutatás végén előadottak 6. pontját. Scheuchenstuel id. m. 153. s köv. l. ez intézmény mellett érvelnek, azonban l. ellenükben dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 79. 239. l. V. ö. továbbá Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 163. l. [3]) L. „B. jav. indok“ 5. l., mi elfoglalt álláspontunkkal megegyezik. [4]) L. „Vollzugsvorschrift“ 54—55. l.

1. Jegyzet. A vájnamérték kimérése valamely pontból történik, melynek megválasztása a vállalkozótól függ, csakhogy a kimérendő bányatelek határain belül kell lennie. E feltárópontnál van a mérték szintje és az e ponttól számitott négy sarkpontot összekötő vonalak képezik a telek határait és alkotják a mérték szintes átmetszetét; igy tehát gyakran e szintes vonalak a sarkponttól felfelé a meglevő magasságig nyúló függélyes vonalakkal derékszögü háromszöget alkotnak, melynek harmadik vonala a föld szabálytalan felülete. Ez esetben a háromszögek lejtalapjainál van a mérték szintes átmetszete és ugyane szinvonalon képzelendő a feltárópont is. Régibb bányajogrendszerünkben a találó, ha előjogát biztositani akarta, felkérvényét három nap alatt tartozott benyujtani és igy ekkor a feltárópont a lelponttal rendesen egybeesett; most azonban a szabadkutatás védelme alatt folytatott munkálatok által annyira fel lehet tárni a telepet, hogy a vállalkozó nem kénytelen a lelpontot feltárási pontul kijelölni, hanem a feltárt rész tetszésszerinti helyét választhatja, ami a telek fektetésére nem kis befolyással van,[1]) mert a feltáróponttól számittatnak a sarkpontok távolságuk- és irányukkal együtt. A bányajavaslat ugyan a lelményt és felkérvényt ismét érvényre kivánja juttatni, de azt a zártkutatmány intézményével összeegyezteti, miért is a lelpont a feltáróponttal szükségkép csak akkor esik össze, ha a vállalkozó (a zártkutatás mellőzésével) a lelmény után azonnal felkérvényt nyujt be, de ha szabadkutatást nyert, akkor a lelpont elhelyezésére és a teleknek abból leendő kimérésére nézve azok állanak, miket fentebb mondottunk. A lelpontnak a telek határán belül kell lenni.[2]) A felnyitópont a kutatási jegygyel némi hasonlatosságban áll, amennyiben az első a mérték kiszámitásának, a második pedig a kutatási kör megszabásának kiindulási pontjául szolgál, azonban egymástól abban különböznek: hogy a kutatási jegynek a kör közepén, — a feltárási pontnak pedig csak a mérték határain belül kell lennie.[3])

2. Jegyzet. Ha több vájnamértéket kér a vállalkozó, ezek mindegyike ugyanazon felnyitópontból méretvén, a tárpontnak oly helyen kellene lennie, hogy minden vájnamérték területét érintse. Ily értelmü utasitások bocsátattak ki,[4]) azonban erre nézve később változás történt és a mostani gyakorlat szerint, hogyha több vájnamérték összefüggőleg adományoztatik, mivel ezek együtt egy bányatelket képeznek, a tárpont lehet a telek részét képező vájnamértékek bármelyikén, anélkül, hogy a többi mértékeket érintené. Az új javaslat intézkedése hasontermészetü, mi azon körülményből önként folyik, hogy ott minimum gyanánt mértékegységek felállitva nincsenek és csak bányatelkekről van szó, — melyeknek határain belül a lelpont bárhova helyezhető.[5])

---

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 140. l. [2]) „B. jav.“ 58. §. [3]) Gränzenstein id. m. 141. l. [4]) „Vollzugsvorschrift“ 55—57. l. [5]) „B. jav.“ 58 §.

46. §.

A vájnamértékek alaptére.

A vájnamérték mindig egyenszögkép határozandó meg; hosszaságának szélességéhezi aránya csak annyiban van meghatározva, amennyiben az egyenszög rövidebb oldalának nem szabad 56 ölnél kevesebbet tennie.[1])

47. §.

A vájnamértékek adományozható száma.

Egy föltárásra rendszerint csak a szabadkutatásra fönntartott számu vájnamértékek (34. §.) adományoztathatnak. Ha pedig a felnyitó pontnak oly fekvése van, hogy abból több, még nem adományozott vájnamértékek méretheznek ki, az adományozástkérőnek szabadságában áll, kő- és barnaszénnél négy kettősmértékig, minden egyéb ásványoknál pedig négy egyszerü vájnamértékig terjeszkedni egy föltárásra.

48. §.

Minden oly adományozás után, mely eleinte nem a 47. §-ban kijelölt teljes mértékben kéretett, a telek törvényes kiegészitése még utóbb is kérethetik, amennyiben azt más vállalkozók időközben szerzett jogai nem gátolják. Az ilyes kiegészités megengedhető volta, azonban akkép nyomozandó ki, mint az uj adományozásé.

1. Jegyzet. A vájnamérték egy egység s mint ilyen területi nagyságára nézve változatlan. E mértéknél szabályszerint kisebb nem adományozható, de a vállalkozó mindamellett nincsen e mértékre szoritva s ha vállalatát jobban ki akarja terjeszteni, egyszerre több mérték adományozását is kérheti, mi (ha az alább ismertetendő feltételek megvannak) meg is adható. A rendes vájnamérték tehát minimum; ennek maximumát azon legtöbb egység képezi, mely egy föltárásra adományozható. A minimumok felállitása: a vállalkozási szabadság korlátolása és azt mindamellett helyeselnünk kell. A törvényhozásnak, mely főleg e téren a nemzetgazdászat elveit szem előtt tartani kénytelen, igyekezetét oda kell irányoznia, hogy a bányaproletárság elterjedése meggátoltassék. A proletárság, — mert joggal annak nevezhetjük az ingatlan és ingó bányavagyon rendkivüli feldarabolását, illetőleg felosztását, — másutt koránsem bir oly káros következményekkel, mint e téren.

---

[1]) V. ö. a 42. §. kapcsában mondottakat. A javaslatban a sarkpontok legnagyobb távolsága van kiszabva: ez 50 öl 50,000 □ ölnyi, 700 öl 100,000 ölnyi és 1000 öl 200,000 □ ölnyi bányatelkeknél. L. „B. jav.“ 85. §-át.

Ezen ökonomiailag káros következményü vagyonállapot legbiztosabb mérve: a vájnatelkek rendkivül kis területe és ebből folyólag részvényvállalatoknál a bányarészvények csekély értéke és nagy száma. Ennek elejét venni csak a bányatelkek minimumának megszabása s a bányarészvényekre vonatkozó megfelelő intézkedés által lehet.[1]) Nem szükség bőven fejtegetnünk, hogy a bányászatnál a rendkivül kis telkek nagyobb kárt idéznek elé, mint a gazdászat más ágánál, mert pl. a föld bármennyire eldaraboltatik is, termőerejét mégis megtartja és legalább mégis haszonnal művelhető, de az ásványtelepek valódi produktivitással csak egy, tervszerü feltárás által aknázhatók ki; ha egy telepre több kis vájnamérték adományoztatik, azonkivül, hogy mindegyikhez költséges művek szükségeltetnek, melyek oktalan tőkepazarlásra vezetnek, még azon veszély is előállhat, hogy a telep többi részei a tervszerütlen művelés miatt többnyire veszendőbe mennek. Csak a nagybani termelés képes a bányászatot hasznothajtó, virágzó gazdászati foglalkozássá tenni, ezt pedig csak nagyobbmérvü bányavállalatok által lehet elérni. Hol a tőkeszegénység áll egyesek útjában, ott a társulás üdvös eszméjének valósitása által lehet és kell segiteni, de a proletárság terjedését főleg ez iparág körül meggátolni és a nagybani termelés elvének lehető érvényt szerezni szükséges. Talán sokaknak érdeke szenvedni fog ezáltal, — de ez épen oly kevéssé szolgálhat érvül, mint amily kevessé dönti meg a kézművesek és fuvarosok sértett érdeke a gyáripar és vasútak hasznosságának igazságát. Ily szempontból a vájnamértékek minimumának meghatározása helyeselhető s az ált. bányatörvény intézkedéseit sokkal czélszerübbnek tartjuk, mint a magyar bányatörvényjavaslat rendelkezését; ez csak a maximumokat szabja meg, melyen alul bármily kis bányatelek adományozható. Ámbár igaz az, hogy a bányaipar nagyobb lendületet és tőkesegélyt csak az általános gazdászati viszonyok javulásától remélhet, mindamellett nem kell felednünk, hogy a vállalkozók vérébe átment kismérvü termelés iránti előszeretet miatt (még ha képesek lesznek könnyü szerrel nagyobb vállalatokba kezdeni) jövőben is a régi szokás fog követtetni. Erre utalni szükséges a bányaiparososztályt, melynek müveletlenebb és szegényebb része önérdekét helyesen felfogni képes nem lévén, társulás helyett kis bányatelkek felkéréséhez és müveléséhez fog fogni. Amint azonban a minimum kérdésében czélszerübbnek tartjuk az ált. bányatörvény intézkedését, mint az új javaslatét, úgy megforditva kell itélnünk a maximum tekintetében. Az ált. bányatörvény ugyanis a maximumot bizonyos mennyiségü vájnamértékben állapitja meg és ezen egységet képező mértékek (bizonyos feltétek alatt) egy adományozásnál többszörözhetők is egészen a meghatározott számig, de a mérték mint egység bonthatatlan. A javaslat ettől eltérőleg megszabja a különféle maximumokat, de a vállalkozó részére nem állit fel kor-

[1]) Az utóbbira nézve l. az alant (140. §.) előadottakat; e kérdésre azonban v. ö. dr. Konek „Statisztikája"-nak (1865) 237. s köv. l.

látokat a mértékegységben, ami igen helyes, mert pl. a vállalkozónak 20,000 □ ölre lehet szüksége és akkor egészen felesleges őt kényszeriteni arra, hogy még 5088 □ ölet vonjon vállalatához. Nézetünk szerint czélszerü volna 10,000 □ ölet minimum gyanánt felállitani rendes telkeknél s maximum-ul azon legnagyobb téreket megszabni, melyek a javaslatban foglalvák. A maximum megállapitásánál ahoz képest, amint az adományozás tárgyát ásványszenek vagy egyéb ásványok képezik (épen úgy mint az ált. bányatörvényben) különbség van a javaslatban is felállitva: kőszénre 200,000, egyéb szabadásványokra pedig 50,000 □ ölnyi legnagyobb tér van megszabva.[1]) A kivételes telkek legnagyobb területére nézve következők állanak: a felsőmagyarországi hossztelkeknél e tér, mely az ásványtelepet vonultában és dülésében kiséri, hosszában 150 ölig, szélességében pedig a vállapoktól a födübe és fökübe nyúló 10—10, összesen (az ér vastagságán kivül) 20 ölre terjed;[2]) az abrudbánya-verespataki megyében adományozható köbtelkek legnagyobb tere 36 ezer köb-ölre,[3]) az erdélyi „aranykerület"- és Zarándmegyében fennálló kistelkek szélessége, magassága és mélysége 15 ölre van szabva, ami azonban a hosszaságot illeti, ez lehet 30 öl és ekkor csorbithatlan, vagy pedig korlátnélküli, mely esetben az ellenmüveletet folytatók összetalálkozásuk esetén a köztelepet megosztják. De ha a köz $7^1/_2$ ölet sem tesz, akkor a korábbi birtokosé.[4])

2. Jegyzet. A szabadkutató részére rendesen egy vájnamérték, ha pedig a telep fekvénye oly mély, hogy csak 50 öles aknával lehet hozzáférni, két mérték van fenntartva, melyeknek hosszoldalukkal kell egymást érinteniök. Egy feltárásra rendszerint csak annyit lehet adományozni, mennyi a szabadkutató részére biztositva van: kérdés már most, hogy a vájnamérték kettőzésére és alakjára nézve ugyanazon feltételek és megszoritások állanak, mik a szabadkutató részére biztositott mértékeknél érvényesek. Ásványszeneknél egy feltárásra rendesen kettős mérték adományozható (mert ennyi van feltétlenül a kutató számára fenntartva), azonban egyéb ásványoknál azon kérdés támadhat: vajjon lehet-e kettős mértéket annak daczára adományozni, hogy 50 öles tárakna a vájnatelken nincs? Miután a 47. §. több mértékből álló vájnatelek adományozását is megengedi, ha t. i. a kimérés a tárpont fekvéséből eszközölhető, — azt állithatjuk, hogy amennyiben a kimérés lehetséges, egy feltárásra kőszénből legalább két mérték adományozható és a 34. §-ra való hivatkozás e tekintetben akadályul nem szolgálhat.[5]) Ennyit kérhet legroszabb esetben a vállalkozó akkor, hogyha a terjeszkedésben korábbi adományozások vagy szabadkutatási igények által korlátolva van, de ha a feltárási pontból akadály nélkül több, még nem adományozott vájnamértéket lehet kimérni (mi abszolut

[1]) „B. jav." 58. §. lit. a), b). [2]) „B. jav." 59. §. [3]) U. a. 60. §. [4]) U. a. 61. §. [5]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg." 141—142. l.

véve, kellő tér létében mindig lehetséges), akkor a vállalkozó kőszénnél 8, egyéb ásványoknál pedig négy mértékre nyerhet tulajdont. E legnagyobb tér adományozása tehát mindig lehetséges: hacsak régibb adományozásból eredő jogok vagy szabadturzási igények nem állanak útjában, azonban szükséges, hogy a telek egyes részeit tevő mértékek összefüggésben álljanak.[1]) Kérdés: hogy midőn a vállalkozó legalább két egyszerü vagy kettős mértéket nyerhet, szükséges-e, hogy ezek hosszoldalaikkal érintsék egymást, azért mert a 34. §-ra történik hivatkozás? A vájnatelek fektetésére nézve fentebb mondottak után erre tagadóan válaszolhatunk.[2]) Ha a vállalkozó kezdetben nem a legnagyobb számu vájnamértéket kérte, ugyanazon vagy más tárpontból mérve később ezt pótolhatja; azonban minthogy ez új adományozásnak tekintetik, mások időközileg szerzett jogait nem sértheti s mindig bányajárással van egybekapcsolva.[3])

49. §.

Az adományozási kérvényeknek: Az adományozási kérvények alakja és tartalma.

a) a kérelmező vagy meghatalmazottja nevét és lakhelyét kell tartalmazniok, s általok sajátkezüleg aláirva lenniök. Ha meghatalmazott folyamodik, a kérvény a szükséges meghatalmazással ellátandó;

b) a feltárás fekvése és minőségének leirását kell előadniok, a földtulajdonos a helyközség és a politikai járásnak, továbbá a felnyitó pont két elmozdithatlan s általánosan megismerhető ponttóli távolságának kijelölésével;

c) a feltárás próbadarabjával kell ellátva lenniök;

d) azon esetben, ha a feltárás kutatás által történt, a kutatóvájás előadandó s egyszersmind kijelölendő, hogy a feltárás a külbevájástól mily mélységben és mily irányban történt. A kérvényező köteles továbbá

e) a felkért vájnamértékek számát és fekvését s az adományozás által viselendő nevet előadni; s végre

f) kijelenteni, vajjon a felkért mértékek önállólag iktatandók-e be a bányakönyvbe, vagy pedig vajjon azok valamely már abba beiktatott műhöz új alkatrészkép csatolandók-e?

1. Jegyzet. Az adományozás által a bányaszabadság tárgyai birtokbavételnek[4]), mit azonban mindig csak a bányahatósághoz e végből beadott kérvény, illetőleg annak elintézése folytán lehet

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg." 144—146. l. [2]) U. a. id. m. 143. l. [3]) U. a. u. o. a 146. l. [4]) Ily értelemben szól a „B. jav." 31. §.

elérni. E kérvény benyujtásától egészen annak adományozás általi ellátásáig régibb bányajogrendszerünkben gyakran évek teltek el;[1]) a jogositványok megszerzésének e stádiuma felkérvény (Muthung) elnevezés alatt ismeretes s az adományozástól elkülönitve szabályoztatván, azt megelőzte s a lelmény biztositására szolgált. Az ált. bányatörvény erre nézve más álláspontot foglalt el s a felkérvények körül előfordult visszaélések megszüntetése miatt ez intézmény helyére a szabadkutatást állitotta fel, a kérvényezési részt pedig az adományozásba olvasztotta;[2]) az adományozási kérvény alaki kellékei és következményei, mik itt tárgyaltatnak, a régi felkérvények egy részének megfelelnek. Az új bányatörvényjavaslat a felkérvény intézményét az adományozástól elkülönitve ismét felállitja s e tekintetben megegyez a porosz bányatörvénynyel, azonban ez intézményt igen helyesen a zártkutatmánynyal egyezteti össze.[3])

2. Jegyzet. Az adományozási kérvény alakjára nézve következőket szükséges tudnunk. A kérvény csak irásban adható be s szóbeli kérelmek el nem fogadtatnak;[4]) az új javaslat ezzel ellenkezően megengedi, hogy a felkérvény (ép úgy mint a kutatási bejelentés) irásban, élőszóval vagy távirat útján legyen beadható. Az irásbeli felkérvény két egyenlő példányban nyujtandó be, különben a hatóság a hiányzó példányt a felkérő költségére leiratja, az élőszóval előadott felkérvényről pedig jegyzőkönyv vétetik fel.[5]) Ami a tartalmat illeti, a javaslatban a felkérvény csaknem teljesen megegyező az ált. bányatörvény rendelkezéseivel: a kérvényező nevének, lakhelyének a felkérvényben is világosan ki kell fejezve lenni, ha pedig meghatalmazott folyamodik másnak nevében, akkor a meghatalmazásnak mellékelve kell lenni, mi ha elmulasztatik, e hiány pótlására a bányahatóság határidőt tüz. Ha a meghatalmazás utólag, de kellő időben érkezik be, akkor a felkérvény a beadás idejétől érvényes, ellenesetben visszautasitandó.[6]) Ugyancsak ily megegyező természetü a javaslat azon rendelkezése is, mely a polgári kerület, község és földbirtokos megnevezését követeli, csakhogy még azt is ki kell fejezni, hogy a tár-, illetőleg lelpont minő művelési ág alatt levő földön van. Ki kell továbbá tenni a lelpont fekvényét ismertető jeleivel s meghatározandó annak távolsága és főiránya két mozdithatlan s felismerhető ponttól.[7]) Ez megfelel teljesen az ált. bányatörvény hasontartalmu intézkedésének (49. §. lit. b)), mely ellen az ált. bányatörvény szerkesztése alkalmával kifogást emeltek: felhozták ugyanis, hogy magas hegységekben, erdős vidékeken és az alpesi tartományokban igen nehéz egy szilárd pontot is találni, ugyanazért

---

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 147. l. [2]) L. fentebb a kutatásnál előadottakat. [3]) L. ugyanazt v. ö. „B. jav.“ 31. és köv. §§-ait. [4]) „Vollzugsvorschrift“ 58. l. 1. pont. [5]) „B. jav.“ 32—34. §§. [6]) „B. jav.“ 36. §. 1. pont és 33. §. v. ö. a 14. §-t, meg az ált. b. törvény 49. §-ának a) pontját. [7]) „B. jav. 36. §. 3. pont.

azt javasolták, hogy ez csak annyiban jelölendő ki, amennyiben lehetséges. A többség azonban a szöveghez ragaszkodott, mert a tárpont kétségtelen helyzetének meghatározását szükségesnek tartotta főleg a vitás kérdések eldöntése végett, egyébiránt valóban alig képzelhető azon eset, hogy két mozdithatlan pontot bárhol levő tárpontra nézve találni ne lehetne; mindössze is talán egyik vagy másik kissé távolabb esik, ami azonban akadályul nem szolgálhat.[1]) Ezen helyes okok nyomán a két mozdithatlan pontnak kijelölése törvénybe iktattatott s a javaslatban is benntaláljuk — szintugy, mint az adományozandó nevének kifejezésére vonatkozó kötelezettséget.[2]) Ami a feltárás próbadarabját illeti, ennek gyakorlati jelentősége az ált. bányatörvényben sincs s az mindössze is a régi felkérvény ünnepélyes alakiságának, a jelképes átadásnak (traditio symbolica), mint bányászati szokásnak átvételéül tekintendő,[3]) miért is a javaslat azt teljesen mellőzi s csak a felkérvény tárgyát képező szabadásvány megnevezését kivánja.[4]) A felkérvénynek vagy adományozási folyamodványnak alaki és tartalmi szabálya a legtöbb bányajogban az előadottakkal hasontermészetü,[5]) csupán a franczia bányatörvény nem fektet különös súlyt erre, ami különben teljes összhangzásban áll a franczia bányajogrendszer azon elvével, mely a bányatulajdon szerzésének súlypontját nem a találó felfedezésére és felkérvényére, hanem a hatóság határozatára helyezi.[6]) Az adományozási kérvény szabályozására egy miniszteri rendelet bocsáttatott ki, mely mindenben összhangzik a most előadottakkal, csakhogy még azt követeli, hogy a kérvényező kimutassa: 1) minő állapotban szándékozik termelékét forgalomba hozni, 2) honnét szerzi üzletéhez a szükséges gyúanyagot?[7]) E két követelmény főleg verseny esetén igen fontos, mert a hatóság annak javára dönti el az adományozást a versenyzők között, ki a fentebbiekből megitélhetőleg olcsóbban és hasznothajtóbban képes bányászatilag termelni.

3. Jegyzet. A kérvény benyujtásának azon következménye van, hogy a felkért terület a felkérő részére biztositottnak tekintendő. E következmény azonban csak akkor áll be, hogyha a kérvény minden tekintetben szabályszerü, sőt a javaslat érvényét — az alaki és tartalmi követelményektől eltekintve — világosan attól teszi függővé, hogy a felkérő a szabadásványt a megjelölt lelhelyen a felkérvény beadása előtt valósággal megtalálta legyen s hogy birtokbavételének mások korábban szerzett joga ne álljon útjában. Ha a találás ideje iránt kétség támadna, azt a felkérő a bányajárás alkalmával igazolni tartozik.[8]) Az ált. bányatörvény szerint pedig az adományozási kérvény

[1]) Scheuchenstuel: „Motive“ 169—172. lapj. [2]) „B. jav.“ 36. §. 4. pont. [3]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg“ 148—149 l. Hol a feltárás nem kutatás, hanem más véletlen munkálat, pl. kútásás következtében történt, ott a külbevájás mélységének és irányának kijelölése nem szükséges. [4]) „B. jav.“ 36. §. 5. pont. [5]) Például a porosz b. törvény 14—17. §§.-aiban. [6]) L. Achenbach id. m. 233. l. [7]) „Instruction“ (1810. aug. 3.) [8]) L. „B. jav.“ 38. §-át.

érvénye attól függ, vajjon a feltárás oly mérvü-e, hogy a vájástérdemlőséget abból meg lehet itélni? Ha az alak és tartalom hiányos a kérvénynél, akkor kérdés támad aziránt: 1) mi történjék az ily hiányos kérvényekkel? és 2) ha pótlással ellátva ismét benyujtatnak, az előjog mely időponttól számitandó? Az alany és tárgy fel nem ismerhetésének hiánya miatt a felkérvény pótlás végett visszautasitandó még pedig feltétlenül, egyéb kisebb, de a szemlénél el nem intézhető hiányok pótlására pedig 8 napi meg nem hosszabbitható határidő tüzetik; első esetben a kérvényező előjoga a javitott kérvény ujolagos beadásának időpontjától, második esetben pedig, ha a pótlás kellő időben megtörtént, a kérvény beérkezésétől számittatik.[1]) Természetes, hogy ha a pótlás elmulasztatik, a kérvény nem érvényes.[2]) A javaslat ettől annyiban tér el, hogy a felkérvényt semmi esetben sem kivánja visszautasittatni, hanem 8 nap alatti pótlást rendel, minek elmulasztása a felkérvényt érvénytelenné teszi, de a hiány pótlása, kivéve ha ez az adományozandó bánya nevének elhallgatásából ered, mások ellen csak a pótlás beadásának idejétől ad előjogot.[3]) A bármily alakban beadott, de érvényes felkérvény másolatát köteles a bányahatóság az érkezési idő feljegyzésével a felkérőnek kiadni.[4]) Az ált. bányatörvény hiv. utasitása szerint a bányahatóságok minden, még a visszautasitott kérvényekre vonatkozólag is feljegyzést tartoznak vezetni; minden kérvény számára lap nyitandó, hol az érkezvény ideje feljegyeztetik s minden ezen kérvény folytán létrejött és azon ügyre vonatkozó esemény, bányajárás, czövekelés stb. bevezettetik.[5]) A javaslat szerint a felkérvény, mely épen úgy átruházható, mint a zártkutatmány,[6]) a bányahatóságok által épen oly módon a feljegyzési könyvekbe igtatandó, csakhogy a jegyzékbevételnek a nap és óra pontos megjelölésével kell történni, hogy a beadás elsősége iránt kétség ne támadjon.[7])

50. §.

Fekvési térkép.

A feltárás fekvéséről egy a kültért is előadó térkép, egy bécsi hüvelykre negyven ölnyi mértékarány szerint, két példányban előterjesztendő, s ezen térképek egyikébe a folkért vájnamértékek számának és fekvésének be kell jegyezve lennie. Ezen térképek az adományozási kérvénynyel együtt nyujtathatnak be, ezeknek azonban a kért adományozás megengedhető volta iránt a helyszinén teendő nyomozás, azaz a bá-

[1]) „Vollzugsvorschrift“ 58. l. 2—3. pontjai. V. ö. Gränzenstein 150—151. l. [2]) Ugyanigy a „B. jav.“ 37. §. [3]) Ugyanaz a 37. §-ban. [4]) U. a. a 35. §-ban. [5]) „Vollzugsvorschritt“ 58. l. 4. pontjában. V. ö. ugyanannak 181. lapon levő mintáját. [6]) „B. jav.“ 43. 29. §§-ai. [7]) U. a. 44. 44. §§-ai. Ugyanigy a franczia bányatörvény, csakhogy ott a kérvény még ki is hirdettetik, hogy a versenyezni szándékozók értesülést nyerhessenek. Art. 22. 25. 26.

nyajárás (54. §.) előtt nyolcz nappal be kell nyujtatniok, ellenkezőesetben az adományozási kérvény hatályosságát veszti.

Jegyzet. A fektetési térkép tagadhatatlanul sok költségbe kerül, miért is a törvénykönyv szerkesztése és reviziója alkalmával e szakasz ellen több ellenvetés tétetett. Többen azt hozták javaslatba: hogy a kötelező mértékarány (Massstab) mellőztetvén, kinekkinek szabadkéz legyen engedve s a térképet utólag, sőt a bányajáráskor is be lehessen nyujtani, továbbá hogy a térkép felvételét a bányamérnökök és hatósági közegekre kellene bizni, sőt szegényebbb vállalkozóknak vagy csekélyfontosságu vállalatoknál azt el is lehetne engedni. Ezen és hasontermészetü ellenvetések[1]) és javaslatok daczára a többség a szerkezet megtartása mellett nyilatkozott. Ha tekintjük, hogy a szabatos fektetési térkép legbiztosabb eszköz a kérvényben leirt s a bányajáráskor megszemlélendő feltárás azonosságának beigazolására,[2]) ha tekintjük, hogy e térképek szolgálnak a bányatulajdon telekkönyvi rendezésének alapjául, akkor a jogbiztonság érdekében a térképek létét és egyöntetüségét csak helyeselnünk lehet; ami pedig a szegényebb vállalkozók fenyegetett érdekét illeti, ez ellen a bányamegyei alapszabályok felállitása által teljesen gondoskodva van.[3]) Különben a fekvési térkép kötelező volta mellett itt felhozott érvek abszolut igazságot rejtenek magukban, azért a porosz és franczia bányajogokban egyaránt megtaláljuk ez intézményt; ez utóbbi szerint, a mértékarány törvényes meghatározásának figyelembentartása mellett, a vállalkozó önköltségén köteles azt a bánymérnökkel készittetni vagy legalább verifikáltatni s a präfekt által hitelesittetni. A térképnek három példányban kiállitva s a felszintet szabatosan előtüntetnie kell (un plan régulier de la surface).[4]) Ezek után igen természetesnek találjuk, hogy az új bányatörvényjavaslat ragaszkodik a fekvési térképek kötelező készitéséhez s annak egyöntetü alakjához pedig bányaiparosaink részéről ez mellőzhető tehernek tartatik.[5]) E felfogás tévesvolta az előadottakból kitünik. A javaslat azonban szabályszerü térképet csak siktelkek felkérvényénél követel; ennek két példányban és oly arányban kell készülve lenni, hogy 40 öl egy bécsi hüvelyknek megfeleljen, továbbá szükséges, hogy rajta a bányatelek határai, fekvése, a két mozdithatlan és a lelpont, meg a tájékozásul szükséges delejvonal kitétessék.[6]) Ha azonban a vállalkozó hossztelket, köbtelket vagy pedig kistelket kér adományoztatni, nem köteles ugyan fektetési térképet mellékelni, de ki kell jelölnie a telek fekvését és a lelpontot minden kellékeivel együtt.[7]) Az ált. bányatörvény rendeletéhez képest, ha a fektetési térkép kellő időben, vagyis 8 nappal a bányajárás előtt be nem nyujtatik, az adományo-

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 169. l. [2]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 150. l. [3]) L. Scheuchenstuel: „Mottve“ 172—174. l. [4]) „Code des mines“ art. 30. [5]) L. „B. jav. indokolásának“ 9. l. [6]) „B. jav.“ 39—40. §§-ai. [7]) L. „B. jav.“ 59—61. §§-ait. V. ö. a 36. és 39. §§-t.

zási kérvény hatályát veszti; ha a térkép rendkivül hiányos, úgy hogy rendeltetésének meg nem felel, akkor pótlás, illetőleg javitás végett visszautasitandó s úgy tekintetik, mintha be sem nyujtatott volna. Kisebb hiányoknak, vagy a térkép nem kellő számban lett benyujtásának nem lehet ily következménye, mert azok pótlása részben a bányajárás alkalmával, részben pedig azt megelőzőleg eszközölhető. A javaslat szerint következő intézkedés áll: ha a felkérvény beadásakor a kötelezett térkép csatolása elmulasztatott, az 6 hét alatt pótolható vagy a hatóság ennek (a vállalkozó költségén) hites bányamérnök általi készitésére megkérhető, de ha a vállalkozó ezt tenni elmulasztja, a felkérvény érvényét veszti. Ha egy példány hiányzik, azt a bányahatóság a felkérő költségére elkészitteti.[1] A fektetési térképen megjelölt határok között, az adományozás bekövetkezteig a siktelkek fekvését meg lehet változtatni.[2]

51. §.

Az adományozási kérvények elkülönitése.

Minden adományozásért külön kérvény nyujtandó be. Ha azonban az egyidejüleg benyujtott kérvények a folkért vájnamértékek tekintetében egymással kapcsolatban vannak, úgy megengedtetik azokra nézve egy közös fekvési térképet (50. §.) nyujtani be.

Jegyzet. Ha a kérvényező több adományozást foglalna egy kérvényben össze, kérvénye ugyan visszaszármaztatik, azonban az elkülönités foganatositása elsőségi jogainak érvényét a halmozott kérvény beérkeztétől biztositja.[3] Minden külön kérvény külön tárgyalás és ellátás alá vételtik s mindegyik kérvényre önálló adománylevél állittatik ki.[4] Az elkülönités szabálya alól kivételnek van helye a szintén adományozás tárgyát képező határközegeknél (Überscharen); azonban az ily kérvény elintézésénél a határközegekre érvényes szabályokat (42—75. §§.) figyelembe kell venni s annak adományozása a fővájnatelekkel egy okmányban csak akkor foglalható egybe, ha a határközeg az adományozott vájnatelek által teljesen zárolva van, vagy pedig a szomszéd bányabirtokos által arra igény nem támasztatik. A kérvények mindig azon bányakapitánysághoz nyujtandók be, melynek közvetlen vagy közvetett hatósága alá helyezett területen

---

[1]) A térképre vonatkozó hiány a rendelet értelmében pótolva van, akkor a felkérvény érvénye a beadástól számitandó. L. „B. jav.“ 41. V. ö. a 40. §-t. [2]) A felkérvény érvénye alatt a felkért terület zárva van (41. §.) és az adomány megnyeréséig eszközlött feltárási munkálatok kutatási munkálatokul tekintendők, melyekre a zártkutatmány szabályai alkalmazandók. A felkérvény érvénye pedig a szabályszerüen kiállitott kérvény beadásától, illetőleg az arra vezetett hatósági feljegyzéstől kezdődik Ez időpont szerint itélendő meg az ugyanazon lelményre vonatkozó felkérvények közötti elsőség. L. „B. jav.“ 42—46. §§-ait. [4]) L. Gränzenstein id. m. 151. l. [5]) „Vollzugsvorschrift“ 59. l.

a feltárás fekszik; lehet ugyan a közvetett hatósági területen levő feltárásokra vonatkozó kérvényt az illető bányabiztosnál is benyujtani, ez azonban az érkezvény pontos feljegyzése és a beadvány szabályszerü beigtatása után köteles azt az első póstával a bányakapitánysághoz küldeni.[1]) A külön benyujtott, de a vájnatelkek összefüggése miatt kapcsolatban levő kérvényekhez lehet közös fektetési térképet mellékelni, minek czélja a felesleges kiadások megkiméléséne méltánylásában rejlik.

52. §.

Több kérvényezők közül, a vájnatelek kiterjedésének és fekvésének a törvényes határozatok szerinti választására nézve előjog azt illeti, kinek adományozási kérvénye előbb nyujtatott be a bányahatóságnál. Több kérvényező közötti előjog.

53. §.

Az ugyanazon vájnatelekérti oly különböző kérvényezők, kiknek kérvényei ugyanazon napon jutnak a bányahatósághoz, a vájnatelket, ha annak felosztása iránt egymással meg nem egyezhetnek, közösen kapják.

Jegyzet. Azon eset, hogy egy és ugyanazon bányatelek adományozását többen kérjék, ritkán jöhet elő, mert a szabadkutatási intézmény felállitása folytán az adományozást rendszerint a feltárási munkálatokat biztositó zártkutatmány meg szokta előzni az adományozási kérvény beadását; a szabadturzási kör határain belül pedig a turzónak bizonyos tekintetben előjoga van. Hogy ugyanazon telekre többen kérjenek adományozást, az ép oly ritka eset, mint az, hogy ugyanazon nap adassanak be a kérvények. Gyakoribb lehet azon eset, hogy a különböző kérvényezők által kért mértékek egyes részei összeesnek, vagyis részben egymást fedik. Az ált. bányatörvény most emlitett §§-ai legtöbbnyire ily kérdések elintézésében nyernek gyakorlati alkalmazást. Ha a folyamodók különböző napon adták be kérvényeiket, akkor az elsőség azon sorban van megállapitva, amint a folyamodványok beérkeztek s mindegyik következő csupán annyiban élhet a vájnatelek fekvésére vonatkozó választási jogával, amennyiben azt az előző joga nem korlátolja; az egyidejüleg azaz egy napon beérkezett s egy bizonyos területre vonatkozó több kérvény folytán, hacsak a felek másként nem egyeznek, a felkért terület a folyamodóknak közösen adományozandó. Ha a szóban forgó terület alakja s nagysága olyan, hogy abból egy szabályszerü vájnamértéket sem lehet kimérni, ami pedig gyakran szokott megtörténni, akkor a ha-

[1]) „Vollzugsvorschrift“ 59—60. l.

tárközegre érvényes szabályok tartandók szem előtt.[1]) Az itt vázolt s az elsőséget összeütközés esetén meghatározó szabályoktól a javaslatnak természetszerüen el kell térnie. A javaslat szerint a zártkutatmány érvényben maradna ugyan, azonban nem volna szükségkép kötelezve a vállalkozó és az azzal járó előnyöket élvezni s jogában állana a közönséges kutatás közben vagy véletlenül tett felfedezés után azonnal felkérvényt adni be; részint a véletlen lelmény, részint a kizárólagosságot nem nyujtó közönséges turzási munkálatok folytán felkérvényt lehetvén beadni, az összeütközések egy és ugyanazon terület adományozása végett beadott felkérvények között e szerint gyakran előfordulhatnak. Ugyanazért a javaslat a közösséget igen helyesen mellőzve, a valóságos lelmény feltéte mellett az elsőség megállapitását a felkérvény beérkeztétől teszi függővé. Mint fentebb emlitettük az irásban, szóval vagy távirat útján a bányahatósághoz bejelentett felkérvény okmányára az érkezés napja és órája akként jegyeztetik fel, hogy az elsőség iránt kétség nem támadhat; e feljegyzett időponttól számittatik az elsőség több, ugyanazon ásványlelményre vonatkozó felkérvény között.[2])

54. §.

Bányajárás.

Minden adományozást az annak megengedhetősége iránt a helyszinén teendő nyomozásnak, a bányajárásnak kell megelőznie. Ennek feladata: a) az előadott ásványföltárás létezését s annak vájástérdemlőségét a 44. §. határozatai szerint kétségen kivül tenni; b) megvizsgálni, vajjon s mily változtatásokkal adományoztathatik a felkért telek a felkérőnek, korábban szerzett jogok sérelme nélkül, mihez képest különösen a szomszédos szabadkutatóknak, kiket vájnatelkük választásának előjoga illet (36. §.), az egyelőre kimérendő; c) minden köztekintetbeni és az érdeklett földbirtokosokhozi viszonyokat kinyomozni; d) a fekvési térképet megvizsgálni, s azt, ha szükségesnek találtatik, kiegésziteni és megigazitani.

1. Jegyzet. Bányajárás (Freifahrung) alatt azon a helyszinén eszközölt tiszti nyomozást értjük, melynek czélja a kért adományozás feltételeit és ténykörülményeit megállapitani.[3]) A „Freifahrung“ (bányajárás) kifejezés a cseh bányarendeletből ered. Ha valaki valamely „felhagyott“ bányát kérvényezett, két esküdt azt megszemlélte s ha ennek folytán kiderült, hogy abban a három utolsó munkaszak alatt

[1]) L. Gränzenstein: „Das allgem. öst. Bergg.“ 152. l. [2]) L. „B. jav.“ 46. §-át. V. ö. ugyanannak 34. §-át. [3]) L. Wenczel: „Magyar-erdélyi bányajog“ 119. l. A bányajárástól különböző perbeli és perenkivüli szemléről alantabb. L. „Orszb. értek.“ 47. §-át.

nem dolgoztak („die Zeche durch drei Schichten unbelegt geblieben war"), akkor szabadon adományozhatónak nyilvánittatott s a felkérőre szállott. A Ferdinánd- és Miksa-féle bányarendtartások szerint ettől eltérőleg a felkérő a bányaadományozhatást 14 nap alatt volt köteles bizonyitani s az ellenbizonyitás foganatositására ugyanily idő tartatott fenn; ez eljárás „Weisung" (bizonyitás) elnevezéssel jelöltetett. Később azonban azon országokban is, hol a Ferdinánd-féle bányarendtartás volt érvényben, minden helyszini nyomozásra a „bányajárás" kifejezés kezdett használatba jöni, még pedig később nemcsak az elhagyott bányák, hanem az új vállalatok adományozása végett benyujtott felkérvények folytán foganatositott szemlékre is. Az igy általánossá vált kifejezés azután a bányatörvénykönyvbe is átvétetett s a hazánkban régebben divatos „bányamesteri szemle" (bergmeisterlicher Augenschein) kifejezés helyébe állittatott.[1]) A bányajárásnak költséges volta miatt sok ellenzője van; mindamellett azt eltörölni nem lehet. Fentebb bővebben kifejtettük,[2]) de különben a bányatulajdonszerzés természetéből is önként folyik, hogy annál hatósági beavatkozás szükséges, e hatósági közbelépés pedig rendeltetésének a helyszinén eszközölt nyomozás vagyis szemle által fog legjobban megfelelni. A bányajárás czélja: a jogrendezés és a birtokbavétel oly szabályozása, mely a szerzőnek, a telektulajdonosnak és a szomszédoknak egymás irányában fennforgó viszonyait tisztázza. A franczia bányajognak e tekintetbén eltérő intézkedései nem nyujtanak követésreméltó példát, ellenben a többi bányajogok közül pl. a porosz szinte megtartá a bányajárás jogintézményét.[3]) A magyar bányatörvényjavaslat következő okokat tartja szem előtt: az adományozás elnyerésére szükséges, hogy valamely szabadásványnak természeti telepén való feltalálása valóban igazoltassék, ezen igazolás pedig másképen nem történhetik, mint a lelménynek a helyszinen való megmutatása által; továbbá a bányaszemlének feladata, hogy azon pont vagy pontok fekvése, melyek a bányatelkek fektetésének alapjául szolgálnak, felmérés által ugy határoztassanak meg, hogy azok mindenkor fellelhetők legyenek, azonfelül szükséges a felkérvény által jogaikban talán sértett érdeklettek kihallgatása, az ebből származó vitás kérdések pedig legtöbb esetben csak a helyszinén történt vizsgálat alapján dönthetők el. Miután végre a fekvési térkép megvizsgálása, kiegészitése és helyreigazitása is, mint a bányabirtok biztositásának nélkülözhetlen tényezője, szinte csak a helyszinén történhetik, a bányaszemlével összekötött teher vagy áldozat teljesen igazoltnak tekintendő.[4]) Ezen indokok alapján a javaslat a bányajárást fenntartja, kimondván: hogy a felkérvényt követi, az adományozást pedig mindenkor megelőzi a „hivatalos szemle."[5]) Az elnevezés, mit a

---

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg." 153. l. [2]) L. fentebb a regálkérdésnél (3, §.), továbbá a kutatásnál (20. §.) előadottakat [3]) V. ö. dr. Achenbach: id. m. 222—224. l. [4]) L. „B. jav. ind." 9. l. [5]) „B. jav." 47. §.

javaslat kasznál, valószinüen a régi magyar jogban divatozott „bányamesteri szemle“ kifejezésből van származtatva.[1])

2. Jegyzet. Azon tiszti cselekmények, mik a bányaszemlénél és annál, mi azzal egybefügg — előfordulnak, két csoportra osztályozhatók, ugymint: 1) a küldöttség, 2) a hatóság tiszti cselekményeire. A kiküldött hivatalos személy tiszti cselekménye a szoros értelemben vett szemle foganatositása és az arról szóló jelentés tétele, a bányahatósághoz pedig a szemle meghirdetése, müértők meghivása és a kiküldött jelentése folytán való határozás tartozik.[2]) E szakasznál csak a kiküldött tiszti cselekményeiről emlékezünk meg, a bányahatóság funkcióinak tárgyalását a következő §§-ra hagyván. Költség és időkimélés okából a bányaszemléket oly módon lehet berendezni, hogy több egymásután ugyanegy körút alkalmával tartassék meg,[3]) azonban az ügy elintézését ez oknak annyira késleltetnie nem szabad, hogy e miatt a kérvény beadásától a szemle megtartásaig 6 hónál több teljék el,[4]) sőt a vállalkozónak szabadságában áll az igy kitüzött határidő megröviditését és a szemle további megtartását is kérelmezni, ha a látszatból kitünik, hogy a késedelem reá nézve hátrányos; de a határidő időközi megröviditéséről a meghivottakat, érdekelteket értesiteni szükséges.[5]) A kitüzött határnapon a hatóság küldötte (bányabiztos) a meghatározott órában a helyszinen megjelenvén, ott feladatának teljesitéséhez fog. Az ásványfeltárás létezésének és azonosságának konstatirozása után a vájástérdemlőség kérdésének megállapitása veszi igénybe figyelmét s itt azon körülményeket kell alaposan megvizsgálni, mikből kedvező vagy kedvezőtlen eredményt lehet következtetni. A vájástérdemlőség mindig relativ természetü kérdés s e tulajdonságot alanyi meg tárgyi okok határozzák meg. Az alanyi okok rendszerint nem képezhetik nyomozás tárgyát s csak annyiban jőnek tekintet alá, amennyiben kitünik, hogy a tulajdonszerzés mellékczélja csak a tér kizárólagosságának megnyerése vagy szédelgő üzérkedésből áll, — ellenben a tárgyi okok szorgos figyelemmel vizsgálandók. A feltárt asványtelep mennyisége és minősége (quantum et quale), a kinyerendő ásványok használati meg csereértéke, a müvelést, termelést és fogyasztást előmozditó vagy hátráltató tényezők, ugymint: a vidéken uralkodó munkabér, a gyúanyag ára, vizbőség, a közlekedési eszközök állapota stb. mind alkalmas támpontot nyujtanak e kérdés eldöntésénél.[6]) Továbbá feladata a

[1]) V. ö. a jegyz. elején mondottakat. [2]) L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ Prága, 1870. 160—162. l. [3]) A javaslat szerint: minden felkérvény felett ugyan külön szemle tartandó, de egy vidéken egyidejüleg ily módon több felkérvény is elintézhető, csakhogy a szemlék sorrendjét a felkérvények beadványi sorrendje határozza meg. „B. jav.“ 48. §. Ez ugyan igazságos, de nem egészen helyes, mert sok esetben nagy idő és pénzvesztegetéssel járhat. [4]) „Vollzugsvorschrift“ 43. §. 5. pont, 61. l. [5]) „Vollz.“ 43. §. 7. pont, 62. l. [6]) L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 163. lapj. V. ö. alantabb a bányajárási jegyzőkönyv mintáját, mely ez okok figyelembevételét gyakorlatilag tünteté elé.

kiküldöttnek a telekkérdés és szomszédjogok tisztábahozatala s itt arra kell törekednie, hogy a nehézségek mellőztessenek és kiegyenlittessenek, ha pedig ez nem sikerülne, az akadály létét oly tisztán kell feltüntetnie, hogy annak folytán az adományozást megadni vagy megtagadni: röviden a kérdés felett dönteni lehessen.[1]) Végül ha a köztekintetü aggályok kinyomozásából kitünik, hogy az adományoztatni kért terület nincs a turzás alól kivett helyen, hogy semmiféle magánépitmény, középület, út, erőd, vasút, vizigát stb. a bányanyitás által fenyegetve nem lesz s politikai okok gátul nem szolgálnak, akkor e körülmény kideritése után a szükséghez képest a térképet kijavitja vagy helybenhagyja.[2]) Az e szakaszban és e jegyzetben előadottakkal főbb vonásaiban megegyez a magyar b. javaslat rendelete is. A bányahatósági biztosnak feladatául van tüzve: 1) az ásványlelmény tényleges létezéséről meggyőződést szerezni; 2) a lelpont fekvését felmérés által is meghatározni akként, hogy az mindenkor biztosan megállapitható legyen; 3) az adományozandó bányatelek fekvését és alakját a felkérő kivánságához képest megállapitani; 4) a fektetési térkép helyes voltát megvizsgálni, hiányait kiigazitani s ha a felkérvényhez térkép nem csatoltatott (39. §.), ezen térképet elkésziteni; 5) megvizsgálni, vajjon a felkérő által kivánt bányatelki határozások szomszéd érdekeltek korábbi jogainak sérelmesek-e s ez esetben a helyreigazitást a felek beleegyezésével megkisérteni; 6) a köztekintetek iránt felmerülő kérdéseket s a felkérő minden viszonyait a föld tulajdonosával vagy más érdekeltekkel tárgyalni.[3])

3. Jegyzet. A hatósági kiküldött a foganatositott szemléről jegyzőkönyvet köteles felvenni s abba köteles mindent bevezetni, mi a szemle alatt magát előadta. A bányajárási tényhez sem irásbeli, sem szóbeli utólagos nyilatkozatok a felek által nem csatolhatók.[4]) A banyajárás ügymenetét gyakorlatilag és példa alakjában legjobban tünteti elő a szemlejegyzőkönyv, melynek következő alakja van: Bányajárási jegyzőkönyv, mely fölvétetett B.-Patakon, 1870. május hó 24-én, Geley József tótfalusi lakos és részestársai által f. é. 24. sz.-hoz benyujtott kérvény következtében, a szabadkutatással eszközlött kitárásra szorgalmazott két egyes vájnamérték adományozása tárgyában, a b . . . i m. k. bányakapitányság $^{300}/_{870}$. sz. a. kelt végzése folytán. Jelenvoltak: N. N. kiküldött bányabiztos, Geley József mint részestársainak képviselője, továbbá Péterfy Károly szomszédos bányabirtokos és Pap Mihály b.-pataki lakos. Alulirt kiküldött bányabiztos a fentirt napon reggeli nyolcz órakor a helyszinén megjelenvén, a feltárás megszemléléséhez fogott, mi következő eredményt tüntet elő: az adományoztatni kért telek határain belül fekvő s a térképen is megjelölt feltáróalagban sárgás, agyagos,

[1]) L. „Vollzugsvorschrift“ 44. §. 62. l. [2]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 156. l. V. ö. az „Ált. b. törvény“ 17—18. §. [3]) „B. jav. 51. §. [4]) „Vollzugsvorschrift“ 62—63. l.

középminőségü s minden összefüggés nélküli vasércz jő elé, melyből, mint a hányán látható, már nehány száz mázsa termeltetett is. Bár e vasércz csak középminőségü, mindamellett tekintve azt, hogy e vidéken a bányamunkabér igen olcsó, hogy jobb pontbeli érczekkel a vaskohók közelségénél fogva haszonnal dolgozható fel, vájástérdemlősége kétségbe nem vonható s mivel $2^1/_2$ öl térről 5 köböl középjóságu vasérczet várhatni, a helyi viszonyok kellő figyelembevételével a bányahatár becsértéke 2000 frtra tehető. Ezután Péterfy Károly szomszéd bányabirtokos hivatott fel netaláni kifogásainak előterjesztésére, mivel azonban kijelenté, hogy a felkért bányateleknek a térkép szerinti adományozása korábban szerzett tulajdoni jogait nem sérti, e tekintetben további intézkedés szüksége fel nem merült s a köztekintetü aggályok nyomozása megkezdetett; miután pedig kitünt, hogy az adományoztatni kért telek határai a kivett helyektől kellő távolságban fekszenek s semmi politikai ok, mi az adományozást gátolhatná, nem merült fel, a földbirtok kérdésének tisztábahozatala vétetett tárgyalás alá. E kérdés azáltal lett elintézve, hogy Pap Mihály b.-pataki lakos, kinek beigazolt telektulajdonán terjed el a vájnatelek, egy felmutatott s alább másolatban is előterjesztett adásvevési szerződés szerint a telket Geley József és részestársainak tulajdonába bocsátotta. Az adományozás megengedhetősége iránti nyomozás ekként sikerrel befejeztetvén, a kérvényhez mellékelt térkép a telekkel egybehasonlittatott s megvizsgáltatott; a fektetési térkép alakja ellen semmi kifogás sem merült fel, mert az a bányatörvény által előirt szabályoknak mindenben megfelel s a szomszédok korábban szerzett jogait nem sérti, miért is a felkérő kivánságához képest a bányatelek kiczövekelése a végbevitt előmunkálatok és a fektetési térkép nyomán a bányatörvény 65. §-a értelmében azonnal megkezdetett s következően foganatositatott. Az *a* északnyugati sarkpont, a bedőlt aknától 12590″-ra 3 óra 5° irányban, az „Endre“ erdőség egy régi szénégető helyén; a *b* északkeleti sarkpont a „Flóra“ nevü kaszálló szakadékos partocskáján, az elsőtől 6 óra szerint 112 ölre; innen a *c* azaz délkeleti pont szinte azon kaszálló lapályhelyén ismét 112 ölnyire 12 óra irányban; végre a *d* vagyis délnyugoti sarkpont az emlitett erdőben levő „Mohos“ szirt tövében ugyancsak 112 ölre 18 óra szerint tüzetett ki. Mind a négy ponton egy 3 láb mélységü gödör ásatott, melyekbe alól gömbölyüre perzselt, felül pedig 4—5 láb hosszuságban négyszegletüre faragott s bányászjelvénynyel (keresztbe tett két kalapács) ellátott tölgyfaoszlopok ásattak. Ezen czövekelés ellen senki kifogást nem tevén, Geley József részestársai nevében ismételve kijelenté, hogy a felkért bányatelket, mint az ugyanazon társulat tulajdonát képező „Jézus segits“ bányatelek járulékát óhajtja telekkönyveztetni (ált. b. törv. 49. §. f) és 111.); ezzel a b.-pataki községelőljáróság felhivatván, hogy a beásott oszlopok elmozditási vagy rongálási tilalmát szokott módon hirdesse meg, a jegyzőkönyv berekesztetett s aláiratott. Kelt mint fent. (Következnek az aláirások.) Az igy befejezett jegyzőkönyvet, melyben az adomá-

nyozhatás iránti vélemény nyiltan kifejezendő, a hatósági kiküldött jelentés kiséretében a bányakapitánysághoz beterjeszti. A jelentéshez a jegyzőkönyvön kivül a költségjegyzék is melléklendő,[1]) melynek tételeit a kiküldött hivatalnoknak s a netalán meghivott szakértőknek stb. fuvar és napdijaik képezik; a költségek megállapitása ugyanis nem a kiküldött bányabiztos hatásköréhez tartozik.[2]) A bányakapitányság a költségek előlegezését is kivánhatja.[3])

55. §.

Annak közhirrététele.

Minden bányajárás, az adományozási kérvény lényeges pontjainak elősorolásával előbb kellő időn át nyilvánosan közhirré teendő.

Jegyzet. A szemle meghirdetése a bányajárást elkészitő azon hivatalos intézkedés, melynek gyakorlása a bányakapitányság hatásköréhez tartozik.[4]) A szemléhez meghivandók: a b. kapitányság által ismert kutatási jogositványnyal és bányatulajdonnal biró oly egyének, kiknek kutatási köreik vagy vájnamértékük az adományozandó bányatérrel határosak; hasonló meghivás küldendő minden földbirtokosokhoz, kik bármi tekintetben érdekelve lehetnek az adományozás által.[5]) Ha pedig más közigazgatási hatóságok is érdekelve volnának a tárgyalás által, úgy átiratilag ezek is meghivandók;[6]) különösen oly esetben, midőn valamely középület vagy vasút közelében fekszik a felkért bányatelek,[7]) szükséges a bányahatóságnak a politikai hatóságokkal érintkezésbe tennie magát.[8]) Ami pedig a közhirrététel módját és alakját illeti, az következő: A z—i m. kir. bányakapitányság részéről közhirré tétetik, hogy Pálosi Miklós kornai lakos s bányaiparos az ezen m. kir. bányakapitánysághoz 4 egyes vájnamérték adományozása iránt $^{71}/_{869}$. sz. a. kérvényt nyujtott be; az adományozási kérvényből és az ahhoz mellékelt fektetési térképből láthatólag, a felkért bányatelek Erdélyben Hunyadmegye f—i járásában a zsily-i bányamegyében Petrozseny község határában terül el. Az adományozandó feltárás a petrozsenyi erdőben, 18 hüvelyk

[1]) L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 164. l. [2]) Ausztriában a költségek megtérítése szinte a bányakapitányságok hatásköréhez tartozik; az 1868-ban julius 1-én a bir. kormánylap 109. számában közzétett miniszteri rendelet a szakértők dijaira nézve ezt részletezi illetőleg módositja és a „Vollzugsvorschrift“ 114. §. 4. bekezdésén némi változást tesz. E rendelet a magyar birodalomban nem lévén érvényes, a régibb gyakorlat most is fennáll. [3]) „Vollzugsvorschrift“ 119. §. 145. l. [4]) L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 161 l. [5]) L. „Vollzugsvorschrift“ 43. §. 1—2. pontját. Ugyanily módon intézkedik a magyar bányatörvényjavaslat is. A szemlére kitüzött határnap a felkérővel közöltetik, azonfelül tartozik a bányahatóság e határnapot minden szomszéd érdekelttel, akár kutatmányos, akár bányatelkes, akár felkérő, valamint a községi és közigazgatási hatósággal is avégett tudatni, hogy ez a kérdéses földtulajdonost vagy más érdekeltet a szemle felől tudósitsa. „B. javasat“ 49. §. [6]) „Vollzugsvorschrift“ 43. §. 4. pont. [7]) Erre nézve l. az 56. §. magyarázatát. [8]) 1859. miniszteri rendelet, bir. kormánylap 25. számában.

vastag ezüsttartalmu ólomérczre, egy 37 öles feltáró alag által eszközöltetett. E felett az ált. bányatörvény 54. §-ának rendeletéhez képest a bányajárás 1869. junius hó 19-én reggeli 8 órakor fog megtartatni s erre minden érdekelt egyén, különösen pedig az adományozástkérő a bányatörvény 58., 59. §§-aira való figyelmeztetéssel meghivatik. Kelt stb. N. N. bányakapitány.[1]) E hirdetmény a bányakapitányság hivatalos helyiségeiben kifüggesztendő, ha pedig az adományozás tárgya valamely bányabiztosság kerületében fekszik, akkor a kifüggesztés a bányabiztos hivatalos helyiségében is foganatositandó s a feltárás külbevájásánál szinte kiragasztandó.[2]) A hirdetmény a hivatalos lap hasábjain is közzé szokott tétetni.[3])

56. §.

Műértők meghivása.

A bányajárásrai idézés megkapása után tizennégy nap alatt, mind az adományozástkérőnek, mind pedig minden szomszéd kutatónak és bányabirtokosnak szabadságában áll, két elfogulatlan műértőnek a bányajárásrai meghivását kérni. Ezeket a bányahatóság határozandja meg.

Jegyzet. Az érdekelt felek valamelyikének kérelmére a bányakapitányság szakértőket nevez ki, kik a szemlénél szerepelnek. Van azonban eset reá, hogy a kapitányság nem várja be a kérelmet, hanem hivatalból intézkedik, különösen hogyha a bányajárás tárgyát oly adományozandó telek képezi, mely egy engedélyezett vagy kiépitett vasútvonal alatt, illetőleg mellett terül el, a bányakapitányság szakértő hiv. épitészt tartozik meghivni s annak véleménye alapján a vizsgálatot akként foganatositani, hogy a főbányahatóság annak nyomán határozhasson.[4]) Ami a határidőt illeti, mitől azon 14 nap számitandó, mely alatt a szakértők meghivását kérelmezni kell, erre nézve Gränzenstein azon nézetben van, hogy ez idő a hirdetménynek a hivatalos lapbani megjelenésétől folyik.[5]) A bányatörvényjavaslat szerint „a felkérő vagy más érdekelt fél kérelmére a bányahatóság a szemléhez kijelöl s meghiv elfogulatlan szakembereket is.“ [6])

57. §.

A bányajárás folytáni határozás.

Minden bányajárás folytán köteles a bányahatóság elhatározni, vajjon a kért adományozás megengedhető-e, s erről mindei érdeklett feleket értesiteni.

---

[1]) L. a „Vollzugsvorschrift“ IX. miutáját a 182. l. [2]) L. ugyanannak 43. §-át v. ö. a 3. pontot. [3]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 157. lapján a 55. §. kapcsában előadottakat. [4]) 1859. jan. 2-ki miniszteri rend. 4. §-a. L. „Bir. korm. lap“ 25. sz. V. ö. Schneider id. m. 161—162. l. [5]) Lásd Gränzenstin id. m. 158. l. [6]) L. „B. jav.“ 50. §-át.

58. §.

Ha az adományozástkérő a tárgyalásra meg nem jelent, a bányahatóság azon időponttól, melyre a tárgyalás rendelve volt, tizennégy napi határidőt köteles elvárni.

59. §.

Ezen semmi feltétel alatt meg nem hosszabbitható határidő közben az adományozástkérőnek szabadságában áll bebizonyitani, hogy ő a megjelenésben gátoltatott, s a bányajárás ujolagos elrendelését kérni.

60. §.

Az adományozási kérvény elutasitása csak az annak benyujtásából származó előjog elvesztését vonja maga után; de a kérelmezőnek előbb szerzett kutatási jogai az által meg nem szüntetnek.

61. §.

Ha az adományozást magánjogok feletti perlekedések gátolják, ezek a törvény útján egyenlitendők ki.

62. §.

Az ilyes előkérdések feletti tárgyalás befejezéseig az adományozás iránti határozás felfüggesztendő ugyan, de az adományozástkérő köteles magát a bányahatóságnál igazolni az iránt, hogy neki a kellő sürgetés hiánya bűnül nem tulajdonitható. A bányahatóság neki kellő határidőket is tüzhet ki, melyek alatt ő a befejezést kieszközölni s az az iránti bizonyitékokat felmutatni köteles, ellenkező esetben az adományozási kérvény el fogván utasittatni.

Jegyzet. Felvilágositásul az itt közölt §§-okhoz csak rövid megjegyzéseink lehetnek. A kiküldött bányabiztos, bármint üssön is ki a szemle eredménye, a történtekről jegyzőkönyvet vesz fel s azt jelentése kapcsában a bányakapitánysághoz nyujtja be, melynek hatásköréhez tartozik a felett határozni. A határozat háromféle lehet ahhoz képest: 1) amint engedélyezi, vagy 2) felfüggeszti avagy 3) megtagadja az adományozást, mindhárom esetben a szemlejegyző-

könyvben foglaltak képezvén a határozat alapját. Azon eljárásról, melyet a megengedhetőnek nyilvánitott adományozásnál illetőleg az ily értelemben hozott határozat után kell követni, a következő szakasznál szólunk, itt most csak a felfüggesztő és tagadó határozatokról emlékezünk meg. A határozat felfüggesztetik akkor, 1) hogyha az adományozástkérő a tárgyaláson nem jelent meg; ily esetben a tárgyalás vagyis szemle meg nem tartatik,[1]) de a felkérő tartozik 14 nap alatt vétlen elmaradását igazolni és új bányajárás megtartásaért folyamodni. Az igazolási határidő semmi szin alatt sem hosszabbitható meg (58., 59. §.). Hasonlóan felfüggesztő határozatnak van helye 2) hogyha a hatósági kiküldött jelentéséből, illetőleg jegyzőkönyvéből kitünik, miszerint az adományozásnak a telekre, a határokra stb. vonatkozó magánjogi perlekedések állanak útjában; a felkérő ily esetben köteles a neki tüzött határidő alatt az ily perek lejáratát eszközölni s erről magát igazolni, ellenesetben kérvénye elutasittatik. (61., 62. §§.) Elutasitó határozatnak következő esetekben van helye: 1) ha a feltárás a 44. §-ban előirt kelléknek nem felel meg vagyis nem vájástérdemlő; 2) ha a bányatelek kérelmezett fektetésének régibb jogok, jogerős birói határozatok (kivett helyeknél), törvényrendeletek és köztekintetü aggályok állanak útjában s a felkérő változtatott fektetést nem akar elfogadni; 3) ha a felkérő a bányajáráson nem jelent meg s 14 nap alatt sem igazolványt, sem új kérvényt nem adott be; 4) ha végre a magánjogi perlekedések befejezését sürgetni s ez iránt magát igazolni elmulasztja.[2]) A javaslat csekély eltéréssel ugyanezen határozatokat tartalmazza. E laboratum szerint: ha a felkérvény ellen csak a bányatörvény szabványainak megtartása körül forgó felszólamlás történik, vagy ha a szemle alkalmával a felszólamlás egyesség útján megszüntettetik, a bányahatóság a felkérvény felett s az adományozás megengedhetősége iránt határoz, s erről a feleket értesiti.[3]) Ha a felkérő a szemlén meg nem jelennék, a szemlebiztos a felkérvény értelmében megteszi a felvételeket s az érdeklettek kihallgatásával megtartja a tárgyalást, a bányakapitányság pedig e felett vagy határoz vagy a körülmények úgy kivánván, új határidőt tüz azon meghagyással, hogy a tárgyalás mindenesetre bezáratni s az ügy véglegesen eldöntetni fog.[4]) Ezt helyesebb intézkedésnek tartjuk, mint az ált. bányatörvény határozatát, mert ha a szemlén tett nyomozás alkalmával kiderül, hogy semmi akadály nem áll az adományozás útjában, akkor csakugyan felesleges költség volna ismét új szemlét tartani csak azért, mert a felkérőt valamely vis major akadályozta a megjelenésben.[5]) De ha az adományozás ellen magánjogi termé-

---

[1]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 159. l. [2]) U. a. id. m. 160—161. lapj. Természetes, hogy az elutasitás csak az adományozásból származható előjogot szünteti meg, de a kutatás által szerzetteket érintetlenül hagyja. (Arg. 60. §.) [3]) „B. jav.“ 53. §. [4]) „B. jav.“ 52. §. [5]) A világosabb szövegezés kedvéért e §. második bekezdésénél a „bányahatóság“ után e szavak: „megen-

szetü s a szemle alkalmával ki nem egyenlithető kifogások adatnának elő, a bányahatóság a további eljárást felfüggeszti s a felszólamlónak hathéti határidőt tüz ki keresetének az illetékes törvényszékhez való benyujtására, s ez magát eziránt igazolni köteles. Az adományozás ügye addig függőben marad, mig a per el nem dőlvén, a birói itélet jogerőre nem emelkedik, mihelyt azonban ez bekövetkezik vagy a kereset beadásának bizonyitása elmulasztatik, a bányahatóság az adományozási ügyet eldönti.[1]) Ez is helyes; sokkal egyszerübb és igazságosabb azt kötelezni aktiv, bizonyitó eljárásra, ki az ellenvetést teszi, mint a bányavállalkozót. A javaslat szerint elutasitó határozatnak lehet helye mindazon esetekben, mik fentebb elésoroltattak, kivéve természetesen az 1. pont alatti okot, mert a javaslat a vájástérdemlőség eszméjét egészen mellőzi.

63. §.

Ha az adományozás vagy tüsténti, vagy pedig az előfordult akadályok elháritása után megengedhetőnek nyilvánittatott, s az az iránti határozat jogerejüvé vált, a kérelmező annak alapján a bányahatóságtól adományozási okiratot kap.

1. Jegyzet. Ha a szemle alkalmával épen semmi vagy pedig barátságos uton kiegyenlitett kifogások emeltettek, avagy a birságok és hivatott hatóságok az ellenvetéseket és abból eredett pereket a felkérő javára döntötték el, akkor az adományozás megengedhetősége határozatilag kimondatik.[2]) A javaslat szerint 1) ha a felkérvény ellen semmi felszólamlás nem tétetik, vagy az a szemle alkalmával kiegyenlittetik;[3]) 2) ha köztekintetek akadály gyanánt nem szolgálnak;[4]) 3) ha a birói itélet a magánjogi perlekedéseket a felkérő javára dönti el;[5]) 4) ha végre a felszóláló a kereset beadásának igazolását elmulasztaná,[6]) — akkor az adományozás megengedhetősége iránt hoz a bányakapitányság határozatot. Ezen határozatot azonban, miután bányahatósági szempontból érvényre emelkedett, a hivatalos lapban a bányakapitányság azon megjegyzéssel hirdetteti ki, miszerint mindenki jogositva van 3 hó letelte alatt ellenvetéseit, amennyiben azok bányahatóságilag még nem tárgyaltattak volna, a bányahatóságnál előadni, vagy magánjogi igényeire nézve az illetékes törvényszéknél keresetet inditani, s erről igazolványát a bányahatóságnál bemutatni. Ha a kitüzött 3 hó alatt sem ellenvetés nem tétetett, sem a kereset meginditása nem igazoltatott, a meghirdetett végzés és a kiadott adományozás semmi szin alatt többé meg nem

---

gedhetősége iránt" bevezetendők volnának, mert azt nem tartanánk helyesnek, ha elutasitó határozatot is lehetne hozni anélkül, hogy a felkérő meghallgattatott volna.

[1]) „B. jav." 54. §. [2]) Gränzenstein id. m. 161. l. [3]) „B. jav." 53. §. [4]) „B. jav." 51. §. lit. f). [5]) „B. jav." 54. §. [6]) U. a. u. o.

támadható.[1]) Ez intézkedés látszólag hátrányos a bányavállalkozóra nézve, valójában pedig igen czélszerü, mert ezáltal az adományozás megtámadhatlanná van téve, s ha 3 hó alatt telekbeni idősbség (Alter im Felde) vagy más jogczimen a per meg nem indittatott, a kereseti jog elévült; ezáltal el van kerülve azon jogbizonytalanság, mely az ált. bányatörvény 70. §-ának azon intézkedésében rejlik, hogy idősbség czime vagy ürügye alatt bármikor megtámadható.[2]) A javaslat szerint az adományozási okmány csak akkor állittatik s adatik ki, midőn minden nehézség elháritatott s a bányahatósági határozat jogerőssé vált, ez okmányhoz a helyesnek talált vagy megigazitott térkép egy példánya is mellékelve kiadatik.[3]) Az adományozási okmány kiállitása (a mondottak figyelembentartása mellett) a bányakapitányságok feladata; minden további alakiság nélkül, mihelyt akadály többé fenn nem forog, a bányakapitány kiadványozza az okmányt.[4]) Ez eljárás sokkal egyszerübb és helyesebb, mint aminőnek példáját Francziaországban vagy Belgiumban láthatjuk: Francziaországban a bányaügyek főfelügyelőjének, a bányaügyi tanácsnak, és államtanács véleményének illetőleg határozatának nyomán az államfő nevében állitják ki az adományozási oklevelet,[5]) mi nehézkes és a kutatónak elsőséget nem nyujtó jogrendszerrel egybahangzó eljárás. Belgiumban az adományozás engedhetősége és az okmány kiállitása felett a bányaügyek tanácsa (conseil des mines) határoz;[6]) e határozat azon esetben, ha tagadóan hangzik, feltétlenül érvényes s annak ellenében még a király sem tehet adományozást,[7]) ami azonban azt nem zárja ki, hogy az engedhetőséget javasló határozatot az államfő vissza ne utasitsa. Sem a franczia, sem a belga törvényrendeleteket nincs okunk irigyelni; a hazai szabályok egyszerüség és gyorsaság tekintetében semmi kivánnivalót nem hagynak hátra.

2. Jegyzet. Lássuk most már az adományozási okmány alakját és tartalmát. Az okmány nállunk is az államfő nevében állittatik ki s felül az iktatószámot vagyis az érkezvény sor- és az évszámát tünteti elé; azután magában foglalja az adományos vezeték- és keresztnevét, állását, lakhelyét, társulatoknál pedig a czég,

---

[1]) L. „B. jav. 54. §-át. [2]) L. „B. jav. indok.“ 9. l. Francziaországban az adományozási okmány meghirdetése a „Bulletin des lois“ — Belgiumban pedig a „Moniteur“ hasábjain történik; a közhirrététel előtt az adományozás nem emelkedhetik jogerőre (L. a „Code civil“ 1. art. V. ö. az 1816. nov. 30. „Ordonance“-ot. Belgiumra nézve l. az 1845. febr. 26. törv.) Poroszországban a meghirdetés szinte régibb idő óta divatozott; e kihirdetés azonban, mely a hivatalos lap hasábjain tétetett közzé, egy későbbi rendelet által annyiban megszorittatott, amennyiben csak az okmány azon részeit rendeli közzététetni, melyek mások jogait érintik. (1836. decz. 9. pénzügymin. rend. V. ö. dr. Achenbach: „Das fr. Bergrecht“ 242. l.). [3]) „B. jav.“ 56. §. [4]) Az ált. b. törvény a javaslattal egyezik. [5]) L. „Code des mines“ art. 28. v. ö. art. 5. [6]) 1837. máj. 2. belga bányatörvény 1. art. V. ö. dr. Achenbach id. m. 240. lapján. [7]) „Aucune concession, extension ou maintenue de concession ne peut être accordée contre l'avis du conseil“ Belga törvény, 7. art.

az igazgató nevét és lakhelyét. Ezután: a feltárásban eléjövő ásvány nemét, a vájnamértékek adományozott számát fekvényükkel együtt sorolja elé, — továbbá megjelöli azon pontot, honnét a bányatér kiméretett s azon irányt és távolságot, mely e pont és két szilárd, felismerhető tárgy között van; végre azon politikai kerület, község világos megemlitésével, melyben a bányatelek fekszik, annak nevét azon körülménynyel együtt, vajjon a bányatelek önállóan vagy járulék gyanánt lesz-e telekkönyvezve? — kitünteti.[1]) Az adományozási okirat mintája körülbelül következő lehet:[2]) $^{284}/_{869}$. Adománylevél. Ő Felsége a Király nevében gr. J. örököseinek, H. sebesi gyárigazgatójuk által aláirt, 1868. junius hó 28-ik napján kelt és ugyanazon év julius 3-án a 800. számhoz beérkezett adományozási kérvényük, — továbbá az ennek következtében mondott év julius hó 27-én végbement bányajárás- és az alulirt k. bányakapitányságnak 1869. decz. 26-án az adományozás megengedhetősége iránt hozott határozata nyomán nevezett felkérőknek a b. törvény 42. §-a értelmében egy egyes vájnamérték adományoztatik. Az adományozott bányatelek Aradmegye sebesi járásában, Krokna helység határán és a gr. J. örökösök birtokának „Cserjés“ nevü kaszállóján fekszik; az adományozott vájnamértéken egy 10 ölnyire lemélyezett aknával eszközlött feltárásban, egyes kisebb-nagyobb darabokban, minden összefüggés nélkül eléjövő vörösbarna vasércz mutatkozik, mely az alatta elterülő mészkőzetet helyenként áttöri. A vájnamérték a fektetési s egyszersmind czövekelési térképen a, b, c, d betükkel jegyzett sarkpontjait összekötő vonalak vagyis oldalak mindegyikének hossza 112 öl, az egész telek kiterjedése pedig 12,544 bécsi □ öl; a vájnamérték alakja egyenközény, a fekvési térképen I′ számmal jegyzett feltárópontja pedig a Bihar- és Aradmegyéket elválasztó *e* betü alatti határdombtól 101,915‴-ra, 14 óra 10° irányában és az *f* alatti „fontina Krues“ forrástól 16 óra $^1/_2{}^0$ irányában 14.1053″-nyi távolságra fekszik. A bányamérték északkeleti sarkpontja *a*. a kruesi forrástól (51,555‴-ra) 18 óra 41° irányban esik, melytől nyugot felé a határvonal 16 óra 6°, dél felé pedig 6° irányban terjed. Az ilykép adományozott bányamérték neve „Gabriella“, fekvése a mellékelt térképen látható s a bányatelekkönyvbe gr. J. örökösei nevére önálló bányabirtok gyanánt iktattatott. A bányatulajdonosok következőkre

[1]) „Vollzugsvorschrift“ 49. §-át 64—65. l. V. ö. dr. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 167. l. [2]) Az itt és másutt közölt irománypéldákban sok helyütt eltértem azon alaktól, melyet a gyakorlatban használnak s mely a hivatalos utasitás mintái nyomán nyert elterjedést. Ez irománypéldák az u. n. „hivatalos stylus“-ban vannak szerkesztve; ez irály pedig nem közönséges emberek számára van teremtve. Félrőfös körmondatai oly „tömörré“ teszik, hogy az a laikus közönség előtt merőben érthetlen; a hivatalnoki gyakorlat legnehezebb részét ez „új nyelv“ megtanulása képezi. Az általam közlött irománypéldák úgy is nehézkesek; azonban a hivatalos okmányokat egybehasonlitván az utasitás mintáival, azokat annyira egyezőknek találtam, hogy több egyszerüsitést nem tehettem, mert ekkor a meglevő helyett egészen újat közöltem volna. Ez szolgáljon mentségemül. Remélhető, hogy e tekintetben is reformnak nézünk elébe.

figyelmeztetnek: 1) hogy az adományozás mások korábban szerzett jogait és telekbeni idősbségét nem sértheti, — 2) hogy a bányatörvény szabályait szigoruan követni s a bányát folyvást munkában tartani, az illetékes bányahatóság rendelvényeit készséggel teljesiteni, 3) a törvényes bányatartozásokat pontosan fizetni kötelesek, 4) ezek mellett őket mindazon jogok gyakorlata illeti, melyek a fentebb emlitett törvény szerint a vájnamértékek adományozásával egybe vannak kötve. Kelt stb. N. N. bányakapitány. Hogy ha az adományozás szabadkutatásból eredett feltárás következtében történt, akkor ezen körülmény a kutatásról és szabadkutatásról vezetett könyvben megjegyzendő,[1]) — maga az adománylevél pedig egész terjedelmében a jogügyletekről és bányajogositványokról vezetett könyvbe iktatandó.[2]) Az új javaslat az adománylevél alakjáról és tartalmáról általában csak annyit rendel, hogy az adománylevélben világosan kiteendők mindazon jogok, melyek az adományozás által az adományosra szállanak;[3]) a részletek valószinüen a pótrendeletek által fognak szabályoztatni. Francziaországban az adománylevél főfeladata az adományos vezeték-, keresztnevének, állásának és lakhelyének pontos felsorolása által személyiségét kétségtelenül bizonyossá tenni, továbbá hasonló pontossággal megjelölni az adományozott területet;[4]) ezután következnek ugyancsak az adománylevélben a kártérítések megszabásai s pedig: a) ha a találó javára ütött ki az adományozás, akkor a földbirtokosnak fizetendő összeg, b) ha pedig nem a felfedező javára döntetett el az adományozás kérdése, akkor a részére fizetendő kárpótlási összeg határozandó meg.[5]) Végül még egy különös részről kell megemlékeznünk, mely a franczia és belga adománylevelek kiegészitő alkatát képezi és ez nem egyéb: mint a feltárás, vizlevezetés, szellőztetés, szállitás, — tehát az egész művelési terv szabályszerü megállapitása (Lastenheft, cahier des charges) és az adománylevélbe való iktatása.[6]) E művelési terv szabályainak részleteseknek kelle lenniök s amennyiben jövendőbeli feltárások előre nem látható esélyeire nézve nem volnának kielégitők, — fenntartási záradékkal lehetett azokat ellátni.[7]) Mind Francziaországban, mind Belgiumban számos rendelet bocsáttatott ki e tekintetben és végre majd minden vállalatnál ugyanazon művelési tervszabályok lettek az adománylevelekbe vezetve, úgy hogy ezek utóbb formulare-alakot kezdettek

---

[1]) L. „Vollzugsvorschrift“ 50. §. 65—66. l. [2]) Az u. n. adomány és engedélykönyvek (Verleihungs- und Concessionsbücher) szolgálnak e czélra. Lásd „Vollzugsvorschrift“ 35. §-át és VII. mintáját a 179. lapon. V. ö. Sehneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ 168. l. különösen 1. jegyzetet. Nálunk eltérőleg a jogügyletek-, jogszerzések- és átruházásokról vezetett könyveket is használják. V. ö. „Orszb. ért.“ 68. §-át. [3]) L. „B. jav.“ 56. §-át. [4]) L. 1810. aug. 3-án kibocsátott miniszteri utasitást (Instruction). A porosz adománylevél: a kiadványozás gyorsaságát, egyszerüségét úgy az alak és tartalom hasonlóságát tekintve igen közel áll a mienkhez. [5]) L. „Code des mines“ 16. 6. és 42. art. [6]) Lásd erre nézve 1810. nov. 18-ki dekretumot. [7]) „On doit se réserver par un article du cahiers des charges la faculté de prescrire la mode d'exploitation par la suite.“ 1812. aug. kibocsátott körlevél.

nyerni. Poroszországban [1]) ép oly kevéssé vannak divatban az adománylevél ez alkatrészei, mint nálunk.

64. §.

A vájnamértékek elcsövekelése.

Minden adományozott telek, amennyiben a bányamegyei alapszabályok által más nem rendeltetik, az adományozás jogerejüvé válta után legfölebb egy év alatt, minden szomszéd bányabirtokosok és kutatási vállalkozók s a földbirtokosok meghivása mellett, az adományozási okirathoz és a fekvési térképhez képest felmérendő s künn (a fölszinen) elhatárkövezendő

65. §.

Az e végetti intézkedést a bányahatóság hivatalból köteles megtenni. Azon esetekben, midőn már a bányajárásnál kiderül, hogy az adományozást semmisem gátolja, a bányahatóság küldöttje a határkövezést mindjárt a bányajárás iránti befejezése után köteles teljesiteni.

66. §.

A határkövezés teljesitéséről, minden határkő pontos beirása mellett jegyzőkönyv szerkesztendő, s a határkövek fekvése a fekvési térképbe is beiktatandó. A jegyzőkönyv a bányahatóság által megerősitendő, s ez által a birói hatósággal bányakönyvbe leendő beiktatás végett közöltetik.

Jegyzet. A kiczövekelés (Verpflöckung, Verlochsteinung, Vermarkung,) a vájnamérték határainak, a kül-ön való megjelölése. Régibb bányajogunk szerint azt csak akkor foganatositották, ha ezt valamely későbbi, ujabb felkérő kivánta, hogy az idősb adományozás után szerzett szomszéd telek mellé vájnamértékének fektetése iránt magát tájékozni tudhatta; [1]) ez természetes következménye volt azon rendszernek, melynél fogva az adományozott vájnamértékek hosszoldalainak iránya óra, fok és percz számra nem igen volt meghatározva. [2]) Az ált. bányatörvény szerint azonban ez már többé nem jog, melylyel egyik vágy másik felkérő vagy adományos élhet, hanem

[1]) Az 1812. és 13-ki körlevelek alapján Poroszországban is alkalmazást nyertek a müvelési tervszabályok. Ezek azonban mindinkább megszoritás alá vétettek, most pedig már nincsenek érvényben. L. dr. Achenbach. id. m. 246. 247. lapjain. [2]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 162. l. [3]) Ugyanaz id. m. 163. l.

kötelesség, melyet legfelebb egy év alatt teljesiteni kell; ugyanazért a bányahatóságoknak kötelességükké lőn téve, hogy az adományozásokról vezetett könyvekben időről időre utána nézzenek, hogy mely bányatelkeknél nincs még a czövekelés a törvény által előirt határidő alatt foganatositva? Ha az igy evidenciában tartott könyvekből kitünnék, hogy vannak még vájnamértékek, melyek határkövezve nincsenek, akkor meghatározott sorrendben a czövekelés eszközlésére határidőt kell tüzniök, tekintettel lévén minden esetben arra, hogy az lehető költségkiméléssel történjék.[1]) A czövekelés foganatositásával bányamérnök (Markscheider) bizandó meg, ilyennek nemléte vagy akadályoztatása esetén ezt a bányabiztos vagy más bányahatósági kiküldött is véghezviheti;[2]) az eljárásról rendes jegyzőkönyv veendő fel, mely az u. n. föld- és mérésköny vbe szokott bevezettetni.[3]) Ami a jegyzőkönyv alakját, tartalmát illeti, ez ha önállóan vétetik fel, épen olyan mint midőn (a czövekelés a bányajárással együtt foganatosittatván) a bányajárási jegyzőkönyv kiegészitő részét képezi; ez okból ily jegyzőkönyvi minta közlése teljesen feleslegesnek mutatkozik.[4]) A czövekelés hasznosságát kétségbevonni alig lehet: tagadhatlanul számos határvillongásnak, birtokháboritásnak veszi elejét s a bányabirtok biztosságát nem kis mérvben emeli; mindamellett azonban mert sok esetben nélkülözhető és költséget okoz, bányaiparosaink részéről feltétlenül kötelező természete miatt irányában ellenszenv mutatkozott. Ugyanazért, hogy a vállalkozási kedvre bágyasztóan ható alakiságok mellőztessenek és a költségek kimélése folytán a termelés egyik fontos tényezője, a tőke, hasztalanul ne fecséreltessék, hanem kizárólag a vállalatra legyen fordithatő, — felsőbb helyről kibocsátott utasitás következtében a gyakorlat mai nap eltér az ált. bányatörvény most tárgyalt §§-aitól, s a kiczövekelés feltétlenül kötelező természete meg van szüntetve. A határkövezés most már egy év alatt vagy bármikor csak akkor foganatositandó, ha azt valamelyik közvetlenül érdekelt fél kivánná. Valóban a czövekelés általában nem volt szükséges, mit leginkább az bizonyit, hogy akkor, midőn még feltétlenül kötelező volt, sem foganatositttatott mindenütt s a bányaiparosok még sem panaszkodtak károsodásról. Előfordulnak esetek, hogy a czövekelést (könnyen foganatositható volta vagy a jogbiztonság miatt) kötelezővé lehet tenni; igy például midőn azt a szemlével együtt lehet elvégezni, vagy pedig midőn határvillongások miatt nélkülözhetlennek mutatkozik. Minden más esetben a bányabirtokosokra bizható, kivánják-e határkövezést vagy nem? De a szemle alkalmával a bányatelek fekvését szükséges pontosan megjelölni, hogy a későbbi czövekelés a szemlejegyzőkönyv és adománylevél alapján biztosan foganatositható legyen. Ha a mozdithatlan és könnyen felismerhető két pont, továbbá ezektől a tár-

[1]) L. „Vollzugsvorschrift“ 51. §. 66. l. [2]) L. ugyanazt 66. l. 51. §. 3-ik bekezdés. [3]) L. „Orszb. ért.“ VII. R. V. fej. 68. d) pont. [4]) V. ö. az 54. §. kapcsában előadottakat, különösen a 3. jegyzetet.

pont meg a telek sarkpontjainak távolsága és iránya szabatosan meg van határozva, akkor a későbbi felmérésnél hiba nem fordulhat elé. Ily és hasontermészetü okokból[1]) a b. javaslat is eltér az ált. bányatörvénytől és következő intézkedéseket tartalmaz: A határok megállapitása után az adományosnak vagy valamely szomszédtelek birtokosának jogában áll azok kijelölését követelni, mi — ha az adományozás ellen semmi felszólalás sem történik — a szemle alkalmával, — és mindig a bányabiztos által vagy felügyelete alatt történik; — az önálló elczövekelés költségeit az viseli, ki azért a hatósághoz folyamodott.[2]) A határjelölés különböző telkeknél következő eltérő módon történik: 1) siktelkeknél a határvonalok végpontjain kövek, vagy tartós jelek állittatnak fel; 2) hossztelkeknél a lelpont és ennek szirtjében a telek hosszának végpontjai jelöltetnek meg; 3) köbtelkek és kistelkek határjelölése akként történik, hogy a földalatti lelpont a föld felett megjelöltetik. Hol ez azért nem történhetik, mert felette más telek fekszik, a lelpont a bányában vas-határjegygyel jelöltetik meg.[3]) A czövekelésről, melyhez a szomszédbirtokosok és a fölszin tulajdonosa is meghivandók,[4]) jegyzőkönyv veendő fel, melyben a felállitott határjelek helye körülményesen leiratik, azonfelül ez a térképre is feljegyeztetik. A köb- és kistelkek határjelöléséről vezetett jegyzőkönyvben különösen feljegyzendő a földalatti lelpontnak függőleges távolsága a föld szinén kijelölt ponttól, továbbá a bányatelek hossziránya a delejtű szerint, végre a teleknek a lelponttóli szélessége mindkét oldala, úgy annak hosszasága, magassága, illetőleg mélysége; a jegyzőkönyvet a térképpel együtt a bányahatóság hitelesiti.[5]) A határjelek önhatalmu áthelyezése avagy eltávolitása által, vagy művelet alatti bányáknak és azok részeinek foglalása folytán elévülés czime alatt birtokjog nem szerezhető.[6])

67. §.

A vájnatelkek határainak megujitása.

Minden vájnabirtokosnak jogában áll, a bányahatóságtól vájnatelke ismerhetlenné vált határjeleinek a megelőző 64., 66. §§-okban meghatározott módoni megujitását kérni.

68. §.

A határoknak a vájnábani kijelölése.

A vájnabirtokos azt is megkivánhatja, hogy a külhatárok a vájnában kijelöltessenek, vagy hogy egyes pontoknak a vájnábani fekvése künn meghatároztassék. Az eziránt készitendő s a bányahatóság által megerősitendő térkép a bányahatóságnál veendő fel.

---

[1]) L. „B. jav. indok.“ 10. l. [2]) L. „B. jav. 62—63. §§. [3]) Ugyanannak 64. §-a. [4]) „B. jav.“ 65. §. [5]) U. a. 66. §. [6]) L. „B. jav.“ 69. §.

Jegyzet. E szakaszokhoz csak következő felvilágositást csatolhatjuk. Most már az ált. b. törvény fentebbi szakaszától eltérő gyakorlat szerint az első czövekelés is megszünt feltétlenül kötelező lenni, a határok megújitása pedig még a 67. §. szerint sem kötelező, hanem tisztán a bányabirtokos önkényére van bizva, kit erre legfelebb saját érdeke ösztönözhet. A külhatároknak a vájnákbani megjelölése leginkább ott fordul elé, hol a vájnabirtokos műveleteiben már telkének határaihoz közeledik és ez iránt azon okból kiván bizonyosságba jutni, mert földalatti reményvágatot vagyis kutatóvájást akar kezdeni.[1]) E két szakaszt csaknem szószerint átveszi a javaslat és mindössze is azon változást teszi, hogy a külhatároknak a vájnábani és a vájnabeli pontoknak a kül-ön való megjelöléséről felvett térkép eredeti s a bányahatóságtól hitelesitett példányáról, a fél kérelmére másolat is adatik.[2])

69. §.

Ha a vájnatelekfelméréseknél (64—68. §§.) barátságos úton ki nem egyenlithető villongások támadnak, azok a törvény útján egyenlitendők ki. A törvény útján eszközlendő határkijelölések iránti szemlékhez mindig a bányahatóságnak egy küldöttje hivandó meg.

Jegyzet. A czövekelés vagy a bányaszemle alkalmával tett nyomozások alapján és pedig ha kifogás nem történik, mindjárt a bányajárás alkalmával, vagy pedig később s ekkor az adománylevél alapján történik. Mivel azonban a szemle alkalmával minden érdekelt fél eléadhatja kifogásait s az adományozás, főleg magánjogi természetü, pereskedést eredményező kifogásoknál e kérdések befejeztéig különben is függőben marad, ritka esetekhez számitandó az, hogy az adományozást felfüggesztő magánjogi akadályok barátságos vagy birói úton lett megszüntetése után a czövekelés ellen emeljen valaki kifogást, mert a czövekelés ily esetekben mindig az adománylevél alapján történik. De ha mégis előfordul, hogy ily barátságos úton ki nem egyenlithető, magánjogi perlekedések támadnak, a czövekelést természetesen annak eldöntéseig nem lehet foganatositani. E §-t a javaslat 68. §-ában szószerint átvette.

70. §.

A vájnamértékek adományozása s felmérése iránti tárgyalások joghatálya.

A vájnatelek adományozása és felmérése más birtokosoknak, a telekbeni idősbségükre, vagy általuk korábban szerzett más jogokra nézve sérelmet nem okozhat.

[1]) L. Gränzenstein 164. l. [2]) L. „B. jav." 67. §.

Jegyzet. Akár az adományozásból, akár a felmérésből folyólag hiba merül fel, ez a régibb jogokat szerzett egyének hátrányára nem szolgálhat. Ez mindenesetre az adománylevélbe is bevezetendő;[1]) ha pedig a felmérő hibás, a térképezésnél hibát elkövető hatósági bányamérnök a feleknek szinte felelős.[2]) A szerzett bányatulajdon ily módon nem igen biztos, mert akár egyik, akár másik okból idősbség jogczime alatt mindig megtámadható; ugyanazért sokkal helyesebb a javaslatnak azon intézkedése, mely a franczia, belga és porosz rendszer nyomán az adományozást meghirdettetni rendeli, mert ha a kitüzött három hó alatt senki az adományozott térre igényt nem jelent, akkor az adományozás megtámadhatlanná válik, s az ellen az idősb jogok sem használnak semmit. Ez a szerzett bányatulajdont valóban biztossá teszi.[3])

71. §.

b) A határközegek adományozása.

Oly hegyrészek, melyek adományozott vájnamértékekkel úgy körül vannak véve, hogy azokba rendes vájnamérték nem fektethetik (42., 46. §§.), határközegeknek neveztetnek.

72. §.

A határközegek különösen adományozandók, s új adományozásoknál lehetőleg kerülendők. A már létező vagy jövendőbeli adományozásoknál el nem kerülhető határközegek csak oly bányabirtokosoknak adományoztathatnak, kiknek vájnamértékei azokkal határosak.

Jegyzet. A határközegek (Ueberscharen) már adományozott vájnamértékekkel körülvett oly hegyrészek, melyekbe kisebb területük vagy szabálytalan alakjuk miatt egy rendes vájnamérték sem fektethető. Az ily területek önálló adományozás tárgyait nem képezik, mert a törvény a vájnamértékekben mint egységekben fölállitotta azon minimumot, mely meghatározott alakkal birva, önálló, eredményes bányaipar üzésére alkalmas.[4]) Nem elég azonban, hogy a 12,544 □ ölnyi terület meglegyen, hanem az is szükséges, hogy alakja alkalmas legyen legalább egy rendes vájnamérték fektetésére; például egy 52 öl széles tér húzódik mértföldeken át a jobbra és balra fekvő bányatelkek között és bár területi nagysága a százezer négyszögölet is meghaladja, önálló bányaadományozás tárgyát még sem képezheti, mivel az ált. bányatörvény a vájnamérték szélessé-

[1]) L. fentebb a 63. §-nál az adománylevél mintáját. [2]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 205. l. [3]) L. fentebb a 63. §. 1. jegyz. V. ö. a „B. jav. ind.“ 9. lapját meg az 55. §-t. [4]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 207. l.

gének minimumát 56 ölben állapitja meg. Másrészt ugyanily tekintet alá jő azon eset, midőn a szomszédos vájnamértékek közé szorult terület alakja ugyan szabályos derékszögü négyszög, s szélességének minimuma az 56 ölet kiteszi, de a megfelelő hosszaságból valami hiányzik. Sem oly területek, melyek kellő nagysággal birnak, de alakjuk szabálytalan, — sem olyanok, melyeknek alakjuk szabályszerü, de a nagysági mértéket meg nem ütik, — nem képezhetik önálló adományozás tárgyát; akár egyik akár másik tekintetben merül fel hiány az ily területeknél, azok minden esetben a határközegekre szóló szabályok szerint itélendők meg. A határközegek jellegével e területek azonban csak akkor birnak, hogyha a szomszédos térek adományozva és esetleg határkövezve vannak,[1]) mert csak ekkor lehet voltakép tudni, hogy minő alakot nyer a közegtér, ekkor lehet megállapitani, hogy abba egy rendes vájnamérték sem fektethető. Kérdés, vajjon az ily határközegek adományozásánál szinte érvényes feltételt képez-e a vájástérdemlőség? Erre következőkben válaszolhatni: a vájástérdemlőség szabályától elvileg nem akartak eltérni, azért ily kivételt a törvénybe nem iktattak, hanem az illető bányakapitányságokra van bizva, hogy még oly esetekben is, midőn az ásványtelep hiánya világos, méltányossági tekintetekből a határközeget a határos bányabirtokosnak adományozhatják.[2]) A vájnamérték területi minimumának, mint bizonyos alakkal biró mértékegységnek törvénybe iktatásából önként folyik a határközegek ily szabályozása és azon körülmény, hogy azt csak valamely bányabirtokos szerezheti meg, mint telkének járulékát, mert ha a „lehetetlenség“ czime alatt önállóan harmadik személy is megszerezhetné az ily határközegeket, akkor az alaktalan és változó nagyságu vájnamértékek száma felette megszaporodnék s a mértékegység, mely pedig a bányászat egyöntetüségét s a bányaproletariatus korlátolását czélozza, egészen illuzóriussá válnék. Hol azonban nincsen mértékegység felállitva, hanem csak az alak van meghatározva, a terület pedig a vállalkozó kényétől függ, ott határközegek nem létezhetnek, mert még a legkisebb terület is önállóan adományozható, s igy határközegekre vonatkozó szabályok nem állittatnak fel. Az új bányatörvényjavaslat, mely a bányatelkeknél csak a maximumot és az alakot szabja meg,[3]) a határközegeket természetszerüen nem ismeri.[4])

73. §.

Ha valamely bányajárás alkalmával határközeg mutatkozik, vagy ha azt valamely bányaszomszéd kéri fel, erről minden szomszédok oly felszólitással értesitendők, hogy a kéz-

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 207. l. Nálunk a kövezésre nézve az irányadó itt is, mit fentebb előadtunk; ha adományozva vannak a szomszéd telkek, azonnal lehet a határközeget is kérvényezni. [2]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 206—207. l. [3]) L. fentebb a 42. §-t. [4]) L. „B. jav. ind.“ 9. l.

besitéstől számitandó harmincz nap alatt nyilatkozzanak az iránt: vajjon ők annak adományozásáért akarnak-e folyamodni.

74. §.

Ha ezen határidő alatt csak egy folyamodó jelentkezik, vagy ha a felosztás iránt több jelentkezők egy értelemben vannak, az első esetben azon egyetlen folyamodónak az egész határközeg, a második esetben pedig a jelentkezők mindegyikének a határközeg azon része, mely iránt ők megegyeztek, — adományozandó és telkéhez kapcsolandó. Ha az ilyes folyamodók a felosztás iránt meg nem egyezhetnek, úgy nekik az egész határközeg, mint külön tulajdon, közösen adományozandó, — azonban egy részbirtokos sem adhatja el a maga részét másnak, — mintsem a tulajdonos-társak valamelyikének vagy annak, ki az ő szomszédos vájnamértékeit ezen részszel együtt átveszi. (111. §.)

Jegyzet. A határközeg kétféle módon jöhet adományozás alá: 1) hivatali intézkedés folytán, midőn a bányajárás alkalmával ily határközeg mutatkozik, 2) valamely bányaszomszéd felkérése következtében. Mindkét esetben a szomszédok felszólittatnak 30 nap alatt beadandó nyilatkozatra s annak eredményéhez képest különféle módon üthet ki az adományozás is. Ha: 1) egy folyamodó jelentkezik, az nyeri az egészet, ha pedig többen jelentkeztek, kik a felosztás iránt egymásközött megegyeztek, akkor — 2) egyezségükhöz képest a határközeg felosztva adományoztatik és mindegyiknek bányatelkéhez csatoltatik azon rész, mely neki jutott, — de ha a bányaszomszédok teljesen nem tudnának megegyezni maguk között, — akkor 3) a folyamodók a határközeget mint közös tulajdont kapják, természetesen szomszéd főtelkeiktől elkülönitve. Ez utolsó intézkedés semmikép sem helyeselhető. A kényszerközösség amennyire lehetséges elkerülendő, mert annak semmi tekintetben sincs jó hatása. A vagyonközösség, ha annak alapját nem a kölcsönösen felismert érdek, hanem a törvény vagy viszonyok kényszere képezi, nem szokott jó eredményt szülni; a közös birtok hiányos kezelése, a folytonos versengés rendesen elválhatlan az ily közösségtől. Azért például igen bajos remélhetni a határközeg okszerü és lelkiismeretes művelését a közösségre kényszeritett oly bányaszomszédoktól, kik már osztály iránt nem tudtak megegyezni, kiknél tehát a közösség okát egyenetlenségük képezi! Sokkal egyszerübb és czélnak megfelelőbb intézkedés lett volna kimondani azt: hogyha a bányaszomszédok megegyezni nem tudnak, akkor a határközeg határrészeik arányában osztandó ki. Különben némileg az is anomália, hogy a határközegek ugyan önállóan

nem adományozhatók, mindamellett jelen esetben mint külön, tehát önálló közös tulajdon szerepelnek. A közös tulajdonrész átruházásának alanyi korlátolása teljesen megfelel a határközegek szabályozásánál felállított vezérelvnek.

75. §.

A határközegek adományozására nézve, annak fekvéséről és szándéklott felosztásáról készített s minden részbirtokos által elismert térkép előterjesztése elegendő.

Jegyzet. Minthogy a határközeg adományozása nem feltárás folytán történik,[1]) itt bányajárásra szükség nincsen, hanem a részbirtokosok által elismert térkép alapján minden bányaszomszéd irásbelileg felszólittatik nyilatkozatra, vagy pedig egy kitüzött tárgyalási napra megidéztetik, hogy akkor igényeit terjeszsze elé.[2]) Oly térkép készitését, melynek alapján ez intézkedések eszközölhetők, a kezdeményező kérvényes kivánatára a bányahatósági mérnökre lehet bizni.[3]) Bármint üssön is ki az adományozás, arról külön adománylevél állitandó ki, az adományos vagy adományosok neveit magában foglalván ahhoz képest, amint a határközeg egészen egy birtokosnak vagy részekben többeknek avagy közös tulajdon gyanánt mindnyájuknak adományoztatott. Az adománylevélnek főleg ezenkivül ki kell tüntetni, hogy minő inczidensből jött létre az adományozás: bányaszemle alkalmával mutatkozott-e a határközeg? vagy pedig valamely bányaszomszéd kérte? Végre a szomszédbányatelkek pontos elősorolása mellett a határközeg alakját, terjedelmét és annak megemlitését kell magában foglalnia: hogy melyik szomszédbányatelekhez fog járulék gyanánt a bányatelekkönyvbe vezettetni.[4]) Az adománylevél alakja és tartalma körülbelül következő.[5]) Határközegadományozás. Ő Felsége a király nevében gr. K. meghatalmazott ügyvéde Sörös Miklós szászfalusi lakosnak 1869. évi junius hó 18-án 1817. sz. a. benyujtott kérelmére az 1869. okt. 15-én felvett jegyzőkönyv nyomán és ezen alulirt bányakapitányságnak ugyanazon év deczember 20-án kelt határozata folytán gr. K. részére egy határközeg adományoztatik. E határközeg Beregmegye felvidéki járásában, Muzsaly községében fekszik: északról Kapronczay Mihálynak „Sándor“ (adomány és engedélykönyv VI. köt. 58. l.) vájnahatárai, továbbá özv. Pallaghyné „József“ nevü külmértéke által körülvéve. Az adományozott határközeg alakja egyenetlen háromszög, terjedelme 5552 □ ölet tesz s „Miklós“ védnév alatt azon fektetéssel, mely a gr. K. részére $^{724}/_{869}$. sz. a. kiállitott s „Ferencz“ vájnamérték adományozási leveléhez csatolt közös térképen látható, — akként ado-

[1]) L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 183. l. [2]) Vollzugsvorschrift“ 53. §. 68. l. [3]) Ugyanaz ugyanott. [4]) L. „Vollzugsvorschrift“ 69. l. [5]) Lásd „Vollzugsvorschrift“ 185. lapján a XI. mintát eltéréseivel együtt.

mányoztatik, hogy e határközeg a bányatelekkönyvben „Zsigmond“ bányamű alkatrésze gyanánt vezetendő be. Kelt stb. N. N. bányakapitány. Ezen adománylevél alapján a telekkönyvezés megtörténvén, magát az okmányt azon könyvbe iktatják, melybe általában az adomány és engedélyleveleket vezetni szokták. Végezetül a határközegekre megjegyezhetjük: hogy azok rendszerint igen csekély bányászati értékkel birnak és bányaművelet alapjául nem szolgálnak, hanem a meglevő bányaművelet reájuk is kiterjesztetik. Az adományozásukra vonatkozó szabályok főleg azt czélozzák, hogy (mivel önállóan nem adományozhatók) mégis meddőn ne heverjenek, hanem valamely szomszédos vájnaműhöz csatoltassanak. Egyébiránt az ált. bányatörvény minden adományozandó telket úgy kiván fektetni, hogy a határközegek keletkezése ezáltal lehetően el legyen kerülve.[1])

76. §.

c) A külmértékek adományozásáról.

Oly fönntartott ásványokra, melyek fövénytorlatokban, folyammedrekben, külgörgetegekben, vagy torlaszhegyekben, avagy régi elhagyott gorczokban — amennyiben ezek nem valamely már adományozott telekben léteznek, hol az adományozás tartozékaképen tekintendők (127., 131. §.)[2]) — fordulnak elő, továbbá a szemes vasérczre és a gyepi vaskőre, — külmértékek adományoztatnak.

77. §.

Egy külmérték 32,000 bécsi négyszög-ölnyi térmértékig adományozható, s mélységben rendszerint csak az alatta létező szilárd kőtömegig terjed. Minden külmérték alakja a felkérő választásától és a bányahatóság itéletétől függ. Csak oly kerületekben, melyekben a sajátlagos viszonyok a külmértékekre nézve más térmértéket vagy egy bizonyos alakot tesznek szükségessé, lehet az eziránti határozatokat a bányamegyei alapszabályokba iktatni.

1. Jegyzet. Külmérték (Tagmass) azon bányatér, mely üledékes vagy özönvizi képződményekben és elhagyott hányákban előjövő szabadásványokra adományoztatik és bizonyos határokkal bir. Az üledékes és vizözöni képződmény, — mint ezt fentebb láttuk,[3]) a

[1]) V. ö. fentebb 72. §-t. Ezen szabály már a Miksa-féle bányarendeletben is megvolt. L. a VI. art. [2]) A 127. §-ra való hivatkozás valószinüen sajtóhiba, mert az alkatrészekről a 117. §. intézkedik. Különben l. Gränzenstein: „Das allg. Berggesetz“ 173. l. [3]) L. jelen munka „Ált. rész“-ének 47—49. l.

harmadképződés után jött létre, — és a képződmények legfiatalabbika, mert részben még napjainkban is fejlődik. Ez mint tudjuk rétegeket alkot s általában torlaszföldnek neveztetik. Mindazon térek, miket a bányatörvény elésorol: a fövénytorlatok (Sandbänke), folyammedrek (Flussbette), külgörgetegek (Taggerölle) és torlaszhegyek (aufgeschwemmte Gebirge) a fentebbi képződésekhez tartoznak; kivételt egyedül az elhagyott hányák (verlassene Halden) képeznek. A hánya vagy gorcztér mindig valamely bányamű közelében, a kül-ön levő kúpalaku ásványhalmaz,[1]) mely a bányából kiszállitott ásványokból gyül egybe; midőn művelés közben oly ásványrészeket találnak, melyeket a bányászok például tévedésből egészen meddő kőzetnek tartanak, ezek egy részét mint törecset (Berge), berakatra azaz vájnák betöltésére használják, a nagyobb részt azonban távszállitás (Streckenförderung) után az erre szolgáló aknán vagy tárnán át a kül-re viszik, s ott a bányatér mellett halomra öntik.[2]) Természetes, hogy az ily hánya oly (kréta, jura, trias stb.) korszakok képződéseinek keverékéből áll, aminő kőzeteken a bányászok művelés közben áthatoltak, s igy azt nem lehet az özönvizi vagy üledékes képződményekhez sorolnunk, mert vegyestartalmu és mesterséges úton jött létre. Ha az ily hányát a bányatelek tulajdonosa magában vagy a bányával együtt elhagyja, valamely idegen vállalkozó pedig az ott végbevitt vizsgálódások után, mik sajátképi kutatásnak nem is nevezhetők,[3]) azon meggyőződésre jutott, hogy a meddő törecsnek tartott ásványhalmaz oly részeket tartalmaz, melyeket okszerü felkészités mellett hasznositani lehet, akkor erre mint külmértékre adományozás útján bányajogositványt szerezhet. A törvénykönyv szerkesztése alkalmával kérdés lett téve az iránt: vajjon nem lehetne-e az elhagyott bányák tulajdonosainak régi hányáikra előjogot biztositani? A válasz tagadóan hangzott, mert a törvénykönyv szerint hánya vagy gorcztér, mihelyt a tulajdonos által el van hagyva, azonnal szabad és bárki által felkérhető területté lesz, azonkivül sokszor igen nagy nehézséget okozna annak kipuhatolása: hogy ki volt az elhagyott hánya utolsó birtokosa?[4]) A külmértékes (Tagmassner) bányaterének földmélyébe nyúló határait a képződések határozzák meg; ameddig az üledékes és özönvizi rétegek tartanak, és ahol a szilárd alapkőzet kezdődik, addig terjed a külmérték lefelé.[5]) Az özönviz és üledékes képződmények (diluvium, alluvium) rendesen homok, kőtörék, kevés szilárd agyag és márgarétegekből állanak; ezek alatt azonban néha oly harmadképződményü tömegek jőnek elé, melyek szinte agyag vagy más hasontartalmu ásványokból állanak, mikor is a mélységi határok megszabása nehezebbé válik. Itt kisegitő eszköz és útmutató gyanánt azon ásványok szolgálnak, melyek

---

[1]) L. e munka ugyanazon részének 63. l. [2]) L. u. a. 63. l. V. ö. a 74. l. [3]) L. jelen munka „Különös rész"-ének a kutatásra vonatkozó fejezetét. [4]) L. Scheuchenstuel: „Motive" 212. l. [5]) „Ált. bányatörvény" 77. §. Ugyanigy a szász bányatörvény is.

a mostkori képződésekben szoktak előfordulni. A lápföldekben és mocsártalajban tőzeg, továbbá ennek gyakori kisérőjeként gyepivaskő, máskép mocsárvasércz (Raseneisenstein, Sumpfeisenerz) szokott jelentkezni; ez utóbbi rendesen szintes rétegeket alkot, azonban gyakran szórványos, összefüggésnélküli darabokban vagy vaselegként likacsos tömegekben mutatkozik, mikor is homokkal keverve, némi vilsavat tartalmaz magában, mi a mocsártőzegben található állatcsontokból eredhet.[1]) Az agyag, homok, márga és görgetegrétegekben, a mosás által kiválasztható arany, éreny és horganyfémeken kivül, csaknem tojásnagyságu barnavasködarabok találhatók, melyek szemesvasércz vagy babvaskőnek[2]) neveztetnek. Ezen ásványok fordulnak elé leginkább az özönvizi vagy üledékes képződésekben,[3]) és a külmértékes az adományozás által ezekre nyer jogositványt.[4]) Ugyanazért oly esetekben, midőn a külmértékes és az alatta bányaművelést folytató vájnamértékes között összeütközés támad, ezt az előadottak nyomán könnyen el lehet dönteni, mert ha a mostkori képződések alatt oly agyag vagy más harmadkori rétegek mutatkoznak, melyek a határvonal megszabását nehézzé teszik, akkor az ásványok neme, fekvénye szokott irányadó lenni, és ha barnakőszén vagy kéntelep fordul elé, erre minden esetben csak a vájnamértékes tarthat igényt, még akkor is, ha a külmértékes mélységi határai és a fentemlitett ásványok között semmi hegyréteg sem fekszik. Ha pedig ilyes hegyréteg köz gyanánt mutatkozik, akkor a kén vagy barnakőszén födürétege (Hangendschicht) egyszersmind a külmértékes mélységi határának megszabására is szolgál.[5]) És ez szükségképi folyománya a külmérték természetének, mert az adományozásnál a bányahatóság is azt tartozik szem előtt tartani, hogy a mineráliák a kül-ről és ásási munkálatok folytán művelhetők legyenek, mert az adományoztatni kért ásványoknak a torlaszföldben kell lenniök,[6]) miért is azon korlátolás, mit most előadtunk és mely a képződések meg az ásványok tekintetében fennáll, a külmérték természetéből önként folyik. A javaslat nem használja ugyan a külmérték elnevezését, de bab és gyepvasércznél, továbbá oly ásványoknál, melyek torlatokban, gurulatokban vagy elhagyott hányákban az alapkőzetig, hol t. i. a most megjelent ásványok képződése véget ér, — szinte enged adományozást.[7])

2. Jegyzet. Ami a külmértékek nagyságát és alakját illeti, erre nézve a vájnamértékektől eltérő intézkedéseket találunk. A vájna-

[1]) A Bánságban Lupák környékén mázsányi delejvaskövek is találtattak e rétegekben. L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 173. l. [2]) Ez elnevezést használja a b. javaslat is. A gyepvaskő a szász b. törvény 180. §-a szerint a telek tartozékát képezi. [3]) L. e munka „Ált. rész“-ének 48. l. [4]) A hánya mint külmérték e tekintetben is kivételt képez, mert ott minden előjövő ércz a külmértékesé, de ha a hányán alul a földrétegekbe hatol, ott már épen ugy van a mélységi határokra nézve a képződmények és ásványok megszabott fajai által korlátolva, mint más külmértékes. [5]) Gränzenstein id. m. 173—174. l. V. ö. „Vollzugsvorschrift“ 70. lapj. [6]) „Vollzugsvorschrift“ 69. l. 54. §. [7]) L. „B. jav.“ 58. §. c) bet. és a 6. bekezd.

mérték ugyanis egy oly mértékegység, melynek szintes átmetszete 12,544—100,353 □ öl közt változó területet mutat; itt a minimum és maximum között a vájnatelek változó nagyságát csak a mértékegységek száma határozza meg, melynél minden mértéknek szabályszerü alakkal kell birnia. Ez a külmértékeknél másként van. A külmértékeknél csak az adományozható legnagyobb tér van 32,000 négyszögölben megállapitva,[1]) minimum gyanánt szolgáló mértékegység pedig nincs. Ezzel összhangzásban áll a b. javaslat rendelkezése s mindössze is azon eltérést teszi, hogy a legnagyobb tért 100,000 □ ölre határozza.[2]) Mivel az ált. b. törvény a külmértékek alakját sem határozza meg, az elnevezés nem is helyeselhető és a külmértéket inkább lehetne bányatérnek nevezni. Az ily bányatér területének és alakjának meghatározása azonban nem függ kizárólag a felkérő önkényétől, mert ha ez igy volna, akkor számos visszaélés s főleg a kutatási munkálatokat háborgató vita támadna;[3]) a felkért területnek alakjára és nagyságára vonatkozólag az adományozhatóságot itt is a bányahatóság határozza meg. Szabály az, hogy a külmérték oly alakkal és térre adományoztassék, mely a termőfelületet legkisebb mérvben pusztitja, hányáknál különösen csak azon terület adományozandó, melyen az elhagyott gorcztér fekszik.[4])

78. §.

A külmértékek adományozására elegendő annak kimutatása, hogy fönntartott ásványok a 76. §-ban kijelölt telepeken valóban előfordulnak, s hogy az által más bányavállalkozók jogai sérelmet nem szenvednek.

79. §.

A hutaművektől vagy feldolgozási műhelyektől mily távolságban nem engedhető meg a külmértékek adományozása, hanem az ily módon előforduló ásványok haszonvétele menynyiben illet egyedül valamely közeli határbirtokost, esetről esetre a bányahatóság által határoztatik meg.

80. §.

A külmértékek adományozásaérti kérvényeknek a felkérő neve és lakhelye s a fölkért külmérték fekvése és területének

[1]) Inditványoztatott, hogya szemesvasércz és gyepivaskő között különbség tétessék s az elsőre nézve kisebb mértékek állapittassanak meg, — azonban erre a maximum egyszerü felállitása folytán semmi szükség sem volt. Lásd Scheuchenstuel: „Motive“ 211. l. [2]) L. „B. jav.“ 58. §. c) betüjét. [3]) Lásd Scheuchenstuel id. m. 211. l. [4]) „Vollzugsvorschrift“ 55. §. 1. 2. bekezdés.

előadását kell tartalmazniok, s az ásványtelep próbadarabjával ellátva lenniök.

81. §.

A külmértékek adományozásaérti kérvények nyomán, minden határos kül- vagy vájnamértékek és hutaművek birtokosainak, a földtulajdonosoknak, továbbá a politikai vagy a netalán egyébkint érdeklett közigazgatási hatóságnak meghivása mellett szemle rendelendő.

82. §.

Ha ennél semmi akadályok sem fordulnak elő, úgy a fölkért külmértékekről térkép készitendő, a határok elczövekelése azonnal megteendő s a tárgyalás az adományozás iránti határozathozatala végett a bányahatóság elé terjesztendő. Ha a szemlénél ki nem egyenlithető aggályok fordulnak elő, úgy a külmértékek adományozása meg nem engedhető. A kérelmezőnek azonban szabadságában áll, azoknak kiegyenlitése után kérvényét megujitani.

Jegyzet. A külmérték adományozásaérti kérvények irásban vagy szóbeli úton[1]) s a felkért terület helyi fekvéséhez képest a bányakapitánysághoz vagy valamely bányabiztoshoz nyujtandók be. A bányabiztos mindazon bevezető és előkészitő hivatalos tényeket elvégezheti, mik az adományozás megengedhetősége feletti határozásig történnek, de már e határozás nem az ő, hanem a kapitányság jogköréhez tartozik;[2]) ugyanazért az előzetes tiszti cselekmények befejezése után köteles a bányabiztos a külmérték adományozására vonatkozó irományokat határozattal leendő ellátás végett a bányakapitánysághoz beterjeszteni, magától érthető lévén, hogy kedvező határozat esetén az adományozásról szóló okirat kiállitása szintén a bányakapitányság által eszközöltetik.[3]) A bármily alakban beadott kérvény folytán szemle tartása rendeltetik el, melyre az érdekelt szomszédok, vájna, külmérték, kohó és felkészitési müvek tulajdonosai meg a földbirtokosok meghivatnak. A szemlénél a müvelésterdemlőség kérdése nem jő figyelembe, egyedül a felkért ásványoknak a torlasztöldekben vagy hányákban való tényleges létük kérdése vétetik vizsgálat alá: a szemesvasérczek és gyepvaskövek közvetlenül szemlélhetők, nehezebb azonban a mosás által kiválasztandó fémek,

[1]) „Vollzugsvorschrift“ 56. §. 70. l. [2]) L. ugyanazt 56. §. 71. l. [3]) L. „Vollzugsvorschrift“ 56. §. 71. l.

arany, horgany stb. létének konstatálása, azért erről csak mosási próbák által lehet és kell meggyőződést szerezni.[1]) A felkészitési és kidolgozási, vagyis kohóműveknél keresés közben sok anyagot hányákba öntenek, sokat meg a műveknél alkalmazott viz magával ragad, és ott hol folyása lassubbá válik, ismét lerak; e hulladékok (Manipulationsabfälle) gyakran még haszonnal kiválasztható fémrészeket tartalmaznak, vagy pedig arra használhatók, hogy az egészen meddő pótlék (Zuschlag) helyettesitése által az olvasztásnál elkerülhetlen fémveszteséget meggátolják.[2]) Ez anyaghulladékok a felkészitési és kohómüvek közvetlen közelségében vannak, azonban mert épen azon tér, mely hulladékokban gazdag és az ily műveket körülveszi, nagyságára nézve felette változó, ugyanazért nem volt tanácsos azon távolságot sem megszabni, melyen belül kohók és felkészitőművek közelében külmértékeket adományozni nem lehet,[3]) hanem az egyes konkret esetek feletti határozást a bányahatóságokra kelle bizni. A körülmény, mit a bányakapitányságnak egyes esetekben figyelembe kell vennie, az, hogy a fentebb előadott okok miatt a bánya, a felkészitő és kidolgozási müvek tulajdonosai, meg a felkérő külmértékes tulajdonosai között összeütközés támad; minthogy pedig nálunk a külbányászat nem igen bir nagy fontossággal, azért ily összeütközés esetén a fontosabb termeléssel foglalkozó bánya és kohóművek tulajdonosainak érdeke első sorba helyezendő.[4]) De ha a szemle azt tüntetné ki, hogy a felkért külmértékben mutatkozó ásványok kiszedése a nemzeti termelés érdekében kivánatos, akkor az ily vállalatok létrejöhetése ellen a különösen protegált bánya- és kohótulajdonosok által tett és csekély vagy épen semmi alappal sem biró ellenvetések mellőzendők, vagy pedig a kérdés a mérték változtatott fektetése által komplanálandó.[5]) A vájnaműyek, felkészitési és kidolgozási művek tulajdonosainak érdeke mellett mások régibb jogai is figyelembe veendők: a zártkutatmányosok, régibb külmértékesek jogait megsérteni nem lehet, s mig a külmérték, vájnamértékek vagyis földalatti művelési jogositványok adományozásának nem áll útjában, addig valamely már adományozott bányatelek felszinén külmérték nem adományozható. Az elhagyott hányákra nézve pedig megjegyzendő, hogy ha azok valamely ujolag adományozott vájnatelek határain belül vannak, akkor a bányatelek tulajdonosának beleegyezése nélkül azokat külmérték gyanánt adományozni nem lehet.[6]) Ezen és más ki nem egyenlithető aggályok merülvén fel a szemle folytán, az adományozást megengedni nem lehet. A szemléről minden esetben jegyzőkönyv veendő fel s az irományok határozathozatal végett a bányakapitánysághoz terjesztendők. Ha az adományozásnak misem áll útjában, akkor arról okirat állittatik ki ő Felsége nevében: ez okmányban a

---

[1]) L. Gränzenstein id. m. 175. l. [2]) L. fentebb jelen munka 79—81. l. [3]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 212. l. [4]) L. Gränzenstein id. m. 176. l. [5]) L. „Vollzugsvorschrift“ 71. l. V. ö. ugyanannak 16. §-át a 31. 32. l. [6]) L. ugyanannak 55. §-át a 70. l.

külmértékes vezeték- és keresztneve, állása, lakhelye, továbbá a mértékben előjövő ásvány neme, a mérték terjedelme kitétetik; azonfelül meg van emlitve, hogy az adományozott külmérték, mely politikai járásban és község határán van, és járulék gyanánt mely műhöz telekkönyveztetik.[1]) Az adománylevél alakja körülbelül következő: Külmértékadományozás. Ő Felsége a Király nevében a podoruji m. kir. vasgyárnak, az ottani m. kir. gyárigazgatóság 1869. julius 25-én kelt és ugyanazon év augusztus hó 1-én $^{421}/_{869}$. számhoz benyujtott adománykérése folytán, az ugyancsak 1869. szept. 10-én a helyszinén végbevitt szemle s e kir. bányakapitányságnak az adomány megengedhetősége iránt $^{560}/_{869}$. sz. a. keletkezett határozata alapján egy külmérték adományoztatik. E külmérték Mármarosmegyének Belső-Szolnokmegyével határos részében, a kaszói szolgabirói járásban, Budfalu határán, a Prizlop-hegyen, a a prizlopi közbirtokosság földbirtokán fekszik; az adományozás tárgyát a föld közvetlen felszine alatt, kisebb-nagyobb darabokban szórványosan, minden összefüggés nélkül előjövő, a mélységbe csakis a zöldkő (Grünstein) felett levő fehér kőzetképződésig terjedő gyepvaskő (Raseneisenstein) rakodása képezi. Ezen, a mellékelt fektetési s egyszersmind czövekelési térképen I., II., III., IV. számokkal jegyzett, hosszas egyennégyszögalaku, hosszoldalaiban 320, széloldalaiban pedig 100 ölre terjedő, 32,000 □ öl nagyságu külmérték F. betü alatti tárpontja, Zsarampói Iván budfalusi lakosnak a prizlopi irtáson levő házától 23 óra 3° irányban 95,054‴ távolságra eső trachytkőszikla mellett van; e tárponttól a külmérték egyes vonalai: keletnek 6 óra irányban 60 ölre, nyugotnak 18 óra szerint 40 ölre, délnek 12 óra szerint 240 ölre, végre északnak 24 óra szerint 80 ölre terjednek. A külmérték kiczövekelt sarkpontjai meghatározvák a tárponttól 6 óra irányában 60 ölre eső *b* betüvel jegyzett ponttól; ettől egyfelől délnek 12 óra szerint 240 ölre egy réthelyen a délkeleti I, — másfelől északnak 24 óra irányban 80 ölnyire egy réten az északkeleti II. számu, — a II. számmal jegyzett sarkponttól az északnyugoti 18 óra irányban 100 ölre a „Magura“ hegy nyugoti oldalán illetőleg alján a III. számu, végre az I.-től a IV. számu vagyis délnyugoti sarkpont az utóbb kijelölt irányban és távolságra fekszik. Az ilykép adományozott s a bányatelekkönyvben tartozékkép beiktatandó külmérték „Kálmán külmérték“ nevet visel. A birtokos köteles az ált. bányatörvény rendeleteinek pontosan megfelelni, a kijelölt határvonalokon túl nem terjeszkedni s a gyepvaskő alatt levő szilárd kőzetbeni munkálatoktól tartózkodni, — végre a külmértéket minden évben ápril hótól kezdve október végéig müveletben tartani.[2]) Kelt stb. N. N. bányakapitány. Az igy kiállitott adománylevé

[1]) L. „Vollzugsvorschrift“ 57. §-t. A külmérték önállóan nem, csak tartozékkép telekkönyvezhető. L. az V. fejezet kapcsában előadottakat. [2]) L. a „Vollzugsvorschrift“ 186—187. lapjain közlött XII. számu mintát s az ott észrevehető eltérést.

alapján a telekkönyvezés foganatosittatik s az okmány egy példányát illetőleg másolatát az illető politikai járás hatóságának adják ki.[1])

83. §.

Oly helyeken, hol a kutatások a földbirtokosok vagy a közigazgatási hatóságok beleegyezésétől függenek (17. §.), a nélkül a külmértéki munkák sem üzlethetnek. A kutatásra nézve a nyilvános megjelölés (24. §.) s a földbirtokoshozi viszony tekintetében előadott szabályok (26—28. §§.) a külmértékekre is alkalmazandók.

84. §.

A kutatóvájások kezdése s a vájnatelkek szerzése s használása a külmértékeken belül vagy azok alatt, ez utóbbiak által nem gátoltathatik; ezek tulajdonosainak azonban kárositás esetében a kártérítéshez oly igényük van, mint a bányaművelés által érintett fölszini tulajdonosoknak.

Jegyzet. A külmértéki munkálatok nagyon hasonlitanak a kutatási munkálatokhoz s a különbség köztük csak az, hogy az előbbinek czélja ásványok közvetlen kinyerése, az utóbbinak pedig ásványok felfedezése. Egyébként mindkét munkálatot legtöbb esetben a kül-ön kezdik s folytatják. Ugyanezért külmértékek sem adományozhatók: gazdasági, lakó vagy egyéb épületeken és zárt udvartéreken illetőleg ezekhez husz ölnyi távolságon belül, továbbá kertekben, temetőkben és kőfallal körülvett téreken, — hacsak a földtulajdonos bele nem egyezik. A külmértékes köteles egy ismertető mértékjegy felállitásáról gondoskodni épen úgy, mint a zártkutatmányos; azonban e jegy felállitási helye és alakjára nézve már eltérés van a kutatási jegy felállitására vonatkozó szabályoktól. A turzási jel ugyanis, azonfelül hogy a szabadkutatási jog megszerzésének jelzéseül szolgál, egyszersmind a kutatási kör területét is meghatározza; e jegynek tehát, mivel a turzási tér egy kör, melyet a jegy felállitási helyétől kiinduló sugár ir le, a kör központján kell lennie. A külmértéknek határai azonban el lévén czövekelve, a mértékadományozást hirdető jegy nem szolgál az amúgy is rendszerint igen szabálytalan alaku bányatér kerületének meghatározására, miért is nem szükség a középen lennie, hanem lehet a tér bármely részén. A külmértéken felállitandó jegy alakjának szükségkép különböznie kell azon alaktól, melylyel helyenkint a kutatási jel bir,[2]) mert a külmérték adomá-

[1]) L. „Vollzugsvorschrift“ 57. §-át a 72. l. [2]) L. „Vollz.“ 58. §.

nyozása azon téren sem kutatásnak, sem vájnaadományozásnak nem állván útjában, megtörténhetik, hogy a két jegy egymáshoz közel esik, miért is a zavar elkerülése végett a különbségnek feltünőnek kell lenni.[1]) A külmértékes épen úgy köteles a földbirtokosnál a kárpótlás iránt egyezni s megtagadás esetén épen azon eljárást tartozik követni, mely a szabadkutató által szem előtt tartandó.[2]) A külmértékes bányaterén kutatni s vájnatelket szerezni harmadik egyénnek lehet, bár a külmértékesre nézve e tekintetben idegen vájnatelek irányában a viszonosság elve nem nyer alkalmazást; ez különben természetes s a különböző adományosok különböző jogositványainak következménye. A vájnatelek tulajdonosa jogot nyert a végtelen mélységig s a meglevő magasságig; tehát a felszinre ott később senki jogot nem szerezhet, ellenben a külmértékes csak a szilárd alapkőzetig terjedő képződményben előjövő ásványokra szerzett adományozást, miért is ez az alantabb fekvő mineráliákra kiadandó jogositványoknak nem állhat útjában. A kutatási munkálatok kezdése és folytatása pedig csak folyományát képezi a most előadott szabálynak, mert ha a külmérték alatt levő vájnatelek használatát megengedi a törvény, úgy a telekhez való jutásról is kell gondoskodni;[3]) különben leginkább nemzetgazdászati ok szolgál e §. támogatásául. A föld mélyében levő gazdag telepek feltárását czélzó vállalatok sokkal fontosabbak és többet produkálnak mint a külvájások, ezért a külmértékes részére rezervált kártéritési igény mellett az elsők tagadhatlanul protegálva vannak. Az adományozott külmértékek a bányamegyei térképeken szinte megjelölendők;[4]) a külmértékek önállóan nem képeznék a bányatelekkönyv tárgyait,[5]) de nálunk ettől a gyakorlat eltér. [6])

[1]) „Vollz.“ 58. §. 72. lapján. [2]) Lásd fentebb a 26—28. §§-kat. [3]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 178—179. lapokon. [4]) „Vollz.“ 58. §. 72. l. Ezzel a sajátképi adományozást bevégezvén, a tág értelemben vett adományozás második részére, az engedélyezésekre térünk át. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy az ált. bányatörvény által a külmértékekhez sorolt s a „folyammedrekben előjövő fenntartott ásványokra“ kiadott jogositványt az uj bányatörvényjavaslat nem a külmértéki és igy sajátképi adomanyozott jogositványok közé sorolja, hanem „aranymosás a folyóvizekben“ elnevezés alatt az engedélyezések külön fejezetében targyalja. A javaslat rendelkezései szerint: ki aranymosásra engedélyt akar szerezni, az akár közvetlenül, akár pedig valamely közigazgatási hatóság útján irásban vagy szóval (mely esetben jegyzőkönyvét vesznek fel) kérheti ezt a bányahatóságtól. Mind a folyamodványban, mind a jegyzőkönyvben a kérvényező nevét, lakását, a patak vagy folyamtér kerületét, járását, községét és nevét, továbbá az engedély idejének tartamat szükséges megjelölni; ez idő legfelebb 3 év lehet, de annak elteltével az engedély megujitható. Az engedély vagy kizárólagosságot ad s akkor a terület a folyam vagy patak mentében s annak egész szélességében legfelebb 500 ölre terjedhet, ha pedig ily kizárólagosságot nem igényel a felkérő, akkor a fentebbi területhez nincs feltétlenül kötve s a határokat sem köteles világosan kijelölni. A kiadott aranymosási engedélyekről a bányahatóság jegyzéket köteles vezetni, s az engedélyek másolatait az illető közigazgatasi hatósággal közli; az aranymosási engedélyhez sem a viszonyok felvétele, sem az engedélyezés szükségének felismerése nem szükséges. L. „B. jav.“ 70. §. a) betü, továbbá a 71. és 80. §§-kat. [5]) „Vollz.“ 82. l. [6]) L. erről alantabb a 109. §-t.

85. §.

d) A segédvájások engedélyezéséről.

Valamely adományozott telken kivüli oly tárnák s aknák, melyek annak előnyös üzletére szolgálnak (segédtárnák vagy segédaknák), csak a bányahatóság engedelmével nyittathatnak és üzlethetnek.

86. §.

Ha valamely bányabirtokos saját művéhez valamely szabadtelkeni segédvájás engedélyezését kéri, az nekie az érdeklett hatóságok és felek meghallgatása után, nemkülönben az engedélyezés megengedhető volta ellen tett kifogások feletti határozat után megadandó. Az engedélyezett segédvájás a kérvényező vájnatelkéhez tartozékkép iktatandó a bányakönyvbe.

87. §.

Ha ellenben a segédvájás engedélyezése valamely idegen vállalkozó által, vagy több, segélyre szorult vájnabirtokosok által közösen kéretik, a kérvényhez az első esetben a vállalkozó és a segélyre szorultaknak, a második esetben pedig azon bányabirtokosoknak, kik a közös vájásra egyesültek, a létesitès módja és ideje, s kölcsönös jogaik és kötelezettségeik iránti megállapodása hozzámelléklendő. Egyszersmind az egész üzleti terv kül- és vájnatérképekkel felvilágositva előterjesztendő.

88. §.

Az ilyes segédvájás engedélyezése csak minden helyviszonyok kinyomozása után, továbbá megengedhető s szükséges voltának elismerése után történhetik, s a bányakönyvbe önálló bányaművelési engedélykép iktatandó be. Egyszersmind a segélyre szorult bányabirtokos által elvállalt kötelezettségek, dologbani jog alapitása végett, annak birtokára terhül irandók.

89. §.

Azon szabadteleknek, melyen valamely segédvájás engedélyeztetett, más vállalkozó számára lett későbbi adományozása által, a segédvájás fennmaradása sérelmet nem szenvedhet.

1. Jegyzet. Az engedélyezés (Concession) a tág értelemben vett adományozás második részét képezi. Az engedélyezés folytán az engedélyes jogot nyer egy elkülönitett vájnaműnek (segédaknának, segédtárnának) létesitésére: hogy ez által saját bányájának vagy harmadik egyén bányatelkének mélyéből, a vájást akadályozó vizet levezethesse, vagy az ott levő rekedt bányaléget szellőztetés által üdévé tehesse, továbbá a bányából a hasznos ásványokat meg a meddő törecset a kül-re szállithassa, s az ácsolathoz meg a falazáshoz szükséges anyag beszállitását könnyitse, végül a mélyebb fekvényü ásványtelepek feltárását lehetővé tegye. Az engedélyezés folytán létrejött ily segédhajtások, azon bányaműtől, melynek czéljaira szolgálnak, elvontan képzelve, közvetlen anyagi értékkel nem birnak, miért is jogi fogalmak szerint tulajdonnak tárgyai nem lehetnének. Minden dolog csak annyiban bir a magánjogéletben jelentőséggel, amennyiben anyagi értékénél fogva jogi forgalom tárgyát képezheti, [1]) és a tulajdonnak is csak azon dolgok lehetnek tárgyai, melyek a jogi fogalomra anyagi értéküknél fogva alkalmasak. A segédhajtások pedig önállóan s a segélyezett vájnaművektől elvontan képzelve, valóban semmi értéket sem képviselnek: egy szintes vagy függélyes irányban a föld mélyébe haladó és semmi használati czéllal sem biró ürnek anyagi értéke nem lehet és igy a jogi forgalomba sem vonható. De hogy ennek daczára a segédvájások mégis tulajdon tárgyainak tekinthetők, az a törvény kijelentésén (88. §.) kivül onnét van, hogy az ily segédmüvek annyiban anyagi értéket nyernek és képviselnek, mennyiben ilyennel a segélyezett bányamű bir; minthogy valamely bányatelek művelési czéljainak elérésére eszközül szolgálnak, ez által használati s igy a segélyezett vájnamű tulajdonosa részére anyagi értéket nyernek. Ez egybekapcsolás folytán a segédmüvek a jogi forgalomra minősittetnek egyrészt, — másrészt azonban a használati egybeköttetésből eredő minősités ettől, — és ebből folyólag a segélyezett vájnatelek értékállapotától függ. [2]) Az ált. bányatörvény szerint az engedélyezések tárgyait csak segédvájnák és megyetárnák képezik; mindkét segédhajtás valamely adományozott telken kivüli oly vájnamű, miáltal segélyre szorult bányák művelése megkönnyittetik. A különbség a kettő között abban rejlik, hogy mig a segédvájna egy vagy több vájnamű használati czéljaira szolgál, — addig a megyetárna egy egész bányamegye mélyebben fekvő ásványtelepeinek könnyebb vájása és feltárása végett létesül. Tehát e segédvájások csak a mű és a vállalat terjedelme szerint osztályoztatnak.[3]) Természetes ennélfogva, hogy azon válaszvonalat, melynél a segédvájna végződik és a megyetárna kezdődik, pontosan meghatározni alig lehet, miért is a magyar b. javaslat igen helyesen

---

[1]) L. Unger: „System des öst. Privatrechts“ 1. köt. 371. s köv. l., továbbá Baintner: „Az ausztriai magánjog alaptanai“ cz. m. 166—167. l. V. ö. Arndts: „Lehrbuch der Pandekten“ München, 1861. 203. l. [2]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 129—130. l. [3]) Ugyanaz id. m. 186. l.

csak a „segédhajtás, segédtárna, segédakna“ általános kifejezéseit használja, mi alatt az engedélyezés folytán létesithető segédvájások mindkét neme érthető.[1]) Különben a segédhajtások engedélyezését, bár helyenkint eltérően szabályozva, — minden nevesebb montánkodexben megtaláljuk. Igy a franczia bányatörvény szerint, feltéve, hogy a szükséges segédvájások (travaux de secours) mások bányamüvelését nem akadályozzák,[2]) a közigazgatási hatóságok által engedélyezhetők; ezzel megegyezik a porosz bányatörvény intézkedése.[3]) Mindkét bányajogban igen tág értelmet lehet tulajdonitani a „segédvájás“ kifejezésének; ez a franczia törvény szerint vizlevezetési, szállitási, szellőztetési stb. czéljaihoz képest terjedelmére és alakjára nézve különböző lehet[4]) és ugyanigy lehet értelmezni a porosz törvény idevonatkozó rendelkezését is.[5])

2. Jegyzet. Ez alkalommal csupán a segédvájnákról szólunk, a megyetárnákról alantabb emlékezvén meg. Ha a bányatulajdonos adományozott telkének határain belül, akár a feltárás közvetlen eszközlésére, akár pedig annak könnyitésére aknákat, tárnákat akar létesiteni, ehhez nem szükséges külön bányahatósági engedély, mert ezen jog az adományozással együtt jár.[6]) Engedélyért folyamodni csak azon esetben kell és a létesitett vájnamű segédvájás csak akkor lesz, hogyha az adományozott bányatér határain kivül, tehát idegen telken kivánja azt a vállalkozó létrehozni. A segédvájás és a segélyreszorult bánya közötti viszony különböző lehet ahhoz képest, amint: 1) azt egy segélytigénylő bányatulajdonos önköltségén saját bányája részére, vagy 2) közösköltségen több bánya javára ugyancsak több tulajdonos és végre 3) ezek segélyére egy harmadik vállalkozó készitteti. Mindhárom esetben felmerülhet azon különbség, hogy a segédvájna még nem adományozott vagyis országfejedelmi szabadtéren (im landesfürstlichen Freien) vagy pedig valamely már adományozott telken mehet keresztül. Ha azon telek, melyen az engedélyezendő segédvájna a segélyreszorult bánya határáig hatol, országfejedelmi szabadtér s az adományos a leendő engedélyessel egy személy, akkor az eljárás igen egyszerü, mert az engedélyezési kérvény nyomán eszközlendő nyomozás alkalmával csak az illető telektulajdonosok és esetleg a szomszédbirtokosok lesznek kihallgatandók; ezek részéről csak a törvény által kivett helyek miatt, a hatóság részéről pedig a köztekintetü aggályok alapján lehet érvényes kifo-

---

[1]) L. „Bányajavaslat“ 70. §-át. V. ö. az ind. 10. l. [2]) „à la charge de ne point gêner les exploitations y existants“ art. 25. [3]) 1865. porosz bányatörvény 60. §-a. [4]) „les travaux nécessaires, tels que galerie d'écoulement, chemins, prise d'eau, ou passage des eaux et autres de ce genre“ etc. 1791. jul. 18. bányatörvény I. czimének 25. artikulusa; e törvényrendelet, mely a később behozott bányatörvénynek sem szavaival, sem szellemével nem ellenkezik, mai napig érvényben maradt. L. Achenbach: „Das franz. Bergrecht“ 265. l. [5]) L. 1865. porosz bányatörvény 60. és 135. §§-ait. [6]) A „B. jav.“ ugyanily értelemben rendelkezik. L. a 105. s köv. §§-kat. V. ö. az indokolás 10. l.

gást emelni, mi ha nem történik, a földbirtokosoknak járandó kártérités mellett az engedély megadandó. A segédvájna az engedélyes bányatelkének tartozékakép iktattatik a bányakönyvbe. Ha azonban ugyancsak országfejedelmi szabadtéren áthaladó segédvájnát több bányabirtokos közköltségen vagy pedig egy vállalkozó harmadik egyén kiván létesiteni, akkor a szükségesség és megengedhetőségre vonatkozó előzetes nyomozás után engedélyezett segédhajtás nem tartozékkép, hanem önállóan fog a bányakönyvbe iktattatni; itt az engedélyezés feltétele első esetben a vállalkozó bányatulajdonosok, második esetben pedig ez utóbbiak és a harmadik vállalkozó közötti megegyezés. Ha pedig a segédvájna valamely adományozott telken hatolna át, a bányatulajdonos (Zwischenmassner) a beleegyezést csak az esetben tagadhatja meg, hogyha a vájás bányaművében lényeges kárt okozna, amennyiben azonban lényeges veszély nem fenyegetné, kellő kárpótlás mellett tartozik ezt megengedni.[1]) A fizetendő összeg oly esetekben, midőn a bányatulajdonosra a segédhajtás vájásából épen semmi kár sem háramlik, természetszerüen csekély lesz s csak jogelismerés gyanánt (in recognitionem juris) szolgál. Az engedélyezésről okiratot állit ki a bányakapitányság, melyben körülbelül ugyanazon kellékek szükségesek, mik az adománylevelekben; az engedélyokmány alakja következő lehet. Segédvájnaengedély. Ő Felsége a király nevében a „kékesi fémmű és kőszénbányatársulat"-nak, $^{275}/_{866}$. számhoz beérkezett kérvénye és az e felett kihallgatott kaszói járás szolgabirájának mint közigazgatási hatóságnak $^{12}/_{867}$. sz. a. beérkezett nyilatkozata, valamint e m. k. bányakapitányságnak az engedély megadhatása iránt $^{550}/_{867}$. sz. a. hozott határozata nyomán az engedély egy segédalagra ezennel megadatik. Az engedélyezett segédalag, mely „fősegédvájna" (Hauptzubaustollen) nevet visel, Mármarosmegye kaszói járásában, a kékesi közbirtokosság földbirtokán levő „Nyilas" hegyből, mint országfejedelmi szabadtérből van meginditva, s ezen a mellékelt fektetési térképen *g* betüvel jelölt kiindulási ponttól 9 óra 1° főirányban 31 selmeczi ölre egész a „János" bányahatár északi hosszvonalához nyúlik; innen a „János" bányahatáron keresztül a „Mária" bányatérbe megy át *h* egész *i* betüig, mely utóbbi betüvel jegyzett s a „Mária" bányahatár keleti szélvonalát érintő ponttól az „Anna" bányatelekben 9 óra 13° szerint egész *c* betüig 25 selmeczi ölre terjed. A segédalag „fősegédvájna" név alatt a „kékesi fémmű és kőszénbánya" alkatrésze gyanánt fog e társulati birtokhoz telekkönyveztetni. A segédvájnás bányatársulat tartozik a fentemlitett föld és bányatulajdonosokat kárpótolni s magát mindenben a bányatörvény szabályaihoz alkalmazni. Kelt stb. N. N. bányakapitány.[2]) Ez engedélyokmány alapján a telekkönyvezés foganatosittatik és a segédvájna a megyei térképen megjelöltetik.[3]) A bányatörvényjavaslat nem tesz ugyan osztályozást a

[1]) „Ált. b. törvény" 191. §-a. [2]) V. ö. az itt közlött mintával a „Vollzugsvorschrift" XIII. sz. formulareját a 188. l. [3]) „Vollz." 60. §. 75. l.

segédvájnák és a megyetárnák között, azonban intézkedéseiben, melyek a segédhajtások minden nemeire vonatkoznak, lehet különbséget felfedezni, mert azok egy része azonos természetü a most előadottakkal, más részük pedig a megyetárnára vonatkozó törvényrendeletekkel áll összhangzásban. Az előbbieket ez alkalommal ismertetjük, az utóbbiakat pedig alantabb a megyetárnáról szóló résznél tárgyaljuk. A javaslat szerint tehát az adományozott telek határain kivül levő segédhajtások, ha azokat a bányabirtokos mások irányában biztositani vagy adományozott bányatelkéhez tartozékkép telekönyveztetni kivánja, szintén bányahatósági engedély tárgyai,[1]) ha pedig e segédhajtás adományozott idegen bányatelek vagy zártkutatmányi körön belül terveztetnék, a kérvényhez a helyszini és hajtási térképen kivül az üzleti tervet és az érintett bányatelek tulajdonosának vagy a zártkutatmányosnak beleegyező nyilatkozatát is csatolni kell; ha pedig a beleegyezés barátságos úton nem létesülne, a hatóság tárgyalást rendel, s az érdekeltek kihallgatása meg az üzleti terv tüzetes megállapitása után az engedélyt azon záradék mellett adja ki, hogy a segédhajtás által másnak bányaüzlete ne háborgattassék.[2]) A segédhajtást létesitheti idegen vállalkozó vagy pedig több bányabirtokos is egyesülhet e czélra; ekkor a kérvényhez azon egyezmény is csatolandó, mely első esetben a segélyreszorult bányabirtokos és az idegen vállalkozó, második esetben pedig az egyesült bányabirtokosok között létesitett jogviszonyokat meghatározza.[3]) Bárki nyert is engedélyt a segédhajtásra, az engedély által szerzett jogaiban sérelmet nem szenvedhet az által, hogy később azon telek, melyen a segédmű átvonul, adományozás tárgya lett;[4]) de ha a segédhajtás korábban adományozott telken nyúlik át, akkor a hajtás által nyert szabadásványok a bányatulajdonosnak (a szállitási költségek megtéritése mellett) kiszolgáltatandók, ellenben a szabadterületen vagy zártkutatmányi körön belül segédhajtás által kinyert ásványok az engedélyes tulajdonába mennek át.[5]) Ennek az a ráczioja, hogy az adományos a telek határain belül levő minden szabadásványra tulajdonjogot nyert, következésképp őt megröviditeni nem lehet, ellenben a zártkutatmányos csak azon ásványok tulajdonát szerzi meg, melyeket kutatási munkálatai közben kinyer és birtokba vesz, miért is ily módon korlátozott turzási joga az engedélyes jogainak nem állhat útjában; az egyszerü telektulajdonos pedig az engedett telekért kárpótlást nyervén, a hajtás közben kiásott terményekre igényt nem tarthat.[6])

90. §.

e) A megyetárnák engedélyezéséről.

Oly bányavállalatok, melyek által egy egész bányamegye tárnákkal felnyitandó, vagy az ásványtelepek mélyebb körük-

[1]) „B. jav.“ 72. §. [2]) L. „B. jav.“ 73. §-át. [3]) L. „B. jav. 74. §-ának első részét. [4]) L. ugyanannak 77. §-át. [5]) L. u. a. 78. §-át. [6]) V. ö. fentebb a kutatás és az adományozásra vonatkozó részeket.

ben feltárandók, s azoknak vájása bármi módon könnyitendő, megyetárnáknak neveztetnek.

91. §.

Megyetárnák csak úgy engedélyeztethetnek, ha azoknak létesitése a bányászat általános hasznára az egész bányamegyében kivánatosnak látszik. Ezen engedélyezés minden körülményeknek a bányahatóság általi előleges kitudása után, a miniszteriumnak tartatik fenn.

92. §.

Minden megyetárna engedélyezéseérti kérvénynek a főüzleti tervvel és azon egész bányamegye kültérképével kell ellátva lennie, melyen belül a megyetárnás a vájást vezetni s szétágaztatni szándékozik. Egyszersmind azon feltételek terve is előterjesztendő, melyek alatt a kérvényező a vájásra késznek nyilatkozik.

93. §.

Ha az igényelt megyetárna területében létező vájnabirtokosok közül a tárna előállitása mellett oly tetemes szám nyilatkozik, hogy azt a kérvényező elvállalhatónak véli s ha egyszersmind kétségen kivül tétetik, hogy az előállitás azon bányavállalkozónak is javára szolgáland, kiknek jövendőre fognak a bányamegyében vájnamértékek adományoztatni, úgy a megyetárna engedélyezhető, habár a megyetárna területében létező vájnabirtokosok mindnyájan az ajánlatba bele nem egyeznének is.

1. Jegyzet. Megyetárna (Revierstollen) alatt azon fontos bányavállalatot értjük, mely tárnavájás által egy egész bányamegyét mélyebb szintjében feltár, s igy nemcsak azon hegységek nagyobb mélységben levő földismei és fekvényi viszonyainak felfedezésére szolgál, hanem a magasabban fekvő bányatelkeknek ez alant elterjedő tárnából eszközlendő vájásukat is megkönnyiti.[1]) A vállalat nagysága és terjedelme szolgál különböztető ismérvül a segédtárna és megyetárna között,[2]) miért is ez utóbbi különös figyelmet érde-

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive zu d. allg. Berggesetze“ 223. l. [2]) Lásd Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 186. l.

melvén, részletesebb intézkedések tárgyát képezi. Határozott válaszvonalat a kettő között felállitani igen bajos, mert mindkettőt létesitheti idegen vállalkozó vagy több bányatulajdonos egyesülhet e czélra és ekkor mindkettőnél: első esetben az idegen vállalkozó meg a segélyreszorult bányatulajdonosok közötti, második esetben pedig az egyesült vájnamértékesek közötti egyesség képezi a feltételt és alapot; azonkivül mindkettőre csak a megengedhetőség és szükségesség felismerése után nyerhető meg az engedélyezés. [1]) E tekintetben tehát oly külső ismérv, mely a különbség megjelölésére alkalmas támpontul szolgálna, nem létezik. Hasonlót mondhatunk a terjedelemre nézve: vannak ugyanis oly segédvájnák, melyek épen annyi bányavállalat javára szolgálnak s ép oly terjedelemmel birnak, mint némely megyetárnák. Ha tehát már épen különbséget akarunk tenni a segédhajtások között, úgy ezt csak azon vájnamüvek között, melyeket egy bányatulajdonos létesit saját javára, s a többiek között állithatjuk fel; ezek között tényleg létezik különbség, mely azonban nem a vállalat terjedelmének erre biztos alapot nem nyujtó voltából, hanem az abban érdekeltek viszonyaiból ered.[2]) A megyetárnák vizlevezetés, szellőztetés, szállitás, mélyebb közvetett feltárásra szolgálnak s nem azonosithatók a régebben divatozott altárnákkal.[3]) De a különbség köztük nem abban van, hogy az altárnák csak a magasabban fekvő bányaterek vizeinek levezetésére szolgáltak s igy korlátolt oly használati czéllal birtak, mint napjainkban az önálló segédvájások, mert igen sok altárna épen úgy mint segédvájna a vizlevezetésen kivül szállitásra és a feltárás könnyitésére szolgál.[4]) Az altárnának mint segédvájnaműnek alapjául a régi bányarendtartások azon elve szolgált, mely a fennálló bányamüveknek nyújtott segélyért az altárnást jelentékeny jogokban részesité,[5]) s a bányatulajdonosokat *kényszerité, hogy akaratuk ellen* az altárnás irányában kötelességeket vállaljanak s azokat teljesitsék.[6]) A régibb altárna engedélyezése tehát az érintett bányák tulajdonosaira akaratuk ellenére kötelmeket rótt, melynek elvállalása nem függött beleegyezésüktől, mig a megyetárnánál a fennálló részletes viszonyok rendezése nem any-

[1]) V. ö. az „Általános bányatörvény“ 88, 91. és következő lapjain. [2]) Igy például a franczia bányajog csak a „des travaux de secours“ általános kifejezést használja s a használati czél példaszerü felsorolására (galerie d'écoulement, passage des eaux et autres de ce genre etc.) szoritkozik. L. az 1791. b. törvény érvényben maradt 25. artikulusát. Hasonlóan a b. javaslat; különben v. ö. a segédvájnák kapcsában előadottakat. [3]) L. Wenczel: „Magyar-erdélyi b. jog“ 115. l. b) jegyz. [4]) E téves felfogás Scheuchenstuelnél (224. l.) valóban csudálatos, hiszen pl. csak a Miksa-féle bányarendelet III. czikkének 5. §-ában is az altárnák különnemü használati czélja van felsorolva; a gyakorlat meg számos esetet mutat, mi Sch. állitása ellen szól. [5]) Az altárnás jogaira nézve l. a Miksa-féle b. rendelet III. cz. 1. s köv. 5. s köv. §§-ait. [6]) Scheuchenstuel: „Motive“ 216. l. A kötelem teljesitése a termelés hányadának fizetéséből meg az u. n. „Stollenhieb“-ből vagyis a hajtás közben kinyert ásványok megszerzéséből állott; nállunk $^1/_7$-ed divatozott. Gränzenstein id. m. 190. l. Miksa b. r. III. cz. 5. §.

nyira a törvényre, mint az érdekeltek szabad egyezkedésére van bizva, s a már fennálló bányák tulajdonosait a részvételre semmi szin alatt nem kényszeríthetni.[1]) A régibb altárnai jogositványok rendszerének akadtak védői. Ezek felhozták: hogy minden bányatulajdonos tartozik az adományozott tér határain belül fekvő ásványtelepet úgy feltárni, hogy azt egész vonulásában hajtani lehessen, tartozik továbbá a feltárt ásványokat teljesen kivájni, felkésziteni stb., s ezek mellett mindazon védintézkedéseket alkalmazni, melyeket a személy és idegen tulajdon biztonsága igényel. E követelmények azon közgazdászati elvből származnak, mely a bányaiparnak mint gyümölcsöző termelésnek érdekében a földtulajdonostól az ásványok tulajdonát elvonta s azt önálló foglalás tárgyává tette; amint azonban a telektulajdonost kényszeriteni lehet, hogy földjét átengedje, úgy lehet épen azon előnyös termelési czél okából a bányatulajdonost is arra kényszeriteni, hogy kényszerkötelmet vállaljon el még akarata ellenére is ott, hol azt a vagyontermelés közjava követeli. Azt pedig, hogy mikor van szükség ily segédhajtásokra, nem itélhetik meg önkényüleg a bányatulajdonosok; ezt nem lehet az ő belátásuk, társulási és vállalkozási kedvük esélyétől függővé tenni, mert akkor az ily egyesülés ritkán jöhetne létre és sok fontos feltárás elmaradna. Ezen érvek azonban nem fogadhatók el, mert semmi esetben sem lehet valakit arra kényszeriteni, hogy mint bányabirtokos akarata ellen segélyt fogadjon el s azért adózni legyen kénytelen. Teljesen szerencsétlen azon hasonlat, melyet az altárnarendszer védői a telkek kisajátitására nézve felhoztak, mert ennek csak az a czélja, hogy a bányaipar fejlődése lehetővé váljék, mig az altárnavállalatnál a bányabirtokos kénytelen a müvelést folytatni, hogy annak adózhasson, ki akarata ellenére például vájnavizét levezette. Egyébiránt amily kevéssé igazságos a bányabirtokosoknak ily terhelése, ép oly kevéssé szükséges. Kevéssé megáldott és alig ismert szegényebb bányamegyékben ily vállalatok úgy sem létesülnek, mert erre nem akad vállalkozó, ha pedig a bányamegye ásványkincsekben gazdag és a müvelés folytatására egy ily tárnavállalat okvetlenül szükséges, bizonyára vagy maguk a bányatulajdonosok fognak társulni, vagy pedig ha ezt tőkeszegénységük miatt nem tehetnék, vállalkozót keresnek. Tehát az altárnák kényszerü létesitésére mi szükség sincs, az pedig valóban sérti a jogérzetet, ha valakire segélyt erőszakolnak s őt beleegyezése nélkül kötelezik, mert ez legjobb esetben is terhelő gyámkodás. [2]) Csak a vállalkozó és a bányatulajdonosok beleegyezése folytán létrejött szerződés szolgálhat ily vállalatok alapjául, — oly szerződés, melyhez mindenki önkénytesen járulhat, de mely a már adományozott bányák tulajdonosai közül a részvételre senkit se kény-

[1]) L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 133. l. V. ö. „Ált. b. törv.“ 94. §-át. [2]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ cz. m. 223, 217, 218, 221, 220. l. Különben az altárnákra nézve l. alant a 286. §-t.

szerit.[1]) Ez okból amint az ált. bányatörvény az altárna régi rendszabályait annak nevével együtt mellőzte, úgy az újabb porosz törvény[2]) és a magyar javaslat is hasonló álláspontot foglalnak el és az újabb bányatörvények közül csak a szász törvény az, mely mindössze is az elnevezést tartotta meg.[3]) Az ált. bányatörvény régibb javaslatai az ily megyetárnák engedélyezését attól kivánták függővé tenni, hogy a megyebeli bányabirtokosok $^3/_4$ része beleegyezzék, később azonban határozott szám helyett nem igen helyesen a birtokosok tetemes számának kivánatát is elégségesnek találták,[4]) az új javaslat szerint azonban ily tárnavállalatok a bányahatóság által csak akkor engedélyezhetők, hogyha az érdekelt bányák birtokosainak nagyobb része egyezik meg.[5])

2. Jegyzet. A megyetárna engedélyezéséért beadandó kérvényhez: 1) a főüzleti tervet, 2) a bányamegye kültérképét, 3) azon feltételeket kell csatolni, mik alatt a vállalkozó a vájásra kész. A kérvényt azon bányakapitánysághoz kell benyujtani,melynek hatósága alá helyezett területen a bányamegye fekszik, ha pedig a kérvényt valamely bányabiztosnál nyujtották be, ez azt elfogadja ugyan, de tartozik azonnal a bányakapitánysághoz áttenni. A bányakapitányság haladéktalanul megkezdi a kérvény elintézését, megvizsgálván mindenekelőtt, vajjon felszerelése megfelel-e a fentebbi követelményeknek; ha egy vagy más tekintetben hiány mutatkozik, a kérvény késedelem nélkül visszautasitandó pótlás vagy javitás végett, s ez alkalommal elsőség fenntartva nincs a vállalkozó részére más időközi kérvényezőkkel szemben. De ha a kérvény szabályszerüen van felszerelve vagy a hiány később pótolva lőn, akkor azonnal mindazon bányabirtokosok, kik az illető megyében vájnamértékeket vagy határközegeket birnak, erről oly módon értesitendők, hogy a kérvény mellékeivel együtt a bányamegyei bizottsághoz[6]) küldetik át, azon világos meghagyással, hogy annak valódi tartalmát az érdekelt megyebeli bányabirtokosokkal közölje, az egyes bányabirtokosokat pedig a bányakapitányság értesiti, hogy a kérvényt mellékeivel együtt a bizottságnál megtekinthetik. Megtörténhetik azonban, hogy a kérvény beérkezésének idejekor ily bányamegyei bizottság nem létezik, akkor a közlés a legnagyobb és közbizalomban részesülő megyebeli bányabirtokos útján ugyancsak a fentebbi módon történik;

---

[1]) Scheuchenstuel id. m. 225. l. [2]) A porosz bányatörvény szinte a felek szabadegyezkedését tartja szem előtt, egyesitvén azt állam főfelügyeleti jogával. L. 1865. b. törvény 60. s köv. §§-ait. [3]) 1851. szász bányatörvény 172. §-a. Nállunk az altárnai jogositványok nem képezik többé engedélyezés tárgyát, de mert a törvénynek visszahatóereje nincs, tehát a régi jogositványok birtokosai sérelmet nem szenvedhettek. Ez okból az ált. b. törvény 286. §-ánál találunk idevonatkozó intézkedéseket, miről a maga helyén. L. Schneider id. m. 56. §-át. Wenczel szerint az orszb. ért. által használt „örökalag" kifejezés nem helyes, mert „Erb" itt nem annyit jelent: „örök," hanem „előkelő = fő" (Erb = Erz). L. Wenczel id. m. 115. b) jegyz. [4]) Scheuchenstuel id. m. 224. l. [5]) „B. jav." 74. §. V. ö. „Ált. bányatörvény" 93. §-t. [6]) L. erre nézve alant a 274. s köv. §§-at.

az ily bizalom által megtisztelt bányabirtokos azonban természetszerüleg felelős az átadott okmányok hü megőrzéséért és visszaszármaztatásáért. A közlés megtörténte után kellő időben tárgyalási határnapot tüz ki a kapitányság, az átküldött irományokat legalább három nappal azt megelőzőleg kezeihez vevén; természetes, hogy azokat előbb is visszakivánhatja kellő tájékozás és előkészület végett. A tárgyalásra a leendő megyetárnáson kivül minden bányavállalkozó meghivandó, még pedig azon kijelentéssel, hogy elmaradása a többség határozatához való kötelező csatlakozásul fog tekintetni;[1]) e tárgyalás alkalmával csak azon kérdés felett nyilatkoznak: vajjon a megyetárna vállalata a bányamegyére nézve előnyös-e vagy nem, s egyszersmind azt konstatálják, hogy a megyebeli vájnamértékesek közül hányan és kik óhajtják a vállalat létesülését? A vállalat előnyösségének kérdése felett hozandó határozat szavazás alá bocsáttatván, — a bányabirtokosok — tekintet nélkül birtokaik terjedelmére — fejenkint szavaznak.[2]) Ha a vállalat iránt egyhangulag oly módon nyilatkoznak, hogy annak feleslegessége kétségtelen, úgy az ezen tárgyalás és szavazásról felvett jegyzőkönyvbe a vállalkozó ajánlatának egyszerü elutasitása beiktattatik; de ha több bányabirtokos a megyetárna szükségességére szavazna, akkor az engedélytkérő felszólittatik, hogy ily eredmény után ragaszkodik-e a kérvényében előadottakhoz vagy nem? Ez utóbbi esetben tovább nem folyik a tárgyalás, hanem az arról felvett jegyzőkönyvben a visszalépés megemlittetik; bármi legyen is a tárgyalás eredménye, arról az érdekelt bányabirtokosok jegyzőkönyvi kivonaton külön értesittetnek. Ha a tárgyalás folyama alatt a vállalkozó feltételeire és ajánlatára tétetnék megjegyzés, akkor ennek elintézése iránt a feleket a megtartandó bányajárásra utalja a hatóság, mi azonban nem zárja ki azt, hogy a felek még a tárgyalás folyama alatt ki ne egyezzenek, sőt ezt előidézni a hatóságnak lehetően kötelességében áll.[3]) Látható tehát, hogy e tárgyalás által azon elvi kérdés állapitandó meg, vajjon a kérdéses bányamegyében van-e ily tárnavállalatra szükség? s ha igen, kivánják-e annak létesitését a birtokosok közül annyian, hogy azt a hatóságnak megengedni, a vállalkozónak pedig foganatositani lehet. Ha az érdekelt bányabirtokosok közül oly tekintélyes szám nyilatkoznék a vállalat létesitése mellett, hogy mind a hatóság mind pedig a vállalkozó részéről a létesités iránt akadály nem merülne fel, akkor a jegyzőkönyvben e körülmény megjegyzése mellett a megyetárnaszemlére (Revierstollen-Freifahrung) határidőt tüznek. E bányajárásra az érdekelt bányabirtokosokon, zártkutatmányosokon és községelőljárókon kivül az illető politikai ható-

---

[1]) A zártkutatmányosokról a törvényben nincs említés téve. azonban a hiv. utasitás (62. §.) szintén értesittetni rendeli. Ez helyes is, mert azt is ki kell hallgatni, ki valószinüen jövendőbeli bányabirtokos azon megyében. L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 190. l. 1) jegyz. [2]) L. „Vollz.“ 75, 76. l. [3]) „Vollzugsvorschrift“ 77, 76. lapj.

ságot is meghivják.[1]) A bányajárás feladata első sorban az általános természetü kérdéseket kinyomozni, és pedig: 1) kipuhatolni, vajjon hasznos-e valóban a vállalat a bányamegyének, s ha igen, mi tekintetben; 2) megjelölni azon határokat, melyeken belül a megyetárnás oly eredménynyel terjeszthetí ki tárnáját, hogy az abból eredhető haszon miatt a bányabirtokosok ellenében igényt formálhat; 3) a köztekintetbeni aggályok és érdekeket figyelembe venni és pedig: vajjon katonai, rendőri, épitészeti, erdő és mezőgazdasági stb. érdekek nincsenek-e sértve? 4) További feladata a bányajárásnak meghatározni: a megyetárna hajtásának módját, magasságát, szélességét és talpemelkedését, az épités és fenntartás módját és a megyetárnai kötelmek elmulasztásának jogi következményeit; 5) a megyetárnás jogait a tekintetben megszabni, vajjon a hajtás közben előjövő szabadásványokra tulajdont szerez-e, és a hajtás minő telkeken megy át? 6) Végül azt meghatározni: hogyha akár a czél elérése, akár önkéntes lemondás folytán a megyetárna elhagyottá válik, mi módon daraboltatik az el és minő jogok nem szenvedhetnek ezáltal sértést? Ha ezen általános természetü kérdések tisztába vannak hozva, akkor 1) a telekkisajátitást és kárpótlást, 2) azután a bányatulajdonosok által a vállalkozó épitéséhez nyujtandó segély és e kötelem elmulasztásából eredő következmények kérdését intézik el; 3) meghatározzák azon viszonszolgálat mértékét és módját, mely az egyes mértéktulajdonosokra esik, 4) és azt, hogy e viszonszolgálatok minő feltételek alatt teljesitendők vagy szüntethetők meg? 5) Továbbá megállapitják azt, hogy a bányabirtokosok minő módon használják a megyetárnát, és 6) végül azon jogkövetkezményeket, mik a kölcsönös kötelmek elmulasztása miatt egyik vagy másik félre hárulnak.[2]) A bevégzett eljárás után az eredményt a bányahatóság érett fontolás alá veszi s azután a körülményekből meritett tapasztalati megjegyzéseivel a főbányahatóságnak küldi fel; e főbányahatóság ez időszerint nálunk az ipar és kereskedelmi ügyek miniszteriuma, mely is a hozzá felterjesztett ügy felett határoz. Ha a vállalat engedélyezése megy határozatba, akkor ezt szabályszerüen meghirdetteti s az ügyiratokat további ellátás végett az illető bányakapitánysághoz küldi, ez pedig azt az engedélykönyvbe vezeti, megjegyezvén minden tárnakötelezett bányateleknél is az adománykönyvben e körülményt. Azonfelül a bányamegyei térképen a megyetárna fekvése és határait kitünteti, hogy jövőbeli szabadkutatási és adományozási kérvények beadásánál és elintézésénél a tárnás előjogait tekintetbe lehessen venni; ezután az engedélyokmány egy hitelesitett térképmásolattal a megyetárnásnak szabályszerüen kézbesitendő, azon felhivással, hogy a megyetárna felnyitópontját szembetünő jellel s felirással lássa el. A megyetárnás jogai az engedély meghirdetésétől kezdődnek és az időközileg beérkezett szabadkutatási bejelentések meg adományozási

[1]) „Vollz.“ 77. 76. l. Ugyanily, de csak általános természetü intézkedést foglal magában a b. jav. 81. §-a. [2]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 226, 227. l.

kérvények csak a már jogerőre emelkedett jogok figyelembevétele mellett intézhetők el.[1]) A megyetárnai engedélyről az illető politikai hatóságon kivül még azon bányabiztos is körülményesen értesitendő, kinek hatósága alá helyezett területen esetleg a bányamegye és megyetárna fekszik. Hasoneljárás követendő a bányamegyei bizottsággal szemben.

94. §.

A megyetárnás s a bányamegyében már létező bányabirtokosok közötti jogok és kötelezettségek, a közöttük létrejött egyezség által határoztatnak meg. Azon jogok és kötelezettségek, melyek a megyetárnást a jövendőbeli új adományozások által vájnamértéket szerzők irányában illetendik, a megyetárna engedélyezésében pontosan kifejezendők. Egyébiránt mily különös kedvezmények engedtessenek a megyetárnásnak, a rendszerint fennálló korlátolások tekintetbevétele nélküli szabadtelek fenntartása által, a vállalat nagyságára és hasznos voltárai tekintettel a miniszterium itéletére bizatik.

95. §.

Azon birtokosok, kik beleegyezésüket megtagadták, a részvételre semmiesetre sem kényszerittethetnek, sem pedig azok, kik beleegyeztek, a világosan átvállaltaknál nagyobb szolgáltatásokra nem szorittathatnak. Ha azonban a vállalatnak ellenszegült bányabirtokosnak a megyetárna által utóbb segély nyujtatik, a megyetárnásnak jogában áll, tőlük a segélynyujtás tartama alatt, megfelelő kárpótlást követelni. Ezen kárpótlás, ha a felek között az egyezség létre nem jött, a jog útjának fennmaradása mellett a bányahatóság által határozandó meg, mely annál a megkimélt üzleti költségekre figyelemmel lenni köteles.

96. §.

Oly bányavállalkozók, kiknek utóbb a bányamegyében új vájnamértékek adományoztatnak, tartoznak a megállapitott kötelezettségeket a megyetárnás irányában törvényesen átvenni, s erre adományozási okleveleikben utasitandók.

[1]) Az itt és alább közlöttekre l. „Vollzugsvorschr.“ 79, 80. l.

97. §.

Ha valamely megyetárna elhagyottá válik, az mint olyan, az új adományozásra nézve előadott szabályok (92—96. §§.) megtartása mellett adományozható. A megyetárnának szabadkutatás- vagy vájnamértékképeni birtokbavételére engedelem csak úgy adathatik, ha az illető koronaországnak közhirdetményekre rendelt hirlapjába két hónapról két hónapra beiktatott háromszori felszólitás folytán, a hirdetmény keltétől számitandó egy egész év alatt a megyetárnának mint olyannak felvételére senkisem jelentkezett.

Jegyzet. A megyetárnavállalatnak létesitése attól van függővé téve, vajjon a megyebeli bányabirtokosok tekintélyes része mellette nyilatkozik-e? Amint e kérdésben a birtokosok szabadakaratától függ minden, úgy a létesites részletei, különösen a megyetárnás és a bányatulajdonosok közötti jogok és kötelmek megállapitása egyezség tárgya. A megyetárnást rendszerint következő jogok illetik: 1) Az engedélyezés idejekor már fennállott bányák tulajdonosaitól a szerződésszerü szolgálmányok teljesitését követelheti; 2) a bányabirtokosokat terhelő ezen kötelmeket a bányakönyvbe bevezettetheti; 3) az engedélyezéskor fennállott, de a vállalati szerződés viszonyába nem lépett bányatulajdonosoktól, ha azok bebizonyithatólag tárnasegélyt élveznek, annak tartama alatt aránylagos kárpótlást kivánhat, mit a bányahatóság a segélytélvező által megkimélt üzleti költségekre való tekintettel határoz meg; 5) később adományozást nyert bányatulajdonosoktól mindazon kötelmek teljesitését követelheti, mik a tárnaengedélyezésről szóló okmányban ezek ellenében jog, az új tulajdonosok adományozási okiratában pedig ennek megfelelő s a megyetárnás irányában teljesitendő kötelmek gyanánt vannak megállapitva és ennek megfelelő módon t. i. a megyetárnás birtoklapjára jogkép, a tulajdonosok kirtokára pedig teherkép vannak telekkönyvezve;[1]) 5) joga van a megyetárnásnak az engedélyokmányban megszabott magasságban és szélességben az egyes bányatelkeken áthatolni, aknákat, szárnyvágatokat nyitni és gépeket felállitani; 6) a külvizeknek kárpótlás melletti kényszerü átengedését, úgy a tulajdonostól, mint a bányabirtokostól követelni.[2]) Hogy ezeken kivül minő különös és például mértékadományozás vagy fenntartásra vonatkozó különös kedvezményt nyerhet a megyetárnás, azt esetenkint a bányahatóság meghallgatása mellett az ipar és kereskedelmi ügyek miniszteriuma határozza meg.[3]) A megyetárnást azonban az itt elő-

[1]) L. „Ált. b. törvény" 110. §-át. [2]) L. ugyanannak 105. §-át, miről bővebben az illető helyen. [3]) L. Gränzenstein: „Das allg. österr. Berggesetz" 188. lapj.

adott jogoknak megfelelő és részint a dolog természetéből, részint a törvény rendeletéből folyó kötelmek terhelik, s pedig: 1) tartozik magát mindenben a megállapitott üzlettervhez tartani és attól csak előrenemlátott legyőzhetlen akadályok miatt, a bányahatóság beleegyezése mellett térhet el; 2) az idegen telkeken hajtás közben kinyert ásványokat a telektulajdonosnak a szállitási költségek megtéritése mellett kiadni, és 3) a vájást lehető legnagyobb erővel létesiteni s minden esetben a szerződésszerü minimumot eredményül felmutatni köteles.[1]) Mihelyt valamely megyetárnának elhagyása a bányahatóság tudomására jut, azonnal tartozik azt a főbányahatóságnak feljelenteni, hogy ez a hivatalos lapbani hirdetést megtehesse; az emlitett felterjesztésben az elhagyás okai körülményesen kifejtetvén, ha a hirdetés után senki igényt nem támaszt, akkor a bányahatóság az engedélyt mindazon könyvekből, hol az feljegyeztetett vagy arra vonatkozás tétetett, továbbá a bányamegyei térképről kitörli és ennek megtörténtéről a bányamegyei bizottságot és a politikai hatóságot értesiti. A szabályszerü hirdetési eljárás ugyanily módon foganatositandó akkor is, ha a bányahatóság az elhagyásról a kérelmezés által értesül, csakhogy ekkor a törlések nem szükségesek; de ha a megyetárnás elhagyás esetére a maga részére pl. alagilletéket (Stollengebühr) vagy vizvezetési dijat kötött ki, akkor ezt még törlés esetén is meg kell hagyni, hogy új kérelmezés esetén az érdekeltet a bányajárásra meghivni lehessen.[2]) E körülményt a közzétett hirdetésben is czélszerü megemliteni. Mindezen intézkedések magyarázatukat a megyetárnavállalat fontosságában lelik.[3]) Most még mielőtt e fejezetet bevégeznők, rövid pillantást kell vetnünk az új javaslatra, összehasonlitván azt az előadottakkal. A javaslat mindjárt abban mutat eltérést, hogy mig az ált. bányatörvény az engedélyezést a tág érlelemben vett adományozás második része gyanánt tárgyalja, addig a javaslat annak egészen külön, önálló fejezetet szentel;[4]) további eltérés ismét abban mutatkozik, hogy mig a bányatörvény az engedélyezés tárgyaiul külön csak a segédvájnákat és megyetárnákat emliti fel, addig a javaslat e kettőt a „segédhajtások“ elnevezése alá foglalja, külön elnevezést nem használván,[5]) — azonfelül pedig az engedélyezés tárgyai közé sorolja az aranymosást a folyóvizekben, továbbá a feldolgozási és szállitási müveket.[6]) Az aranymosást fentebb a külmértékeknél ismertettük;[7]) a segédhajtásokra vonatkozó intézkedések azon részét, mely az ált. bányatörvénynek a segédhajtásokra vonatkozó rendelkezéseinek megfelel, az illető helyen tárgyalván,[8]) most már csak azon intézkedéseket kell ismertetnünk, mik hasontermészetüek a megyetárnára vonatkozó szabá-

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 188. 189. l. [2]) „Vollzugsvorschrift“ 81, 82. l. [3]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 228. l. [4]) L. a „B. jav.“ hiv. kiadásának V. fej. a 14—17. l. [5]) L. a „B. jav. ind.“ 10. l. [6]) L. a „B. jav.“ 70. §-át, különösen az a), b), c), d) betüket. [7]) L. fentebb a külmértékekről szóló résznél a 84. §. jegyzetét illetőleg ez utóbbinak idézeteit. [8]) L. fentebb a segédvájásnál előadottakat.

lyokkal, ugyanezzel kapcsolatban előadván a feldolgozási müvek és szállitási eszközökre vonatkozó részt is. Mindenekelőtt a segédhajtásokra nézve megjegyezhetjük, hogy ilyenekre engedélyt adhat a bányahatóság még akkor is, ha az érdekelt bányák birtokosainak csak nagyobb része egyezik meg, de csak azon esetben, ha az ily segédhajtás az ásványok nagyobb területeni feltárását, müveltetését, a bányavizek lecsapolását és az üzlet tetemes könnyitését eszközli; ilyenkor azonban az engedélyokmányban a segédhajtás jogköre és területe világosan kiteendő.[1]) Azon bányabirtokosok, kik a segédhajtás iránti egyezményt el nem fogadták, a segédhajtások létesitéséhez járulni nem tartoznak, s a megegyező feleket sem lehet többre szoritani, mint amennyire magukat kötelezték; ha azonban később kitünnék, hogy a segédhajtás azon bányabirtokosoknak is nyujtott előnyöket, kik megtagadták előzetesen a részvételt, tőlük az engedélyes a haszon arányának megfelelő illetéket követelhet, melynek nagyságát a bányahatóság akként szabja meg, hogy az érdekelt felek által ajánlott szakértőket kihallgatván, kulcsul a megkimélt üzleti költséget veszi fel.[2]) Az engedélyokmányban kiszabott területen később új adományozást nyert vállalkozó az adománylevélben kitett és a segédhajtás tulajdonosa meg a bányabirtokosok között fennálló jogokat és kötelmeket átvenni tartozik.[3]) Látható, hogy e szabályok mindenben egyeznek a megyetárnára nézve most előadottakkal, csakhogy sokkal rövidebbek és nem oly részletesek; előnyül tekinthető-e ezen körülmény? azt a gyakorlat fogná megmutatni, azonban valószinü, hogy itt felhozott elveknek gyakorlati alkalmazása, sőt némileg pótlása későbbi rendeleteknek van fenntartva. Most át kell térnünk a javaslat azon részére, melyet haladás gyanánt jelezhetünk, s melyet úgy kell tekintenünk, mint bányaiparviszonyaink valódi érdekének helyes felfogását, — egy rég érezhető hiány pótlását. Már az ált. bányatörvény azon szempontbol indult ki, hogy a kiaknázott ásvány valójában csak úgy értékesithető, hogy ha az felkészittetve, kidolgozva a forgalomra alkalmas tárgy lesz, miért is minden vállalkozó az adományozás által jogot nyert arra, hogy mindennemü vállalatához szükséges felkészitési és kidolgozási müveket állithasson.[4]) E tagadhatlanul helyes intézkedés azonban nem szült oly eredményt, minőt attól méltán várni lehetett, más szavakkal ily müvek nem létesültek oly nagy számmal, mint az remélhető volt, minek oka egyszerüen abban keresendő, hogy bányavállalkozóink nagy része tőkeszegénysége miatt erre nem volt képes. E bajon azáltal lehetett segiteni, hogy idegen vállalkozók állitottak fel ily müveket, melyekben azután a bányatulajdonosok nyers terményeiket feldolgoztaták, vagyis helyesebben beváltották;[5]) ily beváltásra és feldolgozásra azonban csak azon idegen vállalkozók birnak

[1]) „B. jav.“ 74. §. [2]) „B. 75. §. [3]) Ugyanannak 74. §-a. [4]) L. az „Ált. b. törvény“ 131. §-át. [5]) L. jelen munka 25—27. l. V. ö. továbbá a 76. s köv. különösen a 79—83. lapokat.

joggal, kik az ily müvek felállitására iparhatósági engedélyt nyertek, melyet nem a bányahatóság adott ki, és mely önálló jogositvány lévén, nem az adományozás folyománya, maga a mű pedig nem valamely bányatelek tartozéka, miért is azon kedvezményekben, úgy a kisajátitás mint a külvizek kényszerü átengedése tekintetében nem részesül, melyek a bányahatósági jogositványnyal törvényszerüen járnak.[1]) Pedig tagadhatlan, hogy a bányaiparnak (hazai viszonyaink szerint) ilynemü müvekre ép oly nagy, sőt mondhatni nagyobb szüksége van, mint a segédvájásokra és megyetárnákra, melyekre nézve pedig a kisajátitás és a külvizek átengedésének kényszere egyaránt érvényes, akár maga a bányatulajdonos, akár harmadik vállalkozó létesitette is azokat,[2]) holott a feldolgozási müvek a törvény e kedvezményeiben csak akkor részesülnek, hogyha a bányaiparos azokat saját termésének feldolgozására állitja fel.[3]) A bányaiparososztály majdnem általános kivánata folytán tehát a javaslatba vétetett: hogy oly müvek és intézetek felállitására, melyek a nyers bányatermelés feldolgozására és értékesitésére szükségesek, az engedélyt a bányahatóság adja. Az engedélyezés tárgyai: zúzdák, szérelő- és mosómüvek, olvasztók, foncsor, lugzó-, jegesztési és más ily müvek csak akkor lesznek, ha azok idegen vállalkozó és nem a feljogositott bányabirtokos által, ki erre az adományozás által nyer jogozatot,[4]) állittatnak fel. Ez esetben a vállalkozó és bányabirtokosok között előzetes egyezménynek kell létrejőni, mely az engedély iránti kérvényhez csatolandó.[5]) Ha pedig ugyancsak oly idegen vállalkozó, ki nem bányabirtokos, a bányatermények vagy termelési anyagok összehordására és a legközelebbi általános közlekedési vonalokig való szállitására lóvonatu vagy mozdonyvasútakat akar épiteni, az engedélyt erre szinte a bányahatóságtól nyerheti, de az ily vaspályák kiépitése iránt az érdekelt bányaiparosokkal előzőleg kötendő egyezséget az engedély iránti kérvényhez kell mellékelni. Ha a bányászati czélokra épitendő vaspályáknak a közpályavonalokkal való egybekapcsolása iránt a pályatulajdonosok közt nehézségek merülnének fel, e felett a bányakapitányságnak a legfőbb bányahatósághoz tett felterjesztése nyomán ez a közlekedési miniszteriummal egyetértőleg határoz.[6]) Mindezen itt előadott vállalatokra az engedélyezést a bányahatóság akkor adja meg, hogyha azokra a vidéknek elkerülhetlen szüksége van s azok létesitésétől a bányaipar kiváló lendületét remélhetni; e mellett azonban feltétel gyanánt van kikötve, hogy a létesitést az illető bányavidék iparosainak megfelelő száma s oly kikötéssel kivánja, hogy termelésüket a vállalkozóknak az előre meghatározott feltételek alatt átengedendik.[7]) Ily esetben a vállalatok a kisajátitás és külvizek átengedésének jogelőnyét élvezik, de a fentebbi s minden egyéb körülmény felismerése végett a helyi viszo-

[1]) „B. jav. ind.“ 11. l. [2]) L, a fentebb mondottakat, [3]) V. ö. „B. jav. ind.“ 11. l. [4]) „B. jav. 105. s köv. §§-ai. [5]) Ugyanannak 79. §-a. [6]) L. „B. jav.“ 80. §. [7]) „Indok“ 11. l.

nyok felvétele szükséges.[1]) Ez tehát eltér úgy a porosz, mint a franczia törvényektől, melyek a feldolgozási müveket az ipartörvények és közigazgatási szabályok alá helyezik,[2]) mindamellett hazai viszonyainkat tekintve a bányaipar szükségleteinek gondos figyelését látjuk benne, s ha ez intézkedést illetőleg javaslatot a szükkeblüség meg nem buktatja, úgy attól a hazai bányászat minden jót remélhet.

---

[1]) „B. jav.“ 81. §. [2]) Francziaországban a „Loi du mai 1866“ 1. 2, 3. artikulusaiban az 1810. b. törvény idevonatkozó részeit hatályon kivül helyezvén, a „préfet“-et bizza meg ily jogositványok kiadására és egészen a közigazgatási rendtartások szerint szabalyozza. Poreszországban még 1861-ben bocsáttatott ki egy rendelet, mely az ily vállalatokat az ipartörvény alá helyezi. Mindez az ottani tőke- és iparviszonyok között helyes lehet. de nálunk még nem alkalmazható; különben erre nézve v. ö. jelen munka 10—11. l., különösen a jegyzeteket.

IV. A telkeknek és viznek bányászati vállalatokrai átengedése s a bányakárok megtérítése.

98. §.

Telekátengedés.

Minden földtulajdonos köteles a bányaművelés üzletére szükséges telkeket a bányavállalkozónak, megfelelő kártalanitás mellett (az ált. polgári törvénykönyv 365. §.) használat végett átengedni.

99. §.

Oly helyeken, hol a kutatás a földbirtokos vagy a közigazgatási hatóság különös beleegyezésétől függ (17. §.), a telekátengedés sem követeltethetik. Ha azonban a bányaművelés üzletére valamely vizlevezetés máskép épen nem vagy csak aránytalan költségekkel lenne kivihető, a bányavállalkozó megkivánhatja, hogy neki a viznek a 17. §-ban emlitett telkeken keresztüli földalatti vezetése, az épületeket és temetőket kivéve, megengedtessék. Az ilyes vezetéseknek azonban teljesen vizhatlanul és tartósan kell készitve lenniök, s a vállalkozó az azok készitése által okozott minden kárért felelős.

100. §.

Kutatási kisérletekre vagy más csupán mulólagos bányaművelési használatra a teleknek csak ideiglenes átengedése követeltethetik, oly czélokra leendő elvételnél azonban, melyekből a teleknek állandó használása előre látható, a földtulajdonosnak jogában áll a tulajdonképeni átvételt szorgalmazni. Ezen kivánat még azon esetben is támasztathatik, hacsak utóbb mutatkozik, hogy az eleinte csupán mulólagosnak tartott használat állandóvá válik.

101. §.

Ha az érdeklett felek a telekátengedés vagy a kárpótlás iránt meg nem egyezhetnek, a bányahatóság a politikai járási hatóság közremunkálása mellett köteles a nyomozást megtenni. Ezen nyomozásra a bányavállalkozó és a földbirtokos megidézendők s a megkivántató műértők meghivandók.

102. §.

A tárgyalás folytán, melynél különösen a telekfeldarabolás iránt fennálló szabályokra kell figyelemmel lenni, a politikai hatóság a bányahatóság meghallgatása után mind a telekátengedés iránt általában, mind pedig aziránt is határozand, hogy meddig kelljen annak tartania.

103. §.

A határozatban egyszersmind a dologértők lelete szerint a kárpótlás módja és mennyisége iránt is intézkedés teendő. Az ezen határozattal meg nem elégedő félnek a törvény útja fennmarad ugyan, a bányavállalkozó azonban, mihelyt a váltsági összeget biróilag letette, vagy az évi kárpótlást teljesen biztositotta, a telekátengedést azonnal sürgetheti.

104. §.

A határkövek és az adományozott vájna- vagy külmértékek felmérésére, a kutatóvájások és azok határainak a fölszinen leendő megjelölésére szükséges czövekek lerakását az okozott kár megtéritése mellett minden földbirtokos köteles megengedni, s ezen határjeleket mozdithatlanul hagyni. Ilyes jelek rakása csak a 17. §-ban a), b), c) alatt emlitett birtokokban, közútakon és vaspályákon nem engedtetik meg.

Jegyzet. Azon szoros összefüggés, mi a telek kisajátitására vonatkozó szakaszok között fennáll, azok együttes magyarázatát teszi szükségessé; mindaz azonban, mit e tárgynál előadni szükségesnek tartunk, csak néhány megvilágitó megjegyzésre szoritkozik, miután a bővebb fejtegetést a tárgy világos szabályozása s azon körülmény, hogy erre vonatkozólag az eddig előadottakban már terjedelmes közlések foglaltatnak, — feleslegessé teszi. A bányaművelési czélok el-

érésére szükséges teleknek kisajátitását csak a bányaszabadság természetszerü folyományának kell tekintenünk; ha azon intézkedést, miáltal a szabadásványok uratlan dolgok jellegével ruháztatnak fel s bárki által megszerezhetők, nem akarjuk eredményeiben illuzoriussá tenni, akkor egyszersmind arról is gondoskodnunk kell, hogy annak ki az azokra vonatkozó tulajdont megnyerte, e jogot gyakorolni is lehessen. A telektulajdonos tehát a bányaiparnak, mint közjónak tekintetéből telektulajdonának oly megszoritását tartozik türni,[1]) mi a bányászati jogok gyakorlását lehetővé teszi; természetes, hogy ezért őt megfelelő kárpótlás illeti. Ez volna tehát a kisajátitás és „telekátengedés" lényege, melynek igazolásául a bányaszabadság intézményét támogató közgazdászati és politikai okok szolgálnak, s melynél főfigyelmünket igénylik: a bányászati jogositványok, miknek alapján a telektulajdonos tulajdonának megszoritását kénytelen türni, azután e megszoritások lényege és végül a kárpótlás kérdése. A földbirtokos tulajdonjogának megszoritását kénytelen türni: a kutatási munkálatok meg az adományozás által nyert jogositványok folytán művelhető bányatelkek, határközegek és külmértékek munkáltatása miatt. Az adományozásnál azonban a bányavállalkozó nemcsak a sajátképi bányászati művelésre nyer jogositványt, hanem mindennemü felkészitési, kidolgozási és szállitási müveket is létesithet, melyeknek felállitása végett az erre szükséges telek kényszerü átengedését követelheti; e müveket azonban az adományozott telek határain belül gyakran nem igen lehet felállitani, mert pl. a szükséges mozgatóerőt, a vizet odavezetni nagyon bajos vagy épen lehetetlen volna avagy a szükséges gyúanyag távol van e helytől, miért is erre alkalmas s az adományozott telek határain belül eső téreket kell keresni. E térek átengedése azonban csak akkor követelhető, hogyha az adományos a szóbanforgó müveket a bányájából kinyert ásványok felállitása, felkészitése és kidolgozása végett állitja fel, más szavakkal, hogyha azok bányavállalatával kapcsolatban állanak, mikor is azok felállitására az eredeti adományozás nyujtja az alapot s annak folytán a vállalkozót a kisajátitási jog megilleti.[2]) Nem esnek azonban ily tekintet alá az önálló vállalatok alakjában létrejött feldolgozási vagy szállitási müvek, melyek csak oly bányatulajdonosok részére létesittetnek valamely vállalkozó által, kik ezt önerejükből tenni nem képesek, mert ezek felállitása iparhatósági engedélyen, nem pedig bányahatóságtól kiadott engedélyen alapulván, a kisajátitási jog az ily vállalkozók javára nem szolgál.[3]) A bányászati jogositványok most emlitett nemein kivül még az engedélyezés tárgyait, u. m. a segédvájnák és megyetárnák jogositványát kell megemlite-

[1]) L. „Ausztriai polg. tkv" 365. §-át. [2]) Ily müveken a tulajdonos csak saját nyers terményeit dotgozhatja fel. L. az előadottakra nézve Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg." 194. l. V. ö. „Ált. b. törvény" 131. §-át, a „Vollzugsvorschrift" 83—84. l. s az uj „B. jav. indok." 11. l. [3]) L. a mult fejezet végén előadottakat.

nünk, melyekre nézve a kisajátitás jogelőnye szinte ki van terjesztve. Hogy az uj javaslat miben tér el az ált. bányatörvény intézkedéseitől, az az előbbi fejezetben előadottakból is következtethető: a földbirtokos köteles nemcsak a kutatási munkálatokhoz, az adományozott bányatelek sajátképi műveléséhez és feldolgozási műveihez meg a segédhajtásokhoz, hanem még az önálló vállalat gyanánt létrejött s bányahatóságilag engedélyezett feldolgozási és szállitási művekhez is a szükséges földterületet használat végett átengedni.[1]) A kisajátitás szabályai ugyan általában érvényesek, mindamellett részben a tulajdon megszoritásának módjában, részben pedig az elv alkalmazhatóságában némi korlátolások léteznek. Azon helyek, melyek a kutatás alól a magánérdek kimélése végett ki vannak véve, vagy azon területek, melyeken a turzási munkálatoknak köztekintetü aggályok állanak útjában, kényszerátengedésnek nem tárgyai, és ily telkeken első esetben csak az illető tulajdonos beleegyezése, második esetben pedig a köztekintetü akadály elháritása után lehet bányavállalatot létesiteni.[2]) Épen ebben áll a főkülönbség az országos, közhasznu vállalatok létesitése tekintetéből hozott kisajátitási törvény rendeletei és a bányatörvény intézkedései között, mert az első szerint a kisajátitást nem akadályozhatja sem a kisajátitandó ingatlannak, sem pedig a tulajdonos vagy birtokosnak minősége,[3]) mig az utóbbinál mindazon korlátolások érvényesek, miket fentebb előadtunk. Ugyanigy rendelkezik a javaslat is, mennyiben kijelenti, hogy a hol a kutatási munkálat megszoritva van,[4]) ott a területátengedés sem követelhető; de ha a bányaüzletre vizvezeték volna szükséges, mi csak nagy költséggel volna létesithető, akkor a bányavállalkozó (az épületek és temetők kivételével) még a kivett telkeken is kivánhatja, hogy neki a viz földalatti vezetése, természetesen felelősség mellett, tartósan és vizhatlanul készitve — megengedtessék.[5]) A tulajdon megszoritásának módjában szinte van bizonyos korlátolás, és pedig ez abban áll, hogy némely esetben sem a bányavállalkozó nem követelheti, miszerint neki a birtokos telkét végleg tulajdonába bocsássa, sem pedig a telektulajdonos nem kivánhatja, hogy a bányavállalkozó a telket tőle „örök áron“ megvegye, hanem mindkettejük igénye az időleges használat végetti átengedésre és az annak megfelelő kártalanitásra szoritkozik.[6]) Ez eset akkor fordul elő, hogyha kutatási kisérletekre vagy csupán mulólagos bányaművelési használatra szükséges valamely telek, de ha előreláthatő, hogy a használat állandó lesz, vagy azon munkálat, melyet előzetesen mulólagosnak tartottak, idővel tartósnak bizonyodik, akkor a földbirtokos az átvételt és végleges kárpótlást követelheti. Ezzel megegyez a javaslat is, csakhogy kissé szabatosabb meghatározásában, amennyiben a végleges kisajátitás követelését a földbirtokosnak akkor engedi meg,

---

[1]) L. „B. jav.“ 123. §-át. V. ö. a 72, 79, 90. §§-kat u. o. [2]) L. „Ált. b. tvkönyv“ 17—18. §§-ait. [3]) L. az 1868: LV. tcz. 7. §-át. [4]) L. „B. jav. 8. §-át. [5]) V. ö, u. a. 124. §-át. [6]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 198. l.

hogyha az ideiglenes használatra szánt terület 3 évnél tovább is használtatik, ugyanezen joggal ruházza fel a bányabirtokost akkor is, ha a használt birtok a kiszakitás következtében oly nevezetes értékcsökkenést szenved, melyre nézve a kártérités utólag és a kárpótlási összeg biztositását eleve még az ideiglenes használatra való átengedésnél is kivánhatja.[1]) Mostani bányajogunk szerint akár ideiglenes használat megengedését kivánhatja a vállalkozó, akár pedig végleges átvételt követelhet a telektulajdonos, mindkét esetben ennek és a kárpótlásnak kérdése iránt a felek vagy megegyeznek maguk között, mikor is egyezményük nekik törvényt szab, vagy pedig nem s ekkor a bányahatóság a politikai hatósággal egyetértésben helyszini nyomozást tart. Ez alkalommal a fennálló és a telkek eldarabolási minimumát meghatározó törvény rendeleteire különös figyelemmel kell lenni; honunkban a három bánsági megyén kivül, hol a törvény által nyolczad telkek is meg vannak engedve, a telkeknek $^1/_4$ mértéken aluli eldarabolása tiltva van.[2]) Ha pedig e tekintetben akadály nem mutatkozik, akkor az eldarabolás eshetősége által érdekelt egyének, névszerint a jelzálogos hitelezők és minden, telekkönyvi bevezetés által dologbani jogot nyert egyének érdeke veendő figyelembe. Minthogy azon elv, mely szerint a lekötött ingatlan legcsekélyebb része is az összes betáblázások által terhelve van, sérelmet nem szenvedhet, kétségtelen, hogy egy ily terhelt jószágtest feldarabolása és egy részének tehermentes lejegyzése csak azon esetben engedhető meg, ha igazolva van az érdekelt dologbani jogositottak beleegyezése, vagy pedig ha a lejegyzés azok biztosságára nézve semmi veszélyt nem eredményez, mi felett az érdekeltek meghallgatása mellett bíróság szokott határozni.[3]) A nyomozás folytán, melynél a szakértők véleménye minden esetben irányadó, a bányahatóság meghallgatása mellett a politikai hatóság határoz. E határozat hozatalának alapjául a nyomozásnál kideritett következő kérdések szolgálnak: 1) vajjon a bányavállalat oly természettel bir-e, hogy a törvény értelmében a telek kényszerü átengedésére jogot nyert? 2) vajjon épen a kérdésbenforgó telek szükséges-e a vállalathoz, s nem lehetne-e más, kevésbé termékeny oly telket használni e czélra, melynek elvonása a mezőgazdaságnak kisebb hátrányára volna? 3) az átengedendő telek mily kiterjedéssel birjon? 4) végül vajjon a telek a szándékolt használat által teljesen megváltozván, előbbi czéljaira használható lesz-e, és ha a volt birtokos ismét birtokba lép, mily költséggel lehet azt az előbbi állapotba helyezni?[4]) Ezen a nyomozásról felvett jegyzőkönyvben megfejtett kérdések meg a mezőgazdasági szakértők ugyan-

---

[1]) L. „B. jav." 129. §-ának b). c) betüit. V. ö. a 128. §-t. [2]) L. az 1836: 5, 6. §-t, melynek érvényét az 1853. márcz. 2-ki pátens 1. §-a, ezt pedig az „Orszb. ért." VI. r. érvényben tartá. L. Wenczel: „Magyar-erdélyi magánjog"-ának I. köt. 365. és köv. l. [3]) L. Gränzenstein: id. m. 199—200. l. V. ö. különösen dr. Schnierer Gyula: „A jelzálogi és telekkönyvi rendszerek elmélete" cz. m. 44—45. l. [4]) L. „Vollzugsvorschrift" 83—84. l.

oda iktatott becslő nyilatkozata alapján, a felek kiegyeztetésének megkisértése mellett a politikai hatóság az átengedés szüksége, annak tartama, a terület nagysága és a kárpótlás mennyisége és módja felett határoz;[1]) ha a határozat a bányahatóság javaslata ellenére a vállalkozó irányában tagadóan hangzik, akkor ez ellen a bányahatóság az illető szakminiszterium kebelében levő főbányahatósághoz felterjesztést tehet s ez a megfelelő felsőbb politikai hatósággal egyetértésben intézkedik.[2]) Ami a kárpótlási összeget illeti, ez a körülményekhez képest egyszer mindenkorra lefizetendő, vagy pedig évenkint szolgáltatandó összegben állapittatik meg, melyet a bányavállalkozó biztositván vagy letévén, még akkor is követelheti az átengedést, ha a telektulajdonos meg nem elégednék a határozattal s törvény útjára kiván lépni, mi egyébiránt kedvezőtlen határozat esetén a vállalkozónak is nyitva áll. Ami végül az adományozott bányatelkek, külmértékek stb. határainak felszinen való megjelölését illeti, ezt a kár megtéritése mellett minden adományos követelheti, ezen hivatalos tiszti cselekvények szabályszerü foganatositásához[3]) az érdekelt földbirtokosok meghivandók.[4]) Ez röviden azon eljárás, mely a kisajátitásnál gyakorlatban van, melyet az új kisajátitási törvény is érintetlenül hagyott, kijelentvén, hogy „a bányászati czélokra szükséges kisajátitásokról a bányatörvény intézkedik.“ [5]) Hol azonban a felek egyike vagy másika a per útjára lép, mennyiben követendők a kisajátitási peres eljárásnál az új törvény elvei? arra az egyes eseteknél követett gyakorlat van hivatva felelni.[6]) Az új javaslat, mely a kisajátitásról a hetedik fejezetben[7]) intézkedik, a kutatási munkálatokhoz, adományozott bányatelkek müveléséhez, továbbá az engedélyezések tárgyainak létesitéséhez szükséges földterület kárpótlás melletti kényszerátengedését kimondja. A kárpótlásnak teljesnek kell lenni, s a használat szükségének megszüntével a terület tulajdonosának visszaadandó. A teljes kárpótlás kötelezettsége kiterjed azon értékcsökkenésre is, mit valamely birtoktest a bányászati használatra kiszakitott területrész átengedése által szenved; a vállalkozó ezen értékcsökkenést is megtériteni vagy az átengedéskor azt biztositani köteles, — ellenben azon értékgyarapodás, mire a bányaipari telepedés a birtokot emeli, a kárpótlásnál tekintetbe nem vehető.[8]) Ha pedig a vállalkozó a tulajdonába (és nem csupán használatába) bocsátott telket a bányászati czélokra többé használni nem akarván, áruba bocsátja, a volt földbirtokosnak elővásárlási joga van. A kisajátitó ugyanis ily alkalommal köteles a volt telektulajdonost e jogának gyakorlására felhivni, ki ismét 30 nap alatt tartozik határozottan nyilatkozni, ellenesetben azon vélelem állván, hogy

---

[1]) „Vollz.“ 84. l. V. ö. Gränzenstein id. m. 200. l. [2]) „Vollz.“ 85. l. [3]) L. „Ált. b. tvkönyv“ 37, 64—68, 82. §§-ait. [4]) „Vollz.“ 85. l. 70. §. [5]) L. az 1868. LV. tcz. 89. §-át. [6]) L. ugyanannak 41. s köv. §§-ait. [7]) L. a „B. jav.“ hit. kiadásának 123. és köv. §§-ait a 25—29. lapokon. [8]) L. a „B. jav.“ 128. §-át. [9]) „B. jav.“ 133. §.

visszavásárlási jogáról lemondott;[1]) ugyanezen okból az ily területek tulajdona a visszavásárlásra nem jogosult harmadik személyre csak akkor kebelezhető át, ha igazolva van, hogy a jogositott egyén visszavásárlási jogát a fentkitett határidő alatt nem érvényesitette.[2]) Egyebekben a bányászati célokra megkivántató területátengedésnél a terület helyisége, terjedelme és a kárpótlás mértéke forog kérdésben. Ha eziránt a felek meg nem egyeznek, akkor a bányahatóság a vállalkozó kérelmére tárgyalást rendel, melyre ezt és a földbirtokost megidézi; a felek mindegyike szakértőt választhat, kikhez a bányahatóság még egy harmadikat nevez.[3]) A szakértők kihallgatása mellett a bányahatóság a tárgyalás folytán a terület helyiségének és terjedelmének kérdése felett határoz, de már a kárpótlás mértékének megállapitásában azon törvényszék illetékes, mely a kisajátitandó ingatlan birtokbiróságát képezi;[4]) e birósághoz eljárásában az 1868. LV. tcz. 5. 6. 9. fejezeteiben foglalt szabályokat kell követnie.[5]) A földbirtokos tartozik a küljelek felállitását kellő kárpótlás mellett megengedni és a felállitottakat sértetlenül hagyni; természetes, hogy a kutatás alól kivett helyeken a vállalkozó ezt csak akkor teheti, ha a telektulajdonos megegyezését kinyerte.[6])

105. §.

A külvizek átengedése.

Oly külvizek, melyek a bányaüzletre szükségesek, a tulajdonos akarata ellenére is, és a megyetárnásnak még más bányabirtokosok által is átengedendők, amennyiben azt vizrendőrségi vagy más köztekintetek nem ellenzik, és a kivánt vizátengedéstől nagyobb nemzetgazdászati előnyök várhatók. Az aziránti nyomozásnak, a telekátengedés tekintetében előadott szabályok szerint kell történnie, s a határozatban egyszersmind azon feltételek megállapitandók, melyek alatt a bányavállalkozót a vizjog illetendi.

1. Jegyzet. A bányászat iparczéljainak elérésére használható vizek vagy olyanok, melyeket a bányatelek művelése közben fakasztanak fel, vagy pedig olyanok, melyek a föld mélyéből támadnak ugyan, de létrejöttük nem bányaművelés eredménye; az előbbiek vájnavizek, az utóbbiak pedig külvizek.[7]) Ez alkalommal csak a külvizekről illetőleg azoknak a bányászat iparczéljaira való átengedéséről szólunk, — hogy azonban megtudjuk, mennyiben tarthat a

---

[1]) L. 1868. LV. tcz. 66. §-át. [2]) 1868. LV. tcz. 67. §. V. ö. „B. jav." 133. §. [3]) „B. jav." 134. §. [4]) L. 1868. LV. tcz. 41. §-át. V. ö. „B jav." 134. §-át. [5]) „B. jav." 135. §-a. L. 1868. LV. tcz. 41. s köv. §§-ait, továbbá a 71—72. §§-okat. [6]) L. „B. jav." 8. §-át. V. ö. a 130. §-t. [7]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg." 203. l.

bányaipar igényt a külvizek átengedésére s ez igénye mi okból korlátolható? szükséges előzetesen a vizjogról szóló tant röviden megismernünk. A viz nemcsak mint közönséges szükségletek fedezésére alkalmas dolog jő figyelembe. Vegyereje miatt mezőgazdasági, fizikai ereje miatt pedig mindennemü ipar- és igy bányászati czélok elérésére is nélkülözhetlen gazdászati tényezővé válik, ha e két tulajdonsághoz, melyek elsejét termelő-, másodikát pedig hajterőnek nevezhetjük, még a viznek mint közlekedési útvonalnak megbecsülhetlen voltát számitjuk, akkor teljes mérvben méltányolhatjuk a viz által nyújtott azon előnyöket,[1]) mik az általa időszakilag okozott károkat egészen paralyzálják. A vizek előnyös és káros sajátságaiknál fogva jogi szabályozás tárgyaivá váltak; a magánvizeknek a közvizektől való elkülönitésére, a használat és védelem módozatainak megállapitására azonban csak akkor gondolt a törvényhozás, midőn ez elem hasznos és káros tulajdonai minden tekintetben felismerve lőnek. Ez idő bekövetkezte óta törvényekkel szabályozzák a hasznok okszerü kizsákmányolását és a veszélyek gátlását.[2]) Az elem sajátságai felismerésének megfelelően fejlett a vizjogrendszer is. A szigorú magánjogi iskola elveihez ragaszkodó rómaiak, a vizek használata és tulajdona között különbséget nem tevén, e kérdést is cziviljogi alapon szabályozták. A nagyobb hajózható folyamok használatának szabályozására irányult először figyelmük, és azon elvből indultak ki, hogy ami magánhasználat által nem kimerithető, az sem kizárólagos használat, sem magántulajdon tárgya nem lehet; hol e következtetésre alapotnyujtó jelenség mutatkozott, ott a vizek közhasználata kezdődött.[3]) Erre alkalmas ismérvül szolgált azon körülmény, ha a viz folyó volt, mi igen természetesnek látszott, mert pl. a Tiberis azon hullámai, melyek egy nap Róma partjait mosták, másnap már a tengerbe ömlöttek, miért is a mederben aláfutó habok mindnyájára nézve senki tényleges hatalmi viszonyt létesiteni vagy azokat használat által kimeriteni képes nem lévén, a folyóvizek közhasználat tárgyaivá lőnek.[4]) Ez aqua profluens használatában senkit háboritani nem lehetett, sőt a parttulajdonosnak partját csak oly módon lehetett védeni és használni, hogy a közhasználat (hajózás, ivás, fürdés, mosás, halászás, vizmerités stb.) ezáltal akadályozva ne legyen,[5]) mert különben a parttulajdonos a megzavart használatért felelős volt.[6]) Ezenkivül a használat lehetősége végett a parttulajdonos a vizmerés, a szekér- és gyalogútak szolgalmát (servitus viae, itineris, aquae hauriendae) kénytelen volt türni.[7]) A parttulajdonosok

---

[1]) L. dr. Jicinsky Károly: „Über das Wasserrechtsgesetz" cz. ért. Haimerl: „Vierteljahrschrift" 1866. évf. 18. köt. 268—269. l. [2]) V. ö. Jicinsky id. ért. u. o. a 269—270. l. [3]) L. dr. Stein: „Die Wasserrechtslehre", Haimerl: „Vierteljahrschrift" 18. köt. 238—239. l. [4]) „naturale jure omnium communio sunt haec: aer, aqua profluens, mare" etc. L. 2. D. Dion. [5]) „ut in flumine publica navigare liceat" l. D. 43. 14. [6]) Ez „damnum injuria datum" volt. T. D. ripa munienda 43. 15. [7]) L. 3. D. de serv. pr. r. 8. 3.

a folyóvizek használatában nem birtak több joggal, mint mások, és ámbár a part- és medertalaj őket illette,[1]) mit mutat azon körülmény, hogy a mederben támadó sziget (insula in flumine nata), az iszapolás (alluvio), a partvetődék (avulsio), sőt maga az elhagyott folyammeder (alveus derelictus) is a part- és medertulajdonosoké lett,[2]) — de a futó habok, mint hatalomban nem tartható dolgok, mindenki által szabadon használhatók voltak.[3]) Az álló vizek, tavak rendszerint a telek tartozékát képezték.[4]) Tehát az egész vizjogrendszer, a köz- és magánvizek megkülönböztetése magánjogi alapon nyugodott s a közhasználat biztosítására ugyanily természetü tilalomparancsok voltak kibocsátva.[5]) Mindez igen természetes, mert azon korban a viznek még sem hajtereje, sem termelőereje felismerve nem volt, s a vizveszélyre sem helyeztek nagy súlyt; még nem volt vizrendőrség, mely a vizet használati czéljai miatt őrizte, még nem létezett vizvédtörvény, mely az áradásoknak útját állani akarta volna. A közhasználat cziviljogi szabályozása[7]) tehát akkor kielégitőnek mutatkozott; később azonban, a rendi társadalmak korában már változást tapasztalunk. A vizek ugyanis ekkor vagy valamely földesúri birtok tartozékait vagy pedig regál tárgyait képezék.[7]) Hol a földesúri, kizárólagos használat tulajdona véget ért, ott kezdődött a regál; a válaszvonal megállapitásához azonban az ismérvet már nem azon körülmény szolgáltatá, vajjon folyó vagy álló volt-e a viz? A rómaiak e megkülönböztetési ismérvét, mi a kérdés magánjogi megoldásának megfelelt, a rendi társadalmak elvetették, és ismérvül a hajózhatást vették fel.[8]) Ez volt tehát a különbség a földesúri birtok tartozékait képező magán- és a regál tárgyai gyanánt szereplő országfejedelmi vizek között. E megkülönböztetésnek természetszerü folyományát képezé a vizjogok tartalmának különbsége. Már ekkor a vizek használati fontossága nagyobb felismerésnek örvendett s a jogositottak igyekeztek kizsákmányolni azon előnyöket, miket a használatuk alatt levő vizek nyujtani képesek voltak; de e használat és előny mennyisége a vizek nagyságától függött, s igy a vizek osztályozása egyúttal a jog tartalmának megállapitását eredményezte.[8]) Igy találjuk a földesúri birtokok tartozékát képező vizeken a halászaton kivül: a malomtartási jog gyakorlatát, mi a hajterő értékesitésének felismeréséről tanuskodik,[9]) és ami nálunk a

---

[1]) Igy Gerber: „System“ 61. §. V. ö. Unger: „System d. allg. öst. Priv.“ I. köt. 364. l. 6. jegyz. [2]) L. Arndts: „Lehrbuch der Pandekten“ 219—225. l. [3]) L. Baintner: „Az ausztriai ált, magánjog“ 163. l. 2. jegyz, [4]) L. Stein: „Wasserrechtslehre“ 242. l. [5]) „Interdictum ne quid in flumine publico fiat.“ [6]) L. Tit. Dig. de fluminibus L. XLIII. V. ö. Stein: „Die Wasserrechtslehre“ cz. ért. 239—244. lapokon. [7]) L. Stein: „Wasserrechtslehre“ cz. ért. 254—255 s köv. l. [8]) L. erre nézve Hüllmann Károly: Geschichte des Ursprunges der Regalien“ (Frankfurt, 1806.) cz. m. 33—50. l. V. ö. különben a Francziaországban 1669-ben kibocsátott „Ordonance“ot, melynek e rendelete: „Toutes riviéres et eaux, portant bateaux de leur fonds, appartiennent au domaine de la Couronne,“ világos példáját mutatja az ily osztályozásnak. (Ordonance, T. 27. 41.) [9]) L. Hüllmann: „Geschichte d. Ursp. d. Reg.“ cz. m. 33, 34, 35—39. l.

kir. kisebb haszonvételek közé sorolható;[1]) ehhez járult még hazánkban különös kir. kiváltság folytán az egyes földesurak által gyakorolt vám- és révjog (jus telonii et nauli).[2]) A regálvizeken ellenben még ezeken kivül gyakori példáját látjuk: a hajómegállitási jognak (Umschlagsrecht), mit a regáltulajdonosok egyes kiváltságolt városoknak, sőt magánosoknak is átengedtek; továbbá a hajóvámszedés gyakorlatával is találkozunk, mely joggyakorlat csak hajózható folyamoknál képzelhető.[3]) A rendi társadalmak e vizjogrendszere azonban átalakulásnak indult, mihelyt e társadalmak modern szerkezetet nyertek; befolyással volt erre különben még azon körülmény is, hogy a már eddig húzott előnyök mellett egyrészt a viz termelőerejét, tehát az abból húzható összes hasznokat felismerték, másrészt pedig azon károk is figyelmet keltettek, miket a vizáradások okoznak. Az okszerü használat szabályozásán kivül most már azon módokról is gondoskodni kelle, mik a veszélyeknek útját állhatják. A meglevő anyag ezen módositó körülmények szerint átalakulván és bővülvén, létrejött és kifejlődött a mai vizjogrendszer, mely némely államban rendszeres pozitiv törvény lett, mig másutt csak a felismert szükséghez képest alakult szokás szolgál irányadóul.[5]) Hol tehát pozitiv törvény nem áll rendelkezés alatt, ott a vizjogrendszerről (a dolog természetéből kifolyólag) következő vázlatos fogalmat alkothatunk. A viz mint természeti tárgy jogi értelemben vett dologgá azáltal válik, hogy valamely jogalany azt gazdászati életének körébe vonja;[5]) mivel azonban az ily jogalany két főalakban jelentkezik: ugymint az egyes személynek meg az egyedek magasabb közösségének, vagyis az államnak alakjában, annálfogva minden a jogtárgyra nézve mások irányában fennálló viszonyok is lehetnek magán- vagy köztermészetüek ahhoz képest, amint azok alanya magánszemély vagy az állam. Ezen osztályozás alá esik a vizjog is.[6]) De ha ezek szerint felállitjuk a válaszvonalat, mi a közvizektől elkülöniti a magánvizeket, akkor ez utóbbiak magántulajdon vagyis dologi jogok tárgyaivá lesznek és azonnal kiválnak a vizjog köréből. Az ily magánvizek a magánjog körébe tartoznak, és reájuk külön vizjog ép ugy nem alakul, mint ilyesmi nem létezik a kövekre, földre stb. Magánvizjog nem létezik, s az csak esetleg, hogy néha a dologi jogok tárgyai álló- vagy folyóvizek: magánvizjognak talán mindössze azon néhány szabályt lehetne nevezni, melyek meghatározzák: mely vizek magántermészetüek, és igy melyek nem tartoznak a vizjogrendszer körébe.[7]) A dolog természetéből magánvizeknek tarthatjuk azokat: 1) melyek valamely magántelken

[1]) L. Wenczel: „Magyar-erd. magánjog" 1. köt. 586. l. [2]) L. Wenczel id. m. 1. köt. 587. s köv. l. [3]) L. Stein: „Wasserrechtslehre" cz. ért. 246—248. l. [4]) Például Poroszországban rendszeres pozitiv viztörvény van. L. erre nézve Nieberding: „Wasserrecht und Wasserpolizei im pr. Staate" (Boroszló, 1866). V. ö. Stein id. ért. Nálunk is inditványoztatott az országgyülésen egy viztörvény szerkesztése. [5]) L. Stein: „Wasserrechtslehre" cz. ért. 230. l. [6]) Lásd ugyanaz id. ért. 131. l. [7]) Stein id. ért. 234—235. l.

fakadva, ugyanott természetes vagy mesterséges gátak által feltartatnak s a telek tartozékát képezik, 2) az oly folyóvizeket, melyek valamely telek határain belül folyamokká nem nőttek, végül 3) azon folyóvizeket is, melyek ugyan a saját telek határait elhagyták, de azokra nézve a tényleges, kizárólagos használat eddig is valamely magánszemély birtokában volt. Minden más viz közdolog,[1]) vagyis az egyedek közösségének minden tagja által használható. E használat szabályozása és a vizveszélyek elleni közös védelem megállapitása körül intézkedik a vizjog, mely ily módon a közigazgatási törvények kiegészitő részét képezi. Főfeladata a viztörvénynek pontosan körülirni azt, hogy egyesek mily módon használhatják a viz által nyujtott előnyöket, u. m. a hajterőt, a termelőerőt, továbbá miként közlekedhetnek a vizen és végül mily módon kell védeni a vizet, hogy ezen használati czéljai mellett még tápeszköznek is alkalmas legyen? Az egyéni használati jog körvonalozása és annak a közösség érdekeivel való összhangbahozatala oly előzetes védszabályokat tesz szükségessé, mik a vizet az egyesek kihágásai ellen védik, s e közigazgatási törvények vizrendőrségi szabályoknak neveztetnek.[2]) Egészségügyi és közbiztonsági okok egyaránt szükségessé teszik, hogy a viz oly módon legyen használva, miszerint azon előnyeit, mikkel bir, egyik vagy másik tulajdonának kizsákmányolása következtében el ne veszitse. Szabály szerint hajózható folyamok- vagy csatornákból annyi vizet termelés vagy hajtás végett elvezetni nem szabadna, menyinek emésztése a hajózhatást lehetlenné teszi, még kevésbé engedhető meg az, hogy az ivás- és főzésre használt vizekbe, onnét már elvezetett oly vizek bocsáttassanak vissza, mik a viz tápeszközi minőségét megronthatják. Mindkét okból tiltva van, vizek vagy csatornák ágyaiba szemetet hordani vagy oly rekesztéket felállitani, mi a folyóhordalékot fetfogná.[3]) Ilyen és hasonló elvek alkalmazása képezi a vizrendőrség feladatát, mig a vizvédtörvény sajátlag közösen viselendő terhek aránylagos kivetése mellett arról gondoskodik, hogy a vizveszély elhárittassék.[4]) Ezek előrebocsátása után a külvizek átengedése és használatának kérdésében tájékozhatjuk magunkat. Azon külvizekre nézve, melyek a telek tartozékát képezik, a bányavállalkozó teljes átengedést vagyis kisajátitást követelhet, s e tekintetben az ált. bányatörvény csak a bányaipar százados előjogát tartotta fenn,[5]) mit az új bányatörvényjavaslat szinte átvett.[6]) Ez áll a magánvizekre, melyek minden esetben kisajátithatók: 1) ha vizrendőrség vagy más köztekintetek nem gátolják, 2) ha az átengedéstől nagyobb nemzetgazdászati fokozottabb termelési előny remélhető, mint a magánvizek eddigi alkalmazásától. Ez

---

[1]) L. Jicinsky: „Über das künftige Wasserrechtsgesetz“ (Haimerl: Vierteljahrschrift 18. k.) 278—279. l. [2]) L. Stein: „Wasserrechtslehre“ cz. ért. 266—267. l. [3]) L. pl. nálunk az 1840: X. tcz. 14. §. [4]) Stein: „Wasserrechtslehre“ 266. l. V. ö. 1840: X. tcz. 15. §. [5]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 244—245. l. [6]) L. „B. jav.“ 156. §.

utóbbi kérdésben, mint általában a vizátengedésben a politikai, a bányahatósági közegek és az érdekeltek részvéte mellett megtartandó szemle eredménye határoz. Igen természetes, hogy pl. egy virágzó bányatelep által igényelt patak, melyet eddig egy rozzant erdei malom használt kellő kárpótlás mellett átengedendő, ellenben egy kezdő bányavállalat semmi esetben sem igényelheti azon vizerőt, mely pl. egy százezer orsóval dolgozó fonógyár motora gyanánt szolgál.[1]) De az ellentétek nem mindig ily élesek s az előny megállapitása nehéz; ilyenkor a körülmények figyelembevétele mellett a biztosabb hasznot igérő vállalat kétségtelenül előnyben részesitendő. Minden oly vizekre nézve, melyek magántulajdon tárgyait képezik, az előadottak figyelembevétele mellett kisajátitásnak lehet helye; a bányatörvényjavaslat a bányaipart ily kisajátitási joggal még a vizesésekre is felruházza.[2]) Természetes, hogy a közvizeknek ily tulajdon-, illetőleg kizáró használatba való átengedését a bányaiparos nem követelheti, és a bányatörvény, melynek tárgyalás alatt levő §-a csak a magánvizek átengedéséről szól, ilyesmit nem is rendel. Mindamellett világos, hogy a bányaipar a közvizek segélyére is tarthat igényt bizonyos korlátok között; e korlátok pedig azon közigazgatási, politikai, egészségügyi, rendőri és vizvédtörvényi szabályok, melyeknek feladatuk az egyedi használatot a közhasználattal összhangzásba hozni. Amennyire az egyéni használat a közösség érdekének sérelme nélkül terjedhet, annyira a bányaipar is igénybe veheti a közvizeket. Világos, hogy a viznek iparczélok miatti elvezetése csak annyiban eszközölhető, amennyiben ezáltal a vizvédtörvény intézkedései sérelmet nem szenvednek, és az ártereket ótalmazó védmüvek nem fenyegettetnek; azonfelül az elvezetendő viz mennyisége csak oly mérvü lehet, hogy ennek folytán a közviz sem hajózhatóságát, sem hajterejét ne veszitse el. Ha ez áll az ideiglenes elvezetésre, még inkább áll azon esetre, midőn vizemésztés történik,[3]) a visszavezetésnél vagyis a felhasznált viznek a főmederbe való visszabocsátásánál pedig a vizrendőri és közegészségügyi szabályok szem előtt tartandók, nehogy a viz mint tápeszköz vagy gazdasági termelőeszköz ártalmaksá váljék, mi például a zúzdákhoz használt és gyakran ártalmas, egészségtelen iszappal telitett vizek visszavezetése által történhetnék. Mindezen szabályok megtartására felügyelni az illető politikai hatóság feladata. A magánvizek kisajátitásánál, ha a bányavállalatnak ilyenre szüksége van, a bányavállalkozó a viztulajdonosok irányában egyaránt kisajátitási jogot élvez, de más bányaiparostól viznek átengedését nem követelheti; kivétel van azonban a megyetárnásnak mint vállalkozónak javára felállitva. Ez a vállalatához szükséges külvizek átengedését nem csupán a telektulajdonosoktól, hanem még a bányabirtokosoktól is követelheti. Ugy a

---

[1]) L. Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ cz. m. 555—556. l. [2]) L. „B. jav.“ 136. §-át. [3]) L. erre nézve Hingenau: „Bergrechtskunde“ 556. l. V. ö. a „B. jav. ind.“ 14. l.

köz-, mint a magánvizek használatát megengedő határozatban a használat feltételeinek és módozatainak megállapitva kell lenni.

106. §.

A bányakárok megtérítése.

Oly épületekben, vizlevezetéseken, vagy más épitményekben okozott károkért, melyek valamely bányatelken belül annak adományozása után a felsőbbségtől nyert épitési engedelem nélkül állittatnak fel, a bányabirtokos nem felelős.

107. §.

Ha valamely földbirtokos adományozott külmértékeken belül akar épitkezni, a külmértékek birtokosának a politikai hatóság által a bányahatóság meghallgatása mellett kellő határidő szabandó, mely alatt ő az épitkezésre szánt téren az adományozott fenntartott ásványokat kiszedni köteles.

Jegyzet. Ha egy oly telken, mely már adományozva van, a telektulajdonos vagy egy más személy épitkezni kezd, akkor a bányatulajdonos az épületeken esett oly károkért, mely a szabályés törvényszerüen vezetett bányaművelés miatt származtak, nem felelős, feltéve, hogy annak idején figyelmeztette az épitkezőt a kár esélyeire. A törvény szövegében előforduló ezen záradék: „felsőbbségtől nyert épitési engedelem nélkül," nem szolgálhat a bányatulajdonos kárára, mivel föl kell tennünk, hogy a bányatelken létesitendő épitkezésre a hatóság engedélyt csak akkor ad, hogyha az értesitett bányatulajdonos ez ellen semmi érdemleges kifogást nem tesz, vagy ha ilyesmit tesz ugyan, de a szakértők a felvetett kifogást alaptalannak nyilvánitják, vagy végre a bányatulajdonos minden felelősségről világosan lemond.[1]) A kül-ön létesitendő épitkezés miatt azonban a bányatulajdonos nem tartozik a bányaművelést abbanhagyni; de e szabály nem érvényes a külmértékekre nézve, mert a külmértékes köteles azon esetben, hogyha a földbirtokos a külmérték területén épitkezni akar, záros határidő alatt kiszedni az ásványokat és a határidőn túl az épitkezési területen minden külmunkálattól el van tiltva. Ez könnyen felfogható intézkedés: 1) mert a külmértékeken oly nagymérvü és fontos bányaipar nem igen fejlődhetik, hogy amiatt a telektulajdonost épitkezésekben gátolni érdemes volna, — 2) mert a külmérték területe épitkezéseseknél közvetlenül érintve van, úgy hogy ugyanazon területen épitkezni és külbányamunkálatot folytatni lehetetlen. Egyiknek

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg." 204—205. l.

létesitése kizárja a másikat; rendes bányaművelésnél azonban előfordulhat azon eset, hogy a kül-ön létesitett épitkezés daczára is, kár nélkül lehet a föld gyomrában a további bányamunkálatot folytatni. Különben a külmértékes irányában nemcsak a telektulajdonos, hanem még a vájnamértékes is gyakorolhatja e jogot, ha pl. bányaművéhez a külön felkészitési vagy kidolgozási müveket akar épitni.[1]) A bányakárok megtéritésére nézve az ált. bányatörvény 106. §-a által felállitott intézkedés egészen negativ jellegü, amennyiben csak egy tagadólagos szabályt tartalmaz azon esetekre, midőn külépületek a bányaadományozás után hatósági engedély nélkül állittatván fel, rongálást szenvednek. E szabályból ugyan alaposan lehet következtetni, hogy a bányaiparos mindazon károkért felelős, melyek a bányaművelés kezdetekor már fennállott külépitményeken a bányaüzlet folytán támadnak, de határozott szabály nem létezik,[2]) ugyanazért az uj bányatörvényjavaslat az ált. bányatörvény 106—107. §§-ait lényegileg átvevén,[3]) igen helyesen még következő pótintézkedéseket tartalmaz: A bányaiparos tartozik a földbirtokosnak azon károkat is megtéritени, mik — ha hibáján kivül is — de a bányaművelés következményei gyanánt állottak elő, akár voltak azok előreláthatók, akár nem; a kártéritési igény érvényesitendő a tudomásrajutástól számitott három év alatt, különben elévül.[4]) Ha többen okozói a kárnak, akkor a részesek a kárositott irányában közösen vannak kóteleztetve, de az egyes kárositókra pro parte pro rata eső részt és arányt, ha az illetők maguk között megegyezni nem tudnának, a bányahatóság állapitja meg.[5]) Gyakorlat szerint a bányabirtokosnak ezen kártéritési kötelezettsége jelenleg is fennáll és a felelősség őt ily esetekben okvetlenül terheli, s a földszinti kár számszerü megállapitását, illetőleg meghatározását a kárositott fél peren kivül és azt megelőzőleg foganatosithatja. A perinditás előtt a bármikép okozott földszinti károk becslése a bányaszéki küldöttség által történik.[6]) A becslő birói küldöttség a helyszinén foganatositott becslés alkalmával minden eszközt: okleveleket, szakértőket, tanuvallomásokat stb. felhasznál, s a kártevő bányamű fő- és altiszteit meg munkásait hit alatt kihallgatja.[7]) Egyébiránt úgy az ált. bányatörvénybe, mint a javaslatba czélszerü lett volna beiktatni, hogy a bányabirtokos a terv- és szabályellenes művelés miatt esett károkért még azon esetben is felelős, hogyha a rongált épület az adományozás után, tehát oly időben, midőn a károsodást rendes elővigyázat mellett gyanitani lehetett, állittatott fel.

Orszb. ért. VII. 1. 2. cz.

---

[1]) L. Gränzenstein id. m. 205. l. [2]) L. „B. jav. ind.“ 14. l. [3]) L. a „B. jav.“ 139—140. §§-ait. [4]) „B. jav.“ 137. §-a. [5]) L. ugyanannak 138. §-át. [6]) „Orszb. ért.“ VII. R. 53. §. [7]) „Orszb. ért. 54. §.

V. A bányatulajdonról és a bányaadományozással egybekapcsolt jogokról.

108. §.

A bányatulajdon birtokát és haszonvételét tárgyazó különös határozatok következendőkre vonatkoznak, u. m.

1) a nyilvánkönyvi bekeblezésre;
2) a vájnamértékek összesitésére és eldarabolására;
3) a bányatulajdonnak más fekvőjavakkali egyesitésére;
4) a nyilvánkönyv rendbentartására;
5) a bányák tartozékára;
6) a vájna- vagy külmértékeken belül előforduló, fenntartott vagy fenn nem tartott ásványok haszonvételére;
7) a vájnavizek haszonvételére;
8) a vájnában vagy künn teendő bizonyos épitkezéseket tárgyazó jogositványra;
9) iparjogok üzletét tárgyazó jogositványra.

109. §.

1. A bánya tulajdon tárgya.

Adományozott vájnamértékek (63. §.), határközegek (74. §.), segédvájások és megyetárnák (90. §.) ingatlan tulajdont képeznek s a bányakönyvbei bejegyzés tárgyai. A bányakönyv hol és miképen vezetendő, külön szabályok által határoztatik meg.

110. §.

A megyetárnák a bányakönyvbe a megyetárnás birtoklapjára jogkép, s a megyetárnás irányában más bányabirtokosok által szerződésileg átvállalt kötelezettségek, azoknak ezen kötelezettségek által érintett birtokaira teherkép jegyeztetnek be. Azon később adományozott vájnamértékek birtoko-

sainak kötelezettségei, kik a megyetárnás számára teljesitendő szolgálmányokat már vájnamértékeik szerzése által vállalják el (96. §.), adományozási okleveleikben foglaltatnak.

111. §.

Ujonnan adományozott vájnamértékek a szerző választása szerint önállólag jegyeztethetnek be a bányakönyvbe, vagy valamely már ott bejegyzett birtokhoz csatoltathatnak. Oly kimért határközegek (74. §.) és segédvájások, melyek valamely vájnabirtokosnak saját vájnájához adatnak (86. §.), mindig a főjószághoz irandók; közös határközegek (74. §.) s önálló segédvájások pedig (87. §.) külön jegyzendők be.

Jegyzet. Az előbbi fejezetben volt alkalmunk azon állitással, hogy a szoros értelemben vett bányászatnál tulajdonról szó nem lehet — megismerkedni.[1]) Most, midőn a bányabirtokok telekkönyvezésének kérdésével foglalkozunk, ismét vissza kell térnünk ezen állitáshoz, melyet már fennebb megczáfolni igyekvénk. Természetes, hogy az, ki az adományozott vájnatelket nem tartja a tulajdon alkalmas tárgyának,[2]) ki az adományozás által a sajátképi bányászatra nézve megszerzett jogositványban nem tulajdonszerzési mozzanatot, hanem csak egy idegen dolgon való dologbeli jogot (jus in re aliena) lát,[3]) ki e variabilis jogot tulajdonnak már csak azért sem tekinti, mert az még a bányahatóságok által is visszavonható,[4]) az a bányabirtokok ez idő szerint szokásos telekkönyvezési módjával sem lehet megelégedve. E felfogás szerint: helytelen idegen dolgon való dologbeli jogot tulajdon gyanánt telekkönyveztetni, czélszerütlen továbbá e változékony természetü bányaművelési jogositványt oly bázis gyanánt tekinteni, melyre földbirtokot, kohóstb. müveket fektetni s egy bányatelekkönyvi jószágtest gyanánt egyesiteni lehet, végre nem kivánatos a különböző jogczimeken szerzett, különböző tárgyu és különböző hatóságok illetékessége alá tartozó ingatlanokat egy telekkönyvi lapra vezetni.[5]) A bányatelekkönyv a hitel érdekében kivánatos, azonban tárgyi természetének megfelelően nem az egész bányamüvet, mint egyesitett jószágtestet, hanem csak a bányászati jogositvány alanyát, tárgyát vagyis a vájnamértékeket kellene bevezetni, és a művelési jog gyakorlata által érintett ingatlanok részére egy segédrovatot kellene

[1]) L. jelen munka 209. s köv. l. [2]) V. ö. Otto: „Studien auf dem Gebiete d. Bergrechts“ cz. m. 22—38. l. [3]) L. u. a. u. o. [4]) Otto: „Studien“ cz. m. 50. l. [5]) L. Otto: „Studien“ cz. m. III. fejezetét (Vom Berggebäude als Rechtsobjekt, und von den Verlautbarungen im Grund- und Hypothekenbuche) a 40—51. l.

nyitni, mi vonatkozást és utalást foglalna magában az illető ingatlanok telekkönyvi és helyrajzi számaira.[1]) Az itt röviden közölt állitás egyes részeire következőkben válaszolhatunk. Hogy az adományozás a jogositottnak nem csupán idegen dolgon való dologbeli jogot, hanem valóságos tulajdont nyujt, és hogy az adományozott bányatér erre alkalmas tárgy, azt már fentebb igyekeztünk bebizonyitani,[2]) mitsem változtat e minőségben azon körülmény, hogy a bányahatóság bizonyos esetekben az adományozott jogositványt visszavonhatja s a bányatért más felkérőnek adományozhatja, mert ezen eset csak akkor következik be, hogyha az adományos a törvény által előirt kötelmeknek, miket a bányatörvény reáró, eleget nem tesz. Például azért, mert az adományos a kötelezett biztonsági intézkedéseket elmulasztja,[3]) s e miatt elveszti jogositványát a vájnatelekkel együtt, — még nem lehet azt állitanunk, hogy az illető nem szerzett az adományozás által tulajdonjogot. Igaz, hogy itt a tulajdon: tárgyi természetének megfelelő feltételek mellett van adva, de azért mert a tulajdon érvénybenmaradása feltételektől, tehát valamely jövőben bekövetkezhető eseményektől van függővé téve, még nem lehet azt mondani, hogy itt tulajdon nincs. Az adományozott jogositvány habár feltétes és némileg a visszavonható tulajdonhoz (dominium revocabile)[4]) hasonló természetü, de mégis tulajdon, s mert tárgya állagánál fogva ingatlan, tehát a telekkönyvezésnek alkalmas tárgyát képezi. Ami Otto azon állitását illeti, hogy a jogtan szabályával ellenkezik a változékony és ingatag alapokon nyugvó bányavállalatot oly fődolognak tekinteni, melynek a vele egyesitett földbirtok, ház, kohó- stb. müvek tartozékát képezik, — erre nézve megjegyezzük, hogy Otto, ki az összdolgok (universitas rerum) fogalmát e helyütt a tartozékok fogalmával is összezavarja,[5]) tévedésben látszik lenni. A vizvezetések, munkás- és tisztilakok, szérelő-, készlő-, jegesztő-, foncsor-, kohó- stb. müvek, mik Otto elismerése szerint is a vájnával együtt bányamű (Berggebäude) elnevezése alatt ismeretesek, s azzal együtt egy közös czélra t. i. bányaipari termelésre szolgálnak,[6]) — nem képezik a vájnának tartozékait. A tartozék elnevezése alatt ugyanis oly mellékdolgokat értünk, melyek valamely fődologhoz azon okból vannak csatolva, hogy annak czélszerübb használatát előmozditsák; az ily mellékdolgok azonban nem vesztik el önállóságukat, és *nem válnak a fődolog alkatrészeivé*, hanem viszonyuk a fődologhoz csak abban áll, hogy az utóbbira vonatkozó jogi intézkedések rendszerint reájuk is kiterjesztetnek.[7]) A bányamüvek azonban a telekkel, épületek- és mühelyek-

[1]) Otto id. m. ugyanazon fejezetében l. az 54—56. l. [2]) L. jelen munka 210. s köv. l. [3]) L. az „Ált. b. törvény“ 240. §-át. [4]) L. erre nézve Arndts: „Lehrbuch d. Pandekten“ cz. m. 197. l. V. ö. Mackeldey: „Római jog“-ának 139. §-át. [5]) A tartozék és összdolog közötti különbségre, továbbá az Otto által többször hangsulyozott összdolgok fogalmának jogi jelentőségére nézve l. Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ 1. köt. 435. s köv., továbbá 470. s köv. l. [6]) Otto: „Studien“ 40. s köv. l. [7]) Unger: „System“ 1. köt. 435. s köv. l.

kel természeti létük elvesztése nélkül egészszé egyesittetnek s a bányavállalatnak alkatrészeit képezik,[1]) és igy annak nem tartozékai; nem alárendelt jelentőségü mellékdolgok, hanem a művel egy egészet képeznek, s igy egy telekkönyvi jószágtestté alakithatók. Végül még egy ellenvetést. Ha helytelen Otto nézete szerint a különböző természetü és jogczimeken szerzett bányaműveket egy telekkönyvi lapra vezetni, akkor a szoros értelemben vett vájnamüvek részére is legalább két külön telekkönyvi betétet kellene nyitni u. m. egyet a telekkönyvi szerzés vagyis adományozás által, egyet pedig a közvetett módon szerzett bányatelkek részére! Bármennyire eredeti és önálló felfogáson nyugszik is e jeles bányajogász rendszere, nem csatlakozhatunk hozzá e kérdésben, s röviden vázolt telekkönyvi elméleténél s rendszerénél helyesebbnek tartjuk azt, melyet a pozitiv törvények legtöbbjei (a szász, az osztrák, a porosz és a magyar javaslat) követnek. A bányatelekkönyv (Bergbuch) e szerint azon közhitelü okmány, mely az ingatlan bányabirtok létviszonyait tartalmazza.[2]) E bányatelekkönyvbe „minden bányatársulat állapota, az adományozott bányák s más bányanemü tárgyak és járulékok neve, fekvése, minősége s tartozéka, úgyszinte adományoztatási s illetőleg engedélyeztetési adatai, birtoklási változások, továbbá az abban az általános osztrák bányatörvény 135. §-a értelmében részesülő közbirtokosok fő- és melléknevei, s polgári állapota, valamint az egész bányabirtokot, úgy az ált. oszt. törv. 135. §-a értelmebeli részbirtokra intézett mindennemü zálog- és elsőbbségi jogok bekebleztetése beiktatandó.[3]) A bányatelekkönyv általában a földalatti illetőleg bányabirtokra nézve ugyanazon jelentőséggel bir, melylyel a földszintire nézve a rendes telekkönyv[4]) s igy annak teljes megértésére nézve általában a telekkönyvi elmélet főbb elveit kell megismernünk. Egyébiránt ez azért is czélszerü, mivel ezen szabályok megismerése után a telekkönyvek okszerü vezetési módja iránt könnyebben tájékozhatjuk magunkat, mi annyival szükségesebb, minthogy a hazai bányatelekkönyvek eltérő és nem egy tekintetben hiányos vezetési módja nem kis zavart okozhat annál, ki itt is az óhajtott, okszerü egyöntetüséget keresi.[4]) Minden a bányaműhöz tartozó ingatlanok u. m. adományozott vájnatelkek, határközegek, engedélyezett segédvájnák és megyetárnák, továbbá azon külfekvőségek, mik a vájnával közös termelési czélra szolgálván, a bányamű alkatrészeiül tekintendők, az ingatlanokra vonatkozó abszolut jogokkal együtt a bányatelekkönyv tárgyait képezik.[5]) A határközegekre nézve azonban meg kell jegyeznünk, hogy azok önálló telekkönyvi bekeblezésnek nem tárgyai, s a nyilvánkönyvi betét lapjára csak akkor

---

[1]) L. az „Ált. b. törvény“ 117. §-át. Hasonlóan rendelkezik a szász. [2]) L. Wenczel: „Magyar-erd. b. jog“-ának 126. l. [3]) „Orszb. ért.“ VII. 68. §. c) betü. [4]) L. Wenczel id. m. 126—127. l. [5]) L. különösen Wenczel G.: „Magyar-erd. b. jog“-ának 126. l. V. ö. dr. Schnierer Gy.: „A jelzálogi és telekkönyvi rendszerek elmélete“ cz. m. 97. l.

vezethetők, hogyha valamely már létező bányabirtoktest tartozékai gyanánt iktattatnak be.[1]) Különben a bányamüvek tartozékait képező gépek, szerszámok, szállitó stb. eszközök nincsenek ugyan kitüntetve a telekkönyvi lapon, minthogy azonban a fődolgot képező bányamű mellett mellékdolgok gyanánt szerepelnek és annak használatát előmozditják, tehát a bányamű jogi természete e tartozékokra is kihat, és némi tekintetben ingatlan jelleget nyernek.[2]) Minden a bányajószágtestre vonatkozó és bármi jogczimen szerzett tulajdon, záloghaszonvételi és haszonbéri, továbbá bányaszolgalmi jog harmadik személy irányában csak akkor érvényes, ha a bányatelekkönyvben ki van tüntetve. Minden bányajog és birtok átruházását, föltételeit és czimeit — különbeni érvénytelenség terhe alatt — irásba foglalni s a bányabirósságnak bányatelekkönyveztetés végett bemutatni kell. A bányabiróság bejegyzése nélkül bányabirtokot senki nevére, még a házi bányaüzleti könyvekben sem szabad átirni.[3]) Ha pedig valaki az ily szerződést hirtelenkedve kötötte, ha az még szabályszerü bejegyzéssel nincs biztositva, szabadságában áll azt a bányabiróság előtti visszahivással megsemmisiteni; természetes azonban, hogy a másik félnek okozott költségeit megtériteni s azt amit attól kapott, visszaadni köteles.[4]) Csalás, ravaszság, erőszak és félelem miatt a bányatelkek vagy bányarészek eladásának vagy egyéb átruházásának félretételét, bárki is a bányatelekkönyvbeni bekebelezéstől számitandó egy év alatt követelheti csak, különben keresete elévül.[5]) A bányaszolgalmak, ha bekebelezés által biztositva vannak, úgy az új tulajdonos mint a jelzálogos hitelezők ellen érvényesek.[6]) Ugyanez áll a haszonbérjogra is, mely pedig ha bekebelezve nincs, birtokátruházás esetén a bérlőnek a bányabérletből való kivettetését vonhatja maga után.[7]) Általában ki bárminemü jogának bevezetését elmulasztja, harmadik jóhiszemü személyek ellen, kik a telekkönyvi állapotban bizva, bejegyzés által jogokat szereztek, joga érvényesitésére nézve hátrányban van. A jelzálogos hitelezők, kik jogukat vagy birói határozat vagy pedig a telektulajdonos bejegyzést engedélyező nyilatkozata alapján szerzék, az elsőség sorrendje szerint vannak jogaikban biztositva, s az utolsó helyen bejegyzett hitelező javára az első helyen bekebelezett által tett engedmény a közbeneső hitelezők kárára nem szolgálhat.[8]) Minden a bányatelekkönyvi jószágtestet

Orszb. ért. VII. 3. cz.

---

[1]) A gyakorlat ettől helytelen eltérést mutat. L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ 130. l. V. ö. a „Vollzugvorschrift“ 71. §. 4. bekezd. [2]) „Ált. b. törvény“ 121. §. [3]) „Orszb. ért.“ VII. 19. §. [4]) „Orszb. ért.“ VII. 20. §. [5]) „O. b. é.“ VII. 18. §. [6]) „Ált. b. törvény“ 197. §. V. ö. Schnierer id. m. 98. l. [7]) L. „Auszt. p. tkv.“ 1120—1121. §§-ait. [8]) L. Schnierer: „A jelzálogi és telekkönyvi rendszerek elmélete“ cz. m. 104. l. Ez cessio esete; s megkülönböztetendő a jus offerendi-től, mert amannál az elsőséggel biró hitelező és a hátrább álló között egyezség jő létre, az utóbbinál pedig — hol az érvényes — a gyengébb jogu hitelező megajánlási jogánál fogva az erősebb jogu hitelezőt kielégitvén, annak akarata ellen is helyébe lép. A cessio-nál az elsőséggel biró hitelező csak jelzálogi követelése erejéig tehet engedményt, mert különben a közbeeső hitelezők megrövidülnének. Lásd Mackeldey: „Római jog“-ának 324. §-át.

érintő terhelések, átruházások és változások csak a tulajdonos beleegyezése vagy pedig birói határozat alapján foganatosithatók; ki tehát ilyesmit az egész bányaműre vagy annak részére akar elérni, az vagy a tulajdonos beleegyezését köteles igazolni, vagy pedig kénytelen perútra térni. Szolgáljon felvilágositásul következő eset. A kincstár az I. Leopolddal 1690-ben kötött szerződés alapján a felsőbányai „nagyhegyi" bányahatár tulajdonosának tartván magát,[1]) azt administráczió és adományozás tekintetében elvonván a bányakapitányság hatósága alól, saját kincstári tisztviselői által igazgattatja. E kincstári tisztség vezeti nevezett bányahatár vájnatelkeire nézve azon könyveket, miket a bányakapitányságnak kellene vezetni; ugyancsak e tisztség osztogat adományozásokat, melyek „alhübéri egyezmény"-nek vannak keresztelve s olyan záradékkal vannak ellátva, mely szerint a kincstár a bérleti viszonyt tetszés szerint („usque ad beneplacitum altissimi aerarii") megszüntetheti. Mindazáltal lényegükben ezen „alhübéri egyezmények" valójában adománylevelek, miután bérleti viszonyról itt nem lehet szó, nem levén a kincstár vitatott tulajdonjoga telekkönyvezve; a bányatelekkönyvek ugyanis a nagybányai bányabiróság által ugyanoly módon vannak vezetve, mint ezt hajdan a kincstári tisztviselők vezették, vagyis az „alhübéri egyezmény" alapján az „alhübéresek" valódi tulajdonosokul vannak bevezetve, s a kincstárnak tetszésszerinti visszavonhatási jogáról említés sincs téve. Az „alhübéresek" tehát törvény értelmében vett valódi telekkönyvezett tulajdonosok. A kincstár két bányatelekkönyvi tulajdonos (u. m. a „Péter deák" és „Gézen Demeter" bányatársulat) ellen kérte bérletszüntetési jogának oly érvényesitését, hogy annak értelmében a bányatulajdonosok a telekkönyvből kitöröltetvén, a kincstár mint bányatulajdonos kebeleztessék be. A nagybányai k. bányatörvényszék — bár a kincstár erősen hangsulyozta az „alhübéregyezmény" záradékát — a kérvényt azon indokból utasitá vissza, mivel az „alhübéres" bányatársulatok valódi tulajdonosként vannak bekebelezve, s a visszavonási záradék a nyilvánkönyvbe (az addig követett telekkönyvezési gyakorlathoz képest) nem vezettetett be, már pedig a telekkönyvi rendtartás 129. §-a szerint a tulajdonjog kitörléséhez az érdekelt telekkönyvi tulajdonos beleegyezése szükséges.[2]) A kir. itélő tábla ugyanezen indokoknál fogva helybenhagyta[3]) az elsőfolyamodásu biróság végzését, és ezzel a volt hétszemélyes tábla határozata is egybehangzott, a kincstár állitólagos tulajdonjogával perre utasittatván.[4])

2. Jegyzet. Most már ezen, a bányatelekkönyvi intézmény természetének megfelelő elvek előrebocsátása után megismerkedhetünk a bevezetések azon nemeivel, mik által a fentebbi jogelvek figyelem-

---

[1]) L. e szerződésre nézve jelen munka 97. l. V. ö. továbbá a 102. l. a 40. jegyz. [2]) A nagybányai kir. bányatörvényszék $^{203}/_{867}$. sz. a. végzése. [3]) A kir. itélő táblának $^{12525}/_{867}$. sz. a. végz. [4]) A hétsz. t. $^{18756}/_{867}$. sz. végz.

bentartása mellett a bányatelekkönyvi jószágtestet érdeklő változások eszközölhetők. Itt is találkozunk oly bejegyzésekkel, mik feltételes jogot adnak, s az időközi változásokat, jogszerzéseket ki nem zárják, de feltétessé teszik; az ily előjegyzés (praenotatio) teljes érvényt a feltétes jognak 15 nap alatti igazolása által nyer. Zálogjog előjegyzése: lejárt követelések, elmarasztaló, de még nem jogérvényes birói itéletek, kereskedelmi könyvkivonatok stb. alapján engedélyezhető; haszonbéri viszony, szolgalmak és telki terheknek abszolut joggá leendő átváltoztatásához az érdeklett bányamű tulajdonosának beleegyezése lévén szükséges, az előjegyzés ezekre nézve már elvből nem engedhető, mert tisztán személyes viszonyt csak az érdeklett tulajdonos beleegyezésével lehet peren kivül dologi teherré változtatni.[1]) Ami a tulajdoni jog előjegyzését illeti, ez csak közvetett szerzés (adásvevés, csere, ajándék, öröklés) esetén képzelhető, és olyankor van helye, midőn az átszármazandó bányamüvek pl. telekkönyvi száma nem vehető ki, vagy pedig a tulajdonjog feltétlen bekebelezésére vonatkozó engedély nyilt kijelentése hiányzik. E hiányok igazolásának terhe mellett feltétes telekkönyvi tulajdont lehet szerezni, ami azért nem képzelhető az eredeti tulajdonszerzésnél, mert ott a telekkönyvezés a bányajárás és hatósági határozat folytán kiállitott adomány- illetőleg engedélyokmány alapján történik. A bejegyzések második nemét a feltétlen bekebelezések képezik, melyek (eltekintve azon esetektől, midőn birói határozat következtében foganatosittatnak) a tulajdonos azon akaratnyilvánitásán alapulnak, miszerint tulajdonára nézve másnak dologi jogot enged.[2]) Ez akaratnyilvánitásnak okiratba kell foglaltatni, és a szerződő felek megnevezésén, a jogczim megemlitésén, a kelet kitételén kivül szükséges, hogy a bányamű telekkönyvi számát és a bejegyzés megengedésére vonatkozó záradékot kitüntesse.[3]) Ily kellékek mellett: zálog, szolgalmi, követelési, örökhaszonbéri és tulajdonjogok feltétlen bekeblezése megengedhető; az ily közvetett tulajdonszerzés feltétlen bekebelezésétől hatásában különbözik az adományozás alapján eszközölt bejegyzéstől, mert mig az elsőnél a telekkönyvezett birtokos javára egy év alatt még a csalás, ravaszság és félelem miatt az átruházás alapjául szolgált szerződés félretétele iránt inditandó kereset is elévül,[4]) addig az eredeti szerzőt idősbség jogczimén bármikor meg lehet támadni.[5]) A bejegyzések természetéből folyik, hogy megengedhetőségük első feltételét képezi azon körülmény, — miszerint az, kinek engedélye folytán foganatositandó, maga is telekkönyvi előző legyen. Vannak a bejegyzéseknek egyéb nemei is, miket feljegyzéseknek nevezhetünk, ilyenek vonatkozhatnak: a) a személyes rendelkezési képességre (pl. a gyámság, pazarlóvá nyilvánitás, bányacsőd esetén), b) a tárgyi

[1]) Lásd Schnierer: „A jelzálog és telekkvi rendszer“ stb. cz. m. 78—79. l. [2]) L. Schnierer id. m. 74. l. [3]) L. az „Auszt. p. tkv.“ 435. §-át. V. ö, az 1855. decz. 15. telekkvi rendtartást. [4]) „Orszb. értek.“ 18. §. [5]) „Ált. bányatörvény“ 70. §.

rendelkezési képességre (pl. a zárlat, a peresség és végrehajtási határozatok feljegyzése esetén és c) a telekkönyvi kezelésre (pl. az elutasitó vagy a kért bejegyzést megtagadó végzés, avagy a rangsorozat feljegyzése esetén).[1]) Nem kis fontossággal bir azonban: ezen a bányatulajdont érdeklő előjegyzések, bejegyzések és feljegyzések bevezetési módja, más szavakkal a bányatelekkönyvek vezetése és alakja, mert ettől függ a kimeritő tartalom, rövid áttekinthetés és könnyü kezelés. Mivel a bányatelekkönyvek czélja egészen azonos a földszinti telekkönyvekével, s az eltérés, mi köztük létezik, csak tárgyaik különböző természetéből ered, azért az alakra nézve eltérést tenni nem helyes. A szász bányatelekkönyveket is minden tekintetben összhangzóan vezetik a közönséges telekkönyvekkel,[2]) nálunk pedig szinte összhangzásban kellene lenni, s ugy is volt nagyobbára, mig az egykori cs. kir. telekkönyvi hatóságok mindkettőt együttesen vezeték. A közönséges telekkönyvvezetés, mely nálunk alkalmazásban van, és melynek alakja a bányatelekkönyvekre nézve is (csekély eltéréssel) szinte irányadó, egyaránt eltér a chronologikus (franczia) s rovatos (porosz) rendszertől, s u. n. vegyes rendszert képez; e rendszernek főszabálya abban áll, hogy a telekkönyvet nem a birtokosok, hanem a fekvőségek szerint kell beosztani, és nem szükséges minden ingatlannak külön telekkönyvi lapot nyitni, végül, hogy a tárgy természeténél fogva minden telekkönyvben három főirány jöhet tekintetbe, u. m. a tulajdon tárgya, a tulajdonos és a jelzálogi követelés.[3]) Minden képzelhető bevezetés e három pontra fog vonatkozni, miért is a bányatelekkönyvnél is három külön lapot különböztethetünk meg. Az első vagyis a birtokállási lap előtünteti az ez időszerinti birtokot, a bányamű nevét, nemét, a mértékegységek és bányaterek területét, a bányamű künfekvő alkatrészeit (mint pl. a készlő és kohómüveket), meg a telekkönyvezhető tartozékokat (pl. a külmértékeket); e bevezetéssel (mint általában bányatelekkönyvünkkel) a szász bányatörvény megegyez.[4]) E lap a birtokállomány természetét tünteti elő, s A. betüvel jelöltetik. Azon fekvőségekre, mik a közönséges telekkönyvből lejegyezve vétettek át, nyilvánkönyvi számuk említésével vonatkozás tétessék. A második, vagy tulajdoni lapra (B.) az előfordult tulajdoni változások a jogczimmel és a rendelkezésre vonatkozó megszoritással együtt vezetendők be;[5]) a vételár összegét minden egyes átruházásnál szükséges kitenni.[6]) A harmadik vagy teherlapon (C.) foglaltatnak végre minden a bányamüvet

[1]) Schnierer idevonatk. munkája 84—87. l. [2]) „Die Berggerichtsbehörden haben über die beim Erscheinen dieser Verordnung bestehenden Berggebäude ein Grund- und Hypothekenbuch nach Vorschrift des Gesetzes v. 6. Nov. 1843. und der Ausführungsverordnung v. 15. Feb. 1844. anzulegen" u. s. w. 1851. szász b. törvény 5. §. Az ezen §. által hivatolt rendeletek a szászországi közönséges telekkönyvek vezetését szabályozzák. [3]) L. Schnierer id. m. 67—68. lap. [4]) L. a szász b. törvény 6. §-ának a), b), c) betüit. [5]) L. a szász b. törvény 7. §-ának c) és a) betüit. V. ö. Schnierer id. m. 68. l. [6]) L. a szász b. törvény 7. §-ának b) betüjét. V. ö. Schnierer id. m. 68. l.

terhelő követelések: jogczimük, összegük, felülterhelésük stb. világos megjelölésével.[1]) A bányatelekkönyvek, melyek a föld- és méréskönyvekkel is összefüggésben vannak,[2]) egészen 1861-ig az egykori cs. k. megyetörvényszékek mellé rendelt telekkönyvi hatóságok által vezettettek, ekkor azonban e törvényszékek és bányahatóságok feloszlattatván, a bányaügyek ellátására a bányaügybiróságok szervezettek s a bányatelekkönyvek vezetése ezekre lett bizva. A különféle volt cs. k. azon megyetörvényszékeknél vezetett összes bányatelekkönyvek, melyeknek területére egy ily ügybiróság állittatott fel, ezeknek vezetése alatt egy bányatelekkönyvvé egyesittettek. Azon telekkönyvi minta, melyet itt közlünk, ugyancsak ezen esetet mutatja; a mostani ügybiróságok egyúttal tehát telekkönyvi biróságok és a felek kérelmére ezen, bárki által megtekinthető nyilvánkönyvekből hiteles másolatokat dijmentesen kiadni kötelesek.[3]) Egy bányatelekkönyv mintája körülbelül következő lehet:

Áthozatott a mármarosi b. telekkönyv 94. lapjáról. 402.

„Szent István“ rézbányamű

(Mármarosmegyében, Kékes község határán, a felméri völgyben.)

A. Birtoklap.

Birtokállomány.

		□ öl	Megjegyzés	
1	„Szent Péter“ védnevü tárnával biró vájnamérték . .	12544 selmeczi = 14313 bécsi öl. 24 bécsi □ öl	Adományozvatott $^{436}/_{865}$. sz. a., kiczöv. 1865. okt. 1.	kékesi tjkv. 311. sz. 2480. hrjzi sz.
2	Egy zúzda, 12 nyilvasra, egy vizvezetési árokkal . .	350 bécsi hosszöl	—	kékesi 312. sz. tjkv. 2425. hrjz. sz.
3	Érczkivonati épület, pörkölőlánghőddel és kovácsműhelylyel	38	—	K. 312. tjkv. 2001. hrjz. sz.
4	„Imre“ kettős vájnamérték	25,088	Ad. $^{154}/_{866}$. sz. a. s kiczövek. 1866. máj. 4.	felméri 29. sz. tjkv. 940. hr. sz.
5	Igazgatói lak, magtár és malom	—	—	felm. 29. hr. sz. 108.
6	Tizennégy bányamunkási lak, telekkel	200 □ öl	—	kékesi 27.tjkv 611, 612, 613, 719. hr. sz.

[1]) L. a szász b. törvény 8. §-át. V. ö. Schnierer id. m. 68. l. A szász bányatörvénynyel ezen összehasonlitást azért tettem, mert a szász közönséges és bányatelekkönyv ugyanazon vegyes rendszeren alapul, melyet Gönner állitott fel. L. Schnierer id. m. 67. l. [2]) L. Wenczel: „Magyar-erdélyi bányajog“-ának 127. l. [3]) L. Wenczel: „Magyar-erdélyi b. jog“ 127. l.

7	Egy határközeg az „Imre,“ „Mária,“ és „János“ bányatelkek között	~~32,000~~ □ öl	Ad. $^{69}/_{867}$. sz. a., kiczöv. 1867. márt. 30.	kékesi tjk. 38. 1784—1796. hr. sz.
8	„Miklós“ két kettős kőszénvájnamérték, az alsóméri völgyben	—	Adom. $^{1867}/_{868}$. sz. a.	L. C. l. 1. sorsz.
9	„Petronella“ külmérték a kékesi határban, a zsigrói völgyben	~~476~~ □ öl	Ad. $^{117}/_{869}$. sz. a., kiczövek. 1868. máj. 20.	felm. 68. sz. tjkv. 192. 193. hrz. sz.
10	Két segédalag: „Fősegédvájna“ és „Viktor“ nevezetüek .	50,176 □ öl	En. $^{245}/_{870}$. sz. a., kiczövek. 1870. jul. 28.	L. C. 2.

Társulati igazgató: Szivessy József, hevederi lakos.

$^{15}/_{870}$. Az ezen szám alatt beérkezett társulati jelentés folytán Szivessy József mint igazgató kitörültetvén, Kolomposy István kékesi lakos e minőségben bejegyeztetik.

B. Tulajdonlap.

1	A $^{227}/_{865}$. sz. a. beérkezett adománylevél és jelentés alapján az A. lapon 1. 2. 3. sorszámok alatt felvett bányafekvőségekre nézve a „tulajdonjog egyenlő részben Faludy Jeromos és Kék Mátyás javára bekebleztetik“	Ad. $^{436}/_{865}$. sz. L. A. l. 1. 2. 3. r. sorsz.	L. B. 2.
2	$^{107}/_{866}$. Az ezen szám alatt érkezett és a B. 1. s. sz. alatt bejegyzett tulajdonosok s az 59. sz. bányahatósági határozat jóváhagyása mellett 1866. jan. 17-én alakult „Szent István védnevü kékesi rézfémmű és kőszénbányatársulat“ között létrejött adásvevési szerződés alapján az A. lapon foglalt birtokállományra nézve a „tulajdonjog nevezett társulat javára bekebleztetik“	—	Vételár 14,000 ft. o. é.

C. Teherlap.

1	$^{136}/_{868}$. Az ezen szám alatt érkezett s a B. 2. s. sz. alatt bejegyzett tulajdontársulatnak Ottocsányi Vinczével, mint a „Mária“ s „János“ bányák birtokosaival kötött és a		

	„Fősegédvájna“ és „Viktor“ segédalagokhoz szükségelt földterület átengedésére vonatkozó egyezmény alapján a „Szent István“ bányamű összes tárnáinak használati joga (viszonos használat mellett) bányaszolgalomként „Ottocsányi Vincze kékesi lakos javára bekebeleztetik“	L. a „János“ s „Mária“ bányák 604. sz. tjkvnek C. 1. 2. s. sz.	L. A. l. 9. s. sz.
2	$^{204}/_{870}$. Az e sz. a. érkezett s a tulajdonos bányatársulatnak Kékes községével kötött és a „Miklós“ kőszénbányatér telkének megengedett használatára vonatkozó szerződés alapján: tiz éven át évenkint fizetendő 200 összesen kétezer (2000) o. ért. frt. erejéig a zálogjog „Kékes község javára bekebeleztetik“	L. a kékesi tjkv 408. 409. sz. (105. 107. 111. hrz. sz.)	2000 ft. o. é. L. A. 10. s. sz.
3	$^{250}/_{870}$. Az e sz. a. érkezett adóslevél alapján az A. lapon 1—10. s. sz. alatti fekvőségekre a zálogjog „Peterdy Miklós javára ötezer (5000) o. é. ft. erejéig bekebeleztetik“	—	5000 ft. o. é. Törlés C. 4.
4	$^{6}/_{871}$. Az e sz. a. érkezett kikebelezési engedély alapján a 402. b. tjkv C. l. $^{250}/_{870}$. sz. a. Peterdy Miklós ötezer o. é. ft. erejéig bekebelezett zálogjog „kikebeleztetik“	—	L. C. 3.

Egyebekben a bevezetés vagy bejegyzés módját az ingatlanokra vonatkozó bányajogviszonyok természete határozza meg; igy pl. a közösen adományozott határközegek, önálló vállalatot képező segédvájnák és megyetárnák részére külön tjkvi betétet kell nyitni,[1]) hol főleg a két utóbbi telekkönyvezése akkép eszközlendő, hogy a segédhajtás a vállalkozó nevére jog gyanánt, az érdeklett bányabirtokosok bányabirtokaira pedig az általuk elvállalt kötelmek teher gyanánt kebeleztetnek be. Hol a segédhajtási vállalat tulajdonosa és érdeklett bányamüvek tulajdonosai között egyezmény van, a telekkönyvezésnél az abban megállapitott kötelmi viszonyok irányadók, hol pedig később adományozott s a segédhajtás által nyujtott oly

[1]) „Ált. b. törvény“ 111. §-a.

bányamű telekkönyvezése forog kérdésben, melyre nézve az eredeti szerzés a segédvállalat után keletkezett, ott a terhelő kötelmek az adománylevélben lévén kitéve, a telekkönyvbe való iktatásnál annak pontjai veendők figyelembe.[1]) A vájnaműwel a bányatermelési czélokra közösen szolgáló középületek, műhelyek és épitmények, melyek a közönséges telekkönyvek lapjain állanak, mihelyt a tulajdonos által a vájnamű üzleti czéljaira használtatnak, azonnal annak alkatrészeivé válnak és a bányatelekkönyvben azzal egyesitendők. Az ily egyesitésnek azonban feltétei: 1) hogy a bányával egyesitendő ingatlanokra bekebelezés által zálogjogot szerzett hitelezők ebbe beleegyezzenek vagy kielégittessenek; 2) hogy politikai szabályok, pl. az eldarabolást tiltó rendeletek gátul ne szolgáljanak; 3) hogy az átvitel az illető közönséges telekkönyvben ki legyen tüntetve;[2]) és végül 4) hogy mihelyt az ily fekvőségeknek a mű üzletére való rendeltetésük megszünik, a polgári telekkönyvben minden az egyesités alatt a bányamű által reájuk is kiható terheltetéssel együtt visszaállittassanak. Az ily külalkatrészekre az egyesités által bekebelezett jogok érvényben maradnak akkor is, hogyha a bányatulajdonos a jogositványról lemond, vagy az tőle elvonatik;[3]) természetes azonban, — hogy azok ilyenkor már nem a bányamüvet, mert ez már nem létezik, hanem az ingatlanokat mint a polgári telekkönyv tárgyait terhelik. Mindezekre nézve a részletes intézkedések az alább következő szakaszokban foglalvák, — most még csak azt jegyezzük meg, hogy az ált. bányatörvény itt tárgyalt 109. 110. 111. §§-ai az új bányatörvényjavaslatnak 82—87. §§-aiban csaknem szó szerint bentfoglaltatnak.[4])

112. §.

2. A vájnák összesitése.

Külön adományozott vájnamértékek vagy vájnatelkek, nem téve különbséget, vajjon azok ugyanazon vagy különböző birtokosok tulajdonát képezik-e, a birtokosok kérelmére egy fővájással ellátott egyetlenegy nagyobb telekké egyesittethetnek (összesittethetnek): a) ha egymással közvetlenül határosak; b) ha az egyesités által a bányaművelés czélszerübben üzethetik. Ha az ilyes különböző vájnákra különböző jelzálogos terhek, vagy ugyanazon terhek különböző rendben vannak bejegyezve, a vájnatelkek összesitése csak úgy engedtethetik meg, ha a hitelezők beleegyezése és az iránti nyilatkozata létezik, hogy a terhek mily rendben ruháztassanak át az egyesitett birtokra.[1])

---

[1]) L. az „Ált. b. t.“ 96. §-át. V. ö. a 110. §-t. [2]) L. Schnierer: „A jelzálog és hiteltelekk.“ cz. m. 90. l. V. ö. az „Ált. b. törvény“ 119—120. §-ait. [3]) L. Schnierer id. m. 91. l. [4]) L. a „B. jav.“ 6. fej. 82, 84, 83, 85. 86. §§-ait. [5]) Ezzel lényegében teljesen megegyez az uj b. javaslat. L. a 87. §-t.

113. §.

Az összesités, a 47. §. szerint egy feltárásra adományozható vájnatelek kétszeres mennyiségére nézve engedtethetik meg.

114. §.

Az összesités megengedését mindig az 54. és 57. §§. szerinti tárgyalásnak kell megelőznie, mely alkalommal a kérelem teljesitésének megengedhető volta (112. §.) kitudandó s új fekvési térkép készitendő. Ha az összesitendő egyes vájnamértékek különböző bányahatóságok hivatalkörében feküsznek, az összesités csak mindezen hatóságokkal egyetértőleg engedtethetik meg. Ha ezek nem egyetértőleg határoznának, úgy eziránt a közös felsőbb hatóság határoz, mely egyszersmind a bányakönyvet is kijelöli, melybe az összesitett egész beiktatandó. Ha a kérelemnek hely adatik, úgy az eredeti okmányokrai hivatkozással új adományozási okirat adatik ki s a bányakönyv megigazittatik.[1])

115. §.

A vájnamértékek eldarabolása.

Egy egyszerü vájnamérték térileg csak akkor osztathatik fel, ha annak minden rész e valamely szomszédos önálló vájnabirtokkal egyesittetik. A felosztott vájnán fekvő jelzálogos terhek azon egész birtokokra szálnak át, melyekkel a részek egybekapcsoltatnak. Ha pedig azonban már másféle terhek vagy más rendben feküsznek, úgy a jelzálogos hitelezők beleegyezése szükséges, hogy követeléseiknek átruházása mi módon történjék.

116. §.

Az eldarabolás terve jóváhagyás végett a bányahatóság elé terjesztendő, s a jóváhagyás megtörténte után a birói hatósággal a bányakönyv megigazitása végett közlendő.

Jegyzet. A vájnák összesitése a telekkönyvi egyesitéstől lényegesen különbözik; az összesités mindig valóságos, tényleges, mert

[1]) Ugyanigy a b. javaslat. V. ö. a 89—90. §§-okat.

határos vájnatelkek között történik, mig a telekkönyvi egyesités csak eszményi szokott lenni, mert egymástól felette távol eső és különböző nemü fekvőségek is vezettetnek egy telekkönyvi lapra. A vájnák összesitésére nézve bizonyos maximum van felállitva, ez pedig: kőszénnél nyolcz kettős (25,088) mérték, összesen 200,704 négyszögöl, vagyis 125½ hold erejéig, más bányaművelésnél ellenben csak nyolcz egyes mérték, összesen 100,352 négyszögöl, vagyis mintegy 62 hold nagyságig terjedhet; e maximumba azonban az egyes vájnamértékekhez adományozott határközegek nincsenek beszámitva, s igy az összesités ezekkel még nagyobb területre is rughat.[1]) A telekkönyvi, ideális egyesités e tekintetben is különbözik, mert ennél nincsen ilyen még számilag is meghatározható maximum felállitva, s mig ez csak harmadik személyek pl. a jelzálogos hitelezők irányában képez egy egészet, addig az összesitett vájnák rendesen egy birtoktestté válnak, s azoknál külön művelést folytatni nem lehet, hanem azt egy főbevájás által kell közösen eszközölni. Ha az összesitett vájnamértékek ugyanazon egyén tulajdonai, akkor természetesen a tulajdonjogviszonyra nézve az összesitésnek semmi befolyása, de ha az egyes bányamértékek különböző egyének tulajdonát képezik, akkor előzetesen szükséges megállapodni a közös jövedelem felosztása iránt. Ha ezt elmulasztották tenni a felek, akkor a részjövedelem nagyságát a bányabiróság állapitja, és ily részjövedelemhez igényt tarthatnak még oly bányatulajdonosok is, kiknek vájnamértékük tudtokon kivül összesittetett egy vájnatestté, még akkor is, ha a telekkönyvben összesités kitüntetve nincs; az ily módon megitélt közösség után a részjövedelem az összesités idejétől követelhető, mire nézve felvilágositásul szolgálhat következő jogeset. A. bányatársulati igazgató az általa vezényelt vállalat 128 részvényéből 118-nak lévén birtokában, a társulati bánya tőszomszédjában három vájnatelekkel birt, s mint igazgató a társulati vájnamértéknek saját magánvájnatelkeivel való egyesitését kérelmezte; ezt megengedték neki, de ő a telekkönyvben az egyesitést nem foganatositatta. Időközileg az eredeti részvénytársulati vájnatelek hosszas ideig áldás nélkül műveltetvén, a társulat által el lett hagyva; azonban csakhamar valaki ugyanazon elhagyott telek adományoztatását kérte, de vissza lett utasitva azon indokból, mert a felkért vájnatelek A. b. társulati igazgató magánbányatelkeivel van összekötve, ezek pedig művelés alatt állanak, s igy egy üzemben tartott bányatest egyes részét adományozni nem lehet. Megtudván ezt B. elhunyt részvénytársulati tagnak örökösei, pert inditottak A. volt igazgató ellen, és kérték itéletileg kimondatni: 1) hogy a jogelődjük tudtán kivül A. igazgató által létesitett összesités érvényes, — 2) hogy az elhunyt tulajdonát képezett, de most felperesekre szállott 10 részvény arányában a közös vájnatest részeiből megfelelő mennyiség állapittassék

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz" 210—211. l

meg részükre, hogy az évi jövedelmet vagy pótfizetést annak alapján meg lehessen szabni, — 3) kérték felperesek a telekkönyvet a társulati tulajdon minőségének megfelelő módon kiigazitani, és végül 4) a megitélendő rész után eső jövedelemre nézve alperest visszahatólag számadásra szoritani. Az alperesi ellenvetések lényegükben következők voltak: az összesités nem birhat azon következményekkel a szóbanforgó esetben, mint aminőt annak felperesek tulajdonitani akarnak, mert azt alperes mindössze azért kérte, hogy a hajdani részvénytársulati bányát egy főbevájás által lehessen művelni, de meg az „összeházasitás" (copulation) a bányatelekkönyvben foganatositva sincs, mit tjkvi kivonatok bizonyitanak. Végül legvilágosabban mutatja azt, hogy az „összeházasitás" által nem akart három vájnatelkében a felperesekkel osztozni, azon körülmény, hogy ámbár ő éveken át kárral dolgoztatott a peres bányákban, soha felperesektől pótfizetést nem követelt, s ha a bányák most nem jövedelmeznének, hanem fizetni kellene reájuk, felperesek nem állottak volna elő igényükkel. Alperes tehát kérte felpereseknek kérelmét az „összeházasitás" érvényességére, a b. tjkv megigazitására, a jövendőbeli hasznokra és a régi számadásokra nézve elutasitani. Az elsőfolyamodásu törvényszék az összesitést érvényesnek mondván ki, alperest kötelezte a négy vájnamérték részvényszámait (128 . 4 = 512) képviselő mennyiségből (128) a felperesek által birt 10 részvény arányának megfelelő mennyiség (512 : 10 = 128 : $2^{50}/_{100}$) azaz két és fél részvény kiszolgáltatására. A bányatelekkönyv kiigazitása ennek értelmében oly módon rendeltetett el, hogy a 4 vájnamérték egy bányatelekkönyvi jószágtest gyanánt legyen bevezetve, s a B. lapon a peres felekből álló bányatársulat legyen tulajdonosként bekebelezve, és a fentebbi részvényszám szolgáljon jövőre a hasznok és károk viselésének kulcsául. Ami a számadást illeti, ez csak a perinditástól rendeltetett el. Az indokok következők voltak: alperes maga beismervén, hogy az összesitést szabályszerüen önmaga kérte, de elmulasztotta kimondatni, hogy felpereseket a három bányatelekre nézve nem kivánja társtulajdonosokul tekinteni,[1]) miért is a 4 bányát egy vájnatestnek kelle tekinteni;[2]) e határozat folyományai gyanánt kelle a bányatelekkönyv kiigazitását[3]) és a részvénybeni közösséget elrendelni. Nem lehetett azonban felperesek kivánságához képest alperest az összesités idejétől folyó számadások tételére kötelezni, mert alperes jóhiszemü birtokosnak tekintendő a hasznokra és károkra nézve: miért is beszedés által azokat tulajdonjoggal megszerezte, ha pedig hanyagsága miatt károsodott, olybá veendő, mintha sajátját hanyagolta volna el (quasi rem suam neglexit);[4]) jóhiszeműségét begyőzte

[1]) L. a „Miksa-féle bányarendelet" XII. czikkét erre nézve. [2]) L. az „Ált. b. törvény" 112. §-át. [3]) Hogy ezen összesitésről a bányahatóság nem állitott ki uj adományozási okiratot és hivatalból a telekkönyv idejében való megigazitása nem eszközöltetett, annak oka abban keresendő, hogy az előadott jogeset a kincstári tisztség hatósága alatti felsőbányai bányahatár telkeire vonatkozik. L. erre nézve az előbbi jegyz. [4]) „Oszt. p. tkv." 329—334. §§-ait.

alperes azáltal, hogy bár a három bányát éveken át kárral művelte, felperesektől soha pótfizetést nem követelt. Ezen mindkét fél által felebbezett itéletet a kir. itélő tábla főbb részeiben helybenhagyta, alperest azonban azon indoknál fogva, hogy a dolog tulajdonával járnak az abból eredő hasznok és károk is, az összesités idejétől folyó számadásra kötelezte;[1] ezen itéletet a volt hétszemélyes tábla is helybenhagyta (minden részeiben), az abban felhozott indoknál fogva.[2] Az új bányatörvényjavaslat 87. 89. és 90. §§-aiban teljesen megegyezik az ált. bányatörvénynek az összesitésre vonatkozó és itt tárgyalt szakaszaival; részletesebben intézkedik azonban az összesités megengedéséért benyujtandó kérvény tekintetében. E kérvényt mindenkor az illetékes bányahatósághoz kell benyujtani, és mellékelni kell ahhoz az összesitett bányatelkek fekvését kitüntető térképet s ha a bányák különböző birtokosok tulajdonait képezik, még a nyilvánkönyvi kellékekkel ellátott azon okmány is csatolandó, mely az összesités feltételeit és a birtoklás részvényarányát szerződésileg megállapitja.[3] Különben a bányahatóságnak a javaslat szerint is kötelessége — mint az ált. b. törvény kivánja[4] — bányajárás vagyis szemle által meggyőződni az összesités czélszerü voltáról.[5] Az eldarabolást illetőleg az ált. b. t. rendelkezéseinek megvilágitására tudnunk kell, hogy az okszerü bányászat üzésére a törvény fémbányászatnál egy, egyes kőszénbányászatnál pedig egy kettős vájnamértéket tartja a minimumnak, miért is bizton vélelmezhetjük, hogy ennél kisebb részekre darabolni valamely bányatelket nem lehet, s ezen szabály alól csak akkor van kivételnek helye, hogyha az eldarabolt részek valamely szomszédos vájnatelekhez csatoltatnak. Az eldaraboláshoz ugyancsak bányahatósági engedély kell, de bányajárás szabály szerint nem szükséges.[6] Az új bányatörvényjavaslat a bányatelkek eldarabolásához, vagy az eldarabolt részek kicseréléséhez ugyancsak az illetékes bányahatóság jóváhagyását kivánja; minthogy azonban a javaslatban a mértékegységek és telekminimumok eszméje el van vetve, — tehát természetes, hogy az eldarabolás tekintetében sincsen gátló minimum felállitva.[7] Mind az összesitendő, mind pedig az eldarabolandó vájnatelkekre lehetnek jelzálogos kebelezők bekebelezve, kiknek jogait ezen birtokállománybeli változások nem sérthetik; azért rendeli az ált. b. törvény, hogy mindkét esetben az érdekelt hitelezők átkebelezési sorrendükre nézve megegyezzenek s erről nyilatkozatot adjanak, mit a bányatörvényjavaslat is átvett, azonban világosabb szövegezéssel.[8] Ha az összesitendő bányatelkek közül csak az egyik van jelzálogilag terhelve, e terhek átmennek az egyesitett telekre is, ugyanezen szabály áll akkor is, ha valamely eldarabolt tehermentes bányatelek egyesittetik egy

---

[1]) Kir. it. t. $^{556}/_{863}$. sz. itélete. [2]) Hétsz. t. $^{14610}/_{863}$. sz. itélete. [3]) „B. jav.“ 88. §. [4]) Gränzenstein id. m. 312. l. [5]) „B. jav.“ 48—50. 88. §§-ai. [6]) Gränzenstein idevon. munk. 213. l. [7]) „B. jav.“ 91. §. [8]) Ugyanaz a 87. 91. §§-okban.

olyannal, mely már terhelve van. Ha pedig a felosztott bányatelken feküsznek jelzálogos terhek, és a felosztott telkek önállóan eldarabolva maradnak, akkor a terhek épen maradnak s minden részletet egyetemesen terhelnek; de ha az egyes részletek más bányabirtokkal egyesittetnek, a jelzálogos terhek ezen bányabirtokra is átszállanak.[1])

117. §.

3. A bányatulajdonnak künnfekvő alkatrészei.

Minden külépületek, műhelyek és épitményeknek, melyek az adományozott bányászati jogositvány gyakorlására szükségesek, vagy a mű birtokosa által arra rendelvék, a művel egy egészet kell képezniök. Ezen ingatlan javaknak a mű alkatrészeivé rendeltetése mind a bányakönyvekbe beiktatandó, mind pedig a telek- vagy más nyilvánkönyvekben, hol azok előfordulnak, megjegyzendő. Ha ezen javakra jelzálogok vannak feljegyezve, úgy az egyesités csak a feljegyzett jelzálogos hitelezők beleegyezésével történhetik. Ha ezek abba bele nem egyeznének, a birtokosnak szabadságában áll vagy a feljegyzett jelzálogos tartozást, vagy annak biróilag kitudandó becsértékét a bíróságnál letenni.

118. §.

A bányavállalkozó ~~mily~~ más, jóllehet a mű üzletére közvetlenül nem szolgáló ingatlan javakat akar a művel együtt használni, s a nyilvánkönyvbei beiktatás által azzal egy egészszé egyesiteni, amennyiben a politikai szabályok azt nem ellenzik, a birtokos választására bizatik, ha ezen egyesitést a nyilvánkönyvben létező beiktatások nem gátolják. Azon esetben, ha azokon jelzálogos követelések feküsznek, a 117. §. rendelete szolgál zsinórmértékül.

119. §.

A valamely bányaművel nyilvánkönyvileg egyesitett ingatlan jószágra (117. 118. §§.) mindaddig, mig az egyesités tart, azon telek- vagy más nyilvánkönyvekbe, melyekben az netalán előfordul, a birtok- vagy teherállapotra vonatkozólag, beiktatás nem történhetik, s a bányakönyvbe történő beikta-

[1]) L. „B. jav.“ 91. §. 2. bekezd.

tások, az abban a műhöz kapcsolt, künnfekvő ingatlan javakra is kiterjednek.

120. §.

Mihelyt azonban az ilyes ingatlan javaknak (117. 118. §§.) a mű üzletérei rendeltetésük megszünik, azoknak a műtöli elválasztása is a bányakönyvben azonnal eszközlendő, és az azokat tárgyazó rovatok a telek- vagy más nyilvánkönyvekben, melyekbe az emlitett javak minőségüknél fogva tartoznak, a bányakönyvben időközben reájok szállott minden megterhelésekkel együtt ismét előállitandók. Az adózási viszonyok ezen egyesités vagy elválasztás által változást nem szenvednek.

121. §.

A bányák tartozéka.

A bányák tartozékára külön végrehajtásnak nincs helye. Minden bánya tartozékának tekintendők különösen az amellett létező, és annak üzletére rendelt állatok, gépek, szerszámok és eszközök, a létező anyagszer, termelésbeli és egyéb készletek, s az iparüzlet minősége szerint még eladható állapotban nem létező érczek és hutatermékek.

122. §.

Az uj birtokosrai minden átruházás bejelentése.

Minden birtokváltozásról köteles a szerző, ha a birtokrai nyilvánkönyvi bejegyzése tüstént meg nem történhetik is, a szerzési okirat előterjesztése mellett, a mű átvétele utáni tizennégy nap alatt, a bányahatóságnak jelentést tenni, mely arról a politikai hatóságot a netaláni hivatalos cselekvények teljesitése végett értesitendi.

Jegyzet. Mit kell értenünk a bányamű alkatrészei és tartozékai alatt? hogyan kell vezetni a bányatelekkönyveket? végül mikép eszközlendő az egyesités és eldarabolás a jelzálogi bekeblezés által jogot szerzett egyének érdekeinek figyelembentartása mellett? ezek mind oly kérdések, mikre nézve az e fejezetben eddig előadottak már megfeleltek. Most röviden csak azt kell megjegyeznünk, hogy midőn küntfekvő alkatrészek telekkönyvi egyesitéséről van szó, ez alatt mindig csak ideális összesitést kell értenünk, mert az egyesitett vagy összetett dolgok egymás alkatrészeivé válnak ugyan, azonban ez csak oly módon értendő, hogy e különnemü és egymással

tényleges összefüggésben nem is levő dolgok közösen a bányaipari termelés czéljára szolgálnak és ennek folytán megfelelően egy bányatelekkönyvbe vezettetnek. Az egyesités mely iparczélok végett történt és a bányatelekkönyvi lapon ki van tüntetve, nem oly reális, mint a vájnatelkek egyesitése, mert ezeknél egymással határos, egymással fizikai összefüggésben álló telkek vannak tényleg és nem csupán a telekkönyvben összesitve. A bányamüvet érdeklő változásokról a bányakapitányság közvetve vagy közvetlenül értesülvén, — azonnal köteles megvizsgálni: vajjon az uj szerző képes-e bányabirtokot birni (7. 8. §§.)? s ha nem képes, akkor nemcsak az új szerző és átruházó között kötött szerződés jóváhagyását tartozik a bányahatóság megtagadni addig, mig a szerzést gátló akadály elháritása be nem igazoltatik,[1]) hanem a régi tulajdonos birtokát érdeklő lapokra még az is feljegyeztetik, hogy ő a bányatörvény rendeleteinek ignorálása miatt felelős.[2]) Azonfelül kötelessége a bányakapitányságnak a bányatelekkönyvi hatóságot vagyis a bányatörvényszéket hivatalból megkeresni, hogy az átruházást a bányatelekkönyvben ne foganatositsa;[3]) ha pedig a szerző elmulasztotta a bányahatóság értesitését, akkor 10—100 frtra terjedhető pénzbirsággal büntettetik.[4]) A bányatörvényjavaslat szerint szinte jogositva van a bányatulajdonos (mások telekkönyvi jogainak sérelme nélkül) oly felszini ingatlanokat, melyek okvetlenül vagy nem épen mulhatlanul szükségesek a bányaüzletre saját belátása szerint a bányaművel egyesiteni; ha pedig valamely felszini ingatlannak ebbeli minősége iránt kérdés támadna, afelett az illetékes bányahatóság határoz.[5]) Az igy egyesitendő és az üzletre okvetlenül szükséges ingatlanok átkebelezését a polgári telekkönyvből a bányatelekkönyvbe, a bányahatóság a polgári telekkönyvi kivonat beterjesztése után hivatalból eszközli; a bányaüzletre nem múlhatlanul szükséges felszini fekvőségek átkebelezése azonban csak a fél kérelmére történhetik meg.[6]) Az átkebelezett ingatlan a polgári telekkönyvben marad ugyan, azonban ugyanott a bányatelekkönyvbe lett átjegyzése megjegyeztetik.[7]) A jelzálogos terhek bekebelezésére, a további bejegyzésre és a visszakebelezésre nézve ugyanazon szabályok állanak, mik az ált. bányatörvényben vannak;[8]) hasonlót mondhatunk a bányamű tartozékának és az átruházások bejelentési kötelezettségének kérdésére nézve, mert az ált. b. t. idevonatkozó szakaszait a javaslat csaknem szószerint átvette.[1]) A bányatelekkönyvi hatóság köteles minden a bányabirtokot érintő telekkönyvi bejegyzést, mely a birtok- vagy tulajdonlapon történik, a bányahatóságnak hivatalból megküldeni;[2]) továbbá az egyesités könnyitése végett minden hivatalból teljesitendő be-, illetőleg átkebelezés illetékmentes.[3])

---

[1]) L. „Vollzugsvorschrift“ 78. §. 92. l. [2]) „Ált. bányatörvény“ 187. §. [3]) „Vollz.“ 78. §. 93. l. [4]) „Ált. b. törvény“ 238. §. [5]) „B. jav.“ 92—93. §§-ai. [6]) „B. jav.“ 95. §. [7]) Ugyanannak 94. §-a. [8]) L. „B. jav.“ 96—98. §§-ait. [9]) L. „B. jav.“ 100—101. §§-ait. [10]) „B. jav.“ 100. §. 1. pont. [11]) U. a. 3. §-a.

123. §.

6 A bányaadományozással egybekapcsolt jogok: a) A fönntartott ásványok tekintetében.

A bányaadományozás által annak birtokosa kizáró jogot nyer, nemcsak az azon nemü ásványoknak, melyeknek feltárására az adományozást kapta, hanem bárminemü fenntartott ásványoknak művelésére, melyek a neki adományozott vájna- vagy külmértékeken belül előfordulhatnak. Az arany- és ezüstbeli nyers termekeknek a fejedelmi pénzverőházakba leendő beszolgáltatását tárgyazó kötelezettség fennmarad. A beszolgáltatás módja különös törvények által szabályoztatik.

Jegyzet. A bányatörvény azon rendelete, mely a jogositvány alanyát az adományozott terület határain belül előjövő minden szabadásványra nézve tulajdonjoggal ajándékozza meg, mindenesetre okszerübb és szabadelvübb rendelkezés, mint a szász bányatörvény azon intézkedése, mely a bányaművelőt csak az adományozási okmányban megjelölt ásvány tulajdonára biztositja; igen helyes tehát a bányatörvényjavaslatban az, hogy a 123. §. első pontját változatlanul átvette.[1]) Máskép kell azonban nyilatkoznunk a 123. §. második és azon részéről, mely a nemes-fémek kényszerbeváltását rendeli el. Ez intézmény, melyre nézve már régibb törvények, u. m. Ausztriára nézve Ferdinánd,[2]) hazánkra nézve pedig Miksának bányarendelete[3]) tartalmaznak hasonértelmü szabályokat, azon korból eredt, mely a bányászat jogi rendezésének alapját a regálban és a bányaipar rendeltetését a helytelenül felfogott pénzügyi czélok elérésében látta; a nemes-fémeknek és régebben még a réznek is kötelezett beváltását úgy tekinték, mint az állam pénzverési jogának (Münzregal) szükségképi folyományát,[4]) melynek gyakorlati érvényt csak a kényszerbeváltás fenntartásával lehet szerezni. Ezen intézkedés, mely az ált. bányatörvénynek már első javaslatában (77. §.) bentfoglaltatott, a szaktudomány által rég elitéltetvén, még 1850-ben erős megtámadásban részesült. Elmondatott: hogy a pénzverési jog érvényesithetése miatt ily szabályt fenntartani felesleges, mivel Amerika felfedezése óta a nemes-fémek csak oly könnyen és nagy mérvben szerezhetők be, mint bármely más áru, továbbá hogy azt semmi esetben sem lehet védeni, mert vagy a piaczi árt fizeti az állam a beváltandó fémekért, vagy pedig annál alacsonyabb áron vásárolja azokat meg. Első esetben az egész kényszerbeváltás felesleges, mivel piaczi áron annyi nemes-fémet vehet ez intézmény nélkül is, amennyi szükségleteinek fedezésére elég, második esetben pedig azt határozottan el kell itélni; jogilag véve a dolgot ugyanis, igaz-

[1]) Ugyanannak 102. §-a. [2]) Ferd. B. O. Art. 6. és 77. [3]) Miksa-féle bányarendelet XXII. art. 2. §. és XXXIX. art. 2. §. [4]) L. Schneider: „Zur Reform d. Berggesetze“ cz. ért. (Haimerl „Magazin“ 1. köt.) 238—239. l.

ságtalanság a társadalom érdekének előmozditásával csak a bányaiparososztályt terhelni, nemzetgazdászati és finánciális szempontból pedig czélszerütlen egy oly fontos, de sok nehézséggel küzdő iparág létét veszélyeztetni, mint a bányászat. Ez az államot illető „privilegium odiosum“, mi különben a sikkasztásnak is tág tért nyitott, mindezen érvek daczára[1]) törvénybe iktattatva fenntartatott egészen 1857-ig, mikor a pénzügyminiszterium — a gyakorlati tapasztalat kivánalmainak engedve — felmenté a bányatulajdonosokat a kényszerbeváltás terhe alól, egyszersmind pedig a beváltással megbizott hatóságok sem lettek továbbra kötelezve a beváltásra, hanem e tekintetben e hivatalok és termelők részére a szabadegyezkedés útja lett fennhagyva.[2]) Nagyon helyes eljárás a bányatörvényjavaslat szerkesztőitől, hogy a kényszerbeváltást egészen mellőzték,[3]) s azon álláspontón maradtak, melyet régebben a szász bányatörvény elfoglalt,[4]) s melyre később az osztrák és porosz bányatörvények léptek. A hazai sajtóban ujabban nem annyira az „arany teljesen szabad-eladásának“ elve, mint inkább annak azon árnyoldala ellen emelkedett panasz, hogy a bányatulajdonosok károsításával az aranylopást nagyon könnyiti, s a „bányazsiványnak“ meg orgazdának üzérkedését lehetővé teszi, miért is a közlő azon kivánságnak adott kifejezést, mely szerint a beváltó hivatalokat kötelezni kellene, hogy az aranyat teljes értékben váltsák be a termelőktől;[5]) ez — egyéb okoktól eltekintve — azért is felesleges lenne, mert az elterjedt aranylopást, hacsak a bányabirtokosok nem volnának a beváltásra mindnyájan kötelezve, mi nem kivánatos, meg nem szüntetné.

124. §.

b) A fönn nem tartott ásványok tekintetében.

A bányaművelés által nyert, fönn nem tartott ásványokat a bányabirtokos csak annyiban sajátithatja el kárpótlás nélkül, amennyiben azokra bánya- és ezzel egybekapcsolt hutaüzlete végett szüksége van; ezen eseten kivül köteles azokkal azon földbirtokost megkinálni, kinek fölszine alatt azok találtatnak. A földbirtokosnak szabadságában áll, azokat a művelési és szállitási költségek megtéritése mellett magához váltani. De ha ő eziránt négy hét alatt nem nyilatkozik, úgy azok a bányatulajdonost illetik.

---

[1]) L. Schneider: „Zur Reform d. Berggesetze“ Magazin 1. köt. 239—240. l. [2]) 1857. pénzügyminiszteri r. márcz. 5. V. ö. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 230—231. l. [3]) L. „B. jav. ind.“ 12. l. [4]) Szász bányatörvény“ 278. §. [5]) L. „Bányaügyek“ cz. a. a „Hon“ 1870. évi 301. sz. (Xy) jegyü aláirással ellátott czikkét.

125. §.

A földtulajdonosnak szabadságában áll az ő telkén elő forduló fönn nem tartott ásványokat feldolgozni, amennyiben a bányaüzlet az által nem gátoltatik. A külmunkák általi ilyes használat megengedhetősége iránt, villongás esetében a politikai hatóságok a bányahatóságokkali egyetértésben közösen határoznak.

126. §.

Ha a földtulajdonos a vájnán belül előforduló ilyes ásványokat akarja használni, a bányabirtokos választásától függ, vajjon ő azoknak nyerését és kiszállitását a költségek megtérítése mellett maga akarja-e eszközölni, vagy pedig saját vájnáit és kiszállitó készületeit használat végett megfelelő kárpótlásért (195. §.) a földtulajdonosnak akarja-e átengedni.

127. §.

A fönn nem tartott ásványoknak oly külvájásokkali használatáért, melyekkel a földtulajdonos a bányászat tekintetéből felhagyni köteles, ezt a kárpótlás a telek átengedésére nézve előadott szabályok szerint illeti.

Jegyzet. Ha az adományozás alapelvére visszapillantunk, azonnal tudni fogjuk, hogy ezen jogositvány alanya vagyis az adományos ezáltal csak a bizonyos határok között fekvő bányatelken előjövő azon ásványokra szerzett tulajdonjogot, melyek a telektulajdonos rendelkezése alól elvonva, bárki által felkérhetők, vagyis uratlan dolgok jellegével birnak. E szabadásványokon kivül azonban művelés közben nagymennyiségü márvány, porczellánföld, tűzmentes föld, mész, agyag, palla, sőt néhol karniol, gránát, opál s több másféle ásványok jöhetnek elő, mikre az adományozás által nem szerzett bányatulajdonos jogot; ezen ásványok a telek alkatrészei lévén, a földbirtokos tulajdonát képezik.[1]) Ezen a bányaművelés közben kinyert „fönn nem tartott ásványoknál" azonban figyelembe kell ven-

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive" cz. m. 264—265. l. A bányajogászok, a törvénykönyvek és a b. javaslat által (1. §.) a nem-szabadásványokra általán használt ezen kifejezés „telektartozék" a cziviljog tana szerint némileg kifogásolható; mivel azonban e kifejezés igen el van terjedve s a magánjog által a tartozékok és alkatrészek fogalmai között tett megkülönböztetés ez ásványok jogkérdésére nézve nem igen bir gyakorlati fontossággal, e kifejezés használatát én is elfogadtam.

nünk, hogy azok a földbirtokosokra nézve használható, értékes dolgokká a bányavállalat folytán lettek, másrészt pedig kiásásuk a bányabirtokosnak költséget és fáradságot okoztak, mi ha neki meg nem térittetnék, a telektulajdonos más cselekménye általi gazdagulását eredményezné. A földbirtokos tulajdonjogának épségbentartásánál ezen körülményekre tekintettel kell lenni; ezért szükséges egyrészt a telektulajdonos részére oly elővásárlási jogot fenntartani, melynél az árt a termelési és szállitási költségek szabják meg, ugyanezért méltányos másrészt a bányavállalkozónak megengedni, hogy a bánya- és ezzel egybekapcsolt hutaüzletéhez szükséges fönn nem tartott ásványokat dijtalanul használhassa. Hasonlóan a fent elősorolt körülmények okszerü következménye az: hogy a telektulajdonosnak jogában áll a bánya vájásaiban előjövő nem-szabadásványokat kiszedni; de ismét a bányatulajdonost nem lehet kötelezni, hogy költségesen létesitett vájnájában dijmentesen idegen munkásokat és más által vezérlett müvelést türni kénytelenittessék, mert ez jogsértés s gyakori összeütközésre vezethetne. Azért tehát egyrészről kötelezni kellett ugyan a bányavállalkozót az ily ásványok kiadására, másrészről azonban kárpótlási jogának megsértése és az egyenetlenségek kikerülése végett szabadválasztására kelle bizni, hogy vagy ő ássa és szállitsa ki azokat a költségek megtéritése mellett, vagy pedig kárpótlás mellett e czélra bocsássa át vájnáit szállitási eszközeivel együtt.[1]) Egyébiránt ha a földtulajdonos használati jogát érvényesiteni akarja, s annak módja iránt a bányavállalkozóval nem tud megegyezni, akkor két esetet kell megkülönböztetnünk ahhoz képest, amint a kinyerés vájnamüvekben, vagy pedig külmunkálatok és külbevájások által szándékoltatik. Első esetben a bányavállalkozó arra szoritandó, hogy a kiszolgáltatás módja és a kárpótlás mennyisége iránt nyilatkozzék; ha pedig a felek a megajánlott szállitási mód költségei iránt nem tudnának megegyezni, akkor a bányakapitányság a helyszinén eszközölt s fontosabb üzleti esetnél szakértők alkalmazásával foganatositott tiszti nyomozás által[2]) tartozik megállapitani. Ha azonban a felek egyike a kárpótlási összeg megállapitásával nem elégednék meg, a törvény rendes útjára léphet.[3]) Ha a telektulajdonos ásványait külmunkálat vagy külbevájás által akarja kiszedni, köteles a politikai hatósághoz fordulni, mely a bányakapitányság vagy bányabiztosság segélyével annak megengedhetősége felett határoz; a határozat hozatalánál a bányahatóság hatásköre csak annyira terjed, hogy az érdekelt vájnamű üzletbiztonsági tekinteteit ajánlja figyelembe, ha azonban ezen előterjesztései nem nyernének méltatást, az országos főbányahatósághoz tesz felterjesztést.[4]) Ami e kérdésre nézve a bányatörvényjavaslat rendelkezéseit illeti, azok az ált. bányatörvénynyel azonos elveken alapulnak, különbséget találunk azonban a beosztásra nézve, mert mig a bányatulajdonos

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 266—267. l. [2]) „Ált. b. törvény“ 194—195. §§-ait. [3]) „Vollzugsvorschrift“ 93. lapj. [4]) „Vollz.“ 79. §. 94. l.

azon joga, mely szerint a föld tartozékait képező ásványokat bánya- és kohóüzletéhez dijtalanul használhatja,[1]) a bányatulajdonról szóló 6. fejezetben tárgyalja,[2]) addig a kiszolgáltatás módjára és a kárpótlásra vonatkozó részletes intézkedések a bányavállalkozó és a földtulajdonos közötti jogviszonyt szabályozó 7. fejezetben foglaltatnak.[3]) Ezen rendelkezések szerint a földtulajdonos épen úgy követelheti a kérdéses ásványok kiszállitását, a bányavállalkozó pedig ugyancsak oly módon és feltételek mellett tartozik azt eszközölni, mint a most érvényes törvény rendeli;[4]) azonban mig az ált. bányatörvény a földtulajdonos által a nem-szabadásványok kiszedése végett létesitendő külbevájáshoz a bányabirtokossal kötött előzetes egyezményt, ennek nemsikerülése esetében pedig helyszini szemlét követel, addig a javaslat ezt minden feltétel nélkül megengedi, fenthagyván természetesen az érdekelt bányamű tulajdonosának azon jogot, hogyha a művelet vájnájának hátrányára van, annak beszüntetését követelje, minek szüksége felett a bányahatóság határoz, és ha ez a beszüntetést elrendeli, a földbirtokos kárpótlást követel.[5]) Ez intézkedés egyszerübb, vajjon azonban rendészetileg gyakorlatibb-e az ált. bányatörvény rendeleténél? a következmény fogja megmutatni.

128. §.

7. c) A vájnavizek használata tekintetében

Oly vájnavizekre nézve, melyeket a bányavállalkozó fakasztott fel, ha azokat künn hagyja is kifolyni, azoknak más állandó külvizekkeli egyesüléseig, őt a bánya- és hutaüzletre s annak tartozékárai használat tekintetében előjog illeti.

129. §.

Ha ilyes vájnavizek mások által vétetnek igénybe, a bányabirtokos a bányahatóság által felszólitandó, miszerint kellő határidő alatt nyilatkozzék aziránt, vajjon ő azokat a legközelebbi öt év alatt a bányaüzletre akarja-e forditani. Ha ezen nyilatkozat a kitüzött határidő alatt meg nem történik, vagy ha a bányatulajdonos a fenntartott joggal a legközelebbi öt év alatt nem él, úgy a vizek másoknak is bármiféle czélra adományoztathatnak.

---

[1]) Lásd „Bányajavaslat“ 103. §. [2]) Ugyanannak 17. s követk. lapjain. [3]) U. a. 25. s köv. l. [4]) L. „B. jav.“ 131. §-át. [5]) L. ugyanannak 132. §-át. [6]) Hogy a telek tartozékát képező ásványok kiszedési és kárpótlási módja itt már részletes és nem oly szabályozást igényel, minőt a kutatásnál jónak tarthatunk, az a kutatási vállalat ideiglenes s a bányavállalat állandóbb természetének különbségéből folyik. Különben ha a telektulajdonos lemond ez ásványokról, akkor a b. vállalkozó rendelkezhetik azokról. „B. jav.“ 131. §.

130. §.

Ha a bányabirtokos a földtulajdonosnak, kinek telkén keresztül a vizek lefolynak, azérti kárpótlás fejében egyszer mindenkorra egy bizonyos összeget fizetett, vagy ha azért évenkinti fizetéssel tartozik, ugy neki jogában áll, attól ki a vizeket használja, mindaddig, mig ezen használat tart, az első esetben a tőkében adott kárpótlás törvényes kamatait, a másodikban pedig az évenkinti fizetés megtérítését követelni. A bányából kifolyó vájnavizek mennyiségébeni változásokért a bányatulajdonos nem felelős.

Jegyzet. A vájnavizekre (Grubenwässer) nézve meg kell jegyeznünk, hogy azok tulajdona addig, mig a bányamű mélyét el nem hagyják, mindig az illető bányabirtokost illeti, kinek vájnájában felfakasztattak. De ha egyszer a kül-re érkeznek s a bányatelek mélyét elhagyják, akkor azoknak más állandó külvizekkel való egyesülésükig használhatók ugyan a bányavállalkozó által is, azonban e jog kizárólagos gyakorlása már bizonyos feltételekhez van kötve. A közérdek ugyanis azt kivánja, hogy a természeti erők használatlanul ne heverjenek,[1]) azért is ha a vájnavizek azon bányatulajdonos által, kinek vájnájában felfakadtak, nem használtathatnak, és egy más vállalkozó akarja azokat valamely termelési czélra forditani, akkor a bányabirtokos köteles használati előjogát vagy a bányahatóság, vagy pedig a törvény által kitüzött (5 évi) haladék alatt foganatba venni, ellenesetben a vizek másoknak is adományozhatók. E rendelkezés nemzetgazdászatilag teljesen igazolható, mert a vájnavizek ily módon vagy csekély jelentőségü vagy pedig nagyfontosságu gazdászati vállalatnál nyernek alkalmazást; első esetben ha a bányavállalat részére ismét ki kell sajátitani azok használatát, az csekély költséget fog a bányatulajdonosnak okozni, második esetben pedig a vizek használata itt is, úgy mint a külvizeknél, azon vállalat részére engedendő át, melytől nagyobb nemzetgazdászati előnyt lehet várni.[2]) A vájnavizek azon jogi tulajdonságukat, melylyel birnak, csak addig tartják meg, mig valamely külvizzel egyesülnek; az ily egyesült vizek használatáról (bányászati tekintetben) már fentebb volt szó.[3]) Hogy a bányabirtokos azon telektulajdonosnak, kinek telkén a vájnaviz a külvizekkel való egyesülésig átfolyik és kárt okoz, kártéritéssel tartozik, az ép oly természetes, mint az, hogy az ily vizek használatához harmadik egyén csak akkor juthat, ha a bányavállalkozót kárpótolja.[4]) A bányatulajdonos a megyetárnásnak

---

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 267—268. l. [2]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 268. l. [3]) V. ö. a 105. §. kapcsában előadottakat. [4]) L. Scheuchenstuel id. m. 269. l.

csak úgy köteles a vájnavizeket átengedni, mint a külvizeket.[1]) A bányatörvényjavaslat szinte kimondja, hogy a bányaművelet folytán eredt vizek azon pontig, hol más külvizek medrébe folynak, a bányabirtokos használata alá esnek.[2])

131. §.

8. 9. d) A müzlet módja és kiterjedése tekintetében.

A bányaadományozás a birtokost feljogositja egyszersmind:

a) az ásványtelepek további feltárása és az ásványok vájása végett saját telkén belül tárnákat, aknákat, vájnákat és külvájásokat nyitni;

b) az ásványok nyerése, kiszállitása, felkészitése és hasznositása, a lég- és vizvezetés végett bárminemü készületeket, gépeket és műhelyeket állitani, mely utóbbiak közé különösen az érczőrlőmálmok s törőmüvek, zúzdák, felezőmüvek, olvasztókemenczék, higanyozómüvek, foncsormalmok, érczpörkök, koaks-kemenczék, kivonó- vagy lugzómüvek, jegesztőmüvek és bányaszerszámot készitő kovácsműhelyek számitandók;

c) műépitményei (b. bet.) üzlete végett tavakat, vizgátakat és vizvezetéseket állitani;

d) emberek és állatok számára ki- és bejárás végett, s a bányaszükségletek és termékek be- és kiszállitása végett útakat, ösvényeket, hidakat és vaspályákat, és a kitakaritott ásványok lezuhintása végett gorcztéreket állitani;

e) a bányák, gépek, anyagszerek és termékek oltalmára, s a munkások, felügyelők és müvezetők számára lakásul, a a fennálló törvények és szabályok figyelembentartása mellett épületeket emelni;

f) műhelyeiben a bányászat szükségletére megkivántató kézi mesterségeket saját munkásai által üzletni;

g) saját munkásszemélyzetét, azonban iparszerü nyereményt nélkül, a szükséges élelemszerekkel ellátni.

132. §.

Ezen jogositványok terjedelme és gyakorlása iránt keletkező villongások felett, amennyiben azok a jog útjára nem

---

[1]) Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 225—226. l. [2]) „B. jav. 104. §.

tartoznak, a bányahatóság önállólag, vagy a körülmények mivoltához képest az érdeklett politikai, ipar- vagy más közigazgatási hatósággal egyetértőleg határoz.

Jegyzet. Az érczek vagyis a fémtartalmuk miatt használható ásványok, továbbá a különféle égvények u. m. az ásványszenek és kén rendesen meddő részekkel vagy egymással kevert állapotban hagyják el a bányát; a bányatermelés valójában addig tart (tág értelemben véve), mig az ásványok a meddő részektől meg nem tisztittatnak, s azután a kevert használható részek egymástól: nem, finomság és fajsúly szerint el nem különittetnek.[1]) A bányaipar érdekében szükséges a bányavállalkozót felruházni azon jogositványnyal, hogy ő necsak vájásokat tehessen, hanem egyszersmind mindennemü felkészitési és kohómüveket állithasson, hol a kinyert nyers terményt a forgalom és szükségletek fedezésére alkalmas tárgygyá dolgozhatja. A bányaipar természete követeli, hogy mindennemü ilyes müvek létesitésére az adományozással együtt szerezze meg a bányavállalkozó a jogot, és hogy az ily müvek felett ugyanazon hatóság gyakorolja a felügyeletet, mely a bányászatra felügyel.[2]) Bővebben előadtuk azt, hogy a felkészitési, kohó- és mindennemü vizvezető-meg közlekedési müvek, mik a bányaipar czéljaira szolgálnak, a bányászat természetszerü alkatrészeit képezik, azért kivánatosnak mondtuk azt, hogy az adományozás által ilyesminek létesitésére jogot nyerjen a vállalkozó, hogy kisajátitási jogot élvezzen, hogy ne kelljen másféle hatóságokhoz engedélyekért folyamodni, hogy a rendőri és közigazgatási felügyeletet a bányamű összes alkatrészei felett a bányahatóságok gyakorolják.[3]) E kérdésre nézve tehát az általános bányatörvény rendeletei felől csak elismeréssel lehet szólanunk, s a bányatörvényjavaslat nem tehetett jobbat, minthogy lényegében (csekély toldással) átvette az osztr. törvény szakaszát.[4]) Mindazon müvek létesitésére, melyekhez régebben külön engedély kellett, most egyszerü épitési jóváhagyás elégséges[5]) minthogy azonban a kérdéses müvekhez szükségelt telkek és külvizekre nézve a vállalkozót kisajátitási jog illeti, s egyes esetekben a gazdászati érdekek összeütközése merülhet fel, azért ilyenkor helyszini szemle és nyomozás szükséges, melyhez — ha a szándékolt épitmény és vállalat különös fontosságu — megbizható szakértők is alkalmazandók. A szemlében különben résztvesznek (az érdekelt feleken kivül) az illető politikai hatóság és községelőljáróság küldöttei, kiknek a szakértők véleménye felett tett nyilatkozataik a bányakapitányság tájékozhatása végett a szemlejegyzőkönyvbe iktatandók.[6]) A szándékolt épitmény és vállalat szükségességének megitélésénél annak termelési képességét, nagyságát,

[1]) L. jelen munka I. R 76. s köv. l. [2]) L. Otto: „Studien auf dem Gebiete d. Bergrechts“ 86. s köv. l. [3]) L. jelen munka I. r. 32. s köv. v ö. a 24. s köv. l. [4]) L. „B. jav.“ 105. §-át. [5]) L. „Vollzugsvorschrift“ 80. §. [6]) „Vollz.“ .94—95 l.

technikai fontosságát szokták figyelembe venni, minek megitélésére alkalmas alapot nyujthat más hasonminőségü és nagyságu oly vállalat, mely ugyanazon bányamegyében, tehát körülbelül ugyanoly viszonyok között létezik. Azért szükséges e kérdést különös figyelemmel tárgyalni, mert azon visszaélés jöhetne másként gyakorlatba, hogy jelentéktelen bányavállalatok ürügye alatt nagymérvü telek- és vizkisajátitások történnének.[1]) A bányahatósági kiküldött vigyázni tartozik arra: nehogy az épiteni szándékolt kohó- vagy más művel kapcsolatban a vállalkozó valamely hengermüvet vagy öntődét, egyszóval oly müvet állitson fel, melynek javára már a kisajátitás jogelőnye nem szolgál; végül különösen megvizsgálandó azon körülmény, vajjon az épitendő mű részére épen azon tér szükséges, melynek kisajátitása szóban forog, avagy nem lehetne-e más oly tér alkalmas, melynek beépitése kisebb kárt okozna? Ha talán szinte alkalmas és silányabb minőségü, csekélyebb termőképességgel biró telek akadna, a bányahatósági kiküldöttnek oda kell hatnia, hogy az épitendő mű ezen területen létesittessék.[2]) Látjuk tehát, hogy a bányászat iparczéljaira szolgáló összes müvek a bányajog körébe és a bányahatóságok illetékessége alá tartoznak, s hazai viszonyainkat meg az eljárás egyszerüségét tekintve, nem irigyelhetjük a többi bányatörvények rendelkezéseit. Igy pl. a szász bányatörvény csak a sajátképi bányászatot (Regalbergbau) rendeli a bányahatóság alá,[3]) a kohászatot pedig a belügyminiszterium illetékessége[4]) alá helyezi, mi alól csak az államkohászat van kivéve, azon esetleg miatt, hogy ott a pénzügyminiszterium az illetékes főbányahatóság és az államkohók ugyanennek igazgatása alá tartoznak.[5]) Poroszországban a felkészitő és kidolgozó müvek az ipartörvény,[6]) Francziaországban pedig a közigazgatási törvények körébe tartoznak.[7]) Ekkép látható, hogy a müüzlet módja és kiterjedése tekintetében a most emlitett három b. törvény korántsem oly szabadelvü, mint az ált. b. törvény, mert a bányához szükséges müvek és épitmények legjelentékenyebb részét elvonja a bányajog köréből, azokra az engedély megszerzését sok utánjárás és alakiságtól teszi függővé és végül más hatóságok felügyelete alá helyezi. Az egy egészet képező bányamű adminisztráczió és törvénykezés tekintetében való szétdarabolása ellen különösen kikel Otto, ki „az anyagilag elválaszthatlan iparágak“ alaki elkülönitését erősen megtámadja.[8])

133. §.

Épitési engedelem.

Épületek, vizmüvek, útak, hidak, vaspályák, gépek előállitására és egyéb külépitkezésekre, a bányabirtokos köteles

[1]) U. a. a 90. lapon. [2]) L. „Vollzugsvorschrift“ 96. l. [3]) L. a szász b. törvény 6. §-át. [4]) L. ugyanannak 8. §-át. [5]) U. a. 9. §-a. V. ö. a 296. 297. §§-okat. [6]) L. Achenbach id. munk. 210. l. [7]) „Loi du mai 1866.“ [8]) L. Otto: „Studien“ cz. m. 91. s köv. l.

a politikai hatóság építési engedélyét kikérni, s a bányahatóságnak az építmény előállítása után jelentést tenni. Ha a bányabirtokos a vájnában nem emberi erő által hajtott gépeket akar felállitani, köteles ezt a bányahatóságnak a gépek felállitása előtt feljelenteni.

Jegyzet. Mindazon müvek létesitésére, melyek a 131. §-ban előrorolvák, a vállalkozó az adományozás, illetőleg a bányatulajdonnak szerzi meg és a politikai hatóságok engedélyét csak azért kell kikérni, hogy a közbiztonsági és rendőri tekintetek mellőzve ne legyenek; ugyanez áll a gőz- vagy vizerő által hajtott gépek felállitása esetén, mikor is a bányahatóság az építési tervet előkivánja s vizsgálat alá veszi.[1]) A bányatörvényjavaslat szinte megkivánja, „hogy épületek, műhelyek, gépek, vizmüvek, hidak és vaspályák előállitására és egyéb külépitkezésekre nézve az épitkező köteles a rendőri szabályokat megtartani.“[2])

---

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 229—230. lapja is v. ö. a „Vollzugsvorschrift“ 81. §-át. [2]) „B. jav.“ 106. §.

VI. A közös bányaművelésről és a bányatársulatokról különösen.

134. §.

A bányák közös tulajdona.

A bányák egyes vagy több természeti avagy jogi személyek által közösen birathatnak és műveltethetnek. Ha a bányaadományozásérti kérvényben, mely több személy által nyujtatik be, a közöttök létezendő részletarány nincs előadva, ugy ők az adományozás által mindnyájan egyenlő részeket kapnak.

135. §.

A bányatulajdon nyilvánkönyvi felosztathatóságának határai.

Valamely bánya több tulajdonostársai közül mindenik részbirtokos a bányakönyvben is saját részletének birtokára jegyeztethetik, s azt nyilvánkönyvileg másoknak eladhatja, mind pedig elzálogosithatja ugyan. A bányatulajdon ily nyilvánkönyvi felosztása azonban a bányahatóság jóváhagyása nélkül az egésznek tizenhatodrészén alul meg nem engedtetik. Hol ez jelenleg kisebb részletekben létezik, a további felosztás meg nem engedhető, s mihelyest apróbb részek egyesittetnek, azoknak az egész tizenhatodrészén aluli feldarabolása többé meg nem engedhető.

136. §.

A tulajdontársak jogviszonyai.

Azon bánya részbirtokosainak, mely az egésznek egy tizenhatodrészén alul nincs felosztva, mind egymásközötti, mind pedig harmadik személyek irányábani jogai, a tulajdon közösségéről és a szerződésekről szóló általános szabályok szerint itélendők meg. Ha ilyes részbirtokosok a bányaművelés üzlete iránt egymás között szerződéseket akarnak kötni, ezek jóváhagyás végett a bányahatóság elé terjesztendők.

Jegyzet. A tulajdon fogalmából folyik, hogy egy dolog ugyanegy időben többek osztatlan és kizárólagos tulajdonát nem képezheti,[1]) ellenben képzelhető azon eset, hogy ugyanazon dologra nézve ugyanegy időben eszményi részekkel többen lehetnek tulajdonosok.[2]) E valódi közös vagy össztulajdoni jogviszony (condominium) megkülönböztetendő a tulajdon azon nemétől, melynél több személyt testileg kijelölt és valódi részek (partes pro diviso) illetnek valamely dologból.[3]) Igaz ugyan, hogy minden testi dolog eldarabolható oly módon, hogy a társak részarányaikat abból kikaphatják, de jogi értelemben véve természetileg csak oly dolgokat lehet megosztani, melyeknek elosztott részei az egésznek lényét, részértékét megtartják s az egésztől, melytől keletkeztek, csak nagyság és érték tekintetében különböznek.[4]) Azon dolgok azonban, melyek természetileg oszthatlanok, eszményileg megoszthatók; ezeknél a dolgok a részesek osztatlan közösségét (communio pro indiviso) képezik, melyekben a társaknak csak eszményi részük van, miért is az ily dolgok jogilag eloszthatóknak neveztetnek.[5]) A jogilag megosztható dolgokon tulajdont „partes pro diviso“ nem birhatni azok csak „condominium“ tárgyai lehetnek, mivel csak jogilag oszthatók, ellenben azon dolgokon, melyek természetileg oszthatók, eszményi résztulajdon is képzelhető, más szavakkal azok természetileg és jogilag oszthatók, miért is azokra nézve a közös tulajdon mindkét neme létesülhet. Ily természetü dolgok a telkek,[6]) hova a bányákat is soroljuk. Valamely bányaműnél előfordulhat pl. azon eset: hogy valaki mint első szerző egy vájnatelket szerez, egy másik társ pedig a felkészitő, mig egy harmadik a kohómüveket létesiti, s az igy létrejött egy egészet képező bányamű (mint közös iparvállalat) a három társ közöstulajdonát képezi, de a társak — ha nem mondtak le különtulajdonaikról — nem eszményileg részesek, hanem az egy egészet képező bányaműből mindegyiket testileg kijelölt valódi rész illeti. Egyiké a vájnatelek, másiké a felkészitő, harmadiké pedig a kohómű, s az egy egészet képező bányamű mint közös iparvállalat a társtulajdonosok között létrejött társasági szerződés alapján s ezen viszonynak megfelelően telekkönyveztetik. Ily egyesités, mely szerződésen kivül még más (pl. végrendelkezési stb.) okokból is származhat, nemcsak különnemü alkatrészekből álló bányaműre, hanem tisztán vájnatelkekre nézve is létrejőhet, ha t. i. a felek összesitési szerződésükben testi, valódi tulajdonrészeikről az összesités tartamára sem mondtak le, sőt azt világosan fenntartották.[7]) Azon körülménynek, hogy a bányamű különnemü alkatrészeit szét-

---

[1]) „Duorum in solidum dominium esse non potest.“ L. 5. §. 15. D. commod. 13. 6. [2]) „Res plurium communio pro partibus in divisis.“ L. 5. D. de stip. serv. 45. 3. (§. 3.) [3]) L. Arndts: „Lehrbuch d. Pandekten“ (München, 1861.) 196. 197. l. [4]) L. Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ 1. kötet 409. s köv. l. [5]) Unger: „System“ 415. s köv. l. [6]) Unger id. m. 412. l. [7]) L. fentebb a 112. s köv. §§-ok kapcsában előadott jogesetet.

választani és bizonyos feltételek alatt egyszerü vájnamértékeket feldarabolni s igy az ingatlan bányadolgokat természetileg megosztani lehet,[1]) teljesen megfelel a fentemlitett társtulajdoni viszony létesithetése. Minthogy azonban a bányafekvőségek nemcsak természetileg, hanem jogilag is megoszthatók, annálfogva azokra oly közös tulajdoni viszony is létrejöhet, mely a társaknak eszményi részeket juttat, sőt az ily tulajdonviszony rendesen gyakoribb, mig az előbbi a kivételes esetek közé sorolható. A közös tulajdon, mely a közösség tárgyát jogilag osztja meg s a társakat eszményileg részelteti, van az általános b. törvény ezen szakaszaiban tárgyalva; ez támadhat eredeti és közvetett szerzésnél egyaránt. Eredeti szerzésnél akkor keletkezik közös tulajdon, ha többen együttesen kérnek és nyernek adományozást; a társakat illető eszményi részarányt az adományozási kérvényben kell kitenni, különben egyenlő részben nyernek tulajdonjogot.[2]) Közvetett szerzésnél keletkezhetik közös tulajdon valamely szerződés vagy jogügylet által, igy pl. adásvevés, csere, egyesités, összesités, ajándék folytán; az erre vonatkozó okirat, különösen ha társasági szerződés, vizsgálat és jóváhagyás végett a bányahatóság elé terjesztendő s annak hitelesitett másolata a bányakapitánysági okmánykönyv részére visszatartandó. A hatóság vizsgálati hatásköre azonban korlátolt. Mindössze is arra kell figyelemmel lennie, hogy a kérdéses okirat olyasmit ne tartalmazzon, mi a bányatörvényekbe ütközik, vagy az erőteljes, szabad üzemet gátolja, de sem a szövegezés, sem a közös tulajdontársak kölcsönös jogviszonyát megállapitó pontok vizsgálatába nem bocsátkozhatik.[3]) A szerződésen kivül keletkezési okul szolgálhat még a törvény rendelete, igy pl. ha ugyanazon vájnamértéket vagy határközeget többen egyszerre kérik adományoztatni, s ezen összetalálkozás esetében a kérvényezők a részek iránt nem tudnak megegyezni, akkor a kért terület részükre közösen adományoztatik.[4]) Bármely ok folytán keletkezik is a közös tulajdon, az abban részes társak társasági szerződést köthetnek maguk között, anélkül azonban, hogy erre kötelezve volnának, mert a társaknak egymásközötti és harmadik személyek irányában viszonyuk szabályozásáról a tulajdon közösség és társasági viszonyokra vonatkozó jogtételek által kellően gondoskodva van. Az oly közös tulajdonosok, kik szerződést maguk között nem kötnek, mindennemü kötelességük teljesitéséért egyetemleg felelősek,[5]) miért is tartoznak a bányahatóságnak egy (ennek járásában lakó) meghatalmazottat bejelenteni, ki az igazgatást kezelendi és a közös tulajdonosokat ügyleteikben képviseli.[6]) A társtulajdonosok tulajdonrészük arányában vannak a bányatelekkönyvbe bevezetve. Ha pedig

---

[1]) Lásd fentebb a 111. 116. §§-oknál előadottakat. [2]) L. „Ált. b. törvény" 134. §-át. [3]) L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse der Gewerkschaften" cz. ért. (Haimerl „Vierteljahrschrift" 5. köt.) 120. l. [4]) L. jelen munka 229. s köv. l. V. ö. a 249. 250. l. [5]) „Ált. b. törv." 187. §. [6]) „Ált. b. törvény" 188 §.

a közös tulajdonosok társasági szerződést kötnek, akkor a közkereseti társaságok jellegével birnak. A közkereseti bányatársaság alatt: többeknek — közös tőkével, közös czég alatt üzendő bányaipari tevékenység által elérni remélt — nyereményes czél végetti egyesületét értjük.[1]) Az eszköz, miáltal a társaság a czélt elérni szándékozik: a folytonos, egyöntetü bányaipari tevékenység, miért is a társaság „societas negotiationis alicuius", czélját tekintve pedig „societas lucri", s egy a társak által közösen használt kereskedői név (czég) alatt szerepel. Ezekben hasonlit a közkereseti társaságok egyéb nemeihez; a társaknak: jogai a tőke, nyeremény, számadás tekintetében,[2]) kötelezettségük a tőke, munkásság és okozott kár miatt,[3]) továbbá a titkos társak[4]) és harmadik személyek[5]) irányábani viszonyuk, végre a társasági viszony megszünése és a kizáratásra nézve érvényes szabályok[6]) a bányatársaságot sok tekintetben nagyon hasonlóvá teszi a többi közkereseti társaságokhoz. Vannak azonban eltérések, mik körülbelül következőkben foglalhatók egybe: 1) A bányatársasági vagyon ingatlan természetéből kifolyólag minden társ eszményi részére nézve épen úgy tulajdonos gyanánt van bekebelezve, mintha társasági szerződés nélkül léteznék a vagyonközösség.[7]) 2) Az illető társasági szerződésekhez a bányahatóság jóváhagyása szükséges. 3) A társtulajdonosoknak jogukban áll — hacsak másképen nem egyeztek — a bányatelekkönyvben nevükre jegyzett résztulajdonról lemondani és ezt a bányaügyekben biráskodó törvényszéknek nyilatkozat alakjában bejelenteni; a feladott résztulajdon (különös egyezmény hiányában) a többi tulajdonosokra száll által, kik az azt terhelő befizetések és jelzálogos terheket az *átszállott rész erejéig* átvállalják. A többi tulajdontársaknak a lemondott bányarészt csak akkor szabad visszautasitaniok, ha az egész bányavállalatot és müvelést abban akarják hagyni, miért is minden lemondás alkalmával a bányatörvényszék által felszólittatnak, hogy a kitüzött határidő alatt nyilatkozzanak aziránt: vajjon a müvelést hagyják abban vagy pedig az elhagyott bányarészt vállalják át? Első esetben a szokásos becslés és árverés következik be (263—267. §§.), második esetben pedig az átszármazott bányarész erejéig az azt terhelő pótfizetések és jelzálogos követelésekért a többi bányatársak felelősek lesznek.[8]) Ezen rendelkezés, mely egy az igazságügyi és fináncziminiszteriumok által egyetértőleg kibocsátott rendeletnek köszöni létét[9]) egyáltalán nem illik a közönséges bányatársasági viszonyok közé, és azokat nagyon hasonlóvá teszi a bányatársulatokhoz (Gewerkschaf-

[1]) Thöl: „Handelsrecht" 152. lapján a közkerescti és kereskedői társaságok fogalmának meghatározására nézve. [2]) „Die Firma ist ein kaufmännischer Name." Thöl: „Handelsrecht" 154—155. l. [3]) V. ö. az ausztriai p. tkv. 1192—1200. §§-ait. [4]) U. a. 1184—1191. §§-ai. [5]) L. az 1840. XVIII. tcz. [6]) L. az auszt. p. tkv 1201—1204. §§-ait. [7]) L. az 1840. XVIII. tcz. 37. §. V. ö. az szt. p. tkv 1204—1212. §§-ait. [8]) L. Michel: „Über Gewerkschaften" cz. ért. 121. l. [9]) Michel id. ért. 121—122. l. [10]) Igazság- és pénzügyministeri rendelet 1857. márcz. 13. Bir. k. lap 55. sz.

ten),[1]) azonfelül a hitelezők érdekére nézve sem nagyon előnyös;[2]) nézetünk szerint e rendelet nálunk nem birhat érvénynyel, miután az országbirói értekezlet csak az 1854. bányatörvényt tartotta érvényben, azon rendeletekről pedig, melyek a miniszteriumok által kibocsáttattak, említést sem tesz. Végül 4) megkülönbözteti a bányatársaságokat a többi közkereseti hatóságoktól azon körülmény, hogy a főbányahatóság különös engedélye nélkül a bányabirtokot 16 részeknél többre osztani nem lehet, vagyis a bányaműre eszményi részekkel telekkönyvi tulajdonos gyanánt többen mint tizenhatan bevezetve nem lehetnek, ami azonban nem zárja ki azt, hogy titkos társak (mint telekkönyven kivüli tulajdonosok) a részesek számát tényleg ne szaporitsák. E korlátolás czélja tehát a bányaproletárság terjedésének meggátlása nem lehet, mindössze is talán a bányatelekkönyvek bajosabb, bonyolódottabb vezetése lehet az ok. Mit kell tartanunk azon korlátolásról, mely a telekkönyvi társtulajdonosok számát tizenhatra szabja, a további megosztás létesithetése végett pedig őket a bányatársulati alakuláshoz utasitja? továbbá: mi a különbség a bányatársaságok és a bányatársulatok között? azt az alább következőkben adjuk elő, most még csak a bányatörvényjavaslat, a szász, porosz és franczia bányajogok intézkedéseit kell összehasonlitanunk az általános bányatörvény tárgyalás alatt levő szakaszaival. A javaslat is azt követeli, hogyha az adományozás több személy számára kéretik, a felkérvényben a jövendő adományosokat illető részarányt is ki kell jelölni, különben egyenlő részeseknek tekintetnek;[3]) mihelyt azonban a bányamű tulajdonát bármily szerzési czimen egynél több személy szerzi meg, a társtulajdonosok együttvéve azonnal bányatársulatot képeznek.[4]) A javaslat szerint tehát bányatársaságokat alkotni és közös tulajdont egyszerüen fenntartani nem lehet, sőt azon társaságok s közöstulajdonosok is, kik a jövőben érvényre emelendő bányatörvény hatálybaléptekor léteznek, kénytelenek lesznek bányatársulattá átalakulni. A javaslat ezen rendelkezésének indokául az általános meggyőződés szolgál, mely károsnak s a bányavállalat hitelét fenyegető körülménynek tartja a bányarészek külön megterhelését; a résztulajdonos ugyanis nevére telekkönyvezett birtokát eladhatja, elajándékozhatja és megterhelheti, mely utóbbi esetben a bányatárs magánhitele az összes bányavállalat hitelével áll szemközt, miért is egynél több részbirtokos már bányatársulatot képez, mely ha külön alapszabályok nincsenek a javaslatban tervezett szabályok rendelete alá esik. A társaságok átalakulása akként történik, hogy a bányatelekkönyvből a részek a bányarészkönyvbe vezettetnek át, a résztulajdonos részvényeire a bányatelekkönyvi teher feljegyeztetik, a meglevő jelzálogos részterhek pedig addig vezettetnek a bányatelekkönyvben, mig meg nem szünnek, a teherlapon azonban,

[1]) „Zur Lehre von der Gewerkschaft“ cz. ért. 169. l. [2]) Michel id. ért. 120. l. 70. jegyz. [3]) L. „B. jav.“ 150. §. [4]) L. a „Bányajav.“ 151. §-ának első pontját.

minthogy a résztulajdon a telekkönyvből kitöröltetett, vonatkozás gyanánt azon részvényszám feljegyeztetik, melyre a jelzálogos részteher vonatkozik.[1]) A javaslatnak indokaival együtt itt vázlatosan közölt intézkedése nem egyedüli a maga nemében. Hasonterészetü intézkedést találunk a franczia bányatörvényben, mely „a bányavállalatok vagy bányatársaságok r é s z e i t és részvényeit a polgári törvénykönyv értelmében ingó dolgoknak“ mondja.[2]) A polgári törvény hivatolt §-ának rendeleténél fogva pedig ingók: a kereskedelmi vagy iparrészvények és osztalékok, még ha oly ingatlannal is birnak e társulatok, melyek e vállalatukhoz tartoznak.[3]) E rendelkezésekben még nincs ugyan kimondva az, hogy minden közös bányatulajdonos jogalanyai bányatársulatot képeznek, de már oly kijelentéssel találkozunk, mely az ingatlan résztulajdonosokat nem ingatlan résztulajdonosoknak, hanem eszményi részük erejéig ingó dolgok tulajdonosának mondja.[4]) A porosz bányatörvény azonban már világosan kijelenti, „hogy egy bányamű két vagy több résztulajdonos birtokán lévén, ezek bányatársulatot alkotnak,“ [5]) s igy oly bányatársaságok, minőket az általános bányatörvény létrejőni enged, a porosz bányatörvény szerint nem alakulhatók. A b. javaslat hasonterészetü intézkedését ugylátszik csaknem szószerint a porosz törvényből vette át. Leginkább egyezik az általános b. törvénynyel a szász bányatörvény, mely közkereseti bányatársaságokat vagy pedig egyszerü közös tulajdont (s a bányamű telekkönyvi felosztását) szinte megengedi, de csak nyolcz részre; mihelyt azonban valamely bányamü tulajdonosainak száma nyolcznál több, a nyilvánkönyvi felosztás tovább nem mehet, hanem a résztulajdonosok kötelesek bányatársulatot alkotni.[6]) A közös tulajdon vagy társasági viszony meg van tehát engedve, azonban a nyilvánkönyvi felosztás határai szükebbre vannak szoritva, mint nálunk. Mindezen rendeletekre nézve megjegyzésünket alantabb, a bányatársulatokról szóló résznél fogjuk előadni.

137. §.

Bányatársulatok.

A bányák közös tulajdonának az egész egy tizenhatodrészénél csekélyebb részletekre osztása, ha a bányahatóság által az engedelem (135. §.) meg nem adatott, csak bányatársulat (138. §.) alakitása által történhetik. A bányatársulat alakitása a bányahatóságnak feljelentendő, a bánya-

[1]) L. ezekre nézve az indokolás 15. l. [2]) „Les actions ou intérêts dans une société ou e n t r e p r i s e pour l' exploitation des mines seront réputés meubles, conformément à l' article 529. du Code Napoleon.“ 1810. franczia b. törvény 8. czikk. [3]) Code civil 529. czikk. [4]) L. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ cz. m. 258. l. [5]) L. az 1865. porosz b. törvény 94. §-át. [6]) L. az 1851. máj. 22. szász b. törvény 16. §-át. „Wenn die Besitzer eines Berggebäudes die Zahl Acht übersteigen, so m ü s s e n sie eine Gewerkschaft bilden und sind von dem Bergamte dazu anzuhalten.“

könyvben feljegyzendő, s az arról készitett okirat jóváhagyása után a bányahatóságnál mindenki általi megtekinthetés végett beiktatandó.

138. §.

Azok fogalma. A bányatársulat alatt, bányaművelési üzlet végett alakult oly egylet értetik, melyben minden részvevő, úgy az egylet folytatásárai járulmányokért (pótfizetésekért), mint az egylet nevében harmadik személyek irányában elvállalt minden kötelezettségekért csak a közös vagyonbani részletével felelős.

139. §.

A bányatársulatban, mig az tart, mindegyik részvevő (bányatárs) csak a jövedelem felosztását igényelheti. Saját részletéről mindegyik részvevő lemondhat ugyan (167. §.), azt másokra átruházhatja, de sem neki, sem a birtokbani utódjának nem áll jogában a bányatársulati vagyon alaptőkéjének felosztását, vagy annak a felosztás czéljából eladását sürgetni.

140. §.

Bányarészvények. A bányatársulati vagyonbani részletek bányarészvényeknek neveztetnek, s ingó dolgok jogi minőségével birnak. Egy bányatársulat 128 — bányarészvénynél és egy bányarészvény száz résznél többre nem osztathatik.

141. §.

Mindenik bányatársulat részvényeinek birtokosairól feljegyzés (a bányatársulati könyv) csupán a bányahatóságnál vezettetik. A bányatársulat nyilvánkönyvi vagyona csak egészben zálogittathatik el, vagy terheltethetik meg.

142. §.

Mindaddig, mig valamely bányarészvénynek más birtokosra ruházása, a bányahatóságnak, a bányatársulati könyvbe iktatás végett fel nem jelentetett, csak az ott beiktatott birtokos tekintetik bányatársnak. A ki valamely bányarészvényt

átvesz, a bányatársulatnak azzal az arra nézve hátralevő járulványokért is felelős.

1. Jegyzet. A bányaipar bizonytalan eredményü természete már a régibb időkben a társulás eszméjéhez vezette a vállalkozókat; már régebben érezték azt, hogy a társulás az erők elforgácsolását, elszigetelt működését meggátolja, s midőn azokat egyesiti, nagy eredmények elérését lehetővé, balsiker esetén pedig a veszteségeket egyesekre nézve kevésbé érezhetőkké teszi. Az egyesülés — bár talán a társulás eszméje a bányaiparnál nyert először alkalmazást — kezdetben természetesen mindjárt nem adott létet azon bányatársulati intézménynek, mely a mai bányajogrendszerben ismeretes.[1]) A primitiv alak, melyben a bányaipar terén a társulások eleinte jelentkeztek, legvilágosabban mutatja azt: hogy hosszas tapasztalás szükségeltetett a társulás üdvös eszméjének felismeréséhez, és hogy a legrégibb bányaművelés minden vállalkozó által önállóan üzetett.[2]) Amint a telektulajdonos földjét, melyből magát és övéit táplálta, kizárólag és saját kezeivel művelte, akként volt ez a bányászatnál is eredetben: a tulajdonos munkás is volt egy személyben s tekintve a művelési jogositvány gyakorlatát, minőségét: egyéni bányahübérnöknek (Eigenlehner, Eigenlöhner) neveztetett,[3]) mivel valóban önmagának volt ura és gazdája.[4]) Mihelyt azonban nagyobb bányatelkek vétettek művelés alá, a bányahübéri birtokosnak (Berglehensträger, Lehensträger) nevezett vállalkozó[5]) segédek és társak után volt kénytelen nézni, kik vele oly módon egyesültek, hogy a bányatelek tényleg elhatárolt, elkülönitett egy részét birtokukba vették, de a tulajdonosnak az általuk művelt rész terményeiből bizonyos hányadot kénytelenek voltak átengedni.[6]) A bányatársak tehát ily egyesülésnél mindnyájan munkások is voltak saját személyükben, mint ez régebben az u. n. kuttenbergi egyéni hübérnököknél (Lehenhäuer, laneatores)[7]), sőt hazánkban is volt;[8]) ez tehát a munka asszociációja volt. Azonban később az ily bányamunkástársutatok nem elégedtek meg saját kimért telkük (lan, laneus, Lehen) művelésével, hanem

[1]) Már a rómaiak idejében találunk „societates vectigalium publicorum, aurifodinarum, argentifodinarum et salinarum“ czimü bányatársaságokra, melyek azonban közkereseti társaságok voltak. L. Schneider: „Zur Lehre v. d. Gewerkschaft“ cz. ért. (Haimerl „Vierteljahrschrift“ 6. köt.) 175—177. l. [2]) L. Schneider id. ért. 162. l. [3]) L. Wenczel: „Magyar-erdélyi bányajog“ cz. m. 133. l. V. ö. Schneider id. ért. 162. l. Otto: „Studien“ cz. m. 59. l. Zerrenner csak az „Eigenlöhner“ kifejezést tartja helyesnek (Lehrbuch d. d. Bergrechts“ cz. m. 414. l.). Otto szinte ezt használja. [4]) Zerrenner: „Lehrbuch d. d. Bergrechts“ cz. m. (Gotha 1862) 414. l. 1. jegyz. [5]) Otto: „Studien“ cz. m. 58. l. Venczel id. m. 152. l. [6]) L. Schneider id. ért. 163. l. [7]) L. u. a. ugyanott. A „Lehen“ kifejezésnek megfelelő „Laneus“ a szláv eredetü „lan“ szóból származik, mi egy kimért telekterületet jelent. L. erre nézve dr. Zerrenner id. m. 238. l. a 3) jegyz. [8]) Wenczel id. m. 134. l. Különben ilyenforma társulatok hazánk némely bányavidékein még most is találhatók. Ezeknél az igazgató és a részvényesek maguk dolgoznak

szerencséjüket mások bányatelkein is megkisérlették: eleinte bérben dolgoztak, később bányákat vettek bérbe természetbeni hányadszolgáltatás kötelezettsége mellett. Ez azonban csakhamar visszaélésre szolgáltatott alkalmat, amennyiben a bérlő egyéni hűbérnökök nem szabályszerü bányászatot, hanem mohózatot üztek,[1]) miért is ujabb időkben a vállalkozás és társulás e neme tiltva lőn.[2]) A társulási intézmény egyszer felkarolva — ezen elfajulás daczára fejlett és tökéletesedett. Már az egyéni bányahűbérnökök egyesülése magában rejté a bányatársulati intézmény csiráját. Igen gyakran előfordult ugyanis az, hogy a térileg megosztott bányatelek egyesült tulajdonosai valamely közös vájnamüvet (aknát vagy tárnát) létesitettek közös használati czélra, ami ugyan később a különféle segédmüvek (segédvájnák, al- és megyetárnák) intézményének adott létet, kezdetben azonban egyrészről csak azon tapasztalatot eredményezte, hogy a bányavállalkozó költségeit csökkenti s kevesebbet koczkáztat, ha másokkal egyesül, másrészről pedig annak példáját mutatá: miszerint a bányamüre nézve a fenntartási és üzemi költségek részbeni elvállalása által az elvállalt teher arányának megfelelő és a tulajdontól elkülönitett használati és jövedelmi jogositványt lehet szerezni.[3]) Ezen észleletek a társakat szorosabb kötelékkel füzték össze, s alkalmat szolgáltattak arra, hogy a bányahűbérnök társaival akként egyesüljön, miszerint a bányatelek térmegosztása helyett önmagának és azoknak képzeleti — s a jövedelem megosztásánál meg a terhek viselésénél kulcsul szolgáló — részt juttasson. Időközileg azonban a bányahűbéri birtokosok érezték, hogy azon segély, mit az egyéni bányahűbérnökök (munkások) ily egyesületéből nyerhetnek, csak kisebb bányavállalatoknál, hol a tőke mint termelési tényező csak mellékesen szerepel, lehet kielégitő; minthogy pedig a bányavállalatok száma és terjedelme folytonosan növekedett, gondoskodni kellett oly módról, miáltal a távolabbi vidékek lakóit is vállalati és érdekközösségbe vonni, s igy a nagyobb bányavállalathoz szükséges tőkét és munkaerőt megszerezni lehetett.[4]) Már akkor az egyéni bányahűbérnökökhöz nemcsak azokat számitották, kik a bányamunkásosztályhoz tartoztak; ily elnevezés alatt értették azon bányabirtokosokat is, kik a müveléshez nem munkájukkal, hanem pénzükkel járultak.[5]) Ezen — tőkéjükkel részes — bányahűbérnökök számának és részvételének növelése, más szavakkal a vállalati és társulási szellem e nemének fejlesztése mutatkozott legalkalmasabb útnak a fentebbi czél elérésére, miért is a részvevők számának növelése végett a részhányad kisebbitésére gondoltak. És itt azon sajátszerüségek egyikével találkozunk, mi a bányászat természetéből folyik. Azon körülmény, hogy a bányászat leginkább őserdőkkel boritott oly vidékeken fej-

---

[1]) L. dr. Zerrenner: „Lehrbuch d. d. Bergrechts (Gotha 1862) 412. lap, 1. jegyz. [2]) Például l. a bajor bányarendtartás 22. art. [3]) L. Schneider „Zur Lehre v. d. Gewerkschaft" cz. ért. 164. l. [4]) Otto: „Studien" 59. l. [5]) Otto id. m. u. o.

tette ki tevékenységét, melyek a termelés egyéb nemeire alkalmatlanok voltak, s igy a nemzeti vagyontermelésnek uj forrást nyitott, hogy az abszolut és kivált akkor igen magas értékkel biró fémek termelése az általános forgalmi és csereeszközhöz (pénz) szükséges anyagot szolgáltatta, végül hogy a magas bányavám, tized az országfejedelmi pénztárak megtöltéséhez igen jelentékeny illetékkel járult, megfoghatóvá teszi azt, hogy a bányászat a fejedelmek részéről pártolásban részesült. A társulás hasznosságának felismerése arra inditotta az adományozókat, hogy már az adományozást akként adják ki, miszerint a bányászat lendületét eszközlő társulás lehetővé váljék; ezért a bányatelkek a felkérőknek már eredetleg nem egységes, hanem bizonyos számu részekből összetett tárgyak gyanánt adományoztattak.[1]) A részek számaránya kezdetben négy volt, s e négy részt törzsnek (Stamm) nevezték, minden törzs nyolcz szakra (Schicht) oszlott; a szakok vagy osztályok száma tehát harminczkettő volt és ezek mindegyike ismét négy bányarészre, összesen tehát 128 részre oszlott; amire tehát az ily bányarész által jogot szerzett valaki, ugyanoly jog illette a szak- és törzstulajdonost, mivel ezek homogen természetü fogalmak s egymástól csak terjedelemben különböznek.[2]) Azon 128 szabályszerü egység mindenikét, mik hajdan a bányarészeket alkották: Kukus (κατ' ἐξοχήν), Kuxa, bányarészvény elnevezéssel jelölték.[3]) A kuxák tulajdonosai bányarészvényeseknek (Gewerken)[4]) neveztettek, és maguk közt közmegegyezéssel eleve megállapitották minden egyes tagnak a bányatársulat irányában gyakorolható jogait és az azoknak megfelelő kötelmet, miből aztán lassankint a társulati statumok keletkeztek.[5]) Az idők folytában tehát kétféle bányatársaság keletkezett és fejlődött, u. m. az egyéni hübérnökök egyesülete[6]) (Eigenlöhnerschaften) társrészekkel és a bányatársulat bányarészvénynyel. Az egyéni bányahübérnökök egyesülete tehát továbbra is fennmaradt a bányatársulatok intézménye mellett; a köztük levő különbség azonban nemcsak azon (külsőleg is látható s leggyakrabban előforduló) ismérvből állott, hogy a hübérnökök

---

[1]) Otto: „Studien" 59. 60. l. [2]) L. Schneider: „Zur Lehre v. d. Hewerkschaft" cz. ér. 164. l. V. ö. az 1. jegyzetet ugyanott. A „Schicht" munkaszakot is jelent a bányászatnál, mi némely bányavidékeken egy hétből vagy 8 napból áll; e 8 egységből álló munkaszakokból négy alkot egy havi munkaosztályt, s igy nem lehetetlen, hogy az egyéni hübérnökok és munkások munkaosztályainak ezen számai vétettek irányadóul akkor, midőn a munkatársulás mellett a tőkeegyesülés módjairól intézkedtek. A számok azonossága legalább ilyenforma véleményt kelt az emberben. [3]) „Studien" cz. m. 60. l. [4]) L. Schneider id. ért. 164. l. A bányatársulati intézmény a német bányászság körében keletkezett. A hazánk némely bányavidékein használt „werkes" stb. kifejezés, a hazai németajku bányászság elnevezéseinek kezdetleges magyrositásából ered. [5]) L. Schneider id. ért. 164. l. [6]) Ily egyéni bányahübérnökök, kik az alsómagyarországi bányavidéken az u. n. tót, a bánsági vidéken pedig az u. n. oláh bányászatót üzték, hazánkban egészen 1854. igen nagy számmal voltak, és az általuk üzött bányászat nevét azon nemzetiségtől vette, mely azt a német bányászoktól eltanulva, folytatta. L. Wenczel id. m. 133. l.

vállalatai rendszerint kisebbmérvüek voltak, mint a bányatársulatokéi, hanem főleg abban differáltak egymástól, hogy mig az előbbieknél a bányamüvet terhelő adósságokért minden egyéni bányahübérnök teljes vagyonával szavatolt és vagyonjogi személyisége a bányaművel egybefüggött, addig a bányatársulatoknál a részvényes csak a bányaműben levő vagyonával volt felelős azon adósságokért, mik azt terhelték, s igy a bányatársulat egy önálló, tagjainak magánvagyonától független vagyonjogi személyiséget alkotott, melynek köre azonos volt a vagyonjogi tárgygyal vagyis bányaművel.[1]) Egyébiránt még a bányatársulatok hosszas ideig sem fogalmuk, sem jogi jellegük tekintetében nem voltak oly tisztán felismerve és szabályozva, mint azt az e század közepén hozott törvényekben találjuk, és igy a különböző társulatok azonositása és összezavarása könnyen megfogható. Igy pl. a „bányatársulat (Gewerkschaft)" elnevezéssel még az ausztriai császárságnak is csak némely tartományaiban illeték azon kuxabirtokosok egyesületét, kik a bányahatóság vagy a törvényszék által evidencziában tartattak és bejegyeztettek; legtöbb helyen pedig bányatársulatnak nevezték azon egyesületeket is, melyeknek tagjai csak a bányahübérnöknél (Lehensträger) voltak bejegyezve, sőt találunk oly esetekre, melyekben a bányamü telekkönyvezett közös tulajdonosaira is pazaroltatott ez elnevezés.[2]) E fogalomzavar nálunk is megvolt, a bányatársulatok szervezete pedig lényegesen különbözött attól, mely jelenleg nálunk divatozik. A régi szervezet a felkérő bányahübéri jogositványának alapelvén nyugodott, ki mint bányahübéri birtokos bányatulajdonnal adományoztatván, szabadságot nyert a jogositványt egyedül gyakorolni, vagy pedig azt megosztani és vállalatához üzlettársakat szerezni. Ha a felkérő üzlettársakat szerzett, akkor őt főbányatársnak (Hauptgewerke), üzlettársait pedig egyszerő bányatársaknak (Mitgewerke) nevezték; a főbányatársnak a bányatársulat alakulására, annak ügyei menetére és vezetésére nagyobb befolyás volt engedve, mint amennyi az üzlettársakat megillette, mi a bányászatra nézve nem egy izben káros hatásu volt,[3]) miért is az ált. bányatörvény eltérő szervezetében arra figyelemmel nem volt. A bányatársulati intézmény ily módon alakulván és fejlődvén, miután a bányajogi irodalom a téves felfogásból eredett balfogalmakat meglehetősen tisztázta, az e század második felében megkezdett bányatörvényhozások intézkedése által nyerte azon alakot, melylyel jelenleg bir.[4])

2. Jegyzet. Bányatársulat (Gewerkschaft, Waldburgerschaft) alatt bányaművelési üzlet végett alakult oly egylet értetik, melyben

---

[1]) L. Otto: „Studien" cz. m. 62—64. l. [2]) L. „Vollzugsvorschrift" 82. §-át a 92. lapon. [3]) L. Wenczel: „Magyar-erdélyi bányajog" 132—133. l. [4]) A szász b. törvény (1852.), az osztrák (1854.), a porosz (1865.), hasonlóan az ujabb bajor, végül a magyar javaslat mind rokon elveken alapulnak, s teljes képét nyujtják a bányatársulati intézmény mai alakjának és rendszerének.

minden résztvevő, úgy az üzlet folytatásárai járulványokért (pótfizetésekért, Zubusse), mint az egylet nevében harmadik személyek irányában elvállalt minden kötelezettségekért csak a közös vagyonban levő részletével felelős.[1]) A bányatársulat részvevői bányatársaknak vagy bányapolgároknak (Gewerken, Waldburger), az őket illető részletek pedig bányarészvényeknek, kuxáknak neveztetnek.[2]) A bányatársulat mint olyan: jogi személy[3]) vagyis oly jogalany, mely természeti személyiség nélkül jogi képzemen alakul, tehát mint jogalany csak eszményi nem pedig természeti léttel bir.[4]) A jogok s kötelmek alanya ugyan rendszerint csak élő ember, kit a jog épen amazokra való tekintettel személyiséggel ruházott fel, úgy hogy a természeti alany jogalany is egyszersmind.[5]) De a jog egy lépéssel tovább ment. A jogalanyiságot ugyanis nemcsak természetes alanyhoz kötötte, hanem maga is alkotott az embereken kivül alanyokat, kiket jogalanyisággal ruházott fel;[6]) ezen jogi személyeknek nevezett jogalanyok alatt nem valójában létező, hanem képzelt, pusztán eszmei léttel biró személyeket kell értenünk, melyek az államban jogok és kötelmek alanyaiként elismertetnek.[7]) Ha most már a bányatársulatokat a jogi személyek valamelyik osztályához akarnók sorolni, úgy természetesen csak a testületekhez számithatnánk, miután a jogi személyek többi alakjaitól felette különböznek; de ha azon ismérveket keressük bennük, melyek a magánjogi tanok szerint a testületek sajátjai, akkor legfelebb csak ez ismérvek hiányzására találunk, mi a bányatársulatokat a cziviljogász szemeiben nem fogja jogi személy gyanánt feltüntetni. A testületeknek vagyonában az egyes tagoknak semmi részük sincs, ebből folyólag a tagok a testületi vagyont maguk között fel nem oszthatják, s a testület fizetési képtelenségre jutott egyes tagjaiért mivelsem kezeskedik;[8]) a bányatársulatoknál azonban ezeknek épen ellenkezőjét találjuk: a részvényesek eszmei részekkel birnak s arról rendelkezhetnek, közmegegyezéssel a vagyont mások (pl. a jelzálogos hitelezők) jogainak sérelme nélkül feloszthatják, ha pedig valamelyik bányatárs csődbe jut vagy végrehajtást szenved, eszmei része a közös vagyonból kiválik és a csődtömeghez csatoltatik vagy árverés alá bocsáttatik. Természetes, hogy az, ki az elárverezett bányarészvényt megveszi, ez által a társulatba lép. Mindezek oly jelenségek, mik oly társaságoknál is tapasztalhatók, melyek a jogi személyiség minőségére igényt egyáltalán nem tarthatnak, miért is a közönséges magánjogi tanok szerint a bányatársulatokat alig lehetne jogi személyekül tekinteni. Hogy a

[1]) „Ált. b. törv.“ 138. §. [2]) L. Wenczel id. m. 129. l. [3]) L. Schneider: „Zur Lehre v. d. Gewerkschaft“ 174—175. l. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse d. Gew.“ cz. ért. 101. l. V. ö. Otto: „Studien“ 76. l. s a „B. jav.“ 151. §-át. [4]) Lásd Arndts: „Lehrbuch d. Pandekten“ (München 1861) 40. l. V. ö. Unger „System“ 1. köt. 314. l. [5]) Unger: „System“ 1. köt. 313—314. l. V. ö. Bozóky: „A jogi személyekről“ cz. ért. 11. l. [5]) Unger: „System“ 1. köt. 314. l. [7]) Bozóky: „A jogi személyekről“ cz. ért. 13. l. [8]) Bozóky id. ért. 70. s köv. l. Unger: „System“ 1. köt. 327. s köv. l.

pozitiv törvények és a jogászok legtöbbjei ezen minőségét még sem vonják kétségbe, az azon két körülménynek tulajdonitandó: 1) hogy a bányarészvényesek csakis a közös vagyonban levő részletükkel felelősek,[1]) s igy közös vagyonuk által egy önálló vagyonjogi személyiséget létesitettek, melynek sorsa és állapota az egyes tagok magántermészetü jogviszonyaitól független; 2) hogy a társaság tartama alatt az egyes tagok nemcsak kielégitést, de még biztositást sem kivánhatnak.[2]) Azonban sokan a magánjogászok közül ezen a közönséges társulatoknál is előforduló két mozzanatot nem tartják elégséges alapnak arra, hogy azért a társulatot jogi személynek lehessen tartani, s a merően nyereményes czélu részvénytársaságokat, hova a bányatársulatokat is sorolják (az egyszerü társaságoktól megkülönböztetésül): alaki, együttes személyiségnek kivánják tekinteni.[3]) Ezeknél kifelé a jogalanyiságot a tagok összesége képezné szinleg, s minősitett társaságoknak neveztetnének.[4]) Nem kell ugyan felednünk, hogy a folyton fejlődő jogélet, az élénkülő kereskedelem és ipar oly társaságoknak adott létet, melyeknek jogi jellege a rómaiak társaságaiétól felette különbözik, melyeket tehát nem igen lehet szigoruan a közönséges magánjog elvei szerint megitélni, és ilyenek a mai alakjukat csak ujabb időben nyert bányatársulatok is; minthogy azonban nem találhatók fel bennük mindazon kellékek, mikkel a jogi személyek birnak, a közönséges társaságoktól pedig különböznek, valóban csak minősitett, alaki személyegységgel biró társulatoknak tarthatjuk őket.[5]) Azonban — a bányajogászok nézeteitől eltekintve — jogi személyeknek tekintetnek nálunk a törvény rendelete folytán.[6]) A bányatársulatok keletkezéséről szükséges tudnivalókat következőkben kisértjük meg egybefoglalni: 1) Keletkezésükhöz és létrejöttükhöz bányahatósági engedély szükséges,[7]) és ebben nem igen különböznek a sajátképi jogi személyektől, mert a legjelesebb jogászok ezeknek keletkezéséhez szintén államengedélyt kivánnak.[8]) 2) Tagjai csak oly egyének lehetnek, kiktől a bányaművelési jogositványokat a törvény meg nem tagadja. Ez igen vitás kérdés s a bányajogászok közt e tárgyban eltérő véleményt találunk. Némelyek azon nézetből indulva ki, hogy a bányatörvény a bányaművelési jogositványt az ingatlanok birhatási képességétől tételezvén fel, ezzel csak az ingatlan természetü bányabirtok szerzésére vonatkozó jogképességet kivánta némely egyénektől megvonni; de a bányatársulati tagok kuxáik által

---

[1]) „Ált. b. t.“ 138. §. [2]) „Ált. b. t.“ 155. §. Ugyanezen körülmények okozzák azt, hogy a közönséges részvénytársulatokat is sokan jogi személyeknek tartják. L. Bozóky id. ért. a 79. l. jegyzetét. [3]) Unger: „System“ 1. köt. 330. l. V. ö. Michel id. ért. 101. 106. lap. [4]) L. Bozóky id. m. 75—76. l. [5]) L. Unger: „System“ 1. köt. 332—333. lap. [6]) L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse der Gewerkschafteu“ cz. ért. 101. l. Schneider: „Zur Lehre der Gewerkschaften“ cz. ért. 167. l. V. ö. az oszt. p. tkv 26. §-át, továbbá a bir. k. l. 1852. évf. 251. 259. sz., továbbá u. a. 1853. évfolyamából a 30. s 129. számokat [7]) L. Michel id. ért. 93. l. V. ö. „Ált. b. t.“ 137. §-át. [8]) L. Bozóky id. ért. 15. s köv. l.

csak ingatlanra vonatkozó eszmei résztulajdont és ingó dolgokat szereztek, a nemképesités tehát reájuk ki nem terjed.[1]) Nézetem szerint azonban sokkal helyesebb azok állitása, kik a bányarészvények megszerezhetésére, illetőleg a bányatársulati tagságra nézve azoktól, kik bányabirtokot nem birhatnak, a képességet megtagadják. Igaz ugyan, hogy a bányatörvény a birtok és az azzal járó művelési jogositványt az ingatlan szerzése és birhatásától teszi függővé, ámde ebben az is bennfoglaltatik, hogy ily egyéneknek ingó bányadolgokat vagyis kuxákat sem lehet szerezni, mivel akkor megtörténhetnék, hogy két vagy három birtokra nem képes egyén megszerezné valamely bányamű összes kuxáit, s igy az eszmei résztulajdon összesége által magát az ingatlan bányamüvet jogositványaival együtt. Kinek az egészet nem lehet birni, az a részekre sem szerezhet tulajdont, mert ez a törvény kijátszására vezetne; azok, kik egyenkint nem képesek bányaművelési jogositványok alanyai gyanánt szerepelni, együttesen ugyanily megszoritást kénytelenek türni. Avagy nem fordulhatna-e elő azon eset, hogy főleg a több vájnamértékből álló bányatársulati mű egyes részeire nézve a birtokra nem képes részvényesek közmegegyezéssel eldarabolást kérnének, s az eszmei résztulajdon és ingó bányadolog helyett ingatlan, valódi bányatulajdont szereznének művelési jogositványnyal együtt?! Vagy végül a bányakapitányságí és birósági hivatalnokok részrehajlatlansága nem épen épen úgy ingattatik-e meg azáltal: ha ők és nejeik vagy atyai hatalom alatt álló gyermekeik a hatósági vagy birói elintézés által érdekelt bányaműben kuxákkal részesek, mint ha telekkönyvezett tulajdonosok? Nem épen úgy határoz egyik és másik esetben a bányakapitány vagy biró, mint érdekelt fél és biró egy személyben, s a valódi meg az eszmei tulajdon és az utóbbinál létező különbség gyakorolhat-e a fentebbi körülményre változtató hatást?! Mindezek oly kérdések, melyekre a fentebbi rabulisztikus okoskodással nem igen lehet felelni.[2]) Azon ellenvetésre, melyet talán a törvény foganatositásának miként jére e tekintetben felhozhatni, azzal válaszolhatunk, hogy a bányarészvénykönyveket különben is a bányakapitányság vezeti, s részvényesnek mindig az tekintetik, ki ott ily minőségben be van jegyezve, a hatóság tehát átruházásoknál úgy, mint közvetlen szerzésnél — megvizsgálván a részvényes képességét — elejét veheti a visszaélésnek. Kik nem lehetnek tagjai valamely bányatársulatnak? azt itt felsorolnunk felesleges. Az olvasót utalnunk kell a bányaművelési jogositványok szerzésére vonatkozó közlésére,[3]) mivel nézetünk szerint itt is ugyanazon szabályok érvényesek. 3) Ami a bá-

---

[1]) L. Michel id. ért. 99. l. V. ö. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg." cz. m. 273. l. [2]) L. e kérdésre nézve a hasonnézetben levő bányajogászok közül Schneider nézetét Haimerl „Magazin"-jának XV. köt. 405. lapján, továbbá Wenczel német munkajának 214. l. V. ö. különösen Schneider: „Zur Lehre d. Gewerkschaften" cz. 170—178. l. [3]) L. fentebb jelen munka 175—176. l. V. ö. Schneider id. ért. 178. és köv. l.

nyatársulat létrejöttét illeti, az következő módon történhetik. Néha ugyanis egy vagy több bányatulajdonos más személyekkel avégből bányatársulattá egyesül, hogy a bányamű tulajdonát bizonyos számu kuxák szerint azokkal megoszsza, és a bányatelket a telekjegyzőkönyvbe osztatlan egész gyanánt a b. társulat nevére kebeleztesse. Más esetben ismét megtörténhetik, hogy a bányatulajdonosok az általuk közösen birt bányatelkek tulajdonát kuxák szerint felosztják maguk között, és a közös tulajdon tárgyát képező bányát pedig a társulat czégje vagyis nevére a bányatelekkönyvbe vezettetik.[1]) Bányatársulat tehát valóságos bányaműre alakulhat, s a kutatás végett egyesült társulatok sem a bányatársulatok nevére, sem pedig azok jogkedvezményére igényt nem tarthatnak.[2]) Ez úgy a törvényből, mint a hivatalos utasításból kiolvasható; a kutatótársaságok az egyleti törvény szabályai szerint jöhetnek létre s bányatársulattá még azután kell átalakulniok.[3]) De a hivatalos utasításnak fentebb közlött és a bányatársulatok alakulásának módjaira vonatkozó rendeletei, melyek szerint bányatársulatot csak már telekkönyvezett bányatulajdonosok hozhatnának létre, valóban nincs összhangzásban az általános bányatörvény szellemével, s annak soraiból sem olvasható ki. Egy oly törvény, mint az 1854-ki, melynek fő- és vezérelvét a bányaipar emelése képezi s mely mindenütt az akadályok elháritására törekszik, nem szándékozhat gátat emelni a tőkék és vállalkozó erők egyesülése elé. Azért nézetünk szerint bányatársulatok eredeti szerzés végett, tehát az adományozás előtt is alakulhatnak, mihelyt a kutatási munkálatok annyira haladtak, hogy azoknak alapján adományozást lehet nyerni, s igy nem csupán két módja van a bányatársulat alakulásának, mint a hiv. utasitás állitja.[4]) Az egyezmény, mi az alakulásra nézve a felek között létrejő, szabályszerü okiratba foglalandó, hogy a törvényszék annak alapján a bányatelekkönyvi bevezetést véghezvihesse.[5]) Az okiratot, hogy evégre alkalmas legyen, a bányakapitányság elé kell terjeszteni jóváhagyás végett, mely hatóság az okmány vizsgálatánál főleg arra van tekintettel: vajjon a bányatársulat tulajdonát képezendő bányamű minden fő- és mellékalkatrészeivel lényeges alkatrészeivel együtt szabatosan ki van-e tüntetve? Ha e tekintetben hiány mutatkozik, az okirat pótlás végett visszautasittatik. Hasonló kellék az okmányban annak kifejezése; hány kuxára oszlik az egész bányamű, és a törvényes választásig ki tekintendő a bányatársulat képviselőjének? Ha az okirat ezen kellékek tekintetében hiányt nem mutat, akkor a bányakapitányság megtekintés végett a főbányahatóságnak terjeszti fel, s csak

[1]) L. a „Vollzugsvorschrift“ 85. §-át. [2]) Michel: „Natur und Rechtsverhältnisse der Ge“ 90. l. [3]) Michel id. ért. 90—91. l. V. ö. a Vollz. 103. l. [4]) Schneider id. ért. 169—170. l. [5]) A bányatársulatok alakulása végett tartott összejövetelt „szervezési gyülésnek“ nevezik s annak folyamáról egy „szervezési jegyzőkönyv“ vétetik fel, mit a határozatban megnyugvó felek aláirnak. Ebben a czég, a kuxák száma és felosztása, végül az igazgatónak kiadandó meghatalmazás is bevezettetik.

ha onnét észrevétel nélkül érkezik vissza, erősiti meg a bányatársulatot, miről külön okmány állittatik ki, [1]) és a bányahatóság a telekkönyv kiigazitása iránt megkerestetik, a bányahatóság pedig a bányatársulati könyvbe való iktatás iránt intézkedik.[2])

3. Jegyzet. A megerősités által alaki személyiség jellegét nyert bányatársulat jogi természete és állapota különös figyelmet érdemel. Mint önálló vagyonjogi személy, az általa tetszés szerint választott czég vagyis üzleti név alatt szerepel,[3]) és cselekvési képességet nyer jogügyletek létrehozására. E cselekvési képesség gyakorlására a bányatársulat képviselője vagyis igazgatója van hivatva, mert maga a társulat vagyis az azt képező természeti személyek összege mint alaki személyegység, tehát jogképzemen alapuló puszta fogalom, a cselekvésre szükséges képességgel alig birhat, miért is mindaz, mit a meghatalmazott igazgató megbizása alapján cselekszik, a jogi személy akarata és cselekvénye gyanánt vétetik.[4]) Azonban azon körülményből, hogy a bányatársulatok magánviszonyok alanyaiként jelentkezhetnek, téves volna azt következtetnünk, hogy egyszersmind mindazon jogviszonyokba léphetnek, melyekben a természeti személyeket látjuk; a bányatársulat czélja- és természetéből folyik, hogy főleg a családvagyonjogi és törvényes örökjogi viszonyokra nézve merőben képtelenek.[6]) Itt felmerül azon kérdés: vajjon a bányatársulatok képesek-e vétkes cselekvények vagy mulasztásokra, és ha ilyenek tapasztaltatnak a társulati üzem körül, azokért lehet-e a bányatársulatot felelősségre vonni? Eltekintve a magánjogi tanban uralgó azon nézettől, mely szerint a jogi személyek vagyonnal birván, mások büntette által megsérthetők ugyan, maguk azonban bűntényt elkövetni nem képesek s nem büntethetők,[7]) itt a bővebb fejtegetésektől tartózkodunk s szorosan csak a kérdéshez szólunk. Határozott igennel vagy nemmel felelni e kérdésre ép oly hiba volna, mint azt tisztán a magánjogi elmélet szerint megoldani akarni. Az érvek, miket a társulat felelőssége és büntethetősége mellett és ellen fel lehet hozni,[8]) egyaránt fontosak, tehát az elvi kijelentést egy vagy más irányban igen nehézzé teszik, úgy hogy itt majd minden konkret esetben eltérő szabályok érvényesek. Midőn itt a bányatársulatot terhelő felelősségről szólunk, ez alatt vétség vagy mulasztásból eredett oly kötelmet (obligationem ex delicto) értünk, mi a kártéritésen kivül büntetést is von maga után. Ilyesmi származhat harmadik személyek jogainak megsértése vagy a bányatörvény rendeleteinek áthágásából; első esetben (per analogiam) a kártéritésre nézve azt mondhatjuk, hogy az uralgó jószág

[1]) L. a „Vollzugsvorschrift“ 102. l. [2]) Vollz. 85. §. [3]) L. Michel id. ért. 95. l. V. ö. u. o. a 17. jegyz. [4]) L. a jogi személyek akarati és cselekvési képességére nézve Bozóky id. ért. 24. s köv. l. V. ö. Michel id. ért. 102. lap. [5]) L. Bozóky id. m. 31. l. [6]) L. Unger: „System“ 1. köt. 341—342. t. V. ö. Bozóky id. m. 27—29. l. [7]) L. Michel; „Über Gewerkschaften“ cz. ért. 102—103. l.

birtokosa vagyis a bányatársulat nemcsak saját, hanem alattvalóinak hibáiért is felelős,[1]) s ezzel a mások jogait sértő vétségek kérdésénél legalább a kártérítésre nézve tájékozhatjuk magunkat, de a büntetés tekintetében a fentebbi szabály még nem vezet kielégitő megoldáshoz. A bányatörvény rendészeti, nemzetgazdászati és pénzügyi szabályainak cselekvény vagy mulasztás általi megsértése esetében pedig kiváló fontossággal csakis a büntetés kérdése bir, miután itt kártérítésről — kár ritkán levén — csak kivételesen lehet szólani. Vajjon a jogositlan bányaüzem, a biztonsági intézkedések elmulasztása, hanyagság a folytonos munkábantartás körül stb. oly vétségek-e, melyekért maga a bányatársulat sujtható-e birsággal, esetleg pedig a jogositvány elvonásával?[2]) Ez itt a főkérdés. A bányatársulat tudvalevőleg igazgatóval bir, ki őt jogügyleteiben képviseli, s a társulattól egy a bányahatóság által jóváhagyott meghatalmazványt nyer. Természetes, hogy mihelyt törvényellenesen jár el, átlépi meghatalmazása határait, mivel jogellenes cselekvényekre szóló meghatalmazást a bányahatóság nem erősit meg; azt sem kell itt felednünk, hogy a bányatársulat ritkán tart üléseket és igy a művezető igazgató eljárását ellenőrizni nem áll hatalmában, ez tehát jogtalan cselekvényei tekintetében megbizásnélküli ügyviselőként tekintendő, saját személyében felelős, és a bányahatóság épen a fentebbi indokból jogositva van beavatkozni, a hanyag vagy szakértelmet nélkülöző igazgatót hivatalától felfüggeszteni, és bizonyára meg is büntetheti, a társulat költségére pedig új, szakértő művezetőt rendelhet.[3]) Mindez amellett harczol, hogy a bányatársulat bizonyos esetekben sem birsággal, sem pedig a jogositvány elvonásával nem büntethető, hanem csak vétkes igazgató fenyitendő;[4]) ugyanez áll nemcsak a bányatörvény rendeleteinek áthágása, hanem a társulat alattvalóinak harmadik egyén ellen elkövetett — kártéritési kötelezettséget alapitó s ezenkivül még fenyitendő bűntényekről is. Másrészről azonban tagadhatlan, hogy a társulat felelőssége és büntethetősége egyáltalában nincs kizárva, mert hisz azon elv jogszabályként ki van mondva: hogy a bányavállalkozó bányája üzleténél a bányatörvények megtartásaért felelős, és ezen felelősség a mű haszonbérbeadása által sem szünik meg, fenmaradván a haszonbérlő elleni visszkereseti jog.[5]) Azonkivül valóban képzelhető, hogy a bányatársulat részes a bűntényben, vagy a törvény áthágásában: pl. előfordulhat azon eset, hogy a bányatársulat tagjainak egyhangu beleegyezésével rendeletet ad ki az igazgatónak, hogy a bányamunkához gyermekeket alkalmazzon tilos módon, vagy a munkásoknak a bányaszolgalom jogellenes használatát parancsolja, röviden olyan intézkedést tehet, mi

[1]) L. az „Ált. b. t.“ 106. §-át. [2]) L. Michel id. ért, 102. l. [3]) „Ált. b. törv.“ 124. §. [4]) Michel id. ért. 103—104. l. [5]) „Ált. b. t.“ 187. §. A felelősség itt a kárra és a pénzbirságokra szoritkozik, mert csak ezekre képzelhető visszkereset a haszonbérlő ellen; ha büntetőtörvény által fenyitendő cselekvényt visz végbe a haszonbérlő, ezért csak ő lesz büntetve, miután pl. fogságnál a visszkeresettel keveset érne a bányatulajdonos.

másoknak kárt okozhat, áthágja a bányatörvényt, és azonfelül oly bűntényt foglal magában, mi a büntetőtörvények által fenyittetni szokott.[1]) A bányatársulat ilyenkor szellemi szerző, s a kártérítésen, birságon kivül a természeti szerzővel együtt bünhödik; természetes, hogy nem a külső, alaki személyegység érzékfeletti fogalma, hanem az azt alkotó természeti személyek büntettetnek.[2]) Látható tehát, hogy némelykor a bányatársulat nem fenyithető, hanem csak képviselője felelős, más esetekben pedig a bányahatóság által pénzbirsággal vagy a jogositvány elvonásával, a fenyitőtörvényszék által pedig közönséges módon büntethető. A jogi személyek körül fennálló magánjogi elvek tehát teljes alkalmazást nem nyernek; hogy mikor melyik szabály érvényes, az az egyes esetek minőségétől és körülményeitől függ. Egyebekben a bányatársulatok létük fenntartása és czéljuk elérhetése tekintetéből szükségképileg birtokszerzési képességgel is birnak;[3]) hasonlóan alkalmas jogalanyok a tulajdonjog tekintetében. Képviselőjük által nemcsak kutatási engedélyt, hanem adományozás által eredeti módon tulajdont is szerezhetnek; tulajdonukról tetszés szerint rendelkezhetnek, elcserélhetik, elidegenithetik, vétel által ujat szerezhetnek, a meglevő bányamüvet haszonbérbe adhatják. Ily haszonbérleti szerződések azonban csak a bányatársulati gyülésen (am Gewerkentage) köthetők, hol hiteles bizonyság gyanánt jelen van a bányabiróság küldötte, és a társulati tagok azon előjoggal birnak, hogy a bérleti részvényközösségbe beléphetnek, mire nézve a jelenlevő birói személy figyelmezni tartozik.[4]) Gyakorolhatják továbbá a bányatársulatok mindazon jogokat, mik a tulajdonnal és a müvelési jogositványnyal járnak: gépek alkalmazása, — telkek, külvizek kisajátitása, — felkészitési, kidolgozási és szállitómüvek felállitása szabadságukban áll, végül élvezik a bányaszolgalmak gyakorlatát is.[5]) A kötelmi viszonyokat tekintve: a bányatársulat szerezhet követelést s vállalhat kötelmet képviselője által; amint azonban a követelési jog nem az egyes tagokat, hanem a társulatot illeti, ugy a kötelem is csak az utóbbit terheli. A kötelmek keletkezhetnek szerződésből vagy vétségből; szerződés által kötelemmel csak a meghatalmazott igazgató terhelheti a társulatot, az egyes tagok által elvállalt adósságok pedig a társulati vagyont nem érdeklik; s ha a társulat kötelezettségei annyira nőnek, hogy annak vagyonát meghaladják, akkor a csőd alá került társulat csődügye a bányabiróság előtt, mig az egyes tagok csődügye rendszerint személyes vagy birtokbiróságuk előtt nyer elintézést.[6]) Hogy vétségből miként hárulhat kötelem a bányatársulatra, s mily módon felelős

Orszb. ért. VII. 21. §.

[1]) Michel id. ért. 104. l. [2]) V. ö. Bozóky id. ért. 29. l. [2]) A b. társulatok képviselőjük által szerezvén a birtokot, itt hianyzik az animus possidendi, mert annak nem a képviselőben, hanem a birtokosban kell lenni: a b. társulatok tehát szinte „sine animo et apprehensione“ birnak. L. Savigny: „Das Recht d. Besitzes“ cz. m. (7. kiad.) 247. 250. l. [3]) „Orszb. ért.“ VII. 21. §. [4]) L. Michel id. ért. 102. l. V. ö. az „Ált. b. t.“ 190—197. §§-ait, miről alantabb. [5]) L. Michel id. ért. 105. l. 41. jegyz.

az ily kötelmekért? azt már a fentebbiekben volt alkalmunk látni, most még csak az örökösödési jog tekintetében kell megjegyeznünk, hogy bár törvényes örökösödésre nem képesek, végrendelet vagy fiókvégrendelet által örökséget is szerezhetnek. Kereseti jog tekintetében a bányatársulatokat: „jus standi in judicio“ illeti, miért is minden birói ügyiratban a társulat czégje vagyis neve, nem pedig az összes részvényesek nevei emlittetnek.[1]) Különben alperesek épen ugy lehetnek, mint felperesek, tarthatnak állandó ügyviselőt, vagy pedig az egyes peres esetekben külön bizhatnak meg ügyvédet, kinek megbizása igazolva van azáltal, ha a czimvezetői aláirásra jogosult igazgató vagy más egyén állitja ki meghatalmazását.[2]) Mikép van a bányatársulat belső ügyrende és az egyes részvényeseknek a társulat irányában létező jogviszonyaik meghatározva? azt az alább következő szakaszokból lesz alkalmunk látni, most még csak azon különbséget kell röviden megismernünk, mi a közönséges bányatársaságok, a részvénytársulatok és a bányatársulatok közt van. A közönséges bányatársaságok és a sajátképi bányatársulatok között létező lényegesebb különbség következőkben foglalható egybe: 1. A bányatársaságoknál a tagok eszmei részük arányában a bányatelekkönyvbe tulajdonosok gyanánt vannak bekebelezve, mig a bányatársulatnál egyedüli telekkönyvezett tulajdonos az alaki, vagyonjogi személyegység, s az egyes részvényesek csak a bányatársulati könyvbe vannak bevezetve részvényeikkel. 2. Társaságoknál az egyes tagok elidegenithetik, megterhelhetik telekkönyvi résztulajdonukat, mig a bányatársulat vagyonára jelzálogos bekebelezés csak a társulati adósságok, nem pedig az egyes tagok tartozásai miatt eszközölhető. 3. Társaságoknál a telekkönyvezett tagok száma tizenhatnál több nem lehet, mig a bányatársulatoknál az eszmei részekkel biró részvényesek száma csak a részvények száma és feloszthatósága által van korlátolva. 4. A társaságok tagjai a társasági adósságokért magánvagyonukkal is felelősek, mig a bányatársulati részvényesek csak a közös vagyonban levő részletükkel szavatolnak. 5. Társaságoknál fontosabb és nagyobb horderejü határozatok hozatalánál a kisebbségben maradt tagoknak jogukban áll a jövendő kár esélyére biztositást, vagy kielégités mellett a társaságból való kilépést követelhetni,[3]) mig a bányatársulati tagok ezt nem kivánhatják,[4]) miután részükre megvan a lehetőség, hogy részvényeik eladása által magukat a kár és veszélytől megóvják.[5]) Látható, hogy a társaságoktól a bányatársulatok leginkább abban különböznek, amiben a részvénytársulatok; azonban ezek irányában is következő eltérést mutatnak a bányatársulatok: 1. A bányatársulatok külön kauzális hatóság alá tartoznak s a bányatörvények szerint itélendők meg, mig a részvénytársulatok a közönséges hatóságok illetékessége és a részvény-

[1]) L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse d. Gewerkschaften“ cz. ért. 105. l. V. ö. a 39. jegyz. [2]) L. Michel id. ért. 108. l. V. ö. a 48. jegyz. [3]) „Auszt. p. tkv.“ 834. §. [4]) „Ált. b. t.“ 155. §. [5]) „Ált. b. t.“ 139. §.

társulatokra alkotott törvények alá esnek.[1]) 2. A bányatársulatok nem tartoznak az üzleti alapot kimutatni alakulásuk alkalmával s a megerősitést mégis kinyerik, mig a részvénytársulat alapszabályainak jóváhagyásához ez okvetlenül szükséges.[2]) 3. A bányatársulati tagok belépésük alkalmával nem szoktak egy számilag előre meghatározott összeget lefizetni, mig a részvénytársulatok ezt teszik vagy erre kötelezik magukat. 4. Azonban a bányatársulat tagjai kötelesek a gyülés által kivetett pótfizetéseket (Zubusse) annyiszor amennyiszer beszolgáltatni, mig a részvénytársulati tagok ezen összegen felül, melynek befizetésére magukat kötelezék, fizetést tenni nem tartoznak; az első tehát szükségleteit ugyanazon részvények alapján teljesitett pótfizetések, a második pedig rendszerint ujabb kibocsátásu részvények árából szokta fedezni. 5. Ha a bányatársulati tagok pótfizetési kötelezettségüknek eleget nem tesznek, kuxájuk a társulat által elárvereztetik, mig némely részvénytársulati törvény szerint a részvényes a számilag meghatározott s aláirt összeg lefizetéséért magánvagyonával is felelős.[3]) Amott tehát csak a kuxa, emitt pedig a magánvagyon[4]) van érintve. Egyébiránt bányavállalatokat is lehet részvénytársulati alapon létesiteni. Az ausztriai császárság területén erre nézve esetről esetre az engedélyt a belügyek miniszteriuma a pénzügyminiszteriummal egyetértésben adja meg.[5]) mig hazánkban ez a kereskedelmi és iparügyek miniszteriumától függ; hogy ez a bányarendészeti, illetékszolgáltatási, felügyelési, egyszóval az adminisztrátiv és magánjogi természetü bányajogi szabályok érvényét az ily vállalatra nézve nem szünteti meg, önként érthető.

4. Jegyzet. A bányatársulatok eddig ismertetett jogi természetével szoros összefüggésben áll a bányarészvényekről, kuxákról szóló tan. A kuxa, melynek keletkezése a mai bányatársulatok eredetével egybe van nőve:[6]) a bányatársulati vagyonban meghatározott hányadszerinti részvétel jogát fejezi ki, egyszersmind azonban a társulati kötelmekben való részvétel meghatározására is szolgál.[7]) A bányarészvények ingó természetü dolgok, bár a régibb bányajogok némelyikében természetükkel ellenkezően ingatlan minőségü dolgok gyanánt jelentkeznek;[8]) a kuxák

---

[1]) L. az 1840. XVIII. tcz. III. fej. 67. §. [2]) 1840. XVIII. 55. §. b) pont. [3]) L. Schneider: „Zur Lehre d. Gewerkschaften“ cz. ért. 167. l. [4]) Ami részvénytörvénykönyvünkben erre nézve nincs ugyan határozott intézkedés, tehát az alapszabályoktól függ. A jelenlegi gyakorlat szerint az elrendelt részletfizetések elmulasztása a befizetett részletek elvesztését vonja maga után; ha azonban az alapszabályok ellenkezőt tartalmaznak, a másik eshetőség sincs kizárva. [5]) L. Schneider: „Zur Lehre v. d. Gewerkschaft“ cz. é. 168. l. V. ö. az 1852. nov. 26. pátens 2—5. §§-ait. [6]) L. a fentebb előadottakat. [7]) L. Michel id. ért. 97. l. [8]) „Dass Bergtheile, und also die partes metallice, unter unbewegliche Güter zu rechnen.“ L. a szász választófejedelmi, 1572. april 21. „Constitutio“ III. r. 25. sz. V. ö. továbbá Michel id. ért. 23. jegyz. 98. l.

jogi természetének átváltoztatását csak az ujabb törvényhozások eszközlék.[1]) Már fentebb emlitettük a kuxák eredetét és a 128-as szám keletkeztét. Azon kuxákon kivül, melyek a bányavállalatban részestársakat megilleték, azon községnek, hol a bánya létezett, egyháza, iskolája, kórháza, továbbá a legénység pénztára és a földesúr is birtak kuxákkal, melyek szabadbányarészvények (Freikuxen)voltak.[2]) Ezen kuxák tehát jobbadán a közhasznu czélok előmozditása végett adattak a társulat által az erre jogosult egyéneknek, s e kuxák által a társulat — mint az államnak egy tagja — a közintézetek gyámolitására vonatkozó kötelmét rótta le. Azonban a bányajövedelem bizonyos hányada a közösség iránti kötelmek lerovására igen alkalmatlanul volt választva, mert vagy gazdagon jövedelmezett a bánya, és ekkor maga a bányatársulat fedezte a közszükségleteket, vagy pedig veszteséggel műveltetett, s ez esetben mivelsem járult a közterhek viseléséhez; első esetben igazságtalanság követtetett el a bányatársulat, második esetben pedig a társadalom többi tagjai irányában. Ez okból ezen szabadbányarészvényeket az ujabb törvényhozások még ott is, hol régi időktől kezdve nagyon elterjedtek,[3]) megszüntették, s gondoskodtak más adózási módról, mert a kuxa erre nem alkalmas.[4]) A bányatársulati mű nem az egyes részvénytulajdonosok, hanem az ezek összesége által képzett külső alaki személyegység vagyis a bányatársulat nevére levén telekkönyvezve, a részvénytulajdonosok nem a bányatelekkönyvbe, hanem a bányatársulati könyvbe (Gewerkenbuch) vannak bevezetve kuxáiknak száma szerint. Ezen a kuxákról és azok birtokosairól vezetett könyvnek fölapján van a bányatársulat neve, alakulásának ideje s a megerősitő határozat száma; azután következik a birtokállomány részletes kitüntetése és a választott társulati igazgató neve, vonatkozással a választásról beérkezett jelentés számára és az okmánykönyvben levő meghatalmazásra. A részvényállapot kitüntetésére öt rovat van nyitva, melyeknek elsejében az illető bányatárs birtokában levő kuxák sorszámilag római számokkal vannak bevezetve (pl. I—XX.), a második rovat pedig a bányarészek (Kuxtheile) azon összegét[5]) tünteti elő arab számokkal, mik összesen a bányatárs tulajdonát képezik (pl. $2^{50}/_{100}$), a harmadik rovatban a bányatárs neve, állása, lakhelye, a negyedikben pedig meghatalmazottjának, ki őt minden bányatársulati ügyben képviseli, neve és lakhelye foglaltatik. Az ötödik rovat az észrevételezéseknek van szánva. Ide vezettetnek a

---

[1]) Igy a Code des mines (1810. apr. 21.) 8. art., továbbá az 1851. szász b. törvény 15. §-a. [2]) L. Otto: „Studien“ 60. l. V. ö. Schneider: „Zur Reform d. Berggesetze“ cz. ért. (Haimerl: „Magazin“ 1. köt.) a 237. l. Ilyennel birt nálunk a földbirtokos. L. Faber: „Principia j. m. h.“ 163. s köv. l. [3]) A cseh korona tartományaiban 1575-től kezdve voltak szabad-kuxák. L. „Böhmische Landesordnung“ Z. XVII. [4]) L. erre nézve Schneider: „Zur Reform d. Berggesetze“ cz. ért. 237—238. lapján. [5]) Minden kuxa 100 részre lévén osztható (140. §.), a bányatárs birtokában levő kuxák egészei s részei, az utóbbiak törtszámokkal fejezendők ki.

kuxák minden jogállapotát érintő változások: eladások, kézi zálogolás, birói zár, végrehajtás, önkénytes (pl. ajándékozás általi) vagy birói átruházások stb., mindenkor vonatkozás tétetvén a változás alapjául szolgáló érkezvény számára és az abban foglalt jogczimre.[1]) E könyvet a bányakapitányság vezeti, s aki ott részvényes gyanánt be van vezetve — habár kuxáját elidegenitette is — mig az átirás meg nem történik, annak tekintetik, mi főleg végrehajtás esetén nem kis fontossággal bir. A kuxa a társulati bányaműben levő eszmei tulajdon hányadát és ennek folytán a megfelelő tisztajövedelem vagyis osztalékra való jogot jelenti, miért is a közönséges részvényekhez (Actien) sokban hasonlit; azonban bár mindkettő névre szóló papir,[2]) mégis tévedés volna azonositanunk. A közönséges részvény bizonyos, meghatározott befizetendő vagy már befizetett összegről szól, mig a kuxában sem a már befizetett összegek megemlitve, sem a jövendőben fizetendők számilag vagy másként meghatározva nincsenek; a részvényre, ha az abban megszabott összeg egyszer befizettetett, felülfizetést követelni nem lehet, a kuxák után pótfizetések mindig elrendelhetők, ha a szükség ugy kivánja. Külső tekintetben is van eltérés a kettő között: a részvényt a részvénytársulat nevében, annak meghatalmazottjai állitják ki, a kuxát ellenben nem a bányatársulat, hanem a bányakapitány adja ki; végül mig a részvényt mint egységet tényleg vagy eszmeileg felosztani a társulattal szemben nem lehet, és egy részvényre nézve a társulat előtt csak egy (természeti, külső alaki vagy jogi személy) lehet tulajdonos, addig egyrészről a kuxák mindegyike 100 részre is felosztható, másrészről azonban több kuxa foglalható össze egy bányarészvényjegybe. Az alak körülbelül következő: Bányarészvényjegy (Kux-Schein), melynél fogva a z—i bányakapitányság bizonyitja, hogy Sárga Péter rudnoki lakos a bányatársulati könyv I. kötetének 22. lapján a „Pál apostol“ czimü bányatársulat birtokállományában, mely jelenleg 128 bányarészvényre van osztva, a $^{384}/_{867}$. sz. végzés értelmében: az V. VII. X. s. sz. bányarészvényekre egészben, a XV. s. számura pedig $^{60}/_{100}$-adrészben bányatárs gyanánt be van iktatva. A bányarészvényesek jogai és kötelmei az 1854-ki ált. bányatörvény 138—167. §§-ai, és a bányatársulatnak 1866. május 10-én hozott, a bányakapitányság által 1866. julius 3-án jóváhagyott és az okmánykönyv 2. kötetében foglalt alapszabályai szerint itélendők meg. (Kelet, aláirás.)[3]) E részvényjegy átruházás alkalmával bemutatandó, ha pedig elveszett, előbb megsemmisitendő; különben az átruházásra nem kell külön okmány; elég, ha a felek a kuxát az

---

[1]) Ezen módon vannsk a bányatársulati könyvek vezetve. L. különben a némileg eltérő és részletes utasitást a „Vollzugsvorschrift“ 103—105. l. V. ö. a 193. lapon levő mintát. [2]) A kuxáknak birtokra szóló (au porteur) alakja meg nem engadhető, mert ez a bányatársulati könyv vezetésének szabályaival, továbbá a bányatárs meghatalmazottjának bejelentésére vonatkozó kötelezettséggel ellenkeznék. [3]) V. ö. a „Vollzugsvorschrift“ 194. lapján közlött mintát.

általuk aláirt kérvényhez mellékelik, vagy ha személyesen megjelennek a bányakapitányság hiv. helyiségében, s ott átirási kivánságukat kifejezik. Ez utóbbi esetben a hatóság jegyzőkönyvet vesz fel, a kuxára pedig az átruházást rávezeti, ha azonban a fél uj részvényjegyet kiván, a kapitányság ezt kiállitja, azonban minden a régi részvényjegyen levő hivatalos vagy birói megjegyzést átvezet az uj jegyre, s a bányatársulati könyvet az átruházás értelmében kiigazitja.[1]) Ami az eladó szavatosságát illeti, e tekintetben a kuxa épen olyan természettel bir, mint a közhitelpapirok; amint ezeknél az eladó csak azért felel, hogy sajátját adta el, s hogy a hitelpapirban foglalt s annak kiállitóját terhelő követelés valódi (esse nomen), ellenben nem szavatol annak értéke és behajthatóságaért (locupletem esse debitorem),[2]) épen ugy a kuxa eladója is csak a részvény valódiságaért, nem pedig az abból nyerhető jövedelem mértékeért felelős.[3]) A bányarészvények adásvevése szerencseszerződés és reményvásár természetével bir,[4]) mit a bányajövedelem ingadozó természete könnyen megmagyaráz; azonban nálunk ezen — a bányarészvények variábilis értéke által teljesen igazolt — jogi felfogást túlhajtva, és törvényszéki gyakorlatunkban helytelenül alkalmazva látjuk. Egy nem kis érdekü jogesetet közlünk itt, melyben a kuria elvi jelentőségü határozatával, döntvényével találkozunk, mi a bányarészvények jogi természete felett törvényszéki gyakorlatunkban uralkodó felfogást hiven tünteti elő. A. bányarészvényes meghatalmazá B.-t, hogy három darab kuxáját elzálogitva, a meghatalmazó (mandans) részére kölcsönt eszközöljön; a meghatalmazás teljes és általános alakban (mandatum plenum et generale) volt kiállitva, s annak értelmében B. (mandatarius) „adhatott, vehetett, vásárt tehetett és minden bányaügyeit rendezhette belátása szerint“ a megbizónak. B. ezek folytán C. tőkepénzessel „zálogbéri szerződést“ kötött s egy évre a 3 kuxát „elzálogitá“ 600 frt. erejéig oly kikötéssel, hogy a kölcsöntőke kamatai fejében a bányarészvények után azon évre eső hasznot hitelező élvezze, az adós pedig kötelezé magát, hogy a 600 frtot egy év után visszafizeti, mit ha elmulasztana, C. (hitelező) tartozik őt 30 nap alatt felszólitani aziránt: vajjon a kölcsönösszeget akarja-e lefizetni, vagy a zálogszerződést kivánja egy évre meghosszabbitani? Ha ezen felszólitástól számitott egy év alatt adós eleget nem tesz fizetési kötelmének, a kézizálog gyanánt letett bányarészvény C. hitelező tulajdonába megy át s azokat nevére irathatja; ezen egyezmény, minthogy a bányarészvények ingó dolgok jogi minőségével birnak (ált. b. törvény 140. §.), s igy azokra nézve kézi zálogszerződést kötni szabad, a bányakapitányság végzése folytán[5]) a törvény értelmében vezetett

[1]) L. a „Vollzugsvorschrift“ 105—106. l. [2]) Szavatosság tekintetében a névre és birtokra szóló papirok között nincs különbség, L. Thöl: „Handelsrecht“ cz. m. 219—220. l. V. ö. továbbá a 229—230. lapokat. [3]) L. az „Auszt. p. tkv.“ 1277. §-át. [4]) L. az „Auszt. p. tkv.“ 1275—1277. §§-ait. [5]) A n—i bányakapitányság $^{665}/_{865}$. sz. határozata.

szerződési könyvbe[1]) beiktattatott. A zálogos határidő eltelte után C. (hitelező) B.-t (a meghatalmazottat) a kölcsöntőke lefizetése végett perbe fogta, ez azonban sem a prolongáczió, sem a fizetés iránt nem nyilatkozott, sőt a tárgyaláson meg sem jelent; az elmarasztaló makacssági végzés ellen azonban semmiségi panaszszal kapcsolatos felfolyamodást adván be, a végzés feloldatott, és a felek érdemleges tárgyalásra utasittattak. Itt felperes kijelenté, hogy a perinditással felszólitási kötelességének eleget tevén, mivel alperes sem a meghosszabbitás, sem a fizetés iránt nem nyilatkozott, ő a pert leteszi, mi ellen B. alperes és A. beavatkozó, a részvények tulajdonosa kifogást tettek; a bányabiróság azonban A.-nak beavatkozását — miután ez C. felperessel semmi érdekközösségben sem volt — helyénkivülinek találván, s ellenvetéseit ez okból figyelmen kivül hagyván, a perletételt megengedte,[2]) mit a kir. itélő táblának jogerőre emelkedett végzése is helybenhagyott.[3]) Ezek után A. bányatárs és részvénytulajdonos pert inditott C. zálogtartó hitelező ellen a 3 kuxa kiadása iránt, és miután beigazolta azt, hogy alperes a perinditásig 108 db. cs. aranyat kapott osztalékul 635 frt. 4 kr. értékben, a kölcsöntőke pedig kamataival együtt 672 frtra megy, az osztalékul nyert összeget a tartozás törlesztésébe kérvén beszámittatni, a még hiányzó 36 ft. 96 krt birói kézhez tette le. Kifejté továbbá, hogy a meghatalmazott (B.) megbizás nélküli ügyviselő gyanánt járt el akkor, midőn tiltott feltételek mellett kötötte a zálogszerződést, mert a zálogjog idegen dolgon való dologbeli jog, mi a hitelező követelésének biztositására nyujtatik avégből, hogy a dolgot szükség esetén követelésének kielégitése végett eladhassa,[4]) — azonban tiltott mellékegyezmény a zálogtárgyra vonatkozó megtartási jog[5]) épen ugy, mint a zálogtárgy jövedelmének a kölcsöntőke kamatainak fejében átengedett élvezete; a zálogtárgy hasznait ugyanis csak annyiban lehet lekötni, mennyiben azok a kölcsöntőke kamatait felül nem mulják.[6]) Ily tiltott feltételek érvényesen sem a kuxák tulajdonosa, sem pedig a meghatalmazott által nem állapithatók meg; felperes tehát kéri a kuxák kiadását és az osztalékoknak a kölcsöntőkébe való beszámitását kimondatni. Alperes zálogtartó hitelező (C.) a kuxák jövedelmének a kölcsöntőke törlesztésébe leendő számitása ellen épen ugy tiltakozik, mint a bányarészvények követelése ellen, mert a felek által zálogszerződésnek helytelenül nevezett egyezmény valójában a felperes részére kikötött és záros határidő alatt érvényesitendő visszavásárlási jog záradékával ellátott adásvevés vagyis szerencseszerződés. Felperes a visszavásárlási joggal nem élvén, a tulajdonátruházás egyrészt jogerőssé vált, másrészt azonban a kuxák

---

[1]) „Orszb. ért.“ VII. 19. §. [2]) A n—i bányatörvényszék $^{442}/_{867}$. sz. végz. L. különben az 1729. 40. tcz. [3]) A kir. itélő tábla $^{4275}/_{868}$. sz. végzése. [4]) A zálogjog fogalmára l. Arndts: „Lehrbuch d. Pand.“ 576. l. V. ö. Mackeldey m. 303. §-át. [5]) L. az „Auszt. p. tkv“ 471. és 1371. §§-ait. [6]) V. ö. az „Auszt. p. tkv“ 993. §-át. Még akkor az uzsoratörvény nem veszitette érvényét.

eladása szerencseszerződés lévén, sem a kuxák visszaadásának, sem az osztalék beszámitásának nem lehet helye, és felperes bizonyára sem egyik, sem másik tekintetben nem támasztott volna követelést, ha osztalék nem járván, a kuxák értéküket veszitették volna. Az elsőfolyamodásu bányabiróság felperest keresetétől elmozditá, s alperest a 3 kuxa tulajdonosának nyilatkoztatván, a beszámitásnak helyt nem adott. E birói határozat főindokául azon felfogás szolgált, mely szerint a törvényszék a felek által zálogszerződésnek nevezett egyezményt szerencseszerződésnek nyilatkoztatá; ezt ugy a kuxákra, mint az azok után nyerendő osztalékra vonatkozó egyezkedés természete bizonyitaná, mert „ha a zálogos határidő alatt semmi bányajövedelem nem lett volna és ha a kuxák teljesen értéküket veszitették volna, felperes bizonyára nem követelte volna azokat, s ha ő nem tudta vagy nem akarta volna kiváltani azokat, alperes kénytelen lett volna az értéktelen részvényekkel megelégedni[1]) Ezen itélet felebbeztetvén, azt a kir. itélő tábla az abban foglalt indokoknál fogva helybenhagyta;[2]) hasonlóan itélt a legfőbb törvényszék.[3]) Hogy a peres felek közt kötött egyezménynek a kuxák hasznainak élvezetére vonatkozó része csakugyan szerencseszerződés, kétségtelen, s e tekintetben nem is lehet a döntvény ellen kifogást tenni; azonban helytelen (nézetünk szerint) a zálogszerződést „adásvevési szerencseszerződésnek“ nevezni. Először mert a felek világosan zálogszerződésnek nevezték, másodszor mert az egyezménynek nincs oly természete, hogy azt „adásvevésnek illetőleg szerencseszerződésnek“ lehetne tartani; nem áll ugyanis az itélet indoka, hogy a zálogbitelező kénytelen leendett, ha az adós fizetni nem tudott vagy nem akart volna, az értéktelen kuxákkal megelégedni. Ellenkezőleg a hitelezőnek jogában állott volna a kölcsöntőkét behajtani, s ha ez a kuxákból ki nem került volna, a végrehajtást az adós magánvagyonára vezetni,[4]) mit a hitelező — ha a részvények csakugyan elértéktelenülnek, bizonyára meg is tesz. Vajjon el lehetett volna-e mozditani őt keresetétől? Semmiesetre sem. Végre azon esély, hogy az adós inszolvenciába jut, a zálogtárgy pedig elértéktelenül, s igy a hitelező követelését meg nem kapja, minden kézi zálogos kölcsönügyletnél előfordulhat, de azért még nem jutott eszébe senkinek, hogy az ügyleteket (a felek világos kijelentése ellenére) „adásvevési illetőleg szerencseszerződésnek“ tartsa;[5]) zálogszerződés az, s a zálogjog szabályai szerint kell megitélni. Már pedig kétségtelen, hogy a zálogtárgy megtartására vonatkozó egyezmény tiltott, érvénytelen

---

[1]) A bányatörvényszék $^{379}/_{868}$. sz. a. kelt itélete. [2] A kir. itélő tábla $^{28575}/_{868}$. sz. a. k. itélete. [3]) A legfőbb itélőszék $^{70}/_{870}$. sz. a. k. itélete. [4]) L. az „Áuszt. p. tkv“ 458. 461. §§-ait. [5]) Például vegyük azon esetet, midőn valaki malomrészvényeket ad kézi zálogba, melyek — a malom elégvén — teljesen értéküket vesztik, az adós pedig fizetésre képtelen. Vajjon ez is szerencseszerződés lesz? Igaz, hogy az értékhullámzás esélye a kuxáknál legnagyobb mérvben fordul elő, de ezért még nem lehet minden arra vonatkozó jogügyletet szerencseszerződésnek nevezni.

feltétel; ez okból — amint a kuxák hasznainak beszámitását a tőke törlesztésébe nem lehetett megengedni, ugy a kölcsöntőke lefizetése mellett felperesnek kellett volna itélni a kuxák tulajdonát. Igaz, hogy a kuxák adásvevése a minősitett szavatosság miatt a szerencseszerződések közé van sorolva, de nem lehet minden kuxára vonatkozó ügyletet per analogiam annak keresztelni. Minden bányatárs hitelezőjének az adós kuxájára végrehajtást lehet vezetni, mi a bányatársulati könyvbe bejegyeztetik; a végrehajtás tárgyát képező részvény becslése azonban az egész bányamű becslését tételezi fel. A kuxa ugyanis a bányaműre vonatkozó eszmei résztulajdont fejezvén ki, hogy értékét meg lehessen határozni, szükséges az egész bányamű értékállapotának tisztábahozatala, mert csak az egésznek értékéből lehet a részek értékét megállapitani. E végből az egész bányamüvet meg kell becsülni,[1]) vagyis a tisztajövedelem figyelembevételével a törzsvagyon teljes értékét megállapitani, a társulati vagyont terhelő jelzálogos követeléseket és tartozásokat abból leszámitani, s az igy kipuhatolt tiszta összegből az egyes kuxára eső hányadot meghatározni szükséges. Ezen összeg lesz a kuxa becsára. A kuxák becslése csak szakértők által — és pedig csak a bányamű meg a bányatelekkönyv pontos megvizsgálása nyomán — történhetik, mi igen nagy költséget okoz.

5. Jegyzet. A bányatörvényjavaslat mint már tudjuk, mihelyt a bánya egynél több birtokos tulajdonát képezi, azonnal bányatársulat alakitását rendeli el, és közönséges bányatársaságok keletkeztét nem engedi meg. Különben a javaslat szerint: 1) A bányatársulat mint jogi személy és önválasztott czég alatt telekkönyvezett tulajdonos alapszabályokat alkothat, miket a bányahatóságnak jóváhagyás végett bemutatni köteles;[2]) 2) azon bányabiróság alá tartozik, melynek kerületében a bányabirtok fekszik;[3]) a társulat bányabirtoka csak egészben terhelhető meg, de a társulat kötelezettségeiért is csak a társulati vagyon van lekötve, és az egyes tagok magánvagyona érintve nincs;[4]) 4) a társulat fennállása alatt az egyes bányatárs kuxáját elidegenitheti, de nem kivánhatja az alaptőkének, hanem csak a jövedelemnek felosztását;[5]) 5) a bányarészek száma 100, és mindegyik mint elidegenithető, elzálogitható ingó dolog: 10—100 részre osztható, avagy a bányarészek alapszáma ezerre, sőt tizezerre is emelhető,[6]) — ennél azonban kisebb részletre osztani a kuxákat nem szabad; 7) a bányahatóság a bányatársulati birtokok állásáról bányarészkönyveket nyit és annak alapján állitja ki a bányarészvényeket; ki e bányakönyvbe bányatárs gyanánt van bevezetve, az annak tartatik, mig onnét ki nem

[1]) L. erről alantabb a 14. fej. V. ö. különben Swoboda: „Über berggerichtliche Schätzung“ (Haimerl: „Viert.“ 18. köt.) 164. s köv. l. [2]) „B. jav.“ 151—152. §§. [3]) „B. jav.“ 153. §. [4]) „B. jav.“ 155—154. §§. [5]) U. a. 156. §. [6]) L. „B. jav.“ 157—158. §§-ait.

törlik, miért is a kuxák átruházásának érvényességéhez a könyvben való átírás is szükséges.[1])

143. §.

Általános határozatok bányatársulatok tekintetében.

Minden bányatársulatokra nézve rendszerint a következő szakaszokban (144—156. §§.) a bányatársulatok szerkezete iránt foglalt általános határozatok érvényesek. Az ezen szabályoktóli eltérések a bányahatóságnak, és amennyiben oly tárgyak forognak kérdésben, melyek nem magára a bányaművelésre, hanem oly ügyekre vonatkoznak, melyekre a társulati egyleteket tárgyazó szabályok szerint általában más hatóságoknak is be kell folyniok, ezeknek is jóváhagyás végett felterjesztendők és köztudomás végett a bányahatóságnál is beiktatandók.

144. §.

Az igazgató választása és a czim meghatározása.

Mindenik bányatársulat köteles igazgatóságot egy előljáróval kirendelni, s úgy a történt választást, mint a bányatársulat aláírási czimét is a bányahatóságnak feljelenteni, mely arról saját feljegyzést vezetend, s annak megtekintését mindenkinek megengedendi s abból másolatokat adand.[2])

145. §.

Az igazgató felhatalmazványa.

Az igazgatóságnak és előljárójának kötelező ügyletek kötésérei felhatalmaztatása annak szolgálati szerződvényéből ítélendő meg, ennek azonban mind a bányahatóságnál, mind pedig a bányakönyv mellett mindenki általi megtekinthetés végett kell léteznie.

146. §.

Minden igazgató szolgálati szerződvényében pontos határozatoknak kell foglaltatniok: 1) az igazgatónak a mű üzletérei befolyása iránt; 2) a hivatalnokok, felügyelők és munkások felvételét és elbocsátását, s azok fizetéseinek s béreinek stb. megrendelését tárgyazó jogositványa iránt; 3) az igaz-

[1]) L. „B. jav.“ 159—161. §§-ait. [2]) Ugyanigy intézkedik a „B. jav.“ 163—164. §§-aiban.

gatónak szolgálati rendtartások és utasitások adására, továbbá számadások megvizsgálására és elintézésérei feljogositása iránt; 4) ingó és ingatlan dolgok vevésére vagy eladására, árumegszabásra, hitelezésre, pénzfelvételre és visszafizetésre, váltókibocsátásra stb. lett felhatalmaztatása iránt; 5) uj bányászati jogositványok szerzésére vagy a bányatársulat birtokában létezőknek elhagyásárai feljogositása iránt; 6) a bányatársulat képviselésérei jog, kötelezettség s annak terjedelme iránt.[1])

147. §.

Annak megváltoztatása.

Ha az igazgató felhatalmazványának használata harmadik személyek irányában ismét korlátolandó, vagy ha az igazgató netalán egyes jogositványok gyakorlásában más személyek beleegyezéséhez kötendő, ennek az ő szolgálati szerződvényében világosan meg kell jegyeztetnie. Homályos vagy oly módon korlátolt felhatalmazványok, melyek könnyen kétségekre szolgáltathatnának alkalmat, vagy melyek által a bányaüzlet törvényszerü menete akadályoztatnék, el nem fogadtathatnak.[2])

148. §.

Minden bányatárs által a bányahatóság járásában létező lakhely vagy felhatalmazottja feljelentendő.

Mindenik bányatárs köteles a bányahatóságnak, ha ő annak járásában lakik, saját lakhelyét, ha pedig nem ugyanazon járásban lakik, egy ott lakó felhatalmazottat feljelenteni, ki őt képviselendi, helyette a pótfizetéseket teljesiti, s kihez ugy a bányatársulat, mint a hatóságok részéről is minden tudatványok hatálylyal intéztethetnek. Ha ezen feljelentés elmulasztatik, ugy a tudatványoknak az illető koronaországban a közhirdetményekre rendelt hirlapokbai beiktatása a kézbesitás helyét pótolja.[3])

Jegyzet. E szakaszok szerint tehát: 1) minden bányatársulat alapszabályokat alkot, s azokat jóváhagyás végett a bányahatóságnak, esetleg pedig más politikai hatóságnak is bemutatja; 2) igazgatót választ és azt az aláirási czimmel együtt a bányaha-

[1]) Ugyanigy a „B. jav.“ 165. §. a—d pontjaiban. [2]) Hasonlóan rendelkezik a „B. jav.“ l. a 165. §. e. p. v. ö. 166. §-t. [3]) Ezzel egyező a „b. jav.“ 167. §-a, s csak azon hozzátételt kell megemlitenünk, mely szerint a hatósági értesitések hirlapi költségeit a b. hatósági pénztár előlegezi, kivéve ha a hirdetés a társulat kértére történik.

tóságnak bejelenti; 3) ugyanoda beterjeszti az igazgató szolgálati szerződvényét, melyben az igazgatónak harmadik személyek irányában és a társulat ügyeiben gyakorlandó rendelkezési és jogköre világosan megállapittatik. Ha a társulati alapszabályok a bányatörvénynek a bányatársulatokra vonatkozó intézkedéseitől eltérő rendelkezéseket tartalmaznak, a bányakapitányság megvizsgálni tartozik: hogy ezen eltérés a törvénynek főleg a pótfizetések behajtására vonatkozó és magánegyezmény által hatályon kivül nem helyezhető szabályainak alkalmazását nem gátolja-e, avagy pedig a szabályszerü, kötelező határozatok hozatalát, melyek a bánya törvényszerü igazgatására vonatkoznak, nem akadályozza-e? Ha az alapszabályokban rendőri, politikai vagy közigazgatási hatóságok jogkörét érintő határozatok foglaltatnak, akkor a bányakapitányság azokat az illető hatóságokkal közli. De ha a statutumok ellen mi kifogást sem lehet emelni, akkor az ügyiratok a főbányahatóság elé terjesztendők, s csak az onnét megérkezett jóváhagyás után erősiti meg a bányakapitányság, egy hitelesitett másolatot az okmánykönyv részére visszatartván.[1]) A bányatársulat által a választott igazgató részére adandó és megerősités végett a bányakapitányság elé terjesztendő felhatalmazvány a hatóság által figyelmesen megvizsgálandó: vajjon a bányatörvény 146. és 147. §§-ainak megfelel-e? mihelyt bármi tekintetben aggályok merülnek fel, a bányakapitányság utasitni tartozik a társulatot egy világos és a törvény követelményeinek mindenben megfelelő meghatalmazási okmány kiállitására és beterjesztésére; ha pedig a felhatalmazvány kifogástalannak mutatkozik, akkor az az okmánykönyvbe vezettetik és e körülmény a bányatársulati könyv megfelelő rovatában megjegyeztetik.[2]) Különben a bányakapitányságnak kötelessége odahatni, hogy az igazgató választása és a részére a felhatalmazvány kiállitása mielőbb megtörténjék; e végből felhivást intéz a társulathoz, mi ha eredménytelen maradna, záros határidőt tüz ki, melynek elteltéig 10—100 frt. erejéig terjedhető birság terhe alatt[3]) inti azt kötelmének teljesitésére.[4])

149. §.

Bányatársulati gyülések

A bányatársak törvényes összejövetele bányatársulati gyülésnek neveztetik, melyen ők, mint bányatársulat, határozványaikat szavazás útján hozzák. Bányatársulati gyülések rendesen minden három évben az igazgatóság székhelyén, vagy különben a bányatársulat által arra rendelt helyen tartandók. A bányatársak egyharmadának kivánságára, vagy ha az igazgató avagy a bányahatóság azt fontos esetek miatt szüksé-

[1]) L. a „Vollzugsvorschrift“ 88. §-át. V. ö. u. a. 83. §-át, [2]) „Vollz.“ 83. 86. §§-ai. [3]) „Ált. b. t.“ 250. §-a. [4]) L. erre nézve a „Vollz.“ 89. §-át a 107. lapon.

gesnek tartja, rendkivüli bányatársulati gyülések is rendelendők. A bányahatóságnak szabadságában áll, a bányatársulati gyülésekre egy biztost is rendelni, oly czélból, hogy az azoknáli ügymenetről tudomása legyen.

Jegyzet. A bányatársulati gyülések (Gewerkentage) minden három évben megtartandók; azonban rendkivüli gyülés tartását kérni szabadságában áll: 1) a társulat egyharmadának, ha ők pl. az üzlet vezetésével nincsenek megelégedve, vagy inditványt akarnak tenni, 2) továbbá az igazgatónak, ha pl. pótfizetések elrendelése válik szükségessé, sőt 3) hivatalból a bányahatóságnak is jogában áll ilyesmit elrendelni. A bányahatóságnak küldötte a gyülésen azért van jelen, hogy az ügyek menetéről a kapitányság tudomást szerezzen; azonban a hatóságnak e joga szabályszerint igen korlátozottan használható, s a társaknak a legszabadabb tanácskozás meg határozathozatal engedendő. De ha valamely bányatársulat igazgatásában a bányatörvények folytonos elhanyagolása a bányaműnek hátrányos és szakértelmet nélkülöző vezetése nyilván mutatkozik, vagy pedig a társulat kebelében uralgó egyenetlenség gátolja a czélszerü rendszabályok hozatalát és keresztülvitelét, akkor bányahatósági biztost kell küldeni a társulati gyülésre, hogy a kapitányságnak alkalma legyen a bajokról meggyőződni és azoknak elháritásáról ahhozmért módon: intés, figyelmeztetés vagy szigorubb eszközök alkalmazása által gondoskodni.[1]) A javaslat szerint „bányatársulati közgyülés legalább minden harmadik évben, a bányarészek egyharmadának tulajdonosai, az igazgatóság vagy a bányahatóság kivánatára pedig bármikor tartandó;[2]) ez tehát megegyezik az ált. b. t. 149. §-ával, és attól csak következőkben tér el: 1) hogy a rendkivüli gyülések tartását nem a bányatársak egyharmadának, hanem a kuxák $^1/_3$-dának birtokosai kivánságára rendeli el, mi a közönséges részvénytársulati törvényekhez való közeledést mutat; 2) hogy a bányatársulatoknak teljesen szabadmozgást kivánván engedni, mellőzi az ált. b. törvény azon határozatát, mely szerint a bányahatóság a bányatársulati gyülésre biztost rendelhet.[3])

150. §.

Azokrai meghivások.

A bányatársulati gyülésre a meghivásokat az igazgatóság köteles kibocsátani, s a tanácskozásra kitüzött nap előtt legalább is négy héttel, azon bányatársaknak, kik a bányahatóság járásában lakásukat feljelentették, vagy ottani felhatalmazottjukat megnevezték, irásban kézbesiteni, a többieket

[1]) L. a „Vollzugsvorschrift“ 90. §-át. [2]) L. a „B. jav.“ 168. §-át. [3]) L. a „B. jav. ind.“ 16. lapján a 10. bekezdést.

pedig hirlapok által (148. §.) a megjelenésre felszólitani. A tanácskozásnak előre tudott tárgyai a meghivásban mindig kijelölendők.[1])

151. §.

A tanácskozás tárgyai.

A bányatársulati gyüléseken az igazgató üzleti jelentése, a számadás befejezése és a mérleg a mult közigazgatási évekről, s minden egyéb fontosabb közigazgatási és üzleti ügyek tanácskozás és elhatározás alá veendők.[2])

152. §.

Elnöklet.

A gyülésbeni elnökletet mindaddig, mig saját főnök nem választatik, a legtöbb részletekkel biró, s egyenlő részletekkel birók között, a korra nézve legidősebb viszi. A főnök is mindig köteles szavazni.[3])

153. §.

Szavazási képesség.

Szavazási képességgel bir mindenik bányatárs, ki személyesen vagy felhatalmazott által megjelent. Utólagos, az ülés feloszlatása után nyilvánitott avagy irásbeli szavazatok el nem fogadtathatnak.[4])

154. §.

A határozatok hozatala.

Rendszerint a jelenlevő szavazók általános szótöbbsége részleteik aránya szerint határoz, a legcsekélyebb részlet egységnek vétetvén. A szavazatok egyenlősége esetében azon vélemény bir döntőerővel, melyhez az elnök járult. Ha azonban az egyleti alapszabályok megváltoztatása vagy a bányatársulat ingatlan vagyonának elárusitása forog kérdésben, a határozat érvényességére a jelenlevő szavazók legalább is háromnegyedrészének hozzájárulása szükséges, részleteik aránya szerint.

---

[1]) Ezzel egyező a javaslat 169—170. §§-aínak rendelete. [2]) Hasonlóan a „Bányajav." 171. §-a. [3]) Ugyanigy a „B. jav." 172. §-a. [4]) Hasonlót rendel a javaslat is, pótlásul azonban kijelenti, hogy a gondnokság vagy gyámság alatti bányatarsakat a gyám vagy gondnok képviseli. L. a 173. §-t. V. ö. különben a 2. bekezdést.

155. §.

Az általános polgári törvénykönyvnek azon szabálya, mely szerint a leszavazottnak jogában áll, biztositást vagy a közösség megszüntetését követelni (Ált. polg. tkönyv 834. §.) a bányatársulatokra nem alkalmazható (139. §.). A bányatársulat feloszlatása vagy vagyona alaptőkéjének elárusitása csak a bányatársulat minden részletei vagy legalább is azok háromnegyedrésze birtokosainak beleegyezésével történhetik. Ez utóbbi esetben azonban arra nézve az illető bányahatóság jóváhagyása kérendő ki.

156. §.

Az igazgatóság elöljárója köteles a jegyzőkönyvvezetésről gondoskodni s arra felügyelni; a jegyzőkönyvet minden jelenlevő bányatársak vagy azoknak meghatalmazottjai kötelesek aláirni. Jegyzőkönyv vezetése.

Jegyzet. A bányatársulati gyülések, azok tárgyai, belső ügyrendje, az elnöklet, szavazási képesség, határozatok hozatala és a jegyzőkönyv vezetésére vonatkozólag találunk itt szabályokat, melyek érthető és világos szerkezetüknél fogva bővebb magyarázatra nem szorulnak. Az igazgató üzleti jelentése, mi a tanácskozmány főtárgyát képezi, s az azzal kapcsolatos számadás előterjesztetvén, rendszerint a számvizsgálóbizottság jelentése nyomán vagy jóváhagyják a számadást, s az igazgatót feloldják annak terhe alól, vagy pedig felhivják őt a neheztelt tételek felvilágositására. Ha az igazgató által adott felvilágositás a bányatársak egyrészét megnyugtatja, más részüket azonban ki nem elégiti, akkor a feloldás kérdése felett szavazás által döntenek. Azon kérdés támad azonban, vajjon a számadási kötelem alól felmentő többségi határozattal meg nem elégedő tagoknak, kik kisebbségben maradtak, van-e joguk a felmentő határozattal szemben külön részleges számadási pert inditani? A bányatörvény a többségi határozat által jogaikban magukat sértetteknek vélő egyének részére a biztositás és kielégités mellett a társulatból való kilépésre vonatkozó jogot elvonja; azonban ezt csak a bányatársulattal szemben teszi. Vajjon azonban az egyes tagoknak az igazgató ellen érvényesitendő számadási keresetük elenyészik-e a többség felmentő határozata folytán? az törvényszéki gyakorlatunk szerint a felmentő határozat természetétől függ, mit a következő jogeset bizonyit. A. és B. bányatársulati tagok B. társulati igazgató ellen 57,000 frt. erejéig számadási pert inditottak; C. alperes hivatkozván a társulati gyülésben felvett jegyzőkönyvre, melyben a társulat őt

számadás terhe alól felmentette, egyuttal pedig felperesek keresetének halmozottságát kitüntetvén, kérte felperesek elutasitását. Felperesek ennek ellenében a jegyzőkönyv azon részét hangsúlyozák, melyben a társulat mint „jogi személy“ felmenti ugyan tisztviselőit a számadás kötelme alól, azonban az egyes tagoknak, kik a határozattal meg nem elégednek, követelésüknek törvény útján való érvényesitését fenntartja, miért is kérték felperes számadási kötelezettségének kimondását. Az elsőfolyamodásu bányabiróság a számadási kötelezettség elvi kérdésének eldöntésébe nem is bocsátkozott, hanem felpereseket keresetüktől annak halmozottsága miatt elmozditotta, azonban a kir. tábla bár e tekintetben az elsőbiróság itéletét jóváhagyta, mindazonáltal kimondá, hogy felpereseknek külön számadási pert inditani jogukban áll, „mert a bányatársulati közgyülésen hozott határozatnál fogva, minden egyes bányarészvényesnek joga világosan fenntartatott a bányai számadások felett nehézségeit megtehetni és per útján érvényesiteni.“ [1]) Ezen jogerőre emelkedett felsőbirósági döntvényből egyrészt kitünik az: hogy az egyes bányatársaknak, habár a társulat számoltatási jogáról lemondott, joguk van külön számadási pert inditani, másrészt azonban világos: hogy — mert e jogukat csak akkor gyakorolhatják, ha az társulati határozat által van részükre rezerválva, — a társulat teljesen felmentő határozata a 155. §. analogiája szerint az egyes tagokra is kötelező. Egyébiránt nemcsak a b. társulat követelhet számadást az igazgatótól és indithat annak alapján pert ellene, hanem az igazgató is követelheti számadása alapján azt a társulattól, mit annak üzletében sajátjából előlegezett; csakhogy a követelés alapjául szolgáló egyes tételeket — még ha azon számadás, miből azok származnak, megvizsgálva és jóváhagyva is van — világosan kiemelni, s a követelési összeget részletes tételekből egybeállitani kell,[2]) ellenesetben a kereset visszautasittatik. A társulati gyülés határozatai a kisebbséget rendszerint feltétlenül[3]) kötelezik; az általános többség a részleteik aránya szerint szavazók számából kerül ki, oly esetekben azonban, hol a bányatársulat feloszlatása és vagyona elárusitása képezi a határozat tárgyát vagy az összes kuxák birtokosainak megegyezése vagy legalább a kuxák $^3/_4$-ének birtokosaitól kijelentett jóváhagyás szükséges. Utóbbi esetben azonban a határozat érvénye még a bányahatóság megerősitésétsl függ. Egy ily határozat ugyanis az egész bányatársulatra nagy fontossággal bir, s előfordulhat azon

---

[1]) A kir. itélőtáblának $^{19320}/_{864}$. sz. a. k. itélete. [2]) A kúriának $^{325}/_{869}$. sz. a. k. itélete, melyben L. bányatársulati igazgatónak társulat ellen 585 frt. előlegezett összeg irant inditott perében a követelési jogosultságot megállapitá, azonban a keresetet a fentebbi kellékek hiányából visszautasitá, illetőleg a hasontartalmu $^{55}/_{869}$. sz. a. k. elsőbirósági itéletet helybenhagyá. [3]) Régibb bányajogaink a kisebbség érdekeinek védelméről intézkedtek; igy pl. a reményvágatok költségeihez a leszavazott kisebbség nem tartozott járulni, de a jövedelemre sem tarthatott igényt. L. Miksa b. rend. XII. 5. Selmeczi felv. sz. XII. 4. V. ö. Gränzenstein id. m. 262. l.

eset, hogy a kuxák $^3/_4$-ét egy vagy két birtokos keriti kezébe, a többi ($^1/_4$) részvények pedig több bányatárs tulajdonát képezik, kik rövidséget szenvednének. Ez okból a bányakapitányság feladata a körülmények figyelembevétele, a társulati igazgatás és számadási mérlegek pontos vizsgálata által meggyőződést szerezni afelől, hogy a hozott határozatok csakugyan a szükség szüleményei, s hogy a kisebbség érdekei fenyegetve nincsenek. Csak ezek vizsgálata után lehet a jóváhagyást kiadni.[1]) A javaslat 169—174. §§-ai megegyeznek a most tárgyalt szakaszok közül a 150—154. §§-al; ugyanez áll a társulati határozatok hozatalához szükséges szótöbbségre,[2]) továbbá a határozatok kötelező erejére[3] és végül a fontosabb határozatoknak nemeire és hatósági jóváhagyására nézve[4]) Módositó illetőleg pótintézkedéseket találunk azonban annyiban, — mennyiben: 1) a közgyülések érvényességére (mint a közönséges részvénytársulatoknál) szükséges, hogy a megjelent bányatársak a kuxák többségét képviseljék, ellenesetben uj közgyülés hivatik össze, mely tekintet nélkül a jelenlevők birtokára határoz;[5]) 2) kivételkép a meghivás nélkül megjelenő, de a közgyülés tartásába beleegyező valamennyi bányatárs is tarthat rendkivüli közgyülést;[6]) 3) a bányabirtokról szóló lemondás és elajándékozás közegyetértéssel, az alapszabályok változtatása és a társulati nélkülözhető ingatlan vagyon eladását czélzó végzések pedig a gyülésen képviselt kuxák $^3/_4$-ének hozzájárulásával határozhatók el;[7]) 4) végül a jegyzőkönyvet könnyités okából csak az elnök és jegyző irják alá, és a kiküldött bizottság hitelesiti.[8])

157. §.

A pótfizetés behajtása az igazgató általi kivetés utján.

A bányatársulati gyülésen (151. §.) meghatározott pótfizetéseket (138. §.) köteles az igazgató a hozott határozatok értelmében kivetni, és a megállapitott módon és időben behajtani.[9])

158. §.

A pótfizetés behajtása birói felszólitás által.

Azon bányatársak, kik az igazgató általi kivetésnek nem engedelmeskednek, vagy kiknek az a bányahatóság járásában nem kézbesittethetik, az igazgató kérelmére a birói hatóság által tizennégy napi határidő kitüzése mellett a pótfizetés le-

---

[1]) „Vollz.“ 109—110 l. [2]) L. a „B. jav.“ 176. §-ának 1—3. bekezd. [3]) „B. jav.“ 176. §. 4—5. bekezd. [4]) L. „B. jav.“ 177. §. b) pont. [5]) L. a jav. 174. §-át. [6]) L. ugyanannak 175. §-át. [7]) L. u. a. 177. §-t. V. ö. különösen az a. és c. pontokat. [8]) L. a „B. jav.“ 178. §-át. V. ö. az indokolás 16. l. [9]) Ugyanigy a „B. jav.“ 179. §-a.

tételére felszólitandók, s ezen felszólitásról a 148. §. határozataihoz képest irásbeli kézbesités vagy a hirlapokbai beiktatás által értesitendők.[1])

159. §.

Az igazgató kérvényének evégre a bányatársulati gyülés jegyzőkönyvének hitelesitett kivonatával és a bányahatóság abbeli bizonyitványával kell ellátva lennie, hogy a felszólitandó mint bányatárs be van jegyezve.[2])

160. §.

A pótfizetés behaitása a késedelmes bányatárs bányarészeinek végrehajtási árverezése által.

A határidő sikeretlen eltelte után az igazgató a késedelmes bányatárs ellen bányarészének végrehajtási árverezését köteles kérni.

161. §.

Ha az adós az árverezésig a követelés valódisága ellen kifogásokat tesz s azokat hiteltérdemlőleg bebizonyitja, vagy ha a követelt pótfizetés s a keletkezett költségek összege bíróilag letétetik, úgy a bányatársulat követelése rendes eljárásra utasitandó, s azalatt az árverés megállitandó.

162. §.

Az árverezésig mind a késedelmes adósnak, mind pedig a bánya mindegyik részbirtokosának szabadságában áll, a hátralevő pótfizetést és a perköltségeket lefizetni. Ha ez megtörténik, ugy az árverés elmarad.

163. §.

Az árverezés a perrendtartás szabályai szerint eszközlendő, azonban a kikiáltási áron aluli igéret nem fogadtathatik el, s a legmagasb igéret készpénzben teendő le. Kikiáltási árnak a tartozásban levő pótfizetés s a körülbelüli perköltségek összege veendő.

[1]) Hasonlóan a „B. jav.“ 180. §. [2]) Ugyanigy a „B. jav.“ 181. §-a.

164. §.

Az elárverezett részlet a vevőnek átadandó, s erről a bányahatóság is, a vevőnek a bányatársulati könyvbe leendő bejegyzése végett hivatalból értesitendő. A letett legmagasb igéretből a perköltségek s az árverés idejekor lejárt pótfizetések letisztázandók, s a netalán fennmaradó hátralék a kilépett bányatársnak átadandó.

165. §.

Ha az árverésnél venni szándékozó nem jelentkezik, úgy az árverezett részletet a többi bányatársak kötelesek átvenni, s a rajta levő pótfizetéseket lefizetni.

166. §.

Evégre a bíróság az árverezési határnap befejezéseül köteles nekiek ezen részletet átadni, a bányahatóság pedig, mely erről hivatalosan értesitendő, ugyanazt tüstént a bányatársulati könyvbe aránylag átirni, s a korábbi bányatársat kitörölni. A hátralevő pótfizetést az igazgató kivetés által ezen bányatársaktól köteles behajtani. A keletkezett perköltségekért a kilépett bányatárs egyéb vagyonával is felelős.

Jegyzet. Pótfizetések (Zubusse) alatt azon járulékokat értjük, miket a bányatársak a bányaművelésnek eszközölhetése végett kuxáik arányában a társulati pénztárba szolgáltatni kötelesek. A pótfizetéseket rendesen a társulati gyülés rendeli el. A pótfizetéseknek kivetése, vagy annak meghatározása: minden kuxa után mennyi fizetendő? a igazgató feladata, mi esetleg birói felszólitás által eszközlendő. Az igazgatónak be kell győznie okmányilag: 1) hogy ő a bányatársulat által szabályszerü módon igazgatónak megválasztatott, és e minőségben a társulat ügyeit most is vezeti; 2) hogy a pótfizetéseket a bányatársulati gyülés rendelte el; 3) hogy ő azoknak behajtátására meghatalmaztatott; 4) végül hogy a felszólitott társulati tag. Az igazgató kérvényére hozott s a pótfizetéseknek 15 nap alatt leendő beszolgáltatását elrendelő végzés az érdekelt bányatársaknak kézbesittetvén, ha az eredménytelen maradt, az igazgató ujabb kérvénye folytán a hátrányban levő bányatársak részvényeinek elárverelése kimondatik; ezen árverést elrendelő végzés a bányabiróság hivatali helyiségeiben való kifüggesztés és hirlapban való közzététel által meghirdettetik. A hirdetményben kitüzött ha-

táridőben — ha annak elkövetkeztéig a felek kifogást nem adnak be — az illető bányabirósáq helyiségeiben megtartatik az árverés, melyet a kiküldött birói tag vezet. Az árverés ügymenetéről jegyzőkönyvet vesznek fel, mit egy birósági tollnok vezet; ezen jegyzőkönyvbe a megjelent árverelők által tett igéretek s végül a legmagasb igéret folytán az árverelt kuxákat megvevő egyének neve, az általuk készpénzben lefizetett vételár összegével együtt beiktattatik; az árverés folyama alatt az igazgató azon kijelentése folytán, hogy a bányatársak egyike vagy másika a reáeső pótfizetést teljesité, az árverésnek felfüggesztését eredményezheti. A felfüggesztés azonban csak a fizető egyén bányarészvényeire érvényes, a többiekre pedig az árverés foganatosittatik; ugyanily felfüggesztő hatással bir az igazgatónak azon kijelentése, hogy valamely bányatárs kuxájáról lemondott, az ily kuxák a társulat tulajdonába menvén át — épen ugy, mintha árverelő nem jelentkeznék. Az árverést azonban a fizetésen és lemondáson kivül megakaszthatják a bányatársak azáltal is, ha a pótfizetést elrendelő végzés ellen kellő időben kifogásokat adnak be, mikor is e kifogások érdemleges tárgyalása válik szükségessé. Az ügy gyors lefolyását azonban nem gátolja sem azon körülmény, hogy az érdekelt bányatársak közt olyanok is vannak, kik valamely okból önképviseletre nem képesek, sem pedig oly kifogások, mik a pótfizetési kérdéssel nincsenek szoros összefüggésben. Általában csak a pótfizetés kérdése felett kell határozni, és a felek egyéb kifogásait nem szabad figyelembe venni. Igy pl. egy 100 részre osztott „vasbánya- és műgyár“ társulat igazgatója 8 bányatárs ellen, kik 7 kuxával birtak, 14,735 ft. erejéig terjedő pótfizetés elrendelése végett kérvényt nyujtott be a bányabirósághoz, melynek — kellően lévén az felszerelve — hely adatott; a bányatársak azonban kifogást adtak be. A kifogások lényege következőkben állott: 1) A minden kuxára 2015 frtban kivetett pótfizetés a társulati vagyont terhelő 210,500 ftnyi adósság törlesztése végett rendeltetett el, azonban ezen tartozás hitelezői épen azon többi bányatársak, kik a 93 kuxa birtokosai s kik az adósság törlesztése végett a pótfizetést elhatározták. Ebből látható, hogy ezen bányatársaknak czéljuk az egész bányamű tulajdonát maguknak megszerezni s a nyolcz bányatársat a közösségből kiküszöbölni; ezért határozták el a pótfizetést, melyre pedig semmi szükség. 2) Ugyanezt bizonyitják azon aggályos körülmények is; hogy a társulati igazgató a többséget képező bányatársaknak és testvéreknek uradalmi igazgatójuk s hogy az igazgatói számadások, mik az adósság hovafordiiását s ebből folyólag a pótfizetések szükségét kimutatnák, megvizsgálva nincsenek. A pótfizetésre vonatkozó határozat tehát nem is érvényes. 3) Figyelembe veendő, hogy a kifogásttevők között egy kiskoru, önképviseletre nem jogositott oly személy is van, kinek vagyonából ily tetemes összeget (törvény szerint) a bizonytalan eredményü bányavállalatba fektetni nem is szabad. Már pedig igaztalanság lenne a kiskoru árvát azért, mert további befizetéseket nem tehet, meglevő vagyonától megfosz-

tani. 4) Végül miután az igazgatói jelentés szerint a társulat vagyonát oly tetemes adósság terheli, hogy annak vagyona annak lefizetésére elégtelen, kérik a társulat ellen a bányacsődöt kimondatni. A bányabíróság az ismeretlen tartózkodásu kiskoru bányatárs érdekeinek megóvása czéljából jogi gondnokot, a kifogások elintézése végett pedig tárgyalást rendelt, melyen az emlitett bányatársak és kiskoru jogi gondnoka a fentebbi kifogásokat ismétlék, a társulati igazgató pedig ezek ellenében azon érveket hozta fel, miknek alapján a bányabíróság következően határozott. A késedelmes bányatársak a kuxánkint kivetett pótpénzek és az okozott eljárási költségek 15 nap alatti befizetésére köteleztetnek, kuxáik ellenesetben el fogván árvereztetni; mert a társulati gyülés ugy a szabályszerü összehivás folytán, mint a kellő szám tekintetében kifogástalanul alakult s jogérvényesen határozott és a pótpénzek befizetésének szükségét a társulat képes legjobban megitélni. Mitsem változtat a dolgon a többségben levő bányatársak hitelezői minősége, mert ők itt a kuxákra eső 195,765 ftnyi pótpénzt nem fizetik ugyan be, azonban ugyanennyire terjedő követelésük egyesülés illetőleg beszámitás folytán elenyészik, s ez különben a pótfizetés kérdésének érdeméhez nem is tartozik. Hasonlóan semmis a kiskoru érdekében tett ellenvetés, mert a törvény csak kuxák vételét tiltja,[1]) de a meglevő kuxákra eső pótpénzek befizetésére ez nem szól, a törvényt pedig ily módon kiterjesztőleg magyarázni nem lehet, mert ebből az következnék, hogy semmiféle bányatársulat sem rendelhetne el pótfizetést, melynek tagjai között esetleg kiskoru van, ez pedig a legtöbb bányavállalat folytatását tenné lehetetlenné. Nem vehető figyelembe kifogásolóknak az igazgató állása és számadásai tekintetében felvetett ellenvetésük és a bányacsőd kimondására vonatkozó kérelmük; az elsőre nézve a törvény rendes útja nyitva áll számukra, a másodikra nézve pedig kérelmük jogtalan, mert csődöt kérni csak a hitelezőknek vagy pedig a bányatársulatnak, de nem az egyes tagoknak áll jogában. A pótpénzek birói úton való behajtásánál az igazgatónak csak igazgatói minőségét, a törvényesen tartott gyülés szabályszerü határozatát és a behajtásra nyert meghatalmazást kell beigazolni, s a kifogások csak e kivánalmak ellen tehetők; minden egyéb, a fentebbiektől különböző természetü kifogás vagy kérelem mellőzendő. Ezen jogeset és az arra vonatkozó határozat indokai teljesen megvilágitják a potpénzek birói úton való behajtásánál szem előtt tartandó elveket; látható azonban, hogy ezen rendszerint követendő eljárás sok költséget okoz. A javaslat ezt oly módon véli elkerülhetni, hogy (minden a bányabíróság előtt folytatandó eljárást mellőzve) jogot ad a bányatársulatnak: a hátralékos kuxáknak a társulatra való átirását kérni, mely kérelem egy (a fizetés elrendelését tartalmazó, de eredménytelen végzésben kitett) tizennégy napos határidő után be is következik;[2]) ennek megtörténtéről a társulat és bányatárs értesit-

[1]) „Orszb. ért. VII 26. §. [2]) L. a „B. jav." 182. §-át.

tetnek, s ez utóbbi még az értesitéstől számitott 30 nap alatt a kötelezett fizetés teljesitése által visszaválthatja kuxáját, ha pedig ezt nem teszi s a kuxát a bányahatóságnak át nem adja, ez azt törvényesen megsemmisiti.[1]) A javaslat ezen — az abrudbánya-verespataki bányamegyében szokásos eljárás után alkotott[2]) — szabályai szerint tehát abban van eltérés, hogy a költséges s sok esetben eredménytelen birói felszólitást és árverést nem szükséges okvetlenül előzetesen megkisérteni, hanem azonnal eszközölni lehet az átirást, azonkivül az ügyet egyszerüen a bányakapitányság segélyével lehet elintézni. Ily eljárás nem követhető s az árverés megkisérlendő: 1) ha a bányatársulat nem él átiratási joggal; 2) vagy ha a hátralékos „kuxákat jelzálogos követelések" terhelik.[3]) Ez utóbbi rendelkezést úgy kell értenünk, hogy azon többek tulajdonában levő közös bányabirtokok, melyeknek jövőben a javaslat szerint társulattá kell átalakulniok, részletesen jelzálogilag lehettek terhelve, és ezen terheknek jövendőben a résztulajdont képviselő kuxákra kell átszármazni. Csak is ily átmeneti intézkedés alakjában tudjuk a fennebbi kifejezést értelmezni, mert azt felteszszük, hogy a javaslat nem kivánja a lehetetlent lehetővé varázsolni, s az egyszer ingó dolgoknak kijelentett kuxákra (158. §.) nem akar a szász bányatörvényhez hasonlóan[4]) jelzálogot alapitani, melynek alapjául csak ingatlan szolgálhat. Azon esetben különben, midőn a bányatársulat kénytelen követni a birói felszólitás és az árverezés útját (l. a fennebbi 1. 2. pont alatti eseteket), épen oly eljárásnak van helye a javaslat szerint is, mint aminőt fentebb tanultunk ismerni;[5]) megjegyzendő, hogy ugy az ált. bányatörvényben, mint a javaslatban előfordul azon kivételes eset, mely szerint a bányatárs az eljárási költségek megfizetéséért magánvagyonával is felelős.[6])

167. §.

A bányarészekről lemondás.

Ha valamely bányatárs a bányarészéről lemondás jogával él, mi neki az árverés megtörténteig megengedtetik (139. §.), ugy ezen bányarész a többi bányatársakra száll, s a hátralevő pótfizetés ezek által, a netalán keletkezett perköltségek pedig a lemondó által vállalandók el. A lemondási nyilatkozat vagy az igazgatónál, vagy pedig közvetlenül a bányahatóságnál nyujtandók be, s a megürült bányarész átirása s kitörlése a fennebb előadott szabályok (166. §.) szerint eszközlendő.[7])

---

[1]) „B. jav." 183. §-a. [2]) L. a „B. jav.indok." 16. l. [3]) L. a „B. jav." 184. §-át. [4]) L. a szász b. törvény 17—21. §§-ait [5]) L. a „B. jav." 185—192. §§-ait. [6]) L. az „Ált. b. t." 266. §. utolsó pontj. V. ö. a jav. 192. §-ának 2. bekezd. [7]) Ugyanigy a „B. jav." 193. §-a.

168. §.

Ezen szabályoknak a létező bányatársulatokrai alkalmazása.

Az itt előadott szabályok (138—167. §§.) a már létező bányatársulatokra is alkalmazandók. A bányahatóságok ennélfogva kötelesek azokat a birói hatósággal egyetértőleg társulati alapszabályaik kijavitására, igazgatójuk és aláirási czimük választására, s az ezeket tárgyazó okiratok előterjesztésére szoritani, oly czélból, hogy ezek jóváhagyathassanak, a bányakönyvbe feljegyeztethessenek s köztudomás végett a bányahatóságnál beiktattathassanak.[1])

Jegyzet. Ha a bányakapitánysághoz közvetlenül, vagy valamely bányabiztosság útján egy bányatárs kuxájáról való lemondását benyujtja, erről a társulati igazgatóság késedelem nélkül azon kijelentéssel értesitendő, hogy a kuxa a 167. §. rendeletéhez képest egyidejüleg a társulat többi tagjaira iratik, és igy az aránylag kivetendő pótpénzek behajtásáról gondoskodjék. Ha a kuxára birói tilalom vagy más hasonló letiltás van feljegyezve, vagy pedig a bányakönyvbe bevezetve, az illető bíróság azonnal értesitendő a lemondásról, s a kitörlés csak azon esetben foganatositható, ha az illető törvényszék részéről ez ellen semmi kifogás sem tétetik;[2]) mindezekre is főleg a jelzálogos hitelezők jogaira nézve részletes átmeneti intézkedést tartalmaz a most következő szakasz.

169. §.

Az egyes részbirtokosok jelzálogos hitelezőinek joga.

Amennyiben a már létező bányatársulatoknál az egyes részvényesek a bányakönyvben bányarészeik birtokára vannak bejegyezve, s ezek adósságokkal terhelvék: 1) azon esetben, ha az ilyes bányatárs részlete hátralevő pótfizetések miatt végrehajtás utján elárverezendő (158—166. §§.), az elrendelt árverésről a jelzálogos hitelezők is értesitendők, s az árverésnél bejött legmagasb igéret, amennyiben abból a pótfizetés s a végrehajtási költségek letisztázása után valami fennmarad, nekiek átadandó. Ha pedig a legmagasb igéret fennmaradó hátraléka a jelzálogos hitelezők kielégitésére elegendő nem lenne, vagy ha az árverésnél venni szándékozó nem jelentkezik, ugy a végrehajtás alá vett bányarész az *első* esetben a vevőre, *második* esetben pedig a bányatársakra tehermentesen száll. 2) Ha valamely bányatárs jelzálogos

[1]) Ugyanigy a „B. jav.“ 195. §-a. [2]) L. a „Vollz.“ 91. §-át.

adósságokkal terhelt bányarészéről mond le, ugy a többi bányatársak azzal együtt a rajta fekvő terheket is kötelesek átvenni. Ezeknek azonban szabadságában áll, a helyett a hátralevő pótfizetés tekintetében a végrehajtási árverést a megelőző pont szabályai szerint kérni.

Jegyzet. A bányatörvény által megállapitott s a bányatársulatok viszonyait rendező szabályok hatálybaléptetése alkalmával nem lehetett figyelmen kivül hagyni a bányatársulatok régibb szervezetéből folyó jogállapotot. Különösen az ausztriai császárság némely tartományaiban, sőt a magyar birodalom egyes bányavidékein is szokásban volt az egyes bányatársakat kuxáik részerejéig a bányatelekkönyvbe tulajdonos gyanánt beiktatni. Ezen kuxákra a bányatársak mint részszerü jelzálogra bekeblezéseket eszközöltek, miért is gondoskodni kellett az érdekelt jelzálogos hitelezők jogairól azon esetre, hogyha a kuxa mint jelzálog tárgya a bányatárs lemondása vagy a pótpénz nemfizetése miatt árverés alá vétetik. Ha a pótpénz nemfizetése miatt árverés rendeltetik el, arról a jelzálogos hitelezők értesittetnek, s az elárverelt kuxák vételárának (a pótpénz és eljárási költségek levonása után) fennmaradt feleslege nekik kiadandó; de ha nem jelentkezik vevő, akkor a kuxák a bányatársulatra szállanak, s sem a vevőre (ha pl. a vételár feleslege nem elég a hitelezők követelésének kielégitésére), sem pedig a bányatársulatra nem mennek át a kuxa jelzálogos terhei. Az adós volt bányatárs ugyanis nem szabadul kötelmei alól, hanem hitelezőinek magánvagyonával is felelős.[1]) Lemondás esetén a társulatra szállanak ugyan jelzálogi terheikkel együtt az elhagyott kuxák, azonban ha a társulat ezt átvállalni vonakodik, megkisérti az árverést, mely ha sikerül: a kuxák a vevőnek, — ha pedig nem sikerül, a társulatnak nevére iratnak, de mindkét esetben tehermentesen; ez tehát szinte a részszerü jelzálog[2]) törlését eredményezi, de a hitelező az adós magánvagyonából leendő kielégitésére nézve jogát ezen esetekben is megtartja. Minthogy a közösbányatulajdoni és közönséges bányatársasági állapot a javaslat szerint jövendőre nem lesz megengedve, sőt a már létezőknek is társulatokká kell átalakulniok (b. j. 151. §.), tehát szinte elő fog fordulni számos eset, hogy a kuxák ingó természetük daczára részszerü jelzálogos terhek biztositási alapjául fognak szolgálni; ezért azoknak nemfizetés vagy lemondás miatt való elárverezésük illetőleg átszállásuk a jelzálogos hitelezők érdekeit épen ugy fogja érinteni, mint azon esetekben, melyekről az ált. b. t. 169. §-a intézkedik. Ez inditotta a javaslat szerkesztőit, hogy az ált. b. t.

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz" ez. m. 270—271. lapj.
[2]) A jogi fogalmakkal ugyan ellenkezik jelzálogos teherről beszélni ingó dolgoknál, azonban ezen anomáliát az átmeneti körülmények megfejthetővé teszik. L. fentebb a telekkönyvnél előadottakat.

169. §-át másitott szövegezéssel ugyan, de lényegében változatlanul átvegyék.[1]) Most már — a bányatársulatok jogi természetével és belső viszonyaival megismerkedvén — a bányatársulati viszony megszüntéről kell megemlékeznünk; ez megszünhetik az egyes kilépő bányatársakra, vagy pedig azok mindnyájára (ez esetben a társulat feloszlása által). Egyes bányatársakra nézve megszünik e viszony: 1) ha kuxáikról lemondanak;[2]) 2) ha a kuxáikra kivetett pótpénzeket nem fizetik;[3]) 3) elidegenités és átszállás által, ha élők közt vagy halál esetére: csere, ajándék, önkénytes eladás, birói árverés, végrendeleti vagy törvényes öröklés stb. módon a bányatárs birtokában levő kuxák másra szállanak által.[4]) A bányatársulatok egyes tagjaira nézve a társulati viszony megszünése tekintetében különbséget találunk a közönséges közkereseti és bányatársaságok meg a bányatársulatok között, mert mig az előbbieknél az elhunyt bányatárs örökösei rendszerint csak azon esetben kénytelenek a társasági viszonyban maradni, ha ez a társasági szerződésben vagy az örökhagyó végrendeletében világosan ki van kötve,[5]) addig a bányatársulatoknál az egyes tag halála az egyetemes vagy részszerü jogutódok jövendőbeli tagsági viszonyára semmi befolyással sem bir, s az elhunyt vagyonjogi személyiségének utóda, ki a kuxák tulajdonát öröklés utján megszerezte, ezen tény által a bányatársulatba belépett.[6]) A további különbséget az egyes társak tagsági viszonyának megszüntetésére nézve a közönséges és bányatársaságok meg a bányatársulatok között abban találjuk, hogy az előbbiek az egyes tagot a társaságból kizárhatják: 1) ha csőd alá kerül, 2) ha bíróilag pazarlónak nyilvánittatik, 3) ha gondnokság alá kerül és 4) ha bűntettet követ el;[7]) ellenben a bányatársulatok ezen okok miatt a bányatársakat ki nem rekeszthetik.[8]) A társulati viszony megszünik az összes tagokra nézve a bányatársulat feloszlása által; ez bekövetkezhetik a bányatársak beleegyezése folytan vagy anélkül. Az első eset akkor áll elő, 1) ha a bányatársulat feloszlását érvényesen elhatározta,[9]) mi következményeiben egyjelentőségü az egyes bányavállalkozó azon elhatározásával, hogy bányatelkét elhagyja, és ha jelzálogos hitelezők vannak, szabályszerü becslést és árverést[10]) von maga után; 2) ha bányatársulat bányaművét elidegeniti,[11]) vagy 3) ha minden bányatárs lemond kuxájáról, mert ugy első esetben a társulati határozat, mint másodikban az egyes társak önálló nyilatkozatainak összege magában foglalja a társulat feloszlását.[12]) A bányatársulati viszony megszünik a tagok akarata ellen is: 1) ha a társulat csődbe jut; 2) ha a bányaművelési jogositvány tőle jogerős

[1]) L. „B. jav." 194. §-át. [2]) L. az „Ált. b. t." 139. 167. §§-ait. [3]) L. ugyanannak 160—166. §§. [4]) L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse d. Gew." cz. ért. 116. lapj. [5]) L. az „Oszt. p. tkv" 1206—1208. §§-ait. [6]) L. Michel id. ért. 116. lapján. [7]) „Auszt. p. tkv" 1210—1213. §§. [8]) Michel id. ért. ugyanott. [9]) L. fentebb a 155. §-t. [10]) L. alantabb a 263—265. §§-oknál előadottakat. [11]) L. fentebb a 154. §-t. [12]) L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse d. Gew." cz. ért. 116—118. l.

hatósági határozat által elvonatik,[1]) mert a b. társulat ezen okok folytán feloszlottnak tekintetik.[2]) Ezzel megismerkedvén a bányatársulatok jogi természetével, viszonyaikkal, megszünésükkel, záradékul a mostani bányatársulati jogrendszer birálatára kell egypár megjegyzést tennünk. Feltünhet mindenkinek, hogy mig a részvénytársulatoknál azok létrejöttének megengedése, üzletalapjuk és igy életképességük pontos megvizsgálásának eredményétől függ, addig a bányatársulatok semmi üzleti alapot, sőt előirányzatot sem tartoznak kimutatni. Többen a bányajogászok közül joggal kérdik: hogy miért nem követelnek a bányatársulatoktól biztositékot életképességük felől? vagy talán a bányatársulatoknál nem épen ugy vannak mások érdekelve, mint a közönséges iparvállalatoknál?[3]) Nézetünk szerint még inkább. Először a bányatársulat tagjai is csak a közösségben levő részükkel szavatolnak épen ugy, mint más iparvállalatoknál a részvényesek, tehát a hitelezők jogainak biztositására itt és ott csak a társulati vagyon szolgál, s igy azon ok, mi a részvénytársulatoknál az üzleti alap kimutatását szükségessé teszi, a bányatársulatoknál is fennforog; másodszor — a bányavállalatok bizonytalan eredményü természetétől eltekintve — azt sem kell felednünk, hogy a bányászati vállalatok oly kisajátitási jogot élveznek, minőre a közönséges iparvállatok nem tarthatnak igényt, és a nem életképes bányavállalatok javára eszközlött kisajátitások csak a telektulajdonos oknélküli zaklatása gyanánt tünnek fel. Nem volna-e tehát szükséges biztositékot kivánni a bányatársulattól, mi egyrészt meggyőzné a telektulajdonost, hogy tulajdonának megszoritását nem zaklatás gyanánt, hanem a nemzeti termelés érdekében kénytelen türni, — másrészt pedig biztositaná a közösséget, hogy azon föld- és vizerő, mi a termelés egyik ágától elvonatott, másnál hasznothajtóan fog alkalmaztatni?[4]) Mindezen az üzletalap kimutatásának szükségét támogató érvekre azon sztereotip választ kapjuk: hogy a föld mélyének valódi ásványtartalmát meghatározni nem lehet, s igy a művelési költségek előirányzata is a lehetetlenségek közé tartozik.[5]) Tehát csak maradjon minden a régiben: kezdjék meg a bányatársulatok a művelést előirányzat, nagyobb beruházás és forgó tőke nélkül, fedezze a bánya jövedelme a költségeket, ha pedig ez nem megy, akkor rendeltessenek el a pótfizetések s indittassanak meg végtelen sorozatban a pótpénzek behajtását czélzó, költséges eljárások! Valóban a mai alapon szervezett bányatársulatok egyrésze alig érdemli meg a szilárd iparvállat elnevezését; valóságos lottojátékot látunk iparvállalat he-

---

[1]) L. alant az „Ált. b. t.“ 25ö. §-át. V. ö. a „Vollz.“ 122. §-át. [2]) Lásd Michel id. ért. 113—119. l. [3]) L. Schneider Ferencz értekezését Haimerl „Magazin“-jának XV. köt. a 329. s köv. lapokon. V. ö. Michel id. ért. 93. lapján a 12. jegyzetet. [4]) A kisajátitás kérdése még természetesen magában véve nem ok, mert ekkor a bányavállalkozó természeti személyeket is kényszeriteni lehetne üzletalapjuk kimutatására, azonban a hitelezők érdekének megőrzésére vonatkozó érvet mindenesetre támogatja. [5]) L. Freiesleben Frigyes: „Der Staat und der Bergbau“ Lipcse, 1839. cz. m. 25. §. 135. l.

lyett, melynek alapját a puszta remény képezi: „remélnek a bányatársak, a munkások, a szállitók, mindenki bizik azon kincsekben, miket a föld gyomrában találni akarnak, s mikre a bányatársulatok adóslevelei kiállittatnak.“ [1]) És ha véletlenül a bányatársak a szakadatlan pótfizetéseket megunva, elhagyják a művelést, akkor a telektulajdonos, ki telkét hitelbe engedte át, a hitelezők, kik pénzt kölcsönöztek, kielégitetlenül maradnak. Pedig ha közelebbről tekintjük az okot, mi miatt a bányatársulatok az üzletalap kimutatása alól fel vannak mentve, látjuk, hogy azon állitás igenis megdönthető és hamis. Igaz, hogy azt nem lehet tudni, mi van a föld mélyében? de ez csak azt bizonyitja, hogy azt nem lehet meghatározni: fog-e tisztajövedelmet nyujtani a bánya? s ha igen, mennyit? ellenben egyáltalában nem teszi lehetetlenné annak megállapitását, hogy *körülbelül* mibe kerülhetnek a feltárási és üzletkezdeményezési költségek? Igen sajnálatos bizonyitvány volna a bányászati tudományok tökéletességére nézve, ha még azt sem tudnák rendszerint (a kutatási munkálatok után) a szakértő bányatisztek megállapitani, hogy legalább *megközelitőleg* mennyi szükséges a bánya erőteljes, tervszerü művelésének és üzletének megindítására. Feltéve de meg nem engedve egy ily előirányzat megállapitásának és igy az üzleti alap meghatározásának lehetetlenségét, semmiesetre sem kivánatos a bányatársulatok minden üzleti vagyon nélkül való alakulását jóváhagyni; költségvetést azonban mint látjuk lehet készitteni, de ha nem lehetne, ez még nem szolgálhat okul arra, hogy a bányatársulatokat az üzletalap kimutatása alól felmentsük.[2]) Az okot inkább abban találhatjuk, hogy a biztositék kimutatása kezdetben mindjárt nagyobbmérvü befizetéseket tenne szükségessé, utóbb pedig a kuxánkint befizetendő összeg maximumának számszerü meghatározására vezetne, mi a kuxákat részvényekké, a bányatársulatokat pedig részvénytársulatokká alakitaná át. E gyökeres reform a bányatársulati jogintézmény teljes átváltozását eredményezné; hátrányos avagy előnyös volna-e ez a bányaiparra? egyszerü igennel vagy nemmel eldönteni bajos. Tény, hogy a kuxa az ipartársulás gyermekkorából származik, s hogy az ujabb keletkezésü, tökéletesebb részvények által már túl van szárnyalva; az is tény, hogy kuxák kibocsátása által nem igen lehet a bányaiparnak nagyobb tőkét a bányatársaktól beszerezni, sem pedig hitelt reméleni, mert a szilárd vállalatokat szerető üzletközönség egyrészt nem örömest vesz részt oly vállalatokban, hol a fizetési kötelmek határai ismeretlenek, másrészt pedig nem hitelez oly vállalatra, melynek alapja csak — csalóka remény; pedig alaptőke és hitel nélkül semmiféle iparvállalat nem lehet virágzó; tény végül az, hogy a hitelezők jogai nem igen vannak biztositva s hogy a pótpénzek behajtása sok költséget okoz.[3])

---

[1]) Otto: „Studien“ cz. m. „Die Gewerkschaft als Erwerbsgesellschaft“ fej. 78—79. l. [2]) L. ugyanannak id. m. a 80. s köv. l. [3]) L. Otto: „Der Kux und die Actie“ cz. f. (Studien) 56—70. l.

Láthatjuk, hogy nem igen van okunk lelkesedni a mai bányatársulati intézmény mellett; ellenben igen hihető, hogy az üzletalap kimutatásának kötelessége és ebből folyólag: a kuxáknak akcziákká, a bányatársulatoknak pedig részvénytársulatokká alakulása által a fentebbi hiányok mellőzve lennének. Talán kevesebb lenne a társulatok száma, de alapjuk biztosabb, termelésük hasznothajtóbb lenne. Már az ált. b. törvény szerkesztése alkalmával javaslat nyujtatott be a fentebbi nézetek értelmében,[1]) azonban azon kijelentés mellett, hogy „a részvénytársulatok a bányavállalkozás terén tarthatlanoknak bizonyultak," visszautasittatott;[2]) bizonyára nem kis része volt ez indokolásban a kuxák iránti hagyományos előszeretetnek és kegyeletnek. Egyetlen ellenvetés a mi hazai viszonyaink között a fentebbi reformok ellen szól: bányaiparososztályunk tőkeszegénysége. Bajos azonban előzetesen meghatározni: vajjon nem használna-e többet bányaiparunknak, ha a keletkező társulatokat üzletalapjuk kimutatására kötelezné, ha előirányzat alapján a társak előzetesen bizonyos összeget fizetnének le, s az uj szükségletek másodkibocsátásu részvények árából fedeztetnének? Mindenesetre biztosabbak, virágzóbbak, volnának a társulati vállalatok és hitelben is inkább részesülnének, azonban számuk kevesebb lenne; hogy vajjon a termelés mennyisége nem csökkenne-e ezáltal, azt meghatározni bajos? minthogy az ipartörvényhozás terén az experimentáczióval nagyon óvatosan kell bánni, egyelőre elégségesnek tartanók a költségvetés és az alap kimutatását mérsékelt vizsgálat mellett bár, de kötelezően elrendelni; ezt a hitel és jogbiztonság kivánja, a reformok többi része maradhatna jobb időkre. A javaslat e kérdést, mely pedig ugy elméletileg mint gyakorlatilag képzett szakemberek vitájára érdemes, egészen mellőzi, és a hiányok orvoslása tekintetében a pótpénzek behajtásának költségkimélésére szoritkozik. Egyebekben marad minden a régiben.

---

[1]) L. Scheuchenstuel: „Motive" 301. l. d. pont. [2]) Scheuchenstuel: „Motive" 305. l.

VII. A bányák munkábantartásáról és a bányamüvelési haladékokról.

170. §.

A munkábantartás kellékei.

Minden szabadkutatás (22. §.) vagy adományozott bánya (41. §.) birtokosa köteles azt munkábantartani.

A munkábantartásra megkivántatik, hogy a megkezdett külvájás vagy vájna:

a) a személyekre és tulajdonra nézve minden veszély ellen lehetőleg biztosittassék,

b) a szabályokhoz képest (174. s köv. §§.) folytonos üzletben tartassék.

171. §.

a) Veszély elleni biztositás a személyekre és tulajdonra nézve.

A megkivántató biztonsági intézkedések közé (170. §. a) bet.) tartozik különösen:

a) minden külvájásoknak az emberek és állatok beesése elleni biztos bekeritése;

b) bárminemü omladozó vagy omlással fenyegető vájnák kellő biztositása;

c) a tiz ölnél mélyebb járaknák kellő kipadolása s a járások (létrák, lépcsők) czélszerü biztositása, a járművek s járgépek naponkinti megvizsgálása s biztositása;

d) oly szerszámok mellőzése, melyeknek alkalmazása által a munkások biztonsága lényegesen veszélyez tetik;

e) a gyulékony vájnákrai különös figyelem s a tűzbiztositó s oltó intézkedések haladéktalan alkalmazása;

f) a kellő légvezetesről gondoskodás;

g) kellőleg felkészitett biztos védlámpák használása durranóléggel telt vájnákban.

172. §.

Annak megnemtartása esetébeni intézkedések s büntetések.

A személyek és a tulajdon biztonsága ellen, a bányákban a szükséges elővigyázatok megnemtartása által elkövetett minden vétségek és kihágások a bűnösön akár a telektulajdonos, valamely hivatalnok vagy alárendelt legyen is az, az ált. büntetőtörvénykönyv (335, 336 § bet., 431, 432, 458, 459. §§.) határozatai szerint büntetendők.

173. §.

A bányahatóság a biztonsággal ellenkező állapot észrevétele esetében köteles a körülményekhez képest műértők meghivása mellett annak megszüntetése módját s az ennek eszközlésérei határidőt kijelölni, vagy pedig azt szükség esetében tüstént is a bányabirtokos költségére elrendelni.

Jegyzet. Ezen szakaszokban azon bányarendészeti szabályokkal ismerkedünk meg, melyek a bányavészek ismertetett[1]) nemei ellen ugy a személy, mint a tulajdon biztonsága érdekében kötelező módon fel vannak állitva; felesleges volna itt bővebben a védintézkedések magyarázatával foglalkoznunk, mert azok a beomlások, vizömlések, gyúladások és robbanások elháritását czélozván, a fenyegető vészek természetének megfelelnek, vagyis ácsolat, falazás, lég- és vizvezetés, tűzbiztositás és Davy-féle lámpák alkalmazásából állanak. Ezeknek bő magyarázatát pedig terjedelmesen közöltük.[2]) Fontosabb reánk nézve az, hogy e szabályoknak mikép szereznek érvényt? A bányahatóságok feladata nemcsak alkalmilag figyelni arra, hogy a hivatali illetőségük alá helyezett területen a védbiztonsági szabályok megtartassanak, hanem megbizható értesülések által kötelesek arról tudomást szerezni. Ha a hatóság tudomására jut, hogy valamely bányaműnél a bányarendészeti szabályok egészen mellőztetnek, mindenekelőtt a művezetőt, igazgatót, vagy tulajdonost erre irásbeli úton figyelmessé tenni és a tényállás közelebbi felvilágositására vagy önigazolásra felhivni kell.[3]) Ha e figyelmeztetés — melyben a felmerült hiány helyrehozására vonatkozó törvényes kötelezettség hangsulyozva van — eredménytelen maradna, és a bejelentett vagy észlelt hiányok élet és tulajdont érdeklő veszélyeket, sérüléseket és szerencsétlenségeket idéznek elő, akkor a bányahatóság különösen fontosabb esetekben két szakértő alkalmazása mellett helyszini vizsgálatot és szemlét tart és a további veszélyek elháritásáról gondos-

[1]) L. jelen munka 68. s köv. l, [2]) L. jelen munka 68—72. l. [3]) L. a „Vollzugsvorschrift“ 110—111. l.

kodik. Ha büntetésreméltó cselekmény vagy mulasztás merül fel, természetes, hogy az magyar büntetőjogunk szerint fenyitendő. Itt szem előtt tartandó, hogy csak valóban a bányaüzlet körül felmerülő és veszélylyel fenyegető bajokról, nem pedig véletlen károsodásokról és oly szerencsétlenségekről van szó, melyek nem vétkes hanyagságból származtak; a bányahatóságnak általában kötelessége a kicsinyes gyámkodástól és a szabad mozgást gátló beavatkozástól őrizkedni.[1]) A javaslat rendőri szabálya szintén kötelességébe teszi a zártkutatmányosnak vagy bányatelkesnek, hogy bel- és külműveleteit a közbiztonságnak megfelelően vezesse.[2]) A baleseteket ez idő szerint feljelentik a bányabirtokosok a bányakapitányságoknak, és e hatóságok a beérkezett jelentésekből a személyt és tulajdont érő balesetek kimutatását készitik el; e kimutatások a bányászati statisztikába vétetnek fel.[3])

174. §.

b) Folytonos üzlet: 1) A szabadkutatásokban s vájnamértékekben.

Minden vájás folytonos üzletére (170. §. b. bet.) ugy a szabadkutatásokban, mint az adományozott vájnamértékekben vagy telkekben megkivántatik, hogy az a bányamegyében divatozó munkanapon, nyolcz órai munkaidőn át, a hely minőségéhez s az üzlet czéljához szükséges számu munkásokkal legyen ellátva. Az adományozott vájnamértékekben egyszersmind legalább is mindenik fővájna mindig járható állapotban tartandó, a vájás pedig lehetőleg teljesen s oly módon eszközlendő, hogy a további feltárás szükségtelenül ne gátoltassék vagy ne nehezittessék. A további feltárás törvényellenes gátlásának vagy nehezitésének tekintendő különösen, ha valamely bányabirtokos által, vagy a bányabirtokos tudtával más személyek által, a fenntartott ásványok előfordulása szándékosan ismerhetlenné tétetik vagy különben elrejtetik.

175. §.

Ha valamely vájás helybeli akadályok miatt nem üzlethetik, hanem annak más vájással segély nyujtandó, ugy egyedül a segédvájás üzlete elegendő, ha ez kellő számu munkásokkal van ellátva (177. §§.), s ha egyszersmind a fővájásban kiszabott biztonság fenntartatik. Különösen a szabad-

[1]) L. a „Vollzugsvorschrift“ 111. l. [2]) L. a „B. jav.“ 107 a) bet. [3]) Az utolsó hivatalos közlemények szerint a személyeket érő balesetek száma 1866-ban 348 volt. L. a „Statisztikai közlemények“ (Pest, 1868.) 122. l.

kutatáshoz tartozó segédvájások a szabadkutatási jegytől 224 ölnél távolabb nem lehetnek, s azok az ezen jegy felé vezető irányban ásandók. De az ilyes segédvájásokat, jóllehet azok kellő fenntartás mellett a telek későbbi szerzői által sem háberittathatnak, szabadkutatási jogok nem illetik.

176. §.

2) Külmértékekben.

Mindenik kerületben, melyben külmértékek léteznek, köteles a bányahatóság a bányatársak meghallgatása mellett, a helybeli viszonyokrai tekintettel, meghatározni: a) hogy mikor kell a külmértékek munkálásának minden évben kezdődnie, s meddig kell annak tartania; b) mily legcsekélyebb üzleti munka teendő a birtokosnak kötelességévé. Ezen határozatok az előljáró bányahatóság általi jóváhagyásuk után közhirré teendők.

177. §.

3) Segédvájásokban és megyetárnákban.

A kötelességszerü munka a saját vagy önálló segédvájásokban és megyetárnákban az azok engedélyezésénél megállapitott feltételek által határoztatik meg (87, 94. §§.).

Jegyzet. A bányák szabályszerü és folytonos munkábantartását a bányaügyi politika elvei követelik,[1]) mert a nemzeti termelés érdeke ugy kivánja, hogy az adományozott ásványtelepek gyorsan és erőteljesen tárassanak fel; azért mindazon érvek, mik a tulajdonosnak a munkáltatás tekintetében való teljes szabadsága mellett felhozatnak, helytelenek.[2]) A bányatörvény szerint szabadkutatásokban és vájnamértékekben a kötelezett munka mennyisége függ: 1) a hely minőségétől, 2) az üzlet céljától, mely két körülmény az alkalmazandó munkások számát állapitja meg, végül 3) a bányamegyei szokástól, mi a munkanapok mennyiségét határozza meg, melyek mindegyikére 8 órai munka van rendelve. A javaslat ezen rendelkezésektől annyiban tér el, amennyiben a munka mennyiségének meghatározását nem teszi annyi körülménytől függővé, hanem különbséget állitva a zártkutatmányok és adományozott bányatelkek között, meghatározza a kötelezett munka minimumát. És pedig zártkutatmányokban, melyeknek sugara 100 ölnél kisebb, hetenkint 16 óra van a munka minimuma gyanánt előirva, mely kötelezettség a kutatmányi kör sugarának hosszabbodásával oly módon növekszik,

---

[1]) L. jelen munka 30. s köv. l. [2]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 321. s köv. l. V. ö. „Bjav. ind.“ 12.

hogy 100 öltől 300-ig 8, 300—600-ig 16, 600—900-ig 24 órai munka adandó az eredetben 16-ban megállapitott munkaórákhoz.[1]) Bányatelkekben pedig 10,000 □ ölnél nem nagyobb telekben hetenkint 32 munkaóra van előirva, melyhez minden 5000 □ ölnyi nagyobbodás után hetenkint 16 óra számitandó.[2]) Az ált. b. törvény szerint a munkának azonban szabályszerüen kell teljesittetni, nevezetesen a főhajtást járható állapotban tartani s a mohózatot[3]) kerülni kell; mohózatnak tekintetik azon tény, (mi a további feltárást nehezíti), ha a bányabirtokos vagy annak tudtával más személy a fenntartott ásványok felismerhetését szándékosan gátolja;[4]) ezen tiltott cselekmény 10—100, ismétlés esetén pedig 200 frtig terjedhető birsággal, sőt a jogositvány elvonásával is büntethető.[5]) Ezen rendelkezésre nézve szükséges tudnunk, hogy régibb időben elterjedt szokás volt az érmenetet agyaggal, sárral bemázolni s ezáltal ismerhetlenné tenni; ezt leginkább üzlettársak (Mitgewerke), felügyelők és munkások gyakorolták azon czélból, hogy a tulajdonos az eredménytelen művelést hagyja abba, s ők vehessék művelés alá mint sajátjukat (felkérés után) az ismerhetlenné tett eret. Ezen cselekményt mint bűntényt szigoruan fenyittetni rendelék a régibb bányajogok, minek teljes értelme volt.[6]) Azonban a bányatörvény: üzlettársak, felügyelők és munkások által elkövetendő ily cselekményről és annak következményeiről nem tesz emlitést, valószinüen közönséges vagyon ellen intézett bűnténynek tekintvén azokat, mikről a fenyitő törvények intézkednek, hanem e helyett büntetés terhe alatt megtiltja ezt a bányabirtokosnak vagy az ő tudtával cselekvő személynek. Oly eset, melyben a bányabirtokos saját bányájában az érmenetet szándékosan ismerhetlenné tenné, alig képzelhető, mert indokát kitalálni igen nehéz; bányájának értékét időszakilag értéktelenné akarná tenni, hogy jelzálogos hitelezőit kijátszva azt az elárverelés után kézalatt ismét megszerezze? talán ezt akarja gátolni a törvény? de hisz indokul csak a további feltárás nehezitése van felhozva![7]) E szakasz indokolásával ugy Scheuchenstuel, mint a javaslat, mely pedig egészen átvette,[8]) adósok maradnak. Az orszb. ért. az ásványtelepek betapasztását és eltitkolását a polgári hatóság által fenyitendő bűnnek nyilatkoztatja ki, melynél csak az előzetes vizsgálatot végzi a bányabiróság, s bár világosan nem mondja ki, vélelmezhetően ezt a munkásokra érti.[9]) Ha valamely bányában nem lehet dolgozni, s segédhajtás létesitésén fáradoznak, mi a további munkálatot lehetővé teszi, akkor természetes, hogy a munkábantartás szabályainak elég van téve a segédhajtás munkálása által, mert ez közvetett művelésnek nevezhető; a javaslat[10]) szinte elégségesnek tartja ily esetben a

---

[1]) L. „B. jav.“ 108. §-át. [2]) L. a jav. 109. -át. [3]) L. jelen munka 27. 28. l. [4]) Ezen rendelkezéseket a javaslat is átvette; l. a 110. §-t. [5]) „Ált. b. t.“ 244. §. [6]) L, a Miksa-féle bányarendelet IX. 3. XX. 2. V. ö. a Ferdinánd-féle bányarend. 54. 55. [7]) L. Gränzenstein nézetét id. m. 279—280. l. [8]) „B. jav.“ 110. §. [9]) „Orszb. ért.“ VII. 13. §. [10]) L. a „Bjav.“ 111. §-át.

segédhajtás munkáltatását. Az ált. bányatörvény szerint a zártkutatmányoknál létesitett segédvájásoknak: 1) a kutatási kör határain belül kell lenniök; 2) azok létesitésére külön engedély (Concession) nem szükséges; 3) az ily segédvájások a kutatási jogokat nem élvezik, vagyis nem központjai, hanem tartozékai a kutatókörnek, miért is azoknál a szabadkutatás részére fenntartott bizonyos számu vájnatelkekről rendszerint nem lehet szó.[1]) A külmértékekre nézve a bányatörvény azért nem határozhatott általánosan kötelező munkaminimumot, mert annak megtarthatása az égalji viszonyoktól függ; azért a bányakapitányság ott, hol külmértékek adományoztattak, a községelőljárókkal és megbizható, helyismerő egyénekkel az illető politikai hatóság utján érintkezésbe teszi magát annak kitudása végett: hogy közönséges időjárás mellett minő hónapokon át lehet akadálytalanul dolgozni? A munkáltatás tartama után a mennyiség megállapitása a külmérték tárgya, az illető helyen szokásos munkálási módhoz képest szakértők és helyismerők véleményének meghallgatása után szabandó meg; ha azonban a külmunkálat vájnamunkálatlá változik át, mi bab- és gyepvasköveknél képzelhető, akkor a munkábantartásra nézve még a külmértékeknél is a 174. §. rendelete kötelező.[2]) A megyetárnák és segédvájásokban teljesitendő munka minimuma az engedélyezési okmányban van megállapitva. A javaslat mind a külmértékek, mind pedig a segédhajtások munkálására nézve megegyező rendeleteket tartalmaz, s lényegében az ált. b. t. 176. 177. §§-ai nyomán készült.[3])

178. §.

A folytonos üzlet megtartása iránti rendszabályok: 1) Szabadkutatásokban.

Az üzlet eredményéről és a tett feltárásokról minden szabadkutatásban, akár vájnából vagy külvájásból, akár pedig fúróvájásból álljon is az, a bányahatóságnak minden félév eltelte után tizennégy nap alatt kimutatás nyujtandó be; ha ez elmulasztatik, ugy a bányahatóság a szabadkutatónak a kimutatás benyujtása végett négy hétről négy hétre két további határidőt rendelend. A szabadkutató kimutatásának elmaradása mikép büntetendő, a 241. §. által határoztatik meg.

179. §.

Ha a bányahatóság az előadott munkát nyilván elégtelennek vagy hiteltnemérdemlőnek találja, vagy ha a kiszabott folytonos üzlet (174. §.) elmulasztásáról más jogositott ku-

---

[1]) L. Gränzensteiu: „Das allg. öst. Bergg." 281, l. [2]) L. a „Vollzugsvorschrift" 112—113. l. [3]) L. a „Bjav." 112—113. §§-ait.

tatók által, kik azáltal kutatási jogaik biztositásában vagy kiterjesztésében gátoltatnak, vagy a földbirtokos által, kire nézve telkének használata czéltalanul megszünik, jelentés tétetik, a bányahatóság köteles aziránt nyomozásokat tenni, és azokra, ha az érdeklett felek valamelyike kivánja két elfogulatlan műértőt meghivni (56. §.), s e szerint azon legcsekélyebb munkát meghatározni, melyet a turzó jövendőre kimutatni köteles.

180. §.

Ha a szabadkutató ezen munkát nem teljesiti, anélkül, hogy magát előre nem látott és elkerülhetlen akadályokkal igazolhatná, ugy neki a legközelebbi félévre nézve büntetésbeli fenyegetés mellett meghagyandó, miszerint a kiszabott munkát havonkint mutassa ki.

181. §.

Ha valamely szabadkutatás a bányaművelési jogositvány elvétele vagy az arróli lemondás által szabadrendelkezés alá esik, s ha az valamely más jogositott kutató által ismét birtokba vétetik, a bányahatóság az erről kapott jelentés folytán (22. §.), a birtokosnak a viszonyokhoz mért félévi munkát kiszabni köteles.

Jegyzet. A folytonos üzlet feletti őrködésnek három stádiuma van: az első a bizonyos határidő alatt beszolgáltatni kötelezett kimutatás elmulasztására következik s abból áll, hogy a bányahatóság határidőt tüz négy hétről négy hétre az üzletkimutatás beterjesztésére, egyszersmind pedig a szabadkutatót 5—50, sőt 100 frtig terjedhető birsággal is fenyiti.[1]) Az őrködés második fokozatában, midőn a kutató a bányahatóságot álkimutatásokkal iparkodik tévutra vezetni s a bányahatóság a telektulajdonos vagy az érdekelt szomszéd kutatók által a munkaszünetelésről értesül, — már a kötelezett munkamennyiség félévre szabatik meg; ha pedig ezt nem teljesiti a kutató, akkor havonkint köteles a munkát kimutatni. Ha már a zártkutatmányos az őrködés és megszoritás harmadik stádiumába jutott s ott is megszegi a törvényt, akkor a jogositvány elvételével bünhödik; ha pedig az elvont jogositvány tárgyát képező szabadkutatási kört valaki utána megszerzi, azonnal a felügyelés második

[1]) „Ált. b. t.“ 241. §.

stádiumába jut s félévenkint kiszabott munkát köteles teljesiteni, mi azzal igazolható, hogy az utódra épen azon kötelmeket kell róni, melyeknek megnemtartásáért elődje a jogositványt elveszté.[1]) Egyébiránt a bányatóságoknak a méltányos eljárás figyelmükbe van ajánlva; mert amint egyrészt nem volna helyes a folytonos munkaszünetelést türni, ugy másrészt a kezdet nehézségeivel küzdő kutatót, ki különben is eléggé sarkaltatik az adományozás által elérendő haszon reménye által, nem tanácsos törekvéseiben beavatkozás és büntetés által akadályozni.[2]) A bányabiztosságok hivatali kerületeiből a kimutatások a biztosságokhoz nyujtandók be, a bányabiztos azonban köteles félévenkint a beérkezett kimutatásokat megjegyzések kiséretében a bányakapitánysághoz felterjeszteni, hol ez ismételt vizsgálat alá vetetik.[3]) A javaslat is — hogy a törvény betüje necsak irott malaszt maradjon — őrködést rendel; azonban nem ily kimutatásokat, hanem az eljárást egyszerüsitve jegyzékvezetést követel minden bányavállalkozótól, zártkutatmányostól, ugy mint adományostól, melyben a teljesitett munka mennyisége világosan kitüntetve, a munkanapok és munkások száma és neve beiktatva leend; ezen jegyzéket a bányahatóság biztosai által bármikor megtekintetheti, és ha ily jegyzék vezetve nincs valamely bányavállalkozónál, az ellen a kötelezett teljes munkamulasztás miatt foganatositható törvényes intézkedések alkalmazhatók.[4])

182. §.

2) Adományozott bányákban. Haladékok.

Ha a bányának kiszabott folytonos üzlete (170. §. b) bet.) az adományozott vájnamértékekben, bebizonyitandó külső, nem kedvező viszonyok, pl. a forgalom megakadása miatt, vagy magában a vájnábani belső üzleti akadályok miatt, nem eszközölhető, ugy a bányahatóság a birtokosnak kellő haladékot engedhet. Ezek azonban mindössze egy évnél tovább nem terjesztendők. Ezen tartamon tuli meghosszabbitások csak minden üzleti viszonyok ismételt gondos kinyomózása után adathatnak. Továbbá a birtokos a haladék által semmi esetben sem menthetik fel azon kötelezettsége alól, miszerint a vájásnak biztos, s a 174. §. határozatai szerint járható állapotban tartásáról gondoskodjék.

183. §.

Oly események, melyek valamely bánya üzletét hosszabb időre lehetlenné teszik, haladék hatályával birnak, de azok

[1]) L. Gränzenstein id. m. 283. l. [2]) L. a „Vollz.“ 113. l. [3]) Ugyanaz a 114. l. [4]) L. a „Bjav.“ 115. §-át. V. ö. az indokolás 12. 13. l.

nyolcz nap alatt a bányahatóságnak bejelentendők. s ez vagy az eseménynek a helyszinéni kinyomozását tartozik elrendelni, vagy pedig a bányabirtokosnak meghagyni, hogy a bányaművelés ismèti felvétele végetti munkák folyamáról és eredményéről időről időre jelentést tegyen.

184. §.

Ha a külmértékekben vájnaművelés üzetik, ugy a haladékok tekintetében is a vájnaművelésre nézve előadott határozatok érvényesek. Ezenkivül a bányaművelésnek a külmértékekbeni üzletére nézve haladékok csak akkor engedtethetnek, ha az helybeli akadályok által lehetetlenné tétetik.

Jegyzet. A folytonos művelés kötelme s az annak megtartására vonatkozó szabályok főczélja az: hogy a tulajdonos által nem munkált bányatér, mely másokra zárt s nem művelhető állapotban van, a termelés kárára sokáig meddőn ne heverjen. E szabályok és kötelmek alól azonban kivételnek lehet helye: 1) le nem győzhető külső és belső üzleti akadályok miatt (pl. a forgalom, a kereslet megszünte vagy munkáskezek hiánya miatt), mikor is engedélyezett haladéknak van helye; 2) művelési, természeti akadályok (pl. vizömlés, omlás, gyuladás stb.) miatt, mikor a bányatulajdonos természeti bányahaladékra tarthat igényt Amazt a tulajdonos kérelmére a bányahatóság egy évre s kellő indok esetén prolongáczió utján továbbra is engedélyezi, emezt pedig az akadály felmerültétől számitott 8 nap alatt csak be kell jelenteni. A törvény szelleméből folyik, hogy haladékokra sem a közönséges, sem a zártkutatási vállalatok nem tarthatnak igényt; mert ha oly események merülnek fel, melyek a munkálat folytatását akadályozzák (pl. vizfakadás, beszakadás stb.), akkor a turzó munkálatának csak ez akadályok elháritására kell irányulnia, s ha kellő tevékenységet fejtett ki, munkakötelmének eleget tett. Ez különben a kutatási és bányatelki munkálatok czélja között fennforgó különbségből magyarázható meg. Az elsőnél az ásványok feltalálása a czél, annál tehát az azt gátló akadályok elháritása képezi a kötelezett munkát, a másodiknál pedig a már megtalált és adományozott ásványok vájása a czél és azok közvetlen feltárására vonatkozik a kötelezett munka; itt tehát — eltekintve azon esettől, midőn nem csupán várni s az el nem háritható akadályok (pl. munkások hiánya) miatt a vállalkozó a művelést abbanhagyni kénytelen, sajátképi munkálatásról még akkor sem lehet szó, midőn a felmerült természeti akadályok elháritása végett dolgoztat a bányatulajdonos. Midőn pl. a bányabirtokos a felfakadt vizet szivattyuztatja, valódi bányamunkáról nem szólhatunk, mert azáltal közvetlenül nem a telepet vájja, hanem csak a vájást

szándékozik jövőre lehetségessé tenni, miért is ezen munkálatok tartama alatt lefolyt idő haladéki időnek tekinthető. Meddig tarthat a haladék? az az akadályok természetétől és tartósságától függ. Az üzleti akadályok elháritása végett tett munkálatokról kimutatásokat kell a bányahatósághoz beterjeszteni; minden engedélyezett haladék, valamint annak prolongácziója az adomány- és engedélykönyv illető helyére bevezetendő.[1]) A javaslat teljesen megegyezik az ált. bányatörvény 182. és 183. §§-aival,[2]) azonban a kis telkekre nézve érvényben tartja azon hazai szokást, mely a tavaszi (április 15—május 15.), nyári (junius 15—augusztus 15.), őszi (szeptember 20—október 20.) szünetelésekre vonatkozik.[3])

185. §.

Vájnatérképek készitésére.

Minden bányabirtokos köteles: mihelyt azon mellékvájások, melyekbe a vájna elágazik, száz ölnél nagyobb kiterjedést érnek, azokról pontos bányamérnöki térképeket készíteni, s azokra minden vájásokat akkép feljegyezni, hogy a vájnának minden további, ötven ölnél nagyobb kiterjedése a térképen előadassék. A bányahatóságnak ezen térképek megszemlélése és lerajzolása, a bányamegyei térképek megigazitása és pusztán hivatalos használat végett, mindig szabadságában áll: minél azonban ezen utóbbiakban az adományozott mértékek s az azokban feltárt települési viszonyok előadására kell szoritkozni.

186. §.

és statistikai üzleti kimutatások szolgáltatásárai kötelezetetés.

Minden bányabirtokos köteles a nyers ásványokról, az azokról készitett nyerstermékekről, az arra fordított tőkeszerekről, a termékek értékéről, munkásai számáról és minőségéről s azok családjairól és más üzleti viszonyokról a bányahatóságnak a kivánt kimutatásokat hivatalos használat végett vonogatás nélkül szolgáltatni.

Jegyzet. A kötelezett vájnatérképek készitésénél a bányatulajdonos kénytelen saját költségén bányamérnököt alkalmazni; azon esetben, ha egy ily szakértő egyén megszerzése csak nagy költség árán volna lehető, a bányahatósági mérnök a hatóság által felhatalmazható, hogy egyik vagy másik bányatulajdonos kérelmére —

---

[1]) L. a „Vollz.“ 115. 116. l. [2]) L a „Bjav.“ 116. §-át. V. ö. a 117. §. 1. pontj. [3]) „Bjav.“ 117. §. 2. bekezd.

amennyire hivatalos kötelességeinek elhanyagolása nélkül lehet — a felvételt és térképezést foganatba vegye. Ha bányabirtokos beigazolja, hogy a térképkészittetésben el nem hárítható akadályok által gátoltatott, meghatározott haladékot nyer. Ámbár a bányahatóságnak jogában áll a térképeket megtekintés és használat végett bekivánni, e jogának gyakorlatánál fogva mindazáltal a térképeket hosszasan magánál nem tarthatja, s tartozik azokat a lehető legrövidebb idő alatt visszaküldeni, felelős lévén ugy a térképekért, mint a hivatalos titok megőrzéséért; különösen az utóbbi ok miatt a bányamegyei térképekre az egyes térképekről csak azon adatok vezetendők át, melyek az adományozott mértékek fekvésére és a feltárt telepek földismei viszonyaira vonatkoznak. A bányamegyei térképek rendszerint minden harmadik évben kiigazitandók.[1]) A statisztikai kimutatások kötelezettsége azon czélból van elrendelve, hogy az iparügyek miniszteriuma egyrészről a bányászat változatairól folytonos értesülést nyerjen, az esetleg mutatkozó hanyatlás okai iránt nyomozásokat tegyen és a bajon segitsen, másrészről pedig az ország termelésének statisztikai kimutatásába e fontos termelési ág is beiktattassék. Ez okból a bányakapitányságok minden év január havának végén az elmult közigazgatási évről körülményes jelentés kiséretében az iparügyek miniszteriumának kebelében levő főbányahatósághoz kimutatást tartoznak felterjeszteni: a bányamértékek terjedelméről, az azoknál alkalmazott bányamunkások számáról, az előfordult szerencsétlenségekről, a bányaterményekről mennyiségéről és értékéről. A kimutatást kisérő felterjesztésben ki kell tüntetni: az ujonnan engedélyezett zártkutatmányok, segédvájások és megyetárnák számát, a bányaiparnál észlelt fontosabb jelenségeket, a bányászat és kohászatnál megkisértett vagy alkalmazott fontosabb javitásokat, végre az általános lendület vagy észrevehető hanyatlás okait.[2]) E kimutatások tehát hű képét nyujtják a bányászat és kohászat állapotának. A bányajoggal foglalkozóknak — bár szorosan nem tartozik hozzá — nem lesz érdektelen megismerkedni azon állapottal, melyben hazai bányászatunk van; egyrészt hű képét ismerik meg ezáltal azon fontos termelési ágnak, melynek jogviszonyait a bányajog szabályozza, másrészt pedig eredményét látják az egyes bányaiparos által a bányakapitányságokhoz s ezek által a miniszteriumhoz terjesztett statisztikai kimutatásoknak. Az utolsó hivatalos adatok, mik rendelkezésünk alatt állanak, a magyar iparügyi miniszterium által 1868-ban közzétett statisztikai közleményekből meríthetők; e hivatalos adatok az 1866. évről szólanak. A bányabirtokosok száma a kincstáron kivül 1317 volt, kik közül átlag egyre: 51,580 □ ölnyi bányatér jutott; ez átlagos szám azonban igen különböző számokból került ki, mert mig a budai bányakapitányság kerületében 261,894 □ öl, az oraviczai bányakapitányság kerületében pedig 199,316 □ öl bányatér

[1]) L. a „Vollz.“ 97. §-át. [2]) L. a „Vollz.“ 117—118. l.

esik átlag egy bányabirtokosra, addig a nagybányai kerületben csak 29,192 □ öl, a szepes-iglóiban meg épen 9678 □ öl jut átlag egy bányatulajdonosra.[1]) E nagy eltérés oka abban keresendő, hogy az előbb említett kerületekben nehány igen nagy birtokos van (az államvasúttársulat meg a dunai gőzhajózási társaság), azonfelül ott az igen nagymérvü és terjedelmesebb mértékekből álló kőszénbányászat virágzik, mig az utóbbi kerületekben a fémbányászat üzetik kiválóan s kistelkek meg hossztelkek is adományoztatnak. Az adományozott és művelés alatt álló vájnamértékekből: 11,50100 □ öl terjedelmü arany, ezüst és rézbányatér volt a kincstár, 14,485,370 □ öl pedig magánosok birtokában, mi az előbbi évekhez hasonlitva több mint 5 millió □ öl szaporulatot mutat, minek $^4/_5$-de a magánbányászatra esik. Ugyancsak növekedést mutatott a kőszénbányászat is, azonban csak magánvállalatoknál; a kincstár ugyanis megmaradt csekély (mintegy 2,1,2000 □ öl) terjedelmü bányái művelésénél, magánvállalkozók azonban már ekkor 20,675,888 □ ölnyi bányatérnek voltak birtokában, mi az előbbi év eredményével összehasonlitva, 262,000 □ ölnyi szerény növekvésről tanuskodik. E vigasztaló körülményeket azonban ellensúlyozzák a fémbányászat egyéb nemeinél, fájdalom! különösen a vasbányászatnál mutatkozott hanyatlás; magánbirtokosok által művelve ez időszerint: 7,931,922 □ ölnyi vasbányatért látunk, tehát 272,435 □ öllel kevesebbet, mint a megelőzött évben, mihez még a kincstár által elhagyott 62,908 □ öl vasbányatért kell számitanunk.[2]) Ez magyarázza meg azon körülményt, hogy az arany- és ezüstbányászatnál tapasztalt örvendetes lendület daczára is a vájnamértékek összes terjedelme (az 1.440,432 □ öl terjedelemmel biró külmértékeket[3]) is beleszámitva) csak: 62.156,978 □ ölet tesz, s igy a nemesfémbányászat rendkivüli gyarapodása mellett is csak: 341,731 □ öl növekedés mutatkozik az előbbi évvel egybehasonlitva. A művelés alatt álló összes bányaterületből: 46.439,425 □ öl esik magánvállalatokra s 15.707,553 □ öl a kincstárra.[4]) A bányákból a kinyert ásványok szállitását 32 gőz-, 46 viz- és 145 állaterő által hajtott szállitó mü eszközölte; a felfakadt vájnavizeket pedig 14 gőz-, 52 viz- és 60 emberi erő által hajtott szivattyu emelte ki. A szállitó pályák közül: a vaspályák hossza 93,852 folyóölre, a fapályák hossza pedig 193,194 hosszölre rugott; a zúzdák nyilvasainak száma 16,823, mi tekintélyes fémbányászatról tanuskodik. Meg kell még emlitenünk, hogy a finomitó készülékeken kivül, mikről hiteles kimutatás nem készült, a különféle szérek, kemenczék, láng- és csurtató-hődök. foncsorozó-, lugzómüvek, érczkivonati stb. készülékek száma 740-re megy.[5]) Ezen felkészitő és kidolgozó müveknél meg az összes bányáknál alkalmazott munkások száma 40,886-ra ment, kik közül 29,068 magánvállalatoknál, 11,818 pedig kincstári bá-

---

[1]) L. a „Statisztikai közlemények“ (Pest, 1868.) 119. l. [2]) L. a „Statisztikai közlemények“ 116—117. l. [3]) L. a „St. k.“ 118. l. [4]) L. ugyanazt a 119. l. [5]) L. a „Stat. közl.“ 154—155. l.

nyákban dolgozott;[1]) igen valószinü azonban, hogy e szám mostanáig csökkent, mert azon bányavidékeken, hol vasúti munkálatok folynak, a bányabirtokosok munkáshiányról panaszkodnak, mivel a bányamunkások nagyrésze a jobban dijazott és kevésbé veszélyes vasúti munkálatoknál keres alkalmazást. Fentebb láttuk, hogy a bányatérek növekedtek, azonban külterjes növekvés még nem vonja maga után okvetlenül a termelés növekedését, mit legvilágosabban az bizonyit, hogy a magyar bányászat e külterjes növekvés daczára is csökkenést mutatott a termelvények mennyisége és értéke tekintetében. Igy 1866-ban 13.736,799 frt. értékü készáru termeltetett, mi a megelőzött évnek termelési értékével (14,458,890 frt.) egybehasonlitva: 722,091 ft. csökkenést mutat! Az egyes termelvényeket tekintve: aranyat 3.229 pénzverdei fontot termeltek 2.179,000 ft. értékben, miből legtöbb esik a zalathnai bányakerületre (1718 font) s a nagybányaira (765 font); legkevesebbet termelt a szepes-iglói bányakapitányság kerülete (24 fontot). Ezüstöt 53,655 p. fontot termeltek (2.414,000 forint értékben), miből 26,870 font Beszterczebányára, 14,241 font pedig Nagybányára esik. Az ásványszenek értéke: 2.102,087 ftot, a vastermelésé 2.485,000 ftot, egyéb (a fentebbi összegbe nem számitott) nyersanyagok értéke pedig 4.284,779 ftot képvisel.[2]) Látható e rövid, vázlatos közlésből, hogy a bányászat a termelési ágak között kiváló helyet foglal el. Záradékul még meg kell jegyeznünk, hogy az annyira fontos térkép és statisztikai kimutatás elmulasztása 5—50 frtig terjedhető birsággal fenyittetik,[3]) és hogy a javaslat rendelkezéseiben egészen az ált. b. törvény szóbanforgó §§-ait követé.[4])

187. §.

Minden bányavállalkozó bányája üzleténél a bányatörvények megtartásaért a bányahatóságnak felelős. Ezen kötelezettség a mű haszonbérbeadása által sem szünik meg, az ált. polg. törvénykönyv szerint illető visszkereset fennmaradván. Ugyanez áll a közös bányának a bányakönyvbe bejegyzett tulajdontársairól is (136. §.), kik az őket illető kötelességek teljesitéséért egyetemlegesen felelősek.

Minden bánya törvény szerü igazgatása.

188. §.

Oly bányavállalkozók, kik a bányahatóság járásában nem laknak, kötelesek ezen járásban lakó felhatalmazottat felje-

Az e végre felhatalmazottnak feljelentése.

[1]) L. u. a. a 121. l. [2]) L. a „Statisztikai közlemények“ 124—149. l. Az 1865. adatokra nézve v. ö. Konek „Statisztikájának“ 259. s köv. l. [3]) L. az „Ált. b. t.“ 245. §-át. [4]) L. a „Bjav.“ 118—119. §§-ait.

lenteni, ki az igazgatást kezelendi. Ezen szabály oly bányatársulatokra nézve is érvényes, melyeknek igazgatója a bányahatóság járásán kivül lakik. A többek által közösen művelt bánya egyéb részbirtokosai (136. §.), lakhelyökrei tekintet nélkül, mindig egy a bányahatóság járásában lakó közös felhatalmazottat tartoznak kirendelni.

Jegyzet. E szakaszok a bányatársulatok és társaságoknál tárgyaltatván, bővebb magyarázatot nem igényelnek. A javaslat ezen rendelkezéseket csaknem szószerint átvette,[1]) azonban a bányabérletre nézve pótló intézkedéseket tartalmaz, melyeknek lényegük következő. A haszonbérleti szerződések a bányahatóságnak bemutatandók, mely azokat főleg közbiztonsági és műszaki szempontból vizsgálat alá veszi; a bérlő ugyan kötelezendő a törvények megtartására, azonban a felelősség a hatóság irányában a tulajdonost terheli, visszkeresete fennmaradván; hasonló szabály érvényes a telekdijra nézve. Ha a bérbeadó egy bányatársulat, annak tagjai a bérletben saját kuxáik arányában részt vehetnek, — ha pedig a bérlők bányatársulattá alakulnak, reájuk a társulati szabályok érvényesek, de bérleti kuxákat a bányahatóság nem állit ki részükre; a haszonbérleti szerződések bekebelezhetők ugyan, azonban ezen abszolut természetet nyert dologbeli jogra, ha abban több bérlőtárs venne részt, jelzálogi felülkebelezést nem lehet bevezetni.[2])

189. §.

Ha valamely bányavállalkozó meghal, csőd alá kerül, vagy gondnokság alá helyeztetik, az illető bíróság köteles a bányahatóságot arról értesiteni, s neki a mű kirendelt igazgatóját megnevezni.

Jegyzet. Az itt felsorolt esetek oly természetüek, hogy azoknak bekövetkezése esetén a bányamű tulajdonosa természeti ok (vagyis halál) vagy pedig birói határozat miatt elveszti rendelkezési képességét s eddigi vagyonjogi személyisége helyébe hagyatéka illetőleg csődtömege lép, vagy pedig ügyeit más látja el. A bányahatóságnak tehát tudnia kell, hogy a törvények megtartásaért ki vállal felelősséget, miért is őt a mű igazgatójának egyénisége felől értesiteni kell. A bányavagyon öröklése, összeirása, leltározása és a bányászati tárgyak felosztásáról következőket kell tudnunk. Az öröklött bányabirtokok és bányajogositványok nem ősi, hanem szerzeményi

---

[1]) L. a „Bjav.“ 122. 120. §§-ait. [2]) L. a „Bjav.“ 121. §-át.

vagyon természetével birnak [1]) szintugy, mintha eredeti szerzés folytán jutottak volna a bányatulajdonos birtokába, miért is arról a tulajdonosok éltükben és halálesetére korlátlanul rendelkezhetnek, törvényes öröklés esetében pedig a polgári törvények szabályai szerint szállnak át az örökösökre. A bányavagyon összeirását és becslését a bányabiróság egyik tagja vagy a helyettes teljesiti, és a halálozás esetére azt akár maga, akár más hatóság által megkeresve haladék nélkül megkezdi s az esetleg szükséges záralávétel megrendelése és a hagyatéki bányadolgok becslése mellett a leltárt elkészíti, melynek egy példányát hiteles alakban átküldeni, másikát pedig a bányabirói levéltárba áttenni tartozik. A vagyon mikénti kezelése vagy gyámnok nevezéséről — ha a végrendelkező nem intézkedett -- a polgári hatóság gondoskodik, miről a bányahatóságot értesiti.[2]) Midőn a megnyilt örökségre hivott örökösök között kiskoruak vannak, vagy a nagykoruak nem tudnak maguk között megegyezni, az osztály tárgyait pedig nem csupán bányadolgok, hanem egyéb ingó és ingatlan dolgok is képezik, a bányai tárgyak értékét egyéb ingó vagy ingatlan dologgal kiegyenliteni nem szabad, hanem minden bányadolgokat egyenlően és törvényes arányban kell elosztani; [3]) minden egyes önálló vagy egészet képező bányatárgy külön osztály tárgya, s az örökösök egyikét egy, másikat pedig más bányatárgygyal kielégiteni nem lehet. Természetes, hogy az osztályosok megegyezésétől függ az eszmeileg megosztott bányamüvet közösen társaságban kezelni, avagy a részeket egymásra ruházni.[4]) Az igy megtörtént osztály igazitása csak a részek felszámolásában esett hiba miatt engedtetik meg.[5]) E rendelkezés indokául a törvényben a bányajavak ingatag és változékony természetü értéke van felhozva, mi osztály alkalmával azt eredményezné, hogy az ki tisztán egy bányamüvet kapna osztályrészül, vagy előnyben vagy hátrányban volna a többiekkel szemben; [6]) természetes, hogy inkább a törvény szelleme követendő, mint szavai, miknek szószerinti alkalmazása néha ad absurdum vezetne. A kiskoru örökösök részére kinevezett gyámok a gyámságuk alatt levők bányajogait és birtokát önkéntesen el nem adhatják, s a kiskoruak 24 éves korukig elidegenitett bányarészüket bárkitől is visszakövetelhetik; [7]) ellenben ha a gyámolt vagyona a bányaművelés folytatására nem elegendő, sőt azáltal veszélyeztetnék, a polgári hatóságtól indokolt és az illető járás szolgabirája által támogatott előterjesztés folytán kinyert engedély alapján

Orszb. ért. VII. 5. 6. 7. ozikkei,

---

[1]) Ősi vagyon mindaz, mi törvényes öröklés folytán nemző eleinktől reánk szállott (L. Wenczel „Magyar-erdélyi magánjogának“ az öröklésről szóló részét); az ily vagyonra nézve a rendelkezés tekintetében nagyobb korlátolások állanak fent, mint a szezeményire. Az öröklött bányavagyon azonban nem tekintetik ősi vagyonnak. Orszb. ért. VII. 23. §. [2]) L. az „Orszb. ért.“ VII. 23. §-át. V. ö. az „Ált. b. t.“ 189. §-át. [3]) „Orszb. ért.“ VII. 28. §. [4]) „Orszb. ért.“ 29. §. [5]) U. a. a 30. §. [6]) L. u. a. 28. §-át. [7]) L. az „Orszb. ért.“ 24. §-át.

a bányamüvet eladhatja, sőt el is hagyhatja.[1]) Bár tiltva van ugyan bányatulajdont szerezni az árva vagyonából,[2]) mindazonáltal a bányatársulatokban részes árvák kuxáira kivetett pótfizetéseket be bell szolgáltatni, ellenesetben a kuxák elárvereléséből eredett kárra nézve a gyámoltnak gyámja ellen kártérítési keresetre van igénye.[3])

---

[1]) L. az „Orszb. ért.“ VII. 25. §-t. [2]) L. jelen munka 176. l. V. ö. az „Orszb. ért.“ 26. §-át. [3]) L. fentebb a 157. s köv. §§-ok kapcsában előadott jogesetet, v. ö. az „Orszb. ért.“ VII. 27. §-at.

VIII. A bányavállalkozóknak egymás közötti viszonyáról.

190. §.

Kölcsönös segélynyujtás.

Minden bányavállalkozó köteles, mihelyest a szomszéd bányákbani baleseményekről értesül, minden rendelkezése alatt álló munkásait, amennyiben saját bányájának veszélyezése nélkül eszközölhető, mérséklett kárpótlás mellett segélynyujtásra forditani.

Jegyzet. Ezen szakasz, mely a javaslatban is bennfoglaltatik,[1]) már fentebb indokolva s a porosz meg a franczia bányajogokkal egybehasonlitva tárgyaltatott,[2]) — miért is annak bővebb magyarázata felesleges.

191. §.

Bányaszolgalmak.

Minden bányavállalkozó köteles továbbá, amennyiben az által saját bányája nem szenved, vagy nem veszélyeztetik, kellő fizetésért (kárpótlás mellett): a) a szomszéd bányajogositottnak, saját tárnái, aknái, kiszállitó, légvezető vagy vizemelő gépei, bánya és vasútjai, hidjai és pallói használatát megengedni; b) az idegen vájnákbani bányaművelés előnyösebb üzlete végetti segédvájásnak saját telkéni létesitését vagy más vájnákhoz tartozó, avagy önálló segédvájásoknak (85—89. §§.) saját vájnamértékein keresztülvezetését megengedni. A segédvájás által idegen telken nyert fenntartott ásványok a telek tulajdonosát illetik, s neki a kiszállitási költségek megtéritése mellett átszolgáltatandók.

---

[1]) L. a „Bjav." 196. §-át. A szövegezés a „bányaigazgató" segélynyujtási kötelméről szól, mi szabatosabb a mostaninál. [2]) L. jelen munka 39. 40. l.

192. §.

Egy segédvájás vállalkozója sincs feljogositva az adományozásnál kiszabott üzleti tervtől eltérni, vagy szárnyvájásokat (oldalvájásokat) nyitni oly czélból, hogy azáltal más vájnának segély nyujtassék, mindaddig, mig ezen vájna birtokosa azt nem kivánja. Ha azonban az oldal- vagy eltérő vájás a segélyreszorult vájna birtokosának beleegyezésével létesittetik ugy ez köteles az azzal járó költségeket is viselni. Ha a segédvájás birtokosa ily szükséges oldalvájást nyitni vonakodik, a segélyreszorult vájna birtokosának jogában áll azt saját költségén eszközölni.

193. §.

A bányaszolgalmak származása, a) Szerződés által.

Ha a 191. §-ban emlitett bányaszolgalmak megengedése iránt az érdeklettek között egyesség jő létre, az a bányahatóság elé terjesztendő, mely azt, a megtéritésnek mind szükséges, mind pedig arányos volta iránt tett nyomozás után helybenhagyandja, s a birói hatósággal a bányakönyvbe leendő bejegyzés végett közlendi (197. §.).

194. §.

b) A bányahatóság határozata által.

Ha az érdeklettek meg nem egyezhetnek, a bányahatóság tartozik a szolgalom elvállalását tárgyazó kötelezettség s annak terjedelme iránt határozni, a kárpótlás összegét pedig egyelőre a jog útjának fenntartása mellett, netalán műértők közbejöttével megállapitani.

195. §.

A kárpótlás meghatározása.

A tárnák, aknák, szállitó, légvezető vagy vizemelő gépek közös használatáért, a szolgalom alatti mű birtokosa az üzleti és fenntartási költségekhezi aránylagos járulást és segédbért igényelhet, mely azonban az uralgó jószágnak bebizonyithatólag megkimélendő üzleti költségek tiz százalékánál többet nem tehet. A bányatermékeknek vagy szükségleteknek idegen bánya-vaspályákon, csatornákon vagy más szállitó intézetekeni szállitása, a szolgalom alatti mű birtokosának, ha ő ezt kivánja, magának átengedendő, s az azérti kárpótlás nekie,

saját szállitási költségei szerint, azoknak legfölebb is 50 százalékát, előállitási és rendkivüli események fejében hozzászámitva, — fizetendő.

196. §.

A szolgalom gyakorlásánál okozott kárérti felelősség.

A bányaszolgalom gyakorlásáért okozott kár esetében az uralgó jószág birtokosa nemcsak saját, hanem alattvalói hibáiért is felelős.

197. §.

A jelzálogos hitelezők tekintetében hatály.

A bányaszolgalmak iránt a bányahatóság által helybenhagyott szerződvények (193. §.), vagy az ezen hatóság által azok iránt hozott határozatok, a szolgalom alatti s az uralgó jószág jelzálogos hitelezői irányában is hatályosak.

Jegyzet. Azon szoros összefüggés, mi e szakaszok között van, azoknak együttes tárgyalását teszi szükségessé. A bányaszolgalom valamely bányatelek tulajdonával egybekötött s egy szomszéd bányamű tulajdonát megszoritó oly dologi jog, mi bizonyos haszonvételre irányul s a jogozott bányatelek tulajdonosát illeti.[1]) Azon bányatelek, melyet a szolgalom jogozata illet, uralgó bányateleknek, az pedig, mely a megszoritást türi, szolgalmi bányateleknek nevezhető. A bányaszolgalmak, mint a törvényben felsorolt egyes nemei mutatják, a bányaművelés lehetségessé tétele vagy előnyösebb üzlete végett jelentkeznek a tulajdon megszoritásai gyanánt; tehát mindig egy segélyreszorult szomszéd bányatelket tételeznek fel, melynek érdekében a szolgalmi bányatelek megszoritást türni kénytelen. A bányaszolgalmak tehát, melyeknek nemeivel és szabályozásával a bányatörvényben találkozunk, e tekintetben a polgári jog telki szolgalmaihoz hasonlitanak, a gyakorlott jogok nemeiben azonban, a szolgalmak tárgyainak különbségéből folyólag eltérés mutatkozik. Itt ugyanis elősorolva látjuk a bányaszolgalmak nemeit, melyek: a szolgalmi telek vájnáinak, szállitó-, lég- és vizvezetőgépeinek, vasútjainak, hidjainak használatára[2]) és segédvájás[3]) létesitésére vonatkoznak, és melyek mellett a szolgalmi jogok gyakorlásának azon alakjai, melyekkel a polgári jogviszonyok terén találkozunk, nem mutatkoznak. A tárgyi eltérés mellett még azon különbséget találjuk, hogy mig a magánjogi szabályok szerint a szolgalmi dolog fenntartására szükséges költséget rendszerint a jogositott tartozik

[1]) E fogalommeghatározásra nézve l. az „Ált. b. t.“ 191. §-át. V. ö. az Auszt. p. tkv“ 472. §-át, továbbá Arndts: „Lehrbuch d. Pandekten“ (1861) 268. 282. l. [2]) „Ált. b. t.“ 191. §. a. bet. [3]) U. a. b) bet.

viselni, s csak ha a dolog a kötelezett által is használtatik, tartozik ez a fenntartási költségekhez járulni,[1]) — addig a bányaszolgalmaknál a szolgalmi dolgok fenntartásának költségei mindig a kötelezett tálajdonost terhelik, ki a jogositottól a szolgalmi használatért fenntartási és üzleti költségek czimén fizetést, kárpótlást követelhet.[2]) Az e czimen fizetett összeg: a jogositott által megkimélt üzleti költségek 10%-ánál többre nem mehet, mi alól csak azon esetben van kivételnek helye, hogyha a termelvények vagy szükségletek a kötelezett által szállittatnak, mikor is a szállitási költségek fizetendők, mikhez még 50% számitandó rendkivüli események fejében.[3]) A bányaszolgalmak keletkezhetnek szerződés és bányahatósági határozat folytán;[4]) első esetben a szolgalmi és uralgó bányatelkek tulajdonosai közt egyezség jő létre ugy a szolgalom gyakorlata, mint a fizetendő kárpótlás tekintetében, második esetben pedig — a felek meg nem egyezhetvén — a bányahatóság határozza meg a szolgalom kötelezettségét, terjedelmét és a kárpótlási összeget, mi ellen a meg nem elégedő fél a törvény útjára léphet. Az egyesség, mi a felek között létrejő, a bányahatóság elé terjesztetvén. megvizsgálandó: vajjon nem tartalmaz-e felesleges és tulzott terhelest meg viszonszolgáltatást? a jelzálogos hitelezők jogait nem veszélyezteti-e az által, hogy a szolgalomra jogozottnak a jelzálogos hitelezők irányában is érvényes kárpótlási kötelessége igen magasra van emelve? nincs-e szinlett ügyletről szó, mi csak a hitelezők kijátszását czélozza? Ez okból a szerződő feleknek a szolgalom és ebből folyólag a kárpótlás terhének szükségessége igazolandó.[5]) Ha pedig a felek a szolgalom megengedhetése, terjedelme és kárpótlása iránt meg nem egyezhetnek, a bányahatóság nyomozást rendel, melyben mindenekelőtt a megengedhetés kérdését igyekszik tisztába hozni; a szolgalom gyakorlása ellen az érdekelt bányatulajdonos üzletének hátráltatását vagy bányájának veszélyeztetését hozhatja fel, mi ha valónak bizonyul be, a bányaszolgalmat igénylő visszautasittatik, ellenesetben pedig a szolgalom megengedhetőségét a bányahatóság kimondja és annak terjedelmét a kárpótlási összeggel együtt megállapitja.[6]) Minő szabályok érvényesek a segédvájásokra, mint bányaszolgalmakra? arról már bővebben megemlékeztünk,[7]) most még csak azt kell megjegyeznünk, hogy ugy a hatóságilag jóváhagyott, mint mint a jogerős bányakapitányságí határozat folytán létrejött bányaszolgalom az adomány- és engedélykönyvbe, ugy az uralgó mint a szolgalmi bányateleknél, továbbá az illető bányatelekkönyvekbe is bevezettetik,[8]) s abszolut, mindenki irányában érvényesithető joggá válván, a hitelezők tekintetébeni hatályát is ezáltal nyeri. A javaslat a bányaszolgalmak: természete, nemei,[9]) korlátolásai,[10]) keletkezése,[11]) a

[1]) L. az „Auszt. p. tkv" 482. 483. §§-ait. V. ö. Mackeldey: „Lehrbuch d. r. R." 287. §-át. [2]) „Ált. b, t." 195. §. [3]) U. a. id. h. [4]) „Ált. b. t." 193—194. §§-ai. [5]) L. a „Vollz." 99. §-át. [6]) L. u. a. 100. §-át. [7]) Lásd elen munka 260. s köv. l. [8]) L. a „Vollz." 121. l. V. ö. u. a. 35. §-át. [9]) L. a „B. jav." 197. §-át. [10]) „B. jav." 198. §. [11]) L. a „B. jav." 199—200. l.

kárpótlás,[1]) a használat közben okozott károkért a szolgalomra jogozottat terhelő felelősség[2]) és a jelzálogos hitelezők tekintetébeni hatályra[3]) nézve egyértelmüleg intézkedik az általános bányatörvénynyel; a szolgalom megszünésére nézve azonban következő intézkedést tartalmazza: ha a szolgalmi viszony a felek valamelyikére időfolytával oly terhessé válnék, hogy ezáltal valamelyik bányamű létele koczkáztatva lenne, a bányahatóság a szolgalmi illetékeket leszállithatja vagy egészen meg is szüntetheti, fennmaradván az e határozattal meg nem elégedő félnek a törvény rendes útja.[4])

198. §.

Áttöréseknéli találkozás.

Ha a bányabirtokosok vájnáikkal nyilt áttöréseknél összetalálkoznak, kötelesek tüstént bányamérnök közbenjöttével meghatározni, hogy ezen áttörésnél a mindkét részről vájnamértékek határa hol létezik, s azt alkalmas s tartós módon megjelölni. Villongás esetében a bányahatóság köteles az egyik vagy másik fél kérelmére a hites bányamérnököt a vájnamértékek határának kitudása végett kiküldeni, s az eredményről mindakét felet értesiteni. Az eldöntésig köteles mindkét fél az áttörésnéli vájását abbanhagyni, de az áttörési darabot a maga oldalán fönn- s járható állapotban tartani.

199. §.

Nyilt áttöréseknél, oly bányamegyékben, melyekben különös alapszabályok léteznek, vagy oly vájnamértékekben, melyek még a régibb törvények szerint adományoztattak, amennyiben a bányamegyei alapszabályok vagy azon bányatörvények, melyek szerint az adományozás történt, különös szabályokat tartalmaznak, az azokban előadott határozatok tartandók meg.

Jegyzet. Az áttöréseknéli találkozás vagyis a földalatti határvillongás esetében, midőn a felek a földalatti határok megállapitását békés úton el nem érhetik, történjék az átlyukasztás az érczásványtelepzeten vagy a meddő sziklán keresztül, bármely érdekelt fél jelentésére a bányabiró bányaszéki mérnökkel rövid úton megvizsgálja és elintézi az átlyukasztás kérdését, az elégedetlen félnek a törvényes folyamodás útja fennmaradván.[1]) Ha pedig a szomszéd

[1]) L. a „Bjav.“ 201. §-át. V. ö. 202. §. 2. bekezdését. [2]) U. a. 203. §. [3]) U. a. 204. §. [4]) L. a 202. §. első részét. Kőszénbányákban a segédhajtások létesitése a bányatulajdonos beleegyezésétől függ. Bányajav. 197. §. [5]) L. az „Orszb. ért.“ VII. 39. §-át.

Orszb. ért. VII. 8. 9. 10 czikkei.

bányatelkek tulajdonosai talán attól tartanának, hogy szomszédjuk földalatti határait művelés közben megsértik, vagy attól félnek, hogy az ő határuk fog megsértetni, és megelőző szemle által mindkét esélynek elejét kívánják venni, ezt azáltal érhetik el, hogy a földalatti határok birói kijelölését kérhetik, még mielőtt az átlyukasztás megtörtént volna;[1]) a kérvény benyujtása után a bányabiró hites bányamérnök segélyével a földalatti válaszvonalat megállapitja, ha pedig az átlyukasztás már megtörtént, a határvonalat és annak két végpontját a föld alatt és a kül-ön állandó pontokkal megjelöli, s a két felet saját határaiba vezetve, biztositásukról gondoskodni köteles, egyszersmind az alattomosan orzott ásványok árára és a birói költségekre nézve a kárvallottat rövid úton kármentesiti.[2]) Különben a jogsértések meggátlása czéljaból (főleg szomszédos dőlénymértékeknél) átlyukasztás esetében az áttört ponttól mért 3 ölnyi távolságra mindkét tulajdonos köteles a munkával felhagyni s az esetet a bányabirósághnak feljelenteni.[3]) Ha pedig a szomszédok valamelyike a másik fél figyelmeztetése ellenére a munkát tovább folytatná, és erőszakosan a szomszédjának bányatelkében folytatná a művelést, akkor ez nem tisztán határvillongás, hanem a gyakorlat szerint csak oly bányabirtokháboritás, mintha a tulajdonos bányájából egészen kivettetett volna; ekkor a bányabiró a sértett fél panaszára visszahelyezési rövid úton jár el: a helyszinén vizsgálatot tartván, ha a jogsértés felperesnek 15 napi békés birtoka vagy törvényes birtokczime hitelesen bebizonyul, őt nemcsak visszahelyezi, hanem a hatalmaskodót azonfelül minden okozott kár- és költségben elmarasztalja. Az egész ügyet a sértett fél visszahelyezési kérelmétől számitott 14 nap alatt végrehajtással együtt be kell fejezni;[4]) az elmarasztaló elsőbirósági itélet ellen a bányatörvényszékhez lehet ugyan felebbezni, de csak birtokon kivül.[5]) Ha pedig a szomszédok között megtörtént a bányalyukasztás, akár származott légyen ebből per akár nem, füst- és bűzgerjesztéssel vagy a vájnaviznek roszszándéku átvezetésével egyik szomszédnak a másikat boszantani 100 ft. birság terhe alatt tilos; ezen összeg $^1/_3$-da a sértett félnek, $^2/_3$-da pedig a társládának jut, és ha bányatársulati hivatalnokok vagy munkások követnek el ilyet, a bányatársulat felelős, visszkereseti joga fennmaradván.[6]) Ugyanily tekintet alá esik azon eset is, midőn a kőzetet tűz erejével kell lágyitani, s az igy munkáló bányatulajdonos elmulasztá a szomszédokkal a füst alkalmatlankodásainak eltávolitása iránt egyezkedni.[7]) A bányatörvény 199. §-ában a régibb törvények szerint adományozott bányamértékekre tett utalás főleg azon vidékeken bir nagy fontossággal, hol az u. n. hossz- és dőlénymértékek adományozása volt, — s a bányamegyei alapszabályok által fenntartva, — van még most is divatban; ezeknél a hajtás az ér me-

[1]) L. az „Orszb. ért.“ id. r. 40. §. [2]) L. „Orszb. ért.“ 41—42. §§-ait. [3]) L. az „Orszb. ért. 43. §-át. [4]) L. u. a. VII. 37. §-át. [5]) L. u. o. a 38. §-t. [6]) L. az „Orszb. ért.“ 44. §-át. [7]) L. u. o. a 45. §-t.

netét (csapását és dőlését) kiséri, miért is ilyenek művelése közben a szomszédosok között a találkozás és átlyukasztás gyakori. Ha a bányakapitányság ilyesekről értesül, a vita tárgyának felvétele után a régibb bányajog szabályaira való tekintettel megkisérti a békés kiegyenlitést, mi ha nem sikerül, a hatóság csak a szükséges elővigyázati rendszabályokról intézkedik, a feleket a per útjára utasitván.[1]) Az ilyen régibb adományozásból támadt pereknél szem előtt kell tartani: hogyha az ásványér lejtős dőlése szerint adományozott telekben az erek és igy a telkek is egymást átmetszenék, a régibb felkérő a telkén átnyuló erét saját határai közt használandja, az ezen túl terjedő érhez pedig a későbbi felkérőnek joga fennmarad. Ha azonban ily erek összefolynának, s egyesitve továbbterjednének, s sem vonulat vagy dőlés, sem más alkatrészek minemüsége ki nem mutatnák, hogy melyike nyeletett el a másik által: ezen összefolyt érnek az érintkezési ponton túli használata a régibb felkérőt illeti, de ha ismét különválnának, vagy ha ismertető jeleit az egyik megtartva a másikat egészen megsemmisitené: kiki vagy sajátságos jelek, vagy ezek hiányában az előbbi dőlés vagy vonulat szerint megismerhető erének további művelésére jogosittatik, habár későbbi felkérő lenne is.[2]) A javaslat az ált. bányatörvény 198—199. §§-ait átvette,[3]) amennyiben azonban az abban foglalt rendelkezések ki nem elégitők, s már az országbirói értekezlet által is pótolva vannak, szinte pótló intézkedéseket tartalmaz a felsőmagyarországi hosszteleknél oly gyakran előforduló áttörések szabályozására, mik lényegükben megegyeznek az országbirói értekezlet most ismertetett rendelkezéseivel. A határvillongásoknál ugyanis a hosszteleknél: az adományozás elsősége előjogot ad,[4]) mi azonban megszünik, ha a később adományozott ércztelep a korábban adományozottat elvágja;[5]) ha valamely ércztelep azonossága iránt vita támadna, ki az azonosságot állitja, tartozik azt bizonyitani, s ha az igényt valamely felkérő vagy zártkutatmányos támasztaná valamely adományossal szemben, ez utóbbi az erősebb jog bebizonyitásaig védendő.[6]) Az azonosság bebizonyitásaig a bányahatóság intézkedhetik, hogy a tulajdonjog iránti itélet jogerőre emelkedtéig a művelési üzlet hites felügyelet alatt folytattassék.[7])

---

[1]) L. a „Vollz.“ 101. §-át. [2]) L. az „Orszb. ért.“ 46. §-át. [3]) L. a „Bjav.“ 205. §-át. [4]) L. ugyanannak 206. §-át lit. a). [5]) „Bjav.“ 206. lit. b). [6]) „Bjav.“ 206. §. lit. c).

IX. A bányabirtokosoknak hivatalnokaikhoz és munkásaikhoz viszonyáról.

200. §.

Szolgálati rendtartás.

A felügyelő- és munkásszemélyzet szolgálati viszonyairól mindenik műnél szolgálati rendtartás készitendő, a bányahatóság által dologértők meghivása mellett gondosan megbirálandó, a jóváhagyás megtörténte után közhirréteendő s a dolgozóműhelyekben mindig kifüggesztve tartandó.

A szolgálati rendtartásba tartoznak különösen következő határozatok:

a) a munkások és felügyelők különböző osztályairól és szolgálati működéseiről, nemkülönben a nők és gyermekeknek a bányaművelésre alkalmazása iránt a helyek különbsége szerint különböző határozatokról, azoknak testi erejét s az utóbbiaknál azoknak az oktatásbani törvényes részesülését figyelembe véve;

b) a munkások és felügyelők közötti viszonyról;

c) a munka idejéről és tartamáról;

d) a szolgálatban és azonkivüli magaviseletről;

e) a divatozó bérfizetési viszonyokról;

f) a megbetegedés vagy szerencsétlenül járás esetébeni illetékekről;

g) a szolgálati rendtartás áthágása esetébeni pénz- és munkabeli büntetésekről;

h) azon esetekről, melyekben a szolgálati viszony tüstént megszüntethetik.

201. §.

szolgálat mondása.

Amennyiben szolgálati szerződvények vagy a szolgálati rendtartás által más intézkedések nem tétetnek, a hivatalno-

kok és felügyelők csak három hónapi, a munkások pedig tizennégy napi felmondási határidő után léphetnek ki, vagy bocsáttathatnak el a szolgálatból.

202. §.

A szolgálatból elbocsátás felmondás nélkül.

Oly hivatalnokok, felügyelők vagy munkások, kik valamely bűntettben, valamely nyereségvágyból eredő, avagy a közerkölcsiséggel ellenkező vétségben avagy ily kihágásban bűnösöknek itéltetnek, vagy kik urok személyének, becsületének avagy tulajdonának biztonsága ellen valamely az általános büntetőtörvény szerint vétségben vagy kihágásban bűnösökké válnak, urok által a szolgálatból tüstént elbocsáttathatnak, habár a szolgálati szerződvényben vagy a szolgálati rendtartásban aziránt más vagy épen semmi határozat sem foglaltatnék is.

203. §.

Hasonlókép megelőző felmondás nélkül tüstént elbocsáttathatnak azok is, kik a hűség, szorgalom és az előljárók iránt tartozó tisztelet és engedelmesség tekintetében, lényeges kötelességsértésekben teszik magukat bűnösökké, kik szolgálatukkal egybe nem férő mellékes ügyletet folytatnak, vagy a kik a műviszonyról szolgálatukban szerzett ismeretekkel urokra nézve káros visszaélést követtek el.

204. §.

A munkások törvényellenes összebeszélései.

A bánya- és hutamunkásoknak a végetti összebeszélése, hogy megtagadás, a szolgálatbani ellenszegülés vagy más eszközök által magasb bért vagy más feltételeket csikarjanak ki, s az errei izgatás, mikép legyen megbüntetendő, a büntetőtörvény szabályai (481. §.) által határoztatik meg.

205. §.

A szolgálatból kilépés esetei felmondás nélkül.

Viszont oly bántalmazások miatt, melyeket a felügyelők és munkások, s oly lealacsonyitó bánásmód miatt, melyeket a hivatalnokok előljáróiktól szenvednek, a kikötött ápolás megtagadása, a bérnek a meghatározott időbeni ki nem fize-

tése, s a szerződvényeknek más lényeges megsértése miatt, a munkások, felügyelők vagy hivatalnokok is egyszerü jelentés folytán kiléphetnek a szolgálatból.

206. §.

A bányatulajdonosnak a személyzetteli számolást tárgyazó kötelessége.

Mindenik bányavállalkozó köteles felügyelő- és munkás-személyzetével legalább is évnegyedenkint, a szolgálatbóli kilépésnél pedig tüstént számolni; a szolgálatadónak a munkásoni követelései miatt, ez utóbbitól a szolgálatbóli kilépés meg nem tagadtathatik.

207. §.

A béreknek a letiltástól és végrehajtástóli mentessége.

A bányamunkások alku- vagy szakbérére sem birói tilalomnak, sem pedig végrehajtásnak nincs helye.

208. §.

Elbocsátási bizonyitványok kiadása

Mindenik bányamunkásnak vagy felügyelőnek kilépése alkalmával búcsulevél (elbocsátási bizonyitvány) adandó, melyben azon munkásosztály, amelybe ő tartozik, azon társpénztár, melybe be van jegyezve, s azon idő, melyre ő abba befizetett, végre a szolgálatba be- és abbóli kilépés napja kijelölendő.

Oly munkások vagy felügyelők, kik már egyszer valamely ausztriai bányánál szolgáltak, elbocsátási bizonyitvány nélkül egy bányabirtokos által sem vétethetnek fel a szolgálatba.

209. §.

Legénységi névkönyv.

Mindenik műnél valamennyi bányamunkásról és felügyelőről kimeritő legénységi névkönyv vezetendő, s ez a bánya- és politikai hatóságnak, valahányszor kivántatik, előterjesztendő.

Jegyzet. A szolgálati rendtartások jóváhagyásánál és birálásánál a bányahatóságoknak feladatuk odahatni, hogy körülbelül minden egyes bányamegyében egyöntetü és azonos tartalmu alapszabályok jöjenek létre; ha valamely bányamegyében oly eltérő nézetek uralkodnak, hogy a bányabirtokosok egyetértésére nincs remény, s a bányamegyei bizottmány tagjai meg a meghivott nagyobb birtokosok

nem képesek maguk között közmegegyezéssel egy szolgálati rendtartási tervet létesiteni, akkor a bányahatóság ugy a birtokosok, mint a munkások érdekeit szem előtt tartva tanácskozmányt tart, melyen az elágazó nézetek összeegyeztetését megkisérli. Az elfogadott és megerősitett szolgálati rendtartások a megyebeli bányabirtokosok költségén kinyomatván,[1]) a dolgozómühelyekben kifüggesztetnek. Ha valamely bányamegyében csak kincstári bányák vannak, a szolgálati rendtartás felállitása végett a kincstári főbányaigazgatóság hivandó fel, mely hatásköréhez mérten ily rendtartásokat maga tervez, azonban a törvény követelményeit figyelembentartani köteles.[2]) A szolgálati viszony megszünik: 1) felmondás által, melyre nézve három hó tartandó meg a felügyelők és hivatalnokok és 14 nap a munkások irányában a munkaadók által, ugyanannyit kötelesek azonban a felügyelők, hivatalnokok és munkások is megtartani a munkaadó irányában; 2) elbocsátás, 3) kilépés által is megszünhetik a szolgálati viszony, s pedig az első esetnek akkor van helye, ha a munkás ura irányában, másodiknak pedig akkor, ha a munkaadó a munkás irányában méltatlan eljárást követ el. Az ált. b. törvény 207. §-ának azon rendelete, mely szerint: a bányamunkások alku- vagy szakbérére sem birói tilalomnak, sem pedig végrehajtásnak nincs helye, — az id. törv. szab. által odamódosittatott, hogy „a bányai tisztek és altisztek fizetésének s a bányamunkások bérének egyszerre csak egyharmada jelöltethetik ki a megitélt követelések kielégitésére.“ [3]) Ezen módositást a javaslat elveti, s egészen kizárja a végrehajtás lehetőségét a munkások bérére nézve.[4]) Általában főbb elveiben itt is követi az ált. bányatörvényt; azonban mig a bányatörvény csak általánosságban, 50 ftig terjedhető birság terhe alatt[5]) tiltja a gyermekeknek a rendtartás ellenére való alkalmazását, addig a javaslat részletesen körülirja a gyermekek tilos alkalmazásának nemeit és eseteit.[6]) E szerint tilos: a) a 12 éves életkort még be nem töltött gyermekeket bánya- vagy kohómunkára alkalmazni; b) a 14 évet meghaladottakat 8 óránál tovább dolgoztatni; c) azokat, kik még a 16 évet el nem érték, 10 óránál tovább dolgoztatni. Éjjeli munkára (esti 9 órától reggeli 5-ig) gyermekeket egyáltalán nem szabad alkalmazni,[7]) és a bányászati vagy kohászati munkás — bányavész esetét kivéve — naponta nem dolgozhat többet 12 óránál.[8]) Amint a munkásszemélyzettel kötelezett számolás elmulasztását és az elbocsátási bizonylat nélküli munkások tilos felvételét az ált. b. törvény 5—50 frtig terjedhető birsággal rendeli fenyittetni,[9]) — épen ugy a javaslat is; [10]) azonban a tömeges munkaszünetelés tekintetében ismét részletesebb intézkedéssel találkozunk, mert: akár a bányamunkások szüntetik meg összebeszélés folytán tömegesen a munkát,

Orszb. ért. VII. 62. §.

---

[1]) L. a „Vollz.“ 122—123. l. [2]) L. a „Vollz.“ 124. l. [3]) L. az „Orszb. ért.“ VII. 62. §-át. [4]) „Bjav.“ 262. §. [5]) „Ált. b. t.“ 247. §. [6]) „Bjav.“ 210. l. [7]) L. az 1868. 38. tcz. 1. 50. §§-ait. [8]) L. a „B. jav.“ 121. §. [9]) „Ált. b. t.“ 248. §. [10]) L. a „Bjav.“ 212. §-át. V. ö. a 264. §. lit. h) i).

hogy magasb bért csikarjanak ki, akár a munkaadók szállitják le tömegesen a bért összebeszélés folytán, mindkét eset a szolgálati szabályokba ütköző merénynek van kijelentve, s ugy a munkások-, mint a munkaadókra nézve 14 napi fogságot, illetőleg 100—200 ft. birságot eredményez.[1])

[1]) L. a „Bjav." 223. §-át.

X. A társpénztárakról.

210. §.

Társpénztárak felállitásárai kötelezetés.

A segélyreszorult bányamunkások, nemkülönben azok özvegyei és árvái gyámolitása végett társpénztáraknak (bányászlegénységi pénztáraknak vagy ápolóintézeteknek) kell létezniök.

Ennélfogva mindenik bányabirtokos köteles azoknak vagy saját művénéli önálló felállitásáról gondoskodni, vagy pedig a végett a bányahatóság jóváhagyása után más bányabirtokosokkal egyesülni.

211. §.

Azokbai belepésrei kötelezetés.

A bányaműnél felvett minden felügyelő vagy bányamunkás köteles azon műnek, melynél szolgál, társpénztárához tagkép hozzáállani s abba a megállapitott járulványt beszolgáltatni.

212. §.

Társpénztári alapszabályok.

Minden társpénztár számára a bánya tulajdonosa vagy igazgatósága által, a munkásszemélyzet által kijelölendő bányászlegénységi választmány közremunkálása mellett saját alapszabályok szerkesztendők, s megbirálás és jóváhagyás végett a bányahatóságok elé terjesztendők.

A már létező ilyes intézeteket a bányahatóság megszemlélheti s birálat alá veheti.

213. §.

Ezen alapszabályokban következő határozatoknak kell foglaltatniok:

a) társpénztári anyakönyvek szerkesztéséről és azoknak helyes állapotbani tartásáról, nemkülönben a társpénztárbai felvétel feltételeiről;

b) a járulványok mennyiségéről és befizetésök módjáról;

c) a társpénztárból nyujtandó segélyek mértékének meghatározása végetti szabályokról;

d) azon feltételekről, melyek alatt a segélyhezi igény megszereztetik, pl. a bányamunkából habár csak időleges kilépés által is általában;

e) a társpénztár vagyona biztositásának és igazgatásának módjáról, az azérti jótállásról, a számadások megvizsgálásáról és elintézéséről;

f) a munkásszemélyzet által arra nézve gyakorlandó befolyásról;

g) több egyesült társpénztáraknak egymáshozi viszonyáról;

h) a vagyon iránti intézkedésről azon esetre nézve, ha a bánya, melynek számára a társpénztár alapittatott, megszünnék.

214. §.

Oly bányák birtokosai, melyeknél törvényesen szerkesztett társpénztár még nem létezik, annak felállitásáig kötelesek megbetegedett vagy szerencsétlenül járt munkásaiknak legalább azon segélyt nyujtani, melylyel az általános törvények szerint a szolgálatadó cselédjei irányában tartozik.

Jegyzet. A munkások, felügyelők és bányahivatalnokok sorsáról való gondoskodás azon esetre, midőn akár öregség, akár baleset folytán munkaképtelenné válnak, nagyban emeli a munkaösztönt;[1]) egyrészről ezért, másrészről pedig azon ok miatt, hogy a munkaképtelenné vált bányászok, továbbá azoknak hátrahagyott özvegyei és árvái a segélytelen állapotban tengődők számát ne szaporitsák, emberies kötelessége az államnak valamely módról gondoskodni, miáltal ezen czél elérhetővé válik.[2]) Erre legalkalmasabb mód gyanánt jelentkezik a társpénztárak intézménye, mely szerint a teljes munkaerőben levő munkások keresményük egy részét — a jövő esélyeivel szemben magukat biztositandók — egy közös pénztárba szolgáltatják, honnét azután a balesetek bekövetkeztekor a járulmánynak megfelelő

[1]) L. erre nézve jelen munka 14—19. l. [2]) L. Scheuchenstuel: „Motive" cz. m. 375. l.

módon segélyeztetnek. Ezt ugyan a munkásoknak saját érdekük is tanácsolja, mindamellett nem czélszerü a segélyezés humánus czélját, a (főleg az alacsonyabb müveltséggel karöltve járó s igy a) bányamunkások közt elterjedt könnyelműség és rosz lábon álló takarékossági hajlam esélyeitől függővé tenni, hanem kötelező törvények által kell a munkásokat önérdekük megtartására szoritani. Ez okból van kötelességébe téve minden bányabirtokosnak, hogy társládát állitson fel, és minden munkásnak meg felügyelőnek, hogy abba belépjen (210., 211. §§.); ez okból szükséges társpénztári alapszabályokat szerkeszteni, melyekben: a pénztár alapja, jövedelmei, a tagok jogai és kötelességei, a segélyezés kulcsa, esetei, osztályozása, a tagsági jogok elenyészte, a nem állandó bányamunkásoknak a társpénztárhoz, ennek pedig más társpénztárakhoz való viszonya, továbbá a munkások védkötelezettségének hatása a társpénztári igények tekintetében, végül a pénztár kormányzata szabályozandók, [1]) és melyek bányahatósági jóváhagyás, felügyelet mellett a segély emberies czélját biztositják. Az általános bányatörvény 210—214. §§-ainak szabályai a most előadott eszmén alapulnak. Vajjon a rendelkezéseknek a kivánt eredmény felel-e meg? erre nézve a statisztika számaitól nyerhetünk választ. A társládák vagyoni állapota 1866 végén 2,481,185 frtnyi összeget képviselt, mi a megelőzött év állapotával (2.207,600 frt.) egybehasonlitva 273,577 ftnyi tőkenövekvést mutat; e szaporodásból azonban a kincstári bányaművek társládáira 218,829 ft., a magánbányászat pénztáraira pedig csak 54,747 frt. esik, mi arról tanuskodik, hogy a társpénztárak állapota az állambányászatnál kielégitőbb. [2]) Ezt különben bizonyitja azon körülmény is, hogy a társpénztárak fentemlitett főösszegéből a kincstári bányaművek társpénztáraira 1.814.300 frt. esik; [3]) és mindamellett még ezen 1869-ig tetemesen szaporodott főösszegnek 85,892 ftnyi kamatai és a kincstár részéről nyujtott több mint 200,000 frtnyi évi segélyezés sem mutatkozik elégségesnek! [4]) Pedig a kincstári bányamunkások száma csak 11,018, tehát valamivel több a magánbányászatnál dolgozó munkások egyharmadánál, [5]) kik tetemes számuk (29,068) mellett 1866-ban 666,885 frtnyi társpénztári tőkének szerény kamataival voltak kénytelenek segélyezni munkaképtelenné vált társaikat! [6]) E számok úgy hisszük elég világosan bizonyitják, hogy a társpénztári intézmény nálunk — főleg a magánbányászatnál — még igen zsenge állapotban van, s egyáltalában nem elégséges eszköz az önsegély emberies eszméjének létesitésére. Mélyen érezték ezt szakférfiaink, s a bányatörvényjavaslatnak indokolásában, a bányászati szakbizott-

[1]) L. pl. az itt emlitett körülményekre nézve a felsőmagyarhoni bányapolgárság társpénztári alapszabályait. (Statuten der allgem. waldb. Bergknappschafts-Bruderlade. Kassa, 1864.) 2—8, 15—18, 22—24. §§. [2]) L. a „Statisztikai közlemények" 123. l. [3]) L. u. a. u. o. [4]) L. Diwald József „A bányatörvényjavaslat és a társpénztárak" cz. czikkének 2. közleményét (Pesti Napló 1871 111. sz. est. l.). [5]) L. a „Statisztikai közlemények" 121. l. [6]) Lásd a „Stat. közl." 123. l.

ság most befejezett tárgyalásában és a sajtóban egyaránt élénk figyelmet látunk forditva e kérdésre. Első sorban a társpénztárak létesitésének általános kötelezettsége iránt merült fel kérdés. Láttuk fentebb, hogy az ált. bányatörvény 210—211. §§-ai általában és feltétlenül kötelezik a bányabirtokosokat társpénztárak létesitésére; és ennek daczára — mint az eredmény mutatja — a törvény rendeletei foganatositás nélkül maradtak, minek okát abban kell keresnünk, hogy némely vidékeken pl. az abrudbányai kerületben és az uj kőszénbányavállalatoknál) a bányamunkások nem képeznek külön munkásosztályt és a bányászat mellett egyéb foglalkozást is üznek, miért is ily vidékek bányaműveinél a társpénztári kötelezettségnek foganatot szerezni csaknem lehetetlen.[1]) Már pedig nem czélszerü oly szabályt iktatni a törvénybe, minek érvényt szerezni nem lehet; ugyanazért a javaslat csak azon bányavidékek birtokosait kötelezi feltétlenül a társpénztárak létesitésére, hol munkásosztály létezik, mely a bányaipar valamelyik nemével állandóan foglalkozik.[2]) A némely vidéken divatos kis területü bányatelkek birtokosai bányamegyei társpénztár létesitésére lesznek kötelezve,[3]) és a szakbizottság-határozata által még hozzátétetett, hogy a „hol az egyes bányaműveknél társpénztárak fel nem állithatók, a bányabirtokosok kötelesek vagy közös társpénztárakat hozni létre, vagy a már létezőkhöz szabad egyezkedés utján csatlakozni.[4]) A társpénztárak felállitása tehát a javaslat szerint is kötelezettség, azonban kivételnek van hely engedve oly vidékek részére, hol állandó bányamunkás osztály nem létezik; a javaslat ez intézkedése csak helyeselhető; mert a törvénytisztelet rovására nem erőszakolja a lehetetlent, mert valóban semmi veszély sincs abban, ha azok részére, kik nem ex professione, hanem csak mellékfoglalkozás gyanánt üzik a bányászatot, társpénztárak nem állittatnak, miután az ily munkások egyéb vagyonnal és foglalkozással is birnak. Különben mint látjuk, ahol csak lehet ott gondoskodva van a segélypénztárak létesitéséről, és a törvényhozás feladata nem annyira a társpénztárak számának erőszakolt, képzeleti szaporitása, mint inkább a létesithető pénztárak alapjának növelése és biztositott kezelésében áll. Ez okból szabályul van kimondva, hogy a bányatulajdonos, kinek érdekében a munkás erejét, egészségét felemészti, szinte fizessen a társpénztárba;[5]) a bányabirtokos egy negyedét[6]) köteles évenkint fizetni azon összegnek, mit a többi adózók (munkások, felügyelők) befizetnek.[7]) Miután azonban sok bányabirtokos önkénytesen segélyezte eddig is munkásait,[8]) jövendő-

---

[1]) L. a „Bjav. ind.“ XII. fej. 1. pontját. [2]) L. „Bjav.“ 224. §, 1. bek. [3]) U. a. 224. §. 2. bek. [4]) L. a bányászati szakbizottság 11. ülésének határozata a „Pesti Napló“ (est. l.) 1871. évf. 112. sz. [5]) L. u „Bjav. ind.“ XII. f. 2. p. 18. l. [6]) L. az enquête-bizottság 11. ülését, hol a 230. §. azon rendeletét, mely szerint a tulajdonos $^1/_3$-dét fizette volna annak, mit a többi adózók, megváltoztatták. (P. Napló e. l. 1871. 112. sz.) [7]) „Bjav.“ 225. 230. §§-ai. [8]) V. ö. az indokolás XII. f. 2. p. L. Diwald id. czikkének 2. közl. (P. N. 1871. 111. sz.)

ben pedig törvény által lesz kötelezve társpénztári illeték szolgáltatására, nem fordulhat-e elé azon esély, hogy az ily bányabirtokosok nagy része elvonja az eddig önként nyujtott segélyt, mi talán a kötelezett illetéknél jóval nagyobb összeget képvisel? Ez intézkedés ekkor veszélyeztetné a czélt, mit elérni akart; többet ártana, mint használna.[1]) Helyes volna kijelenteni, hogy a bányabirtokos által, saját pénztárából nyujtott segélyezések, ha azok a társpénztári segélyezések természetével birnak,[2]) beszámithatók a kötelezett illetékbe; ily módon a társpénztárak csak nyerhetnének.[3]) A vagyonkezelés és ellenőrzés tekintetében a munkás-személyzetet és bányabirtokossal egyenjogu befolyás illeti,[4]) ha pedig valamely kérdésre nézve megegyezni nem tudnának, afelett — bár kimondva nincs — vélelmezhetőleg a bányahatóság dönt.[5]) A társpénztári tőkének elhelyezése és kezelésére nézve fontos kérdésnek tekintetett azon sok helyt elterjedt szokás: 1) mely szerint a befizetések a munkások béréből levonatnak ugyan, azonban a bányatulajdonos kezei között maradnak, ki a társpénztár kiadásait maga fedezi és az év végével a bevételek és kiadásokról számlát készit;[6]) 2) azon eljárás, melynek értelmében (főleg nagyobb bányaműveknél) a bányatulajdonos a társláda pénzkészletét kölcsön vevén, arról kötvényt ad és azt bányaművére be is kebelezteti.[7]) Mindkét divatban levő tőkeelhelyezés illetőleg visszatartás megszüntettetett, és az első helyen emlitett szokással ugyanis ellenkezően elrendeltetik, hogy jövőben a munkabérből tett levonások készpénzben a pénztárnoknak kézbesittessenek, ki e szabály meg nem tartása esetén felelősség terhe alatt köteles a bányahatóságnak a levonások közigazgatási úton leendő behajtása végett jelentést tenni,[8]) a második vagyis a pénztári tőkének bányatulajdoni jelzálogra való kölcsönadása általában megtiltatik.[9]) Mindkét rendelkezés indoka a társpénztári tőkék valódi biztositás mellett való elhelyezésének elvében keresendő.[10]) A társpénztári alapszabályoknak szerkesztése és tartalmára vonatkozólag a javaslat egybehangzik az általános bányatörvénynyel,[11]) de már a segélyezés eseteinek és módjának meghatározására nézve részletesebb szabályokkal találkozunk. A segélyzés nemei következők: a) a tagoknak betegség esetén ingyenes orvoslást, b) az önhibájukon egyidőre munkaképtelenné vagy egész életükre rokkantakká lett munkásoknak élelmezési segélyt; c) halál esetekben a temetkezési költséghez járulékot, d) az elhalt tagok gyámoltalan özvegyeinek és gyermekeinek élelmezésére illetőleg felnevelésére segélyt köteles nyujtani a társpénztár.[12]) A segélyek a társpénztár erejéhez mérendők s a közlött sorrendben elégitendők ki;

---

[1]) L. Diwald id. czikkét ngyanott 3. 4. bek. [2]) L. a „Bjav.“ 229. §. [3]) V. ö. Diwald id. cz. (P. N. 111. sz. 5. bek. [4]) L. a „Bjav.“ 226. §-át. [5]) V. ö. Diwald id. ért. 1. közl. 109. sz. [6]) „Bjav. ind.“ 18. l. [7]) „Bjav. ind.“ 19. l. [8]) „Bjav.“ 231. §. [9]) L. a „Bjav.“ 234. §-át. V. ö. az enquête-bizottság 11. ülésében hozott határozatát' (P. N. 1871. 112. sz.) [10]) L. a „Bjav. ind.“ 19. l. [11]) L. az „Ált. b. t.“ 212—213. §§-ait. V. ö. 227—228. §§-ait. [12]) „Bjav. 229. §.

e segélyt másra ruházni vagy azt zár alá venni nem lehet.[1]) A segélyezésnek azonban nem szabadna a társpénztári alaptőkék megbontásával történni, sőt a kamatokat mindaddig nem lehetne a folyó rendes kiadások fedezésére forditani, mig ezen kamatok évi összege az alapszabályszerű folyó befizetések évenkinti összegét el nem éri, de akkor is csak az évi kamatok fele forditható a rendes kiadások fedezésére, másik fele pedig továbbá is a tőke szaporitására forditandó mindaddig, mig az üzem állandó megszoritása vagy megszüntetése folytán a rendes befizetések annyira megapadnak, hogy a kamatok felével együtt az alapszabályszerü illetékek fedezésére elégtelenekké válnak.[2]) Ez intézkedés által a társpénztár fennállását akarja elérni a javaslat. Indokolásaul fel van hozva: 1) azon tapasztalás, hogy a társpénztár tőkéjének szaporodásával a munkások a bérlevonások leszállitására törekednek, s ezáltal a társpénztár czélját veszélyeztetik ; 2) hogy főleg uj bányavállalatoknál erőteljes munkások alkalmaztatván, kik tetemes befizetéseket tesznek, de a társpénztárak jótékonyságát igénybe nem veszik, az alaptőke gyarapodása esetén a befizetések leszállitását sürgetik, azzal ámitván magukat, hogy ez mindig igy tart, holott bekövetkezik az idő, midőn az erőfogyottak száma növekszik, mi a kiadás és bevétel közötti arányt annyira megváltoztatja, hogy előbb a tőke kamataihoz, azután pedig a tőkéhez kell nyulni.[3]) Ezen indokokra azonban egy szakember által megjegyeztetett: 1) hogy a társpénztári járulékok alapszabályilag állapittatván meg, azoknak oktalan leszállitását a bányahatóságok megakadályozhatják: 2) hogy csak a munkaképtelen bányászok veszik igénybe a kamatokat, már pedig csak kissé hosszabb idő óta fennálló vállalatnál is oly tőke gyül egybe, hogy annak kamatjai (még ha az üzlet megszorittatik vagy megszünik is) elégségesek a segélyezésre. Ez okokból a 236. §. merev fenntartása nem volna szükséges, sőt annyiban méltánytalannak lenne tekinthető, amennyiben a jelen munkásosztály a jövő nemzedékek kedveért kárhoztatva lesz oly tőke gyüjtésére, melynek hasznait nem élvezheti.[4]) A tapasztalás fogja megmutatni, hogy ez érvek menynyiben igazolják a 236. §. tarthatatlanságát. A bányahatóságnak társpénztári vagyon kezelésére és ellenőrzésére üdvös befolyás lesz engedve, amennyiben a társpénztári számadásokat (szükség esetén még a bányabirtokos költségén is) beszerezheti megvizsgálás végett, ennek ügyeiben az államügyészt megbizhatja, a pénztár állapotáról statisztikai kimutatást követelhet stb.[5]) A társpénztárak minden ügyeire nézve bélyegmentességet élveznek.[6]) Ha jelen társpénztári szervezetünk és állapotunk nem is mintaszerü, vigasztalhatjuk magunkat a jobb jövő reményével és azzal, hogy a haladottabb kül-

[1]) U. a 235. §-a. [2]) L. a „Bjav." 236. §-át. V. ö. az enquêtebizottság 11. ül. határozatát. (P. N. 112. sz.) [3]) L. a jav. ind. 4. pontját (19. l.). [4]) L. Diwald id. ért. 2. közl. (P. N. 111. sz.) [5]) L. a „Bjav." 237. §-át. [6]) L. u. a. 245. §. 2. bekezd.

föld bányászata sincs szerencsésebb körülmények között. Eltekintve Németországnak, különösen pedig Poroszországnak virágzó állapotu társpénztári intézményétől, Francziaországban pl. a társpénztári egyletek ismeretlenek; a bányatörvény hallgat róluk, hanem a később kibocsátott bányarendészeti parancs rendeli el, hogy a bányatulajdonosok szerencsétlenség esetére mentő- és orvosszereket meg sebészt tartsanak,[1]) mely intézkedés még hiányosabb annál, melyet IV. Henrik e tárgyban kibocsátott.[2]) Csak később keletkeztek nagy bányaműveknél u. n. segélypénztárak (caisses de secours), melyek a porosz betegsegélyzési pénztáraknak[3]) (Krankenkasse) felelnek meg; a rendkivüli balesetek folytán, melyek — az akkor még Francziaországhoz tartozó — Belgiumban, különösen a kőszénbányászat körül előfordultak,[4]) eredményezték a „Caisse de prévoyance" nevü segélyező pénztárakat, melyeknek alakitását kötelező módon rendelte el egy cs. dekretum;[5]) ez azonban kötelező szabály csak a kőszénbányászatra lett. Később Belgium kilépvén a franczia államközösségből, az előfordult szerencsétlenségek folytán szintén létesitettek balesetek folytán munkaképtelenné vált bányászok segélyzésére pénztárak ugyancsak „Caisse de prévoyance" elnevezés alatt.[6]) Azonban az önsegély ügye e két államnak virágzó bányászatával nem igen áll arányban s igen hiányos: mert részben korlátolt czéllal birnak a pénztárak, amennyiben csak a szerencsétlenség miatt megbénult munkások és azok özvegyei meg árvái nyernek segélyt, ellenben sem az erőfogyott, elaggott bányászok, sem azok özvegyei ilyenben nem részesülnek. Igy van ez a „Caisse de prévoyance" nevü pénztáraknál Belgiumban és Francziaországban;[7]) azonfelül csak a kőszénbányászatra nézve találunk kötelező intézkedést, ellenben sem a fémbányászat- és kőbányászatról,[8]) sem pedig a kőszénbányászatnál szükséges egyéb segélyezési módok kötelező behozatalánál (Caisse de secours) nincs gondoskodva. Mig tehát nálunk (főleg jövőben) a társpénztári intézmény vezérelve: a bányászat minden nemének való kötelező létesitése, a kényszerfizetés, a biztos kezelés és a baleset vagy kora miatt rokkanttá vált bányamunkás segélyezése, özvegyének és árváinak gyámolitása van életbeléptetve, addig ezen üdvös elvekkel szemben a fentebb emlitett két állam segélyügye láthatóan többrendü fogyatkozást mutat.

---

[1]) Bányarendészeti rendelet (1813. jan. 3.) 15. 16. art. [2]) IV. Henrik rendelete 1604. május 14-ről. L. Achenbach id. m. 38. l. [3]) L. a porosz ált. b. t. 172. § át. [4]) L. jelen munka 18. l. [5]) 1812. május 26-án kelt császári rendelet. [6]) 1839. 24. szentesitett s Lüttich részére kiadott segélyezési alapszabály („Statutes pour la caisse de prévoyance"). [7]) L. Achenbach: „Das fr. Bergrecht" 297. l. [8]) Poroszországban a társpénztári törvények (1854. april 10.) érvénye még a kőbányászat és a pallafedélbányászatra is kiterjesztetett. L. a porosz ált. b. t. 214. §-át.

XI. A bányaadózásokról.

215. §.

Mérték-illeték.

Minden adományozott bányamérték egy bizonyos illeték időszakonkinti lefizetése alatt áll, mely félévenkint minden 12,544 négyszög ölet tevő adományozott vájnamértéktől, s minden 32,000 négyszögölnyi területü külmértéktől; oly vájnamértékektől ellenben, melyek nagyobb vagy kisebb mértéket tartalmaznak, nemkülönben a határközegektől, azok tértartalmának aránya szerint szabatik ki; ezen illeték mértékilletéknek neveztetik.

216. §.

A mértékilleték ~~félévenkint~~ minden év junius és deczember havában a ~~bányahatóságnál~~ illető adóhivatalnál mulhatlanul befizetendő.

217. §.

Oly vájnamértékeknél, melyeknek csak magassága és szélessége van határok közé szoritva, a telek mentébeni (hosszában) kiterjedése pedig végetlen (korlátlan), a mértékilleték szerint számitandó, mely a szélességnek a magassággali sokszorozásából, mindkettőt ölekben kifejezve, keletkezik. Az ugynevezett hosszmértékek, melyeknek szélességök változó, s mélységük (hosszuságuk és magasságuk) határozatlan a mértékilleték tekintetében az egyszerü vájnamértékekkel (215. §.) egyenlőknek tartandók.)

218. §.

(Oly különös bányászati jogositványoknál, melyeknek alapját nem a bányarendtartások szerint meghatározott vájnamértékek képezik, a birtokosoknak szabadságában áll, a mértékilleték,

a telek törvényszerü szabályozásáig vagy ez utóbbinak mértani területe szerint, vagy azon kiterjedés szerint fizetni, mely az adományozás után járó legmagasabb törvényes mértékbeli terjedelemmel egyenlő.)

219. §.

A bányavám fennmarad. Ez egy különösen szabályozandó mérték szerint a bányából és tartozékából (117. 131. §.) nyert fenntartott ásványoktól fog számittatni, a járandó vám pedig az üzleti viszonyok tekintetbevételével kitudandó időleges megváltási ár szerint pénzben fog fizettetni.

Jegyzet. Már azon időben, melyben a fejedelmek a jelentősebb ásványokat saját rendelkezésük alá helyezték, megfosztván azok tulajdonától a földbirtokosokat, kiváltság és szabadalom gyanánt egyesek élvezték a bányaművelési jogositványt; ezek részint a bányaúrjog elismerésének, részint pedig adónak fejében az illető fejedelmeknek rendszerint a nyers jövedelem egy tizedét fizették az országfejedelmi pénztárba. Igy találunk tizedet Németország egyes részeiben már a 12. században; Franciaországban a tized VI. Károly által hozatott be 1313-ban, [1]) hazánkban pedig szinte régibb időtől kezdve divatozott és bányavám (Urbura, Frohne) elnevezéssel jelöltetett. A fejedelmek csakhamar tapasztalni kezdék, hogy az ásványoknak a telektulajdonos rendelkezése alóli elvonása használ ugyan a bányaiparnak, de csak úgy, ha minél többen részesülnek a művelési jogositványokban; ez okból eleinte a szabadalmakat kezdék bőkezüen osztogatni, később pedig lemondtak ugyan a korona attributumát képezett kizáró jogosultságról, azonban a telektulajdonosoknak nem adták vissza elvont rendelkezési jogukat, hanem ellenkezőleg mindenkit feljogositottak a bányaművelésre. Természetes, hogy ezen változás folytán a bányajogrendszernek többé alapjául nem a bányaregál szolgált, mert ez megszünt, hanem a bányaszabadság; [2]) azonban a bányaregál elnevezés hibásan napjainkig föntartatott, s vele együtt érvényben maradt elmaradhatlan folyománya: a bányavám is. Természetes, hogy a bányaregál megszüntével a tized is elveszté régi jellegét, mely szerint az országfejedelmi bányaúrjog elismerése fejében fizetett összegnek tekintetett, s csak mint legrégibb bányadózás maradt fen. Ezen bányaadó, mely régebben nálunk az egyedüli adónem volt, és a nyers termelvények egy tizedének beszolgáltatásából állott, [3]) tisztán az adóra nézve érvényes elvek szerint itélendő meg.

[1]) „payant à nous notre dixième franchement“ VI. Károly rend. 1413. május 30. [2]) L. erre nézve jelen munka 130. s köv. l. [3]) Jeder zehnte Kübel der über die Hängebank gestürzt wird.“ L. Wenczel többször id. m. 171. l.

Még az ált. bányatörvény szerkesztése előtt megtámadtatott a bányavám finánczpolitikai szempontból. Elmondatott: hogy ez adózás igazságtalan, mert a termelési költségeket nem veszi figyelembe, hogy a kállalati tőkét támadja meg, hogy behajtása nehéz, ellenőrzése költséges; [1]) azonban daczára ezen érvek igazságának, daczára annak, hogy a törvényjavaslat reviziója alkalmával hasonló nyilatkozatok történtek, [2]) a bányavám föntartása kimondatott, szabályozása és megváltási árának mikénti megállapitása későbbi rendeletekre hagyatván (219. §.) Ezen határozat természetes folyamánya azon erőszakolt felfogásnak, mely a mai bányajogrendszer alapjául még mindig a bányaúrjogot tartja (3. §.), és ámbár követendő példa gyanánt szolgálhatott volna a franczia bányajog tapintatos rendelkezése, mely a regalitás megszüntével ezen igazságtalan adónemet mellőzve, a tiszta jövedelmet vetette adózás alá, [3]) mégis nyolcz évi tapasztalat szükségeltetett ahhoz, hogy ezen a nyers termény 5%-át tevő [4]) adózás végleg megszüntettessék. [5]) Mondanunk sem kell, hogy a javaslat a bányavámot mellőzi. A némely helyeken régebben divatban volt évnegyedes- és haladékfizetések (Quatember- und Fristengelder), mint a mai bányajogrendszer keretébe nem illő adózások [6]) az ált. bányatörvénykonyvbe fel nem vétetvén, az ide nem tartozó jövedelmi adóztatást nem emlitve, most csak az u. n. mértékilletékek (Massengebühr) fizetése van érvényben. Ezen pénzbeli szolgáltatás, — melynek czélja: a külön hatósági felügyelettel járó költségek megtéritése és a könnyelmü elfoglalás meggátlása, [7]) más államokban is szokásos, [8]) és vagy mint telekdij már adományozott telkek után fizettetik, vagy pedig valamely kutatási tér után szolgáltatandó. Az adományozott vájnamértékektől 12,544 □ öl) és a külmértékek maximumától (32,000 □ öl) régebben 6 frt 30 krt kellett fizetni, [9]) mi azonban 1866. julius 1-től 4 ftra szállittatott le; [10]) a szabadkutatások után 1862. május 1-től kezdve évenkint 20 frtot kellett fizetni, [11]) ami 1866. julius 1-től szinte 4 frtra szállittatott le. [12]) A szabadkutatási illeték iránt méltán a legnagyobb ellenszenv mutatkozott bányaiparososztályunk részéről, mert az nem a termelést, hanem a keresést adóztatja; behozatalának indokául azon körülmény szolgált, hogy sokan a bányavállalkozók közül — csakhogy a telekdij fizetése alól mentve legyenek — azon ürügy alatt, miszerint még

---

[1]) L. Schneider: „Zur Reform der Berggesetze“ (Haimerl: „Magazin“ 1. köt.) 240—242. l. [2]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 397—400. l. [3]) L. a Code des mines“ 35. 37. art. [4]) L. a „Bjav. ind.“ 10. l. [5]) L. az 1862. apr. 28. rend. bir. t. l. 28. sz. [6]) L. Schneider: „Zur Reform der Berggesetze“ cz. ért. tek. 249. és köv. l. [7]) L. az Ind. XIII. fej. 13. bek. [8]) A franczia bányatörvény szerint egy □ kilometer bányatér után évenkint 10 frank (Code des mines art. 34.), a szász bányatörvény szerint: arany-. ezüstbányáknál 1000 □ öl után 3 garas, egyéb ásványoknal 2 garas fizetendő (Schneider id. ért. 252. 253. l.). Poroszországban felügyelési adó a termény 1% („Bjav. ind.“ 12. bek.). [9]) L. a bir. t. l. 1854. évi 267. sz. [10]) 1866. márczius 29. rendelet. [11]) 1862. april 28. rend. (bir. t. l. 28. sz.). [12]) 1866. márt. 20. rend.

a vájástérdemlőség a kutatmányi téren nem vehető ki, éveken át illetékfizetés nélkül bányásztak és káros térfoglalást gyakoroltak. [1]) Ennek meggátlását czélozza a kutatmányi illeték; a javaslat azonban a vájástérdemlőséget elvetvén, miután további ok ez illeték fentartását nem támogatja, azt megszünteti. [2]) A mértékilletékekből az utolsó statisztikai kimutatás szerint: 29,788 frt. folyt be, miből a magánbányászatra 22,999 frt., a kincstári bányászatra pedig 6,789 ft. esik. [3]) A javaslat a bányaadózásokra következő főelveket követi: 1) a bányavámot és zártkutatmányi illetéket nem ismeri; 2) a külön felügyeleti költségek fedezése végett az adományozott bányatelkek után mérték-illetékeket vagyis telekdijt követel, mely azonban — nem lévén vájna mértékegység felállitva — a különböző bányászati telkektől külön fokozat szerint lesz szedendő, és pedig: fém- és kőszénbányáknál száz □ ölenkint 3 krajczár, külmértéknél 1000 □ ölenkint 12 krajczár, az abrudbánya-verespataki bányakerületben 20.5 ölnyi sugárral adományozott gömbhatárért évenkint 48 kr., a kistelkekért pedig (Erdély és Zarándban) 8 krajczár fizetendő, [4]) egyedül a felső-magyarországi hosszmértékeknél marad jövőben is a mértékilleték 4 frt. [5]) A telekdij évnegyedenkint fizetendő, [6]) elengedésnek az alól rendszerint nincs helye és behajtására az egyenes adók behajtása iránt fenálló szabályok alkalmazandók. [7])

[1]) L. a „Bjav. ind.“ XIII. fej. 5. bekezd. [2]) L. a „Bjav. ind.“ 20. l. [3]) L. a „Statisztikai közlemények“ 150. 151. l. [4]) L. a „Bjav.“ 240. §. lit. a) b) d) e) f). [5]) 240. §. lit. c). [6]) „Bjav.“ 241. 242. §§ [7]) 243—244. §§.

XII. A bányahatóságoknak a bányaművelésrei felügyeléséről és az annáli eljárásról.

220. §.

Felügyelési kötelesség.

A bányahatóságokat a bányaművelés üzlete tekintetében illető felügyelés folytán, tartoznak azok a bányatörvény által a bányavállalkozókra ruházott kötelességek teljesítése felett őrködni, s mindazon esetekben fellépni, melyekben a bányaművelés fenntartása vagy annak köztekintetéhezi viszonyai különös intézkedéseket kivánnak.

221. §.

Minden evégre megkivántató vizsgálatok hivatalból teendők.

A bányahatóságok különösen kötelesek:

a) a járásukbeli minden bányákat küldöttjeik által időről időre megvizsgáltatni s a leletről maguknak jelentést tétetni;

b) küldöttjeik által, de a hivatali titok legszigorubb megőrzése mellett, az üzleti terveket és térképeket megszemléltetni s a bányamegyei térképeket (185. §.) e szerint megigazitani;

c) mindazon intézkedéseket kibocsátani, melyek a bányatörvény szabályai megtartásának biztositására szükségesek;

d) oly veszélyes események beálltánál, melyek elharapózással s ezáltal a bányaüzletre nézve általában ártalmas befolyással fenyegetnek, vagy melyek miatt egyes érdeklettek által segélynyujtásra felszólittatnak, a helyszinéni vizsgálatot megtenni s azon esetben, ha az üzletigazgatóság által tett intézkedesek nem elegendők, kellőleg rendelkezni.

222. §.

A bányaüzletben előforduló oly eseményeknél, melyek a személyek, épületek, telkek, gyógyforrások, kútak vagy más építmények biztonságát veszélyezik, a bányahatóság a szükséges biztonsági intézkedéseket rendszerint a politikai hatóság meghivása mellett köteles elrendelni. A késedelem veszélyes volta esetében azonban a közelebbi vagy az eseményről korábban értesülő hatóság tartozik, a szükséges dologértők meghivása mellett, a halaszthatlan mentési és biztonsági intézkedéseket megtenni s a további intézkedések iránt a kiszabott értekezletet tartani.

223. §.

Minden művezető vagy helyettese köteles az ilyes eseményeket a legközelebb fekvő politikai vagy bányahatóságnak tüstént feljelenteni.

224. §.

A bányahatóságok által a bányaművelés üzletérei felügyelés gyakorlása czéljából tett intézkedések végrehajtásának biztositása végett azok feljogositvák, amennyiben a kellő határidő alatt ismételt intés siker nélkül marad, megfelelő pénzbüntetéseket szabni, vagy ha a művezető képtelensége a bánya biztonságát vagy fennmaradását veszélyezi, ezen visszásságnak a bányabirtokos részéről megszüntetéseig, a bányabirtokos veszélyére és költségére egy dologértő művezetőt kirendelni s szükség esetében rendelkezéseik foganatositása végett a kényszeritő intézkedések alkalmazásaért a politikai hatósághoz fordulni.

Jegyzet. Az általános bányatörvény ezen szakaszai, melyekkel lényegükben a javaslat intézkedései megegyeznek, [1]) a rendészeti felügyeletet és a hatóságok eljárását szabályozzák; ennek czélja a bányatörvény szabályainak megtartása, mi azonban a hatóságokat nem jogositja fel arra, hogy a bányatulajdonos üzleti és gazdászati

[1]) L. a b. j. 247—250. §§-ait.

viszonyaiba beavatkozzanak. Mily módon gyakorlandó a felügyelet? azt a 221—222. §§-ok határozzák meg. A foganatositás megkönnyitése végett azonban a bányahatóságoknak joguk van: a bányamegyei bizottságokkal érintkezésbe lépni, azoktól a bányamegyében az üzem körül előforduló hiányokra nézve időszaki jelentést követelni, továbbá azokkal a végből értekezni: vajjon nem lehetne-e az illető helyeken bányászati szakférfiakat, esküdteket (bergmännische Geschwornen) megbizni, kik a balesetek s a bányatörvény rendeleteinek áthágása miatt eszközlött nyomozásoknál előnyösen alkalmazhatók volnának?[1]) A felügyelet gyakorlásának könnyitése végett ugy az időszaki vizsgálatok, mint a veszélyek beállta esetén (221. §. a) d) 222. §.) költség és időkimélés okából a bányahatóság elfogulatlan, megbizható magán- vagy állambányászati hivatalnokot is rendelhet ki a hivatali cselekmények véghezvitelére, ha ez ellen az illető bányabirtokos kifogást nem tesz.[2]) Ennyiben gondoskodhat a bányakapitányság a működését tetemesen megkönnyitő segédközeg létesitéséről. Ami azonban a kapitányság speciális tevékenységét illeti, arra nézve következőket kell tudnunk: valahányszor a bányaművek közelében hivatali teendő végeztetik, a kiküldött hatósági személy utasitandó, hogy azok állapotáról meggyőződést szerezzen; ha valamely aggályos jelenség mutatkozik, helyszini nyomozás és szemle rendeltetik el, mely alkalommal a mű tulajdonosát, vezetőjét a felmerült hiányokra figyelmeztetik. Ha pedig rendkivüli, gyors intézkedést igénylő balesetek merülnek fel, köteles a bányakapitányság a vizsgálat foganatositására egy biztost kiküldeni, egyidejüleg az illető politikai hatóságot egy kiküldött megbizására hiván fel; ha a két hatóság küldötte az alkalmazandó rendszabályok iránt nem tud megegyezni, a bányabiztos két szakértő véleményét kéri ki, kiknek nyilatkozata a nyomozásról felvett, annak eredményét magában foglaló jegyzőkönyvbe a biztosok különvéleményével együtt bevezetendő. E jegyzőkönyv a bányahatóság elé terjesztetik, mely annak nyomán határoz, határozatát az illető politikai hatósággal közölvén; ha pedig a két hatóság is eltérő határozatot hoz, akkor az ügyet a főbányahatóság intézi el.[3]) Természetes, hogy a fenyegetett tárgy biztositására szükséges palliativ intézkedések megtételét a most közlött eljárás nem akadályozza. A bányahatóság rendelkezéseinek foganatositása végett szükség esetén a politikai hatóságokhoz is fordulhat, azonban a pénzbüntetések kiszabása és a szakértő művezető kirendelése nem a politikai hatóságok, hanem a bányakapitányságok jogköréhez tartozik. Ha a bányakapitányság a helyszini nyomozás alatt oly cselekmény vagy mulasztásnak jó nyomába, mi a közönséges büntetőtörvények által fenyittetni szokott, erről az illető törvényszéket körülményes jelentés kiséretében értesiti.[4])

---

[1]) L. a „Vollzugsvorschrift“ 112. §-at. [2]) L. ugyanazt a 138. lapon. [3]) L. a „Vollz.“ 139. l. [4]) U. a. a 140. l.

225. §.

Bányahatóságok.

Ezen törvény kezelése végett léteznek: a) elsőbiróságkép a bányakapitányságok, vagy közvetlenül vagy pedig közvetve a kirendelt bányabiztosok által; b) másodbiróságkép az egyes vagy több koronaországokra nézve közösen felállitott főbányahatóságok; c) harmadbiróságkép a pénzügyminiszterium.

226. §.

A bányahatóságoknak a felek kérvényei feletti eljárása.

A felek kérvényei a bányahatóságoknál, amennyiben világosan kivételek nem állapitvák meg, mind irásban, mind pedig szóval is elfogadtathatnak. Az utóbbi esetben mindig jegyzőkönyv veendő fel.

227. §.

A határidők számitása tekintetében.

A bányatörvényben kiszabott minden határidők szakadatlanul folynak, csak azon esetben, ha valamely határidő utolsó napja vasárnapra vagy törvényesen elismert ünnepnapra esnék, végződik a határidő csak a legközelebbi napon.

228. §.

Büntető esetekben.

A bányatörvény minden áthágásai iránt a büntető eljárás s azok felett a vádlott meghallgatása utáni itélethozás a bányahatóságot illeti.

229. §.

A büntetésnek minden kiszabásáról vagy maga a bányavállalkozó, vagy pedig általa a bányahatóságnak feljelentett felhatalmazott (188–189. §§.) értesitendő.

230. §.

A bányahatóságok határozatai elleni folyamodás.

A bányahatóságok minden itélete vagy bármely más határozata ellen a főbányahatóságnál panaszt tehetnek, és ez utóbbinak megmásitó határozata ellen a pénzügyminisztériumhozi folyamodás nyitva áll. A miniszterium fontos okokból az egyforma határozatok elleni folyamodást is megengedheti.

231. §.

Minden folyamodás a panaszlott határozat kézbesitése után harmincz nap alatt az elsőfolyamodásu hatóságnál benyujtandó. A folyamodási határidő meghosszabbitásai a bányahatóság által csak különösen fontos esetekben engedendők meg. A személyek és tulajdon tekintetébeni veszélyek elháritása végett tett intézkedések ellen s a könnyen változás alá eső körülmények iránt teendő nyomozások elrendelései ellen közbevetett folyamodások halasztó erővel nem birnak.

232. §.

Az itéletek végrehajtása

A bányahatóság itéleteinek végrehajtása, amennyiben a körülmények mivoltához képest megkivántatik, a politikai hatóságok utján az ezen utóbbiakat kényszeritő eszközökkel, és szükség esetében birósági uton eszközlendő. Katonai személyek ellen a büntető itéletek végrehajtása a katonai hatóságok által eszközlendő.

233. §.

Pénzbüntetések

A kiszabott pénzbüntetések a bányahatóságnál teendők le s azon társpénztárba folynak, melyhez a megbüntetettnek müve tartozik. A társpénztárak felállitásáig a büntetési pénzek megőrzéséről a bányahatóság fog gondoskodni.

234. §.

Az eljárás költségei.

Azon vizsgálatokérti költségeket, melyek büntetést vonnak maguk után, az elitélt; a felek ügyeibeni tárgyalásokérti költségeket rendszerint a tárgyalásra okot szolgáltatott felek tartoznak viselni; a bányahatóságnak azonban szabadságában áll a körülményekhez képest azon arányt meghatározni, mely szerint a felek ezen költségeket viselni kötelesek.

Jegyzet. A bányahatóságok azon kauzális, adminisztrátiv hivatali közegek, melyek a bányászati jogositványok kiadására a bányatörvény mindennemü, különösen pedig rendészeti természetü szabályainak foganatositására hivatvák. Elsőfolyamodásu bányahatóságok a bányakapitányságok és azok expoziturái; a bányabiztos illetékességi területén előforduló bányaügyekre vonatkozó beadványokat

azon bányakapitánysághoz is be lehet nyujtani, mely alá a biztosság tartozik, azonban annak elintézéséről a bányabiztos mindenesetre értesitendő.[1]) Az elsőfolyamodásu hatóságok határozatai ellen, a magyar szent korona országainak területére nézve illetékes s az iparügyek miniszteriumának kebelében működő főbányahatósághoz lehet felebbezni; a pénzügyminiszteriumnak mint harmadik forumnak illetékessége a bányaügyekre nézve már régebben megszünt s azzal az iparügyek miniszteriuma ruháztatott fel. Az ált. b. t. 225. §-ának c) pontja tehát ilykép módosulást szenved e tekintetben, mely jelenlegi állapotnak megfelel a javaslat terve is.[2]) Az elsőfolyamodásu bányahatóságokhoz érkezett beadványok beiktattatnak s az érkezvény sorszámával ellátva a hivatalfőnök által elintézés végett egyik vagy másik hivatalnok nevére szignáltatnak, a hozott határozatot azonban mindig a hivatalfőnök köteles aláirni; a szóbeli kérvényekről felvett jegyzőkönyveket a kérvényezőknek elolvasniok és aláirniok kell, ha pedig irni, olvasni nem tudnak, a jegyzőkönyv tanuk előtt felolvasandó, s ezen körülmény megjegyzése mellett a kérvényező kézjegyével ellátandó.[3]) Büntető határozatokat csak a bányakapitány hozhat, előzetesen azonban az illető bányatulajdonos záros határidő alatt igazolásra szólitandó fel; hiteltnemérdemlő körülmények vagy a törvény nemtudása elfogadható mentségül nem szolgálnak.[4]) Minthogy minden határozat ellen csak a kézbesitéstől számitott 30 nap alatt lehet jogorvoslattal élni, s minden e határidőn túl beadott felebbezések visszautasittatnak, annálfogva a kézbesités megtörtének idejéről az illető féltől elismerő vétbizonylatot szükséges venni; a főbányahatósághoz felebbezett ügyek a bányakapitányság által teendő előterjesztés mellett küldendők fel.[5]) A jogerőre emelkedett határozatok — ha ismételt intés daczára is foganat nélkül maradnak — az illető politikai hatóságok által, kik információ mellett megkerestetnek, esetleg kényszereszközök segélyével is végrehajtandók; a behajtott birságok azon társpénztárba folynak, melyhez a megbüntetett bányabirtokos müve tartozik, ha azonban a birságolt egyén nem bir bányával, vagy társpénztár még nincs, akkor az ily pénzek egy bányamegyei társpénztár létesitéseig a bányamegyei bizottmány kezelése alá adandók. A bizottmány azokat biztosan és gyümölcsözőleg elhelyezni és pedig: vagy állampapirokat venni vagy a pénzt takarékpénztárba tenni, minden év végével pedig a tőkeelhelyezésről és kamatnövekvésről kimutatást készitени köteles;[6]) a birsági összegek a határozat kézbesitésétől számitott 14 nap alatt fizetendők be, mi ha elmulasztatik, ismét 14 napi határidő tüzetik ki, eredménytelenség esetén pedig a végrehajtás a megbüntetett egyén költségére elrendeltetik.[7]) Az eljárási költségek megállapitása a bányakapitányság jogköréhez tartozik, ha a hi-

[1]) „Vollz." 114. §. [2]) „Bjav." 246. §. Bányahatóság lesz e §. szerint: első fokon a kerületi bányakapitányság, másodfokon a főbányahatóság, harmadfokon a kereskedelmi miniszter. [3]) „Vollz." 141. l. [4]) U. a. 115. §-a. [5]) L. a „Vollz." 143. l. [7]) U. a. 117. §-a. [7]) U. a. 145. l.

vatalos kiküldetés több ügy érdekében történt, a költségeket az érdekelt felek aránylag viselik, ha pedig valamely köztekintetü hivatali ügyben küld ki valakit a bányakapitány, a költségek előlegezése a hatósági pénztárt terheli.[1]) A javaslat: a határidők számitása,[2]) a határozatok végrehajtása,[3]) a pénzbirságok elhelyezése[4]) és az eljárási költségek[5]) tekintetében megegyez az ált. b. törvénynyel, eltér azonban a következőkben: 1) beadványokat nemcsak irásban és élőszóval, hanem távirat utján[6]) is lehet benyujtani; 2) a határozatot 14 nap alatt kell felebbezni, és a felfolyamodáshoz annyi másolat csatolandó, ahány érdekelt fél van, mert az azokkal közöltetik, hogy észrevételeiket szintén 14 nap alatt[7]) megtegyék; 3) két egybehangzó határozat ellen rekurálni nem lehet.[8]) Tervben van a bányabékebirói intézmény behozatala jövendőre, miért is e kérdésnek is kell pár sort szentelnünk. A bányabékebirák: egyeztetési és rendőri illetőleg vizsgálóbirói hatáskörrel ruháztatnának fel. Bányabékebirák lennének a bányakapitányok, kik birói pecsétet és könyvet az igazságügyminisztertől nyernek s azon törvényszék teljes ülésében teszik le a békebirói esküt, melynek kerületében székelnek.[9]) Látható, hogy a békebirói intézmény itt nem ugy jelentkezik, mint az önkormányzat azon alakja, mely szerint a vagyonosabb és müveltebb állampolgárok önként és ingyen teljesitik a közteendők egy részét, melyet különben fizetett közegek által kellene végeztetni.[10]) Általában hiba a törvényhozás terén minden intézményt és igy a bányabékebiróságot is ugy alkotni, hogy az önkormányzati szellem és tevékenység egészen kizárassék, mely a közteendők ingyenes elvégzését nobile officiumnak tekinti. Pedig ez önkormányzati tevékenységre, mely — ha az intézmények igy alkottatnak — hamar kivesz,[11]) rövid időn igen nagy szüksége lesz az államnak; részint pénzügyi okok, részint pedig azon körülmények fogják az államokat arra kényszeriteni, hogy az önkormányzati tevékenységnek az állami funkciók minden ágában nagyobb tért nyissanak, mi a fizetett hivatalnokok nagyszámából és attól fog eredni, hogy az összes közügyeket kizárólag és csak egymás által ellenőrizve viszik.[12]) Az ellenőrzési és pénzügyi szempontokon kivül még felmerülnek azon kérdések is, vajjon czélszerü-e az amugy is túlterhelt bányakapitányokat uj teendőkkel terhelni? vajjon czélszerü-e e tisztet a bányakapitányokra bizni, kik általában — mint a felügyelet és ellenőrzés gyakorlásával megbizott közegek — főleg alsóbb rendü bányaiparososztályunk balfelfogása miatt nem nagy népszerüséggel dicsekesznek, holott a békebiró csak ugy képes megoldani feladatát, ha a közbizalom nimbusza környezi alakját? vajjon

---

[1]) L. u. a. 119. §-át. [2]) L. L. a „Bjav.“ 253. §-át. [3]) U. a. 259. §-a. [4]) U. a. 259. §. [5]) U. a. 260. §. [6]) L. a „Bjav.“ 252. §. [7]) „Bjav.“ 254—255. §§. [8]) L. u. a. 258. §-át. [9]) L. a békebirói törvényjavaslat VII. fej. 67. §. V. ö. a 68. §-t. (L. a „Reform“ 1870. évf. 123. sz. mell.) [10]) L. Szilágyi Dezsőnek az 1870. évi jogaszgyülés teljes ülésében e tárgy felett tartott beszédét az évkönyv 298—299. l. [11]) L. az évkönyv 299. l. u. a. beszédét. [12]) L. Szilágyi beszédét az évkönyv 300. s köv. l.

megfelel-e czéljának a bányabékebirói intézmény azon czentrális szervezet mellett, mely szerint a közel 1000 □ mértföldnyi területből álló kerületen szétszórt bányaiparosok részére 1—2 bányabékebiró lesz? E bajok csak ugy volnának elkerülhetők, ha minden kisebb területü bányavidéken egy szakértő, vagyonos és közbizalomban részesülő bányaiparosra bizatnék a békebirói tiszt. Mindenesetre felmerült ez ellen azon ellenvetés, hogy kellő számu alkalmas egyéneket bajos volna találni, az alkalmazottak törvénytudománya, részrehajlatlansága és munkássága pedig még mindig kérdéses; általában a bányabékebirói intézmény ilynemü létesitése ellen mindazon érveket felhozhatni, mik a békebirói intézménynek (angol mintára leendő) felállitása ellen hazánk fejletlen társadalmi viszonyai és állapotának okából felhozhatók.[1]) Ez intézmény mikénti létesitése is azon kérdések közé tartozik, melyek csak a mindkét irányban tett kisérletszülte tapasztalat után nyerhetnek kielégitő megoldást. A bányabékebirák egyeztetési hatáskörébe tartoznak mindazon vitás ügyek, melyekre a bányatörvényszékek illetékesek,[2]) s melyek felett a felek szabadon egyezkedhetnek; az egyeztetési és peres eljárásban a távollakó bányabirtokosok meghatalmazott által is képviseltethetik magukat.[3]) Az egyeztetési tárgyalások a bányabiztosok előtt is megtarthatók, ezek azonban ugy a betárgyalt pert itélethozatal, — mint a létrejött egyezséget megtekintés és tudomás végett a bányakapitányhoz kötelesek beküldeni.[4]) A felek megidézése, a kézbesités módja, a tárgyalás vezetése, a tárgyalás nyilvánossága és az egyezkedési kisérlet meghiusulta vagy létrejötte esetén követendő eljárás tekintetében a bányabékebirák közönséges békebirákkal egyenlő szabályokat követnek.[5]) A bányabékebiró területi illetékessége összeesik azon kerülettel, melyben a bányakapitánysági tisztet végzi; kivételnek van azonban helye e szabály alól azon esetekben: 1) ha a felek önként jelentkeznek vagy 2) ha a megidézendők nagyobb része járásában lakik, mikor is hatósága a kerületén kivül lakókra is kiterjed, s sem ő nem utasithatja vissza az eléje vitt ügyet, sem illetékessége ellen kifogást nem lehet emelni.[6]) A bányabékebiró eljár és itél mindazon ügyekben, melyekben az alapkövetelés vagy a peres ingó tárgy értéke járulékok nélkül 30 ftot meg nem halad, továbbá a határvillongás és birtokháboritási perekben; de ha azt találja, hogy az eléje vitt ügy bonyolódottabb jogkérdést foglal magában, akkor az ügyet a bányatörvényszék elé utasithatja.[7]) Ezen most emlitett eseteken kivül illetékes lehet a bányabékebiró mindazon peres ügyekben, mik a bányatörvényszék elé tartoznak, ha a felek eziránt irásban megegyeztek, azonban távollevők, gyámság vagy gondnokság alatt levők ügyeiben és bányatelekkönyvi ügyekben nem biráskod-

[1]) L. e tekintetben Pulszky Ágostnak ugyanott a békebirói intézmény felett tartott beszédét az évkönyv 295—298. l. [2]) L. a bányabékebirói javaslat 69. §-át. [3]) L. a bányabékebirói javaslat 71. §-át. [4]) L. a b. b. j. 72. §-át. V. ö. a 67. §-t. [5]) U. a. 73. §-a. [6]) U. a. 77. 70. §§-ai. [7]) U. a. 74. 78. §§-ai.

hatnak;[1]) a b. békebiró a felek panaszairól, szóváltásáról és a bizonyitási eljárásról folytatólagos jegyzőkönyvet vesz fel, az itéletet azonban a békebirói könyvbe irja.[2]) A bányabékebirónak nem szabad oly ügyek elintézésében résztvenni, melyekben közvetve vagy közvetlenül saját személye, felesége vagy jegyese, fel- vagy lemenő ágbeli rokonai, oldalági rokonai negyedizig, sógorai másodizig, fogadott szülei vagy gyermekei, gyámoltjai vagy gondnokoltjai érdekelve vannak, továbbá melyben tanu, szakértő vagy közbenjáró gyanánt müködött, végre oly ügyekben, melyekben a felek valamelyikével peres viszonyban áll; azonban az ügyet ez okokból nem utasitja vissza, hanem a per betárgyalását és felszerelését közegei által eszközölteti, itélethozatal végett pedig a legközelebbi bányabékebiróhoz átteszi.[3]) A bányabékebirói itélet ellen felebbezésnek és semmiségi panasznak nincs helye, s az itélet végrehajtása iránt azonnal intézkedni szükséges; az elmarasztalt félnek jogában áll ugyan az itélet kihirdetésétől számitandó félév alatt ügyét a rendes bányabiróság előtt megindítani, ez azonban a végrehajtást nem gátolja.[4]) A bányabékebiró jogositva van a kerületében levő bánya- és kohómüvekben belül elkövetett bűntett körülményeit kinyomozni, és mindazon intézkedéseket megtenni, melyek a bűnjelek és a bűntett nyomainak az illetékes hatósági személy megérkeztéig való fenntartására szükségesek; ezen eljárásról a bányabékebiró jegyzőkönyvet vesz fel[5])

2. Jegyzet. A bányatörvények adminisztrátiv és rendészeti szabályainak megtartására hivatott bányahatóságok mellett meg kell még emlékeznünk a peres és nemperes bányaügyek ellátására hivatott közegekről, vagyis a bányabiróságokról és azok eljárásáról. Az elsőfolyamodásu bányai biráskodás kerületi kauzális törvényszékekre van bizva; ezen kerületi bányatörvényszékek 1861-ben szervezve, a fennállott kerületi bányakapitányságokkal egyesitteltek, ugy hogy a bányakapitányok egyszersmind bányatörvényszéki elnökök voltak,[6]) később azonban jobbadán önálló, saját elnökkel biró s a bányahatóságoktól teljesen elkülönitett ügybirósságokká lőnek. Ezen kerületi bányabiróságok: Budán, Beszterczebányán, Lőcsén, Nagybányán és Oraviczán székelnek,[7]) meg kell azonban jegyeznünk, hogy (értesülésem szerint) a nagybányai bányabirósághoz tartozott Zarándmegye törvényszéke szinte felruháztatott illetékességgel a megye területén lakó bányaiparosok ügyeire nézve. Erdélyre az orszb. értekezletnek ezen szervezési rendelkezései nem terjedvén ki, ott a gyulafehérvári megyei törvényszék látja el az ügyeket.[8]) Ezen bányabiráságok kormányzat tekintetében a magyar igazságügyminiszterium alá tartoznak, határozatai ellen pedig a pesti és marosvásárhelyi itélőtáblák-,

Orszb. ért. VII.

[1]) B. b. j. 75. §. [2]) U. a. 80. §-a. [3]) L. a b. b. j. 79. s a békebirói j. 35. §. V. ö. a b. b. j. 81. §. [4]) L. a b. békebirói jav. 82. V. ö. a 79. §-t, meg a békeb. j. 47. §-át. [5]) L. a b. b. j. 76. §-át. [6]) L. az Orszb. ért. VII. 2. §-át. V. ö. u. a. 5. 6. 7. §§-ait. [7]) L. u. a. 2. §-t s Wenczel többször id. m. 188. l. [8]) L. Wenczel id. m. 188—189. l.

meg a legfőbb itélőszékhez lehet felebbezni, hol a bányaügyekre külön osztályok léteznek.[1]) A kerületi bányatörvényszékek állanak: egy elnökből, továbbá legalább egy előadó ülnökből, ki mellett azonban még lehetnek dijtalan előadók és mindenütt vannak bányászati szakértő szavazó ülnökök;[2]) minden ülésben az elnökön kivül még legalább két ülnök van jelen, kik közül csak az egyik lehet a szakértők közül meghiva. A szükséges irodai és kezelő személyzet egy tollnokból, egy kiadóból, irnokból és kézbesitőből áll, kik az irodai, kezelési, könyvvezetési, kiadói és kézbesitői teendőket végzik. A küszöbön álló birói szervezet (eredeti terve) szerint a bányaügyeket elsőbiróságilag nem különálló törvényszékek fognák ellátni, hanem hét királyi törvényszék felruháztatnék a bányaügyekben való biráskodás jogával, s illetékességükhöz képest az ország hét kerületet képezne. A kir. törvényszékek közül: a budai (a dunántúli vidékek), a selmeczi (a dunáninneni alsómagyarhoni bányavidékek), a rozsnyói (a tiszáninneni nyugoti részek), a lőcsei (a felsőmagyarországi bányavidék), a nagybányai (a mármarosi és tiszántúli vidékek), az oraviczai (a bánáti részek), az abrudbányai (pedig az erdélyi és zarándmegyei vidékek bányaügyeiben) birnának illetékességgel.[3]) A törvényhozás által meghatalmaztatván a kormány, hogy a törvényszékek száma és elhelyezése tekintetében intézkedjék, — valószinü, hogy a bányatörvényszékekre nézve eredeti tervéhez fog ragaszkodni. A bányabiróságok, mint bányatelekkönyvbirák, a dologi biráskodást gyakorolják,[4]) azonfelül illetékesek: 1) minden oly perben, melynek tárgyát adományozás vagy engedélyezés alá eső bányatárgyak és azok járulékai képezik, ideértve a kőszénbányászatot és kohászatot[5]) is; 2) a bányaművelésből támadt jogesetekre, a bányatisztek, szolgák és munkások számadásai és kötelezettségeire[6]) nézve; 3) az érczlopás, sikkasztás és a telepek betapasztásánál szükséges nyomozás végbeviteléuen,[7]) a bányák és a bányászat műtani kezeléséhez szükséges súlyok és mértékekre való felügyelet gyakorlásában;[8]) s végül 4) a társpénztári intézményből és azok kezeléséből felmerült jogesetekben.[9]) Ez ügybiróságok illetékessége igen tágkörü s nincs szabatosan körülirva; igen sokszor valódi közönséges magánjogi esetekben, melyek inkább a polgári törvényszékek, mint ez ügybiróságok elé tartozók, a bányabiróságok járnak el azon esetleg okából, hogy a per tárgyát oly dolog képezi, mely valamely bányaműre vonatkozik vagy azzal némileg kapcsolatban áll. Ugyanazért az elsőfolyamodásu bíróságok rendezéséről szóló uj törvény a bányabiróságok illetőségét és hatáskörét megszoritja és körülirja. E szerint 1) a bányabirtokok tekintetében a birtokbiróság és telekkönyvi hatóság a bányatörvényszékek hatásköréhez tartozik; 2) biráskodnak a bányajogositványok iránti perekben, u. m. a bányák és azok künfekvő alkatrészeire, tartozé-

[1]) L. Orszb. ért. 3. §. V. ö. a 8. §-t. [2]) L. u. a. 4. §-át. [3]) L. a birói szervezet jav. 24. §-át lit. a—g. (Pesti Napló 1870. 76. sz.) [4]) Orszb. ért. 11. §. [5]) Orszb. ért. 9. §. [6]) U. a. 10. §. [7]) U. a. 14. §. [8]) U.a. 13. §. [9]) U. a 12. §.

kaira vonatkozó dologi jogok felett, a telekben való elsőbbség felett, határvillongási meg birtokháboritási esetek felett; 3) biráskodnak a bánya- és hutamüvek nyereségei vagy pótlékai feletti vitás ügyekben, altárnai vagy egyéb segédvájnailletékek és kárpótlások ügyében, továbbá a bányaszolgalmak gyakorlásaért járó kártalanitási ügyekben; 4) ezenfelül eljárnak és itélnek a bánya- vagy hutamüveken való rongálások esetében, a bányavizek tulajdona vagy használata feletti kérdésben, a bányatársulatok és azok tagjai között a társulati viszonyból származó perlekedések esetében; 5) biráskodnak a társpénztári peres ügyekben, a közös bánya- vagy hutamüvek üzlete használata vagy értékesitése felett, s a bányabirtokosok meg tisztjeik között fennforgó üzleti, számviteli perekben.[1]) Ezen ügyeken kivül minden más polg. peres ügyek, melyekben eddig a bányabiróságok jártak el, a rendes polgári biróságok hatásköréhez tartoznak.[2]) Ami a bányaügyi törvénykezést illeti, a közönséges polgári jog alaki szabályai a bányabiróságok által is rendszerint megtartandó, vannak azonban a bányaügyek természetéből folyó pótintézkedések és eltérések.[3]) Sommás szóbeli eljárásnak világos és kisebbszerü jogesetben van helye, mikor is az előadó bányabiró egy tollnok segélyével vezeti a tárgyalást s itél, mint ennek példáját fentebb a birtokháboritási esetben láttuk; ha munkás vagy tiszt idéztetik a bányabiró elé, erről a mű vezetője vagy képviselője is értesitendő.[4]) A szóbeli ügyútra nem tartozó bányaperek a törvényszék előtt rendes irásbeli úton folytatandók.[5]) A perekben a perbeli felszámitások (Liquidatiók) nem külön periratokban, hanem a per érdemével együtt a rendes perekre nézve meghatározott szóváltásokkal bevégzendők;[6]) kivételkép azonban a felszámitás később is megtehető: 1) ha egyik vagy másik fél kértére a felszámitásra hosszabb idő igényeltetik, mi főleg akkor engedtetik meg, midőn a felszámitásra 15 napnál hosszabb idő kivántatik,[7]) vagy midőn a számolási kérdések szavatossági viszonyból erednek,[8]) 2) ha a felszámitás a végrehajtás idejére hagyatott, vagy pedig szüksége a végrehajtás alatt merült fel, ezen esetben tárgyalás tartandó s az ott kifejtettekhez képest a bányatörvényszék a felszámitás kérdése felett külön határoz.[9]) A birói idézetek és határozatok rendszerint az érdekelt félnek kézbesitendők; a törvényes képviselet alatt álló egyének helyett azok képviselői értesitendők; bányatársulatok részére kiadott mindenféle kézbesitvények a társulati képviselőnek kézbesitendők, ha pedig nem található, akkor a kézbesitvény a bánya torkolatára vagy a huta épületére két tanu jelenlétében felszegezendő.[10]) Bányaügyekben a körülmények kinyomozása

---

[1]) L. az elsőfolyamodásu biróságok rendezéséről szóló törvény 21. §-át. 1—12. pont. Budapesti Közlöny 103. sz. 1871. [2]) L. az elsőfolyamodásu biróságok szervezetére vnatkozó törvény III. cj. 22. §-át. Budapesti Közlöny 1871. évf. 108. sz. [3]) Orszb. ért. VII. 31. §. [4]) Orszb. ért. 32—33. §§. [5]) U. a. 36. §. [6]) Orszb. ért. 63. §. [7]) U. a. 64. §. [8]) U. a. 65. §. [9]) U. a. 66. §. [10]) Orszb. ért. 8. czikk 34—35. §§.

végett helyszini szemlék is tarthatók; ilyesminek tartása elrendelhető a felek kérelmére perenkivül vagy perben,[1]) sőt utóbbi esetben a bíróság — ha a bizonyitás végett szükségesnek látja — a felek kérelme nélkül is elrendelheti.[2]) A szemle a helyszinen tartandó meg s ha bizonyos ténykörülmények tisztábahozatala szükséges, a felek tanui a feltett kérdő- ellenkérdőpontokra kihallgatandók; a felek mindegyikének jogában áll egy szakértőt is ajánlani, kikhez egy harmadikat a biró nevez. A szemle lefolyásáról és eredményéről az eljárás menetét, a tanuk és szakértők meg a felek nyilatkozatait magábanfoglaló jegyzőkönyv vétetik fel, mely a szemle foganatositása végett kiküldött bányabiró által a bányaszékhez jelentés kiséretében beterjesztetvén, a bányaszéki hivatalos könyvbe beiktattatik, s a feleknek — ha kivánnák — hiteles alakban kiadatik.[3]) Ha valamely bányabirtokos bűntett vagy perlekedés folytán elmarasztaltatik, s köztudomás vagy hiteles bizonyitvány folytán vagyonhiány veszedelme gyanitható, a bányabiróság az elmarasztalt bányavagyonát zár alá véteti, annak kezelésére egy zárgondnokot rendel, ki felelősség mellett és a bányaszék felügyelete alatt a zár alá vett vagyont kezeli, s a művelési költségek levonása után fennmaradt tisztajövedelmet a végrehajtásig biztositék mellett kamatoztatja;[4]) a zárgondnok fáradsága és felelősségéhez mért dijban részesitendő, mit a bányaszék állapit meg, de ez a jövedelem $^1/_{100}$-nál több nem lehet.[5]) A zárlat feloldható, mihelyt a lezárolt vagyon tulajdonosa, ugy a per tárgyának épségbentartása, mint a jogbonyodalmak elleni biztositás tekintetében egy kifogástalan átvállalót (fidejussor) vagy kezest állit.[6]) Ha nem forog ugyan fenn vagyonhiány veszedelme, azonban a bányatelek határai vagy másnemü követelések iránt támadt kérdések eldöntése esetére a peres tárgy értékének és mennyiségének meghatározásában nehézségek mutatkoznak, mivel a bányatelekben a peres helyen kivül még más helyen is vájnak értékes ásványokat, akkor a peres helyen kiásott vagy kiásandó ásványok kezelésére egy felesketett egyén nevezendő ki, ki köteles havonkint számadást benyujtani az eredményről; az igy ellenőrzött bányatermékek azonban alperes szabad rendelkezése alatt maradnak.[7]) Ha a bányabirtok valamely hitelező követelése miatt végrehajtás alá kerül, akkor rendes bányabirói zálogolás és becslés mellett elárvereltetik;[8]) hogyan történik a bányajavak becslése? arról alantabb szólunk. Midőn a nyertes félnek odaitélt bányabirtokra vonztkozó végrehajtás történik, a birói foglalás és behelyezés a szomszéd és határos bányabirtokosok vagy képviselői jelenlétében a helyszinén történik; a kiküldött bányabiró a foglalásról jegyzőkönyvet vesz fel s azt a bányaszék elé terjesztvén, ahhozképest a telekkönyvi be- és kikeblezés is megtörténik.[9]) A bányahatóságok a bányatelekkönyvön kivül vezetik még: 1) az

[1]) Orszb. ért. 47—48. §§. [2]) U. a. 51. §. [3]) U. a. 50. §. V. ö. a 49. §. [4]) L. az Orszb. ért. 55—56. §§. [5]) L. u. a. 57. §-át. [6]) U. a. 58. §-a. [7]) U. a. 59. §. [8]) U. a. 61. §. [9]) L. a 60. §-t.

itéletkönyvet, hova minden a bányabiróság által elintézett peres ügyekre vonatkozó birói határozatok beiktattatnak; 2) a szerződvényi könyvet, hova minden a bányadolgokra vonatkozó jogügyleti okirat bevezettetik; 3) a föld- és méréskönyvet, hova bejegyeztetnek a földszinti és földalatti határkitüzések és birói áthelyezések.[1]) A bányaszék a levéltárakba tett okiratokat, hivatalos és jegyzőkönyveket lajstromozni, gondosan őrizni s azokból a felek irásbeli kérelmére hitelesitett másolatot kiadni tartozik; köteles továbbá a térképeket és rajzokat pecsét alatt őrizni, s ezeket csak az illető bánya tetleges birtokosának kérelmére adhatja ki.[2])

[1]) L. 68. §. lit. a. b. d. [2]) L. az Orszb. ért. 70. 71. 72. §§-ait.

XIII. A bányatörvény szabályainak áthágásai elleni büntetésekről.

235. §.

A bányatörvény egyes szabályainak megnemtartása, mely káros jogkövetkezményeket von maga után, és az általános büntetőtörvény mennyiben alkalmazandó a bányaüzletnél előfordulható vétségekre és kihágásokra, ezen törvény illető helyein van előadva; ezen törvény olyas áthágásai pedig, melyek ebben különösen büntetésreméltóknak nyilvánittatnak, a jelen fejezetben kiszabott büntetések alá esnek.

236. §.

Büntetése a jogositlan bányaüzletnek;

A jogositlan bányaüzlet a bányahatóság által a bűnösön 5—100 pengő forintiglani, ismétlés vagy más súlyosító körülmények esetében pedig 200 pengő forintiglani birsággal büntetendő.[1])

237. §.

az ásványok jogositlan használásának;

Oly kutatók, kik a még nekik nem adományozott kutatási téreikből vagy telkeikből nyert fenntartott ásványokról a bányahatóság előleges beleegyezése nélkül rendelkeznek, a használt vagy elárusitott ásványok értékének megfelelő birság alá esnek.

Ha az ásványok értéke meg nem határoztathatik, ugy a bányahatóság 5—100 pengő forintiglani, ismétlés vagy súlyosító körülmények esetében 200 pengő forintiglani birságot köteles szabni.[2])

---

[1]) A „fenntartott“ ásványok keresése és kutatása, ha erre az illető a bányahatóságtól jogositványt nem nyert, jogositlan bányaüzletnek neveztetik. L. az 5. §-nál előadottakat. [2]) L. a 20. §-nál előadottakat.

238. §.

a közvetett bányaszerzés feljelentése elmulasztásának;

Oly bányabirtokosok, kik a bánya közvetett szerzéséről a 122. §-ban kiszabott feljelentést megtenni elmulasztják, 20—100 forintiglani birságba esnek.[1])

239. §.

a felhatalmazott kirendelése elmulasztásának;

Azon bányavállalkozók, kik abbeli kötelességüket, miszerint a 188. §-ban kiszabott módon felhatalmazottat rendeljenek, jelen törvény hatálybaléptétől, vagy uj bányajogositványok adományozásánál, ennek időpontjától számitandó három hónap alatt nem teljesitik, arra 5—50 forintiglani birsággal szoritandók. Ha ezen büntetés kiszabása után három hónap alatt a fethatalmazott ki nem jelöltetett s fel nem jelentetett, ugy a bányahatóság által egy dologértő rendeltetik, ki a késedelmes bányavállalkozó veszélyére s költségére felhatalmazottjának ügyeit kezelendi.

240. §.

a bányamüvelésből biztonsági intézkedések elmulasztásának;

Azon bányabirtokosok ellen, kik a bányaüzletnéli biztonsági intézkedéseket tárgyazó 171. §. szabályainak eleget nem tesznek, a bányahatóság még azon esetben, ha őket az általános büntetőtörvény szerinti eljárásra alkalmas személyi bünösség nem terheli is, 10—100 forintiglani, s ismételt esetekben 100 forintiglani büntetést köteles szabni, fölytonos vagy tetemes hanyagságból keletkező nagyobb terjedelmü veszélyek esetében pedig a bányászati jogositvány elvesztését tartozik itéletileg kimondani.

241. §.

szabadkutatásoknál a munkakimutatás elmulasztásának;

Oly szabadkutatók, kik üzletük eredményéről a bányahatóságnak a 178. §-ban kiszabott jelentést megtenni elmulasztják, 5—50 forintiglani, a második határidő eltelte után 10—100 forintiglani birsággal, s ha a további négy heti határidő is elmulasztatik, a szabadkutatás elvesztésével büntetendők.

---

[1]) V. ö. a 122. §-nál előadottakat.

242. §.

az azoknál kiszabott munka nem teljesitésének:

Ha valamely szabadkutatásnál, a bányahatóság által egy félévre a 179. §. szerint kiszabott üzleti munka teljesitése vagy annak kimutatása elmarad, a szabadkutatóra 5—50 forintiglani, s ha ő annak folytán a mindenik hónapra kiszabott munkát kellő időben ki nem mutatja, 20—100 forintiglani birság rovandó. Ha azonban a bányahatóság rendelete még azontúl sem teljesittetik, ugy a szabadkutatás elvesztése mondandó ki.

243. §.

Büntetése az adományozott bányákbani kellő üzlet elmulasztásának.

Ha a vájásnak folytonos kiszabott üzlete a vájnamértékekben (174—175. §§.) vagy a külmértékekben, azon idő alatt, midőn azok munkában tartandók (176. §.) félbeszakittatik, anélkül hogy erre nézve a haladék kieszközöltetett volna, vagy ha az üzlet nem a megkivántató számu munkásokkal folytattatik, ha azon eseményről, mely azt hosszabb időre lehetetlenné teszi, a kiszabott jelentés meg nem tétetik (183. §.) vagy ha önálló segéd- vagy megyetárnákban azon mennyiségü munka, mely azok engedélyezésénél feltételül tüzetett ki (177. §.), nem teljesittetik, a vállalkozó 5—50 forintiglani birságba esik. Ismételt vagy folytonos hanyagság esetében 50—100 pengő forintiglani birság szabandó, s ha ez is sikeretlen marad, a bányászati jogositvány elvesztése mondandó ki.

244. §.

Oly bányabirtokosok, kik a 174. §. ellenére, legalább is fővájnájukat jó és járható állapotban tartani elmulasztják, vagy kik a vájást tökéletlen vagy oly módon üzik, hogy az által a további feltárás szükségtelenül nehezittetik vagy gátoltatik,[1]) az észrevett fogyatkozások megszüntetése végett a 173. §-ban kiszabott intézkedéseken kivül, 10—100 forintiglani, ismétlés vagy folytonos és nagyobb mértékbeni elhanyagolás esetében pedig 200 forintiglani birsággal s a körül-

[1]) L. e munka 28. s köv. l.

ményekhez képest magával a bányászati jogositvány elvesztésével büntetendők.

245. §.

A vájnamértékek készitése vagy a statisztikai kimutatások szolgáltatása elmulasztásának.

A vájnatérképek készitése és kiegészitése iránt a 158. §-ban foglalt, nemkülönben a statisztikai kimutatások szolgáltatását tárgyazó szabályoknak minden elhanyagolása öttől ötven forintiglani birsággal fenyitendő.

246. §,

Büntetése az áttörésekeni tilos vájásnak;

Azon bányabirtokosok, kik az idegen vájnákbai áttöréseken a vájás megszüntetése s saját áttörési darabjok járható állapotban tartása iránt a 198. §-ban kijelölt kötelezettségnek meg nem felelnek, 10—100 forintiglani büntetés alá esnek.

247. §.

a gyermekek tilos alkalmazásának;

A gyermekeknek a szolgálati rendtartással ellenkező alkalmazása 1—50 forintiglani büntetést von maga után.[1])

248. §.

a munkásszemélyzetteli számolás elmulasztásának és elbocsátási bizonyitvány nélküli munkások tilos felvételének;

A bányabirtokos, ha felügyelő- és munkásszemélyzetével évnegyedenkint vagy annak a szolgálatbóli kilépése alkalmával a számolást megtenni elmulasztja (206. §.), 5—50 forintiglani birsággal, s minden bányamunkásért, kit a 208. §-ban kiszabott bucsulevél nélkül fogad fel a munkára, 5—50 forintiglani birsággal büntetendő.

249. §.

a szerencsétlenségek feljelentése elmulasztásának.

Oly művezetők vagy azok helyetteseire, kik a 222. §-ban kijelölt veszélyes eseményeket a legközelebbi politikai vagy bányahatóságnak tüstént feljelenteni elmulasztják (223. §.), 10—100 forintiglani büntetés szabandó.

---

[1]) V. ö. fentebb a 200. §. kapcsában előadottakat.

250. §.

Különös büntetések.

Ha oly különös, jogerejüvé vált meghagyások, melyeket a bányahatóságok a minden bányákrai felügyelés gyakorlatában bocsátanak ki, valamely bányabirtokos által a 224. §. szerint szabandó határidő alatt nem teljesittetnek, az arra 10—100 forintiglani birsággal szoritandó.

Jegyzet. Mindazon tiltott cselekmények és mulasztások, mik e fejezetben felsorolva vannak, már e munka illető helyein ugyane büntetésekkel együtt tárgyalva voltak, azért itt csak egy pár megjegyzésre szoritkozunk. A pénzérték időközi változása folytán most már természetesen nem pengő, hanem osztrák pénzértékben szabják ki a büntetéseket; ahol tehát a pénzbirság maximuma kiszabatik, ott az osztrák pénzértékben fizetendő; a régi pénzértékhez arányitott értékkülönbözet hozzászámitásáról azonban nem lehet szó, mert ez a büntetés kimérésénél a kiterjesztő magyarázatra vezetne, minek pedig itt sem lehet helye. Nem helyeselhető a büntetések minimumának megszabása; e tekintetben sokkal szerencsésebb szerkezetnek örvend az uj javaslat, mely ugyancsak az itt felsorolt és ugyanigy büntetett tiltott cselekmények és mulasztások ellen a büntetések két nemét állitja fel, u. m. a jogvesztést és a birságot. Ez utóbbinál három fok van maximum gyanánt felállitva, u. m. 50, 100 és 200 frt.; minimum nincs és az egyes áthágások a fentebbi birsági összegek szerint vannak osztályozva, mi az áttekintést könnyiti, főleg miután a jogvesztés szintén külön osztályt képez [1])

[1]) L. a „Bjav." XV. fej. 267—268. §§. V. ö. u. a. 263. s köv. §§.

XIV. A bányászati jogositványok elenyésztéről, elvonásáról és az azokróli lemondásról.

251. §.

A kutatási jogositványok elenyészte.

Ha valamely kutatási jogositvány, azon időnek, melyre az adatott vagy meghosszabbittatott, eltelte által elenyészett, vagy ha a kutató arról az idő eltelte előtt lemond, ugy az annak folytán nyert minden szabadkutatási és más bányászati jogositványok elenyésznek, anélkül hogy arra különös határozat kivántatnék.

252. §.

A vájna- és külmértékek adományozásának elenyészte a) azoknak elvonása által.

Az elenyészés nemkülönben akkor is bekövetkezik, ha a kutató a kutatóvájást elhagyja, vagy ha jogerejü itélet által büntetésül annak elvesztésében marasztaltatik el.

253. §.

Ha jogerejüleg az adományozott vájna- vagy külmértekek elvonása itéltetik, a bányahatóság köteles azoknak végrehajtási becsü és árverés általi eladását eszközölni.

254. §.

A becslés és árverezés azonban nemcsak az adományozott vájna- és külmértékekre s az azokban létező biztositó készületekre (260. §.), hanem a mű üzletére szükséges minden külépületekre, telkekre és épitményekre is kiterjed, a megkivántató szerszámokkal, eszközökkel s egyéb tartozékkal együtt.

Ezen tárgyak értéke azonban, melyeknek kisajátitása a birtokosnak megengedendő, a becsübe a bányászati jogositványnyal együtt összesen veendő fel, hanem az is kitüdandó

s külön előadandó, hogy mi lenne azoknak becsértéke magukban véve, s a bányászati jogositványnyali minden egybekapcsolás nélkül.

255. §.

Ha az elvonásnál a megkivántató készületek faja és mennyisége iránt kétségek támadnak, a bányahatóság afelett a helyszinéni előleges nyomozás után a szükséges dologértők meghivása mellett határozand.

A tulajdonosnak azonban szabadságában áll a mű mellett nagyobb mennyiségü tartozékot is hagyni, és azzal együtt árverés alá bocsátani.

256. §.

A mű azon alkatrészeinek, melyek árverés alá esnek, s azok tartozékának változatlan megőrzéséért a birtokos időközben felelős marad; a bányahatóságnak azonban szabadságában áll azoknak birói zár alá vételét is kieszközölni.

257. §.

A becslés megtörténte után a bányahatóság inditványára a biróság által a nyilvános árverés, a netalán létező jelzálogos hitelezők meghivása mellett a perrendtartás szabályai szerint elrendelendő. Annak teljesitése végett azonban csak egy, legalább is harmincz s legfelebb hatvannapi határidő szabandó, oly határozattal, hogy a mű annál szükség esetében az összes becsün alul is, azonban a mű kisajátitás alá vett, künnfekvő alkatrészeinek és tartozékának értékén nem alul, el fog árusittatni.

258. §.

Elárusitás esetében a bejött legmagasb igéretből legelőbb a bányászati jogositvány elvonása iránti eljárás és a végrehajtás költségei, s ezután a netalán létező hitelezők zálog- s elsőbbségi jogaikkal elégitendők ki, a maradék pedig a kilépő birtokosnak adandó át.

259. §.

Ha az árverésnél vevő nem jelentkezik, vagy ha vételárkép még azon érték sem igértetik, melylyel a műnek a becsüben foglalt, künnfekvő alkatrészei és annak tartozéka (254. §.) magukban egyedül és a bányászati jogositványnyali kapcsolat nélkül birnak, ugy a bányahatóság az adományozott vájna- és külmértékeket elhagyottaknak, s a bányászati jogositványt elenyészettnek nyilvánitandja.

260. §.

Ezáltal ezen mértékek minden hozzájuk tartozó vájnákkal és külvájásokkal s a bennök létező vájnafalazati, vájnaácsolati készületekkel, a berakó-ácsmüvekkel, rekeszekkel és más biztositó eszközökkel együtt szabad rendelkezés alá esnek és ismét adományoztathatnak. A bányahatóság ennélfogva azoknak nemcsak saját feljegyzési könyveiből kitörlését köteles megtenni, hanem egyszersmind a birói hatóság által azt is kieszközölni, hogy azok a bányakönyvből kitöröltessenek, s a jelzálogos hitelezők azokrai zálogjoguk elenyésztéről értesittessenek.

Egyszersmind az elhagyás a bányamegyei térképekben megjelölendő, közhirréteendő s arról a helyközség értesitendő.

261. §.

Ellenben minden künnfekvő épületek, telkek és épitmények s a többi tartozék továbbá is az eddigi birtokos tulajdonát képezendik, s minden azokra szerzett zálogjogok változatlanul maradnak.

Azonban a nyilvánkönyvek megigazitására s ennélfogva ott, hol telekkönyvek léteznek, azokban az ezen ingatlan javakat tárgyazó rovatoknak a bányakönyvben azokra bejegyzett minden terhekkel együtt ismétli előállitására gond forditandó.

Egyszersmind a birtokos az eljárás által okozott költségek megtéritéseért felelős marad.

262. §.

Minden iparüzlet vagy más ügylet, melynek gyakorlására a birtokos előbb csak bányászati jogositványa folytán

volt feljogositva, nekie jövendőre az ezen törvényben, továbbá az ipar- és politikai törvényekben, a jogositlan bánya- és iparüzletre nézve megállapitott büntetések alatt tiltatik.

Jegyzet. A bányászati jogositványok mint tudjuk: kutatási térek kijelöléséből, bányamértékek adományozásából és bányászati engedményekből állanak;[1]) e jogositványok elenyésztéről intézkedik ezen fejezet. A bányászati jogositványok közül: 1) a kutatási jogositványok elenyészhetnek azon idő eltelte által, melyre kiadattak; a kutatási engedély tartama ugyanis egy évre szól,[2]) ha tehát a vállalkozó ez idő meghosszabbitásaért nem folyamodott, vagy ha ezt tette ugyan, de a prolongáczió eltelte után mulasztá el ez óvatosságot, akkor kutatási joga megszünik;[3]) a jogositványoknak azonban mindhárom neme megszünik 2) azoknak elvonása által, mi akkor következik be, ha azok alanya a bányatörvényt többször ismételve megsérti, s a bányahatóság által már csak ily módon büntethető; végül 3) ha a jogositott azokról lemond és a kutatási meg a bányatereket elhagyja. A kutatási jogositványok elenyésztének esetén bármely ok folytán következzék is az be, a bányahatóságnak egyéb feladata nincs, mint a kutatásról vezetett könyvek kiigazitásáról és a kutatási jegy eltávolitásáról gondoskodni;[4]) ha azonban a jogositványok másik két neméről, u. m. az adományozásból vagy pedig az engedélyezésből eredett jogositványok elenyésztéről van szó, akkor különbséget kell tennünk az elvonás és elhagyás között. Elvonás esetén a bányakapitányság mindenesetben köteles a bányamű becslését és árverését megkisérteni, elhagyás esetén azonban csak akkor, hogyha a netalán létező jelzálogos hitelezők kivánnák. Nem lesz felesleges itt az annyira fontos bányabecslésről megemlékeznünk; ámbár a kutatási térek becsléséről itt nincs szó, mindazonáltal ezek is képezhetvén becslés és esetleg árverés tárgyait, röviden azok becslésének módjáról is szólunk, mert gyakran a bányatelkek sajátos állapotuk miatt csak oly módon becsülhetők meg, mint a kutatási térek. Ha közönséges dolgok becslésénél is bajos azok valódi becsértékét teljes alapossággal megállapitani, menynyivel több akadálylyal találkozunk a variabilis értékü bányadolgok becslésénél, hol a bányatelek felszine, terjedelme és künfekvő alkatrészei csak külterjük által nyujtanak némi alapot, hol tehát annak csak megközelitő, de nem relativ, annál kevésbé pedig abszolut értékét lehet megállapitani. Természetes, hogy a bányamüvek becslése ez okból a szakférfiak figyelmét rég magára vonta, és a különböző rendszerek egész sora jött létre, melyeknek ismertetése meghaladja jelen munka körét;[5]) itt csak a legegyszerübb és gyakorlatibb mód

---

[1]) L. az „Ált. b. t." 15—22. 40—97. §§-ait. [2]) U. a. 16. §-a. [3]) U. a. 251. §-a. [4]) L. a „Vollzugsvorschrift" 121—122. §§. [5]) Oyenhausen a köszénbányak becslésére (L. Karsten „Archiv" 1822. 306. l.), Schmidt pedig általában

alapvonalainak közlésére szoritkozunk. Mindenekelőtt a becslés tárgyát képező bányamű telkét az adományozási okirat és térkép alapján feljárni, a bányába bemenni, a vájásokat, épületeket, készülékeket megvizsgálni, az üzem fázisait kipuhatolni, az ásványok alkatát, földismei körülményeit, vastagságát, egyszóval mindazon momentumokat kinyomozni szükséges, melyek (tekintettel az ásványok jelentkezésére, az eddigi kezelési és műtani viszonyokra) alkalmas támpontot nyujtanak annak meghatározására: érdemes-e jövőben művelni a bányát, és ha igen, mit várhatni abból közönséges üzem mellett? vagy pedig czélszerübb-e egészen elhagyni? Az eredményhez képest lehet azután megállapitani, hogy a bányamüvet: jövedelme szerint, más momentumok nyomán vagy csak közönséges kutatási tér gyanánt lesz-e czélszerü megbecsülni?[1]) Ha az észleletek eredménye a bányának néhány éven át jövedelemmel üzhető művelését helyezi kilátásba, akkor a becslés a jövedelem alapján történik. Mindenekelőtt az átlagos évi jövedelmet kell kiszámitani; e végből a bányatelek ásványtartalmának valószinü meghatározása szükséges, mire nézve a bányászati és földismei szakismeret segélyével, a telepnek felismert csapása, dőlénye és vastagságán kivül, a szomszédos bányatelkek ásványgazdagsága is alkalmas tényezőül szolgálhat.[2]) Ezután a meghatározott telepmennyiségnek 5—6 éven át termelhető középmennyisége vétetvén fel, a helyi, keresleti és versenyviszonyok pontos figyelembevétele mellett, a termelvény helyi ára állapittatik meg és a kijött összeg tizzel soroztatik;[3]) ezen nyers jövedelemből azonban a termelési költségek leszámitandók és pedig 1) a sajátképi termelési u. m. vájási költségek, a pótlékok, munkabér stb. fejében teendő kiadások; 2) a fenntartási költségek, mik az aknák, tárnák, szállitó. készlő stb. müvek és gépek fenntartására forditandók: 3) a bányaadózások és igazgatási költségek.[4]) A termelési költségeken kivül az álló vagyis beruházási tőkének, u. m. a gépek, épületek, szállitó stb. szerek értékének évi törlesztés utján kiszerzendő összegét kell levonni épen ugy, mint a forgó tőkét leszámitani.[5]) Ha a szaktudományi észleletek hosszabb időn át tartandó jövedelmet nem igérnek, akkor az értékmeghatározás alapjául a remélhető és felvetett jövedelmet venni nem lehet, hanem csrk a beruházási és forgó tőkét;[6]) ha pedig — és ez a leggyakoribb eset — az elvont vagy elhagyott bánya oly állapotban van, hogy a beható észleleteket megtenni lehetetlen, mert a szakértők csak összetördelt, járhatlan aknákat, beomlott tárnákat és hányákat találnak, akkor a jövő üzem. ásványtartalom tekintetében az ily bányamüveket a kutatóterek szerint kell megitélni, értéküket pedig a meglevő beruházások meg a

minden bánya becslésére érvényesitendő rendszert („Berg- und Hüttenkalender" 1862. 76. l.) állitott fel. L. Svoboda „Über berggerichtliche Schätzung" (Haimerl Viertelj. 18. k.) 166—167. l.

[1]) L. ugyanazt a 168. lapon. [2]) Swoboda: „Über berggericht. Schäzungen" 168—169. l. [3]) L. u. a. a 169. l. [4]) Swoboda ia. é. 169. l. [5]) Swoboda id. ért. 170. l. [6]) Swoboda 171. l.

hányából remélhető ásvány értéke határozzák meg.[1]) De ha a művelés minden látható nyoma elenyészett, a bányatelek például más czélra használtatik, a hányák füvel benövék s a vájások beomlottak, akkor minden támpont hiányozván — a bányatérnek magasabb érték nem tulajdonitható, mint amennyibe annak eredeti szerzése (a bélyegek, a bányajárás stb. költségek miatt kerülne.[2]) Látható, hogy a bányamüvek becslése legjobb esetben számitáson alapuló valószinüség, legtöbb esetben pedig még a valószinü számitás is lehetetlen lévén, kisegitő eszköz gyanánt bizonyos képzeleti számitáshoz folyamodnak; ebből magyarázható meg, hogy az elvont, elhagyott és igy rosz állapotban lévő, képzeletileg megbecsült bányamüvek árverése ritkán szokott sikerülni, mert árverelő csak néha jelenik meg,[2]) miért is ez felesleges költség. Természetes, hogyha ezt a jelzálogos hitelezők kivánják, ez ellen mitsem lehet szólni, mert nekik a költségek viselése mellett joguk van megkisérteni a zálogtárgy eladását, azonban az elvonás esetén hivatalból eszközlendő becslés és árverés már másként itélendő meg, mert nemsikerülése esetén az állampénztárt hiában terheli;[4]) ugyanazért — akár határozatilag kimondott jogvesztés, akár lemondás által enyészszenek el a jogositványok — a becslés és árverés csak a jelzálogos hitelezők vagy a volt bányabirtokosok kivánatára és költségére volna eszközlendő. A javaslat, melynek pedig egyebekben a jogositványok elenyésztére vonatkozó szabályai megegyeznek[5]) a szóbanforgó intézkedésekkel, azon helyes eltérést tanusitja, mely szerint a bányahatóság az elvonási határozat kihirdetésekor, ha az oly bányabirtokra vonatkoznék, melynél az értékhiány az árverési és becslési költségek fedezését nem igéri, azt is kihirdetteti, hogy bizonyos határidő alatt zárt vételajánlatok elfogadtatnak; erről a jelzálogos hitelezők és a volt bányabirtokosok azon megjegyzéssel értesitendők, hogy a kitüzött határidő alatt a bányabirtok becslését saját költségükre kérhetik.[6]) Ha ezt tenni elmulasztják, vételajánlat pedig nem érkezett, a bányajogositvány felhagyottnak tekintendő.[7]) Mikép kell a bányamegyei térképet, a jogositványokról vezetett könyveket és a bányatelekkönyvet jelenleg megigazitani? az attól függ minden esetben, vajjon az elvont vagy elhagyott bányamű másnak jutott-e birtokába, vagy csakugyan elhagyott állapotban maradt? Különben ezekről az illető helyeken szólottunk.

263. §.

Ha valamely bányabirtokos vájna- vagy külmértékeit el akarja hagyni, az ebbeli nyilatkozat folytán, mely az ado-

[1]) U. a. id. ért. 172. l. [2]) U. a. a 172. l. [3]) L. Swoboda: „Über bergg. Schätzungen“ 173. l. [4]) U. a. a 173. l. [5]) L. a „Bjav.“ 269. §-át. V. ö. a 272—281. §§-okat. [6]) L. a „Bjav.“ 271. §. V. ö. az ind. 23. l. [7]) „Bjav.“ 272. §.

mányozási okirathoz melléklendő, ha a műre jelzálogos terhek nincsenek bejegyezve, a mértékek kitörlendők és a nyilvánkönyvek és a bányamegyei térképek megigazitandók.[1])

264. §.

Ha a mű adósságokkal van terhelve, ugy a kitörlés előtt a jelzálogos hitelezők a bányahatóság által értesitendők a felől, miszerint nekiek szabadságukban áll hatvan nap alatt a birói becsüt és árverést kérni, s ez, habár csak egy hitelező által kéretett is, a 254—258. §§-ai szerint teljesitendő.[2])

265. §.

Ha a megállapitott határidő alatt a becsü és árverés nem kéretett, vagy ha az árverés elegendő siker nélkül maradt (259. §.), ugy a bányászati jogositvány kitörlése és a nyilvánkönyvek megigazitása tekintetében a 260—262. §§. határozatai szerint kell eljárni. A becsű és árverés költségei ez esetben azon hitelezők által viselendők, kik azt kérték.[3])

266. §.

A bányabirtok kitörlése előtt az elhagyott vájásban a közbiztonságra nézve szükséges intézkedések mindig a politikai hatósággali egyetértésben meghatározandók és az előbbi tulajdonos által saját költségén létesitendők.[4])

267. §.

A bányászati jogositványok bármi módon enyészszenek is el, minden térképek, huzatkönyvek és kézi rajzok, melyek egyedül az elvont vagy hátrahagyott vájásra vonatkoznak, megőrzés végett a bányahatóságnak átadandók. Ezen térképek megszemlélése és lerajzolása a vájás minden uj felvevőjének szabadságában áll.[5])

---

[1]) Ugyanigy a „Bjav.“ 274. §. [2]) Ugyanigy a „Bjav.“ 283. §. [3]) Ugyanigy a „Bjav.“ 284. §. [4]) U. i. u. a. l. a 286. §-t. [5]) Hasonlóan a „Bjav.“ 287. §-a.

Jegyzet. A jogositványok elenyésztének ezen módja, melynél ha az esetleg létező jelzálogos hitelezők saját költségükre becslést és árverést nem kérnek, a mértékek kitörlendők, a bányatelekkönyvek és megyei térképek kiigazitandók, az elhagyott vájásra nézve pedig biztonsági intézkedések teendők, már kapcsolatban a fentebbi jegyzetnél némileg tárgyaltatván, itt e szakaszokat bővebben magyarázni nem szükséges.

XV. A bányákra és azok tartozékárai zálog- és elő-jogokról, végrehajtás és csőd eseteiben.

268. §.

Végrehajtás eseteiben.

A bányákrai végrehajtás eseteiben, a bejött legmagasb igéretből, a jószág becsléseért, netaláni zár alá vételeért és elárusitásaért járó, s azon költségek levonása után, melyek a zálogos hitelezők közötti sorrend meghatározása és a legmagasb igéretnek ezek közötti elosztása végett történt eljárás által keletkeznek, legelőbb is következő hitelezők, még pedig az itt kijelölt sorrend szerint elégitendők ki törvényes zálogjogaikkal:

1) Az álladalmi kincstár mértékilleték- és bányavámbeli követeléseivel az elárusitás iránt hozott itélet előtt három évre

2) A bánya- és hutamüvek munkásai munkabérbeli követeléseikkel, amennyiben ezek a jószág elárusitása iránt hozott itélet előtt egy évnél nem régebben vannak hátramaradásban;

3) A bányászlegénységi vagy társpénztárak követelései, a munkások által ugyan lefizetett, vagy azok béréből lehuzott, de a pénztárba be nem szolgáltatott vagy abban hiányzó járulékokra nézve;

4) A jószág elárusitása iránti itélet előtt egy évnél nem régebben hátralevő al- és megyetárnai illetékek- és a bányamegyei intézetekhezi egyéb járulványok-, viz-, akna- és járaadók-, és a megengedett bányaszolgalmakérti egyéb évenkinti szolgálmányokbeli követelések.

A többi zálogos hitelezők csak ezen követelések kielégitése után következnek, azon sorrendben, melyben zálogjogukat nyerték.

269. §.

Csőd eseteiben.

Hasonló módon kell a bánya- vagy hutamű felett nyitott csőd esetében is, az azérti vételárból, vagy annak a csőd

megnyitása óta hajtott jövedelméből, a nyilvánkönyvileg bejegyzett jelzálogos hitelezők előtt, a fentebb elősorolt törvényes zálogos követeléseket az ott előadott sorrendben (268. §.) kifizetni, még pedig az 1. alatt elősoroltakat, amennyiben azok a csőd megnyitása előtti három évnél, a 2. és 4. pont alatt elősoroltakat pedig, amennyiben azok a csőd megnyitása előtt egy évnél nem régebben vannak hátramaradásban.

Jegyzet. Az általános bányatörvény ezen szakaszai nálunk nincsenek érvényben, mert az országbirói értekezlet határozatai a végrehajtás és kielégitési sorrendszerre nézve eltérő, különleges intézkedéseket tartalmaz. Ezek szerint: bányászati tárgyra kiterjedő végrehajtás, ideértve a lezárolást, fölbecsülést és árverezést, még oly esetekben is, midőn az itélet, mint vegyes vagyonu csőd esetében, más hatóság által hozatott, csak bányabiróság kiküldöttje, illetőleg helyettese által eszközölhető. A bányabiróság a végrehajtás teljesitéséről a megkereső törvényhatóságot, a végrehajtási jelentésnek átküldése mellett azonnal tudósitja, a jelentésnek másik példányát pedig az irattárba teszi.[1]) Bár a végrehajtás a bányai vagyonra mindig a bányabiróság által eszközöltetik, és midőn csőd üt ki, melynek tömege vegyes vagyonu, a bányabiróság intézi el ugyan a kereseteket érdemileg, de a kielégitési sorrend megállapitása végett tartozik az ügyiratokat az eljáró polgári csődbirósághoz áttenni.[2]) A bánya- vagy hutamű, vagy bányatörvényhatóság alá tartozó más vagyon eladási árából és jövedelmeiből a követelések következő rendben fizettetnek ki: 1) A bányavagyonnak a csőd alatti fenntartására és kezelésére, valamint az összeirásra, becslésre és eladásra tett kiadások. 2) A királyi kincstár, bányabéri (urburai) és a műtől fizetendő egyéb közadóbeli követeléseivel, amennyiben azok a csőd megnyitása előtt egy évnél nem régebben vannak hátrányban. Ezen pont az ált. bányatörvény 268—269. §§-ainak a három évi hátrányokra vonatkozó rendelkezését megszoritja. Következnek ezután: 3) a bánya-, huta- és egyéb müvek és a bányagyárak munkásai munkabérökkel, amennyiben ez a csőd megnyitása előtt egy évnél nem régebben van hátramaradásban. 4) A bányalegénységi pénztárak vagy társládák követelései, a munkabérből lehúzott, de a pénztárban hiányzó járulékokra nézve. 5) Az örök- vagy segéd- (alagilletékek) vagy segédintézetekhezi egyéb járulékok, a viz-, akna-, jára-adók, és a megengedett bányaművelési szolgalmakérti egyéb évenkinti tartozások, amennyiben ezen követelések a csőd megnyitása előtt egy évre vannak hátrányban. 6) A perügyelőnek az ingatlan vagyonra vonatkozó munkadijai, valamint az ingatlan vagyon eladási árából egészen vagy részleg kifizetett és betáblázott követe-

Orszb. ért. VII. 62. §. IV. 13. 14. §§

[1]) „Orszb. ért.“ VII. 61. §. [2]) „Orszb. ért.“ IV. 14. §.

lések tekintetében felmerült dijai és költségei.[1]) 7) A betáblázott hitelezők a betáblázás által nyert elsőség szerint és azon kamatjárulékokkal, melyek az ingatlan vagyonokra nézve a tőkével egyenlő elsőséggel birnak;[2]) ilyenekül tekintendők pedig azon kamatok, melyek a betáblázott tőke után a csődület megnyitását megelőzött egy év óta hátrányban vannak.[3]) Azon sorrend, mely az országbirói értekezlet által csőd esetére van megállapitva, érvényes akkor is, midőn valamely bányamüre végrehajtást vezetnek, anélkül azonban, hogy csőd ütne ki; természetes azonban, hogy ekkor csődtömegkezelési dijakról szó nem lehet, hanem ennek helyét a végrehajtási, becslési, hirdetési, sorrendi, tárgyalási és árverési stb. költségek foglalják el, a perügyelői dijak szintén elmaradván. Mind csőd, mind pedig közönséges végrehajtás esetén változást szenved a sorrend jelenleg az által, hogy a kincstárt 2. helyen megillető követelések között többé a bányabér, bányavám (Urbura, Frohne) nem szerepel, mivel ez 1862-ben eltöröltetett.[4]) A bányatörvényjavaslat csőd vagy egyéb végrehajtás esetén a vételárból az összes eljárási költségek fedezése után a követeléseket következő sorrendben kivánja kielégiteni: 1-ör A csődöt illetőleg végrehajtott itéletet megelőző két évből hátrányban levő bányatelekdij, jövedelmi adó és zártkutatmányi illeték. 2-or. A bánya- és kohómunkások munkabérkövetelései a csődöt, illetőleg az itéletet megelőző utolsó évből. 3-or. Oly társpénztári illetékek, melyek a munkások által beszolgáltattak, vagy azok béréből levonattak, de a pénztárba tényleg be nem szolgáltattak. 4-er. Oly al- és megyetárnai, segédvájási illetékek és a bányamegyei intézethez való egyéb járulványok, viz-, akna- és pallóilletékek, bányaszolgálmányi dijak, melyek a csődöt illetőleg itéletet megelőző utolsó évből hátramaradtak. Ezen követelések után következnek a jelzálogos és a többi hitelezők törvényes sorrendben.[5])

---

[1]) „Orszb. ért.“ IV. 12. §. V. ö. a 9. §. 7. pontját. [2]) L. az egészre nézve az „Orszb. ért.“ IV. 13. §. különösen a 7. pontot. [3]) V. ö. az „Orszb. ért.“ IV. r. 10. §. [4]) L. 2862. apr. 28. bir. t. l. 28. sz. [5]) L. a „Bjav.“ 288. §. V. ö. az ind. 13. fej.

XVI. Átmeneti határozatok.

270. §.

A fennálló különös bányászati jogositványok körüli eljárás.

Oly bányászati jogositványok, melyek nem a bányarendtartások szabálya szerinti vájnamértékekre, hanem csak szabálytalan hegyi térekre, bányamegye- és országrészekre adományoztattak, a lombard-velenczei királyságban történt bányaművelésseli felruházások, s bizonyos kerületekre és határozatlan ásványokra nézve adott kizáró kutatási jogositványok, adományozásuk egész terjedelmében fenntartatnak ugyan, ezek azonban jelen törvény hatálybalépte után hat hónap alatt a bányahatóságnál bejelentendők, s az adományozási okiratok és pontos térképek benyujtása mellett a pénzügyminiszterium jóváhagyása alá terjesztendők.

Ez alkalommal a miniszterium egyszersmind azt is meghatározandja, hogy mennyiben kötelesek a jogositottak a bányatörvény egyéb szabályainak eleget tenni, és ezen kötelezettség nemteljesitése mily következményeket von maga után.

271. §.

A bejelentett jogositványok igazolására a bányahatóság által kellő határidők engedtethetnek, melyek azonban a bejelentés napjától két éven túl nem terjedhetnek.

Ha a bejelentés a kiszabott időben meg nem történik, ha a bizonyitékok az a végre engedett határidő alatt elő nem terjesztetnek, vagy ha azok a miniszterium által jogérvényeseknek el nem ismertetnek, ugy az igény elenyészik s csak az ezen törvény szabályszerinti uj adományozása kérethetik.

272. §.

A pénzügyminiszterium által elismert bányamegyén belül, köteles a jogositott, bányaművelési jogának elismeréséről lett

értesitése után két év alatt, magának egy vagy több vájna- vagy külmértékeket ezen törvény határozatai szerint kiméretni, s azokról térképeket készittetni s azokat elczövekeltetni. Ezen határidő eltelte után, az ezen kimérés nélküli vagy a kimért telken kivüli vájás jogositlan bányaüzletnek (236. §.) tekintendő. Az adományozott terület többi része, melynek elczövekelését a bányahatóság a szükséghez képest elrendelheti, a jogositott számára kizáró kutatási területkép, a munkálásrai különös köteleztetés nélkül tartatik fel.

273. §.

Oly különös bányászati jogositványok, melyeknek tartama egy bizonyos időre van szoritva, ennek elteltével önmagoktól elenyésznek s meg nem hosszabbittathatnak. A fenntartott terület az elenyészés által szabaddá válik és mindenki által megszereztethetik.

Ennélfogva az előbbi különös jogositványok birtokosai abban kutatási téreket, vájna- vagy külmértékeket csak az ezen törvény szabályai szerinti uj szerzés utján nyerhetnek.

274. §.

A bányamegyei alapszabályok szerkesztése.

A bányamegyei alapszabályok (43. §.) szerkesztése végett, azon bányamegyék számára, melyekre nézve a vájnamértékek adományozása tekintetében eltérő határozatok szükségesek, az ottani bányabirtokosok kötelesek ezen törvény hatálybalépte után hat hónap alatt legalább is három és legfölebb hét tagból álló választmányt kinevezni.

Ha az ilyes választmány kinevezése a megállapitott idő alatt a hatóság részéről felszólitás daczára sem történnék meg, ugy ezen utóbbi, a bányamegyei alapszabályok szerkesztése végett, a bányamegyei bányatársak költségére bizalmi férfiakat rendelend ki.

275. §.

A kinevezett választmány, vagy az a helyett kirendelt bizalmi férfiak kötelesek a bányahatóság egy küldöttjével az egész zárt bányamegye pontos átnézeti térképét elkésziteni,

a vájnamertékek adományozása iránt ott létező törvényes határozatokat a netalán szükségeseknek vélt változásokkal alapszabály alakjában összeállitani és mindkettőt a bányahatóság elé terjeszteni. Ez szigoru megbirálás után aziránti javaslatait a pénzügyminiszteriumnak átnyujtandja, mely hatásköréhez képest tartozik eljárni.

A (miniszterium részéről) jóváhagyás megtörténte után az alapszabály a koronaországban meghirdetendő, annak és az átnézeti térképnek egy összhangzó példánya eltétetvén.

276. §.

A létező kutatóvájások, felkérések é haladékok körüli eljárá

Mindazon bányavállalkozóknak, kik ezen törvény hatálybaléptekor érvényes kutatási engedelmeket, felkérvényeket, fúrási leleményekrei előjegyzéseket vagy haladékokat eszközöltek ki, ezen időponttól fogva háromhónapi határidő adatik, mely alatt ők, meghosszabbitás engedése nélkül, a kutatási engedelmeket és haladékokat ujonnan kérni, a felkérvényekre pedig az ezen törvény szerinti bányajárást és adományozást kieszközölni kötelesek, ellenkező esetben azok az előbbi törvények szerint velök egybekapcsolt minden hatályokkal együtt maguktól elenyésznek.

277. §.

Ezen határidő alatt a régibb kutató- és felkérő-vájásokat az uj birtokbavevők irányában mindazon jogok illetik, melyekkel ezen törvény szerint a szabadkutatók birnak.

Az ilyes müveknek ezen határidő alatti munkábantartása a régibb törvények szerint itélendő meg.

278. §.

Oly fúróvájásokrai felkérvények vagy felkérési előjegyzések, melyek ezen törvény hatályosságaig ásványttartalmazókkép adattak elő, mindazon jogok fenntartatnak, melyek számukra az azokról kiadott előjegyzési bizonyitványokban biztosittattak.

Ők azonban kötelesek azokat ezen időpont után három hónap alatt bejelenteni, s a bejentés napjától számitandó hat

hónap alatt a feltárás végetti munkákat, az ezen törvényben a kutatóvájások iránt előadott szabályok szerint, és törvényszerüleg folytatni.

Minden ilyes felkérővájásokról a bányahatóság saját feljegyzést köteles vezetni, és az azok tekintetébeni kötelezettségek teljesitése felett őrködni.

A kőszénrei mindazon felkérések és adományozások, melyek az 1842. junius 30-kán és 1849. február 19-kén kelt legfelsőbb határozványok alapján az álladalom számára tartattak fenn, továbbá az ezen törvény hatályosságának kezdetekor a krakói nagyherczegségben már az álladalmat illető kőszénvájnák és külmértékek a 170. §. b) bet. szerinti munkábantartásra vagy a felkérvény és kutatási jog meghosszabbitásárai kötelezetés nélkül az álladalomnak tartatnak fenn.

A bányahatóságok ezekről külön feljegyzéseket kötelesek vezetni.

279. §.

Valóságos vagy feljegyzett felkérő-vájásoknál és oly kutatóvájásoknál, melyek egymástól nem a törvény által kiszabott távolságban fekűsznek, az uj törvény szerint a kutatási tér választása a telekben idősbet, még pedig felkérőt a puszta kutató előtt illeti ugyan, azonban ennél, amennyire lehet, minden szomszédos kutató- vagy felkérővájásnak legalább is egy vájmérték szabadon hagyandó.

280. §.

Oly bányamegyékben, melyek számára saját bányamegyei alapszabályok (274. §.) inditványoztatnak, a felkérő- és kutatóvájások iránt eddigelő létezett szabályok változatlanul maradnak mindaddig, mig a bányamegyei alapszabály iránt határozat nem hozatott.

281. §.

A létező huta- és más engedélyek körüli eljárás.

Az ezen törvény hatálybalépteig szerzett minden mosó-, huta-, hámor- és hengerműengedélyek, vizjogok és a bányahatóságoktól nyert és a nyilvánkönyvekbe már bejegyzett más jogositványok változatlanul maradnak.

A bányakönyvbe még be nem jegyzett ilyes jogositvány azonban ezen törvény hatálybaléptétől számitandó hat hónap alatt az illető hatóságnál ujolag kérendő, ellenkező esetben azok elenyészettnek fogván tekintetni.

282. §.

A régibb vájna- s külmértékek elhatárkövezése.

Azon bányabirtokosok, kiknek vájna- vagy külmértékei ezen törvény hatályosságának kezdetekor még elhatárkövezve nincsenek, minden szomszédos kutatási vállalkozó vagy bányavállalkozó által, mértékeik elhatárkövezésére a bányahatóság utján felszólittathatnak.

283. §.

A bányatörvénynek a régibb jogositványokrai alkalmazhatósága.

Egyébiránt ugy minden már szerzett vájna- és külmértékek, mint azon hutamüvek is, melyek a nyert bányaadományozás alapján ezen törvény szerint a birtokost azoknak üzletére jogositják, ezen törvény határozatai alá esnek, amennyiben benne a régibb jogositványokra nézve különös kivételek nem állapitvák meg.

Amennyiben másoknak már létező jogai nem ellenzik, e régibb vájna- és külmértékek fekvése ezen törvény szabálya szerint bármely időben megváltoztathatik.

284. §.

A földbirtokosok jogai az elébb fenn nem tartott ásványok tekintetében.

Azon koronaországokban, melyekben a most már fentartottaknak nyilvánitott némely ásványok, pl. a kőszén, eddig elé a telek tulajdonának tartozékát képezték, a földtulajdonosoknak és azok jogutódjainak, még ezen törvény hatálybalépte napjától számitandó öt évig szabadságában áll, minden mást, ki még birtokban nem létezik, azoknak használatából kizárni, s az ily ásványok vájását maguknak üzni, minél ők annak csak a személyek és tulajdon veszélyezése elleni biztositására köteleztetnek. Ugyanezen kedvezmények illetik ezen törvény hatálybaléptétől számitandó öt évig azokat is, kik ezen törvény hatályossága előtt, kőszéntelepet a fölszin tulajdona nélkül szereztek, mi iránt ők magukat az illető bányahatóság előtt ezen törvény hatályossága után egy év alatt igazolni kötelesek.

285. §.

Ha a földtulajdonosok az ilyes ásványok vájásárai jogositványt maguknak jövendőre is biztositani akarják, ugy ők kötelesek azt még a kedvezményes évek eltelte előtt ezen törvény szabálya szerint a bányahatóságnál kérni.

286. §.

A korábbi altárnaadományozásokból keletkező jogok.

A régibb bányatörvények szerint adományozott altárnák bistokosai, az ezen törvények vagy szerződvények által nyert jogok birtokában megmaradnak, mindazon vájnamértékek birtokosai irányában, melyek az altárnaköteles bányamegyében már léteznek vagy jövendőben adományoztatni fognak.

Az altárnások azonban kötelesek jogositványukat a bányatörvény hatálybalépte után hat hónap alatt bebizonyitani, a bányahatóság pedig tartozik az azokon alapuló jogok és kötelezettségeknek a bányakönyvbe, mind az altárnák mind pedig a kötelezett vájnamértékek melletti beiktatásról gondoskodni.

Az e felett támadó villongások, melyeknek eldöntése a bányahatóság hatáskörén kivül esik, a jog utjára utasitandók.

Jegyzet. Ezen fejezet rendelkezései öt főbb osztályba sorolhatók, melyek közül: az első a múlólagos bányajogositványokat (kutatási engedélyeket, haladékokat stb. 276—279. §§.), második az adományozásokat és engedélyezéseket (281—283. 286. §§.), harmadik a bányászati kiváltságok és felruházásokat (270—273. 278. §§.), negyedik a bányamegyei alapszabályok szerkesztését (274—275. §§), az ötödik pedig azon ásványok jogi szabályozását tárgyalják, melyek az ált. b. törvény hatálybalépte előtt a telektulajdonos rendelkezése alá tartoztak.[1]) Alig szükséges mondanunk, hogy az átmeneti intézkedések némely része hazai bányajogunk rendszeréhez egyáltalán nem is tartozik, s közölve csak azért van, mert a törvény szövege változatlanul közöltetett; ilyen pl. a lombardvelenczei királyságban történt bányaműveléssel való felruházások, vagy a krakói nagyherczegségben az államnak fenntartott kőszénbányákra vonatkozó intézkedések.[2]) A bányamegyék alakulására és alapszabályaik szerkesztésére nézve felállitott átmeneti intézkedés érvénye annyiban módosult, amennyiben ily megyék alakulása jelenleg is meg van engedve,[3]) s a megalakult

[1]) L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg." cz. m. 380. l. [2]) „Ált. b. törv." 270. 278. §§. [3]) Igy pl. 1870-ben alakult meg a „Zsilyvölgyi kőszénbányamegye". A ker. és iparminiszterium 16354/870. sz. határozata.

bányamegyék jelenben is hozhatnak alapszabályokat.[1]) Az átmeneti intézkedések közül legnagyobb érdekkel bir reánk nézve a régibb altárnai jogositványok szabályozása. Altárna (Erbstollen) alatt a hegységbe szintesen haladó és csak vizcsorgául szolgáló talpemelkedéssel biró oly vájnamüvet értünk, mely vizvezetés, szellőztetés és szállitásra szolgálván, a segélyezett bányák művelését tetemesen könnyiti.[2]) Miben különbözik az altárnai jogositvány a megyetárnától? azt már fentebb volt alkalmunk előadni;[3]) tudjuk, hogy az altárna, melyet különben bármely bányabirtokos is létesithetett saját bányája részére segédmű gyanánt, ha idegen vállalkozó által épittetett segélyreszorult bányamüvek javára, olykép engedélyeztetett, hogy a segélyreszorult bányamüvek tulajdonosaira beleegyezésük nélkül kötelezettségeket rótt, és nem egyszer megtörtént, hogy a segélyezett bányavállalat az örökalagilleték terhe alatt összeroskadt s — tönkre-segélyeztetett.[4]) Tudjuk azt is, hogy ez okból az altárnai rendszer mellőzésével[5]) a segédműnek létesitése a felek szabadegyezkedésétől tétetett függővé s altárnai jogositványok az ált. bányatörvény életbelépte után többé nem engedélyeztettek;[6]) azonban az egyszer már megszerzett jogositványokra nézve a bányatörvény visszahatólag megszüntető erőt nem gyakorolhatott, miért is ez altárnai jogositványok szabályozásának elrendelése szükségessé vált. Az altárnások ugyanis igen kiterjedt jogokkal birtak; megillette őket: 1) a tárnavágat (Stollenhieb) vagyis a tárnahajtása közben $^5/_4$ öl magasságban $^1/_2$ öl szélességben előjövő ásványok tulajdonjoga; 2) ha országfejedelmi szabadtéren vonult át az örökalag, joguk volt az altárnásoknak a tárna mindkét oldalán $3^1/_2$ ölnyi vájást tenni s az ott talált ásványokat elsajátitani; 3) örökalagilletékre és a nyerstermények egy részére (a cseh tartományokban $^1/_9$-ére,[7]) nálunk $^1/_7$-ére[8])) tarthattak igényt.[9]) Ezen és még más kiterjedt jogok megállapitását ugy a már meglevő, mint az altárna körében adományozás folytán jövőben támadható bányák tulajdonosai irányában ép ugy szükséges volt elrendelni, mint módot nyujtani a viszonszolgálmányok és kötelmek meghatározására nézve.[10]) Ez okból, ha az altárnás elmulasztá a törvényben kitüzött határidő alatt jogositványának bebizonyitása iránt a szükséges lépéseket megtenni, a bányahatóság köteles volt részére záros határidőt tüzni, mi ha eredménytelen maradna, a makacs altárnás pénzbirsággal[11]) volt fenyitendő.[12]) Ha a bányakapitányság előtt meginditott bizonyitási eljárás kapcsában olyan ellenvetések vagy igények támasztatnak egyik vagy másik fél részéről, miknek

---

[1]) „Orszb. ért.“ VIII. 15 §. [2]) L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechtes“ Prága, 1870. 357—358. l. [3]) L. jelen munka 265. s köv. l. [4]) L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 56. §. [5]) L. jelen munka 266. s köv. l. [6]) L. az „Ált. b. t.“ 84. és 97. §§-ait. V. ö. Schneider id. m. 358. l. [7]) Joachimth. Bergordnung XIV. L. Schneider id. m. 364. l. 301. §-ét. [8]) Miksa-féle bányarendelet III. art. 5. §. Selmeczi felv. szabályok II. art. 1. §. V. ö. Schneider id. m. 368. l. [9]) Schneider id. m. 357. 376. l. [10]) „Vollzugsvorschrift“ 164. l. [11]) „Ált. b. t.“ 250. §. [12]) „Vollz.“ 135. §. 1. bekezd.

eldöntése a bányahatóság jogkörén kivül esik, akkor a feleket perre kell utasitni.[1]) Azon esetben, ha az igény valamely bányatérre vagy határra vonatkozik s igen vitás természetü, amennyiben az erősebb jog vagy tényleges állapot nem nyujt alapot a vélelemre, akkor a felek a peres tér művelésétől eltiltandók és perre utasitandók, még pedig oly módon, hogy az adományozási rendelkezések analogiája szerint[2]) a felek egyikének vagy másikának záros határidő tüzendő ki a per megindítására nézve, nehogy a műveléstől elvont tér hosszabb ideig parlagon heverjen a termelés kárára.[3]) Az altárnai jogviszonyok kényszerrendezése sok perlekedésre adott és ad alkalmat, azonban sokkal jobb a kétes jogokat és kötelmeket egyszer mindenkorra rendbehozni. mint azokat meghagyni; különösen az altárna körébeu létesitendő bányavállalatok érdekében igen kivánatos eleve meghatározni azon kötelmet, mit a jövendőbeli bányavállalkozók az altárna használatáért magukra vállalnak, mert ez a vállalkozók elhatározását felette könnyiti.[4]) Ugyanazért a bányatörvényjavaslat is ujolag elrendeli, hogy a régibb altárnák birtokosai kötelesek leendnek jogositványaikat 6 hó alatt (a törvény életbeléptétől számitva) igazolni, a bányahatóság pedig tartozik azok szabályszerü telekkönyvezéséről gondoskodni; a hat hónapi határidő alatt be nem jelentett altárnai jogositványok elenyésznek, az igazolás alatt felmerült peres kérdések a jog utjára utasitandók.[5]) A javaslat ezenfelül gondoskodik azon eddig nem szabályozott esetről, mely akkor fordulhat elő, ha valamely létező altárna jogositványa mélyebb segédhajtás által kérdésbe jőne; ily esetben a kölcsönös jogkérdések azon bányatörvény szabályai szerint itélendők meg, melynek alapján az altárna engedélyeztetett.[6])

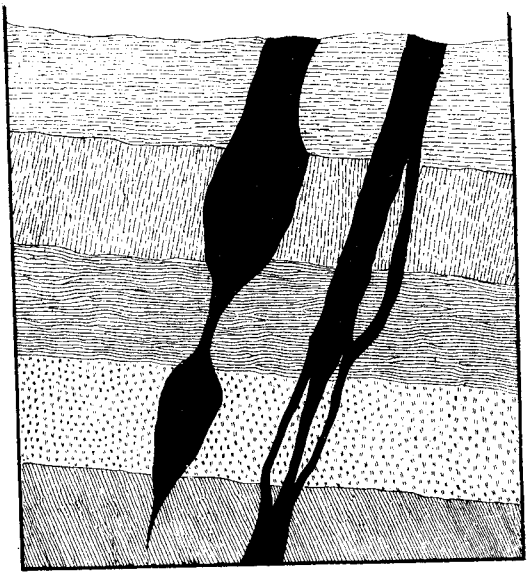
[1]) „Vollz.“ 135. §. utolsó pont. [2]) „Ált. b. t.“ 61—62. §§. [3]) A helytartótanács 57793/864. sz. a. kelt határozatának indokolása, melyben a kincstár mint altárnás ellenében az igazolás alkalmával egy bányatársulat által igényelt bányahatár vitás kérdése miatt ez utóbbit perre utasitja. [4]) L. Scheuchenstuel: „Motive“ 444. l. [5]) „Bjav.“ 297. §. [6]) L. a „Bjav.“ 298. §. V. ö. az indokolás 24. l.

Sajtóhibák.

Lap	sor	helyett	olvasd
12	4	stehende	stehendes
12	5	umlaufende	umlaufendes
63	14	bányára	hányára
81	26	elkönitett	elkülönitett
111	42	kidolgozott	kidolgozandó *)
112	2	melyektől	melyekből
167	33	lehetett	tehetett
170	15	„szerint“	(kihagyandó)
178	27	kivántak	kivánták
189	8	3)	(kihagyandó)
207	39	tőrvény	törvény
217	21	vidékeknél	vidékeknek
218	28	megállapitása	megállapitására
219	19	bányajavaslat	bányatörvényjavaslat
226	28	igtatandó	iktatandó
227	9	szegényebbb	szegényebb
229	18	adományézását	adományozását
232	32	asványtelep	ásványtelep
254	32	hogya	hogy a
272	23	5)	4)
279	43	dotgozhatja	dolgozhatja
288	42	vállalatáhnz	vállalatához
300	1	32,000	476
300	7	476	32,000
329	36	hübérnökok	hübérnökök
341	41	bejclentésére	bejelentésére
357	37	megerősitésétsl	megerősitésétől
366	34	foytosabb	fontosabb
375	2	Ha	Ha a
384	36	mint	(kihagyandó)
396	26	mert	mivel
406	41	jó	jő
418	12	fethatalmazott	felhatalmazott
439	16	segédmünek	segédmüvek
440	13	körében	körében

*) A K. Z. p. lap egy ujabb közlése szerint a német birodalom államaiban az 1865. porosz bányatörvény fogna az egyes államok helyi viszonyaihoz és az időközben felmerült szükségletekhez mért átalakitás után hatálybaléptettetni; a 111. lap 41. és következő soraiban kifejezett vélemény tehát ily értelemben módositandó.

1.

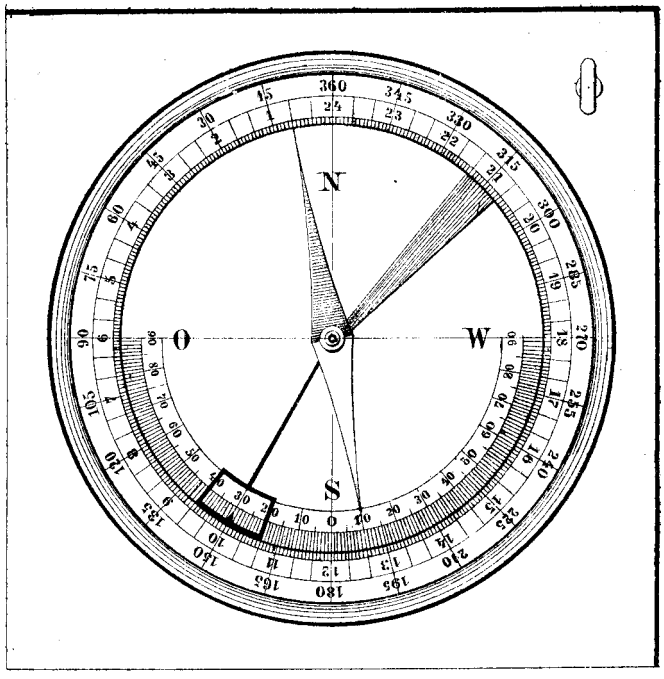

2.

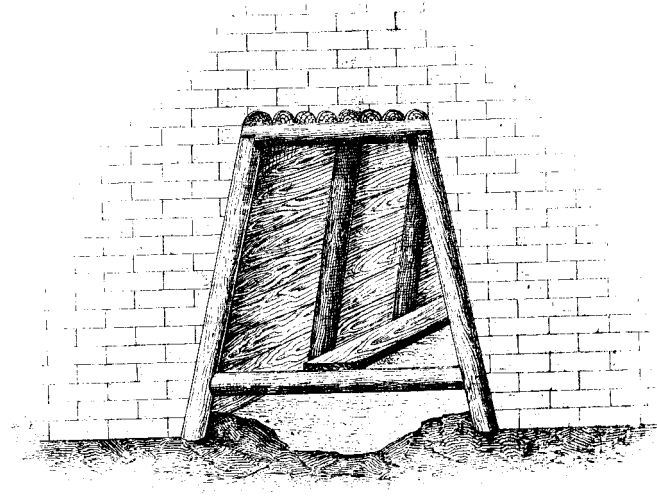

Nyilad Hügel Ottó Kőrajzi nyomdája.

3. Bányatránytü

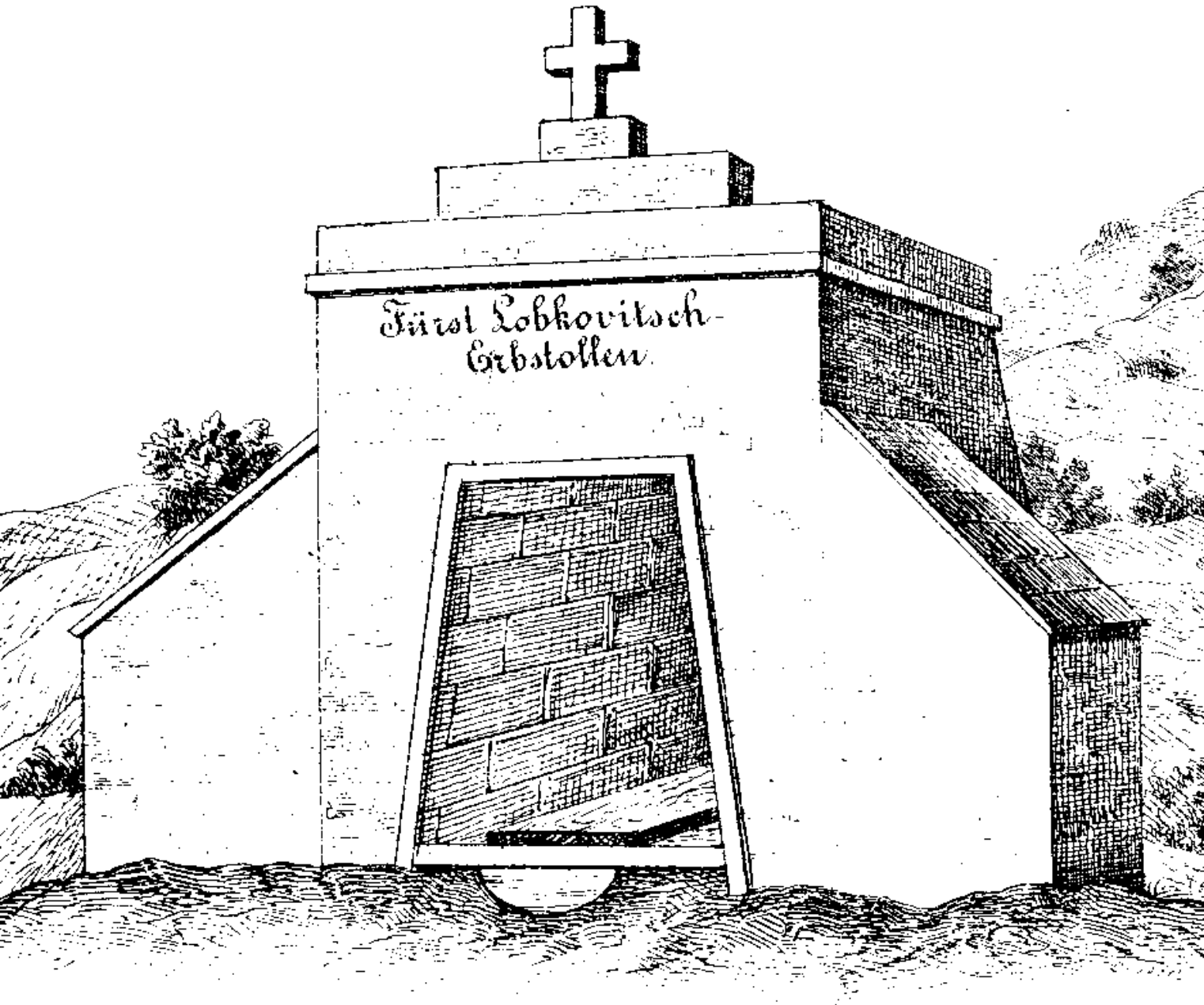

4. Közönséges tárnaszád.

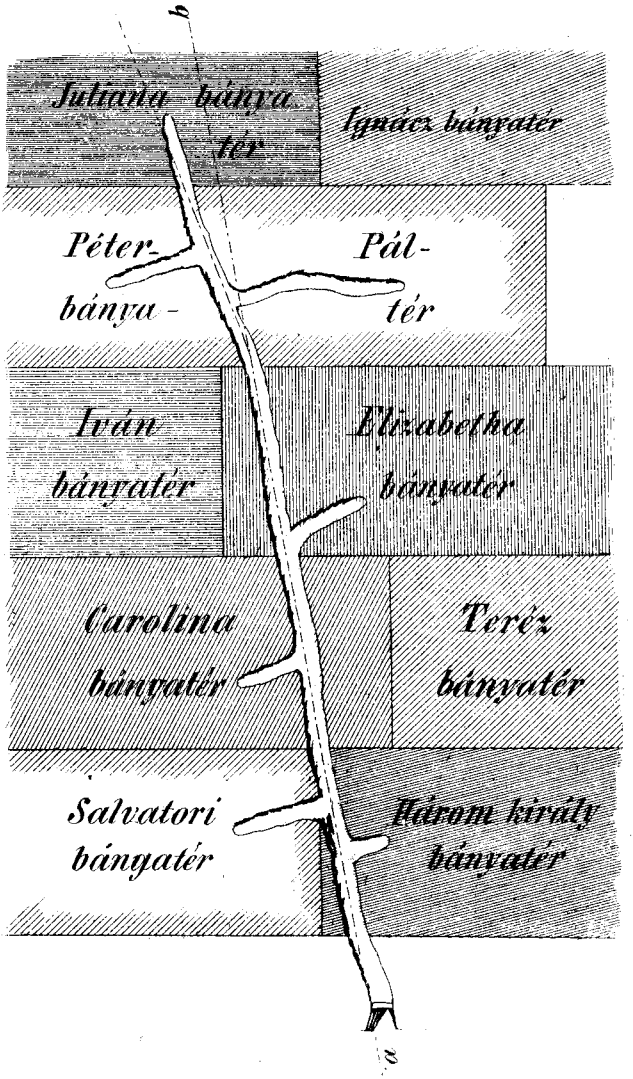
N.Várad Hügel Ottó Kőrajznyomdája.

5. Altárnaszád.

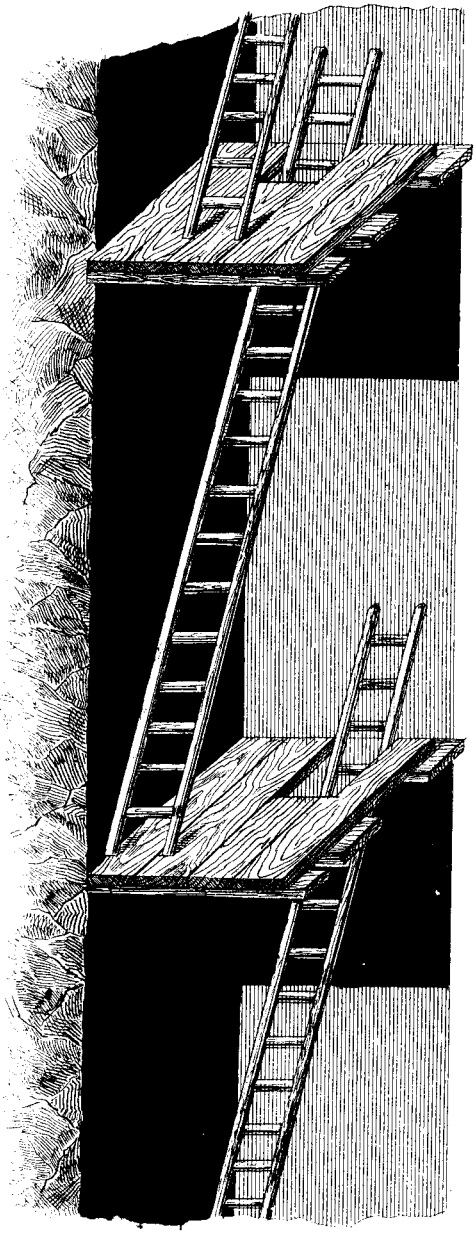
N. Várad Hügel Ottó Kórajznyomdája.

6. Megye tárna alaprajza.

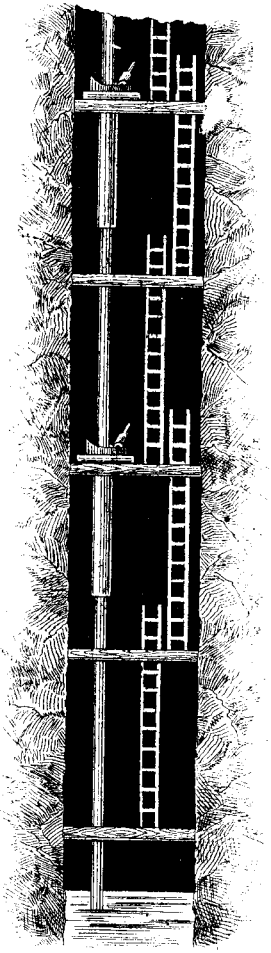

K. Várad Hüpel Ottó Kőnyomdája

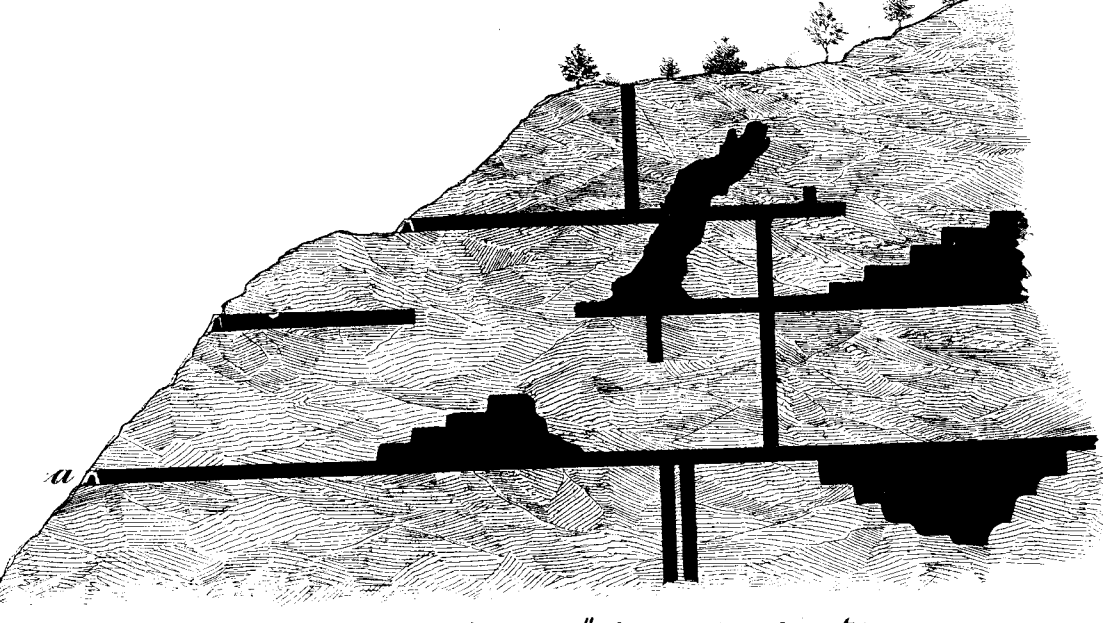
7. Járakna.

9 Jár és gépakna.

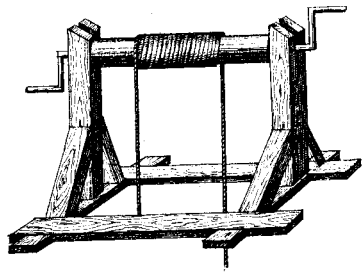
N. Mirad Hügel Ottó Kőrajzintézetéből.

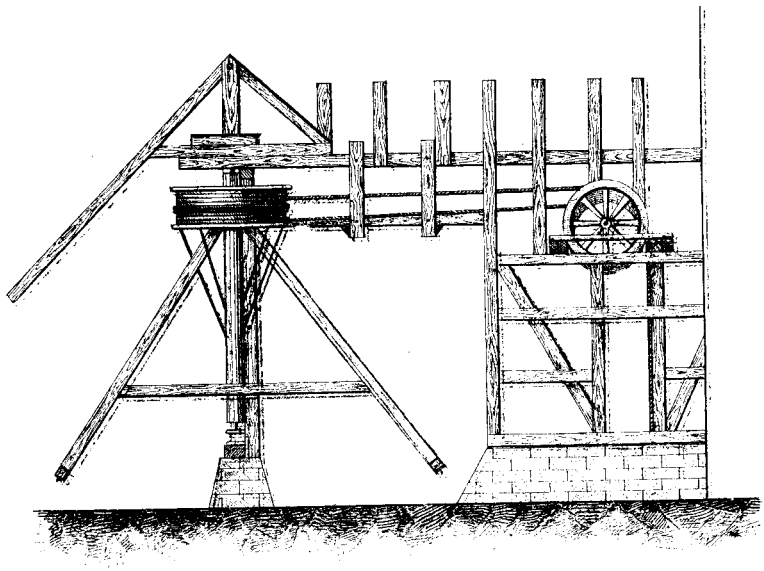
8. Egy bányamű keresztmetszete

N.Várad Hügel Ottó Kőrajznyomdája.

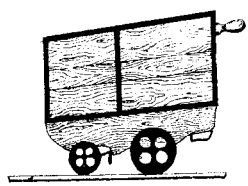
10. Húzmű emberi erőre.

11. Húzmű lóerőre. (Járgány.)

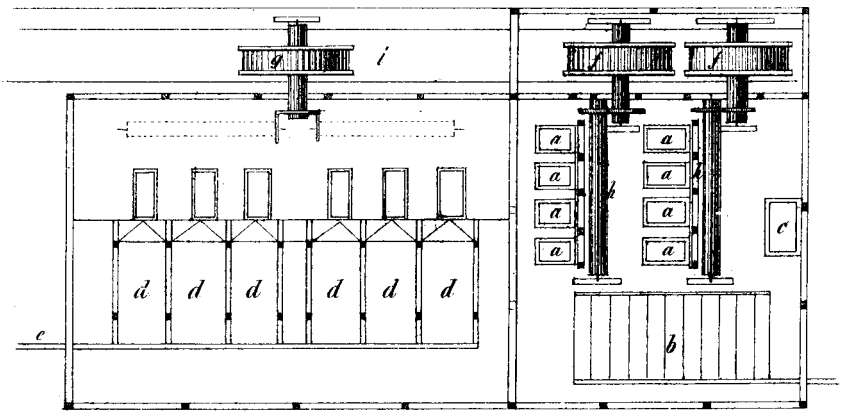

12. Csille. (Hund.)

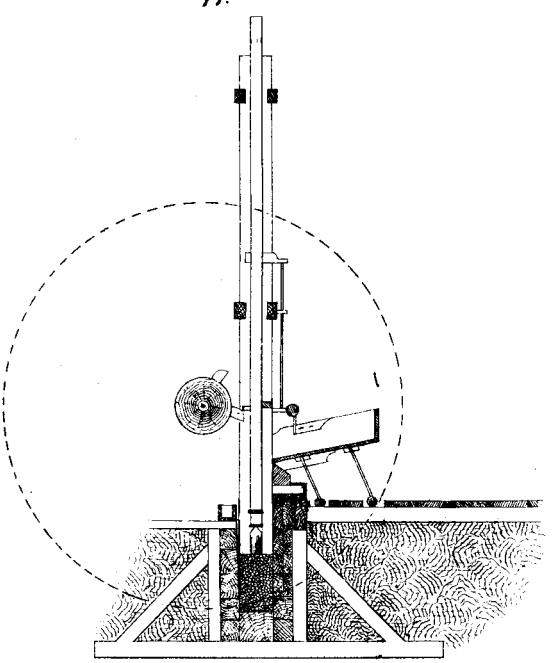

N. Várad Hügel Ottó Kőrajznyomdája.

13. Zúzda alaprajza.

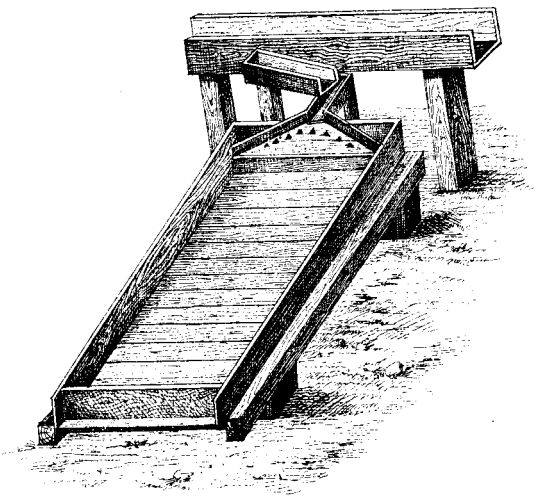

14.

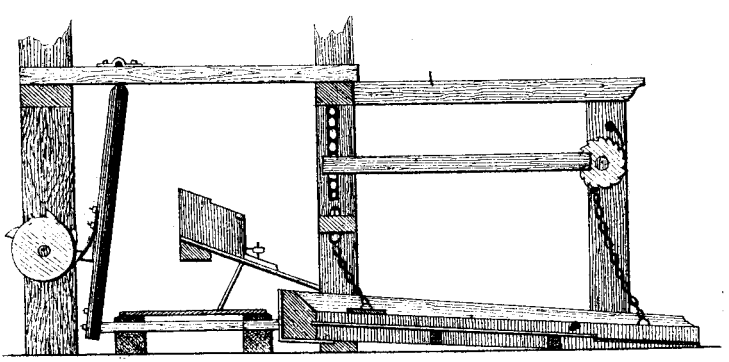

N. Várad Hügel Ottó Kőrajznyomdája.

15. Szér.

16. Lökszér keresztmetszete

N. Várad. Hügel Ottó Kőrajznyomdája.